APRECIERI PENTRU
C.S. LEWIS - O VIATA

Alister McGrath pune într-o lumină nouă viaţa incomparabilului C.S. Lewis.
Iată o carte importantă.
ERIC METAXAS
Autorul lpr/.t colier ulu l

Noua biografie a lui C.S. Lewis scrisă de Alister McGrath e superbă. E plină cu informaţii care au la bază o cercetare amplă, şi totuşi se citeşte uşor. Nu numai că tratează amănunţit formarea şi caracterul omului Lewis, ci oferă totodată analize ponderate şi pătrunzătoare ale principalelor sale lucrări literare. Am fost unul dintre evanghelicii americani recent convertiţi care au citit cu nesaţ scrierile lui Lewis la sfârşitul anilor ’60 şi începutul anilor ’1970. Amprenta pe care a lăsat-o în viaţa mea a fost puternică şi de lungă durată, iar profesorul McGrath explică lămurit de ce sunt atât de mulţi lideri creştini astăzi care pot spune exact acelaşi lucru.
TIMOTHY KELLER

Autorul bestsellerului New 'Ari limes *Argument pentru Dumnezeu.* pastor principal al Bisericii Presbitertene Redeemer. New York City. ■

Mulţi dintre noi credeam că ştim tot ce se putea şti despre C.S. Lewis. Noua biografie scrisă de Alister McGrath se bazează pe arhive şi alte resurse care limpezesc, adâncesc şi explică în profunzime multele faţete ale unuia dintre cei mai remarcabili apologeţi creştini. Acesta este un studiu lămuritor şi pătrunzător.
N.T.WRIGHT
Autorul bestsellerului Simply Qristian

Alister McGrath a scris un text meticulos cercetat, pătrunzător, judicios şi onest despre viaţa unui om fascinant. Cartea lui se remarcă îndeosebi prin plasarea lui Lewis în contextul său vocaţional şi social. McGrath ne oferă o expunere convingătoare despre dezvoltarea gândirii creştine a lui Lewis. Această biografie va fi o resursă indispensabilă atât pentru admiratori, cât şi pentru specialiştii care studiază viaţa şi opera lui Lewis.
ALAN JACOBS
Autorul bestsellerului *TheNamian*

Pentru cei care poate că se întreabă dacă mai e nevoie de încă o biografie a lui C.S. Lewis, portretul pe care îl realizează McGrath al îndrăgitului creştin din Oxford, un portret succint, pătrunzător şi pe alocuri original, le va schimba părerea.
LYLE W. DORSETT Editorul *TheEssentidCS. Lewis*

O binevenită adăugire la literatura despre C.S. Lewis, care cuprinde o serie de noi perspective foarte valoroase. Cartea lui McGrath va ocupa un loc permanent în studiile despre Lewis pentru strălucita şi, în opinia mea, corecta sa re-datare a convertirii lui Lewis la teism. E incredibil cum ne-a scăpat lucrul acesta pentru
atâta vreme!
MICHAEL WARD

C. S. LEWIS

O VIATĂ

Originally published in the U.S.A. under the title: C.S. Lewis. A life. Eccentric Genius. ReluctantProphet.

Translated by Natan Mladin
Published by permission of Tyndale House Publishers Inc., Illinois
Toate citatele biblice din prezenta lucrare sunt reproduse din Biblia, traducerea Dumitru Cornilescu, 1923.

Traducere: Natan Mladin Coperta: Neword Press Imagine copertă: gettyimages.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României MCGRATH, ALISTER

C.S. Lewis. O viaţă. Geniu excentric. Profet fără voie. / Alister McGrath. - Arad : Neword Press, 2015

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-93944-1-0

cârmei

Telefon: 0724 567 913 | 0257 250 670 carmelprint@gmail.com Arad, str. Weitzer, nr. 12

AUSTER McGRATH

GENIU EXCENTRIC. PROEET FĂRĂ VOIE

C. S. LEWIS

O VIATĂ

traducerea Natan Mladin

n

w o r d p r e s s

ARAD-2015

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI: PRELUDIU

PARTEA A DOUA: OXFORD

,

PREFAŢA

9

Cine este C.S. Lewis (1898-1963)? Pentru mulţi, probabil pentru cei mai mulţi, Lewis este creatorul lumii fantastice a Narniei, autorul câtorva dintre cele mai cunoscute şi discutate cărţi pentru copii, din secolul XX, care continuă să atragă cititori entuziaşti şi să se vândă în milioane de exemplare. La cincizeci de ani de la moartea sa, Lewis rămâne unul dintre cei mai influenţi autori populari din vremea noastră. împreună cu la fel de celebrul său coleg şi prieten oxfordian, J.R.R. Tolkien (1892-1973), autorul cărţii *Stăpânul Inelelor*, Lewis este considerat de multă lume drept un important reper literar şi cultural. Lumea literaturii şi a cinematografiei au fost profund transformate de către ambii autori din Oxford, însă fără Lewis, *Stăpânul inelelor* e posibil să nu se fi scris niciodată. Lewis şi-a scris propriile cărţi de succes, jucând totodată un rol hotărâtor în naşterea capodoperei lui Tolkien, chiar nominalizându-l pe prietenul său la Premiul Nobel pentru Literatură, în anul 1961, pe baza operei sale de proporţii epopeice. Şi numai pentru acest motiv, povestea lui C.S. Lewis merită istorisită.

Dar C.S. Lewis înseamnă mult mai mult. Aşa cum remarca odată prietenul său de o viaţă, Owen Barfield (1898-1997), au existat, în realitate, trei C.S. Lewis. Pe lângă Lewis autorul cărţilor de succes, există o a doua *persona*, mai puţin cunoscută: Lewis scriitorul şi apologetul creştin preocupat să comunice şi să împărtăşească concepţia sa bogată despre forţa intelectuală şi imaginativă a credinţei creştine - o credinţă pe care a descoperit-o la mijlocul vieţii şi pe care a găsit-o a fi fascinantă, atât din punct de vedere spiritual, cât şi raţional. Spre dezamăgirea unora, cartea sa *Creştinism, pur şi simplu*[1] este astăzi considerată a fi cea mai importantă lucrare religioasă a secolului XX.

Pesemne datorită angajamentului său public faţă de creştinism, Lewis rămâne o figură controversată, care stârneşte afecţiunea şi admiraţia celor care îi împărtăşesc convingerile creştine, dar şi zeflemisirile şi dispreţul celor care nu sunt de acord cu el. Fie că vedem creştinismul ca pe ceva rău, fie ca pe ceva bun, în mod cert el este *important* - iar Lewis este probabil cel mai credibil şi marcant reprezentant al „creştinismului redus la esenţe”, pe care el însuşi l-a apărat.

Insă există o a treia dimensiune a lui Lewis, poate cea mai puţin cunoscută de către majoritatea admiratorilor şi criticilor săi: eminentul profesor şi critic literar oxfordian, care obişnuia să umple amfiteatrele universităţii cu prelegerile sale libere pe tema literaturii engleze, şi care a ajuns să fie primul titular al Catedrei de Literatură Medievală şi Renascentistă din cadrul Universităţii Cambridge. Puţini mai citesc astăzi *Prefaţa* sa la *Paradisul pierdut* (1942); la data publicării însă, lucrarea a stabilit un nou standard prin claritatea şi profunzimea ei.

Vocaţia lui Lewis îl împingea spre „galeriile vieţii universitare”. Alegerea sa ca membru al Academiei Britanice, în iulie 1955, a fost proba publică a înaltei sale reputaţii academice. Au fost însă unii în lumea universitară care au privit succesul său popular ca fiind incompatibil cu orice pretenţie din partea lui de a fi un universitar redutabil. începând cu 1942, Lewis s-a luptat să-şi păstreze credibilitatea academică evaluată prin prisma lucrărilor sale mai populare, şi prin cea a reflecţiilor sale sprinţare pe marginea lumii diabolice a lui Screwtape.[2]

Aşadar, care este legătura dintre cei trei Lewis? Sunt ei pur şi simplu trei compartimente distincte ale vieţii sale sau există o anumită legătură între ei? Şi cum s-a dezvoltat fiecare dintre ei? Cartea de faţă îşi propune să relateze povestea formării şi revelării gândirii lui Lewis, concentrându-se asupra scrierilor sale. Nu îşi propune documentarea fiecărui aspect al vieţii lui Lewis, ci cercetarea legăturilor complexe şi fascinante deopotrivă dintre lumea exterioară şi cea interioară a lui Lewis. Această biografie este prin urmare structurată în funcţie de lumea reală şi imaginară în care a locuit Lewis - în primul rând Oxford, Cambridge şi Narnia. Cum se răsfrânge habitatul său asupra evoluţiei ideilor şi a imaginaţiei lui? Cine l-a ajutat să-şi făurească propria viziune intelectuală şi imaginativă asupra realităţii?

In studiul nostru vom analiza atât felul în care Lewis a devenit celebru, cât şi unii dintre factorii care l-au condus într-acolo. Una e ca Lewis să devină celebru; şi e cu totul altceva să rămână celebru la cincizeci de ani după moartea sa. Mulţi comentatori din anii ’60 credeau că faima lui Lewis avea să fie trecătoare.

Inevitabila sa cădere în obscuritate - considerau mulţi pe atunci - era doar o chestiune de timp - un deceniu, în cel mai bun caz. Datorită acestui fapt, ultimul capitol al acestei lucrări caută să clarifice nu doar de ce Lewis a ajuns o figură marcantă şi influentă, ci şi de ce a rămas la fel chiar şi în zilele noastre.

Câteva dintre cele mai importante biografii ale sale scrise până acum au fost opera unor persoane care l-au cunoscut personal. Acestea rămân prezentări valoroase ale lui Lewis ca persoană şi conţin aprecieri importante cu privire la caracterul său. Cu toate acestea, demersurile academice de amploare din ultimele două decenii au lămurit chestiuni de importanţă istorică (precum participarea lui Lewis la Primul Război Mondial), au studiat diverse aspecte ale dezvoltării intelectuale a lui Lewis şi au oferit lecturi critice ale principalelor sale lucrări. Biografia de faţă încearcă să împletească aceste fire laolaltă, propunând o analiză a lui Lewis care se bazează pe studiile anterioare, dar caută să meargă dincolo de ele.

Orice încercare de a trata ascensiunea spre celebritate a lui Lewis trebuie să ţină seama, întâi de toate, de reticenţa lui Lewis de a-şi asuma un rol public. Lewis a fost într-adevăr un profet pentru vremea sa şi veacurile viitoare; însă trebuie menţionat că a fost un profet *reticent.* Până şi convertirea sa pare să fi avut loc împotriva propriilor convingeri; şi odată convertit la creştinism, Lewis a început să abordeze public diverse teme în mare măsură datorită tăcerii sau a lipsei de claritate a celor despre care credea că ar fi fost mai în măsură decât el să răspundă public la întrebări de natură religioasă şi teologică.

Lewis se dovedeşte, de asemenea, a fi o persoană excentrică, în sensul literal al cuvântului - cineva care se distanţează de normele şi tiparele fixe, convenţionale sau cineva care e departe de centru. Relaţia sa bizară cu doamna Moore, pe care o discutăm pe larg în lucrarea de faţă, l-a scos cu mult în afara normelor sociale britanice ale anilor ’20. Mulţi dintre colegii universitari ai lui Lewis din Oxford au început să-l considere un ciudat începând cu anul 1940, atât din pricina vederilor sale explicit creştine, cât şi datorită obiceiului său neacademic de a scrie opere populare de ficţiune şi apologetică. Lewis a surprins bine distanţa dintre el şi tendinţele universitare dominante ale vremii, descriindu-se drept un „dinozaur” în prelegerea sa inaugurală la Universitatea din Cambridge, în 1954.

Acest sentiment al depărtării faţă de centru este prezent şi în viaţa religioasă a lui Lewis. Cu toate că Lewis a ajuns o voce marcantă a creştinismului britanic, a operat întotdeauna de la periferia lui mai degrabă decât de la centru şi nu a dispus de timpul necesar cultivării unor relaţii cu persoanele importante ale ierarhiilor religioase. E posibil ca oamenii din mass-media să-l fi plăcut tocmai din acest motiv, dornici fiind să găsească o voce religioasă autentică în afara structurilor de putere ale bisericilor instituţionale.

Biografia de faţă nu îşi propune nici să-l laude, nici să-l condamne, ci doar să-l *înţeleagă* pe Lewis - şi mai ales ideile sale şi felul în care acestea au ajuns să fie exprimate în scrierile sale. Această sarcină a fost mult uşurată prin publicarea aproape integrală a scrierilor cunoscute ale lui Lewis, dar şi graţie unui corp semnificativ de literatură de specialitate care tratează critic lucrările şi ideile sale.

Cantitatea enormă de material biografic şi critic referitor la Lewis şi cercul său de prieteni şi preocupări disponibilă astăzi riscă să-l copleşească pe cititor cu amănunte rafinate. Cei care se străduiesc să-l înţeleagă pe Lewis se simt bombardaţi cu ceea ce poeta americană Edna St. Vincent Millay (1892-1950) numea „o ploaie meteorică de fapte” care cad din cer.[3] Cum, se întreba ea, ar putea fi puse laolaltă toate acestea astfel încât să capete un sens, în loc să rămână o simplă acumulare de informaţie? Biografia de faţă adaugă la ceea ce se cunoaşte deja despre viaţa lui Lewis şi totodată caută să releve sensul ei. Cum ar putea fi combinate aceste elemente, astfel încât să scoată la lumină un tipar? Această biografie nu este o simplă recapitulare a bogatei pleiade de fapte şi personaje legate de viaţa sa, ci o încercare de a identifica temele şi mizele ei mai profunde şi de a-i analiza semnificaţia. Aceasta nu este o lucrare de sinteză, ci de analiză.

Publicarea, între anii 2000-2006, a scrisorilor lui C.S. Lewis, atent adnotate şi indexate de către Walter

Hooper, are o importanţa covârşitoare pentru studiile dedicate lui Lewis. Aceste scrisori, care se întind pe circa 3.500 de pagini, ne oferă ferestre spre persoana lui Lewis la care generaţia anterioară de biografi ai săi pur şi simplu nu a avut acces. Poate cel mai important lucru pe care acestea îl oferă este un schelet narativ continuu pentru povestea vieţii lui Lewis. Drept urmare, pe parcursul biografiei de faţă, aceste scrisori sunt sursa cea mai des citată. Aşa cum se va vedea, o lectură atentă a acestor scrisori obligă reevaluarea sau chiar revizuirea unor date unanim acceptate din viaţa lui Lewis.

Aceasta este o biografie critică, care pune în discuţie probele care susţin premisele şi abordările deja în uz şi le corectează acolo unde este cazul. In majoritatea situaţiilor, acest lucru se poate face simplu şi subtil, de aceea n-am găsit de cuviinţă să atrag atenţia asupra corecţiilor pe care le-am văzut necesare. Pe de altă parte, se cuvine să-i înştiinţăm pe cititori de la bun început că, în urma acestui proces anevoios - dar necesar - de verificare a tuturor faptelor şi datelor în lumina dovezilor documentare, am ajuns la o concluzie anume care mă pune în dezacord nu doar cu toţi specialiştii în Lewis pe care îi cunosc, ci şi cu Lewis însuşi. Mă refer la data „convertirii” sale sau a redobândirii credinţei în Dumnezeu, pe care Lewis însuşi, în cartea sa *Surprised by Joy* (1955)[4], o plasează în „trimestrul al treilea din 1929” (undeva între 28 aprilie şi 22 iunie 1929).[5]

Această dată este reprodusă fidel în toate studiile despre Lewis care au apărut în ultima vreme. Insă, în urma lecturii atente a materialului documentar, am ajuns la concluzia că data corectă este în mod cert una mai târzie, posibil martie 1930, dar cel mai probabil în trimestrul al treilea al acelui an. In această chestiune fac opinie separată faţă de toţi specialiştii în Lewis, de aceea cititorul are dreptul să ştie că sunt singurul care susţine această variantă la ora actuală.

***

Din ceea ce s-a spus deja reiese că nu este necesară justificarea unei noi biografii a lui Lewis, care să marcheze a cincizecea comemorare a morţii sale, survenite în 1963. Totuşi, poate se impune să-mi apăr în câteva cuvinte ipostaza de biograf. Spre deosebire de biografii săi anteriori - precum prietenii săi de o viaţă George Sayer (1914-2005) şi Roger Lancelyn Green (1918-1987) - eu nu l-am cunoscut personal pe Lewis. L-am descoperit în tinereţe prin scrierile sale, la zece ani după moartea lui. De-a lungul a douăzeci de ani, am dobândit tot mai mult respect şi tot mai multă admiraţie pentru Lewis, însă am continuat să întreţin anumite curiozităţi şi rezerve faţă de el. Nu am nicio amintire revelatoare, nici vreo destăinuire specială şi niciun document personal pe care să mă bazez. Toate resursele folosite în biografia de faţă ori sunt deja publice, ori pot fi cercetate şi verificate de către oricine doreşte.

Această carte este scrisă de un om care l-a descoperit pe Lewis prin scrierile sale şi e destinată altor oameni care l-au cunoscut pe Lewis în acelaşi fel. Lewis, cel pe care am ajuns să-l cunosc, mi s-a descoperit prin cuvintele sale, nu prin întâlnire personală. In vreme ce unii biografi folosesc apelativul „Jack” când vorbesc despre el, eu am găsit de cuviinţă să-l numesc „Lewis” în biografia de faţă, în primul rând pentru a semnala distanţa personală şi critică faţă de el. Cred că acesta este Lewis cel pe care el însuşi şi-ar fi dorit ca generaţiile viitoare să-l cunoască.

De ce spun asta? După cum sublinia Lewis pe tot parcursul anilor ’30, ceea ce contează în cazul autorilor sunt *textele* pe care le scriu. Contează cu adevărat doar ceea ce spun textele lor. Autorii nu sunt ei înşişi un spectacol, ci „o pereche de ochelari”[6] prin care, ca cititori, ne privim pe noi înşine, lumea şi contextul mai larg în care ne situăm. Lewis aşadar a fost prea puţin interesat de biografia personală a marelui poet englez John Milton (1608-1674) sau de contextul politic şi social în care acesta a scris. Ce a contat cu adevărat a fost ceea ce a scris Milton - *ideile* sale. Concepţia lui Lewis despre modul în care ne apropiem de Milton trebuie să determine la rândul ei apropierea noastră de Lewis. In această lucrare am încercat, acolo unde a fost posibil, să mă ocup de scrierile sale, să discern ce spun ele şi care este

semnificaţia acestora.

Cu toate că nu l-am cunoscut personal pe Lewis, îmi vine uşor, poate mai uşor decât altora, să mă raportez la el - cel puţin la anumite aspecte ale mediilor în care a vieţuit. Asemeni lui Lewis, mi-am petrecut copilăria în Irlanda, îndeosebi în Downpatrick, reşedinţa comitatului Down, ale cărui „dealuri întinse şi domoa- le” Lewis le cunoştea şi le iubea şi pe care le-a descris atât de frumos. M-am plimbat prin locurile prin care s-a plimbat şi el, m-am oprit acolo unde s-a oprit el şi m-am minunat de priveliştile de care s-a minunat el. Şi eu am simţit acea tresărire de dor privind în depărtare, dincolo de geamul casei părinteşti, munţii albăstrui ai Mourne-ului. La fel ca Flora, mama lui Lewis, şi eu am fost elev al Methodist College din Belfast.

Cunosc, de asemenea, Oxfordul lui Lewis, unde am fost student timp de şapte ani, ca mai apoi - după o scurtă şedere la Cambridge, cealaltă universitate a lui Lewis - să mă întorc acolo ca dascăl şi autor pentru douăzeci şi cinci de ani, să sfârşesc ca şef al catedrei[7] de Teologie Istorică din cadrul Universităţii Oxford. Ca şi Lewis, înainte să descopăr bogăţia intelectuală a credinţei creştine, am fost în tinereţe ateu. Ca şi Lewis, am ales ulterior să îmi exprim şi să îmi trăiesc credinţa potrivit formei specifice Bisericii Anglicane. In ultimul rând, ca unul deseori chemat să apăr public credinţa creştină de către diferiţii ei critici, apreciez şi folosesc ideile şi abordările lui Lewis, dintre care multe - însă nu toate — îmi pare că îşi păstrează forţa şi strălucirea.

In sfârşit, un cuvânt despre metoda pe care o folosesc în scrierea acestei biografii. Mi-am petrecut partea cea mai consistentă a cercetării citind tot ceea ce s-a publicat de Lewis (inclusiv scrisorile sale) în ordine cronologică, ca să pot aprecia dezvoltarea gândirii sale şi a stilului său. Pentru *The Pilgrim's Regress* am optat pentru august 1932, data la care a fost scrisă, şi nu mai 1933, data la care a fost publicată. Acest proces anevoios de parcurgere a surselor primare, care a durat nu mai puţin de cincisprezece luni, a fost urmat de lectura - în unele cazuri, re-lec- tura critică - consistentei literaturi secundare despre Lewis, despre cercul său de prieteni şi despre contextul intelectual şi cultural în care au trăit, gândit şi scris. In sfârşit, am cercetat materialul nepublicat din arhivă, din care o bună parte e păstrat în Oxford, care aruncă şi mai multă lumină asupra dezvoltării gândirii lui Lewis şi asupra contextului intelectual şi instituţional în care acesta a lucrat.

Am fost conştient aproape de la început de necesitatea unui studiu de factură mai academică în vederea tratării unora dintre chestiunile de interes ştiinţific care au rezultat din această cercetare amănunţită. Biografia de faţă evită însă atari investigaţii academice; notele şi bibliografia sunt minimale. Scopul meu în acest volum este să spun o poveste, nu să pun capăt dezbaterilor academice deseori obscure şi întotdeauna stufoase. Cititorii vor dori poate să ştie că un volum academic, care oferă o cercetare amănunţită, dar şi justificările necesare pentru unele dintre afirmaţiile şi concluziile acestei biografii, urmează să fie publicat.[8]

Dar gata cu justificările şi afirmaţiile preliminare. Povestea noastră începe într-o lume de demult şi de departe - oraşul irlandez Belfast, în anii 1890.

Alister E. McGrath LONDRA

Note

1. *Mere Christianity* - cartea a apărut pentru prima dată în limba română cu titlul *Creştinismul redus la esenţe,* Oradea, Societatea Misionară Română, 1987,1991. Ulterior, editura Humanitas a realizat o nouă traducere şi a publicat cartea cu titlul *Creştinism, pur şi simplu*, trad. Dan Rădulescu, Bucureşti, Humanitas, 2004.
2. Screwtape, sau Zgândărilă, intr-o traducere mai veche (*Scrisorile lui Zgândărilă,* trad.

Mirela Rădoi, Cluj-Napoca, Logos, 1993), este un diavol bătrân care, într-un schimb epistolar, îl sfătuieşte pe un diavol mai tânăr cum să se achite de sarcinile de serviciu şi să-şi acapareze „victima”.

3. Edna St. Vincent Millay, *Collected Sonnets,* New York, Harper, 1988,140.
4. *Surprins de bucurie*, trad. Emanuel Conţac, Bucureşti, Humanitas, 2008,2011.
5. *Ibid.,* 245. In altă parte din carte Lewis vorbeşte despre aceasta ca despre o „reconver-
sie”: idib., 134.
6. In original, un joc de cuvinte care mizează pe polisemia cuvântului „spectacle”. In pri
ma instanţă, „spectacle” este folosit cu sensul de reprezentaţie (cinematografică, teatrală) sau privelişte (fig.), dar în a doua este folosit cu sensul mai vechi al formei de plural a substantivului: ochelari (n.tr.).
7. în engl. „head of house” (n.tr.).
8. Alister E. McGrath, *The Intellectual World of C.S. Lewis* (Oxford şi Malden, MA:
Wiley-Blackwell, 2013).

PARTEA ÎNTÂI

PRELUDIU

CAPITOLUL 1
1898-1908

DEALURILE DOMOALE ALE DOWN-ULUI: O COPILĂRIE IRLANDEZĂ

„M-am născut în iarna lui 1898, la Belfast, ca fiu al unui avocat jurist şi al unei fiice de cleric.”[1] Pe 29 noiembrie 1898, Clive Staples Lewis a fost aruncat într-o lume care clocotea de nemulţumire politică şi socială şi solicita o schimbare, împărţirea Irlandei în Irlanda de Nord şi Republica Irlandeză urma să se producă abia peste douăzeci de ani. Insă tensiunile care aveau să ducă la o separare politică artificială a insulei erau evidente. Lewis s-a născut în inima establishmentului protestant al Irlandei („Ascendancy”[2]) într-o perioadă în care toate aspectele acestuia - politic, social, religios şi cultural - erau ameninţate.

Irlanda a fost colonizată de către englezi şi scoţieni între secolele XVI-XVII, fapt care a stârnit printre irlandezii băştinaşi dispreţ faţă de venetici şi nemulţumiri de ordin politic şi social. Coloniştii protestanţi se distingeau şi lingvistic şi religios de irlandezii catolici indigeni. Sub Oliver Cromwell, în secolul XVII, au fost înfiinţate aşa-numitele „plantaţii protestante” - insule de protestantism englez într-o mare irlandeză. Elita băştinaşilor irlandezi a fost grabnic înlocuită cu un nou establishment protestant. Actul Uniunii de la 1800 a însemnat aderarea Irlandei la Regatul Unit şi conducerea acesteia direct din Londra. In ciuda faptului că erau minoritari, stabiliţi mai ales în comitatele nordice, Down şi Antrim, inclusiv în oraşul industrial Belfast, protestanţii dominau viaţa culturală, economică şi politică a Irlandei.

însă toate acestea aveau să se schimbe. în anii 1880, Charles Stewart Parnell (1846-1891) şi alţii au început să militeze pentru „Home Rule”[3], actul care statua autonomia legislativă a Irlandei. In anii 1890, naţionalismul irlandez a început să capete amploare, fapt care s-a soldat cu definirea unei conştiinţei a identităţii culturale irlandeze care a animat mişcarea pentru independenţă legislativă. Naţionalismul irlandez era profund modelat de catolicism şi refractar la orice influenţă engleză în Irlanda, inclusiv în sporturi precum rugby şi cricket. Mai mult de atât, limba engleză ajunsese să fie considerată un mijloc de oprimare culturală. In 1893 a fost înfiinţată Liga Gaelică *(Conradh na Gaeilge)* cu scopul de a pleda pentru studiul şi folosirea limbii irlandeze. Din nou, aceasta a fost percepută ca o afirmare a identităţii irlandeze împotriva a ceea ce erau tot mai des percepute a fi norme culturale engleze străine.

Pe măsură ce mişcarea pentru independenţa legislativă a Irlandei căpăta amploare şi credibilitate, mulţi protestanţi s-au simţit ameninţaţi şi se temeau că îşi vor pierde privilegiile şi că ar putea izbucni o revoltă publică. Poate nu tocmai neaşteptat, comunitatea protestantă din Belfast de la începutul anilor 1900 era foarte izolată, evitând, de câte ori se putea, contactul social şi profesional cu vecinii catolici. (Fratele mai mare al lui C.S. Lewis, Warren [„Warnie”], povestea mai târziu că nu vorbise cu niciun catolic din mediul său social până când a intrat la Colegiul Militar Regal din Sandhurst, în 1914)[4]. Catolicismul era „Celălalt” - ceva straniu, de neînţeles şi, mai presus de toate, *ameninţător.* Lewis a asimilat această ostilitate şi separare faţă de catolicism încă din fragedă pruncie. Pe vremea când micul Lewis era învăţat la oliţă, dădaca sa protestantă obişnuia să-i numească scaunele „papi mititei”[5]. Mulţi au considerat şi continuă să considere că Lewis s-a situat în afara identităţii culturale irlandeze veritabile datorită rădăcinilor sale protestante.

FAMILIA LEWIS

Recensământul Irlandei din 1901 a cuprins numele tuturor celor care „dormeau sau locuiau” în casa familiei Lewis din estul Belfastului duminică seara, în data de 31 martie 1901. Fişa include o sumedenie de

1 Albert James Lewis, cap de familie, Biserica Irlandei, citeşte şi scrie, 37, sex masculin, avocat, căsătorit, oraşul Cork

detalii personale - relaţiile dintre locatari, religia, nivelul de educaţie, vârsta, sexul, rangul sau ocupaţia şi locul naşterii. Deşi majoritatea biografilor localizează familia Lewis la adresa: „47 Dundela Avenue”, recensământul indică locuinţa ca fiind „Casa 21 de pe Dundella [sic] Avenue (Victoria, Down)”. Fişa casei Lewis e un instantaneu precis al familiei la începutul secolului XX: [1]

2. Florence Augusta Lewis, soţie, Biserica Irlandei, citeşte şi scrie, 38, sex feminin, căsătorită, comitatul Cork
3. Warren Hamilton Lewis, fiu, Biserica Irlandei, citeşte, 5, sex masculin, elev, oraşul Belfast
4. Clive Staples Lewis, fiu, Biserica Irlandei, nu ştie să citească,2, sex masculin, oraşul Belfast
5. Martha Barber, servitoare, Biserica Prezbiteriană, citeşte şi scrie, 28, sex feminin, bonă — servitoare, necăsătorită, comitatul Monaghan
6. Sarah Ann Conlon, servitoare, romano-catolică, citeşte şi scrie, 22, sex feminin, bucătăreasă - servitoare, necăsătorită, comitatul Down[6]

Aşa cum indică fişa de recensământ, tatăl lui Lewis, Albert James Lewis (1863-1929), s-a născut în oraşul Cork, din comitatul cu acelaşi nume, aflat în sudul Irlandei. Străbunicul lui Lewis din partea tatălui, Richard Lewis, era un constructor de cazane din Ţara Galilor, care emigrase în Cork cu soţia sa din Liverpool la începutul anilor 1850. La scurt timp după naşterea lui Albert, familia Lewis s-a mutat în oraşul industrial Belfast, pentru ca Richard să intre în parte- neriat cu John H. Macllwaine şi să înfiinţeze împreună cu acesta prospera firmă Macllwaine, Lewis 6c Co, ingineri şi constructori de nave din fier. Cea mai interesantă navă produsă de această mică firmă a fost probabil modelul original *Titanic* - o mică navă de transport, cu motor pe aburi, construită în 1888, cântărind nu mai mult de 1.608 tone.[7]

însă industria de construcţii navale a Belfastului trecea prin schimbări în anii 1880, şantierele navale mai mari precum Harland and Wolff şi Workman Clark câştigând supremaţia comercială. „Şantierelor mititele" le era din ce în ce mai greu să supravieţuiască economic. în 1894, Workman Clark a cumpărat Macllwaine, Lewis 8c Co. Modelul mult mai faimos al *Titanicului* - construit tot în Belfast - a fost lansat la apă în 1911 de pe şantierul naval al celor de la Harland and Wolff, cântărind 26.000 de tone. însă în vreme ce faimosul vas al celor de la Harland and Wolff s-a scufundat în timpul călătoriei inaugurale din 1912, mult mai modesta navă produsă de Macîlwain şi Lewis şi-a purtat, sub diverse alte nume, încărcăturile pe apele Americii de Sud până în 1928.

Albert n-a fost interesat de construcţia de nave şi le-a spus părinţilor că îşi doreşte o carieră în drept. Richard Lewis, cunoscând reputaţia excelentă a Lurgan

1.1 RoyalAvenue, unul dintre centrele comerciale ale Belfastului în 1897. Albert Lewis şi-a deschis cabinetul de avocatură la numărul 83 pe Royal Avenue în 1884 şi a continuat să lucreze în acest birou până a fost răpus de boală, în 1929.

College, sub conducerea directorului William Thompson Kirkpatrick (1848- 1921), a decis să-l înscrie acolo pe Albert ca intern.[8] Albert a fost profund marcat de abilităţile pedagogice ale lui Kirkpatrick în timpul anului petrecut acolo. După ce a absolvit şcoala, în 1880, Albert s-a mutat în Dublin, capitala Irlandei, unde a lucrat timp de cinci ani pentru firma Maclean, Boyle şi Maclean. După ce a câştigat experienţa necesară şi certificarea profesională ca avocat, a revenit în Belfast în 1884, pentru a-şi deschide propriul cabinet pe faimosul Royal Avenue din Belfast.

Actul Curţii Supreme de Judecată (a Irlandei) din 1877 a urmat practica engleză de a distinge între funcţia legală de „consilier juridic" şi „avocat",[9] astfel că avocaţii irlandezi aspiranţi trebuiau să decidă ce funcţie profesională vor să ocupe. Albert Lewis a decis să devină consilier juridic, să lucreze nemijlocit în serviciul clienţilor, inclusiv să-i reprezinte în curţile inferioare. Un avocat pledant[10] se specializa în avocatura de tribunal, fiind angajat de consilierul juridic să-i reprezinte clientul în curţile superioare.[11]

Mama lui Lewis, Florence („Flora") Augusta Lewis (1862-1908), s-a născut în Queenstown (astăzi Cobh), comitatul Cork. Străbunicul lui Lewis din partea mamei,Thomas Hamilton (1826-1905), era preot în Biserica Irlandei - un reprezentant tipic al Elitei Protestante care era tot mai ameninţată pe măsură ce naţionalismul irlandez devenea o importantă forţă culturală la începutul secolului XX. Cu toate că era

confesiunea minoritară în cel puţin douăzeci şi două dintre cele douăzeci şi şase de comitate, Biserica Irlandei fusese biserica de stat pe întreg teritoriul Irlandei. Când Flora împlini opt ani, tatăl ei acceptă postul de capelan al Bisericii Sfânta Treime din Roma, unde a locuit împreună cu familia, între 1870 şi 1874.

în 1874, Thomas Hamilton s-a întors în Irlanda să ocupe postul de preot paroh al Bisericii Dundela din zona Ballyhackamore, în estul Belfastului. Aceeaşi clădire provizorie funcţiona ca biserică în zilele de duminică, şi ca şcoală în restul săptămânii. Curând, nevoia unui imobil mai adecvat a devenit clară. La scurt timp a început construcţia unei clădiri noi, doar pentru biserică, proiectată de cunoscutul arhitect englez ecleziastic William Butterfield. Hamilton şi-a ocupat postul de paroh al noii biserici parohiale St. Mark's, Dundela, în mai 1879.

Istoricii irlandezi o nominalizează adesea pe Flora Hamilton pentru a ilustra rolul tot mai important al femeilor în viaţa universitară şi culturală a Irlandei în ultimul sfert al secolului XIX.[12] A frecventat „la zi"Methodist College, Belfast - o şcoală doar pentru băieţi, înfiinţată în 1865, la care a fost adăugată în 1869 o „clasă pentru domnişoare" ca răspuns la cererea comunităţii.[13] A urmat cursurile şcolii pentru un semestru, în 1881, după care s-a înscris la Universitatea Regală a Irlandei în Belfast (astăzi Queen's University, Belfast), absolvind în 1886 cu o dublă specializare în logică şi matematică.[14] (După cum se va vedea, Lewis nu a moştenit defel talentul pentru matematică al mamei sale.)

La scurt timp după ce Albert Lewis a început să frecventeze biserica St. Mark din Dundela, i-a căzut cu tronc fiica preotului. încet, dar sigur, şi Flora a început să-l îndrăgească pe Albert, în parte datorită văditelor lui preocupări literare. Albert s-a înscris în Societatea Literară Belmont în 1881 şi a fost în scurt timp considerat unul dintre cei mai elocvenţi vorbitori ai acesteia. Reputaţia sa de bărbat cu aplecări literare l-a însoţit toată viaţa. în 1921, în punctul culminant al carierei sale de consilier juridic, cotidianul *Ireland's Saturday Night* a inclus o caricatură cu el. îmbrăcat în roba de epocă a unui avocat pledant, e schiţat având sub un braţ o tocă academică, iar sub celălalt, un volum de literatură engleză. Mai târziu, necrologul lui Albert Lewis din *Belfast Telegraph* îl descria ca pe „un om citit şi erudit", cunoscut pentru aluziile literare din pledoariile sale înaintea curţii, pentru care „cititul, departe de curţile de judecată, era forma preferată de destindere."[1S]

După o curtare lungă şi cuviincioasă, Albert şi Flora s-au căsătorit în data de 29 august, 1894 la Biserica St. Mark din Dundela. Primul lor copil, Warren Hamilton Lewis, s-a născut în casa familiei pe data de 16 iunie 1895, în „Vilele Dundela" din estul Belfastului. Clive a fost cel de-al doilea şi ultimul copil. Recensământul din 1901 indică faptul că, la acea dată, familia Lewis avea două servitoare. Neobişnuit pentru o casă protestantă, familia Lewis angajase o servitoare catolică, Sarah Ann Conlon. Aversiunea de o viaţă a lui Lewis faţă de sectarismul religios - vizibil în ideea sa de „creştinism pur şi simplu" - e posibil să fi fost stârnit şi de anumite amintiri din copilărie.

încă de la început, Lewis a fost foarte apropiat de fratele său mai mare, Warren, lucru atestat de poreclele cu care se alintau. C.S. Lewis era „Smallpigiebotham"[16] (SPB), iar Warnie „Archpigiebotham"[17] (APB), nume de alint inspirate din frecventele (şi, se pare, autenticele) ameninţări ale bonei din copilărie să le dea peste „funduleţele lor de porcuşori" dacă nu sunt cuminţi. Fraţii îl numeau pe tatăl lor „Pudaitabird"[18] sau „P'dayta" (datorită pronunţiei sale cu accent de Belfast a cuvântului *potato*[19]*)*. Aceste porecle din copilărie aveau să-şi dovedească din nou importanţa în anii '20, când fraţii s-au reîntâlnit şi au restabilit relaţii foarte strânse.[20]

Lewis era cunoscut de către prieteni şi familie drept „Jack". Warnie datează respingerea numelui Clive de către fratele său în perioada vacanţei de vară din 1903 sau 1904, moment în care Lewis a declarat subit că de atunci înainte vrea să fie cunoscut ca Jacksie". Numele a fost treptat abreviat la „Jacks" şi în final la

„Jack".[21] Motivul dindărătul opţiunii pentru acest nume e necunoscut. Cu toate că unele surse sugerează că numele „Jacksie" provenea de la unul dintre câinii casei care murise într-un accident, nu există nicio dovadă documentară care să sprijine această explicaţie.

IRLANDEZUL AMBIVALENT: ENIGMA IDENTITĂŢII CULTURALE IRLANDEZE

Lewis a fost irlandez - lucru pe care unii irlandezi par să-l fi uitat, dacă-l vor fi ştiut vreodată. îmi aduc aminte că în Irlanda de Nord, în perioada copilăriei mele, se vorbea despre Lewis ca fiind un scriitor „englez". Insă Lewis nu şi-a uitat niciodată rădăcinile irlandeze. Peisajele, sunetele şi miresmele - nu şi *oamenii,*

în general - Irlandei sale l-au făcut nostalgic pe bătrânul Lewis şi i-au modelat subtil, însă decisiv proza descriptivă. Intr-o scrisoare din 1915, Lewis îşi aşterne cu nostalgie amintirile despre Belfast: „murmurul îndepărtat al «şantierelor»”, întinderea vastă a Belfast Lough, Cave Hill Mountain şi micile vâlcele, luminişuri şi coline din jurul oraşului.[22]

Insă Irlanda lui Lewis înseamnă mai mult decât „coline domoale”. Cultura irlandeză se remarcă prin plăcerea de a povesti, vădită deopotrivă în mitologia ei, în povestirile istorice şi în dragostea de limbă. Lewis însă nu şi-a fetişizat rădăcinile irlandeze. Acestea nu erau decât o parte, dar nu trăsătura definitorie a identităţii sale. încă din anii ’50, Lewis vorbea regulat despre Irlanda ca fiind „casa” lui, numind-o „ţara mea”. A ales chiar să-şi petreacă acolo tomnatica lună de miere împreună cu Joy Davidman, în aprilie 1958. Lewis a respirat aerul uşor şi umed al ţării sale natale şi nu a uitat niciodată frumuseţea ei naturală.

Toţi cei care cunosc Comitatul Down nu vor avea probleme să recunoască modele originale irlandeze deghizate, care e posibil să fi inspirat unele dintre cele mai frumos descrise peisaje literare ale lui Lewis. Imaginea raiului în *Marea despărţiri*[3], a unei ţări „de smarald” trimite la ţara lui natală, aşa cum dolmenele de la Legananny din Comitatul Down, Cave Hill Mountain din Belfast şi Giant’s Causeway toate par să aibă un echivalent narnian - poate mai rotunjite şi mai strălucitoare ca originalele, dar păstrând totuşi ceva din model.

Lewis vorbea frecvent despre Irlanda ca fiind o sursă de inspiraţie literară, referindu-se la felul în care peisajele funcţionau ca un puternic stimul pentru imaginaţie. Ii displăcea politica irlandeză şi era predispus să-şi imagineze o irlandă pastorală alcătuită doar din coline domoale, văluri de ceaţă, lagune şi dumbrăvi. Provincia Ulster, mărturisea odată în jurnal, „e foarte frumoasă, şi dacă i-aş putea deporta pe localnici şi să pun în locul lor oameni aleşi de mine, nu mi-aş putea dori un loc mai bun în care să trăiesc.”[24] (Intr-un sens, Narnia poate fi văzută ca un Ulster idealizat şi imaginar, populat cu creaturi plăsmuite de imaginaţia lui Lewis, mai degrabă decât cu locuitori ai provinciei Ulster.)

Termenul *Ulster* necesită explicaţii suplimentare. Aşa cum comitatul englez Yorkshire a fost împărţit în trei („Ridings”, din cuvântul *thrithjungr* în norvegiana veche), insula Irlandei a fost iniţial împărţită în cinci regiuni (în galică, *cuigî,* din cuvântul *coiced,* „a cincea parte”). După cucerirea normandă din 1066, acestea au fost reduse la patru: Connaught, Leinster, Munster şi Ulster. Termenul *provincie*

a fost preferat cuvântului *cuige,* din galică. Minoritatea protestantă din Irlanda era concentrată în zona de nord a provinciei Ulster, care cuprindea nouă comitate. Odată cu împărţirea Irlandei, şase dintre cele nouă comitate au format noua entitate politică numită Irlanda de Nord. Termenul *Ulster*este astăzi folosit frecvent ca sinonim pentru Irlanda de Nord; tot există o predilecţie de a folosi - chiar dacă nu întotdeauna - termenul *ulsterman*[25] cu referire la „un locuitor protestant al Irlandei

 de Nord”, în ciuda faptului că *cuige-xA* Ulsterului includea iniţial şi cele trei comitate, Cavan, Donegal şi Monaghan, care acum sunt parte din Republica Irlandei.

Lewis se întorcea aproape în fiecare an în Irlanda pentru a-şi petrece vacanţa, mai puţin în anii când războiul sau boala l-au împiedicat. întotdeauna obişnuia să viziteze comitatele Antrim, Derry, Down (preferatul său) şi Donegall - toate în interiorul provinciei Ulster, în perimetrul clasic desemnat prin acest termen. La un moment dat, Lewis a luat în calcul ideea de a închiria pe termen lung o casă de vacanţă în Cloghy, Comitatul Down[26], ca bază pentru lungile sale plimbări din vacanţele anuale, plimbări care uneori se transformau în urcuşuri dificile pe Munţii Mourne. (în cele din urmă a decis că nu-şi poate permite financiar un atare lux). Cu toate că a lucrat în Anglia, Lewis a rămas profund ataşat de comitatele de nord ale Irlandei, în special de comitatul Down. Aşa cum îi spunea odată lui David Bleakley, un student irlandez de-al său: „Raiul e pentru mine Oxfordul ridicat şi transbordat în mijlocul comitatului Down.”[27]

In vreme ce unii scriitori irlandezi şi-au găsit sursa de inspiraţie în frământările politice şi culturale ale ţării lor angajate în lupta pentru câştigarea independenţei faţă de Marea Britanie, Lewis a fost mereu inspirat în primul rând de peisajele Irlandei. Acestea, zicea el, au inspirat şi modelat proza şi poezia multor scriitori înaintea sa - dintre care poate cel mai notabil exemplu ar fi lucrarea clasică a lui Edmund Spenser, *The Faerie Queene*[28], *o* lucrare elisabetană pe care Lewis o discuta frecvent la cursurile sale de la Oxford şi Cambridge. Pentru Lewis, această operă clasică plină de „căutări, pribegii şi dorinţe nepieritoare”, reflecta negreşit anii petrecuţi de Spenser în Irlanda. Cine să nu observe „aerul delicat, umed, singurătatea, formele domoale ale dealurilor” sau „apusurile sfâşietoare” ale Irlandei? Pentru Lewis - care în contextul dat se autoidentifică drept „irlandez” - timpul petrecut ulterior de către Spenser în Anglia s-a soldat cu pierderea forţei sale creatoare. „Anii mulţi petrecuţi în Irlanda stau la temelia celor mai bune lucrări poetice ale lui Spenser, pe când puţinii ani petrecuţi în Anglia stau îndărătul poeziei sale minore.”[29]

Limbajul lui Lewis îi trădează originile. In corespondenţă, Lewis foloseşte frecvent expresii de origine anglo-irlandeză sau un jargon derivat din limba galică, fără să ofere o traducere sau o explicaţie - de exemplu, expresia „make a poor mouth” (din sintagma galică *an beai bocht*, care înseamnă „a se plânge de sărăcie”) sau „whist, now” (care înseamnă „fa linişte”, şi care derivă din expresia galică *bi i*

do thost). Alte expresii reflectă idiosincrasii locale, mai degrabă decât proveniența lingvistică galică, cum ar fl strania expresie „lung cât o spadă de Lurgan” (care înseamnă „mohorât” sau „a avea fața prelungă”).[30] Cu toate că vocea lui Lewis în „discursurile de la radio” din anii ’40 e tipică pentru cultura universitară a Oxfor- dului din vremea aceea, pronunția unor cuvinte ca *friend*[31], *bour*[32] și *again*[33] trădează influența subtilă a rădăcinilor sale belfastiene.

Atunci de ce nu este Lewis considerat unul dintre cei mai mari scriitori irlandezi ai tuturor timpurilor? De ce nu există un articol dedicat lui „Lewis, C.S.” în *Dicționarul Literaturii Irlandeze* (1996), o lucrare de 1.472 de pagini, considerată a fi exhaustivă? Realitatea e că Lewis nu se potrivește - și, trebuie spus, în parte a *ales* să nu se potrivească - modelului identitar irlandez dominant în ultima parte a secolului XX. In anumite privințe, Lewis este întruchiparea perfectă a forțelor și influențelor pe care apărătorii stereotipului identității literare irlandeze urmăreau să le respingă. Dacă Dublinul era centrul cererilor pentru „Home Rule” și vatra reafirmării culturii irlandeze la începutul secolului XX, Belfastul, orașul natal al lui Lewis, era inima opoziției față de asemenea evoluții.

Unul dintre motivele pentru care Irlanda a ales să-l uite în mare măsură este acela că Lewis era un irlandez de soi nepotrivit. In 1917, Lewis considera că are afinități cu „Școala Noii Irlande” și lua în considerarea posibilitatea de a-și trimite poeziile celor de la Maunsel și Roberts[34], o editură din Dublin care avea legături puternice cu naționalismul irlandez, care publicase în același an opera completă a lui Patrik Pearse (1879-1916), un important scriitor naționalist. Admițând că aceasta nu era decât o „editură de mâna a doua”, Lewis își exprima nădejdea că îi va fi luat manuscrisul în serios.[35]

Insă un mai târziu, Lewis pare să se fi răzgândit cu totul. Scriindu-i prietenului său de o viață, Arthur Greeves, Lewis își exprimă teama că Școala Noii Irlande va deveni nimic altceva decât „un fel de cărăruie lăturalnică a lumii intelectuale, departe de ruta principală”. Lewis devenea conștient acum de importanța de a rămâne „pe drumul larg al chibzuinței” scriind pentru un public divers, mai degrabă decât pentru unul definit îngust de anumite interese culturale și politice. A fi publicat de Maunsel, declară Lewis, ar fi însemnat să se asocieze cu ceea ce nu era altceva decât un „cult”. Identitatea sa irlandeză, marcată de peisajele Irlandei și mai puțin de istoria ei politică, urma să se exprime în curentul literar principal, nu într-unul din „afluenții săi lăturalnici”.[36] Cu toate că Lewis a ales să se ridice deasupra provincialismului literaturii irlandeze, el rămâne unul dintre cei mai străluciți și celebri reprezentanți ai acesteia.

ÎNCONJURAT DE CÂRTI: INDICIILE UNEI VOCAŢII LITERARE

* *

Topografia Irlandei a fost fără îndoială unul dintre factorii de influență care au modelat imaginația fecundă a lui Lewis. Insă mai există o sursă care i-a inspirat profund vederile din tinerețe - literatura. Una dintre cele mai bine întipărite amintiri din tinerețea sa e o casă ticsită cu cărți. Albert Lewis își câștiga pâinea de pe urma funcției de consilier juridic pentru poliție, însă pasiunea lui era literatura.

în aprilie 1905, familia Lewis se mută într-o casă nouă, mai mare, recent construită, de la periferia orașului Belfast - „Casa Leeborough” de pe Circular Road în Strandtown, cunoscută sub numele mai familiare de „Little Lea” sau „Leaboro”. Frații Lewis erau liberi să zburde prin spațioasa casă și să-și lase imaginația să o transforme în împărății misterioase și tărâmuri stranii. Amândoi frații locuiau în lumi imaginare, pe care, în parte, le-au pus și în scris. Lewis a scris despre animale cuvântătoare în „Țara animalelor”, în timp ce Warnie a scris despre „India” (ulterior transformată în la fel de imaginarul tărâm Boxen).

Așa cum avea să își amintească, oriîncotro și-ar fi întors privirea, în noua casă, Lewis nu vedea decât grămezi, teancuri și rafturi de cărți.[37] în zilele ploioase, găsea alinare în compania cărților, zburdând nestingherit prin peisaje literare imaginare. Printre cărțile împrăștiate de-a valma în „Casa nouă” se

numărau şi lucrări de ficţiune şi mitologie, care desferecau ferestrele imaginaţiei fragede a lui Lewis. Peisajul Comitatului Down era privit prin ochelarii literaturii, devenind astfel o poartă spre tărâmuri îndepărtate. Warren Lewis reflecta ulterior asupra impulsului imaginativ pe care vremea umedă şi dorul după ceva mai împlinitor li-l dădeau lui şi fratelui său.[38] Oare rătăcirile fanteziste ale fratelui său să fi fost rodul clipelor când în copilărie, în zile ploioase cu cer mohorât „priveam cu ochii pierduţi spre dealurile de neatins”?

Irlanda este „Insula de smarald” tocmai graţie ploilor abundente şi a ceţii, care ţin pământul reavăn şi iarba de un verde crud. Era firesc ca senzaţia de privare de libertate impusă de ploaie să fie transferată ulterior de Lewis către cei patru copii închişi în casa unui profesor vârstnic, cărora li se refuză bucuria de a hoinări pe afară din casă din pricină că „ploua atât de tare, încât, dacă te uitai pe fereastră, nu puteai vedea nici munţii, nici pădurile şi nici măcar pârâiaşul din

1.3 Familia Lewis la Little Lea în 1905. Rândul din spate (de la stânga la dreapta): Agnes Lewis (mătuşă), două servitoare, Flora Lewis (mama). Rândul din faţă (de la stânga la dreapta): Warnie, C.S. Lewis, Leonard Lewis (verişor), Eileen Lewis (verişoară), şi Albert Lewis (tatăl), care îl ţine în braţe pe Nero (câinele).

grădină”[39]. Este oare casa profesorului din *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* modelată după Leeborough?

Din Little Lea tânărul Lewis putea zări în depărtare dealurile Castlereagh, care îi grăiau lucruri răvăşitor de importante, însă erau chinuitor de inaccesibile. Acestea au devenit pentru Lewis un simbol al liniei de demarcaţie, al situării în pragul unui mod de viaţă şi de gândire mai profund şi mai satisfăcător. Contemplându-le, se simţea copleşit de un inefabil sentiment de dor fierbinte. Nu putea spune precis după *ce anume* tânjeşte, ci doar că are senzaţia unui gol lăuntric, gol pe care misterioasele dealuri păreau să îl lărgească, fără însă să-l poată umple. In *The Pilgrims Regress* (1933), aceleaşi dealuri apar din nou ca simbol al dorinţelor tainice ale inimii. Dar, aflat în pragul a ceva răpitor şi ademenitor, cum putea oare să pătrundă în acest tărâm tainic? Cine putea să deschidă poarta şi să-l cheme înăuntru? Poate nu tocmai surprinzător, imaginea porţii a devenit tot mai

importantă în reflecţiile de mai târziu ale lui Lewis asupra întrebărilor profunde ale vieţii.

Linia unduitoare, verde a dealurilor Castlereagh, deşi în realitate destul de aproape, a devenit simbolul a ceva îndepărtat şi inaccesibil. Pentru Lewis, dealurile acelea erau obiectele îndepărtate ale dorinţei, care marcau capătul lumii sale, locul din care se putea auzi şoapta prelungă a „cornilor din tărâmul elfilor". „M-au învăţat dorul — *Sehnsucht*; m-au făcut, de bine-de-rău, şi încă înainte de a împlini şase ani, un admirator zelos al Florii Albastre."[40]

Trebuie să ne aplecăm asupra acestei ultime fraze. La ce se referă Lewis când vorbeşte despre *Sehnsucht}* Cuvântul german este încărcat de conotaţii emoţionale şi imaginative. O descriere celebră a conceptului e dată de poetul Matthew Arnold: „o dorinţă tăcută, scăldată în lacrimi şi nostalgie". Dar cum să înţelegem referirea la „Floarea Albastră"? Importanţi scriitori germani romantici, precum Novalis (1772-1801) şi Joseph von Eichendorff (1788-1857), au folosit imaginea unei „Florii Albastre" ca pe un simbol al peregrinărilor şi dorinţelor sufletului omenesc, în special al felului în care acest sentiment de dor şi tânjire e stârnit - deşi neîmplinit - de natură.

Aşadar, chiar şi la o vârstă fragedă, Lewis testa şi interoga limitele lumii sale. Ce se ascundea oare dincolo de zare? Lewis însă nu avea răspunsul la întrebările pe care acest dor le stârnea în mintea sa fragedă. înspre ce băteau? Exista oare o poartă? Dacă da, unde putea fi găsită? Şi oare către ce se deschidea? Următorii douăzeci şi cinci de ani din viaţă, Lewis avea să se preocupe să afle răspunsul la aceste întrebări.

SINGURĂTATE: WARNIE PLEACĂ SPRE ANGLIA

Tot ce cunoaştem despre Lewis în jurul anului 1905 sugerează un băieţandru singuratic, introvertit, cu puţini prieteni, care găsea plăcere şi împlinire citind în singurătate. De ce în singurătate? Ei bine, după ce se îngriji să cumpere o casă nouă pentru familie, Albert Lewis îşi îndreptă atenţia spre viitorul fiilor săi.

Ca stâlp al societăţii protestante din Belfast, Albert Lewis hotărî că cel mai bun lucru pe care îl poate face pentru viitorul fiilor săi este să-i trimită la o şcoală cu internat în Anglia. William, fratele său, îşi trimisese deja fiul la o şcoală engleză, văzând în aceasta o cale oportună de ascensiune socială. Albert hotărî să-i urmeze exemplul, solicitând îndrumare profesionistă în alegerea celei mai potrivite şcoli.

Agenţia educaţională londoneză Gabbitas & Thring fusese înfiinţată în 1873 cu scopul de a recruta directori capabili să conducă şcolile englezeşti şi, totodată, de a oferi recomandări părinţilor dornici să le asigure copiilor lor cea mai bună educaţie. Printre directorii de şcoli pe care i-au ajutat să-şi găsească posturi corespunzătoare s-au numărat şi viitoare nume ilustre precum W.H. Auden, John Betjeman, Edward Elgar, Evelyn Waugh şi H.G. Wells — deşi trebuie menţionat că niciunul dintre aceştia nu este cunoscut în primul rând ca director de şcoală. Deja în 1923, la aniversarea a cincizeci de ani de la înfiinţare, agenţia avea în portofoliu mai bine de 120.000 de posturi din învăţământ negociate şi nu mai puţin de 50.000 de părinţi le solicitaseră ajutorul în vederea alegerii celei mai bune şcoli pentru copiii lor. Printre aceştia se număra şi Albert Lewis, care le ceru sfatul pentru a alege şcoala la care să meargă Warren, fiul său cel mare.

Recomandarea nu întârzie să vină. Se dovedi a fi o sugestie teribil de neinspirată. în mai 1905, fără a mai întreprinde cercetările amănunţite la care te-ai aştepta de la un om cu experienţa sa, Albert Lewis îşi trimite fiul de doar nouă ani la Şcoala Wynyard din Watford, în nordul Londrei. Aceea avea să fie probabil prima dintr-un şir lung de greşeli în relaţiile cu fiii săi.

Jacks - aşa cum îi plăcea acum lui Lewis să fie numit - şi fratele său, Warnie, locuiseră împreună la Little Lea doar pentru o lună, împărţind, ca micul lor paradis, o „cămăruţă" la ultimul etaj al spaţioasei case.

Dar iată-i acum despărţiţi. C.S. Lewis rămăsese acasă şi era şcolit în sistem individual de mama sa şi o

guvernantă pe nume Annie Harper. însă cei mai buni învăţători ai săi erau pesemne maldărele crescânde de cărţi, niciuna nefiindu-i interzisă.

Timp de doi ani, singuraticul Lewis rătăci prin coridoarele lungi şi scârţâinde şi podurile largi ale casei, având drept însoţitori nelipsiţi cărţi fără număr. Lumea interioară a lui Lewis începea să prindă contur. în timp ce copiii de vârsta sa se jucau în stradă sau la ţară, în jurul Belfastului, Lewis construia, locuia şi străbătea propriile sale lumi. A fost forţat de împrejurări să devină un însingurat - fapt care, fără îndoială, a funcţionat ca un catalizator al fanteziei sale. în lipsa lui Warnie, nu avea niciun prieten apropiat cu care să-şi împărtăşească visurile şi dorinţele. Vacanţele şcolare căpătaseră maximă importanţă. Era vremea când Warnie se întorcea acasă.

PRIMELE ÎNTÂLNIRI CU BUCURIA

Cândva în această perioadă, fantezia debordantă a lui Lewis intră într-o etapă nouă. Ulterior, Lewis avea să menţioneze trei experienţe din tinereţea sa despre care era convins că îi modelaseră una dintre preocupările de căpătâi în viaţă. Prima dintre acestea a fost prilejuită de parfumul unui „tufiş de coacăze în floare” din grădina de la Little Lea, care l-a făcut să-şi aducă aminte de timpul petrecut la „Casa Veche” - Vilele Dundela, pe care Albert Lewis le închiriase de la o rudenie.[41] Lewis relatează că a simţit o copleşitoare dorinţă pasageră, dar cu totul încântătoare. înainte să-şi poată da seama ce simte, experienţa se încheie, lăsân- du-l cu „dorul după dorinţa care abia se sfârşise”. Pentru Lewis, momentul fu de o importanţă aparte. „Tot ceea ce mi se întâmplase până atunci era prin comparaţie lipsit de valoare.” Dar ce să fi însemnat?

A doua experienţă a trăit-o citind *Povestea veveriţei Nutkin* (1903) de Beatrix Potter. Cu toate că în perioada respectivă Lewis admira cărţile lui Potter în general, era ceva legat de această carte în mod special care îl făcu să tânjească după ceva greu de pus în cuvinte - „ideea de toamnă”[42]. Din nou, Lewis a experimentat aceeaşi senzaţie îmbătătoare de „dor aprins”.

Cea de-a treia experienţă o încearcă citind câteva rânduri din poetul suedez Esaias Tegner (1782-1846), în traducerea lui Henry Wadsworth Longfellow :[43]

Am auzit un glas strigând,
Balder cel neasemuit
S-a stins, s-a stins -

Impactul acestor cuvinte asupra lui Lewis a fost devastator. A fost ca şi cum ar fi deschis pentru el o poartă despre care nu ştia că există, poartă care se deschidea spre un tărâm nou, mai presus de tot ce cunoscuse până atunci, în care tânjea să ajungă şi pe care tânjea să îl stăpânească. Pentru o clipă, nimic altceva nu părea să mai conteze. „Nu ştiam nimic despre Balder, îşi amintea el, dar într-o clipă am fost înălţat în imensitatea cerului nordic, dorind cu o intensitate ameţitoare ceva imposibil de descris (altfel decât ca fiind vast, glacial, auster, difuz şi îndepărtat).”[44] Insă înainte ca Lewis să-şi dea seama de ce i se întâmplă, experienţa se risipi şi îl lăsă cu dorul şi dorinţa de a intra din nou în acel tărâm fermecat.

Privind în urmă la cele trei experienţe, Lewis a înţeles că ele pot fi aspecte sau manifestări ale aceluiaşi lucru: „o dorinţă neîmplinită, ea însăşi mai dezirabilă decât orice altă satisfacţie. O numesc Bucurie.”[45] Căutarea după acea Bucurie avea să devină o temă centrală în viaţa şi în scrierile lui Lewis.

Aşadar cum să înţelegem aceste experienţe, care au jucat un rol atât de important în evoluţia lui Lewis, în special în formarea „vieţii sale lăuntrice”? Am putea probabil să apelăm la lucrarea clasică *The Varieties of Religious Experience* (publicată în 1902), în care psihologul William James (1842-1910) de la Universitatea Harvard a încercat să dea o semnificaţie experienţelor complexe şi intense, care stau la baza vieţii multor gânditori religioşi. Utilizând masiv un spectru larg de lucrări tipărite şi mărturii personale, James identifică patru aspecte caracteristice ale acestor experienţe.[46] In primul rând, ele sunt experienţe „inefabile”. Ele sfidează limitele expresiei şi prin urmare nu pot fi descrise adecvat în cuvinte.

In al doilea rând, James susţine că cei care le trăiesc dobândesc „o pătrundere în adâncimile adevărului pe care inteligenţa discursivă nu le poate sonda”. Cu alte cuvinte, ele survin ca „iluminări, descoperiri pline de semnificaţie şi importanţă”. Ele evocă un „sentiment profund de autoritate şi iluminare lăuntrică”, transfigurând înţelegerea celor care au parte de ele, adesea evocând sentimentul „unor descoperiri de noi adâncimi ale adevărului”. Aceste teme în mod cert stau la baza primelor descrieri ale „Bucuriei” realizate de Lewis, precum afirmaţia că „tot ceea ce mi se întâmplase până atunci era prin comparaţie lipsit de valoare”.

In al treilea rând, James subliniază că aceste experienţe sunt tranzitorii; ele „nu pot fi întreţinute mult timp”. De multe ori durează între câteva secunde şi câteva minute, iar calitatea lor nu poate fi bine păstrată în amintire, cu toate că, dacă ar reveni, ar fi uşor de recunoscut. „în timp, calitatea lor poate cu greu fi readusă în amintire.” Acest aspect al tipologiei lui James a experienţei religioase se vădeşte cu limpezime în proza lui Lewis.

In ultimul rând, James semnalează faptul că cei care au trăit o astfel de experienţă spun că s-au simţit ca şi când ar fi fost „prinşi în braţele unei forţe superioare”. Astfel de experienţe nu sunt create de subiecţi activi; ele se revarsă asupra oamenilor, adesea cu o intensitate copleşitoare.

Descrierile elocvente ale lui Lewis despre experienţa sa cu „Bucuria” sunt în concordanţă cu caracterizarea făcută de James. Experienţele lui Lewis erau percepute ca fiind profund semnificative, deschizând porţile spre o altă lume, porţi care apoi se închideau aproape imediat, lăsându-l încântat, dar şi plin de dorul de a le retrăi. Sunt întocmai ca epifaniile efemere, fulgurante, când totul capătă o stranie claritate, pentru ca în momentul următor să se risipească încetişor, lăsând în urma lor doar o amintire şi un dor.

Lewis rămânea cu o senzaţie de pierdere, dacă nu chiar de trădare în urma unor astfel de experienţe. Insă oricât de frustrante şi tulburătoare erau, ele îi sugerau că lumea vizibilă ar putea fi doar un văl care ascunde tărâmuri întinse cu oceane şi insule misterioase. Iar această idee, odată fixată, nu şi-a pierdut niciodată din forţa imaginativă sau încărcătura emoţională. Insă, după cum vom vedea, curând Lewis a început să creadă că totul a fost o iluzie, un vis de copil, pe care zorii judecăţii de adult îl vor dovedi drept o amăgire cruntă. Ideile despre un tărâm transcendent sau despre un Dumnezeu nu sunt poate decât „minciuni poleite cu aur”[47]; dar tot minciuni rămân.

MOARTEA FLOREI LEWIS

Edward al Vll-lea ocupă tronul englez după moartea Victoriei, în 1901, şi conduce până în 1910. Epoca edwardiană este acum privită ca perioada de aur a după-amiezelor lungi de vară şi a petrecerilor în grădină, o imagine spulberată de Marele Război al anilor 1914-1918. Cu toate că această interpretare ultra idilică a epocii edwardiene reflectă nostalgia postbelică a anilor ’20, fără îndoială au fost mulţi în acea vreme care o considerau o perioadă de linişte şi de tihnă. Schimbări tulburătoare se anunţau însă - în

special creşterea puterii militare şi industriale a Germaniei şi a forţei economice a Statelor Unite, despre care mulţi au înţeles că ameninţă interesele imperiale britanice. însă sentimentul predominant era acela al unui imperiu stabil şi puternic, cu rute comerciale protejate de către cea mai importantă forţă navală din lume.

Acest sentiment de stabilitate se vădeşte în primii ani ai copilăriei lui Lewis. In mai 1907, Lewis îi scria lui Warnie ca să-i spună că era aproape sigur că vor petrece o perioadă din vacanţă în Franţa. Ideea de a merge în străinătate era cu totul neobişnuită pentru familia Lewis, care în mod obişnuit petrecea până la şase săptămâni în timpul verii în staţiuni nord-irlandeze precum Castlerock sau Portrush. Tatăl lor, ocupat fiind cu biroul său de avocatură, li se alătura sporadic. Aşa s-a întâmplat că în Franţa nu li s-a alăturat deloc.

Acolo, Lewis s-a bucurat de o vacanţă liniştită şi intimă cu fratele său şi mama sa. Pe 20 august 1907, Flora Lewis şi-a dus cei doi fii la Pension le Petit Vallon, un hotel de familie în orăşelul Berneval-le-Grand din Normandia, nu foarte departe de Dieppe, unde aveau să rămână până pe 18 septembrie. O carte poştală de la începutul anilor 1900 ne ajută să înţelegem raţiunea alegerii locului de către Flora: cuvintele reconfortante „se vorbeşte limba engleză" se puteau citi limpede deasupra unei fotografii cu familii edwardiene relaxându-se în curtea hotelului. Toate speranţele lui Lewis de a învăţa franceza au fost spulberate în clipa în care şi-a dat seama că toţi ceilalţi oaspeţi erau englezi.

Avea să fie o vară idilică a perioadei edwardiene târzii, în care niciunul din semnele ororilor care urmau să se întâmple nu se arătase încă. Când avea să fie spitalizat în timpul Primului Război Mondial, la nu mai mult de 29 kilometri est de Berneval-le-Grand, Lewis îşi va aminti cu nostalgie acele zile nepreţuite, pierdute.[48] Nimeni nu prevăzuse nici măcar posibilitatea politică a unui asemenea război, darămite devastarea pe care avea să o producă - tot aşa cum nimeni în familia lui Lewis nu avea cum să ştie că aceea urma să fie ultima vacanţă pe care o vor petrece împreună. Un an mai târziu, Flora Lewis era decedată.

La începutul anului 1908, devenea tot mai clar că Flora este grav bolnavă. Suferea de cancer abdominal. Albert Lewis îl rugase pe tatăl său, Richard, care locuia de câteva luni la Little Lea, să se mute. Aveau nevoie de spaţiu pentru asistentele care trebuiau să o îngrijească pe Flora. A fost prea mult pentru Richard Lewis. Spre sfârşitul lui martie, a suferit un infarct şi a murit o lună mai târziu.

Când s-a stabilit că Flora este în faza terminală a bolii, Warnie a fost chemat să se întoarcă de la şcoală în Anglia, ca să fie alături de mama sa în ultimele ei săptămâni de viaţă. Boala mamei i-a apropiat pe fraţii Lewis şi mai mult. Una dintre cele mai emoţionante fotografii din această perioadă îi înfăţişează pe Warnie şi C.S. Lewis stând lângă bicicletele lor în faţa casei Glenmachan, aproape de Little Lea, la începutul lui august 1908. Lumea lui Lewis avea să sufere transformări drastice şi ireversibile.

Flora muri acasă pe 23 august 1908 - în ziua în care Albert Lewis împlinea patruzeci şi cinci de ani. Citatul oarecum funebru de pe calendarul care stătea atârnat în dormitorul ei era din *Regele Lear,* de Shakespeare: „Omului i-e dat să plece de aici, cum dat i-a fost să vină-ncoace". Warnie a descoperit ulterior că pentru tot restul vieţii lui Albert Lewis, calendarul a rămas deschis la fila aceea.[49]

1.5 Lewis şi Warnie cu bicicletele în faţa casei familiei Ewart, Glenmachan House, august 1908.

După cutuma vremii, Lewis a fost nevoit să îşi privească mama aşezată în sicriu cu semnele teribile ale bolii ei la vedere. A fost o experienţă traumatizantă. „Odată cu moartea mamei, toată fericirea aceea aşezată, tot ce era liniştit şi statornic a dispărut din viaţa mea.”[50]

în *Nepotul magicianului*, mama lui Digory Kirke, aflată pe patul de moarte, este afectuos descrisă în cuvinte care par să trimită către amintirile neşterse ale lui Lewis despre mama sa: „Stătea în pat ca de obicei, rezemată de perne, cu o faţă atât de slabă şi de palidă, că îţi venea să plângi văzând-o.”[51] E aproape sigur că acest pasaj evocă întristarea lui Lewis provocată de moartea mamei sale, în special priveliştea trupului ei slăbit peste măsură întins în sicriul deschis. Făcând ca mama lui Digory să fie vindecată de boala terminală cu ajutorul mărului fermecat din Narnia, Lewis pare să-şi oblojească propriile răni emoţionale adânci cu un leac născocit de imaginaţie, încercând să înfrunte realitatea a ceea ce s-a petrecut prin recursul la ceea ce s-ar fi putut întâmpla.

Deşi Lewis a fost fără îndoială profund întristat de moartea mamei sale, amintirile din această perioadă întunecată au deseori de a face mai mult cu implicaţiile mai generale ale morţii pentru familie. în încercarea de a se împăca cu gândul bolii terminale a soţiei sale, Albert Lewis pare să fi uitat de nevoile mai profunde ale fiilor săi. C.S. Lewis descrie această perioadă ca fiind o prevestire a sfârşitului vieţii sale în sânul familiei, când s-au sădit seminţele înstrăinării. Odată cu pierderea soţiei, Albert Lewis era în pericol de a-şi pierde şi fiii.[52] La două săptămâni după moartea Florei, fratele mai mare al lui Albert, Joseph, muri şi el. Familia Lewis, iată, trecea printr-o perioadă de criză. Tatăl şi cei doi fii ai săi erau pe cont propriu. „Rămăseseră doar marea şi insulele; uriaşul continent se scufundase, ca odinioară Atlantida.”[53]

Perioada care a urmat ar fi putut fi una de consolidare a afecţiunii paterne şi de reafirmare a ataşamentului fililal. Dar n-a fost aşa. Albert a dat dovadă de lipsă de înţelepciune când a decis viitorul fiilor săi în acest moment de criză din viaţa lor. La nici două săptămâni după moartea traumatizantă a mamei sale, C.S. Lewis stătea pe faleza portuară a Belfastului împreună cu Warnie, gata să se îmbarce pe vaporul cu aburi pentru a călători toată noaptea spre portul Lancashire din Fleet- wood. Un tată lipsit de inteligenţă emoţională şi-a luat un rămas-bun cu totul nepotrivit din punct de vedere al simţămintelor de la fiii săi neglijaţi afectiv. Tot ceea ce îi conferea tânărului Lewis siguranţă şi identitate părea să dispară din jurul

Dealurile domoale ale Down-ului: O copilărie irlandeză 11898-1908 său. Lewis era trimis din Irlanda - scos din casa cu cărţile sale - către o destinaţie necunoscută, unde avea să trăiască printre străini, singurul cunoscut fiindu-i Warnie. Era trimis la Şcoala Wynyard - „Belsenul” din *Surprins de bucurie.*

Note

1. *Surprins de bucurie, 19.*
2. „Ciocoii noi” (n.tr.).
3. Guvernare locală/autoguvernare (n.tr.).
4. *W.H. Lewis, C.S. Lewis: A Biography, 21.*
5. Joc de cuvinte unde „poop” (excrement) e înlocuit cu „pope” (papă) (n.ed.).
6. Disponibil Online la http://www.census.nationalarchives.ie/reels/nai000721989/. Menţiunea „nu ştie să citească” este scrisă diferit.
7. *Lloyds Register of Shipping, Nr. 93171.*
8. Wilson, „William Thompson Kirkpatrick”, 33.
9. In dreptul englez se distinge între „solicitor”, avocat simplu, şi „barrister”, adică avocat pledant (n.tr.).
10. McGrath foloseşte aici „barrister” (n.tr.).
11. începând cu sfârşitul secolului XIX, cele două funcţii au fost contopite în dreptul american. Un avocat american poate exercita fie numai una, fie ambele funcţii.

12. *Hartford, The OpeningofUniversity Education to Women in Ireland, 78.*
13. J.W. Henderson, *Methodist College, Belfast, 1868-1938:A Survey andRetrospect.* 2 voi. (Belfast: Governors of Methodist College, 1939), voi. 1,120-30. Trebuie menţionat faptul că, deşi şcoala fusese înfiinţată în 1865, și-a deschis porţile abia în 1868.
14. Ibid., voi. 1,127. First Class Honours (de obicei prescurtat prin „First") în sistemul britanic de examinare la nivel universitar este echivalentul notei 10 în sistemul românesc (n.tr.).
15. *Belfast Telegraph,* 28 septembrie 1929.
16. Funduleţ de porcuşor (n.tr.).
17. Funduleţ de porc (n.tr.).
18. Pasăre de cartofi (n.tr.).
19. Cartof (n.tr.).
20. Vezi, în special, scrisoarea lui Lewis către Warren Lewis, 2 august 1928; *Letters,* voi. 1, 768-777, care este bogată în asemenea referiri.
21. W.H. Lewis, „Memoir of C.S. Lewis", 2.

22. Scrisoare către Arthur Greeves, 30 martie 1915; *Letters,* voi. 1,114.
23. *Marea despărţire. Un vis*, trad. Alexandru Macovescu, Bucureşti, Humanitas, 2013.
24. *AII My Road Before Me, 105.*
25. Literal, un locuitor al provinciei Ulster (n.tr.).
26. Scrisoare către Warren Lewis, 12 ianuarie 1930; *Letters,* voi. 1, 871.
27. Bleakley, *C.S. Lewis at Home in Ireland,* 53. In altă parte, Lewis vorbeşte despre mutarea oraşului Oxford în Comitatul Donegal, mai degrabă decât în Comitatul Down: vezi, de exemplu, scrisoare către Arthur Greeves, 3 iunie 1917; *Letters,* voi. 1,313.
28. Regina zânelor (n.tr.).
29. *Studies in Medieval and Re?iaissance Literature, 126.*
30. Pentru alte exemple, vezi Clare, „C.S. Lewis: An Irish Writer", 20-21.
31. Prieten (n.tr.).
32. Oră, ceas (n.tr.).
33. Din nou (n.tr.).
34. Scrisoare către Arthur Greeves, 8 iulie1917; *Letters,* voi. 1,325.
35. Scrisoare către Arthur Greeves, 8 iulie1917; *Letters,* voi. 1, 330.
36. Scrisoare către Arthur Greeves, 8 iulie1917; *Letters,* voi. 1, 394.
37. *Surprins de bucurie, 26.*
38. W.H. Lewis, „Memoir of C.S. Lewis", 1.
39. *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* trad. Larisa Avram, Bucureşti, RAO, 2005,11.
40. *Surprins de bucurie, 23.*
41. Ibid.,32.
42. Ibid.
43. Ibid., 33.
44. Ibid.
45. Ibid.
46. *James, The Varieties of Religious Experience, 380-381.*
47. Vezi dedicaţia poeziei lui Tolkien „Mythopoiea": Tolkien,Tree and Leaf, 85. Contextul poeziei arată clar că aceasta este o referire la Lewis: vezi Carpenter,/R.R. *Tolkien: A Biography,* 192-199.
48. Scrisoare către Albert Lewis, 16 februarie 1918; *Letters,* voi. 1, 356.
49. Warnie avea să inscripţioneze acelaşi citat pe piatra funerară a fratelui său, în Oxford, în 1963.
50. *Surprins de bucurie, 37.*
51. *Nepotul magicianului,* trad. Larisa Avram, Bucureşti, Humanitas, 2005,180.
52. *Surprins de bucurie, 35.*
53. Ibid., 37..

CAPITOLUL 2
1908-1917
ANGLIA - O ŢARĂ URÂTĂ: ŞCOALA
9

în 1962, Francine Smithline - o şcolăriţă din New York - i-a scris lui C.S. Lewis, ca să-i spună cât de mult i-au plăcut cărţile *Narnia* şi să-i ceară detalii despre propria sa experienţă şcolară. în răspuns, Lewis i-a dezvăluit că frecventase trei şcoli cu internat, „dintre care două au fost oribile"[1]. De fapt, continuă Lewis, „nu am detestat nimic altceva în asemenea măsură, nici măcar tranşeele din linia întâi din Primul Război Mondial." Chiar şi cel mai detaşat cititor al cărţii *Surprins de bucurie* e surprins atât de intensitatea urii lui Lewis faţă de şcolile pe care le-a frecventat în Anglia, cât şi de nevorosimilul ideii că ele ar fi fost mai teribile decât tranşeele morţii din Marele Război.

Una dintre principale surse de tensiune între C.S. Lewis şi fratele său la sfârşitul anilor '50 a fost convingerea lui Warnie că, în *Surprins de bucurie* (1955), Lewis a prezentat perioada pe care o petrecuse

la Malvern College într-o lumină cu totul falsă. George Sayer (1914-2005), un prieten apropiat, autorul uneia dintre cele mai revelatoare şi pătrunzătoare biografii ale lui Lewis, aminteşte că, mai târziu, Lewis a recunoscut că descrierea intervalului petrecut la Malvern era „o minciună”, reflectând două dimensiuni ale identităţii sale la acea vreme.[2] Dezvăluirea lui Sayer îi face pe cititorii cărţii *Surprins de bucurie* să se întrebe în ce măsură şi din ce motiv şi-a rescris Lewis trecutul.

E posibil ca evaluarea pe care o face Lewis să fi fost denaturată de primele impresii despre Anglia, în mod covârşitor negative, impresii care au influenţat experienţa sa şcolară. Aşa cum remarca ulterior, ajunsese să nutrească „o ură faţă de Anglia, căreia i-au trebuit mulţi ani să se vindece”[3]. Aversiunea sa faţă de şcolile

engleze e posibil să reflecte o antipatie culturală mai profundă faţă de Anglia însăşi în acea perioadă, antipatie care se poate observa în corespondenţa lui Lewis. In iunie 1944, de exemplu, Lewis se plângea că a fost „întemniţat într-o ţară urâtă şi prea caldă - Anglia” când ar fi putut, în schimb, să se bucure de peisajul luxuriant şi răcoros al Comitatului Down.[4]

In mod cert avem de-a face cu ceva mult mai complicat şi profund. Se pare că Lewis pur şi simplu nu s-a putut integra în cultura şcolilor publice din epoca edwardiană. Ceea ce unii vedeau drept o pregătire necesară, chiar dacă pe alocuri neplăcută, pentru rigorile vieţii în lumea reală, Lewis dispreţuia şi demoniza, considerând a fi un „lagăr de concentrare”. Ceea ce tatăl său spera să-l transforme într-un cetăţean realizat era pe punctul să-l zdrobească.

Experienţa lui Lewis cu şcolile britanice după moartea mamei poate fi rezumată astfel:
Şcoala Wynyard, Watford („Belsen”): septembrie 1908 - iunie 1910 Campbell College, Belfast: septembrie - decembrie 1910 Şcoala Cherbourg, Malvern („Chartres”): ianuarie 1911 - iunie 1913 Malvern College („Wyvern”): septembrie 1913 - iunie 1914 învăţământ privat la Great Bookham: septembrie 1914 - iunie 1917

Cele trei şcoli cărora Lewis le purta sâmbetele sunt probabil cele pe care le identifică sub pseudonim: Şcoala Wynyard, Şcoala Cherbour şi Malvern College. După cum vom vedea, amintirile din timpul petrecut la Great Bookham au fost mult mai plăcute, precum a fost şi perspectiva sa asupra rolului pe care aceasta l-a jucat în modelarea minţii sale.

ŞCOALA WYNYARD, WATFORD: 1908-1910

Prima experienţă educaţională a lui Lewis în Anglia a fost la Şcoala Wynyard, o pereche de case triste, din cărămidă galbenă, transformate în clădire de şcoală, situată pe Langley Road, în Watford. Această mică şcoală privată cu internat a fost înfiinţată de către Robert „Oldie” Capron în 1881 şi pare să fi avut succes în primii ei ani. In perioada în care soseşte Lewis aici însă, şcoala avea mari dificultăţi. Doar opt, nouă elevi interni erau înscrişi şi cam tot atâţia „elevi de zi”. Fratele său frecventa şcoala de doi ani şi se obişnuise destul de uşor cu regimul ei

 brutal. Lewis, cu puţina sa experienţă în lume în afara mediului protector al casei Little Lea, a fost şocat de brutalitatea lui Capron şi ulterior a numit şcoala „Belsen”, după infamul lagăr de concentrare nazist.

După ce iniţial speră ca totul să fie bine în cele din urmă, nu trecu mult timp până când Lewis începu să deteste Şcoala Wynyard şi să considere perioada petrecută acolo ca o totală pierdere de vreme. Warnie părăsi Wynyard în vara lui 1909 ca să meargă la Malvern College, lăsându-şi fratele singur într-o instituţie aflată în ultima fază a declinului ei. Ulterior Lewis îşi amintea de educaţia primită la Wynyard ca despre o perioadă a îndopării forţate şi a tocirii unei jungle „de date, bătălii, exporturi, importuri şi alte cele, pe care le şi uitai dacă le învăţai şi care se dovedeau perfect inutile dacă le ţineai minte.”[3] Warnie a fost de aceeaşi părere: „Nu îmi pot aminti nici măcar un lucru învăţat la Wynyard.”[6] Şcoala nu a avut nicio bibliotecă în care Lewis să-şi hrănească propensiunea pentru fantezie, în final, şcoala a fost închisă în vara lui 1910, când Capron a fost în sfârşit declarat bolnav mintal.

Albert Lewis a fost atunci obligat să-şi revizuiască planurile privind educaţia fiului său mai mic. în vreme ce Warnie s-a dus să-şi continue studiile la Malvern College, Lewis a fost trimis la Campbell College, o şcoală cu internat în oraşul Belfast, la nici doi kilometri de Little Lea. După cum Lewis remarcă ulterior, Campbell fusese înfiinţată ca să le ofere „băieţilor din Ulster toate avantajele unei educaţii particulare fără neplăcerea de a trebui să traverseze Marea Irlandei"'. Nu se ştie dacă tatăl său plănuise ca aranjamentul să fie unul permanent. Intre timp, Lewis a contractat o boală respiratorie gravă, motiv pentru

care tatăl l-a scos de la şcoală. N-a fost o perioadă nefericită pentru Lewis. Se pare că el şi-ar fi dorit ca noua situaţie să dăinuiască. Tatăl său avea însă alte planuri. Din nefericire, s-au dovedit a fi neinspirate.

ŞCOALA CHERBOURG, MALVERN: 1911-1913 [9]

După alte consultări cu Gabbitas & Thring, Lewis a fost trimis la Şcoala Cherbourg („Chartres", în *Surprins de bucurie),* în staţiunea balneară victoriană Great Malvern.[8] Pe parcursul secolului XIX, Malvern devenise o staţiune balneară populară specializată în hidroterapie, datorită izvoarelor sale naturale. Pe măsură ce turismul balnear înregistra un declin spre sfârşitul secolului, multe hoteluri şi

vile erau transformate în mici şcoli cu internat, precum Cherbourg. Această mică şcoală pregătitoare, la care erau înscrişi aproximativ douăzeci de băieţi cu vârsta cuprinsă între opt şi doisprezece ani în perioada în care o frecventa şi Lewis, era aproape de Malvern College, unde era înscris Warnie. In felul acesta, cei doi fraţi puteau din nou să se vadă.

Cea mai importantă realizare izbutită de către Lewis la Cherbourg a fost o bursă la Malvern College. Insă Lewis consemnează o serie de evoluţii ale vieţii sale interioare cărora şederea la Cherbourg le-au slujit mai degrabă ca fundal, decât ca stimulent sau cauză. Una dintre cele mai importante evoluţii a fost descoperirea destul de timpurie a ceea ce el numea „Tărâmul nordic". Lewis avea să considere această descoperirea o schimbare totală şi glorioasă, comparabilă cu un peisaj arctic steril şi tăcut preschimbat „într-o întindere de iarbă şi ciuboţica- cucului şi de livezi în floare, inundată de cântecul păsărilor şi însufleţită de şopotul izvoarelor."[9]

Amintirile lui Lewis despre această evoluţie sunt pe cât de precise din punct de vedere imaginar, pe atât de vagi din punct de vedere cronologic. „Pot evoca fără greş momentul; puţine lucruri îmi sunt atât de cunoscute ca el, deşi nu-l pot data cu precizie."[10] Imboldul l-a constituit un periodic abandonat în sala de clasă. Acesta poate fi identificat ca ediţia de Crăciun a revistei *The Bookman,* publicată în decembrie 1911. Revista includea un supliment colorat care conţinea reproduceri din suita de treizeci de ilustraţii ale lui Arthur Rackham pentru libretul operelor *Siegfried* şi *Amurgul zeilor*, de Richard Wagner, care fuseseră tipărite mai devreme în acelaşi an.[11]

Ilustraţiile deosebit de expresive ale lui Rackham s-au dovedit a fi un puternic stimul pentru imaginaţia lui Lewis, copleşindu-l cu un arzător sentiment de dorinţă. A fost învăluit de „Tărâmul Nordului" - de „viziunea întinderilor uriaşe, limpezi, de deasupra Atlanticului, în amurgul fără sfârşit al verii boreale."[12] Lewis a fost încântat să descopere că poate din nou trăi ceea ce credea că pierduse definitiv. Nu era vorba despre „împlinirea dorinţelor şi fantezie";[13] ci era sentimentul că se află în pragul unei alte lumi şi poate vedea înăuntru. Nădăjduind să redobândească ceva din această mirare, Lewis şi-a cultivat pasiunea pentru Wagner, cheltuindu-şi banii de buzunar pe înregistrări ale operelor acestuia, reuşind chiar să cumpere o copie a textului original din care fuseseră preluate ilustraţiile lui Rackham.

Deşi scrisorile lui Lewis din perioada Malvern probabil că ascund la fel de mult pe cât relevă, ele conţin totuşi unele dintre temele predilecte ale carierei sale.

Una dintre acestea este sentimentul lui Lewis că este un irlandez în exil într-o ţară străină. Lewis nu îşi pierduse pur şi simplu paradisul; fusese alungat din Eden. Da, locuia în Anglia, dar în niciun caz nu se considera englez. Chiar şi în ultimele zile petrecute la Cherbourg, Lewis devenise tot mai conştient de faptul de a se fi „născut într-o naţie deosebit de înzestrată cu simţirea şi măiestria făuritorilor de literatură"[14]. în 1930, Lewis descoperi geografia fizică a Irlandei sale natale ca fiind un ferment al propriei sale imaginaţii literare, dar şi al altora - ca, de pildă, poetul Edmund Spenser. Fazele incipiente ale acestei evoluţii pot fi observate în scrisorile către cei de acasă scrise în 1913.

O direcţie importantă a evoluţiei sale intelectuale pe care Lewis o localizează în această perioadă din viaţa este pierderea totală a credinţei creştine. Descrierea pe care Lewis o oferă acestei ultime pulsaţii a credinţei în *Surprins de bucurie* este mai puţin satisfăcătoare decât ne-am dori, în special datorită rolului important pe care credinţa avea să îl joace în viaţa sa, mai târziu. Cu toate că nu poate oferi „o cronologie precisă" a acestei „apostazieri lente", Lewis identifică totuşi o serie de factori care l-au împins în direcţia aceasta.

Probabil cel mai important dintre aceşti factori, judecând după recurenţa lui în scrierile sale ulterioare, au fost lecturile din Virgiliu şi alţi autori clasici. Lewis notează că ideile lor religioase erau tratate de către specialişti şi profesori drept „simple iluzii". Dar ideile religioase contemporane? Nu erau ele simple iluzii

moderne, pandant contemporan al rădăcinilor lor antice? Lewis a ajuns la concluzia că religia, deşi „total falsă”, a fost o excrescenţă naturală, „un soi de nonsens endemic în care omenirea este predispusă să bâjbâie”[15]. Creştinismul era una dintre miile de religii care pretindeau că sunt adevărate. Prin urmare, de ce ar crede că aceasta e cea adevărată, iar celelalte sunt false?

Deja în primăvara lui 1913, Lewis se decise unde vrea să meargă de la Cherbourg. într-o scrisoare din iunie 1913 adresată tatălui său, vorbeşte despre timpul petrecut la Cherbourg - deşi iniţial un fel de „salt în întuneric” - ca fiind un „succes”[16]. îi plăcuse Great Malvern ca oraş şi îşi dorea să ajungă la „the Coll.”- cu alte cuvinte, la Malvern College, unde putea să se alăture fratelui său mai mare, Warnie. La sfârşitul lui mai, Warnie hotărî că vrea să urmeze o carieră militară şi că va petrece toamna lui 1913 la Malvern College, pentru a se pregăti pentru examenul de admitere la Colegiul Militar Regal de la Sandhurst.

Insă lucrurile nu au decurs tocmai conform aşteptărilor. In iunie, Lewis a câştigat o bursă la Malvern College, pentru a începe cursurile în septembrie, în ciuda faptului că era bolnav şi a fost nevoit să dea examenul de admitere în cabinetul medical al colegiului. Warnie însă nu mai era acolo. Directorul îl rugase să se retragă după ce îl prinsese fumând în incinta şcolii (amândoi fraţii Lewis fumau deja). Albert Lewis trebuia să găsească o modalitate să îl pregătească pe Warnie pentru examenul de admitere la Sandhurst fără ajutorul profesorilor de la Malvern College. Şi a găsit soluţia - o soluţie genială, cu implicaţii semnificative şi pozitive pentru fiul său mai mic un an mai târziu.

Albert Lewis fusese înmatriculat la Lurgan College din Comitatul irlandez Armagh, în perioada 1877-1879, şi îi purta un respect deosebit fostului său director, William Thompson Kirkpatrick (1848-1921).[17] Kirkpatrick sosise la Lurgan College în 1876. La acea vreme, şcoala nu avea decât şaptesprezece elevi. Zece ani mai târziu, era considerată una dintre şcolile de vârf în Irlanda. Kirkpatrick se pensionase în 1899 şi se mutase împreună cu soţia în Sharston House din Northenden, Cheshire, pentru a fi aproape de fiul lor, Goerge, care la vremea aceea lucra pentru Browett, Lindlev & Co., Engine Makers of Patricroft, Manchester. Se pare însă că soţia lui Kirkpatrick nu era prea încântată de nord- vestul industrializat al Angliei, prin urmare cei doi se mutară în Great Bookham, în „Stockbroker Belt” din partea de sud a comitatului Surrey, unde Kirkpatrick dădea lecţii private.

Albert Lewis fusese la un moment dat consilierul juridic al lui Kikpatrick, aşa că cei doi avuseseră ocazia să corespondeze pe marginea măsurilor care ar trebui luate împotriva părinţilor care refuză să plătească taxele şcolare ale copiilor lor. Albert Lewis îi ceruse şi în trecut sfatul lui Kirkpatrick pe probleme de educaţie. Acum îi cerea ceva mai specific şi personal: era Kirkpatrick de acord să-l pregătească pe Warnie pentru examenele de admitere la Sandhurst? Au ajuns la o înţelegere, aşa că Warnie şi-a început studiile la Great Boohman în data de 10 septembrie 1913. Opt zile mai târziu, mezinul îşi începea cursurile la Malvern College - „Wyvern” în *Surprins de bucurie* — fără să-l aibă pe fratele său mai mare ca mentor şi prieten. Lewis era pe cont propriu.

2.1 William Thompson Kirkpatrick (1848-1921) la el acasă, în Great Bookha?n, în 1920, fotografiat de Warren Lewis cu ocazia vizitei făcute în permisie, pe când era înrolat în Armata Britanică. Aceasta este singurafotografie cu Kirkpatrick despre care se ştie.

MALVERN COLLEGE: 1913-1914

Lewis descrie Malvern College ca fiind un dezastru. în trei din cinspreze- ce capitole din *Surprins de bucurie* se plânge de experienţa de la „Coli”, înfierând fiecare detaliu. Iar acumularea de amintiri vii şi neplăcute descrise de Lewis în carte încetinesc semnificativ povestirea despre căutarea Bucuriei. De ce să petreci atât de mult timp descriind amintiri dureroase şi subiective, pe care cei care erau familiarizaţi cu colegiul la acea vreme (inclusiv Warnie) le-au criticat ca fiind distorsionate şi nereprezentative? Pesemne, scrierea acestor porţiuni din *Surprins de bucurie* a fost pentru Lewis un exerciţiu catartic, care i-a permis să înlăture amintirile dureroase alocându-le un spaţiu mai mare decât ar fi fost necesar. însă chiar şi un cititor binevoitor nu poate să nu observe că ritmul cărţii trenează în cele trei capitole dedicate Malvernului, în care detaliul complică firul narativ.[18]

Lewis povesteşte că a devenit o victimă a sistemului „fagging”, prin care elevii mai tineri erau trataţi ca nişte curieri de către elevii mai mari („Bloods”[19]). Cu cât un băiat le era mai antipatic tovarăşilor lui şi celor mai mari decât el, cu atât era mai exploatat şi mai hărţuit. Era o practică obişnuită în şcolile publice engleze. Cei mai mulţi băieţi o acceptau ca parte dintr-un rit de iniţiere în maturitate. Lewis însă o percepea ca pe o formă de muncă silnică. El a lăsat să se înţeleagă că, potrivit zvonurilor, printre favorurile pe care elevii seniori le aşteptau de la juniori erau şi unele de natură sexuală - lucru pe care Lewis îl găsea terifiant.

Poate chiar mai important, Lewis s-a simţit exclus din sistemul de valori al Malvern College, care era puternic influenţat de filosofia educaţiei care domina sistemul şcolar englez la acea vreme — atleticismul.[20] Spre sfârşitul epocii edwardiene, „cultul sportului” ajunsese să fie în centrul sistemului educaţional public englez. Atleticismul era o ideologie care ascundea şi o latură întunecată. Băieţii care nu aveau rezultate la jocuri erau batjocoriţi şi hărţuiţi de către colegii lor. Atleticismul nu dădea importanţă realizărilor intelectuale şi artistice şi transforma numeroase şcoli în simple tabere în care era preamărit aspectul fizic. însă cultivarea „bărbăţiei” era considerată parte integrantă a procesului de dezvoltare a „caracterului” - o trăsătură esenţială care domina teoriile pedagogice ale acestei perioade a culturii britanice.[21] în toate aceste privinţe, Malvern era un exemplu tipic al epocii edwardiene. Asigura ceea ce se considera a fi esenţial şi ceea ce părinţii înşişi îşi doreau.

Nu era însă deloc ceea ce îşi dorea *Lewis.* „Stângăcia [sa] congenitală”, datorată în parte unei singure articulaţii în degetul mare de la mâini, a făcut ca orice performanţe fizice să-i fie cu totul inaccesibile.[22] Lewis nu s-a ostenit prea tare ca să se integreze în cultura şcolii. Refuzul de a se conforma a alimentat impresia că Lewis ar fi un mizantrop social şi un arogant din punct de vedere intelectual. Aşa cum remarca plin de ironie într-o scrisoare, Malvern l-a ajutat să descopere ce *nu* voia să devină: „Dacă nu aş fi văzut cu ochii mei priveliştea oribilă a acelor elevi englezi idioţi şi vulgari, riscam să ajung la un moment dat ca ei.”[23] Pentru mulţi, astfel de aprecieri par arogante şi dispreţuitoare. Lewis însă nu s-a sfiit să admită că una dintre puţinele realizări ale Malvernului a fost de a-l ajuta să-şi dea seama că *era într-adevăr* arogant.[24] Era un aspect al caracterului său de care avea să se ocupe în anii următori.

Lewis se refugia deseori în biblioteca şcolii, găsind alinare în lectură. Se împrieteni cu profesorul de limbi clasice, Harry Wakelyn Smith („Smewgy”). Smith l-a ajutat pe Lewis să-şi îmbunătăţească latina şi să studieze temeinic greaca. Dar poate chiar mai important e că l-a învăţat pe Lewis cum să analizeze

corect poezia, în aşa fel încât să poată aprecia calităţile estetice ale acesteia. Mai mult de atât, l-a ajutat pe Lewis să înţeleagă că poezia trebuie citită în aşa fel încât ritmul şi calităţile muzicale ale acesteia să poată fi apreciate. Lewis şi-a exprimat ulterior mulţumirea printr-o poezie în care explica felul în care Smith - un „bătrân cu voce muzicală şi dulce ca mierea” - l-a învăţat să iubească „metrul mediteranean” al poeziei clasice.[25]

Oricât de importante s-au dovedit a fi aceste întâlniri fericite pentru dezvoltarea lui Lewis ca universitar şi critic, la vremea aceea nu au fost decât diversiuni intelectuale menite să-l distragă pe Lewis de la ceea ce el considera a fi o cultură educaţională insuportabilă. Warnie ajunsese la concluzia că fratele său era „o nucă în perete”. Privind retrospectiv, Warnie remarcă faptul că fratele său nu ar fi trebuit trimis la o şcoală publică. Lipsa de îndemânare fizică plus înclinaţiile sale eminamente intelectuale îl desemnau cu uşurinţă ca un tip „suspect, inadaptabil, eretic, în sistemul şcolilor publice uniformizante şi colectivizante.”[26] Dar la acea vreme, Warnie era convins că vina, dacă era măcar vorba de vină, era în întregime a lui Lewis, nu a şcolii.

Rămâne un mister de ce insistă Lewis atât de mult în *Surprins de bucurie* asupra perioadei petrecute la Malvern. Se ştie că în 1929 a fost invitat să preia

directoratul colegiului, fapt care l-a amuzat copios.[27] Ce nu poate fi pus la îndoială este că la vremea aceea Lewis era peste măsură de frustrat din pricina împrejurărilor în care se afla şi, prin urmare, încerca cu disperare să-l convingă pe tatăl său să-l mute într-un loc mai prielnic. „Te rog, scoate-mă din locul acesta cât mai curând", îşi imploră tatăl într-o scrisoare din martie 1914, pe când se pregătea să se întoarcă în Belfast cu ocazia vacanţei.[28]

In cele din urmă, Albert Lewis înţelese că fiului său mai mic nu îi merge bine. Se consultă cu Warnie, care pe atunci era în a doua lună de instrucţie ca ofiţer în armata britanică, la Sandhurst. Concluzia lui Warnie a fost că fratele său mai mic era în mare măsură responsabil de situaţia în care se afla. Sperase, i-a spus tatălui, că timpul petrecut la Malvern îl va îmbogăţi şi pe fratele său cu aceiaşi „ani şi amintiri fericite şi prietenii, pe care le va păstra până la moarte". Dar n-a fost să fie aşa. Lewis transformase Malvern într-un loc „prea încins, ca să se mai poată sta acolo"[29]. Se impunea un nou plan. Dacă Warnie beneficiase de tutelajul lui Kirkpatrick în regim privat, de ce nu ar avea şi Lewis şansa aceasta? Iritarea pe care fratele mai mic i-o stârnea lui Warnie este evidentă când acesta din urmă îi spune tatălui că „se amuză când îşi detonează petardele intelectuale de doi bani sub nasul lui K[irkpatrick]."[30]

Aşa se face că Albert Lewis i-a scris lui Kirkpatrick, cerându-i sfatul. La început, sugestia lui Kirkpatrick a fost ca Lewis să-şi continue studiile la Campbell College. Dar, pe măsură ce cei doi bărbaţi îşi băteau capul cu această problemă, se ivi o nouă soluţie. Albert reuşi să-l convingă pe Kirkpatrick să devină tutorele personal al lui Lewis începând cu septembrie 1914. Kirkpatrick se declară copleşit de onoarea care i se facea: „Să fii profesorul tatălui şi al celor doi fii ai săi este fără îndoială o experienţă unică." Exista totuşi un risc. Warnie îndrăgise Malvernul, pe când Lewis îl detestase. Ce avea oare să spună despre Kirkpatrick, care fusese atât de bun pentru Warnie? Eforturile lui Kirkpatrick au fost răsplătite când Warnie ieşi pe locul douăzeci şi doi din mai bine de două sute de candidaţi în urma unui examen de admitere extrem de dificil. Dosarul militar al lui Warnie arată că a fost admis la Sandhurst în data de 4 februarie 1914 ca „Gentleman Cadet", fiindu-i decernat un „Premiu pentru cădeţi cu indemnizaţie". Cariera sa militară debuta fulminant.

Intre timp, Lewis revenise acasă în Belfast pentru vacanţă. La mijlocul lui aprilie, cu puţin timp înainte de a se întoarce la Malvern College pentru ultimul

2.2 Un meci de tenis la Genmachan House, casa familiei Ewart, aproape de Little Lea, în vara lui 1910. Arthur Greeves epe rândul din spate, ultimul din stânga, iar C. S. Lewis e cel din dreapta. Lily Greeves, sora lui Arthur, e a doua la dreapta, chiar în faţa lui Lewis

trimestru, primi un mesaj. Arthur Greeves (1895-1966) era bolnav la pat şi s-ar fi bucurat să primească o vizită. Greeves, care avea aceeaşi vârstă ca Warnie, era cel mai tânăr fiu al lui Joseph Greeves, unul dintre cei mai bogaţi ţesători de in. Locuia împreună cu familia sa în „Bernagh", o casă încăpătoare peste drum de Little Lea.

In *Surprins de bucurie*, Lewis povesteşte cum Greeves încercase de multă vreme să se împrietenească cu el, însă cei doi nu reuşiseră să se întâlnească.[31] Există însă indicii cum că memoria lui Lewis nu e tocmai demnă de încredere în privinţa aceasta. Intr-una dintre cele mai vechi scrisori ale sale, datată mai 1907, Lewis îl anunţă pe Warnie că la Little Lea a fost instalat de curând un telefon. Lewis folosise noul aparat ca să îl sune pe Arthur Greeves, dar nu reuşisese să vorbească cu el.[32] Acest amănunt sugerează că cei doi se cunoaşteau într-o oarecare măsură din vremea copilăriei. Dacă Lewis şi Greeves vor fi fost prieteni la acea dată, pare plauzibil ca absenţa lui Lewis din Belfast, pe perioada petrecută în Anglia la şcoală, să fi slăbit prietenia dintre cei doi.

Nu fără anumite reţineri, Lewis a acceptat să-l viziteze pe Greeves. L-a găsit în pat, cu o carte alături: *MythsoftheNorsemen* de H.M.A. Guerber (1908). Lewis, a cărui dragoste pentru „nordicitate" nu cunoştea margini, privi cartea cu uimire: „Şi *ţie* îţi place cartea asta?" întrebă el, primind un răspuns la fel de încântat.[33] Lewis îşi găsise în sfârşit un prieten după inima lui. Cei doi aveau să corespondeze cu regularitate, timp de aproape cincizeci de ani, până la moartea lui Lewis.

Spre sfârşitul trimestrului final la Malvern, Lewis îi scrie prima scrisoare lui Greeves, planificând o plimbare împreună. Cu toate că acum se simţea „întemniţat" în „urâta şi prea calda Anglie", aveau să poate privi împreună soarele răsărind peste Dealurile Hollywoodului şi să vadă Laguna Belfastului şi Dealul Grotei.[34] însă o lună mai târziu, Lewis îşi schimbă percepţia asupra Angliei. „Smewgy" îi invitase pe el şi pe încă un băiat să viziteze provincia, lăsând în urmă „dealurile scunde, banale şi urâte ale Malvernului". în locul lor, Lewis descoperi un „tărâm magic", plin cu „dealuri şi văi domoale", „păduri şi holde fermecate."[35] Poate totuşi Anglia nu era chiar atât de urâtă; poate totuşi putea să rămână acolo.

BOOKHAM SI „MARELE KNOCK": 1914-1917

în data de 19 septembrie 1914, Lewis sosi în Great Bookham, pentru a-şi începe studiile cu Kirkpatrick- „Marele Knock". însă lumea din jurul său se schimbase ireversibil de când părăsise Malvernul. Pe 28 iunie, Arhiducele Franz Ferdinand al Austriei fusese asasinat la Sarajevo. Incidentul a produs multă încordare şi instabilitate politică. între timp, acestea se amplificaseră exponenţial. S-au bus bazele unor mari alianţe. Dacă o ţară intra în război, toate erau gata să intre. O lună mai târziu, pe 28 iulie, Austria a atacat Serbia. Imediat, Germania a declarat război Franţei. Era inevitabil ca Marea Britanie să fie atrasă în conflict. în cele din urmă, în data de 4 august, Anglia declară război Germaniei şi Imperiului Austro-Ungar.

Warnie a fost primul afectat de această turnură. Perioada sa de instrucţie a fost scurtată de la optsprezece luni la doar nouă, pentru a-i permite să intre în serviciul militar activ cât mai repede posibil. în data de 29 septembrie 1914, a fost numit sublocotenent în Royal Army Service Corps. In 4 noiembrie, era deja combatant activ în forţele britanice din Franţa. în acest timp, Lordul Kitchener (1850-1916), Secretarul de stat pentru război, pusese bazele celui mai amplu program de recrutare în armata de voluntari pe care Anglia îl derulase vreodată. Celebrul său afiş cu mesajul „Ţara are nevoie de tine!" a devenit una dintre cele mai cunoscute imagini ale războiului. Lewis trebuie să fi simţit presiunea de a se înrola.

London Opinion

1◦ LONDON OPINION 1◦

2.3 „Ţara are nevoie de tine!" Coperta revistei London Opinion*, numărul din 5* septembrie *1914, la scurt timp după declaraţia de război a Angliei. Imaginea Lordului Kitchener, concepută de artistul Alfred Leete (1882-1933), căpătă rapid o însemnătate iconică, apărând frecvent în campaniile de recrutare ale armatei britanice din 1915 încolo.*

în timp ce Anglia intra şovăielnic într-o stare de război pentru care nu era suficient pregătită, Lewis se stabilea în casa lui Kirkpatrick, „Gaston”, în Great Bookham. Relaţia cu Kirkpatrick avea să fie una crucială, în special în condiţiile în care relaţiile cu fratele său şi cu tatăl său erau oarecum încordate şi distante. Lewis luă vaporul dinspre Belfast spre Liverpool, după care călători cu trenul spre Londra. Din staţia Waterloo luă trenul spre Great Bookham, unde îl aştepta

2.4 Station Road, Great Bookham, în 1924. C.S. Lewis şi Kirkpatrick probabil că au trecut pe această stradă în drumul de la gară spre casa lui Kirkpatrick, Gastons.

Kirkpatrick. In timp ce veneau pe jos de la gară spre casa lui Kirkpatrick, pentru a sparge gheaţa, Lewis remarcă faptul că peisajul din Surrey era întrucâtva mai sălbatic decât îşi imaginase el.

Lewis nu voia decât să converseze puţin; Kirkpatrick însă profită de ocazie ca să înceapă un dialog viu, interactiv, pentru a-i demonstra virtuţile metodei socratice. Kirkpatrick îi ceru să înceteze să mai vorbească. Ce voia Lewis să spună când a folosit cuvântul „sălbatic” şi ce motive ar fi avut să nu se aştepte la un asemenea peisaj? Studiase harta zonei? Citise vreo carte despre ea? Văzuse o fotografie cu ea? Lewis admise că nu făcuse nimic din toate astea. Opinia sa nu se

 întemeia pe nimic. Kirkpatrick îl informă prompt că, în aceste condiţii, nu avea dreptul la o opinie în chestiunea respectivă.

Mulţi ar fi fost intimidaţi de abordare; alţii pesemne ar fi socotit-o lipsită de cuviinţă sau de grijă părintească. Lewis însă şi-a dat repede seama că va fi obligat să-şi dezvolte gândirea critică, bazându-se pe dovezi şi raţiune, nu pe intuiţia sa personală. Abordarea aceasta era, remarcă el, precum „un ospăţ de zile mari”[36]. Lui Lewis i-a priit de minune acest regim de gândire critică.

Kirkpatrick a fost un om remarcabil, căruia i se datorează în mare măsură dezvoltarea intelectuală a lui Lewis, în special apropierea profund critică de idei şi surse.[37] Kirkpatrick a avut o carieră academică strălucită în cadrul Queen’s College din Belfast, de unde, în iulie 1868, a obţinut, cu rezultate excepţionale, o licenţă în engleză, istorie şi metafizică.[38] In ultimul său an la Queen’s College a câştigat premiul pentru literatură engleză, sub pseudonimul Tamerlaine. A fost, de asemenea, dublu laureat cu medalia de aur a Royal University of Ireland, fiind singurul student care a obţinut asemenea distincţie în acel an. A concurat fără succes pentru postul de director al Lurgan College, când acesta a fost inaugurat în 1873. Douăzeci şi două de persoane aplicaseră pentru prestigiosul post. In final, comisia de angajare a şcolii a avut de ales între Kirkpatrick şi E. Vaughan Boulger, din Dublin. L-au ales pe Boulger.

Fără a se lăsa descurajat, Kirkpatrick porni să îşi caute de lucru în altă parte. A fost aproape să obţină catedra de literatură engleză din cadrul University College din Cork. Şansa i-a surâs însă la finele anului 1875, când Boulger a fost chemat să ocupe catedra de greacă la University College, în Cork. Kirkpatrick a intrat din nou în cursa pentru postul de director la Lurgan College şi a fost numit în funcţie începând cu 1 ianuarie 1876. Capacitatea sa de a-şi încuraja şi inspira elevii devenise legendară. Se prea poate ca Albert Lewis să fi făcut multe greşeli trimiţându- şi fiul cel mic la şcoală în Anglia. Insă cea mai importantă decizie - în care s-a bazat pe propria judecată, şi nu pe sfatul profesional eronat dat de Gabbitas & Thring — se dovedi şi cea mai bună.

Descrierea laconică pe care Lewis le-o face tutorilor săi cei mai importanţi merită atenţie: „Smewgy m-a învăţat gramatică şi retorică, iar Kirk m-a învăţat dialectică.”[39] Lewis învăţa din aproape în aproape cum să potrivească cuvintele şi să construiască argumente. însă influenţa lui Kirkpatrick asupra lui Lewis nu s-a rezumat la simple abilităţi dialectice. Bătrânul director l-a obligat pe Lewis

să înveţe limbi, vii şi moarte, punându-l în faţa necesităţii de a le folosi zilnic. La două zile după ce sosi, Kirkpatrick îl luă deoparte pe Lewis şi deschise *Iliada* lui Homer în greaca veche. Citi cu voce tare primele douăzeci de rânduri cu un accent de Belfast (care probabil că l-ar fi bulversat pe Homer), tălmăci textul pe loc şi îi ceru lui Lewis să continue. Nu trecu multă vreme până când Lewis căpătă suficientă încredere încât începu a citi fluent în limba originală. Kirkpatrick continuă ulterior cu latina, trecând mai apoi la limbile vii, inclusiv germana şi italiana.

Aceste metode pedagogice li se vor părea unora arhaice, dacă nu chiar ridicole. Pentru mulţi elevi ele s-ar solda cu eşecuri ruşinoase şi pierderea încrederii. Lewis însă le privea ca pe provocări care îi deschideau orizonturi noi şi îi dezvoltau semnificativ capacităţile. Era metoda pedagogică ce se potrivea perfect capacităţilor şi nevoilor sale specifice. Intr-una dintre cele mai celebre predici, „The Weight of Glory" (1941), Lewis le cere cititorilor să-şi imagineze un băieţandru care a învăţat greaca veche pentru a trăi bucuria de a-l studia pe Sofocle. Lewis era acel băieţandru, iar Kirkpatrick era profesorul său. In februarie 1917, Lewis i-a scris bucuros tatălui său, povestindu-i că a reuşit să citească primele două sute de versuri din *Infernul* lui Dante în italiană „fără probleme"[40].

Existau însă şi alte efecte ale raţionalismului lui Kirkpatrick pe care Lewis era prea nerăbdător să le împărtăşească cu tatăl său. Unul dintre acestea a fost adeziunea sa la ateism. Lewis a precizat fără echivoc că ateismul său era deja „pe deplin format" înainte să meargă la Bookham; contribuţia lui Kirkpatrick a constat pur şi simplu din a-i furniza argumente suplimentare pentru convingerea deja îmbrăţişată. în decembrie 1914, Lewis a fost confirmat în biserica St. Mark din Dundela, biserica în care fusese botezat în ianuarie 1899. Relaţia cu tatăl său era atât de şubredă, încât i-a fost imposibil să-i spună că nu voia să ia parte la slujbă fiindcă încetase să mai creadă în Dumnezeu. Ulterior, Lewis l-a folosit pe Kirkpatrick ca model pentru personajul MacPhee, care apare în *That Hideous Strength*[41] - un scoţian-irlandez inteligent, articulat şi îngâmfat, cu vederi foarte sceptice în materie de convingeri religioase.

A fost Lewis înclinat să-i dea dreptate lui Kirkpatrick în această chestiune? Singura persoană faţă de care Lewis pare să-şi fi deschis sufletul în ceea ce priveşte convingerile sale religioase a fost Arthur Greeves, care deja îl înlocuise complet pe Warnie ca prieten apropiat şi confident. în octombrie 1916,Lewis

 îi mărturisi pe larg lui Greeves (lipsa de) convingeri religioase. „Nu împărtăşesc credinţa niciunei religii.”Toate religiile, scria el, sunt simple mitologii inventate de oameni, de regulă ca răspuns la evenimente naturale sau nevoi emoţionale. Aceasta, declară el, „este explicaţia ştiinţifică acceptată cu privire la apariţia religiilor.” Religia era irelevantă pentru moralitate.[42]

Această scrisoare a suscitat o dezbatere aprinsă cu Greeves, care la vremea aceea era un creştin angajat şi preocupat de credinţă. Au schimbat cel puţin şase scrisori pe subiect în mai puţin de o lună, înainte de a stabili că vedeau lucrurile atât de diferit, încât nu avea sens să continue discuţia. Lewis îşi va aminti ulterior că l-a „bombardat [pe Greeves] cu toată artileria uşoară a unui raţionalist de şaispreprezece ani”[43] - dar fără succes. Pentru Lewis nu exista niciun motiv suficient de întemeiat pentru a crede în Dumnezeu. Nicio persoană inteligentă nu vrea să creadă într-o „sperietoare, care e gata să mă tortureze veşnic”[44]. Baza raţională a religiei era, în opinia lui Lewis, definitiv compromisă.

Cu toate acestea, Lewis îşi dădu seama că imaginaţia şi raţiunea îl trăgeau în direcţii opuse. A continuat să trăiască sentimente puternice de dor, pe care le-a numit „Bucurie”. Un astfel de sentiment l-a încercat la începutul lunii martie în 1916, când a dat peste o copie a romanului fantastic *Phantastes* de George MacDonald.[45] In timp ce citea, fără să-şi dea seama, Lewis era condus spre tărâmuri noi ale imaginaţiei. în urma lecturii, totul se schimbă pentru el. Descoperise o „nouă calitate”, o „umbră lucitoare”, care semăna cu o voce care îl chema de la capătul pământului. „In noaptea aceea a avut loc, într-un anumit sens, botezul imaginaţiei mele.”[46] O nouă dimensiune a vieţii sale începea să se manifeste. „Cu niciun chip nu mi-aş fi putut imagina efectul pe care *Phantastes* avea să-l aibă asupra mea atunci când am cumpărat-o.” Avea să treacă ceva timp până ca Lewis să facă legătura între creştinismul lui MacDonald şi plăsmuirile imaginaţiei sale. Sământa fusese însă semănată şi era doar o chestiune de timp până când avea să germineze.

AMENINŢAREA ÎNROLĂRII

O umbră întunecată se aşternea totuşi peste viaţa lui Lewis şi nu numai a sa. Ravagiile primului an de război însemnau şi că armata britanică avea nevoie de mai mulţi recruţi — mai mulţi decât se înrolau voluntar. în mai 1915, Lewis îi scrie

/

tatălui său, explicându-i cum vedea el situaţia. Nu putea decât să spere că războiul se va sfârşi înainte să împlinească el optsprezece ani sau că se va putea înrola ca voluntar înainte de a fi înrolat cu forţa.[47] Cu trecerea timpului însă, Lewis a început să-şi dea seama că era foarte probabil că va merge la război. Era o chestiune de timp. Nu se vedeau semnele unei victorii rapide, iar aniversarea de optsprezece ani a lui Lewis se apropia cu paşi repezi.

In data de 27 ianuarie 1916, Actul privind Serviciul Militar intră în vigoare, punând capăt încorporării voluntare. Toţi bărbaţii cu vârsta cuprinsă între optsprezece şi patruzeci şi unu de ani erau consideraţi încorporaţi începând cu 2 martie 1916 şi, la nevoie, aveau să fie chemaţi la arme. Totuşi, prevederile Actului nu se aplicau în cazul Irlandei şi, în plus, includeau o excepţie importantă: toţi bărbaţii care corespundeau ca vârstă şi „locuiau în Marea Britanie doar în vederea şcolarizării” erau scutiţi de prevederile lui. Lewis însă era conştient că excepţia putea fi temporară. Corespondenţa sa din acea perioadă dă de înţeles că ajunsese la concluzia că serviciul militar era inevitabil în cazul său.

La scurt timp după termenul limită din luna martie, Lewis îi scrie lui Greeves, preluând imagini din prologul la *Henry V,* de Shakespeare: „In noiembrie împlinesc optsprezece ani, sunt bun de luat în armată şi mă aşteaptă «întinsele câmpuri» ale Franţei, pe care n-am nicio dorinţă să le văd.”[48] In iulie, Lewis primi o scrisoare de la Donald Hardman, cu care împărţise o cameră de studiu la Malvern College. Hardman îl înştiinţă pe Lewis că el avea să fie înrolat de Crăciun. Şi îl întreba pe Lewis care era situaţia sa. Lewis îi

răspunse că nu ştie încă. Insă într-o scrisoare către Kirkpatrick din mai 1916, Albert Lewis menţionă că Lewis luase deja decizia de a se înrola ca voluntar - dar că voia să încerce să intre mai întâi la Oxford.[49]

Insă evenimentele din Irlanda i-au oferit lui Lewis o altă posibilitate. In aprilie 1916, Irlanda era cutremurată de veşti despre Rebeliunea de Paşti[50] - o răscoală în Dublin organizată de Consiliul Militar al Fraternităţii Irlandeze Republicane, având ca scop înlăturarea stăpânirii britanice din Irlanda şi înfiinţarea unei Republici Irlandeze. Rebeliunea de Paşti a avut loc între 24 şi 30 aprilie 1916. A fost înăbuşită de către armata britanică după şapte zile de încleştări, iar liderii ei au fost judecaţi de o curte marţială şi apoi executaţi. Era clar că pentru păstrarea ordinii era nevoie de trimiterea unor trupe suplimentare în Irlanda. Exista oare posibilitatea ca Lewis să fie trimis în Irlanda şi nu în Franţa, dacă avea să fie înrolat?

între timp, Kirkpatrick se gândea la viitorul lui Lewis. Tratând rolul de mentor cu toată seriozitatea, Kirkpatrick reflectă asupra descoperirilor pe care le făcuse privind caracterul şi înzestrările învăţăcelului său. I-a scris lui Albert Lewis pentru a-i împărtăşi opinia sa potrivit căreia Lewis se născuse cu un „temperament literar" şi dădea dovadă de o maturitate remarcabilă în judecăţile sale literare. Era fără îndoială sortit unei cariere importante. Totuşi, în lipsa unor cunoştinţe temeinice de matematică şi ştiinţă, avea să îi fie greu să intre la Sandhurst. Părerea personală a lui Kirkpatrick era că Lewis ar fi trebuit să urmeze o carieră în ştiinţe juridice. însă Lewis nu dorea să calce pe urmele tatălui său. îşi fixase privirea asupra Oxfordului. Era hotărât să încerce să obţină un loc la New College, Universitatea Oxford, unde să studieze limbi clasice.

ÎNSCRIEREA LUI LEWIS LA UNIVERSITATEA OXFORD

Nu e clar de ce a ales Lewis Universitatea Oxford în general sau New College în mod special. Nici Kirkpatrick, nici rudele lui Lewis nu aveau legături nici cu universitatea, nici cu colegiul. în perioada aceasta, frica înrolării nu îl mai apăsa atât de tare şi gândul că ar putea fi încorporat nu îl mai bântuia ca odinioară. La sugestia lui Kirkpatrick, Lewis luă legătura cu un consilier juridic pentru a înţelege dedesubturile Actului privind Serviciul Militar. Consilierul îl sfătui să îi scrie ofiţerului responsabil cu recrutarea pentru zona respectivă, cu sediul în Guildford. în 1 decembrie îi scrie tatălui său ca să-l informeze că, dacă se înscrie imediat, este în mod formal scutit de prevederile Actului. Lewis nu întârzie să respecte cerinţa.

în data de 4 decembrie 1916, cu problema înrolării rezolvată, Lewis călătoreşte spre Oxford pentru a-şi da examenele de admitere. Derutat de indicaţiile pe care le primise, a ieşit din gară în direcţia greşită şi s-a trezit în Botley, o suburbie a Oxfordului. Abia când s-au terminat casele şi a ajuns în câmp deschis s-a întors, zărind în sfârşit „celebrul mănunchi de turle şi turnuri"[51]. (Această imagine a alegerii unui drum greşit avea să-l însoţească în viaţă.) Se întoarse la gară şi luă o birjă spre Mansfield Road, nr. 1, peste drum de New College, la o casă de oaspeţi aflată în grija unei anume doamne Etheridge. Acolo a împărţit camera de găzduire cu un alt candidat plin de speranţă.

A doua zi ningea. Examenele de admitere aveau loc în cantina Oriei College. Chiar şi în timpul zilei, sala era atât de rece, încât Lewis şi ceilalţi candidaţi au fost nevoiţi să-şi ia paltoanele şi fularele, ba chiar unii răspundeau la întrebări cu mănuşile pe mâini. Cufundat în studiu, Lewis a şi uitat să-i spună tatălui când anume urma să aibă loc testarea. îşi făcu timp pe la mijlocul perioadei de examene, exprimându-şi încântarea faţă de Oxford: „Mi-a întrecut toate aşteptările: nu am văzut nimic mai frumos, mai ales în nopţile geroase cu lună."[52] După încheierea examenelor, Lewis s-a întors în Belfast, pe 11 decembrie, informându-şi tatăl că el credea că nu reuşise să obţină un loc.

Parţial, avea dreptate - doar parţial însă. Nu obţinuse un loc la New College. Dar lucrările sale îi impresionaseră pe doi profesori de la un alt colegiu. Două zile mai târziu, Lewis primi o scrisoare de la Reginald Macan (1848-1941), directorul University College, prin care era informat că, de vreme ce New College hotărâse să nu îi ofere un loc, fusese în schimb desemnat beneficiarul unei burse de studiu la University College. Era, de asemenea, rugat să-şi dea acordul. Bucuria lui Lewis era fără margini.

La orizont se ivi însă un nor. Curând după aceea, Macan îi scrise din nou lui Lewis, precizând că schimbarea de situaţie în privinţa înrolării făcea ca începerea studiilor la Oxford în cazul tinerilor apţi, în vârstă de peste optsprezece ani, să constituie o „imposibilitate morală". Toţi tinerii care întruneau aceste criterii trebuiau să se înroleze în armată. Albert Lewis era îngrijorat. Dacă fiul său mai mic nu avea să se înscrie voluntar, ar fi putut fi înrolat automat - ceea ce l-ar fi făcut un simplu soldat, nu un ofiţer. Ce era de făcut?

In ianuarie 1917, Lewis s-a întors la Oxford pentru a discuta în detaliu cu Macan. Apoi i-a scris tatălui său. Se găsise o soluţie. Cea mai sigură cale pentru ca Lewis să se înrolase ca ofiţer era să se alăture Corpului de Instrucţie pentru Ofiţeri al Universităţii Oxford[53] şi să aplice pentru o numire în baza acestei instrucţii.[54] Corpul de Instrucţie pentru Ofiţeri fusese înfiinţat la Oxford şi în alte universităţi britanice cu prestigiu în 1908, ca mijloc de asigurare a „unui nivel standardizat de instrucţie militară elementară în vederea pregătirii candidaţilor pentru misiuni” în armata britanică. Dacă se alătura Corpului de Instrucţie pentru Ofiţeri îndată ce ajungea în Oxford, Lewis avea asigurat cel mai rapid traseu către poziţia de ofiţer.

Insă doar membrii Universităţii Oxford puteau să se alăture Corpului de Instrucţie pentru Ofiţeri ai universităţii. Procesul de admitere la Universitatea Oxford la acea vreme presupunea două etape. Mai întâi, candidatul trebuia să primească un loc la unul dintre colegiile oxfordiene. După ce i se refuzase un loc la New College, Lewis primise o bursă la University College. Această etapă fusese parcursă. Dar admiterea la un colegiu oxfordian nu însemna automat şi acceptarea de către Universitatea Oxford. Pentru a păstra standardele înalte în toate colegiile, conducerea universităţii le impunea studenţilor noi să treacă un examen suplimentar - cunoscut drept „Responsions” -, pentru a se asigura că aceştia întrunesc cerinţele fundamentale.[55]

Din nefericire pentru Lewis, examenul „Responsions” includea şi o probă de matematici elementare - materie la care nu avea deloc talent.

Din nou, Albert Lewis a decis să se bazeze pe experienţa lui Kirkpatrick. Dacă Kirkpatrick reuşise să-l înveţe greaca veche, cu siguranţă putea să-l înveţe şi matematici elementare. Aşa că Lewis s-a întors la Great Bookham pentru a-şi finaliza studiile. In data de 20 martie, Lewis a revenit în Oxford pentru a susţine acel examen suplimentar, cu gândul că în curând îşi va începe cariera militară. A venit apoi şi scrisoarea de la University College prin care era înştiinţat că îşi poate începe studiile în data de 26 aprilie. Poarta Oxfordului era acum deschisă. Insă doar pe jumătate.

înainte ca să-şi finalizeze studiile la Oxford, Lewis trebuia să treacă mai întâi prin experienţa războiului.

Note

1. Scrisoare către Francine Smithline, 23 martie 1962; *Letters,* voi. 3,1325. Cele două şcoli „oribile” erau Şcoala Wynyard şi Malvern College.
2. Sayer,/ac^, 86.
3. *Surprins de bucurie, 41.*
4. Scrisoare către Arthur Greeves, 5 iunie 1914; *Letters,* voi. 1,60.
5. *Surprins de bucurie, 51.*
6. Lewis Papers, voi. 3,40.
7. *Surprins de bucurie, 66.*
8. Şcoala Cherbourg a fost anexată la Malvern College în 1992. Terenul iniţial a fost între timp vândut în vederea unor dezvoltări imobiliare.
9. *Surprins de bucurie, 8 8.*
10. Ibid.
11. Richard Wagner, *Siegfried* şi *The Twilight ofthe Gods,* trad. Margaret Armour, ilustraţii de Arthur Rackham (Londra: Heinemann, 1911).
12. *Surprins de bucurie, 89.*
13. Ibid, 51.
14. Scrisoare către Albert Lewis, 8 iulie 1913; *Letters,* voi. 1,28.
15. *Surprins de bucurie, 79.*
16. Scrisoare către Albert Lewis, 7 iunie 1913; *Letters,* voi. 1,23.
17. Ian Wilson, „William Thompson Kirkpatrick”, 39.

18. Relatarea se găseşte în *Surprins de bucurie,* 72-134, unde ocupă 18% din textul cărţii.
19. In argou, termen care denumeşte liderii unui grup de elevi sau studenţi (n.tr.).
20. Aceasta deseori făcea ca băieţii consideraţi „intelectuali” efeminaţi - inclusiv Lewis - să fie hărţuiţi şi agresaţi. Vezi Mangan, *Athleticism in the Victorian and Edwardian Public School,* 99-121.
21. Vezi Roberts, „Character in the Mind”.
22. *Surprins de bucurie,* 28. Lewis şi Warnie au moştenit acest defect de la tatăl lor. Afecţiunea (o formă de sinostoză metocarpofalangiană) este cunoscută şi sub denumirea de *simfalangism (de tip Lewis)* datorită asocierii cu Lewis: vezi Alessandro Castriota-Scanderbeg şi Bruno Dellapiccola, *Abnormal Skeletal Phenotypes: From Simple Signs to Complex Diagnoses* (Berlin: Springer, 2006), 405.
23. Scrisoare către Arthur Greeves, 5 iunie 1914; *Letters,* voi. 1,59.
24. *Surprins de bucurie, 117.*
25. Textul poeziei se găseşte în „Lewis Papers”, voi. 3,262-263.
26. W.H. Lewis, „Memoir of C.S. Lewis”, 5.
27. Scrisoare către Albert Lewis, 17 iulie 1929; *Letters,* voi. 1, 802.
28. Scrisoare către Albert Lewis, 18 martie 1914; *Letters* voi. 1,51.
29. Warren Lewis către Albert Lewis, 29 martie 1914; „Lewis Papers”, voi. 4,156.
30. Ibid., 157.
31. *Surprins de bucurie, 147.*
32. Scrisoare către Warren Lewis, 18 mai 1907; *Letters,* voi. 1,3-4.
33. *Surprins de bucurie, 147.*
34. Scrisoare către Arthur Greeves, 5 iunie 1914; *Letters,* voi. 1, 60.
35. Scrisoare către Albert Lewis, 29 iunie 1914; *Letters,* voi. 1, 64.
36. *Surprins de bucurie, 153.*
37. Vezi Ian Wilson, „William Thompson Kirkpatrick”.
38. Queen’s College, Belfast, a fost integrată în Royal University of Ireland în 1879. A fost reînfiinţată ca instituţie independentă prin Legea universităţilor irlandeze din 1908, prin care Royal University of Ireland era dizolvată şi înlocuită cu National University of Ireland şi Queen’s University of Belfast.
39. *Surprins de bucurie, 165.*
40. Scrisoare către Albert Lewis, 8 februarie 1917; *Letters,* voi. 1,275.
41. Odioasa putere (n.tr.).
42. Scrisoare către Arthur Greeves, 12? Octombrie 1916; *Letters,* voi. 1,230-231.
43. „Lewis Papers”, voi. 10,219. Reflecţiile lui Lewis se găsesc într-un eseu de trei pagini despre Greeves, scris probabil în jurul anului 1935,218-220.
44. Scrisoare către Arthur Greeves, 18 octombrie 1916; *Letters,* voi. 1,235.
45. In *Surprins de bucurie,* Lewis datează incorect momentul ca întâmplându-se în august 1915. Vezi Hooper, *C.S. Lewis: The Companion and Guide,* 568.
46. *Surprins de bucurie, 198.*
47. Scrisoare către Albert Lewis, 28? mai 1915; *Letters,* voi. 1,125.
48. Scrisoare către Arthur Greeves, 7 martie 1916; *Letters,* voi. 1,171.
49. Scrisoare de la Albert Lewis către William Kirkpatrick, 8 mai 1916;
50. Easter Rising (n.tr.).
51. *Surprins de bucurie, 201.*
52. Scrisoare către Albert Lewis, 7 decembrie 1916; *Letters,* voi. 1,262.
53. Oxford University Officers’Training Corps.
54. Scrisoare către Albert Lewis, 28 ianuarie 1917; *Letters,* voi. 1,267.
55. *Aston, The History of the University of Oxford, voi. 6,356.*

CAPITOLUL 3

1917-1918

CÂMPIILE ÎNTINSE ALE FRANŢEI: RĂZBOIUL

împăratul francez Napoleon Bonaparte (1769-1821) a remarcat la un moment dat că cel mai bun mod de a înţelege oamenii este să afli ce se întâmpla în lume pe când aceştia aveau douăzeci de ani. Cu câteva săptămâni înainte de 29 noiembrie 1918 - ziua în care Lewis împlinea douăzeci de ani Primul Război Mondial lua sfârşit. Mulţi se simţeau vinovaţi la gândul că supravieţuiseră în vreme ce camarazii lor nu. Cei care luptaseră în tranşee au fost marcaţi pe viaţă de violenţa, prăpădul şi ororile prin care trecuseră. Aniversarea a douăzeci de ani a lui Lewis a stat sub semnul participării directe la conflictul armat. A ajuns în tranşeele de lângă Arras, în nord vestul Franţei, în ziua în care împlinea nouăsprezece ani, iar la douăzeci de ani încă se recupera după rănile de război pe care le suferise.

CIUDĂŢENIA UNUI RĂZBOI LIPSIT DE IMPORTANTĂ

Dacă Napoleon avea dreptate, lumea gândurilor şi a experienţelor lui Lewis ar fi trebui să fie ireparabil şi ireversibil marcate de război, traumă şi pierdere. Ne-am aştepta ca viaţa interioară a lui Lewis să fi fost modelată semnificativ de impactul conflictului şi de proximitatea morţii. însă Lewis însuşi ne spune altceva. Experienţa războiului, ne spune el, a fost „într-un sens nesemnificativă”. Pare rl fi considerat experienţa din şcolile engleze cu internat ca fiind cu mult mai ne- rlăcută decât timpul petrecut în tranşeele din Franţa.[1]

Cu toate că Lewis s-a aflat pe câmpuri de luptă din Franţa între 1917 •: 1918, trăind pe propria piele ororile războiului modern, *Surprins de bucurie* : onţine doar o referire sumară la război. E limpede că Lewis considera necazurile

suferite în timpul anului petrecut la Malvern College mai însemnate decât întreaga experienţă a războiului — şi, chiar şi aşa, preferă să acorde prioritate, în relatarea sa, cărţilor citite şi oamenilor pe care-i întâlnise. Suferinţa cumplită şi devastarea din preajma sa par să fi fost suprimate din memorie. Alţii, spune Lewis, au scris mai potrivit despre ele; el nu avea nimic de adăugat.[2] Scrierile sale ulterioare, nu puţine la număr, conţin doar referiri sporadice la război.

Unii cititori vor socoti că există aici un oarecare dezechilibru şi o disproporţie. De ce în trei capitole din *Surprins de bucurie* Lewis insistă asupra necazurilor minore suferite la Malvern College şi dă atât de puţină atenţie violenţelor, traumelor şi ororilor infinit mai semnificative din Primul Război Mondial? Această impresie de dezechilibru este confirmată şi de lectura întregii opere a lui Lewis, în care războiul este aproape trecut cu vederea - sau, atunci când este totuşi menţionat, este tratat ca experienţa altcuiva. E ca şi cum Lewis s-ar fi străduit să se distanţeze sau să se dezică de amintirile neplăcute ale conflictului. De ce?

Cea mai simplă explicaţie este şi cea mai plauzibilă: Lewis pur şi simplu nu putea îndura amintirea traumelor din timpul războiului, a cărui Raţionalitate punea sub semnul întrebării însăşi existenţa unui sens al Universului, în general, şi al vieţii lui, în mod special. Literatura despre Primul Război Mondial şi urmările acestuia relevă daunele fizice şi psihologice pe care acesta le-a produs asupra soldaţilor atât pe front, cât şi după ce s-au întors acasă. Numeroşi studenţi care au revenit după război la Universitatea Oxford s-au adaptat cu greu la viaţa obişnuită, mulţi dintre ei suferind căderi nervoase. Lewis pare să-şi fi „partiţionat" sau „compartimentat" viaţa, ca o modalitate de a-şi păstra mintea întreagă. Amintirile cu potenţial distructiv despre experienţele sale traumatice au fost atent controlate, ca impactul lor asupra altor domenii din viaţa sa să fie minim. Literatura - şi, mai presus de toate, poezia - a fost zidul de protecţie al lui Lewis, prin care lumea cu tot haosul şi cu toată lipsa ei de sens era ţinută la distanţă, protejându-l de devastarea existenţială pe care aceasta o producea în ceilalţi.

Acest mecanism lăuntric este vizibil în *Surprins de bucurie,* unde îl găsim pe Lewis distanţându-se de *spectrul* războiului. Gândurile sale privitoare la posibilitatea ororilor viitoare ale conflictului armat par să-şi găsească ecou în atitudinile sale ulterioare faţă de nişte realităţi trecute.

Mi-am scos războiul din minte în aşa măsură încât unora gestul li se va părea ruşinos, iar altora incredibil. Alţii vor spune că era o

fugă de realitate. Consider că era mai degrabă un târg cu realitatea, fixarea unei graniţe.[3]

Lewis era gata să-i permită ţării sale să dispună de trupul său - nu însă şi de mintea sa. In mintea sa fusese fixată şi păzită o graniţă, pe care anumite gânduri nepoftite şi tulburătoare nu aveau voie să o treacă. Lewis nu voia să fugă de realitate. In schimb, era hotărât să negocieze un „târg” prin care să îmblânzească, să adapteze şi să supună realitatea. Se impunea o „graniţă” de care anumite gânduri nu aveau să treacă.

Acest „târg cu realitatea” avea să joace un rol însemnat în evoluţia lui Lewis. Avem premisele necesare ca să îl cercetăm mai amănunţit în capitolele ulterioare. Pe harta mentală a realităţii desenată de mintea lui Lewis, trauma Primului Război Mondial cu greu îşi putea face loc. Ca atâţia alţii, constata că perspectiva tihnită asupra lumii, perspectivă pe care mulţi în epoca edwardiană o considerau de la sine înţeleasă, fusese spulberată de către cel mai brutal şi devastator război prin care trecuse lumea până la acea dată. Primii ani de după război ai lui Lewis au stat sub semnul căutării sensului - nu doar în termenii împlinirii personale şi ai stabilităţii, ci şi în termenii găsirii sensului lumii sale lăuntrice, dar şi exterioare, în aşa fel încât mintea sa neliniştită şi iscoditoare să găsească pace.

SOSIREA LA OXFORD: APRILIE 1917

Pentru a pricepe atitudinea lui Lewis faţă de Primul Război Mondial, trebuie, mai întâi, să înţelegem cum a ajuns să intre în luptă. După ce petrecuse primele luni din 1917 la Great Bookham, încercând (dar fără prea mult succes) să înveţe matematică, Lewis porni spre University College, Oxford în data de 29 aprilie. Pentru prima dată după războiul civil englez, când, în 1643, Charles I îşi fixase cartierul general în oraş, Oxfordul devenise o tabără militară. Parcurile universităţii au fost transformate în alei pentru parade şi terenuri de instrucţie pentru noii recruţi. Mulţi dintre membrii mai tineri şi angajaţii colegiilor erau la război. Prezenţa la cursuri, dacă se ţineau, era foarte redusă. „Oxford University Gazette”, care în mod obişnuit tipărea anunţuri privitoare la cursuri şi numiri în funcţii, publica acum liste deprimant de lungi cu cei care căzuseră pe front. Aceste liste cu chenar negru vorbeau ameninţător despre carnagiul de pe fronturi.

Neavând aproape niciun student în 1917, colegiile Oxfordului au fost nevoite să găsească modalităţi de a face faţă reducerii drastice a veniturilor. University

College, care odinioară era plin, avea abia o mână de studenţi cazaţi.[4] In 1914, colegiul se putea lăuda cu 148 de studenţi cazaţi; în 1917 însă, cifra scăzuse la şapte. Intr-o fotografie rară de grup cu membrii colegiului făcută în 1917, în Trinity Term, apar doar zece persoane. In baza măsurilor de austeritate introduse în mai 1915, University College a fost nevoit să pună capăt contractului cu şapte dintre îndrumătorii de seminarii; aveau prea puţin de lucru.

Confruntaţi cu o scădere dramatică a numărului de studenţi, University College avea urgent nevoie de fonduri. Sursele proprii de venit ale colegiului scă- zuseră de la 8755 de lire în 1913 la 925 de lire în 1918.[5] Ca multe alte colegii, ajunsese să depindă pentru fonduri de Ministerul de Război. University College închiria camerele şi facilităţile colegiului care erau folosite ca barăci pentru trupe şi spitale militare. Alte colegii asigurau cazarea pentru refugiaţii veniţi dintr-o Europă devastată de război, în special din Belgia şi Serbia.

La acea vreme, o bună parte a University College funcţiona ca spital militar. Lui Lewis îi fusese alocată camera 5 de pe scara XII din Curtea Radcliffe. Cu toate că fusese prezent fizic într-un colegiu din Oxford, nu se poate spune despre el că îşi începuse deja educaţia oxfordiană. Nu era mai nimeni să îl înveţe. Puţine cursuri se ţineau în toată universitatea. Primele impresii pe care Lewis şi le-a făcut despre colegiu au fost dominate de „nesfârşita lui pustietate”[6]. Intr-o după-amiază de iulie a anului 1917, hoinări pe scările lui tăcute şi holurile lui goale, minunân- du-se de „poezia lui ciudată”[7].

Scopul principal pentru care Lewis s-a prezentat aici din trimestrul de vară în 1917 a fost acela de a se alătura Corpului de Instrucţie pentru Ofiţeri al Universităţii Oxford.[8] Şi-a depus cererea de înrolare în data de 25 aprilie, înainte de a ajunge în Oxford.[9] A fost acceptat fără probleme la cinci zile după aceea. Răspunsul pozitiv reflecta în parte faptul că Lewis trecuse deja printr-un stagiu militar împreună cu forţele mixte de cădeţi din cadrul Şcolii Malvern.[10] Decanul colegiului a refuzat să îi stabilească un program de şcolarizare, pe motiv că instrucţia la Corpul de Instrucţie pentru Ofiţeri al Universităţii Oxford avea să îi ocupe tot timpul. Lără a se lăsa descurajat, Lewis îşi aranjă singur lecţii particulare de algebră cu John Edward Campbell (1862-1924) de la Hertford College, care refuză să-i ia bani.[11]

De ce brusc această preocupare de a stăpâni matematica, o disciplină care nu era în mod obişnuit considerată necesară pentru studiul gândirii şi vieţii din

3.1 Studenţii University College, Trinity Ter?n 1917. Lewis e în partea dreaptă, în rândul din spate. Decanul colegiului din centrul imaginii este John Behan, Stowell Law Fellow între anii 1909-1918, al cărui contract „afost prelungit pe perioada de urgenţă”.

perioada clasică? Răspunsul are în parte de a face cu dorinţa lui Lewis de a trece examenele „Responsions”, dar şi cu convingerea, corectă în esenţă, a lui Albert Lewis, potrivit căreia fiul său ar avea şanse mai mari să supravieţuiască războiului dacă ajungea ofiţer de artilerie.[12] Evident, era de preferat situaţia în care îi bombardezi pe germani cu mult din spatele liniei de front, decât să fii aruncat în tranşee, în lupta pe viaţă şi pe moarte care se lăsase deja cu atâtea victime. Insă Artileria Regală cerea ca ofiţerii săi să aibă cunoştinţe de matematică, în special de trigonometrie, cunoştinţe pe care, la momentul acela, Lewis nu le deţinea. Curând Lewis făcu descoperirea dureroasă că nu va ajunge niciodată să stăpânească acel domeniu. Abătut, îl informă pe tatăl său că „şansele de a intra la artilerie” erau mici, întrucât erau recrutaţi doar ofiţerii „care puteau demonstra cunoştinţe excepţionale de matematică”[13].

Puţinul timp petrecut de Lewis la University College lăsă o impresie puternică asupra lui. îşi împărtăşi unele dintre sentimente şi experienţe cu Arthur Greeves, şi altele, mai puţine, cu tatăl său şi cu fratele său. I-a scris lui Greeves despre bucuria de a se îmbăia „fără obositoarele convenţii de îmbăiere” şi despre atmosfera minunată a bibliotecii Oxford Union Society. „Nu am fost mai fericit niciodată în viaţă.”[14] Pare să fi născocit alte experienţe ca să-i facă pe plac tatălui său, fiind foarte preocupat să-şi ascundă ateismul din ce în ce mai explicit asumat. Ii scria lui Albert Lewis despre slujbele de la biserică şi despre biserici în general, fără însă a le frecventa.

Lui Lewis i se dădea clar de înţeles că era instruit pentru luptă în tranşee. Scrisorile către tatăl său trimise la sfârşitul perioadei petrecute alături de Corpul de Instrucţie pentru Ofiţeri surprind pregătirile pentru războiul din Franţa şi includ descrierea unui model de tranşee prevăzute cu „săpătură interioară, gropi pentru mine şi... morminte”[15]. După ce îi analiză dosarul, locotenentul G.H. Claypole, aghiotantul Corpului de Instrucţie pentru Ofiţeri al Universităţii Oxford, raportă că Lewis „poate fi un ofiţer de încredere, însă nu va fi fi suficient de instruit pentru admiterea la [Ujnitatea de [Ijnstrucţie pentru [Ojfiţeri înainte de luna iunie. INFANTERIE.” Soarta lui Lewis era pecetluită. Avea să fie trimis la o unitate de infanterie - mai mult ca sigur urmând să lupte în tranşeele din Franţa.

CADETUL CU RANG DE OFIŢER DE LA KEBLE COLLEGE

Primul Război Mondial a distrus vieţi şi a spulberat visuri, obligându-i pe mulţi să renunţe la planurile lor de viitor, pentru a-şi sluji ţara. Lewis este exemplul clasic al soldatului şovăielnic - un tânăr cu idealuri şi ambiţii literare şi academice, care-şi vedea viaţa redirecţionată şi transformată de forţe asupra cărora nu avea niciun control, şi cărora, în definitiv, nu li s-a putut opune. University College a înregistrat 770 de studenţi care au luat parte la Primul Război Mondial; dintre aceştia, 175 au murit pe câmpul de luptă. Chiar şi în timpul scurt petrecut la University College în vara anului 1917, Lewis a fost în mod sigur conştient de numărul mare de studenţi ai colegiului care intraseră în război fără să se reîntoarcă vreodată. Soarta acestora e surprinsă în rândurile sumbre ale poemului din 1916 intitulat „Turnurile Oxfordului”[16] al lui Winifred Mary Letts (1882-1972):[17]

 La turnurile din Oxford priveam pe când treceam Acele turnuri sure care spre cerul sur cătau Iar inima-mi îi însoţea pe junii din Oxford Ce pe pământul altor ţări viaţa şi-o dădeau.

Lewis avea să-şi facă instrucţia cot la cot cu alţi tineri cu năzuinţe şi ambiţii, dintre care mulţi îşi priveau serviciul militar obligatoriu în termenii datoriei faţă de ţară, cu speranţa de a-şi relua viaţa obişnuită şi de a lua lucrurile de la capăt odată cu încheierea războiului. Spaţiul restrâns nu ne permite să notăm decât un exemplu - aghiotantul Corpului de Instrucţie pentru Ofiţeri al Universităţii Oxford, care înaintase nefasta recomandare ca Lewis să-şi facă serviciul militar la infanterie.

Gerald Henry Claypole (1894-1961) era locotenent în divizia a 5-a a Corpului Regal de Carabinieri.[18] A fost demobilizat pe motive de sănătate. Jerry Claypole era un împătimit al literaturii engleze. In cele din urmă, în 1941, a ajuns să ocupe o funcţie importantă la Şcoala King Edward VII din Sheffield. S-a pensionat în 1958 şi a murit în ianuarie 1961. Necrologul din revista şcolii pomenea convingerea sa fermă „că literatura trebuia trăită şi savurată, nu transformată într-un subiect de dezbatere şi teorie” - tocmai vederile pe care Lewis avea mai târziu să le îmbrăţişeze şi promoveze.[19] E foarte probabil ca Claypole să fi citit unele dintre scrierile lui Lewis, mai ales introducerea sa la *Paradisul pierdut.* Oare să-şi fi dat Claypole seama de influenţa enormă pe care o exercitase asupra vieţii pline de turnuri şi întorsături a lui Lewis? Nu vom şti niciodată.

Ce ştim este că în data de 7 mai 1917, Lewis şi-a început instrucţia ca posibil viitor ofiţer de infanterie în armata britanică. Intrase astfel, în chip ireversibil, în serviciul militar activ. Printr-un binevenit capriciu al soartei, aceasta nu a presupus părăsirea Oxfordului şi transferarea la una dintre numeroasele tabere de instrucţie împrăştiate pe teritoriul Marii Britanii. Lewis a fost transferat de la Corpul de pregătire a ofiţerilor al Universităţii Oxford şi repartizat în compania E a batalionului nr. 4 de ofiţeri cădeţi, de la Keble College, Oxford.[20]

In ianuarie 1915 fusese înfiinţată o „Şcoală de instrucţie” pentru studenţii oxfordieni cu potenţialul de a ajunge ofiţeri. Circa trei mii de cădeţi ofiţeri au trecut prin acea şcoală.[21] în februarie 1916, având în vedere cerinţele războiului, armata britanică şi-a modificat regulamentul privind cadeţii ofiţeri. Ofiţerii

potenţiali aveau să fie instruiţi la un Batalion de Cădeţi Ofiţeri. Doar cei peste optsprezece ani şi şase luni şi care începuseră deja serviciul militar sau care trecuseră prin Corpul de Instrucţie pentru Ofiţeri erau eligibili să aplice. Cu toate că Lewis fusese membru în Corpul de Instrucţie pentru Ofiţeri abia pentru câteva săptămâni, era suficient pentru a i se permite să-şi continue instrucţia ca viitor ofiţer la unul dintre Batalioanele de Cădeţi Ofiţeri.

Două unităţi de acest fel erau staţionate în Oxford: Batalionul de Cădeţi Ofiţeri numărul 4 şi Batalionul de Cădeţi Ofiţeri numărul 6. Fiecare dintre acestea avea un efectiv de 750 de recruţi şi erau cantonate în colegiile oxfordiene până atunci goale. Batalionul de Cădeţi Ofiţeri nr. 4 era compus din cinci companii de cădeţi, de la A la E. Lewis a fost repartizat Companiei E şi cazat la Keble College. A fost uşurat la gândul că rămâne în Oxford. Cazarea la Keble College era însă o altă poveste.

3.2 Keble College, Oxford, fotografiat de către Henry W. Taunt (1860-1922) în 1907. Se vede clar zidăria specifică a colegiului, care contrasta puternic cu piatra zidurilor celorlalte colegii oxfordiene din aceeaşi perioadă.

Keble era unul dintre colegiile recent întemeiate ale Oxfordului,[22] înconjurat fiind de o aură de severitate datorită anglicanismului de tip „high church" şi a condiţiilor de cazare destul de spartane. Prin întemeierea Keble College în 1870, sponsorii îşi propuseseră să creeze o instituţie în care „domnii care doresc să trăiască economic" să îşi poată permite o educaţie oxfordiană. Drept urmare, condiţiile de trai în colegiu erau în cel mai bun caz sărăcăcioase şi austere. Privaţiunile suplimentare impuse de război însemnau că acum colegiul nu le putea oferi nefericiţilor lui ocupanţi mai mult decât strictul necesar.

Lewis a fost nevoit să părăsească camerele confortabile de la University College pentru „o chilie fără covoare, cu două paturi (fără cearşafuri sau perne) la Keble"[23]. Lewis a împărţit sărăcăcioasa încăpere cu Edward Francis Courtenay („Paddy") Moore, un cadet ofiţer având aproape aceeaşi vârstă ca el[24], care fusese şi el repartizat la Compania E a Batalionului de Cădeţi Ofiţeri Nr. 4, şi care se înscrise odată cu el, în data de 7 mai 1917. Majoritatea cadeţilor care trecuseră prin Oxford cu ocazia cursului nu erau membri ai Universităţii Oxford. Unii veneau de la Cambridge; alţii - ca şi Moore - nu aveau nicio legătură cu învăţământul superior. Deşi Moore venise la Oxford din Bristol, se născuse în Kingstown (astăzi Dun Laoghaire), Comitatul Dublin. Vedem aici o ilustrare timpurie a tendinţei lui Lewis de se apropia de persoane de origine irlandeză - ca şi Theobold Butler şi Nevill Coghill - pe timpul şederii în Anglia.

Pe lângă Moore, Lewis s-a împrietenit cu alţi patru tineri din Compania E: Thomas Kerrison Dawey,Denis Howard de Pass, Martin Ashworth Somerville şi Alexander Gordon Sutton. Nu avea de unde şti, dar optsprezece luni mai târziu, Lewis urma să-şi plângă camarazii. „îmi aduc aminte că eram cinci la Keble. Eu sunt singurul care a supravieţuit."[25]

Din corespondenţa acestei perioade reiese că Lewis şi-a dorit la început apropierea de Somerville mai degrabă decât de colegul său de cameră, Moore. Somerville, îi scrie Lewis tatălui său într-o scrisoare redactată la câteva zile după ce se alătură batalionului, era „cel mai important prieten" al său, care, deşi taciturn, era „deosebit de studios şi de interesant"; Moore însă era „puţin prea copilăros pentru o camaraderie serioasă"[26]. Insă Lewis nu prea avea timp de citit; săpatul de tranşee şi marşurile forţate îi ocupau tot timpul. Doar la sfârşit de săptămână avea ceva timp liber, pe care îl petrecea în camerele sale de la University College, răspunzând la scrisorile restante.

Insă, cu trecerea timpului, Lewis pare să se fi apropiat tot mai mult de Moore. împreună cu micul grup de prieteni, obişnuia să meargă frecvent la locuinţa mamei lui Paddy, doamna Jane King Moore. Doamna Moore, de origine irlandeză, din Comitatul Louth, divorţase de soţul ei, un inginer constructor din Dublin, şi se mutase temporar din Bristol la Oxford împreună cu Maureen, fiica ei de doisprezece ani, pentru a fi mai aproape de Paddy. Pe atunci, închiriase câteva încăperi în Wellington Square, nu departe de Keble College. Când Lewis o în-
tâlni pentru prima dată pe doamna Moore, aceasta avea patruzeci şi cinci de ani - aproape aceeaşi vârstă pe care avusese Flora, mama lui Lewis, când murise în 1908.

Din corespondenţa existentă se poate deduce că Lewis şi doamna Moore se socoteau unul pe altul atractivi şi interesanţi. Lewis a menţionat-o prima dată pe această pe „doamnă irlandeză” într-o scrisoare adresată tatălui său din 18 iunie.[27] Mai târziu, în luna octombrie a aceluiaşi an, doamna Moore îi scrise lui Albert

 Lewis, menţionând că fiul lui, care era coleg de cameră cu fiul ei, era „fermecător şi mai mult decât agreabil, culegând aprecieri generoase de la toţi pe care îi întâlnea”[28].

Ordinele de război pentru Batalionul de Cădeţi Ofiţeri nr. 4, comandat de locotenent-colonelul J.G. Stenning, au supravieţuit sub forma unor duplicate îngălbenite pe nişte coli de format mare.[29] Aceste documente, care acoperă anii 1916-1918, sunt vădit incomplete şi nu ne pot oferi imaginea de ansamblu a identităţii sau activităţilor acestei unităţi de instrucţie. Nu toţi cadeţii ofiţeri sunt menţionaţi pe nume, iar unele dintre nume sunt scrise greşit. De exemplu, Paddy Moore a fost iniţial înregistrat drept „E.M.C. Moore” - greşeală îndreptată o săptămână mai târziu prin schimbarea numelui în „E.F.C. Moore.”[30] Cu toate acestea, în ciuda erorilor şi a naturii lor fragmentare, aceste note ne ajută să ne facem o idee despre instrucţia prin care a trecut Lewis - cursuri de folosire a „automatului Lewis” (cum era cunoscut pistolul automat Lewis), cursuri de supravieţuire în cazul unui atac cu gaze, parade militare obligatorii duminica în jurul bisericilor, reguli privind discutarea chestiunilor de interes militar cu civilii, detalii referitoare la organizarea meciurilor de cricket între colegiile universităţii şi exerciţii fizice. Alte note ne dau o bună imagine despre tipul de instrucţie privind utilizarea armelor de foc, în special a puştilor, prin care a trecut Lewis.[31]

Arhivele mai scot la iveală şi un fapt surprinzător, şi anume acela că, în vara lui 1917, existau doi C.S. Lewis la instrucţie în Keble College. C.S. Lewis, cel care face subiectul biografiei de faţă, s-a alăturat Companiei E în data de 7 mai 1917.[32] In 5 iulie 1917, un alt C.S. Lewis, repartizat la Infanterie uşoară Oxford şi Buckinghamshire, se alătură Companiei C.[33] După trei luni, acest Lewis a fost „detaşat la ordin” către regimentul al 6-lea Middlesex.[34]

Reiese din corespondenţa din iulie 1917 că Lewis însuşi ştia despre un alt C.S. Lewis care făcea şi el armata la Keble College în aceeaşi perioadă. Pentru a evita situaţia în care corespondenţa adresată lui să fie direcţionată spre celălalt C.S. Lewis, din Compania C, Lewis insista ca pe fiecare scrisoare trimisă lui să fie trecută şi „Compania E”[35]. Deci cine era totuşi acest al doilea C.S. Lewis? Din fericire, arhiva e suficient de bună ca să ne permită să răspundem acestei întrebări.

La scurt timp după încheierea războiului, o listă completă cu toţi cadeţii care şi-au făcut instrucţia cu Compania C a Batalionului de Ofiţeri Cădeţi Nr. 4 a fost întocmită de către comandantul companiei, căpitanul F.W. Matheson, şi verificată

în paralel cu lista oficială a armatei britanice din decembrie 1918. Matheson le-a scris tuturor membrilor companiei şi - în cazul celor de la care a primit un răspuns — a publicat adresele lor cele mai recente. Acest document rar, publicat în regim privat de către Keble College în 1920, include următoarele referinţe:[36]

Lewis, C.S., sublocotenent, Regimentul al 6-lea Middlesex.
Brynawel, Pentala, Aberavon.

Adnotarea indică faptul că Matheson a reuşit să ia legătura cu acest Lewis din Compania C după război şi să-i confirme adresa — în sudul Ţării Galilor. E posibil ca ambiguitatea rezultată din existenţa a doi C.S. Lewis să explice de ce Ministerul de Război nu i-a plătit lui Lewis o parte din solda care i se cuvenea în perioada respectivă.[37]

LEWIS LA OXFORD ÎN VREMEA RĂZBOIULUI

In data de 24 octombrie 1922, Lewis s-a întors la University College pentru o întâlnire a grupului Martlets, o societate literară a colegiului în a cărei reînfiinţare după război jucase un rol decisiv. Grupul, după cum avea Lewis să descopere, se întâlnea la acea dată în camerele pe care el însuşi le ocupase în 1917. Nota corespunzătoare din jurnalul său a aceleiaşi zile a lui 1922 e demnă de luat în seamă, întrucât în ea Lewis relatează trei amintiri importante pentru el despre evenimente petrecute cu cinci ani înainte:

*Aici am fost adus beat acasă pentru prima dată; aici am scris câteva dintre poemele din **Spirits in Bondage**’8**. D** afost în camera aceasta.*[39]

Fiecare dintre aceste amintiri pun în lumină aspecte-cheie ale evoluţiei personale a lui Lewis din perioada petrecută la Oxford, în vara lui 1917. Doar una dintre ele era de factură literară.

Prima amintire trimite la o petrecere nocturnă din iunie 1917, când Lewis „s-a îmbătat regeşte”. Lewis menţionează că cina s-a dat la Exeter College; dovezile însă indică spre Brasenose College, neconcordanţă care la rândul ei sugerează starea de ebrietate în care se afla Lewis în seara respectivă. Aflat sub influenţa unei cantităţi importante de alcool care-l făcea să fie dezinhibat, Lewis făcu imprudenţa să-şi mărturisească interesul crescând faţă de sadomasochism, lucru

pe care i-l mărturisise deja cu o anumită stânjeneală lui Arthur Greeves.[40] Lewis îşi aminteşte cum s-a dus pe la fiecare, implorându-i să se lase „să fie biciuiţi pentru suma de Îs. pentru fiecare lovitură de bici”[41]. Lewis nu şi-a adus aminte de nimic altceva din acea seară promiscuă, în afară de faptul că a doua zi s-a trezit pe podeaua camerei sale din University College.

Această faţetă stranie a caracterului tânărului Lewis pare să se fi evidenţiat mai devreme în acel an, împingându-l să studieze scrierile erotice ale Marchizului de Sade (1740-1814). In aceeaşi perioadă, Lewis se delecta cu lectura porţiunilor din *Confesiunile* (1770) lui Jean-Jacques Rousseau, care vorbesc despre plăcerea de a lovi, şi se compara cu William Morris (1834-1896), un „mare amator de flagelări”. La un moment dat, îşi ceru iertare de la Greeves fiindcă îi scrisese o scrisoare „pe genunchi”, descoperind că expresia îi stârneşte asociaţii erotice:

„Pe genunchi’[42] desigur mă duce cu gândul la poziţiile de biciuit: de fapt nu la poziţiile de biciuit (că nu ai putea să-ţi iei avânt), ci la acea tortură cu perii. Poziţia aceea, cu asocierile ei copilăreşti, infantile, ar avea ceva gingaş şi intim şi ar fi totodată extrem de umilitoare pentru victimă.[43]

Deşi fanteziile cu flagelaţii ale lui Lewis erau în general cu femei frumoase (posibil chiar şi cu sora lui Greeves, Lily)[44], scrisorile lui din Oxford lasă să se înţeleagă că era dispus să fantazeze şi cu băieţi tineri.

Trei dintre scrisorile adresate lui Arthur Greeves la începutul lui 1917 sunt semnate „Philomastix” (în greacă, „iubitor de bici”).[45] In aceste scrisori, Lewis încearcă să explice în parte fâscinaţia sa crescândă pentru „senzualitatea cruzimii”, având convingerea că Greeves nu i-o împărtăşeşte şi nu o găseşte acceptabilă. „Foarte, foarte puţini, recunoaşte Lewis, au aplecările acestea ciudate”[46] - iar Greeves în mod sigur nu le avea. începând cu primăvara lui 1915 până în vara lui 1918, Lewis a folosit pseudonimul

„Galahad” pentru Greeves, o aluzie la puritatea confmdentului său şi la capacitatea acestuia de a se împotrivi ispitelor cu care Lewis însuşi se lupta.

Tachinările cu care Lewis îl sâcâia pe Greeves sunt bine documentate. Jurnalul personal al lui Greeves din această perioadă trădează într-adevăr o preocupare sporită faţă de puritatea personală, în special după confirmarea sa în Biserica Irlandei, în data de 10 iunie 1917. Acea slujbă religioasă marca „maturizarea” lui Greeves, moment pe care el însuşi îl considera un punct de referinţă în viaţa lui

spirituală. Posibil ca Lewis să nu fi ştiut, însă prietenul său se pare că trecea la acea vreme printr-o criză. Jurnalul său conţine note în care se roagă pentru „o minte curată”[47], dar aminteşte şi de frământări privind zădărnicia vieţii. „Ce viaţă cumplită! Ce rost au toate? Increde-te în El.”[48] Jurnalele pun în evidenţă un tânăr însingurat, pentru care prietenia cu Lewis şi credinţa în Dumnezeu erau singurele astre nemişcate pe cerul său interior nestatornic şi întunecat.

A doua amintire însemnată vizează dorinţa tot mai arzătoare a lui Lewis de a fi cunoscut ca poet. Deja la acea dată era în plină afirmare categoria „poeţilor războiului”, din care făceau parte scriitori precum Siegfried Sassoon (1886-1967), Robert Graves (1895-1985) şi Rupert Brooke (1887-1915), ultimul dintre ei ajungând faimos pentru trei versuri din „The Soldier”:

De voi muri, atât să vă gândiţi:
Că este-un colţ de glie într-un câmp străin
Ce-i veşnic Anglia.

Brooke a murit de septicemie în data de 23 aprilie 1915, în urma unei infecţii generate de o muşcătură de ţânţar în timp ce mergea să lupte în campania Gallipoli. A fost îngropat „într-un colţ de glie într-un câmp străin”, într-un crâng de măslini de pe insula grecească Skyros.

Inspirat de astfel de exemple, Lewis a început să scrie şi el poezie de război în perioada petrecută la Oxford, în timp ce se pregătea de luptă. Aceste poeme, publicate în martie 1919 sub pseudonimul Clive Hamilton (Hamilton era numele de fată a mamei sale), nu au fost niciodată privite favorabil şi sunt foarte rar reeditate. Iniţial Lewis le-a intitulat *Spirits in Prison: A Cycle ofLyrical Poemsd*[9] Albert Lewis, care era mai citit decât au estimat unii, făcu observaţia că Robert Hitchens publicase un roman cu acelaşi titlu în 1908. Lewis luă aminte şi schimbă titlul volumului său în *Spirits în Bondage.*

Rămâne însă discutabil dacă *Spirits in Bondage* poate fi încadrat în categoria poeziei de război. In opinia mea, mai bine de jumătate dintre poeziile din acest volum au fost scrise înainte ca Lewis să ajungă în Franţa, pentru a intra în serviciul militar activ. Aceste poezii timpurii sunt reflecţii detaşate şi uşor intelectualizate asupra războiului, lipsite de patima, disperarea şi brutalitatea câmpurilor însângerate ale Franţei. Poemele sunt nu arareori interesante din

 punct de vedere intelectual, însă nu se ridică la înălţimea viziunii poetice a unui Sassoon sau a unui Brooke.

Atunci ce ne spun aceste poeme despre Lewis? Ele constituie, totuşi, prima sa lucrare publicată.[50] Din punct de vedere stilistic, e poate just să spunem că acestea ne arată că vocea lui Lewis avea încă mult de evoluat până să ajungă la maturitate. Pentru această etapă a carierei sale însă, poemele prezintă un interes aparte, deoarece atestă ateismul fervent al autorului. Cele mai interesante secvenţe din ciclu sunt protestele împotriva cerului nepăsător şi mut. „Ode for New Year’s Day”[51], scrisă sub focul armelor lângă oraşul francez Arras, în ianuarie 1918, declară moartea definitivă a unui Dumnezeu care oricum fusese o născocire omenească. Ideea că un „Dumnezeu roşu” şi-ar „pleca urechea” la strigătele de disperare ale oamenilor era demult discreditată şi abandonată, o ocărâtă „Putere care nimiceşte şi înlătură frumuseţea ce fost-a”[52].

Aceste versuri sunt importante, întrucât ele surprind două teme, care e limpede că îl preocupau pe Lewis la acea vreme: dispreţul faţă de un Dumnezeu despre care nu credea că există, dar pe care dorea totuşi să dea vina pentru carnagiul şi prăpădul pe care le vedea în jurul său; dar şi tânjirea sa profundă după siguranţa şi protecţia de odinioară - dintr-un trecut pe care îl credea distrus pentru totdeauna. Acest alean la gândul caracterului irecuperabil al unui trecut îndrăgit constituie o temă predilectă în scrierile târzii ale lui Lewis.

Poate cel mai important lucru pe care *Spirits in Bondage* ni-l relevă despre Lewis este aspiraţia sa - Lewis dorea să ajungă cunoscut ca poet şi era convins că are talentul necesar pentru a-şi împlini chemarea. Deşi astăzi Lewis este cunoscut in ipostazele de critic literar, apologet şi prozator, niciunul dintre titlurile acestea nu corespunde visurilor şi aspiraţiilor sale din tinereţe. Lewis este un poet ratat care a dobândit faima în alte domenii literare. Insă unii ar spune că, deşi ratat ca ooet, Lewis a cunoscut succesul ca prozator - o proză saturată cu ritmurile viguroase şi frazarea melodioasă a unui poet înnăscut.

Dar ce putem spune despre a treia amintire? Cine este „D”?[53] Şi de ce acordă Lewis atâta importanţă vizitei lui D în camera sa, în 1917? După cum ne dîmureşte jurnalul ulterior, referirea este la doamna Moore, cu care Lewis locuia la ceea vreme. Această relaţie complexă, despre care vom vorbi pe larg la timpul potrivit, a început în perioada în care Lewis era cadet ofiţer la Keble College. Paddy

Moore e posibil să fi fost iniţial catalizatorul apropierii lui Lewis de mama sa, însă relaţia dintre cei doi s-a dezvoltat rapid independent de el.

Nu încape îndoială că Lewis era apropiat de Paddy Moore. îndrăznesc să spun că relaţia dintre cei doi era chiar mai apropiată decât au apreciat cei mai mulţi biografi până acum. O legătură intimă se pare că se stabilise între Lewis şi Moore în perioada în care au stat în aceeaşi cameră la Keble College. Pentru a aprofunda subiectul, să examinăm puţin problematica regimentului din armata britanică în care Lewis avea să fie integrat. în data de 26 septembrie 1917, Lewis a primit un mandat temporar de locotenent adjunct în Infanteria uşoară a 3-a Somerset şi i se acordă o lună de permisie care preceda o lună de instrucţie suplimentară în South Devon.[54] Paddy Moore a primit un mandat în Brigada Puşcaşilor şi a fost transferat la Somerset.

Dar de ce s-a alăturat Lewis Infanteriei uşoare Somerset, în condiţiile în care nu avea nicio rudă în Somerset? Cele mai multe dintre biografii nu dau importanţa cuvenită acestei întrebări. Lewis avea alternative. Una dintre cele mai evidente era Infanteria uşoară din Oxford sau Buckinghamshire, în care intraseră mai mulţi dintre cadeţii Batalionului de ofiţeri cădeţi nr. 4. Fiind născut în Belfast, Lewis avea şi opţiunea de a fi repartizat unuia dintre regimentele irlandeze. Şi atunci cum de a ajuns Lewis să primească un mandat în Infanteria uşoară din Somerset?

E posibil ca ordinele interne ale Batalionului de ofiţeri cădeţi nr. 4 să ne furnizeze un indiciu important care ne permite să răspundem acestei întrebări. Când un cadet ofiţer este menţionat în aceste documente, el este identificat după regimentul la care a fost repartizat provizoriu la vremea recrutării, în care urma să-şi satisfacă serviciul militar dacă nu era repartizat în altă parte - de exemplu, ca urmare a unor abilităţi tehnice demonstrate pe perioada instrucţiei. Ordinele de batalion indică faptul că „celălalt" C.S. Lewis, de pildă, a fost iniţial încadrat în Infanteria uşoară din Oxford şi Buckinghamshire, dar a sfârşit în Al 6-lea Regiment Middlesex. Aceleaşi ordine de batalion consemnează astfel data de sosire a lui Paddy Moore, 7 mai 1917, pentru începerea cursurilor[55].

37072 Moore, E.M.C. Som L.I. 7.5.17

Indiciul esenţial în problema alegerii lui Lewis de a se alătura acestui regiment e chiar aici: Regimentul în care a fost încadrat Moore a fost Infanteria uşoară Somerset. Are sens, întrucât casa familiei Moore era în Redland, o suburbie a Bristolului, care, pentru scopurile recrutării militare, era arondată Comitatului Somerset. Nota din ordinele de batalion din dreptul lui Lewis indică faptul că acesta a fost iniţial încadrat în regimentul King's Own Scottish Borderers.

Trebuie, prin urmare, să luăm în serios posibilitatea ca Lewis să fi *cerut* să fie repartizat la Infanteria uşoară Somerset în ideea că numirea îi va permite să fie împreună cu prietenul său apropiat Paddy Moore. Exista vreo înţelegere între cei doi, ca în timpul războiului să aibă grijă unul de celălalt? Această ipoteză este deosebit de plauzibilă, în lumina scrisorii lui Jane Moore către Albert Lewis din data de 17 octombrie 1917, în care se aminteşte tristeţea profundă a lui Paddy la gândul că nu va fi împreună cu Lewis în Somerset.[56] Tonul scrisorii are sens doar dacă admitem că existase aşteptarea ca cei doi să fie încadraţi în Infanteria uşoară Somerset, fapt care le-ar fi permis să înfrunte provocările războiului împreună.

Dar s-a întâmplat ca Moore să fie înştiinţat că primise o repartizare temporară în Brigada de carabinieri la câteva zile după ce Lewis îşi primise repartizarea pentru Infanteria uşoară Somerset. Dacă linia speculativă pe care o urmărim este corectă, Lewis ar fi fost descumpănit să afle că nu-şi va face serviciul militar alături de noul său prieten. Urma să intre în război singur, fără să aibă niciun prieten apropiat ca sprijin.

In timpul acestei vizite la Bristol, Maureen Moore surprinse un pact solemn încheiat între Lewis şi fratele ei. Dacă oricare dintre ei avea să moară în timpul luptei, celălalt urma să se îngrijească de părinţii celui decedat atâta vreme cât vor trăi. Nu se ştie dacă pactul a fost încheiat înainte sau după ce Moore a aflat că fusese încadrat în Brigada de carabinieri. Însă acest fapt poate fi interpretat ca fiind expresia unei legături profunde între cei doi tineri, legătură care se consolidase la Oxford.

Relaţia lui Lewis cu familia sa se deteriorase simţitor în această perioadă. Albert Lewis se aştepta ca Lewis să-şi petreacă concediul împreună cu el, la Little Lea, în Belfast. Lewis însă s-a dus să stea trei săptămâni cu familia Moore, în Bristol, şi doar după aceea, cu ezitări, îi făcu tatălui său o vizită scurtă (între 12 şi 18 octombrie), înainte să se alăture regimentului său la Crownhill, „un sat cu barăci de lemn" lângă Plymouth.[57] O scrisoare destul de evazivă expediată tatălui din

Bristol îi dezvăluia lui Albert Lewis doar jumătate din poveste.[58] Lewis „răcise”, iar doamna Moore îl consemnase la pat.

Lucrurile evoluaseră. întors de la Crownhill, Lewis îi scrie în pripă o scrisoare lui Arthur Greeves, cerându-i să uite acele lucruri pe care avusese imprudenţa să i le împărtăşească despre „o anumită persoană”[59]. Cu toate că dovezile circumstanţiale sprijină ideea că face referire la apropierea sa tot mai mare de doamna Moore, ele nu sunt concludente. Totuşi, ele se încadrează în tabloul mai amplu care cuprinde intriga şi perfidia prin care Lewis încerca să ascundă această relaţie problematică, dar foarte specială, de tatăl său. Lewis era conştient că, dacă Albert Lewis ar afla adevărul, relaţia lor - deja încordată — urma să fie afectată iremediabil. Dacă tatăl său ar fi văzut scrisoarea către Greeves datată 14 decembrie 1917, în care Greeves şi doamna Moore erau elogiate ca „cele două persoane care înseamnă cel mai mult pentru mine”[60]?

MISIUNE ÎN FRÂNTA: NOIEMBRIE 1917

9

Paddy Moore a fost trimis în Franţa împreună cu Brigada de carabinieri în octombrie. Atât Lewis, cât si tatăl său se temeau că Lewis avea să fie si el trimis să lupte în Franţa. Totul se schimbă însă pe nepusă masă. în data de 5 noiembrie, Lewis îi scrie tatălui „cu mare bucurie”: tocmai aflase că batalionul său avea să fie trimis în Irlanda![61] Tensiunile politice erau foarte mari în Irlanda, situaţie datorată în parte tulburărilor care au urmat Rebeliunii de Paşti. Deşi mutarea nu era lipsită de pericole, Albert Lewis îşi dădea seama că o mobilizare în Irlanda era infinit mai puţin periculoasă decât o mobilizare pe linia de front din Franţa. în final, Somerset Nr. 3 a fost concentrată în oraşul irlandez Londonderry în noiembrie 1917, iar mai apoi în Belfast, în aprilie 1918.

Insă Lewis nu a luat parte la această manevră, până la urmă. Fusese transferat în Somerset Nr. I[62], un regiment de luptă care staţionase în Franţa începând cu august 1914.[63] Se aştepta ca noii recruţi să treacă prin antrenamente serioase înainte de a fi trimişi în luptă. Dar, din nou, lucrurile s-au precipitat. în după-amiaza zilei de joi, 15 noiembrie, Lewis i-a trimis o telegramă de urgenţă tatălui său. I se dăduse o permisie de patruzeci şi opt de ore înainte de a se prezenta la Southampton, pentru a fi mai apoi debarcat în Franţa. Era la momentul acela în Bristol, acasă la doamna Moore. Oare putea să-l viziteze tatăl său?[64] Albert Lewis

i-a telegrafiat înapoi: nu înţelesese mesajul lui Lewis. Ii cerea să îl trimită din nou şi să fie mai clar.

Vineri dimineaţa, 16 noiembrie, Lewis îi trimise în grabă o nouă telegramă tatălui său. Era trimis în Franţa şi pornea la drum a doua zi după-amiaza. Voia să afle dacă tatăl său îl poate vizita înainte de plecare. Insă precum cerul mut faţă de care protestase Lewis în poezia sa, Albert Lewis nu dădu niciun semn. In final, Lewis porni spre Franţa fără să-şi ia rămas-bun de la tatăl său. Rata pierderilor în luptă în rândul ofiţerilor neexperimentaţi, aflaţi la început de carieră, era înfiorător de ridicată. Era foarte posibil ca Lewis să nu se mai întoarcă niciodată. Incapacitatea lui Albert Lewis de a înţelege importanţa acelui moment hotărâtor nu făcu decât să deterioreze relaţia deja şubredă cu fiul său. Unii ar putea considera că aici a intervenit ruptura decisivă.

In data de 15 octombrie, Lewis îşi începu călătoria cu vaporul dinspre Southampton spre Le Havre, în Normandia, pentru a se alătura regimentului său. In ziua în care împlinea nouăsprezece ani, Lewis era transferat, lipsit de compania prietenilor, în tranşeele de lângă Monchy-le-Preux, la est de oraşul francez Ar- ras, aproape de graniţa cu Belgia. Intre timp, Albert Lewis încercă din nou să-l transfere pe Lewis la un regiment de artilerie. Fusese însă informat că doar Lewis însuşi putea solicita un astfel de transfer, lucru pe care Lewis îl putea face doar cu permisiunea în scris a ofiţerului comandant.[65] Intr-o misivă scrisă dintr-un loc pe care Lewis îl descrie ca fiind „un oarecare orăşel cam dărăpănat în spatele frontului”, Lewis respinge ideea.[66] A preferat să rămână cu regimentul său de infanterie.

Cu toate că scrisoarea din 13 decembrie lasă să se înţeleagă că ar fi fost în siguranţă, cu mult în spatele linie de front, situaţia era cu totul alta. Lewis era deja în tranşee, însă nu-i comunicase tatălui înainte de 4 ianuarie 1918, probabil pentru a nu-l speria. Insă chiar şi atunci când, într-un final, îi scrise, micşoră pericolele la care era expus în situaţia dată. I-a scris că ar fi fost în primejdie o singură dată - un obuz căzuse lângă el, pe când era la latrină.[67]

Referirile sumare ale lui Lewis la ororile luptelor din tranşee confirmă realităţile ei obiective („oamenii zdrobiţi în chip oribil, încă mişcându-se, ca nişte gândaci striviţi pe jumătate, cadavrele în picioare sau în şezut, pământ răscolit cât vezi cu ochii, fără un fir de iarbă”), dar şi distanţarea sa subiectivă de această experienţă (care „îmi pâlpâie arareori nedesluşit în memorie” şi e „prea izolată de celelalte experienţe ale mele”).[68] Aceasta e pesemne trăsătura cea mai specifică a

„târgului cu realitatea" încheiat de Lewis - ridicarea unui zid, a unei bariere, care îl proteja de imagini şocante precum aceea a unor „bărbaţi mutilaţi cumplit", şi care i-au permis să-şi continue viaţa ca şi cum ororile respective ar fi fost trăite de către altcineva. Lewis îşi ţesu o gogoaşă protectoare în jurul său, păzindu-şi gândurile de trupurile putrezinde şi de tehnologia prăpădului. Lumea putea fi ţinută la distanţă - iar cea mai eficace metodă era lectura, care permitea ca gândurile şi cuvintele altora să îl protejeze de realitatea exterioară.

Experienţa lui Lewis în acest război tehnologic şi profund impersonal a fost temperată şi trecută printr-o prismă literară. Pentru Lewis, cărţile erau deopotrivă legătura cu fericirea de odinioară - mult supralicitată emoţional - a unui trecut pierdut, cât şi balsamul pentru traumele şi situaţia fără speranţă a prezentului. Aşa cum avea să îi scrie lui Arthur Greeves câteva luni mai târziu, privea înapoi cu dor spre zilele însorite, când se afla în „mica bibliotecă şi răsfoiam carte după carte"[69]. Acele zile, reflecta el cu vădită tristeţe, erau demult apuse.

Clement Attlee, un student al University College, care ulterior a ajuns prim- ministru britanic, se liniştea în timp ce lângă el ploua cu obuze, imaginându-şi că se plimbă prin Oxford.[70] Pentru a obţine acelaşi efect, Lewis prefera să citească. Insă Lewis a făcut mai mult decât să citească - cu toate că era un cititor vorace — cât timp a fost combatant în Franţa. A scris poezii. Ciclul său *Spirits in Bondage* include o serie de poeme care reprezintă un răspuns la realităţile războiului trăite nemijlocit - de exemplu „French Nocturne (Monchy-Le-Preux)". Lewis a descoperit efectul Hniştitor şi reconfortant deopotrivă al lecturii, dar şi al punerii în cuvinte a propriilor trăiri. Era ca şi cum modelarea cuvintelor şi frazelor îi liniştea şi îmblânzea trăirile din care, în ultimă instanţă, erau inspirate. Aşa cum îl sfătuise pe confidentul său, Arthur Greeves, „când nu mai poţi, începe şi scrie: după cum am aflat de multă vreme, cerneala e o excelentă doctorie pentru toate bolile omeneşti."[71]

Lewis a petrecut aproape toată luna februarie 1918 în spitalul nr. 10 al Crucii Roşii britanice de la Le Treport, nu departe de Dieppe, pe coasta franceză. Ca atâţia alţii, suferea de „febra de tranşee", cunoscută şi ca P.O.U („pyrexia origin unknown")[72], o boală despre care se credea că se răspândeşte prin păduchi. Lewis i-a scris tatălui său, evocând vremuri mai fericite petrecute cu mama sa şi fratele său la Berneval-le-Grand, lângă Dieppe, la doar optsprezece mile (29 km) distanţă, în 1907.[73] Scrisorile către Greeves din această perioadă sunt pline de noutăţi privitoare la cărţile pe care le citise sau avea de gând să le citească - cum

 ar fi autobiografia lui Benvenuto Cellini. Dacă zeii aveau să-i fie favorabili, zicea el, ar putea suferi o recidivă, având şansa de a rămâne pentru mai multă vreme în spital. Dar, remarcă el cu ironie amară, zeii îl urau. Şi cine îi putea condamna, dat fiind propriile lui simţiri faţă de ei?[74] La o săptămână după aceea, Lewis ieşi din spital. Compania sa a fost scoasă de pe frontul de luptă şi trimisă la Wanquetin, la instrucţie suplimentară, pentru a exersa tehnica „străpungeri-fulger" în pregătire pentru un asalt major, înainte de a fi retrimisă pe linia frontului la Fampoux, lângă Arras, în 19 martie.

RĂNIT ÎN LUPTĂ: ASALTUL DE LA RIEZ DU VINAGE, APRILIE 1918

Jurnalul lui Arthur Greeves din martie şi aprilie conţine numeroase observaţii despre propria sa singurătate şi îngrijorarea faţă de soarta lui Lewis. „Mă rog, Dumnezeule, să îl păzeşti pe prietenul meu. Nu ştiu ce m-aş face fără el."[75] In data de 11 aprilie 1918, Greeves consemnează conţinutul unei scrisori pe care tocmai o primise de la doamna Moore: „scumpul ei" fiu fusese „omorât"[76]. Greeves a fost copleşit de durere aflând despre Paddy Moore şi cuprins de îngrijorare pentru siguranţa celui mai apropiat prieten al său. După două zile, şi-a declarat totuşi încrederea în privinţa lui Lewis: „Ce bine ar fi dacă Jack ar fi rănit. E în mâinile lui Dumnezeu, care am încrederea că îl poate păzi."[77] Greeves spera ca Lewis să fie rănit suficient de grav încât să fie scos de pe front, poate chiar trimis înapoi în Anglia. în final, exact asta s-a întâmplat.

Infanteria Uşoară Somerset a pornit asaltul împotriva cătunului Riez du Vinage, aflat sub ocupaţie germană, la ora 6:30 în după-amiaza zilei de 14 aprilie. Artileria grea britanică a lansat un foc de baraj, în spatele căruia infanteria putea să înainteze.[78] Barajul nu a fost însă destul de puternic pentru a anihila rezistenţa germană, lăsând infanteria expusă tirului armelor automate. Printre răniţi s-a numărat şi sublocotenentul Laurence Johnson, care a murit a doua zi dimineaţa. Johnson, membru în corpul academic al Queen's College, se alăturase în data de 17 aprilie 1917 şi devenise unul dintre puţinii prieteni din timpul războiului ai lui Lewis.[79]

Lewis însă sosi nevătămat la Riez du Vinage împreună cu compania sa. „Am «luat» eu însumi vreo şaizeci de prizonieri — ... am descoperit, adică, spre marea mea uşurare, că mulţimea de siluete în uniforme gri-verzui care şi-au făcut

apariţia de niciunde avea mâinile sus.”[80] La 7:15 seara, acţiunea luă sfârşit. Riez du Vinage era în mâinile Infanteriei Uşoare Somerset.

Germanii nu au amânat contraofensiva, mai întâi bombardând satul, apoi lansând un asalt al infanteriei, care a fost respins. Un obuz german a explodat chiar lângă Lewis, rănindu-1, şi omorându-l pe sergentul Harry Ayres, aflat cel mai aproape de Lewis în acea clipă.[81] Lewis a fost transportat la spitalul nr. 6 al Crucii Roşii britanice de lângă Etaples. O scrisoare scrisă cel mai probabil de o asistentă în numele său i-a fost expediată degrabă lui Albert Lewis, ca să-l informeze că fiul său era „rănit uşor”. Scrisoarea a fost urmată de o telegramă cu un conţinut similar trimisă de Ministerul pentru război: „Sublocotenent C.S. Lewis Infanteria Uşoară Somerset rănit cincisprezece aprilie”[82].

Albert Lewis ajunsese pe cont propriu la convingerea că fiul său era *grav* rănit, aşa că îi scrise lui Warnie - care, în acel moment, fusese avansat deja la rangul de căpitan[83] - exprimându-şi durerea. Warnie, înspăimântat la gândul că fratele său grav rănit s-ar putea să mai aibă puţin de trăit, se pregăti să-l viziteze numaidecât. Dar cum avea să ajungă la el? Fratele său era la cincizeci de mile (80 km) distanţă.

Dosarul militar al lui Warnie ne ajută să înţelegem ce s-a întâmplat după aceea. Un ofiţer evaluator, cel care întocmise dosarul de avansare în grad al lui Warnie, menţionase despre el că „NU este un călăreţ foarte bun”, dar că era totuşi „un motociclist iscusit”. într-o manevră deopotrivă previzibilă şi inspirată, Warnie împrumută o motocicletă şi călători neîntrerupt pe teren accidentat doar ca să îl vadă pe fratele său în spitalul de campanie. S-a liniştit văzând că fratele său era în afara oricărui pericol.[84]

De fapt, suferise o rană provocată de un şrapnel, care era suficient de gravă să justifice întoarcerea lui în Anglia, însă nu îi punea în pericol viaţa - ceea ce mulţi numeau o „rană Blighty”[85]. Lewis suferise puţin în comparaţie cu alţii; la scurt timp, află în sfârşit că Paddy Moore era dat dispărut şi se credea că murise.

In aceeaşi perioadă, Greeves i-a scris lui Lewis ca să-i spună că îşi dăduse seama că era, cel mai probabil, homosexual, lucru pe care Lewis îl suspectase deja.[86] Reacţia lui Lewis la dezvăluirea lui Greeves demonstrează o toleranţă surprinzătoare faţă de această evoluţie cuplată cu o suspiciune faţă de valorile morale tradiţionale: „Felicitări, prietene. Mă încântă curajul tău moral de a-ţi forma [pe cont propriu] convingerile, sfidând vechile tabuuri.”[87] Deşi probabil că a fost uşurat la gândul că prietenia lui Lewis supravieţuise acestei dezvăluiri, Greeves

Câmpiile întinse ale Franţei: Războiul 11917-1918 şi-a notat totuşi în jurnalul intim că s-a simţit „mai degrabă trist” citind scrisoarea lui Lewis,[88] E posibil ca o lectură atentă a scrisorii să-i fi dat de înţeles lui Greeves că Lewis îi indicase subtil că nu îi împărtăşea orientarea sexuală.

Aşadar, să fi nutrit Greeves speranţa că Lewis ar fi putut să-i împărtăşească Orientarea sexuală? E important de precizat că jurnalul intim al lui Greeves din această perioadă indică un puternic ataşament emoţional faţă de Lewis, fără termen de comparaţie în restul vieţii lui Greeves. Judecând strict după însemnările din jurnalul intim, nicio altă persoană - bărbat sau femeie - nu joacă un rol mai însemnat în viaţa sa, chiar dacă, în majoritatea timpului, Lewis nu e prezent fizic. Când Lewis nu îi scrise, Greeves e cuprins de disperare: „Sunt atât de trist când mă gândesc la Jack. Oare s-a săturat de mine? N-am nicio veste de la el”[89]. Ultima însemnare pe 1918 e deosebit de revelatoare: „Ce m-aş face fără J[ack]?”[90] Dovezile sugerează - chiar dacă nu pot atesta — că Lewis însuşi era obiectul afecţiunii lui Greeves.

Aceasta ar fi putut deveni uşor o problemă serioasă pentru amândoi. In final, Greeves pare să se fi împăcat cu situaţia. Se pare că orice urmă de stânjeneală generată de acest subiect s-a volatilizat relativ repede dintre cei doi, fără a deveni o sursă de conflict.[91] Lewis a continuat să îl considere pe Greeves confidentul şi prietenul său cel mai bun, păstrând o legătură strânsă cu el până cu câteva săptămâni înainte de moartea sa, în 1963. însă relaţia complexă cu Greeves a avut în mod clar un impact asupra ideilor lui Lewis despre miza şi limitele prieteniei. E important ca oricine citeşte *The FourLoves* (1960)[92] să înţeleagă că Lewis analizează, printre altele, limitele intimităţii, afecţiunii şi respectului în relaţiile dintre *bărbaţi.*

între timp, Lewis s-a întors în Anglia, unde în data de 25 mai 1918 a fost internat în Spitalul Endsleigh Palace pentru ofiţeri. Clădirea găzduise iniţial un hotel londonez, răscumpărat de către Ministerul de Război în efortul de a face faţă numărului mare de ofiţeri răniţi care se întorceau acasă din Franţa. Lewis era suficient de sănătos încât să meargă la operă (îi scrie lui Arthur Greeves despre încântarea produsă de *Walkirie* a lui Wagner) şi să meargă până la Great Bookham, ca să-l viziteze pe „Marele Knock”. îi scrie o scrisoare plină de afecţiune tatălui său, descriindu-i „pelerinajul” său şi invitându-l să vină să-l viziteze Londra.[93] Albert Lewis însă nu a ajuns să-l viziteze pe fiul său în timpul convalescenţei sale.[94] Doamna Moore însă a facut-o. Ba mai mult decât atât, s-a mutat din Bristol doar ca să îi fie alături.

LEWIS SI DOAMNA MOORE: O RELAŢIE CARE CAPÂTÂ CONSISTENTĂ

Totuşi, ce era între Lewis şi doamna Moore? In încercarea de a înţelege situaţia e important să ţinem cont de mai mulţi factori. în primul rând, nu dispunem de documente, de mărturii personale, care să ne permită să tragem concluzii ferme. Spre sfârşitul vieţii, doamna Moore şi-a distrus toate scrisorile primite de la Lewis. Singura persoană cu care Lewis ar fi vorbit deschis despre relaţia aceasta ar fi fost Arthur Greeves. Din nou însă, nu avem nicio dovadă de la această sursă care să arunce o lumină lămuritoare asupra subiectului.

Ştim însă câte ceva despre contextul în care s-a dezvoltat relaţia dintre cei doi. Ştim că Lewis şi-a pierdut mama şi, prin urmare, simţea lipsa afecţiunii materne şi a înţelegerii acesteia într-o perioadă dificilă din viaţă, pe când era departe de casă şi de prieteni. Mai mult, se pregătea să intre în război, unde risca să moară. Studii despre Primul Război Mondial relevă efectul subversiv pe care conflagraţia l-a avut asupra convenţiilor sociale şi morale britanice în perioada respectivă. Tinerii care se pregăteau să meargă pe front erau simpatizaţi de femei tinere şi vârstnice deopotrivă, simpatii care se transformau adesea în legături amoroase pasionale, dar în general efemere. Aşa cum indică scrisorile către Arthur Greeves, tânărul Lewis manifesta curiozitate pentru chestiunile de natură sexuală. Suntem pe deplin îndreptăţiţi să ne întrebăm ce căuta doamna Moore în camerele lui Lewis din University College în 1917 - o amintire pe care Lewis o preţuia mult, dacă e să judecăm după însemnarea din jurnalul său intim din 1922.

E posibil ca doamna Moore să fi fost pentru Lewis întruchiparea ideilor sale exaltate despre femeie ca mamă iubitoare, înţelegătoare şi grijulie, pe de o parte, dar şi ca iubită înflăcărată, pe de alta. Am fost de multe ori şocat de ceea ce mulţi consideră a fi unul dintre cele mai pătrunzătoare poeme ale lui Lewis - sonetul intitulat „Raţiune”, scris undeva la începutul anilor ’20. Lewis pune în contrast claritatea şi forţa raţiunii (simbolizată de Atena, „fecioara” poemului) cu întunecimea fierbinte şi creativă a imaginaţiei (Demeter, pământul-mamă). Pentru Lewis, întrebarea de căpătâi era: se găseşte oare cineva care să fie pentru el deopotrivă „fecioară şi mamă”?[95]

Intr-adevăr, cine ar fi putut realiza în sine o asemenea fuziune, împăcând ceea ce mulţi consideră a fi contrarii ireconciliabile? La nivel intelectual, Lewis

căuta de fapt un adevărat mariaj al raţiunii cu imaginaţia - ceva care îl ocolise cu totul în tinereţe. La vremea aceea i se părea că mintea lui este împărţită în două emisfere separate. „Pe de o parte, o mare cu insule de poezie şi mit; pe de alta, un «raţionalism» volubil şi superficial.”[96] Descoperirea ulterioară a credinţei creştine i-a oferit lui Lewis o sinteză a raţiunii şi imaginaţiei, pe care a găsit-o convingătoare şi autentică până la sfârşitul vieţii.

Există oare un sens mai profund, voluntar sau nu, al imaginilor şi cuvintelor lui Lewis în poemul acesta? Putem vorbi oare despre o aluzie la dorinţa lui Lewis după o femeie capabilă să răspundă atât nevoilor sale trupeşti, cât şi intelectuale? Era doamna Moore atât „mama” pe care Lewis o pierduse, cât şi „fecioara” după care tânjea?

Ce putem afirma cu destulă certitudine este că dovezile circumstanţiale arată că în vara anului 1917 Lewis avea o relaţie complexă cu doamna Moore. George Sayer (1914-2005), un prieten apropiat al lui Lewis, care este în general considerat a fi unul dintre cei mai pertinenţi biografi ai săi, consideră că relaţia dintre cei doi a fost iniţial ambivalenţă, dar în final strict platonică.

Studii mai vechi, care l-au înfăţişat pe Lewis într-o lumină favorabilă - inclusiv studiul important şi relativ recent publicat de Sayer, intitulat *Jack* (1988) - au luat în calcul posibilitatea ca Lewis şi doamna Moore să fi fost iubiţi, dar în final au respins-o. Insă opinia generală pare să se fi schimbat. Sayer însuşi ilustrează schimbarea aceasta. Intr-o introducere revizuită la ediţii mai târzii ale lucrării sale, scrisă în 1996, Sayer afirmă că este acum „destul de convins” că Lewis şi doamna Moore au fost iubiţi şi, mai mult de atât, susţine că acest fapt „nu surprinde”, dacă ţinem seama de conflictele lăuntrice şi nevoile emoţionale profunde şi neîmplinite ale lui Lewis la acea vreme.[97] însă relaţia lor nu poate fi descrisă ca fiind de natură strict „sexuală”, dacă prin aceasta se trasează scopul principal şi limitele relaţiei. De fapt, ea pare să fi fost determinată atât de factori maternali, cât şi romantici.

Greu de înţeles nu este cum de s-a înfiripat relaţia chiar înainte de trimiterea pe front a lui Lewis, cu posibilitatea reală să nu se mai întoarcă niciodată, ci de ce a continuat atâta vreme după război. Majoritatea idilelor de război nu ţineau foarte mult (de multe ori din cauza morţii soldatului care se pregătea să intre în luptă) şi, în general, erau mai degrabă bazate pe simpatie şi pasiune de moment, decât pe afecţiune şi încredere reciprocă. E posibil ca „pactul” dintre Lewis şi

Paddy Moore să pună în lumină natura acestei relaţii. Acesta fixase cadrul în interiorul căruia relaţia putea fi justificată pentru ochii celor din afară şi probabil că îi asigura o justificare morală lui Lewis însuşi. La vremea aceea, Lewis nu avea convingeri creştine, deci se considera liber să adopte orice valori şi practici i se păreau potrivite. Vom reveni asupra acestei chestiuni în capitolul următor.

In data de 25 iunie 1918, Lewis a fost mutat la Ashton Court, un spital de recuperare din Clifton, Bristol, aproape de casa doamnei Moore. Lewis i-a scris tatălui său ca să-i explice că încercase să găsească un spital potrivit în Irlanda, dar nu găsise niciunul disponibil.[98] Aici va primi vestea că, în primă instanţă, volumul *Spirits in Frison* (titlul la vremea aceea) fusese refuzat spre publicare de către editura Macmillan, şi că ulterior fusese acceptat de către Heinemann. Iniţial, Lewis a venit cu propunerea să publice sub pseudonimul „Clive Staples”. în data de 18 noiembrie, şi-a schimbat pseudonimul în „Clive Hamilton”, folosind numele de fată al mamei sale, pentru a-şi ascunde identitatea.[99] Cartea avea să fie publicată în martie 1919.

Intre timp, pe 4 octombrie, Lewis a fost mutat la Tabăra Perham Downs din Salisbury Plain. Doamna Moore l-a urmat îndată, închiriind câteva camere într-o vilă din apropiere. Aici, Lewis a avut parte de luxul neaşteptat de a fi singur în cameră. în data de 11 noiembrie s-a încheiat în sfârşit Primul Război Mondial. Lewis a fost mutat din nou - de data aceasta la o bază de comandă pentru ofiţeri în Eastborne, Sussex. Şi de această dată, doamna Moore l-a urmat. Lewis l-a înştiinţat pe tatăl său cu privire la acest aranjament - nu mai era ceva ce să vrea să ţină secret - şi l-a anunţat că va avea concediu între 10 şi 22 ianuarie şi că îşi va face timp să ajungă în Belfast. Warnie, care şi el avea concediu după campania din Franţa, sosi în Belfast pe 23 decembrie 1918, la timp pentru a petrece Crăciunul cu tatăl său.

După aceasta, lucrurile s-au precipitat în chip neaşteptat. Lewis a fost externat din spital şi demobilizat pe 24 decembrie. Fiindcă nu reuşi să-şi înştiinţeze familia în prealabil de schimbarea survenită, a pornit spre Belfast neanunţat. însemnarea din 27 decembrie din jurnalul intim al lui Warnie continuă şirul evenimentelor:[100]

O zi de neuitat. Eram în camera de zi pe la 11 dimineaţa, când am văzut un taximetru care urca pe stradă. Era Jacks! A fost

demobilizat... am luat prânzul împreună, după care am ieşit toţi trei la o plimbare. A fost ca şi cum visul urât al ultimilor patru ani s-ar fi sfârşit, iar noi am fi din nou în 1915.

în data de 13 ianuarie 1919, Lewis s-a întors în Oxford ca să-şi continue studiile universitare ce-i fuseseră brutal întrerupte de Primul Război Mondial. Avea să rămână acolo pentru următorii treizeci şi cinci de ani.

Note

1. Scrisoare către Francine Smithline, 23 martie 1962; *Letters,* voi. 3,1325.
2. *Surprins de bucurie, 212.*
3. *Surprins de bucurie, 175.*
4. *Vezi Darwall-Smith, A History ofUniversity College, Oxford, 440-447.*
5. Ibid.,443.
6. Scrisoare către Albert Lewis, 28 aprilie 1917; *Letters,* voi. 1,296.
7. Scrisoare către Albert Lewis, 8 iulie 1917; *Letters,* voi. 1, 324.
8. *Surprins de bucurie, 203.*
9. Fişa militară a lui Lewis este păstrată la National Gallery (Arhivele Naţionale): Ministerul de Război 339/105408
10. Scrisoare către Albert Lewis, 3 mai 1917; *Letters,* voi. 1,299.
11. Scrisoare către Albert Lewis, 12 mai 1917; *Letters,* voi. 1, 302.
12. Scrisoare către Albert Lewis, 8 iunie 1917; *Letters,* voi. 1, 316.
13. Scrisoare către Albert Lewis, 17 mai 1917; *Letters,* voi. 1, 305.
14. Scrisoare către Albert Lewis, 13 mai 1917; *Letters,* voi. 1, 304.
15. Scrisoare către Albert Lewis, 3? Iunie 1917; *Letters,* voi. 1, 315.
16. „The Spires of Oxford" - titlul original (n.tr.).
17. Winifred Mary Letts, *The Spires of Oxford and Other Poems* (New York: Dutton, 1917), 3. Letts „trecea pe lângă" Oxford cu trenul.
18. Ministerul de război 372/4 12913.
19. *King Edward VII SchoolMagazine 15, nr. 7 (mai 1961).*
20. *Surprins de bucurie,* 204. Ne-au rămas documente detaliate de la Compania C: Corpul de Instrucţie pentru Ofiţeri al Universităţii Oxford , Arhiva OT 1/1/1-11; OT 1/2/1-4. A rămas însă puţin material documentar despre Compania E, în care a fost înrolat Lewis.
21. Arhivele Corpului de Instrucţie pentru Ofiţeri al Universităţii Oxford, Arhiva OT 1/1/1-11.
22. Strict vorbind, Keble era un „Stabiliment nou", care avea mai mulţi tutori decât profesori bursieri. Abia în 1930 organizarea internă a Keble College s-a aliniat la cutumele celorlalte colegii oxfordiene.
23. Scrisoare către Albert Lewis, 10? iunie 1917; *Letters,* voi. 1,317.
24. Moore s-a născut pe 17 noiembrie 1898; Lewis pe 29 noiembrie 1898.
25. Scrisoare către Albert Lewis, 17? noiembrie 1918; *Letters,* voi. 1, 416. In realitate, fără ca Lewis să ştie, unul dintre cei pe care îi credea morţi (Denis Howard de Pass) a supravieţuit războiului, după care a lucrat ca fermier până la moartea sa în 1973.
26. Scrisoare către Albert Lewis, 10? iunie 1917; *Letters,* voi. 1, 317; Scrisoare către Arthur Greeves, 10 iunie 1917; *Letters,* voi. 1,319.
27. Scrisoare către Albert Lewis, 18 iunie 1917; *Letters,* voi. 1,322.
28. „Lewis Papers", voi. 5,239.
29. Acum păstrate în arhivele Keble College, Oxford.
30. Ordinele batalionului Nr. 30,15 iunie 1917, coala 4.
31. Vezi instrucţiunile pentru exerciţiile de pluton emise în 1917 de către General Head-Quarters Small Arms School: Corpul de pregătire al ofiţerilor al Universităţii Oxford, Arhive OT 1/8.
32. Ordinele batalionului Nr. 31,20 iunie 1917, partea a 2-a, coala 1.

33. Ordinele batalionului Nr. 35,13 iulie 1917, partea a 2-a, coala 5.
34. Ordinele batalionului Nr. 59, 30 noiembrie 1917, partea a 2-a, coala 1.
35. Scrisoare către Albert Lewis, 24 iulie 1917; *Letters,* voi. 1,329-330.
36. *Compania „C" Nr. 4 O.C.B. 1916-19* (Oxford: Keble College, 1920), 34. Keble College, KC/JCR Hl/1/3.
37. La sfârşitul lunii iulie 1917, Lewis i-a scris tatălui său ca să-l informeze că Ministerul de Război îi confirmase, în cele din urmă, existenţa şi îl plăti cu şapte şilingi: Scrisoare către Albert Lewis, 22 iulie 1917; *Letters, v*ol. 1,327. Această inadvertenţă poate fi considerată un indiciu al credibilităţii îndoielnice a documentaţiei aferente acestui Batalion de cădeţi.
38. Duhuri înlănţuite (n.tr.).
39. *AII My Road before, 125.*
40. Vezi, în special, scrisorile către Arthur Greeves din 3 iunie 1917 şi 10 iunie 1917; *Letters* voi. 1,313,319-320. Trimiterile la „Marchizul de Sade" au fost şterse iniţial de Greeves.

41. Scrisoare către Arthur Greeves, 10 iunie 1917; *Letters,* voi. 1, 319. „s." este o formă abreviată a lui „şiling".
42. In engleză, expresia este de fapt „across my knee", care, într-o traducere literală, înseamnă „peste genunchi" (n.tr.).
43. Scrisoare către Arthur Greeves, 28 ianuarie 1917; *Letters*, voi. 1, 269. Acest pasaj din scrisoare a fost şters ulterior de către Greeves.
44. Lewis face aluzie la acest lucru într-o scrisoare din ianuarie 1917, în care îşi imaginează o scenă în care „pedepseşte" un membru anonim al familiei Greeves: Scrisoare către Arthur Greeves, 31 ianuarie 1917; *Letters,* voi. 1, 271.
45. Scrisori către Arthur Greeves, 31 ianuarie 1917, 7 februarie 1917, 15 februarie 1917; *Letters*, voi. 1, 272, 274, 278. Scrisoarea relevantă din 28 ianuarie 1917, în care se vorbeşte despre biciuire, nu este semnată „Philomastix": *Letters,* 1 voi. 1, 269.
46. Scrisoare către Arthur Greeves, 15 februarie 1917; *Letters,* voi. 1,276.
47. Jurnalele de buzunar ale lui Greeves (11.5 cm x 8 cm) din perioada ianuarie 1917 până în decembrie 1918 sunt păstrate în Centrul Wade, Wheaton College, Wheaton, IL. Pentru rugăciunea aceasta, vezi însemnarea din 8 iulie 1917; Arthur Greeves Diaries, l-2.
48. însemnarea din 18 iulie 1917; Arthur Greeves Diaries, l-2.
49. Duhuri în închisoare: un ciclu de poeme lirice (n.tr.).
50. Pentru un comentariu şi o analiză a lucrării, vezi King, *C.S. Lewis, Poet,* 52-97.
51. Odă Noului An (n.tr.).
52. *Spirits in Bondage,2S.*
53. Walter Hooper, care a editat manuscrisul acestui jurnal, a ajuns mai târziu la concluzia că litera pe care o transcrisese drept *D* era de fapt litera grecească Delta, A. Acest lucru indică faptul că Lewis folosea un nume secret pentru doamna Moore, bazat pe un termen grecesc care începe cu această literă. Se ştie că Lewis a folosit acest artificiu şi în alte împrejurări. De exemplu, în 1940, Lewis a prezentat în cadrul unei organizaţii din Oxford o lucrare intitulată „Elementul *Kappa* în ficţiune". Kappa este prima literară a cuvântului grecesc *kryptos,* care înseamnă „ascuns" sau „încifrat".
54. Acest batalion a fost desemnat drept unitate de „rezervă specială", al cărei scop principal a fost instrucţia militară, care a rămas în Marea Britanie pe tot parcursul Primul Război Mondial.
55. Ordinele batalionului Nr. 30,15 iunie 1917, coala 4. După cum precizam anterior (pagina 67), aceste iniţiale greşite au fost schimbate în „E.F.C." o săptămână mai târziu. De menţionat că sistemul britanic de datare folosit în această însemnare se referă la „zi/lună/an", nu la „lună/zi/an", după sistemul american.
56. „Lewis Papers", voi. 5,239.
57. Scrisoare către Albert Lewis, 22 octombrie 1917; *Letters,* voi. 1, 338.
58. Scrisoare către Albert Lewis, 3 octombrie 1917; *Letters,* voi. 1, 337.
59. Scrisoare către Albert Lewis, 28? octombrie 1917; *Letters,* voi. 1, 339.
60. Scrisoare către Arthur Greeves, 14 decembrie 1917; *Letters,* voi. 1, 348,
61. Scrisoare către Albert Lewis, 5 noiembrie 1917; *Letters,* voi. 1, 344.
62. Albert Lewis se întreba dacă nu cumva turnura aceasta se datora originii irlandeze a fiului său: „Lewis Papers", voi. 5,247. Un document din 22 mai 1918 atestă că Lewis a fost repartizat la cea de-a 11-a Brigadă, Divizia a 4-a a Infanteriei uşoare Somerset.
63. Pentru informaţii detaliate despre anul 1914, vezi Wyrall, *TheHistory ofthe Somerset Light Infantry,* pentru 1916, vezi Majendie, *History of the Ist Battalion Somerset Light Infantry.* Al 2-lea Batalion al Infanteriei Uşoare Somerset a fost staţionat în India pe toată perioada Primului Război Mondial.
64. Telegramă către Albert Lewis, 15 noiembrie 1917; *Letters,* voi. 1, 345.
65. „Lewis Papers", voi. 5,247.
66. Scrisoare către Albert Lewis, 13 decembrie 1917; *Letters,* voi. 1, 347-348.
67. Scrisoare către Albert Lewis, 4 ianuarie 1918; *Letters,* voi. 1, 352.
68. *Surprins de bucurie, 213.*

69. Scrisoare către Arthur Greeves, 3 iunie 1918; *Letters,* voi. 1,378.
70. *Darwall-Smith, History of LJniversity College, Oxford, 437.*
71. Scrisoare către Arthur Greeves, 30 mai 1916; *Letters,* voi. 1,187.
72. „Pirexie de etiologie necunoscută” (n.tr.).
73. Scrisoare către Albert Lewis, 16 februarie 1918; *Letters,* voi. 1, 356.
74. Scrisoare către Arthur Greeves, 21 februarie 1918; *Letters,* voi. 1, 358-360.
75. însemnare din secţiunea „memorandum” a jurnalului din săptămâna 17-23 martie 1918; Arthur Greeves Diaries, l-4.
76. însemnare din 11 aprilie 1918; Arthur Greeves Diaries, l-4.
77. însemnare din 31 aprilie 1918; Arthur Greeves Diaries, l-4.
78. *Pentru detalii despre asalt, vezi Majendie, History of the Ist Battalion Somerset Light Infantry, 76-81; Wyrall, History of the Somerset Light Infantry, 293-295.*
79. Scrisoare către Arthur Greeves, 4? Noiembrie 1917; *Letters,* voi. 1, 341-342.
80. *Surprins de bucurie, 214.*
81. *Majendie, History of the Ist Battalion Somerset Light Infantry, 81; Wyrall, History of the Somerset Light Infantry, 295.*
82. „Lewis Papers”, voi. 5, 308. Intr-o scrisoare către Ministerul de Război, Lewis menţionează că a fost „grav rănit” cu acea ocazie: Scrisoare către Ministerul de Război, 18 ianuarie 1919; *Letters,* voi. 1, 424.
83. Warnie a fost înaintat la rangul de căpitan în 29 noiembrie 1917 şi şi-a păstrat gradul până la pensionare, în 1932; aceasta indică o carieră militară ulterioară lipsită de strălucire.
84. „Lewis Papers”, voi. 5, 309.
85. Expresie colocvială folosită de soldaţii din Primul Război Mondial care se referă la o rană suficient de gravă încât să justifice trimiterea rănitului înapoi spre Marea Britanie. „Blighty” este, în jargon, numele dat Marii Britanii sau Angliei, (n.tr.).
86. De exemplu, remarca sa că scrisul lui Greeves e „foarte asemănător cu al unei fete”: Scrisoare către Arthur Greeves, 14 iunie 1916; *Letters,v*ol. 1,193.
87. Scrisoare către Arthur Greeves, 23 mai 1918; *Letters,* voi. 1, 371. Textul cuprins între simbolurile „[]” a fost şters de către Greeves şi doar ulterior recuperat în faza de editare de către Walter Hooper.
88. însemnare din 27 mai 1918; Arthur Greeves Diaries, l-5.
89. însemnare din secţiunea „memorandum” a jurnalului pentru săptămâna 5-11 mai 1918; Arthur Greeves Diaries, l-5.
90. însemnare din 31 decembrie 1918; Arthur Greeves Diaries, l-6.
91. O însemnare din jurnal - în care Greeves consemnează o vizită făcută la Oxford, în 1922, pentru a se întâlni cu Lewis — este făcută într-un ton luminos, notând cu deosebită încântare faptul că Lewis i-a propus prietenului său să-şi prelungească şederea. Vezi consemnările din jurnalul său corespunzătoare perioadei 28 iunie - 28 august, 1922, Arthur Greeves Diary l-7. Acest jurnal capătă aspectul unui „Foileton Oxford”, în care Greeves intră în detalii laborioase ale activităţii sale artistice şi îşi consemnează propriile reflecţii, fără să mai facă însă referire la subiectele care-l tulburau în 1917-1918.
92. Cartea a fost tradusă în limba română cu titlul *Cele patru iubiri* (trad. Sorin Mărculescu, Bucureşti, Humanitas) şi a cunoscut până acum 2 ediţii (1997, 2012). Atunci când se face trimitere la această lucrare (precum şi la celelalte două care o însoţesc), toate citatele sau referinţele sunt raportate la ediţia din 1997, care cuprinde trei titluri într-un singur volum: *Despre minuni. Cele patru iubiri. Problema durerii,* trad. Sorin Mărculescu şi Vlad Russo, Bucureşti, Humanitas, 1997 (n.ed.).
93. Scrisoare către Albert Lewis, 20? iunie 1918; *Letters,* voi. 1, 384-387.
94. Pentru comentariu, vezi W.H. Lewis, „Memoir of C.S. Lewis”, 9-10.
95. Poems, 81. Nu se cunoaşte cu precizie data la care a fost compus acest sonet.
96. *Surprins de bucurie, 187.*
97. Sayer,*Jack,* xvii-xviii.

98. Scrisoare către Albert Lewis, 29 iunie 1918; *Letters,* voi. 1, 387.

99. Scrisoare către Albert Lewis, 18 octombrie 1918; *Letters,* voi. 1, 409.

100. „Lewis Papers”, voi. 6, 79.

OXFORD

CAPITOLUL 4
1919-1927

DEZAMĂGIRI ŞI DESCOPERIRI: FORMAREA UNUI PROFESOR LA OXFORD

Odată cu încheierea Primului Război Mondial, Oxfordul a fost potopit de studenţi noi. Mai bine de 1.800 de foşti combatanţi fie şi-au început studiile, fie şi le-au reluat în primul an de după război. Printre aceştia era şi C.S. Lewis, care s-a întors la Oxford pentru a-şi începe studiile la University College, în 13 ianuarie 1919. Spre surprinderea lui, portarul colegiului - cel mai probabil legendarul Fred Bickerton[1] - l-a recunoscut numaidecât şi l-a condus spre vechile lui camere din vara lui 1917, în Radcliffe Quadrangle. Universitatea Oxford introdusese o concesie semnificativă la cerinţele de admitere, pentru a răspunde afluxului postbelic de studenţi care serviseră în armată şi marină. Fiindcă servise ca ofiţer cu mandat în Armata britanică, Lewis află că era acum scutit de condiţia existentă anterior războiului de a trece examenul Responsions.[2] Lipsa de cunoştinţe matematice elementare nu mai avea să stea în calea unei diplome la Oxford.

Oxfordul îi căzuse deja cu tronc lui Lewis, atât cu arhitectura sa impresionantă, cât şi cu tradiţia sa intelectuală. Era un oraş întemeiat pe cultură şi studiu, nu pe exploatarea imperială britanică a coloniilor, nici pe pârjolirea industrială a mediului. In cuvintele lui Lewis din *Spirits in Bondage,* Oxfordul era unul dintre puţinele oraşe

Care nu pentru câştig material a fost clădit,
Nici pentru puterea dură şi rapace sau pentru festinul imperiului lacom.

Pentru studentul Lewis, dar şi omul de mai târziu, Oxfordul era un oraş frumos care încuraja şi contribuia la zidirea imperiilor minţii. Era

 Un oraş curat, plăcut, de anticepâraie străbătut,
Un loc al viziunii şi al lepădării de lanţuri,
Un loc de adăpost pentru cei aleşi, un turn al visării.[3]

Pentru Lewis, acele viziuni şi vise era stârnite şi hrănite de întoarcerea la izvorul civilizaţiei occidentale - cultura Greciei şi a Romei antice. Ca parte a procesului de „lărgire a orizonturilor”, Lewis se adâncea în limbile şi literaturile perioadei clasice.

STUDENTUL LA CLASICE: UNIVERSITY COLLEGE, 1919

Lewis luase deja decizia importantă de a a-şi construi o carieră academică la Oxford.[4] Nu avea niciun plan de rezervă. Lewis ştia deopotrivă ce vrea să devină, dar şi sacrificiile pe care o asemenea carieră le va presupune din partea lui.

4.1 Curtea Radcliffe, University College, fotografiată de Henry W. Taunt (1860- 1922) în vara lui 1917. Când a sosit pentru prima dată la University College, în aprilie 1917, Lewis a primit câteva camere în această curte pătrată. In ianuarie 1919 s-a întors în aceleaşi camere.

Hotărâse să studieze literatura şi limbile clasice, care la Oxford erau cunoscute drept *Literae Humaniores.* Aceasta era diadema coroanei academice a Oxfordului victorian, considerat a fi cel mai prestigios program de licenţă al Oxfordului până în anii ’20.

în 1912, William Archibald Spooner (1844-1930), celebrul profesor de clasice şi director al New College, Oxford - a cărui faimă e posibil să-l fi împins pe Lewis să opteze iniţial pentru New College - a rezumat scopul *Literae Humaniores* ca fiind o „cufundare în gândirea şi civilizaţia lumii antice”. Deseori abreviată în *Lit. Hum.,* această sintagmă latină e dificil de tradus. însemnând, literal, „litere mai umane”, aluzie la viziunea umanist-renascentistă a unei educaţii civilizatoare, care lărgeşte orizonturile umane, viziune care se materializează prin- tr-o apropiere directă de bogăţiile intelectuale şi culturale ale trecutului.

Deşi programul *Literae Humaniores* la Oxford îşi are originea în anii 1800, rădăcinile lui sociale sunt adânc înfipte în preocupările secolului XVIII. Anglia ieşise grav afectată, dar nu ruinată din războiul civil şi revoluţia secolului XVII. S-au făcut toate eforturile în vederea reconstituirii unei ordini sociale stabile în ţară, prin evidenţierea virtuţilor raţiunii, naturii şi ordinii. Perioada clasică era socotită drept o bogată sursă de înţelepciune care le permitea englezilor să consolideze stabilitatea politică şi socială şi încuraja dezvoltarea unor standarde şi norme culturale comune.

Studenţilor de la Oxford care studiau *Literae Humaniores* li se cerea să interacţioneze nemijlocit cu bogăţiile literare, filosofice şi istorice ale perioadei clasice în limbile originale — nu doar din interes pur academic, ci şi ca modalitate de asigurare a supravieţuirii şi prosperităţii Angliei. *Lit. Hum.* era considerată o poartă deschisă spre înţelepciune mai degrabă decât un simplu prilej de a acumula cunoaştere. Avea drept scop pregătirea morală şi culturală pentru viaţă, nu simpla dobândire de informaţii. în timp ce alte programe de licenţă nu vizau decât pur şi simplu să *umple* mintea studenţilor, acest program îşi propunea să le *formeze* gândirea.

Datorită cerinţelor de ordin lingvistic pe care programul le impunea studenţilor, *Lit. Hum.* se întindea pe patru ani (i.e. douăsprezece trimestre) de studiu, în vreme ce altele nu durau decât trei ani. Programul era împărţit în două părţi. După primele cinci trimestre, studenţii trebuiau să treacă un examen intitulat „Honours Moderations” (de regulă abreviat „Mods”); dacă îl treceau, li se dădea voie să continue cu a doua parte a programului de studiu, cunoscută de toţi studenţii sub numele de „Greats”, pentru ca, după alte şapte trimestre, să susţină examenele finale. Ambele examene erau „ierarhizate”, aceasta însemnând că studenţii aveau să fie distribuiţi în prima, a doua, a treia sau a patra clasă.[5] Studenţii eminenţi puteau astfel să dobândească o „Double First în *Literae Humaniores”,* ceea ce însemna că intraseră în prima clasă atât în urma examenului Mobs, cât şi după Greats. Nu înseamnă că obţinuseră două diplome, ci doar cea mai bună clasificare după ambele examene de evaluare ale unuia şi aceluiaşi program de studiu.

Anul universitar 1918-1919 în Oxford începuse deja când sosi Lewis. Ratase primul trimestru de studiu. Anul universitar la Oxford era împărţit în trei trimestre de predare a câte opt săptămâni: Michaelmas (în general din octombrie până la începutul lui decembrie), Hilary (din ianuarie până în martie), şi Trinity (din aprilie până în iunie). Dar fiindcă fusese înmatriculat la University College pentru Trimestrul Trinity din 1917, Lewis a fost tratat ca un student obişnuit care îşi începea cel de-al doilea trimestru. Era în urmă cu Homer, dar avea curând să-i ajungă pe ceilalţi.

Trimestrul debuta oficial în duminica din 19 ianuarie 1919[6], iar cursurile inaugurale ale semestrului începeau a doua zi. Lewis îşi începu studiile cu entuziasm vădit. După o săptămână de şcoală, Lewis îşi descrie programul zilnic într-o scrisoare către Arthur Greeves:

Deşteptat la 7.30, baie, capelă şi mic dejun... După micul dejun lucrez, (în bibliotecă sau o sală de curs, care ambele sunt încălzitej sau audiez cursuri până la ora 1, când mă duc cu bicicleta la doamna Moore...

După prânz, lucrez până la ora de ceai, apoi mă apuc din nou de lucru până la cină. După aceea mai lucrez puţin, discut, lenevesc şi uneori mai joc puţin bridge, iar pe urmă iau bicicleta şi pornesc înapoi spre colegiu în jur de 11. Apoi îmi aprind focul şi lucrez sau citesc până la 12, când mă pun să dorm somnul drepţilor.[7]

Lewis era obligat să doarmă în colegiu, pentru a respecta astfel cerinţele universităţii privind domiciliul; absenţa de la micul dejun era considerată suspectă şi de regulă ducea la anchete cu rezultate potenţial stânjenitoare.

Dar cine îl „deştepta” pe Lewis la 7:30? In acest punct trebuie să-i amintim pe „servitorii” Universităţii Oxford. In corespondenţa sa, Lewis se referă la aceştia ca la „funcţionari”, poate ca să nu fie nevoit să traducă jargonul oxfordian pentru tatăl său sau pentru Arthur Greeves. în cadrul University College, servitorii - care toţi erau de sex masculin - munceau de dimineaţa până seara.[8] Fiecare primea o scară sau un grup de scări şi era responsabil atât de curăţenia camerelor, cât şi de ocupanţii acestora. De regulă, servitorii îşi începeau lucrul la 6:00 dimineaţa, trezeau studenţii (pentru care foloseau întotdeauna apelativul „domni”) începând cu 6:45, le serveau micul dejun în sala de mese sau în camera personală, le făceau curat în camere şi, la sfârşitul zilei, le serveau cina în sala de mese. In afara trimestrelor universitare, majoritatea servitorilor îşi găseau de lucru în hotelurile de pe litoralul englez. în vreme ce Lewis însuşi arareori îi menţionează pe servitori în coresponenţa sau în jurnalul său intim, alţi studenţi se împrieteneau cu servitorii lor şi păstrau legătura cu ei.

Zilele lui Lewis ca student la Oxford erau ocupate aproape în întregime cu studiul şi - mai pe furiş - cu doamna Moore. După ceasurile de studiu de dimineaţă, Lewis lua bicicleta, trecea Podul Magdalen, urca dealul Headington şi se îndrepta spre satul Headington.[9] Doamna Moore avea închiriate camere la adresa 28 Warneford Road, într-o casă al cărei proprietar era domnişoara Annie Alma Featherstone. Lewis îşi petrecea după-amiezile şi serile împreună cu doamna Moore, înainte de a se întoarce la colegiu, unde petrecea noaptea. Nu era un program obişnuit pentru studenţii de la Oxford şi se pare că Lewis nu îl împărtăşise cu nimeni în afară de confidentul său Arthur Greeves. (Când Lewis îi scria lui Greeves despre „familie”, se referea la doamna Moore şi Maureen).[10] Din iulie 1919, Lewis a început să folosească termenul „the Minto” (observaţi articolul hotărât) cu referire la doamna Moore în corespondenţa cu Greeves, fără însă a oferi vreodată o explicaţie privind originea acestei porecle ciudate.[11] E posibil ca porecla să fie o variaţie pe numele de alint „Minnie” pe care Maureen îl folosea pentru mama sa; se poate identifica şi o legătură şi cu „the Minto”, sortiment de dulciuri fierte deosebit de popular, inventat în 1912 de către William Nuttall, un cofetar din Doncaster.[12]

Lewis a încercat să-i ascundă tatălui său viaţa dublă pe care o trăia, printr-o amplă campanie de dezinformare. De exemplu, pe durata rarelor vizite la tatăl său, doamna Moore îi scria zilnic lui Lewis. Scrisorile însă îi erau adresate lui Arthur Greeves, care locuia aproape, oferindu-i un motiv în plus de a-şi vizita vechiul prieten atunci când ajungea în Belfast.

ÎNGRIJORĂRILE LUI ALBERT LEWIS PENTRU FIUL SĂU

In vreme ce Lewis îşi trăia viaţa dublă la Oxford, Albert Lewis facea campanie pentru fiul său la Ministerul de Război. Fiul său, insista el, avea dreptul la despăgubire pentru rănile sale de război. Obosiţi de stăruinţa lui Albert, şi de forţa argumentelor sale - probabil că mai ales de insistenţă -, Ministerul de Război a cedat în cele din urmă. In silă, i-a acordat lui Lewis o „primă de rănit” de 145 de lire, 16 şilingi şi 8 peni. încântat şi încurajat de reuşită, tatăl lui Lewis a continuat să pună presiune la Ministerul de Război, care în final, cu şi mai multă silă, i-a dat o „primă suplimentară de rănit” în valoare de 104 lire, 3 şilingi şi 4 peni.

însă relaţia dintre tată şi fiu nu era bună şi se deteriora tot mai mult. Albert era tot mai îngrijorat de înstrăinarea culturală a fiului său de Irlanda natală, de ateismul pe care îl vedea exprimat în *Spirit in Bondage,* dar mai ales de aparenta lipsă de afecţiune a fiului său faţă de el. Lewis îi scria tatălui său destul de rar, nu părea prea dornic să-şi petreacă vacanţele cu el şi nu se arăta aproape defel interesat de sănătatea lui. La un moment dat, îşi încheie una dintre scrisorile către Gre- eves din iunie 1919 remarcând că nu primise nicio veste de la „stimatul părinte, de ceva vreme”, şi întrebându-se dacă „nu se sinucise încă”[13].

Insă dincolo de aceste îngrijorări, e clar că îngrijorarea cea mai mare a lui Albert Lewis pentru fiul său mai mic viza bizara lui relaţie cu doamna Moore. După ce iniţial fusese tentat să-şi pună îngrijorările pe seama unei imaginaţii bogate, treptat (şi cu reţinere), Albert Lewis s-a văzut nevoit să accepte că între cei doi lucrurile erau serioase. Care erau oare implicaţiile financiare ale „aventurii lui Jack”?[14] La vremea aceea Albert îl susţinea financiar pe Lewis şi începea să îşi dea seama că fiul său nu era singurul beneficiar al susţinerii sale. Soţul absent al doamnei Moore (pe care o numea „Bestia”) îi asigura un venit neregulat. Nu era greu de ghicit care era principala ei sursă de venit. Sursa directă era, desigur, Lewis. însă sursa indirectă era Albert Lewis însuşi.

Confruntarea era inevitabilă. Lewis s-a întors în Belfast în data de 28 iulie 1919, după ce îşi petrecuse săptămâna anterioară în Anglia, cu fratele său, Warnie. Intr-o întrevedere tensionată, Albert Lewis îi ceru lui Lewis să-i explice situaţia financiară. Lewis răspunse că are 15 lire în cont. Ca mulţi alţi foşti ofiţeri de război, Lewis avea un cont deschis la Banca Cox & Co din Charing Cross Road, Londra.

Banca fusese înfiinţată în timpul războaielor napoleoniene, pentru plata lefurilor soldaţilor şi pentru a funcţiona ca agent regimental. Ulterior, Albert Lewis găsi o scrisoare din partea băncii adresată fiului său, prin care acesta era informat că era dator cu 12 lire. Ii ceru socoteală lui Lewis, care recunoscu faptul că îl minţise pe tatăl său în privinţa situaţiei financiare.

în ceea ce pare a fi fost un schimb de replici încordat şi dezagreabil, Lewis i-a comunicat tatălui său că nu îl respectă şi nu îi pasă de el. Albert Lewis mărturisi ulterior în jurnalul intim că Lewis „m-a înşelat şi mi-a adresat vorbe grele, insultătoare şi pline de dispreţ”. A fost „una dintre cele mai cumplite perioade din viaţa mea”[15]. Poate e mai bine că Albert Lewis nu a apucat să vadă niciodată scrisoarea către Arthur Greeves, trimisă mai devreme, în care Lewis se descrie pe sine ca un „mincinos cronic” şi îl mustră uşor pe Greeves pentru naivitatea de a-i „înghiţi minciunile cu nesaţ”[16].

Insă oricât de mult îl detesta pe tatăl său, Lewis tot nu avea mijloacele necesare să se întreţină singur şi nu avea cum să-şi declare independenţa financiară faţă de el. Spre uşurarea lui Lewis, tatăl său a continuat să-i trimită bani. în ciuda înstrăinării profunde dintre ei, Albert Lewis a continuat să-şi ajute fiul, ştiind bine în ce scop va folosi o parte însemnată din alocaţie. Scrisorile lui Lewis din perioada aceasta către tatăl său erau politicoase. Insă avea să treacă mult timp înainte ca relaţia dintre cei doi să se refacă.

In anul universitar 1919-1920, Lewis a locuit în afara colegiului, pe Windmill Road, în Headington, unde doamna Moore îşi găsise o nouă chirie. Era un fapt obişnuit ca unii studenţi să vrea să locuiască în „digs”[17] după primul an petrecut la colegiu. Lewis putea acum să creeze impresia că doamna Moore era proprietă- reasa. Al doilea an a fost unul de pregătire intensă pentru examenele - Honours Moderations - din martie, care aveau să dea măsura capacităţilor academice ale lui Lewis. In final, Lewis s-a numărat printre cei treizeci şi unu de studenţi care au fost plasaţi în categoria „First Class”. Lewis i-a scris tatălui său, pentru a-i da vestea cea mare, menţionând în treacăt că va merge în vacanţă „cu un domn” care îl tot invita „de ceva vreme să merg şi să mă «plimb» cu el”[18]. în realitate, Lewis continua să îşi înşele tatăl. Avea să-şi petreacă vacanţa cu doamna Moore şi Maureen.

RECUNOAŞTERE ACADEMICĂ: PREMIUL RECTORULUI PENTRU ESEU, 1921

în ultimul trimestru din anul 1920, Lewis şi-a început a doua parte a programului de studii clasice, numit Greats, avându-l ca profesor de istorie antică pe George H. Stevenson (1880-1952) şi ca profesor de filosofie pe Edgar F. Carritt (1876-1964). în scrisorile trimise acasă, Lewis se plânge de costul ridicat al cărţilor. N-a trecut mult timp însă până când Lewis şi-a fixat atenţia asupra unui proiect nou. Fusese „recomandat să se înscrie la concursul dotat cu Premiul pentru eseu al rectorului universităţii” în aprilie 1921. Premiul era acordat celui mai bun eseu scris de către un student la licenţă pe o temă dată - în cazul acela, tema era „optimism”. Ar fi, îi zise Lewis tatălui, o „splendidă ocazie de autopro- movare”, dacă avea să câştige, dar era conştient de concurenţa „acerbă”[19].

în final, Lewis reuşi să scrie un eseu de aproximativ unsprezece mii de cuvinte, plângându-se tatălui său cu privire la costul ridicat al dactilografierii manuscrisului şi greşelile care au rezultat din acest proces. Anunţul privind rezultatul *4.2 Teatrul Sheldonian în 1922, locul în care Universitatea Oxford organizează festivităţile de decernare a diplomelor. Clădirea, proiectată de Sir Christopher Wren, a fost finalizată în 1668.*

concursului a fost amânat până la punctul în care nervii lui Lewis erau gata să cedeze. In sfârşit, în data de 24 mai, s-a dat anunţul potrivit căruia Lewis câştigase premiul. A fost rugat să citească un fragment ales de către Profesorul de Poezie şi de către cel de Oratorie publică în cadrul festivităţii anuale Encaenia - ceremonia anuală de decernare a diplomelor ţinută la Teatrul Sheldonian. La ceremonie, printre invitaţii de onoare se numărau şi Georges Clemenceau, prim-ministrul Franţei între 1917 şi 1920. Lewis vorbi preţ de

două minute, iar pe urmă îi scrise fratelui său, ca să-i împărtăşească bucuria de a fi vorbit în impozanta clădire.[20]

Editura şi librăria oxfordiană Basil Blackwell l-au contact imediat pe Lewis, propunându-i o întâlnire pentru a discuta despre publicarea eseului său. Dar eseul nu s-a mai publicat, iar manuscrisul s-a pierdut. In orice caz, Lewis nu pare să fi avut prea mare încredere în calităţile literare alte textului. Va fi „curând uitat”, îi scria tatălui său. Ce conta cu adevărat nu era eseul în sine, ci faptul de a fi câştigat.[21] Nu putem decât să sperăm că Lewis are dreptate. Nu există nicio copie între documentele familiei Lewis şi nici în arhivele Universităţii Oxford.[22] Nu ştim nici ce credea Lewis despre „optimism” şi nici cum a abordat subiectul. Tot ce ştim este că eseul i-a impresionat pe membrii comisiei, contribuind la imaginea lui de stea în ascensiune pe cerul Oxfordului.

Cariera academică a lui Lewis căpăta semne încurajatoare; relaţia cu tatăl său însă continua să fie rece şi încordată. Neînţelegerile mocnite referitoare la doamna Moore erau cât pe ce să se transforme într-un conflict deschis în iulie 1921, când Albert Lewis l-a înştiinţat pe fiul său că intenţionează să vină în Anglia ca să îl viziteze şi să îi vadă camerele din Oxford. Speriat la gândul întâlnirii dintre tatăl său şi doamna Moore, Lewis inventă un „prieten” imaginar care avea să facă vizita tatălui său imposibilă. Lewis pretinse că fusese „evacuat din Colegiu” şi că împărţea acum o cameră cu un domn care era ocupat „până peste cap” şi care n-ar privi cu ochi buni vizitatorii care l-ar deranja.[23]

Printr-o magistrală lovitură de teatru, Lewis transformă în grabă camera din spate a casei doamnei Moore pentru a o face să arate a „cameră studenţească”. L-a convins pe colegul său Rodney Pasley să se mute cu el pe durata nedoritei vizite părinteşti şi să se se dea drept colegul său de cameră mizantrop şi obosit. In cele din urmă însă, tatăl său se mulţumi să-l scoată la un prânz copios la Hotelul Clarendon de pe strada Cornmarket în Oxford, fără a mai fi interesat să vadă camerele lui Lewis sau colegiul la care acesta studia.[24]

SUCCES SI EŞEC: RECUNOAŞTERE ACADEMICĂ SI ŞOMAJ

în ultimul an universitar (1921-1922), studiind pentru „Greats”la University College, Lewis şi-a fixat două obiective: să ia examenele finale din iunie cu brio şi să îşi găsească mai apoi de lucru. Jurnalul intim din această perioadă cuprinde o listă impresionantă de lecturi finalizate, treburi gospodăreşti rezolvate, conversaţii cu prietenii şi rudeniile doamnei Moore, prospectarea posibilităţilor de angajare şi încercări eşuate de a-şi stăpâni îngrijorarea cu privire la obţinerea unui post universitar.

4.3 Strada Cornmarket, una dintre cele mai aglomerate zone ale Oxfordului, în 1922. Hotelul Clarendon se distinge pe partea stângă a străzii.

Aceste îndoieli s-au transformat în certitudini în luna mai 1922, cu mai puţin de o lună înaintea examenelor finale. Edgar Caritt, tutorele său de filoso- fie din cadrul colegiului, i-a comunicat că în viitorul apropiat nu existau posturi universitare accesibile lui şi că singura variantă realistă, dacă într-adevăr îşi dorea o carieră universitară, era să petreacă încă un an la Oxford şi să „se mute la o altă facultate”[25]. Ce voia, de fapt, Carritt să spună era că Lewis trebuia să-şi crească şansele de angajare, studiind pentru o diplomă suplimentară. Lewis trebuia să-şi lărgească aria de competenţe, studiind nu numai clasicele, ci şi literatura engleză.

Reginald Macan (1848-1941), directorul University College, i-a dat sfaturi asemănătoare când s-au întâlnit mai târziu în aceeaşi lună. Macan tocmai fusese rugat de un coleg american să-i recomande un tânăr universitar pentru o bursă integrală la Universitatea Corneli din New York. Lewis era prima sa opţiune. Insă subvenţia sărăcăcioasă nu i-ar fi acoperit lui Lewis nici măcar costurile de transport, iar experienţa ar fi avut un impact devastator asupra vieţii sale private. Lewis a decis să reţină doar prima

parte din afirmaţia directorului, neluând seama la cea de-a doua.

Macan îl întrebă pe Lewis ce are de gând să facă. După ce Lewis îi mărturisi cum că îşi făcuse speranţe că va primi o bursă de cercetare la Oxford, Macan încercă să-i explice că vremurile se schimbaseră. Zilele de odinioară, de dinaintea războiului, când studenţilor iluştri li se ofereau burse din partea colegiului imediat după examenele finale, erau apuse. Comisia Regală pentru Universităţile Oxford şi Cambridge, cunoscută îndeobşte drept „Comisia Asquith”, înfiinţată în noiembrie 1919, făcuse o serie de recomandări referitoare la felul în care Oxfordul ar trebui să se modernizeze pentru a răspunde exigenţelor unei ere postbelice. University College nu putea decât să implementeze aceste reforme, printre care se număra şi suspendarea anumitor tipuri de burse oferite de colegiu.[26] Lewis trebuia să se adapteze la noile realităţi ale vieţii universitare. Trebuia să-şi dovedească valoarea, urmând să studieze o disciplină suplimentară şi încercând să câştige încă un premiu universitar. Macan îi dădu de înţeles că dacă va proceda astfel, colegiul era dispus să-i înnoiască bursa; nu trebuia să-şi facă griji în privinţa şcolarizării.

Lewis i-a scris tatălui său, prezentându-i sfaturile pe care le primise şi posibilele implicaţii ale acestora. Intr-o scrisoare cumpătată, Lewis încercă să-i explice cum lumea de după război era în schimbare, aşa încât era posibil să nu mai fie loc pentru un expert în cercul tot mai esoteric al limbilor şi literaturii clasice sau chiar al filosofiei. Dacă nu avea să obţină un post universitar la Oxford, realist vorbind, singurul post plauzibil era acela de director de şcoală - o strategie disperată, o variantă de rezervă pe care Lewis o contempla fără nicio tragere de inimă. In orice caz, Lewis ştia că nu avea să fie considerat un candidat de excepţie de către şcolile publice engleze. „Incapacitatea de a participa la jocuri” - fapt care făcuse ca timpul petrecut la Malvern College să fie un chin - era în detrimentul său. Singura opţiune serioasă era să ajungă profesor la Oxford. Nimeni nu le cerea acestora să fie buni la sport. Insă Lewis înţelegea tot mai clar că, dacă voia să pătrundă în mediul universitar, trebuia să adauge la cunoştinţele sale temeinice din domeniul clasicelor o cunoaştere aprofundată a unui alt domeniu. Lewis ştia exact ce domeniu trebuia să fie acesta în cazul său. Exista o singură „disciplină în ascensiune” la Oxford; aceea era literatura engleză.[27]

O analiză temeinică a subiectului a fost amânată, fiindcă Lewis trebuia să folosească tot timpul pe care îl mai avea la dispoziţie învăţând pentru examenele finale, care urmau să aibă loc între 8-14 iunie. Acestea au constat din eseuri despre istoria romană, logică, o traducere din greacă, la prima vedere, din Filostrat, o traducere din latină, la prima vedere, din Cicero. N-a ştiut cât de bine s-a descurcat, dar ştia că le trecuse.

După examene, în aşteptarea rezultatelor, Lewis căută să se liniştească adăugând câteva versuri la poemul său *Dymer.* Acesta fusese conceput ca poem epic în tradiţia lui Homer, Milton şi Tennyson. Cu toate că Lewis începuse să schiţeze poemul pe când era la Great Bookham, n-a lucrat efectiv la el decât în 1922. Jurnalul lui Lewis din perioada 1922-1924 conţine însemnări frecvente de genul „după-amiaza am lucrat la *Dymer”.* Vom reveni mai târziu asupra poemului publicat în 1926.

In timp ce aştepta rezultatele examenelor, Lewis încercă şi să-şi pună în ordine situaţia financiară destul de precară. Pentru a se consolida financiar, dădu un anunţ în ziarul local, *The Oxford Times,* oferind lecţii private de limbi clasice pentru elevi sau studenţi, între august şi septembrie. A luat în calcul şi un post de lector în clasice la Universitatea Reading, aflată la o distanţă de treizeci de minute cu trenul de Oxford. însă la interviu i s-a spus clar că, în caz că obţinea postul, era obligat să se mute. Această variantă nici nu intra în discuţie pentru Lewis, dat fiind situaţia de acasă. Maureen era fericită la Şcoala din Headington, iar Lewis nu avea niciun interes să-i perturbe educaţia sau viaţa socială. Şi-a retras cererea. După cum era de aşteptat, îi oferi tatălui său o explicaţie cu totul diferită. Nu era, spunea el, clasicistul „pur” pe care Reading îl căuta.[28]

Atunci se ivi o altă posibilitate: Magdalen College oferea o bursă de cercetare în clasice. Lewis aplică

pentru ea mai mult din datorie, fără prea mari speranţe că ar putea să o obţină, după ce fusese avertizat în prealabil că de aplicaţia sa probabil că nu se va alege nimic. Rezultatul urma să fie stabilit în urma unui examen dificil în septembrie. Nimic nu mai putea fi făcut pentru ca şansele lui Lewis de a obţine bursa să crească.

în orice caz, Lewis avea alte griji pe cap. în data de 28 iulie, se prezentă la Şcolile de examinare de pe High Street, Oxford, pentru examenul oral. Din amintirile sale reiese că examenul nu durà mai mult de cinci minute. Fusese chemat înaintea examinatorilor pentru a aduce argumente în sprijinul câtorva afirmaţii făcute în examen, inclusiv o referire la „sărmanul Platon". Câteva zile mai târziu, doamna Moore se mută din nou, după ce îşi găsise o nouă locuinţă („Hillsboro") de vară la adresa 2 Western Road, Headington[29], pe care o putea lua în primire fără plată. Doamna Moore era la fel de preocupată de situaţia lor financiară ca Lewis, aşa că aranjă să le dea în chirie locuinţa de pe Warnerford Road lui Rodney Pasley şi soţiei lui, iar în locuinţa de pe Western Road să ia pe cineva în gazdă. Aveau nevoie de fiecare şiling pe care-l puteau economisi. In noiembrie, Lewis notă în jurnalul său intim că doamna Moore exagerează.[30] Povara situaţiei financiare precare era tot mai greu de purtat.

în data de 4 august, Lewis luă autobuzul spre Oxford ca să meargă la Şcolile de examinare unde spera să afle când aveau să fie afişate rezultatele examenelor. Spre uimirea sa, descoperi că acestea erau deja afişate. A fost uşurat să vadă că se număra printre cei nouăsprezece studenţi care obţinuseră cel mai bun rezultat.[31] Dar ce era de făcut acum?

în cele din urmă, Lewis şi-a pus toată speranţa şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă să câştige bursa de cercetare în clasice oferită de Magdalen College.[32] Era vorba despre o bursă dintre cele trei oferite pe bază de concurs constând într-un examen scris. în data de 29 septembrie, Lewis se prezentă la Magdalen împreună cu alţi zece aspiranţi pentru primul examen.[33] Se descurajă când văzu calibrul celorlalţi candidaţi, printre care se numărau şi viitoare nume grele ale mediului universitar, precum A.C. Ewing (1899-1973) şi E.R. Dodds (1893-1979). (Dodds avea să devină Regius Professor de greacă la Universitatea Oxford, în 1936). Conştient că avea şanse infime, Lewis îşi notă în jurnal că era hotărât să „mă comport ca şi cum nu aş fi primit bursa" şi să se pregătească să studieze în cadrul Facultăţii de Engleză.[34] Abia în 12 octombrie Lewis află în cele din urmă că bursa Magdalen fusese dată altui candidat.[35] însă Lewis urmase deja sfatul tutorelui său şi începuse să studieze literatura engleză.

Sir Herbert Warren (1853-1930), preşedintele Magdalen College, îi scrise personal lui Lewis în noiembrie, pentru a-i confirma că nu obţinuse bursa şi pentru a-i oferi câteva note critice. La acea dată, Magdalen a ales trei noi profesori bursieri, iar Warren preciza ulterior că Lewis fusese aproape să se numere printre ei. Situaţia era însă clară; colegiul oferise bursa de cercetare în clasice unui alt candidat:

Nu ştiu din ce motiv, dar mă tem că nu te-ai ridicat la înălţimea propriilor tale aşteptări. Cu toate că ai obţinut un punctaj bun şi ai fost printre cei şase propuşi Colegiului ca îndeplinind standardul cerut de bursă şi demn de a fi ales, în final nu aifost unul dintre cei trei recomandaţi.[36]

Scrisoarea lui Warren conţinea în egală măsură aprecieri şi critici la adresa prestaţiei lui Lewis. Insă cititorul atent al scrisorii îşi va da repede seama că mesajul ei de fond era unul încurajator. Nu ducea lipsă de talent, dar momentul nu era prielnic. Poate totuşi avea să se ivească o altă oportunitate.

Jurnalele intime şi corespondenţa lui Lewis din perioada 1920-1922 confirmă neliniştile lui Lewis şi planurile sale de viitor, în special cele legate de angajare. Dacă nu va reuşi să-şi asigure un post universitar în clasice, oare avea vreo şansă să obţină în schimb un post de filosofie? Studiile de licenţă îi asiguraseră o cunoaştere temeinică a disciplinei. Insă grija lui Lewis pentru viitor pare să-l fi făcut să treacă cu vederea alte chestiuni, printre care cele mai importante erau tensiunile mari din Irlanda sa natală. Lewis face curios de puţine referiri la evenimentele importante din perioada 1920-1923, când Irlanda era zdruncinată de criza

politică. Lupta politică pentru dobândirea independenţei Irlandei, care capătă un nou imbold după Primul Război Mondial, a devenit violentă în 1919. Britanicii au început să piardă controlul asupra zonelor rurale ale Irlandei, care au intrat sub controlul Armatei Republicane Irlandeze (IRA). In „Duminica sângeroasă” (21 noiembrie 1920), IRA a împuşcat mortal paisprezece operatori şi informatori din serviciile de informaţii britanice în Dublin. Mai târziu în aceeaşi zi, autorităţile britanice s-au răzbunat la Croke Park, omorând tot paisprezece oameni. Violenţele s-au extins şi în oraşele nordice Londonderry şi Belfast. Comunitatea protestantă s-a simţit ameninţată de partizanii republicani.

In 1920, guvernul britanic a recunoscut autonomia parţială a Irlandei. N-a fost suficient. Irlandezii voiau independenţă politică şi naţională, nu doar o formă de guvernare semiautonomă. Violenţele au continuat. In data de 11 iulie 1921 a fost declarat un armistiţiu. Violenţele din Belfast n-au încetat însă. Intr-un final, guvernul britanic a acceptat crearea Statului independent al Irlandei, în data de 6 decembrie 1922. Cele şase comitate nordice, predominant protestante, au avut la dispoziţie o lună să decidă dacă vor să rămână parte din Statul Irlandez independent sau să se alăture din nou Regatului Unit. O zi mai târziu, parlamentul Irlandei de Nord a cerut realipirea la Regatul Unit. Irlanda era acum scindată.

Lewis pare să fi fost neobişnuit de indiferent şi detaşat ţaţă de aceste evenimente, în ciuda implicaţiilor profunde pentru familia şi prietenii săi din Irlanda. Potrivit însemnării de jurnal din data critică de 6 decembrie 1922, problema care îl frământa pe Lewis nu era independenţa irlandeză, nici viitorul politic al Belfas- tului, nici măcar siguranţa tatălui său, ci dacă termenul *breakfast*[37] se referea la „o cană de ceai la ora opt sau o friptură de vită la ora unsprezece”[38]. Cum se explică această uluitoare lipsă de interes faţă de cea mai importantă transformare politică şi socială din Irlanda din timpul vieţii sale? Poate cel mai evident răspuns este şi cel mai convingător: Lewis nu simţea că mai aparţine acelui loc. Căminul său, adevărata lui familie şi inima îi erau în Oxford. Doamna Moore, nu Albert Lewis, era steaua călăuzitoare a vieţii sale de familie.

DOAMNA MOORE: PIATRA UNGHIULARĂ A VIEŢII LUI LEWIS

E momentul să analizăm relaţia lui Lewis cu doamna Moore în detaliu. Aranjamentul domestic neobişnuit al lui Lewis nu prea era cunoscut la Oxford. In anii ’30, cei mai mulţi dintre cunoscuţii lui îl credeau un *don* tipic oxfordian, care trăia cu „bătrâna lui mamă” în Headington. Puţini ştiau că mama îi murise în copilărie şi că aşa-zisa „mamă” în cauză juca un rol mai complex în viaţa lui.

Numeroase demersuri care aveau în vedere viaţa privată a lui Lewis se inspiră din antipatia profundă pe care Warnie o exprima faţă de doamna Moore, lucru care s-a tradus în caracterizări negative a relaţiei dintre cei doi. Ea este înfăţişată drept o femeie dominatoare, egoistă şi năzuroasă, care de multe ori îl trata pe Lewis ca pe un servitor sau comis-voiajor, neoferindu-i un mediu prea stimulativ din punct de vedere intelectual.

Avem motive întemeiate să acceptăm această prezentare a situaţiei la sfârşitul anilor ’40, când sănătatea doamnei Moore a început să se şubrezească. Odată cu instalarea demenţei, a devenit o persoană tot mai dificilă. Insă dificultăţile lui Lewis din această perioadă erau provocate în aceeaşi măsură de alcoolismul lui Warnie şi de mofturile nerezonabile ale doamnei Moore, care era tot mai senilă. Dar nu avem voie să interpretăm această perioadă de început în baza experienţelor avute cu douăzeci de ani mai târziu. O doamnă Moore mai tânără i-a oferit sprijin emoţional şi afecţiune lui Lewis într-o perioadă în care niciun alt membru al familiei sale ori nu i le-a putut oferi ori nu a vrut să i le ofere - pe când se pregătea să meargă în război în Franţa (mai cu seamă absenţa tatălui l-a rănit pe Lewis), în timpul convalescenţei după rănile din război şi în timp ce căuta să-şi asigure un post universitar la Oxford. Se poate spune că doamna Moore i-a creat un climat de stabilitate şi ordine odată cu întoarcerea lui din război, facându-i tranziţia spre viaţa universitară mai uşoară.

Nu trebuie uitat că Lewis a fost separat de mama sa prin moartea acesteia şi de familia sa prin decizia nesăbuită (chiar dacă bine intenţionată) a tatălui său de a-l trimite la şcoală şi internat în Anglia. In 1951, psihologul britanic John Bowlby (1907-1990) a realizat un studiu pentru Organizaţia Mondială a Sănătăţii, care se ocupa de problemele mentale ale copiilor strămutaţi din pricina războiului. Concluzia sa principală a fost că relaţiile interpersonale din perioada copilăriei sunt vitale pentru dezvoltarea lor psihologică.[39] Bowlby a dezvoltat ulterior conceptul de „bază stabilă”, de pe care copilul putea învăţa cum să facă faţă dificultăţilor şi cum să devină independent şi matur emoţional. Insă studiul lui Bowlby a apărut prea târziu încât să îi mai poată influenţa deciziile lui Albert Lewis. Pe când era copil, Lewis avusese fără îndoială parte de o „bază stabilă”; aceasta a fost însă spulberată prin moartea mamei şi înmatricularea forţată la şcoala cu internat.

Observaţiile lui Lewis din *Surprins de bucurie* despre impactul pe care l-a avut moartea mamei asupra sa merită citite cu atenţie: „Nu mai rămâneau decât marea şi insulele; continentul cel mare se scufundase precum Atlantida.”[40] Vocabularul bogat folosit de Lewis conţine imagini din sfera geografiei, care descriu pierderea emoţională a stabilităţii şi siguranţei şi care trimit inevitabil spre tânjirea profundă după restaurarea acestora. Era precum cel condamnat să navigheze pe mare, dar care nu găseşte un port sigur şi permanent în care să ancoreze. Scrierile lui Lewis din anii ’20 dovedesc cu prisosinţă că familia extinsă a doamnei Moore a ajuns să-i asigure acea bază stabilă. Ea însăşi i-a oferit sprijin emoţional şi l-a încurajat în căutările sale privind o viitoare carieră, cât şi după eşecul iniţial de a-şi asigura una. N-a fost însă un intelectual şi prin urmare nu a putut să-i fie un partener intelectual redutabil - lucru care ne ajută să înţelegem mai bine atracţia pe care Lewis a simţit-o faţă de femeile inteligente capabile să scrie cărţi de anvergură. Se poate însă susţine cu dovezi că doamna Moore i-a furnizat lui Lewis componente vitale ale contextului de care acesta avea nevoie în această etapă de formare a carierei sale universitare.

Probabil că cel mai evident lucru pe care doamna Moore i-l oferea era o familie. Jurnalele intime ale lui Lewis din perioada 1922-1925 arată că el îşi conturase o viaţă de familie stabilă şi sigură - ceva ce fusese convins că pierduse odată cu moartea mamei sale la Little Lea. Maureen a devenit ca o soră pentru el, iar el, frate pentru ea. Maureen este prea de multe ori neglijată în descrierea evoluţiei lui

4.4 „Familia”: Lewis, Maureen şi doamna Moore pe balconul unui magazin de ceaiuri în St.Agnes Cove, Cornwall, în 1927.

Lewis; jurnalele sale intime conţin mult mai multe referiri apreciative la ea decât au sesizat unii.

Nu încape îndoială că Lewis a ajuns să se ocupe de tot felul de treburi gospodăreşti - să dea fuga până la magazin ca să cumpere margarină, să recupereze poşeta doamnei Moore din staţia de autobuz sau să vină numaidecât când galeriile pentru perdele din dormitorul doamnei Moore au căzut pe neaşteptate. Era singurul bărbat din gospodărie şi se pare că şi-a făcut benevol partea ca să-i asigure o bună funcţionare. Erau lucruri care trebuiau făcute şi Lewis nu s-a dat înapoi. Lewis a ajuns să privească astfel de sarcini ca mostre din tradiţia „iubirii curteneşti”, pe care a proclamat-o drept cod nobil şi onorabil de conduită prin care un tânăr va fi dispus să „sară în ajutor” sau „să treacă prin foc sau ape la chemarea doamnei sale”[41]. Lewis era capabil să le dea treburilor gospodăreşti însemnătate şi demnitate, privindu-le drept forme ale „iubirii curteneşti” care înnobilează sufletul.

Doamna Moore a lărgit cercul social al lui Lewis. Era de o ospitalitate fără margini, invitând frecvent rude şi prieteni la cină. Lewis avea şansa de a-şi dezvolta abilităţile relaţionale şi inteligenţa emoţională pe care nu le-ar fi dobândit dacă ar fi rămas închis între pereţii University College. După cum el însuşi s-a grăbit să recunoască, propriul său cerc de prieteni era destul de restrâns. „Privesc la cercul meu de prieteni, unde predomină oameni cu veleităţi literare”, îi spuse tatălui său, şi îl califică drept „restrâns, normal şi reprezentativ.”[42] Lewis şi-a făcut destul de puţini prieteni în perioada în care studia clasice; se pare că ar fi

primit porecla „Heavy Lewis”[43], întrucât alţi studenţi îl considerau o fire cam dificilă (porecla deloc măgulitoare e posibil să mizeze pe un joc de cuvinte cu numele armei Lewis - Lewis Light Machine Gun - din Primul Război Mondial). Se poate ca deprinderile sociale ale lui Lewis să se fi dezvoltat mai târziu, ele au fost însă stimulate mai mult în cercul de cunoştinţe al doamnei Moore, decât în al său.

Casa Moore era frecvent vizitată de prietenele lui Maureen de la Şcoala din Headington. Una dintre acestea - Mary Wiblin - e menţionată de multe ori în însemnările din jurnalul intim al lui Lewis de la începutul anilor ’20. Wiblin (alintată cu numele de „Smudge”) era profesoara de muzică a lui Maureen; ca plată, Lewis îi preda ore de latină. Există indiciile unei posibile relaţii romantice cu Lewis. Insă nimic nu s-a materializat, poate şi datorită relaţiei complexe dintre Lewis şi doamna Moore.

STUDENT LA LIMBA ŞI LITERATURA ENGLEZĂ, 1922-1923

Oxfordul a întârziat în recunoaşterea literaturii engleze ca disciplină demnă de studiu academic. Atât University College Londra, cât şi King’s College ofereau programe de licenţă în domeniu încă din anii 1830. Importanţa crescândă a disciplinei a fost determinată de mai mulţi factori. Domnia îndelungată a Reginei Victoria a dus la crearea unei puternice identităţi naţionale. Un rol la fel de important l-au jucat politicienii dibaci care au înţeles importanţa faptului de a sublinia bogata tradiţie literară a Angliei. Un moment de cotitură a fost înfiinţarea unei catedre de Limbă şi literatură engleză la Oxford, în anul 1882. Insă, în ciuda interesului crescând, până în 1894 nu a existat nicio Facultate de specialitate.[44]

Adevărul este că Oxfordul pur şi simplu s-a opus unei astfel de evoluţii, înfiinţarea Facultăţii de Engleză în 1894 a fost marcată de controverse şi animozităţi. Unii au ridiculizat înfiinţarea ei, considerând că e o alternativă oferită studenţilor mai slabi de a studia ceva uşor şi complet inutil. Alţii au fost îngrijoraţi, gândindu-se că programul va fi perceput ca fiind de mâna a doua. Clasicele aveau greutate şi substanţă; cum ar fi putut engleza să fie altceva decât o sumă de reflecţii subiective pe marginea unor romane şi poeme? Cum puteau fi „pălăvrăgelile despre Shelley”[45] tratate cu seriozitate academică? Erau generale şi superficiale - nicidecum genul de lucruri pe care Universitatea Oxford le-ar promova.

Cu toate acestea, presiunea pentru studiul academic al literaturii engleze creştea.[46] Mulţi tradiţionalişti oxfordieni încă o considerau o disciplină facilă, potrivită pentru studenţii de sex masculin mai puţin capabili, sortiţi să ocupe posturile de director în şcolile publice din Anglia - şi, bineînţeles, pentru fete. Multe fete, excluse de la studiul ştiinţei şi clasicelor la Oxford, au privit studiul literaturii engleze ca unul dintre puţinele mijloace pe care le aveau la dispoziţie pentru a-şi începe o carieră în educaţie. Din 1892, Asociaţia pentru Promovarea Educaţiei în rândul Femeilor din Oxford a organizat o serie de conferinţe şi cursuri pentru studentele lor, în care literatura engleză era la loc de cinste.

Un alt grup pentru care studiul literaturii engleze a devenit important în a doua parte a perioadei victoriene era format din funcţionari publici. Administraţia publică indiană, preocupată să se asigure că recrutează şi promovează viitori angajaţi de cea mai bună calitate profesională, a introdus examenele de engleză începând cu 1855. Potenţialii funcţionari publici regali din rândul studenţilor la Oxford au simţit încotro bate vântul, aşa că s-au apucat să studieze literatura engleză, cu gândul la viitoarele lor cariere. însă accentul la Oxford cădea mai mult pe *engleză* şi mai puţin pe *literatură.* In timp ce imperialismul britanic şi-a cunoscut momentele de glorie în perioada victoriană târzie şi în perioada edwardiană, studiul literaturii engleze a început să fie privit ca mijloc de afirmare şi promovare a superiorităţii culturale engleze în raport cu parveniţii americani şi colonialiştii rebeli.

Victoria finală a Angliei contra Germaniei, în Primul Război Mondial dintre 1914-1918, a stârnit un mic val de naţionalism, care a dat un plus de motivaţie patriotică pentru studierea literaturii engleze. Insă studiul literaturii engleze la Oxford a fost sprijinit şi de alţi factori, nu numai de curentul naţionalist. Pentru multe firi reflexive, literatura oferea un mijloc de gestionare a traumei şi pagubelor produse de război,

facilitându-le noi modalităţi de contextualizare a problemelor şi identificarea unor soluţii spirituale profunde, care treceau dincolo de şovinismul oficial.

Apariţia „poeţilor de război” este probabil cea mai importantă evoluţie în acest sens. Au fost mulţi care au găsit alinare prin scrierile lor, care-i ajutau să vadă coşmarul războiului într-o lumină nouă, terapeutică. Alţii considerau că poeţii dau glas unei furii legitime la gândul violenţei şi inutilităţii războiului, căutând moduri de a canaliza furia în scopuri constructive din punct de vedere politic şi social. Motivaţiile pentru studierea literaturii engleze în perioada postbelică imediată au fost complexe, însă cât se poate de autentice, creând interes pentru un domeniu cândva socotit inferior clasicelor, din punct de vedere cultural şi intelectual.

Deja în anii ’20, Facultatea de Limbă şi Literatură Engleză de la Oxford se extindea, beneficiind de creşterea interesului faţă de disciplină în perioada de după război. Din raţiunile istorice tocmai reliefate, la început, majoritatea studenţilor au fost fete şi băieţi interesaţi de o carieră în Administraţia publică indiană. Pe măsură ce facultatea se dezvolta, colegiile au început să ia aminte la această evoluţie. S-au înfiinţat burse tutoriale pentru limba şi literatura engleză. Lewis era cu siguranţă informat. Dacă nu putea să obţină un post în clasice sau filosofie, avea acum o alternativă.

Lewis şi-a început studiul limbii şi literaturii engleze în data de 13 octombrie 1922, când l-a întâlnit pe A.S.L. Farquharson, de la University College, ca să discute despre programul său de studii. Farquharson l-a sfătuit să meargă în Germania şi să înveţe limba; viitorul, în opinia sa, era literatura europeană; iar viitoarele locuri de muncă aveau să fie pe acest domeniu. Din raţiuni evidente, Lewis a decis să nu-i urmeze sfatul. Nici doamna Moore, nici Maureen nu erau deloc interesate să meargă în vizită la fostul inamic şi să-l aibă pe Lewis plecat pentru o perioadă mai lungă de timp, când erau atât de multe lucruri de făcut pe lângă casă.

Studiul literaturii engleze a fost extenuant pentru Lewis. Se cerea nu doar familiarizarea cu o literatură vastă, ci şi dobândirea calificărilor lingvistice necesare lecturării unora dintre textele clasice. Adevărata problemă era faptul că Lewis se străduia să termine un program de studii conceput pentru mai bine de trei ani în mai puţin de nouă luni. în mod normal, un student petrecea primul an studiind bazele literaturii, apoi în al doilea şi ultimul se dedica studiului în profunzime. Lewis a fost scutit de la primul an de studii, întrucât intra în categoria „studenţilor maturi” - avea deja o licenţă de la Oxford. Cu toate acestea, avea de comprimat doi ani, dintre care unul terminal, într-unul singur; altfel ar fi fost „neeligibil pentru licenţă” „şi ar fi putut primi o simplă diplomă de absolvire. Era vital să obţină calificativ maxim, First Class Honours, pentru a se remarca şi a-şi asigura un post universitar.

La acea vreme, deveneau tot mai pronunţate diferenţele dintre cele mai vechi două universităţi ale Angliei în modul de abordare a literaturii engleze. în vreme ce şcoala de la Oxford se concentra spre anii ’20 şi ’30 pe probleme istorice, textuale şi filologice, şcoala de la Cambridge - influenţată de universitari precum I.A. Richards (1893-1979) şi F.R. Leavis (1895-1978) - avea o abordare mai teoretică, tratând lucrările de literatură drept „texte” sau „obiecte” care erau supuse unei critici literare ştiinţifice. Lewis s-a simţit în largul său în context oxfordian. Pe el îl interesau textele şi autorii; avea aversiune faţă de teoria literară - aceasta devenind una dintre caracteristicile scrierilor sale de specialitate pentru tot restul carierei sale.

Studiul literaturii engleze i-a pus limitele la grea încercare. A scris puţine scrisori în anul universitar 1922-1923; în multe dintre acestea vorbeşte despre pasiunea tot mai mare pentru engleza veche (anglo-saxonă) şi despre exigenţele învăţării ei. De asemenea, a început să devină conştient de distincţia sociologică între colegii săi de la clasice şi cei care studiau literatura engleză: aceştia de pe urmă, nota el în jurnal, erau în general „fete, indieni şi americani” şi aveau un aer de „amatorism” în comparaţie cu studenţi

la clasice.[47] Jurnalul său intim din primul trimestru al anului 1922 respiră un aer de singurătate intelectuală, uneori învinsă prin lecturi interesante şi conversaţii miezoase. însă majoritatea timpului, Lewis îşi satisfăcea plăcerile minţii prin lectură, de multe ori lucrând până târziu in noapte ca să parcurgă toată lista de lecturi.

Au început să apară şi noi prietenii, care completau (nu înlocuiau) relaţia profundă pe care o avea cu Arthur Greeves. Două asemenea prietenii sunt mai importante decât celelalte. Lewis l-a întâlnit pentru prima dată pe Owen Barfield (1898-1997) în 1919. Barfield studia la acea vreme engleza la Wadham College. Lewis l-a catalogat foarte repede ca fiind un ins deopotrivă inteligent şi citit, chiar dacă în mai toate lucrurile nu era de acord cu el. „Barfield cred că a uitat mai mult decât am ştiut eu vreodată", notă mâhnit în jurnal.[48]

Lewis îl descrise pe Barfield drept „cel mai bun şi mai înţelept dascăl informai"[49], fiind dispus să se lase corectat de el. Spre exemplu, Lewis pomeneşte greşeala pe care o făcuse la început de a vorbi despre filosofie ca despre un „obiect". „Nu era un obiect pentru Platon, a spus Barfield, era o cale."[50] Interesul lui Barfield pentru „antropozofia"lui Rudolf Steiner, care urmărea aplicarea metodei ştiinţifice la experienţele spirituale umane, a început să se vădească după audierea unei conferinţă a lui Steiner în 1924. A ajuns un subiect de dispută cu Lewis, care la vremea aceea era ateu. Lewis aminteşte şugubăţ „Marele război" care începuse între cei doi din pricina acestei chestiuni şi a altora. „Tot ce trudisem să elimin din viaţa mea părea să răbufnească şi să-mi iasă în cale prin prietenii mei cei mai buni."[51] Lewis începu să se simtă ameninţat şi atacat de întrebările pe care Barfield i le punea şi la care nu ştia să răspundă satisfăcător.[52]

Insă în ciuda diferendelor cu Barfield, Lewis îl consideră responsabil pentru două schimbări fundamentale în gândirea sa. Prima dintre acestea a fost demolarea „snobismului cronologic" al lui Lewis, definit de acesta ca „acceptarea necritică a climatului intelectual comun epocii noastre şi premisa că ceea ce nu mai este la modă a fost, în virtutea acestui fapt, perimat"[53]. A doua schimbare avea de a face cu modul în care Lewis concepea realitatea. Lewis, ca majoritatea oamenilor din acea vreme, avea tendinţa să presupună că „universul descoperit prin simţuri" constituie „realitatea ultimă". Pentru Lewis, acesta părea să fie cel mai simplu şi mai de bun-simţ mod de a gândi, şi pe deasupra cel mai ştiinţific. „Doream ca Natura să fie mai degrabă independentă de observaţiile noastre; ceva diferit, indiferent, existent prin sine."[54] Cum rămânea însă cu judecăţile morale? Dar cu sentimentul de bucurie? Dar cu experienţa frumosului cum rămânea? Cum se integrau aceste moduri subiective de gândire în tiparul acesta de raţionalitate?

Nu era o chestiune minoră. Ca student la Oxford, Lewis era influenţat de ceea ce numea „perspectiva nouă", o gândire raţionalistă care îl împinsese să creadă că trebuie să renunţe la ideea că experienţele efemere ale „Bucuriei" erau indicii spre sensul profund al vieţii. Lewis mersese cu gloata, complăcându-se în acest mod de gândire care pe atunci era extrem de popular. A ajuns să creadă că dorinţele din copilărie, dorul şi experienţa acestora fuseseră dovedite a fi lipsite de orice sens. Lewis decisese că a „terminat cu toate astea". Că le „străpunsese cu privirea". Şi că „nu mai puteam fi atras înapoi"[55].

Dar Barfield l-a convins pe Lewis că raţionamentul era deficitar. Lewis se baza pe exact aceleaşi tipare de gândire pe care le repudiase pentru a-şi asigura cunoaşterea unei lumi presupus „obiective". Singura opţiune consecventă cu decizia de a crede doar în „universul descoperit prin simţuri" era să adopte „o logică, etică şi estetică behavioristă". Insă Lewis nu putea crede într-o astfel de teorie. Exista însă o alternativă, care acorda importanţa cuvenită intuiţiilor umane morale şi estetice în loc să le nege sau să le repudieze. Pentru Lewis, concluzia era una singură: „Logica noastră participă ontologic într-un *Logos* cosmic."[56] încotro avea să-l conducă această descoperire?

Această temă este tratată într-o povestire scurtă, intitulată „Orbul din naştere",[57] care are o importanţă

aparte, întrucât este considerată a fi cel mai vechi fragment de proză din opera de maturitate a lui Lewis. Calitatea scriiturii e îndoielnică, purtând puţine semne ale stilului matur sau ale viziunii imaginative ale lui Lewis. E o pildă, relatată în mai puţin de două mii de cuvinte, din perioada anterioară convertirii sale la creştinism. Tema de bază este cea a unui om născut orb care-şi capătă vederea. Se aşteaptă să vadă lumina, dar nu poate înţelege de ce lumina nu se poate vedea, ci este acel lucru care face vederea însăşi posibilă. Nu este ceva ce vedem, ci ceva *prin care* vedem.

Pentru Lewis, gândirea umană depinde de un „Logos cosmic”, care el însuşi nu este vizibil şi inteligibil, nici măcar *susceptibil* de a fi văzut sau înţeles, dar care este totuşi condiţia necesară a vederii şi înţelegerii umane. Ideea poate fi interpretată în cheie platonică. Insă autori creştini din primele secole, familiarizaţi temeinic cu tradiţia platonică - figuri precum Augustin din Hippo (354-430) - au 'euşit să demonstreze că această gândire este profund compatibilă cu gândirea creştină, care postulează un Dumnezeu care iluminează realitatea şi face posibilă cunoaşterea ei de către oameni.

Cea de-a doua prietenie a lui Lewis, născută în timp ce studia literatura engleză, a fost cu Nevill Coghill (1899-1980), un student irlandez care luptase în Primul Război Mondial. După o primă licenţă în istorie obţinută la Exeter College, Coghill se decise să studieze engleza. La fel ca Lewis, încerca să termine programul de studii intr-un singur an. S-au întâlnit pentru prima dată cu ocazia unei discuţii moderate de profesorul George Gordon şi în scurt timp au început să se admire reciproc pentru interpretările pertinente ale textelor pe care le studiau. Lectura textelor, relata Coghill, era ca „o perpetuă beţie a descoperirii”[58], lăsându- se cu discuţii şi dezbateri care se prelungeau pe parcursul unor plimbări lungi prin Oxfordshire. Coghill avea să joace un rol important în modelarea ideilor de maturitate ale lui Lewis.

Lungul an de studiu asiduu luă sfârşit în iunie 1923, când Lewis îşi dădu examenele. însemnările din jurnalul intim din aceste zile arată frustrarea pe care o resimţea; nu se descurcase pe atât de bine pe cât şi-ar fi dorit. Se liniştea însă tunzând iarba. Examenele orale erau fixate pentru 10 iulie. Lewis se îmbrăcă după cum era cutuma, în *sub fuse* - o robă neagră, costum negru şi papion alb - şi se prezentă împreună cu ceilalţi candidaţi. Examinatorii i-au eliberat pe toţi, mai puţin pe şase dintre ei, pe care voiau să-i chestioneze cu privire la anumite răspunsuri pe care le dăduseră în examenul scris. Lewis era printre cei care trebuiau să rămână şi să treacă prin potenţialele ordalii ale unui examen oral.

După aproape două ore de aşteptat, Lewis se prezentă în faţa examinatorilor. Aceştia şi-au exprimat obiecţiile faţă de lucrarea sa scrisă. Folosise cuvântul *little-est*[59] în răspunsul la o întrebare. Cum putea justifica folosirea unui cuvânt atât de straniu? Fără să clipească, Lewis răspunse: Cuvântul poate fi găsit în corespondenţa dintre Samuel Taylor Coleridge şi Thomas Poole.[60] Şi nu fusese prea sever cu Dryden? Lewis se apără şi le explică de ce. După mai puţin de trei minute, Lewis fu lăsat să plece. Examenul oral se încheiase. Lewis părăsi centrul de examinare şi se întoarse acasă. Avea alte griji pe cap - de pildă, cum să câştige ceva bani. Pentru restul verii, se angajă ca examinator pentru Higher School Certificate, notând sute de eseuri în general anoste, scrise de şcolari, în vreme ce doamna Moore lua chiriaşi ca să poată plăti facturile de întreţinere.

In data de 16 iulie au fost afişate rezultatele examenelor. Doar şase dintre cei nouăzeci de studenţi care susţinuseră examenele au primit cea mai înaltă distincţie (First Class Honours), printre care
Coghill, N.J.A. (Exeter); şi Lewis, C.S. (University).

Astfel, Lewis avea acum asigurată cea mai rară distincţie de la Oxford - Triple First. Insă tot nu avea un loc de muncă. Era supracalificat şi erudit, însă, după cum ulterior i-a spus tatălui său, „în derivă şi fără serviciu”[61] - într-o perioadă în care recesiunea economică bântuia cea mai mare parte a lumii occidentale. Situaţia nu era deloc promiţătoare. Lewis bâjbâi încoace şi încolo, căutând studenţi pe care să îi mediteze sau articole de scris pentru ziare şi jurnale academice. Avea nevoie de bani.

Dar de ce nu înfiinţase University College o bursă tutorială la engleză la acea dată, mai ales că Ernest de Selincourt fusese numit profesor de engleză - prima nominalizare de acest fel în universitate?[62] însă Selincourt nu a fost numit bursier tutelar al colegiului, în cele din urmă mutându-se la Universitatea din Birmingham, pentru a ocupa catedra de engleză, de curând înfiinţată. După sfârşitul Primului Război Mondial, tot mai mulţi studenţi voiau să studieze literatura engleză. Probabil că şi mai important era faptul că, în persoana lui Lewis, colegiul avea un talent extraordinar, care urma să se dovedească mai mult decât capabil pentru o asemenea slujbă.

Răspunsul are de a face cu o moştenire lăsată colegiului de către un fost membru, Robert Mynors (1817-1895).[63] Mynors, un avocat pledant de succes, lăsase colegiului fonduri pentru finanţarea unei burse universitare „axate pe studiul şi predarea ştiinţelor sociale”. Fondurile au intrat în sfârşit în vistieria colegiului în 1920. în 1924 s-a decis crearea unei burse în economie şi politică. Această modestă extindere a burselor a fost tot ceea ce colegiul şi-a permis să facă. Nu s-a înfiinţat nicio bursă pentru engleză până când Peter Bayley a fost numit în funcţie, în 1949.

Speranţele lui Lewis de a-şi asigura o slujbă altundeva în universitate creşteau şi se prăbuşeau cu regularitate. St. John’s College avea nevoie de un tutore în filosofie. Lewis era optimist, însă totul s-a dus pe apa sâmbetei. în mai 1924 Lewis era tot şomer, trăind pe bani puţini, obţinuţi din slujbe temporare. In scrisorile către tatăl său vorbea despre cum fusese nevoit să se mulţumească cu minimul necesar. Spera să obţină o bursă la Trinity College. Dar şi speranţa aceasta se putea prăbuşi, ca toate celelalte până la acea dată.

Apoi soarta i se schimbă subit. Reginald Macan demisionase din funcţia de director al University College în aprilie 1923, fiind succedat de Sir Michael Sadler.[64] Sadler citise şi apreciase lucrările lui Lewis în vara anului 1923 şi îl recomandase diverşilor colegi specialişti în literatură ca potenţial recenzor. In data de 11 mai 1924, Lewis îi scrise bucuros tatălui său. Edgar Carritt, vechiul său tutore de filosofie la University College, urma să predea în Ann Arbor, Michigan, pentru un an. Colegiul avea nevoie de un suplinitor. Sadler îi oferi slujba pentru un salariu de 200 de lire. Nu era mult, recunoştea şi el lucrul acesta, însă era mai bine decât nimic. Avea să lucreze sub supravegherea vechiului său tutore, Farquharson. Insă acesta putea fi începutul unei perioade mai luminoase pentru Lewis. Şi dacă primea bursa de la Trinity, i se permitea să se retragă din poziţia de suplinitor obţinută la University College.[65]

Trinity îl aprecia pe Lewis. Membrii colegiului l-au invitat la cină - o practică tradiţională oxfordiană, prin care potenţialii candidaţi puteau fi evaluaţi de toţi profesorii. însă au decis că nu îl plac la fel de mult pe un alt candidat. Lewis pierduse şi de această dată. Acum însă avea o variantă de rezervă.

Lewis avea în sfârşit o slujbă, chiar dacă aceasta nu era împlinirea celor mai profunde aspiraţii ale sale. Era obligat să predea filosofia, cu toate că îşi dorea să fie poet. *Dymer* era pasiunea vieţii sale şi temeiul potenţialei sale reputaţii. Lewis era un poet frustrat, dar obligat să predea filosofia ca să-şi câştige pâinea. Nu era singurul poet în situaţia aceasta. T.S. Eliot (1888-1965), a cărui poezie Lewis o detesta, îşi produsese opera în timp ce lucra în Departamentul pentru Colonii şi Afaceri Externe din cadrul Băncii Lloyds din Londra.

Antipatia lui Lewis faţă de Eliot s-a concretizat într-o farsă pe care i-a jucat-o vârstnicului poet şi totodată editor al revistei *New Criterion.* In iunie 1926, lui Lewis îi veni ideea de a trimite revistei o serie

de poezii compuse în glumă, imitând stilul lui Eliot, în speranţa că parodia lui va fi publicată. Henry Yorke, unul dintre complicii lui Lewis, inventase un prim vers superb: „Sufletul mi-e zid fără fereastră."[66] Din nefericire, singurul vers pe care Lewis izbuti să îl adauge la acesta conţinea o trimitere la Marchizul de Sade, care-l deconspira. In cele din urmă, de farsa lor nu s-a ales nimic.

Exerciţiul poeziei avea un efect calmant asupra lui Lewis, cu toate că nu îl ajuta să-şi găsească o slujbă. Poemul lui Lewis, *Dymer,* publicat în 1926, era o transpunere poetică a unei lucrării anterioare în proză. Nu i-a adus nici succes comercial, nici aprecieri critice. Pare îndreptăţit să spunem că eşecul acesta a marcat sfârşitul visurilor lui Lewis de a fi recunoscut ca poet englez sau irlandez. Exista la un moment dat şi posibilitatea ca Lewis să reprezinte o voce irlandeză în poezie.
însă experienţa primilor ani de la Oxford l-au făcut să conştientizeze că poezia irlandeză nu era una de interes universal. De ce nu era W.B. Yeats mai admirat în cercurile oxfordiene, se întreba el? „Pesemne", remarcă Lewis, fiindcă îi atrăgea exclusiv pe irlandezi"[67] însă Lewis îşi dădu seama şi de faptul că propria voce nu avea să fie una „irlandeză". Era ateu - mai exact, un ateu din Ulsterul protestant. Această identitate nu se potrivea cu strânsa legătură care exista între „irlandez" şi catolic. în plus, părăsise Irlanda, îndreptându-se spre Anglia, încă din vremea copilăriei, dându-şi dreptul de întâi-născut (ar spune criticii lui) pentru o educaţie englezească. în sfârşit, Lewis nu scria pe teme specific irlandeze. El avea aplecare spre temele clasice şi universale, nu spre cele asumate de poeţii tradiţionali irlandezi. Cu toate că vocea sa de autor fusese probabil influenţată de ţara sa natală, Irlanda, Lewis nu vorbea explicit despre rădăcinile sale.

Citind *Dymer*, am fost din timp în timp încântat de eleganţa verbală şi profunzimea filosofică a unora dintre frazele sau versurile poemului. însă momentele de încântare estetică sunt rare şi trecătoare. Intr-un fel, întregul e mai puţin decât suma părţilor. Puţinele crâmpeie de genialitate nu sunt susţinute, ci mai degrabă eclipsate de versuri plate şi anoste. Luat în ansamblu, ca poem, *Dymer* este un rateu. Aşa cum remarca unul dintre prietenii lui, Owen Barfield, „performanţa metrică e bună, vocabularul e vast: dar Poezie - în niciun vers"[68].

Nu se ştie precis momentul când Lewis a acceptat în sfârşit că nu va avea niciodată parte de recunoaştere ca poet. A continuat să scrie poezii pentru propria plăcere, ca un mod de a-şi limpezi gândurile. Insă eşecul cu *Dymer* la apariţia acestuia, în 1926, nu pare să fi precipitat vreo criză de identitate sau pierderea încrederii. Lewis s-a reinventat ca autor de proză. In mod paradoxal, *Dymer* indică motivul pentru care Lewis a ajuns la faimă şi recunoaştere - capacitatea sa de a scrie o proză scăldată într-o viziune poetică, frazele sale bine meşteşugite care persistă în amintire întrucât şi-au lăsat amprenta asupra imaginaţiei. Calităţile pe care le asociem îndeobşte cu poezia de calitate - o cunoaştere a sonorităţii cuvintelor, analogiile şi imaginile fecunde şi sugestive, descrierile vibrante şi lirismul - toate se regăsesc în proza lui Lewis.

BURSA DE LA MAGDALEN COLLEGE

Lewis petrecu anul universitar 1924-1925 predându-le filosofie studenţilor de facultate din cadrul University College şi ţinând cursuri pe teme filosofice. Era copleşit de volumul de muncă. Jurnalul său intim nu conţine nicio însemnare între 3 august 1924 şi 5 februarie 1925. A ţinut şaisprezece cursuri la nivel de facultate pe tema „Binele, poziţia sa între valori". Cursul său inaugural de la University College, predat în data de 14 octombrie, marţea, a fost audiat de abia patru persoane. (Ii facea concurenţă serioasă H.A. Pritchard, iar lista cursurilor alcătuită de universitate îi informa din greşeală pe cititorii ei de bună credinţă că cursul lui Lewis se ţinea într-un cu totul al loc - Pembroke College).[69]

Pe lângă aceasta, Lewis le dădea studenţilor colegiului meditaţii la filosofie, însă îşi luase şi mai mult de lucru pentru a-şi consolida veniturile - nota examene şcolare. Cu toate că era ocupat, Lewis nu se putea

ascunde de spectrul şomajului. Postul pe care îl ocupa era temporar şi se încheia la sfârşitul anului universitar. începând cu vara lui 1925, urma să nu aibă niciun post. Apoi Lewis primi vestea care avea să fie un punct de cotitură în viaţa sa.

In aprilie 1925, Magdalen College anunţă că îşi doreşte alegerea unui bursier tutore la engleză. Anunţul oficial privind „Bursa şi responsabilităţile tutoria- le în domeniul literaturii engleze" specifica faptul că cel ales urma să funcţioneze ca tutore şi să-i intruiască pe toţi membrii colegiului care studiază pentru licenţă în Şcoala Avansată de Limbă şi literatură engleză, să ţină cursuri intercolegiale ca reprezentant al Colegiului în cadrul Facultăţii de engleză şi, de asemenea, să coordoneze munca studenţilor care voiau doar o adeverinţă de absolvire a cursului de Literatură Engleză ,[70]

Cei de la Magdalen îl cunoşteau pe Lewis şi evident se considera că satisface standardele fixate pentru membrii colegiului lor. Se înscrise numaidecât. Insă, după cum îl informă pe tatăl său, fiind destul de descurajat, nu îşi făcea mari speranţe.[71] Se vorbea că tutorele său de engleză - Frank Wilson - se număra printre candidaţi, fapt care arăta ca Magdalen avea posibilităţi financiare superioare în comparaţie cu majoritatea colegiilor oxfordiene. Lewis nu avea nicio şansă să îl întreacă pe Wilson la experienţa profesională, unde Wilson îi era net superior. Cu toate acestea, Lewis întrezărea o rază de speranţă: dacă Wilson ar fi obţinut postul, nu mai putea să le predea studenţilor de la Colegiile University şi Exeter. Cineva trebuia să îi ia locul - de ce nu chiar el?

Speranţele sale au căpătat un imbold suplimentar printr-o neaşteptată turnură a evenimentelor. Wilson a renunţat la candidatură! încurajat şi impulsionat, Lewis le-a scris lui Wilson şi George Gordon, profesorul de literatură engleză,

întrebându-i dacă ar fi dispuşi să redacteze pentru el o scrisoare de recomandare pentru bursa tutorială oferită de Magdalen. Amândoi l-au refuzat. Acceptaseră să îl sprijine pe Nevill Coghill. Amândoi îl înştiinţară că nu aveau cunoştinţă despre interesul lui Lewis pentru literatura engleză, presupunând că are în vedere o catedră de filosofie. Amândoi i-au cerut iertare, dar deja se angajaseră să îl sprijine pe Coghill.

Lewis a fost răvăşit. Sprijinul lui Wilson şi al lui Cordon era vital pentru a-i convinge pe cei de la Magdalen College să îi ia în serios candidatura. Fără sprijinul lor, nu avea nicio şansă. „Oricine ar fi fost disperat", îi scria tatălui său. Apoi, printr-o altă întorsătură neaşteptată, Nevill Coghill primi din partea propriului colegiu, Exter, o bursă. Coghill s-a retras imediat din cursa pentru bursa Magdalen, lucru care le-a permis lui Wilson şi Gordon să-l sprijine pe Lewis. Ca profesor de literatură engleză, Gordon a fost primul consultat de către colegiu cu privire la lista candidaţilor şi n-a pregetat să-l desemneze pe Lewis ca fiind cel mai bun candidat.

în conformitate cu o veche tradiţie, Magdalen i-a invitat pe candidaţii favoriţi la un dineu, astfel încât întreg corpul profesoral să îi poată evalua în acelaşi timp. Lewis s-a interesat la colegul său Farquharson despre codul vestimentar
practicat de Magdalen. Farquharson l-a informat eronat, dar cu multă convingere că, la astfel de ocazii, Magdalen ţinea la un cod vestimentar extrem de ceremonios. Lewis, insista el, trebuia să poarte frac şi cravată albă.

Lewis sosi la dineu într-o ţinută excesiv de formală. Se simţi stânjenit când observă că toţi ceilalţi erau îmbrăcaţi mult mai puţin ceremonios, purtând obişnuitul sacou şi cravată neagră. Insă Lewis reuşi să facă o impresie bună, în ciuda vestimentaţiei nepotrivite. A prins din zbor zvonul că, de fapt, în cursă nu erau decât doi candidaţi serioşi: el era unul dintre ei; celălalt era John Bryson, un alt irlandez.

Sâmbăta următoare, pe stradă, Lewis îl întâlni din întâmplare pe preşedintele Magdalen College, Sir Herbert Warren, cu care schimbă câteva vorbe. Lunea următoare, Warren i-a scris lui Lewis, cerându-i să se întâlnească a doua zi de dimineaţă. Era „foarte important", preciza Warren. Lewis era îngrijorat: ce se întâmplase oare? Descoperiseră ceva despre el care îi spulbera şansele de a obţine postul?

Plin de teamă, Lewis se prezentă la biroul preşedintelui Colegiului. Warren îl informă că alegerea noului profesor bursier va avea loc a doua zi dimineaţa. Lewis era candidatul favorit al membrilor, de aceea voia să se asigure că Lewis înţelegea datoriile şi responsabilităţile unui bursier academic. Mai presus de orice, voia să se asigure că Lewis era dispus să predea atât filosofie, cât şi engleză. Uşurat, Lewis confirmă că ştia ce urma să aibă de făcut. Atât. Warren puse punct întâlnirii şi îi ceru lui Lewis să rămână pe recepţie pentru a putea fi contactat telefonic la University College în după-amiaza următoare.

Primi telefonul, apoi se îndreptă spre Magdalen, unde Warren îl informă că fusese ales. Avea să primească un salariu de 500 de lire, cazare în colegiu, subvenţie pentru masă şi o indemnizaţie. Era iniţial numit pentru cinci ani, iar dacă totul mergea bine, contractul urma să fie înnoit.[72] Lewis alergă spre poştă şi îi trimise o telegramă tatălui: „Ales bursier Magdalen. Jack"Un anunţ mai lung a fost publicat în 22 mai în cotidianul londonez *Times-*.

Preşedintele şi membrii academici ai Magdalen College l-au ales pe domnul Clive Staples Lewis, M.A. (University College) ca bursier academic al Colegiului, tutore pentru limba şi literatura engleză, pe o perioadă de cinci ani.

Domnul Lewis a frecventat Malvern College. A obţinut o bursă în clasice la University College în 1915 (după serviciul militarj, nota maximă în Classical Moderations în 1920, Premiul Cancelarului pentru eseu la literatura engleză în 1921, nota maximă în Literae Humaniores în 1922 şi nota maximă în cadrul Facultăţii de limbă şi literatură engleză în 1923.[73]

Lewis înceta să mai depindă de sprijinul financiar al tatălui său. Dintr-odată, viaţa lui părea mai

aşezată şi mai stabilă. I-a mulţumit tatălui pentru „sprijinul generos” acordat pe parcursul a şase ani lungi fără reproşuri şi cu încurajări constante. Lewis izbândise. Era în sfârşit un don la Oxford.[74]

Note

1. Vezi Fred Bickerton, *Fred of Oxford: Being the Memoirs of Fred Bickerton* (Londra: Evans Bros, 1953).
2. Scrisoare către Albert Lewis, 27 ianuarie 1919; *Letters,* voi. 1,428.
3. *Spirits in Bondage, 82-83.*
4. A se observa modul direct şi explicit în care Lewis îşi exprimă „dorinţa de a obţine un *fellowshif'-.* Scrisoare către Albert Lewis, 27 ianuarie 1919; *Letters,* voi. 1,428.
5. Universitatea Oxford nu a împărţit calificativul secund în „Lower Second” (2:2) şi „Upper Second” (2:1) până în anii ’90. Universitatea a conferit licenţe de tip Fourth Class Honours până la sfârşitul anilor ’60.
6. *Oxford University Calendar 1918* (Oxford: Oxford University Press, 1918), xiv.
7. Scrisoare către Arthur Greeves, 26 ianuarie 1919; *Letters,* voi 1, 425-426. Una dintre reformele interbelice introduse de către cele mai multe colegii din Oxford după Primul Război Mondial a fost abolirea obligaţiei de a frecventa capela; în cazul lui Lewis, frecventarea obligatorie a capelei nu a ţinut foarte mult.
8. Bickerton, *Fred of Oxford,* 5-9.
9. Satul Headington a fost integrat în oraşul Oxford în 1929.
10. De exemplu, vezi scrisoarea lui Lewis către Arthur Greeves, 9 februarie 1919; *Letters,* voi. 1, 433: „«Familiei» i-a plăcut mult fotografia ta.” Sau scrisoare către Arthur Greeves, 18 septembrie 1919; *Letters,* voi. 1,467: „Familia te îmbrăţişează.”
11. în scrisorile mai vechi, Lewis foloseşte formula de politeţe „doamna Moore”; de exemplu în scrisorile către Greeves din 6? octombrie 1918 şi 26 ianuarie 1919;

Letters, voi. 1, 404, 425. Prima dată când foloseşte (fără să explice) această poreclă este într-o scrisoare către Greeves din 14 iulie 1919; *Letters,* voi. 1, 460. De atunci încolo este folosită în mod regulat: vezi, de exemplu, *Letters* voi. 1,463,465,469,473. La începutul anilor ’20, „The Minto” deveni pur şi simplu „Minto”.

12. Lady Maureen Dunbar, OH/SR-8, fol. 11, Colecţia de istorie orală a Centrului Wade, Wheaton College, Wheaton, IL. Pentru istoria lui „the Minto”, vezi *Doncaster Gazette,* 8 mai 1934.
13. Scrisoare către Arthur Greeves, 2 iunie 1919; *Letters,* voi. 1,454.
14. Vezi corespondenţa dintre Warren şi Albert Lewis pe tema aceasta: „Lewis Papers”, voi. 6,118,124-125,129.
15. „Lewis Papers”, voi. 6,161.
16. Scrisoare către Arthur Greeves, 20 februarie 1917; *Letters,* voi. 1,280.
17. Camere luate în chirie — exprimare colocvială (n.tr.).
18. Scrisoare către Albert Lewis, 4 aprilie 1920; *Letters,* voi. 1,479.
19. Scrisoare către Albert Lewis, 8 decembrie 1920; *Letters,* voi. 1,512.
20. Scrisoare către Warren Lewis, 1 iulie 1921; *Letters,* voi. 1,556-557.
21. Scrisoare către Albert Lewis, 17 iunie 1921; *Letters,* voi. 1,551.
22. Le sunt recunoscător colegilor de la Arhivele Universităţii Oxford şi celor de la „Colecţii speciale” din cadrul Bibliotecii Bodleiene, Oxford, pentru căutările lor asidue ale acestui manuscris.
23. Scrisoare către Albert Lewis, 9 iulie 1921; *Letters,* voi. 1,569.
24. Scrisoare către Albert Lewis, 7 august 1921; *Letters,* voi. 1,570-573.
25. Scrisoare către Albert Lewis, 18 mai 1922; *Letters,* voi. 1,591.
26. Darwall-Smith, *History of University College Oxford,* 447. Aceste schimbări au fost introduse în 1926.
27. Scrisoare către Albert Lewis, 18 mai 1922; *Letters,* voi. 1,591-592.
28. Scrisoare către Albert Lewis, 20 iulie 1922; *Letters,* voi. 1,595.
29. Ca urmare a integrării din 1929 a localităţii Headington în oraşul Oxford, drumul a fost redenumit „Holyoake Road” în 1959, pentru a nu fi confundat cu un alt „Western Road” în Grandpont, o suburbie în partea de sud a Oxfordului. Numerotarea caselor a fost şi ea schimbată, astfel că noua adresă „Hillsboro” este acum 14 Holyoake Road.

30. *AIIMy Road before Me*, 123.
31. In sistemul universitar britanic, „First Class Honours" (în engleză, în original, n.tr.).
32. Unele biografii precizează că ar fi fost o bursă tutorială în filosofie. Arhivele Magdalen College indică fără echivoc că era vorba de o „Bursă tutorială în clasice". Vezi *The President's Notebooks*, voi. 20, ff. 99-100. Magdalen College Oxford: MS PR 2/20.

33. Pentru lista cu cei unsprezece candidaţi, vezi President's Notebook pentru anul 1922: *The President's Notebooks,* voi. 20, fol. 99.
34. *AII My Road Before Me, 110.*
35. Ibid.,117
36. Scrisoare de la Sir Herbert Warren către Lewis, 4 noiembrie 1922; Magdalen College Oxford, MS 1026/III/3.
37. Mic dejun (n.tr.).
38. *AII My Road Before Mc, 151.*
39. Vezi John Bowlby, *Maternul Care and Mental Health* (Geneva: World Health Organization, 1952). Pentru o expunere detaliată, vezi John Bowlby, *A Secure Base: Parent-ChildAttachment and Healthy Human Development* (New York: Basic Books, 1988). Relatările cu caracter personal ale lui Bowlby prezintă similitudini importante cu cele ale lui Lewis: vezi Susan van Dijken *John Bowlby: His Early Life; A Biographical Journey into the Roots of Attachment Theory* (London: Free Association Books, 1998).
40. *Surprins de bucurie, 37.*
41. *Alegory ofLove, 7.*
42. Scrisoare către Albert Lewis, 27 iunie 1921; *Letters,* voi. 1,554.
43. „Lewis cel greoi" (n.tr.); *AII My Road before Me,* 240.
44. *Vezi John Churton Collins, The Study of English Literature: A Plea for Its Recognition and Organization at the Universities (London: Macmillan, 1891).*
45. Opinia lui Edward Augustus Freeman (1823-1892), Profesor Regius de istorie la Oxford, în 1887: vezi Alvin Kernan, *The Death of Literature* (New Haven, CT: Yale University Press, 1990), 38.
46. Eagleton, *Literary Theory,* 15-46.
47. *AII My Road before Me, 120.*
48. Ibid.,53.
49. *The Allegory of Love, v.*
50. *Surprins de bucurie, 242.*
51. Ibid., 223. Pentru textul integral al scrisorilor din timpul „Marelui război", inclusiv ilustraţiile, vezi *Letters,* voi. 3,1600-1646.
52. Cel mai bun studiu asupra acestei etape din viaţa lui Lewis îl constituie Adey, *C.S. Lewis's „Great War" with Owen Barfield.*
53. *Surprins de bucurie, 224-25.*
54. Ibid., 226.
55. Ibid., 237.
56. Ibid., 243.
57. „The Man Born Blind", în *Essay Collection,* 783-786.
58. *Gibb, Light on C.S. Lewis, 52.*
59. Formă greşită a adjectivului *little* pentru exprimarea superlativului (n.tr.).
60. *AII My Road before me, 256.*
61. Scrisoare către Albert Lewis, 1 iuliel923; *Letters,* voi. 1, 610.
62. Peter Bayley, „Family Matters III: The English Rising", *University College Record* 14 (2006): 114-116.
63. *Darwell-Smith, History of University College, 449.*
64. Ibid., 447-452.
65. Scrisoare către Albert Lewis, 11 mai 1924; *Letters,* voi. 1,627-630.
66. *AII My Road before Me,* 409-410. Farsa continuă pentru câteva zile: 413-414.
67. Scrisoare către Arthur Greeves, 4? noiembrie 1917; *Letters,* voi. 1, 342.
68. Lewis îşi notă remarca în jurnalul său în ziua de 26 ianuarie 19271 *AII My Road before* M>,438.
69. Scrisoare către Albert Lewis, 15 octombrie 1924; *Letters,* voi. 1,635.

70. O copie a anunțului oficial este atașată Caietului Președintelui pentru anual 1927: *The President's Notebooks,* voi. 21, fol. 11. Magdalen College Oxford: MS PR 2/21.

71. Vezi scrisorile către Albert Lewis, aprilie 1925 şi mai 1925; *Letters,* voi. 1, 640, 642- 646.

72. Preşedintele Warren, după cum aveau să o dovedească evenimentele, era gata să îi dea afară chiar şi pe membrii seniori care nu realizau performanţele promise.

73. „University News: New Fellow of Magdalen College", *Times,* 22 mai 1925. Știrea conţine o eroare. După cum am văzut în capitolul anterior, Lewis a câştigat bursa la University College în 1916 (nu în 1915), ocupându-şi locul în colegiu în 1917.

74. „Don" - membru de rang universitar al colegiilor din Universităţile Oxford şi Cambridge (n.tr.).

CAPITOLUL 5
1927-1930
PROFESORAT, FAMILIE ŞI PRIETENIE: PRIMII ANI LA MAGDALEN COLLEGE

Magdalen College, Oxford, a fost întemeiat în anul 1458, de către William Waynflete (cca. 1398-1486), Episcop de Winchester şi lord cancelar al Angliei. Ca episcop al unei dioceze prospere şi fără rudenii apropiate, Waynflete a făcut din înfiinţarea şi susţinerea financiară a Magdalen College proiectul său de viaţă. Pe parcursul a douăzeci de ani, Waynflete îşi înzestră noul colegiu cu clădiri şi lucruri de valoare. In 1480, anul în care Waynflete redactează primul statut al colegiului, Magdalen era suficient de stabil financiar încât să poată plăti patruzeci de profesori bursieri permanenţi, treizeci de universitari şi un întreg cor pentru capela colegiului. Puţine colegii de la Oxford sau Cambridge aveau o situaţie financiară mai solidă. Când Lewis îşi luă în primire postul, Magdalen - împreună cu St. John’s - erau îndeobşte considerate a fi cele mai bine finanţate colegii oxfordiene.

BURSA: MAGDALEN COLLEGE

Lewis şi-a ocupat oficial noua funcţie la Magdalen în cadrul unei ceremonii în august 1925. în conformitate cu o veche tradiţie, toţi membrii colegiului s-au adunat ca martori ai admiterii lui Lewis în cercul bursierilor academici. Lewis a îngenuncheat înaintea preşedintelui în timpul rostirii unei lungi formule în latină. Apoi preşedintele l-a ridicat pe Lewis, adresându-i-se cu cuvintele: „Iţi dorim bucurie”. Sobrietatea momentului a fost tulburată când Lewis se împiedică stângaci în propria robă. Din fericire, îşi recăpătă echilibrul şi, încet, făcu ocolul încăperii ca toţi cei prezenţi să îi poată ura „bucurie”, cu toate că era evident că toţi ar fi preferat să fie în alt loc.[1] Cititorul este îndemnat să zăbovească preţ de câteva clipe asupra cuvântului *bucurie*, repetat de mai multe ori, dată fiind semnificaţia aparte pe care acesta îl avea pentru Lewis.

Lewis îşi ocupă efectiv postul în data de 1 octombrie. După mai bine de două săptămâni petrecute cu tatăl său în Belfast, Lewis s-a întors în Oxford pentru a-şi lua în primire camerele din noua clădire (1733) a Magdalen College, o structură de secol XVIII în stilul roman al lui Andrea Palladio, care iniţial trebuia să mărginească la nord o nouă curte pătrată, dar care în final a rămas de sine stătătoare. Lewis primi apartamentul 3 de pe scara a IlI-a, locuinţă compusă dintr-un dormitor şi două camere de zi. Cea mai mare dintre camerele de zi dădea înspre partea nordică a dumbrăvii Magdalen, locul de adăpost pentru cerbii colegiului. Dormitorul şi cealaltă cameră de zi, mai mică, dădeau înspre sud, oferindu-i lui Lewis o privelişte splendidă cu gazonul la capătul căruia erau clădirile principale ale colegiului, inclusiv faimosul turn. Fără exagerare, Lewis avea una dintre cele mai frumoase privelişti din Oxford.

Atmosfera din Magdalen College de la acea vreme era animată de Sir Her- bert Warren - supranumit cu drag „Sambo” de către membrii colegiului - care fusese ales ca preşedinte al colegiului în 1885 la treizeci şi doi de ani. Warren nu avea să se pensioneze decât în 1928, iar de-a lungul celor patruzeci şi trei ani cât a fost preşedinte, a modelat colegiul după propriul plac. Una dintre cele mai pregnante caracteristici ale culturii academice a colegiului, cultură creată de Warren, era „colegialitatea aproape exagerată şi viaţa în comun”[2]. Membrii erau îndemnaţi să ia prânzul şi cina împreună. Colegii burlaci care locuiau în cadrul colegiului - ca şi Lewis - erau încurajaţi să ia chiar şi micul dejun împreună.[3] Lewis se integrase într-o comunitate academică.

în vreme ce alte colegii le permiteau membrilor corpului profesoral să ia prânzul sau să cineze singuri în propriile camere, Warren insistase ca membrii să ia mesele împreună, văzând în aceasta un mijloc de coagulare a identităţii colective a colegiului şi de afirmare a ierarhiei sociale a acestuia. La cina oficială a colegiului, membrii erau rugaţi să se deplaseze ca într-o procesiune dinspre cancelarie spre sala principală

a colegiului, îmbrăcaţi în robele academice, în ordinea vechimii. Scaunele la masa profesorilor şi cercetătorilor erau alocate tot în funcţie de vechime, iar folosirea prenumelor era descurajată. Membrii se adresau unii altora ori cu numele de familie ori cu titlul academic - „Domnule vicepreşedinte", „Bursier senior" sau „Tutore în ştiinţe"[4].

5.1 Preşedintele şi membrii corpului profesoral ai Magdalen College, iulie 1928. Fotografia a fostfăcută cu ocazia pensionării lui Sir Herbert Warren (primul rând, în centru) din funcţia de preşedinte al colegiului. Lewis este în rândul din spate, în dreapta lui Warren.

Complexa maşinărie socială şi intelectuală a Universităţii Oxford era la acea vreme lubrifiată cu cantităţi importante de alcool. Magdalen era poate unul dintre colegiile Oxfordului în care plăcerea bahică era cel mai temeinic satisfăcută. Membrii rezidenţi erau în mod special predispuşi la excese. Intre 1924 şi 1925, Cancelaria colegiului a achitat o datorie prin vânzarea a numai puţin de douăzeci şi patru de mii de sticle de vin porto, reuşind să strângă suma de 4.000 de lire.[5] Membrii colegiului pariau pe cutii de Bordeaux sau porto în loc de bani. Se spune că majordomul Cancelariei a fost văzut într-o dimineaţă la ora unsprezece ducând o tavă de argint plină cu trabucuri şi sticle de coniac. întrebat ce face, majordomul răspunse că îi duce micul dejun unuia dintre membri. Lewis păstra un butoi cu bere în apartamentul său pentru a-şi trata colegii şi studenţii, dar, în general, se pare că a evitat genul de excese bahice din perioada antebelică.

Concepţiile intransigente ale lui Warren în privinţa colegialităţii au modelat rutina săptămânală a lui Lewis. Deja în ianuarie 1927, Lewis îşi perfecţionase

stilul său de lucru obişnuit. In afara anului universitar, locuia la Hillsboro, lua autobuzul spre colegiu, rămânea acolo în timpul orelor de lucru şi lua prânzul. In timpul trimestrelor, Lewis dormea în colegiu, iar în după-amiezile în care nu avea de predat şi nu avea sarcini administrative, lua autobuzul spre casă, pentru a petrece timp cu „familia”. Se întorcea la colegiu spre seară şi lua cina cu colegii.

Lewis câştiga 500 de lire pe an ca profesor cu responsabilităţi tutoriale. Era o indemnizaţie generoasă, care îl plasa în eşalonul superior între colegii săi. Dacă ar fi fost ales membru al colegiului pe bază de examen, ar fi primit doar jumătate din sumă.[6] însă curând descoperi că viaţa la Magdalen College era mai costisitoare decât anticipase. Pentru început, camerele în care locuia nu aveau covor şi nu erau mobilate. Lewis găsi două obiecte de mobilier în camerele sale (şi nimic altceva): un lavoar în dormitor şi câteva bucăţi de linoleum în camera mai mică. Trebuia să-şi mobileze camerele pe propria cheltuială. In final, Lewis a cheltuit 90 de lire - o sumă importantă la vremea aceea - pe covoare, mese, scaune, un pat, draperii, cutii de cărbuni şi vătraie. A fost o cheltuială substanţială şi neaşteptată,

cu toate că Lewis se strădui să economisească, cumpărând, unde a fost posibil, obiecte la mâna a doua.[7]

Mai mult decât atât, trezoreria colegiului îi trimitea frecvent lui Lewis bani care să acopere „Battles”[8] - termenul obscur al Oxfordului care se referea la cheltuielile din cadrul colegiului, cum ar fi mesele şi băutura. Lewis mărturisea în jurnalul său că doamna Moore nu a fost deloc fericită când descoperi că Lewis primea mult mai puţini bani decât o făcuse el să creadă la început. După câteva conversaţii stânjenitoare cu James Thompson, trezorierul colegiului, Lewis începu să-şi dea seama că, după toate deducerile, primea efectiv în mână înjur de 360 de lire pe an.[9] Iar din această sumă mai trebuia să scadă şi impozitul pe venit.

Lewis şi-a sistat consemnările în jurnalul intim după o însemnare lungă din data de 5 septembrie 1925 şi nu s-a reapucat de scris până în 27 aprilie 1926. Motivul e lesne de înţeles. Lewis se obişnuia cu un nou mod de viaţă, având colegi noi pe care trebuia să-i întâlnească şi o instituţie nouă, a cărei dinamică trebuia să o înţeleagă. Avea de pregătit cursuri şi de ţinut seminarii. Seminariile de filosofie presupuneau o muncă anostă şi nepretenţioasă. Harry Weldon, profesorul de filosofie al Magdalen College, avea obiceiul să-i repartizeze lui Lewis munca mai puţin interesantă şi studenţii mai puţin capabili, păstrând pentru el studenţii cei mai buni. Insă majoritatea timpului, Lewis îl petrecea predând cursuri şi seminarii de literatură engleză şi predându-le critică textuală studenţilor cercetători. La acea vreme, puţini studenţi studiau engleza (necesitând supraveghere tutorială) la Magdalen. Cu toate acestea, Lewis tot trebuia să scrie un curs de literatură engleză care avea să fie folosit în toate colegiile universităţii, sarcină pe care o găsi extrem de dificilă.

Lewis le preda studenţilor la licenţă din cadrul Magdalen (şi pe bază de înţelegere, şi din alte colegii) în sesiunile tutoriale. Această metodă de predare, specifică ambelor „universităţi istorice”, Oxford şi Cambridge, presupunea de obicei ca un singur student să îşi citească eseul înaintea tutorelui; lectura eseului era urmată de o discuţie şi de o evaluare critică. Lewis şi-a câştigat repede reputaţia de tutore aspru şi intransigent, cu toate că s-a domolit cu timpul. Anii ’30 sunt în general consideraţi a fi epoca de aur ai predării lui Lewis la Oxford, perioadă în care şi-a îmbunătăţit atât metodele de predare, cât şi tehnicile folosite în seminarii.[10]

Primii săi ani însă au stat sub semnul nerăbdării sale faţă de lenevia şi lipsa de receptivitate a studenţilor săi, de pildă John Betjeman (1906-1984). Mulţi dintre

ei îşi vedeau anii petrecuţi la Oxford ca o prelungire bahică a trândăvelii şi depravării din anii de şcoală. Nu e o coincidenţă că scriitorul P.G. Wodehouse (1881- 1975) îl descrie pe Bertie Wooster (autorul nuvelei „What the Well-Dressed Man Is Wearing” din *Mildays Budoir*), personajul său deosebit de fermecător (şi, în egală măsură, leneş şi greu de cap) ca student la Magdalen cu puţin timp înainte de sosirea lui Lewis.

DESPĂTIREA ÎN FAMILIE: MOARTEA LUI ALBERT LEWIS

*

Moartea mamei lui Lewis, în 1908, a fost un punct de cotitură în viaţa acestuia. îşi adorase mama; era ancora şi temelia vieţii lui Lewis. După cum am văzut, ajunsese să-şi dispreţuiască şi să-şi înşele tatăl. O radiografie din data de 26 iulie 1929 le-a dat doctorilor lui Albert Lewis motive de îngrijorare şi l-au determinat pe tatăl lui Lewis să-şi consemneze următoarele rânduri în carneţelul său de buzunar: „rezultatele sunt destul de neliniştitoare”[11]. La începutul lui septembrie 1929, Albert Lewis a fost internat într-un sanatoriu de pe strada Upper Crescent, numărul 7, în Belfast. Analizele relevă că suferea de cancer, însă forma nu era suficient de avansată încât să reclame o intervenţie imediată.

Lewis porni spre Belfast ca să fie alături de tatăl său, ajungând în 11 august. I s-a părut o sarcină istovitoare. I-a scris bunului său prieten Owen Barfield, lăsând ca atitudinea negativă faţă de tatăl său să fie tulburător de clară: „Sunt la patul de boală al cuiva care nu are nicio durere, pe care nu îl prea îndrăgesc şi a cărui companie mi-a provocat vreme de mulţi ani numai neplăceri şi disconfort.”[12] Chiar dacă nu îl îndrăgea pe tatăl său, starea sa precară de sănătate îl tulbura. Cum era să stai la patul de moarte al cuiva cu adevărat drag, se întreba el?

Lewis hotărî că starea de sănătate a tatălui său era suficient de stabilă încât să-i permită să se întoarcă la Oxford în data de 21 septembrie.[13] Nu avea nicio tragere de inimă să stea cu tatăl său şi nici nu părea să fie necesar. Avea de lucru în Oxford; urmau pregătirile pentru noul an universitar. Decizia aceasta, oarecum uşor de înţeles, urma să se dovedească a fi fost prost cumpănită. Două zile mai târziu, tatăl său intră în comă şi muri la scurt timp după aceea din cauza unei hemoragii cerebrale, o posibilă complicaţie a operaţiei, nu din cauza cancerului însuşi, înştiinţat că sănătatea tatălui său se înrăutăţise simţitor, Lewis se grăbi înapoi spre Belfast, însă nu a ajuns la timp. în cele din urmă, Albert Lewis muri miercuri, 25 septembrie 1929, singur, în azil, fără niciunul dintre fiii săi lângă el.[14]

5.3 Ultima fotografie cunoscută cu Albert Lewis, 1928.

131

Cotidienele cele mai importante ale orașului - *Belfast Telegraph* și *Belfast Newsletter* - au publicat necrologuri lungi ale lui Albert Lewis, amintind remarcabila sa reputație profesională și pasiunea pentru literatură. Absența lui Warnie de la moartea tatălui său e ușor de înțeles; la urma urmei, era în armată, fiind staționat departe de casă, în Shanghai. Nu avea cum să se întoarcă la timp din Orientul îndepărtat.

Deși majoritatea percepeau relația lui Lewis cu tatăl său ca fiind încordată, dar respectuoasă, unii considerau că venerabilul consilier juridic fusese dezamăgit de cel mai tânăr dintre fiii săi, care, pe lângă că luase lamentabila decizie de a părăsi Irlanda, nici măcar ultimele ceasuri nu le petrecuse cu tatăl său.

Albert Lewis își sprijinise financiar fiul vreme de șase ani. Erau unele voci în Belfast care spuneau că ar fi meritat mai mult din partea fiului său. Preotul John Barry (1915-2006), fost paroh la Biserica St. Mark din Dundela - locul în care a avut loc înmormântarea lui Albert Lewis, în data de 27 septembrie 1929 - își amintește de „un fel de fior rece” pe care numele C.S. Lewis îl provoca în anumite cercuri din Belfast, din pricina resentimentului pe care unii încă îl mai nutreau față de el pentru modul în care își tratase tatăl.[15] Oamenii din Belfast au o memorie foarte bună.

Fără îndoială, pentru tot restul vieții, moartea tatălui său a fost o pricină de durere, dar și de vinovăție pentru Lewis. Sugestii în acest sens se pot observa în mai multe dintre scrisorile sale, și cel mai bine în începutul dramatic al unei scrisori din martie 1954: „Mi-am tratat tatăl îngrozitor și niciun un alt păcat din viață nu-mi pare azi mai grav.”[16] Unii sunt de acord cu această apreciere; alții însă consideră că e o exagerare.

E important să înțelegem acest episod în contextul cultural al Belfastului de la acea dată, în special în contextul antipatiei față de fiii care își părăseau părinții ca să-și caute norocul în Anglia. Dar Lewis nu alesese el însuși să meargă la școală în Anglia; tatăl său luase decizia în locul lui, netezindu-i fiului său mai tânăr calea spre o carieră universitară la Oxford. O lectură generoasă a corespondenței lui Lewis din acea perioadă va releva că simțul datoriei față de părintele său prevala în fața deficitului de afecțiune. Lewis petrecu șase săptămâni lungi cu tatăl său în vara anului 1929, departe de „familie”, fără să se poată pregăti pentru noul an universitar la Universitatea Oxford. Trebuia să se întoarcă acasă și avea motive întemeiate să creadă că tatăl său era în afara oricărui pericol. Lewis reveni în Irlanda în momentul în care află că totul se sfârșise prost.

In timpul scurtei șederi în Belfast, în preajma înmormântării tatălui său, Lewis luă câteva decizii. Cu toate că testamentul tatălui său îi numea pe amândoi fiii ca executori și unici beneficiari, absența lui Warnie, care era în China, însemna că Lewis trebuia să acționeze în numele amândurora în privința deciziilor juridice. Cel mai important însă era faptul că Little Lea trebuia vândută, dar Lewis tărăgăna lucrurile, li concedie pe grădinar și pe servitoare, dar o păstră pe Mary Cullen - pe care Lewis o alinta cu „Vrăjitoarea din Endor”- ca menajeră până când casa avea să fie vândută. Decizia de a amâna vânzarea casei nu a fost avantajoasă din punct de vedere economic, în special fiindcă iarna casa avea să se deterioreze, fapt care îi reducea valoarea potențială de vânzare. Totuși, Lewis simți că trebuie să aștepte ca fratele său să se întoarcă înainte de a lua o decizie finală în privința lichidării casei părintești.[17]

în sfârșit, Warnie reveni din Shanghai în permisie în data de 16 aprilie 1930 și s-a dus să locuiască împreună cu Lewis și doamna Moore în Oxford. Little Lea nu își găsise încă un cumpărător. Lewis și Warnie au călătorit împreună spre Belfast, ca să viziteze mormântul tatălui lor și să-și vadă pentru ultima oară casa natală, doldora de amintiri din copilărie. Vizita li s-a părut amândurora deprimantă, atât datorită stării precare în care se afla casa, cât și datorită amintirilor îndepărtate legate de ea. Copleșiți de „liniștea apăsătoare” și „lipsa totală de viață” a încăperilor[18], și-au îngropat cu solemnitate jucăriile în grădina de zarzavaturi. A fost un fel trist de a-și lua adio de la copilărie și de la lumile imaginare pe care le

construiseră odinioară şi în care locuiseră. In final, Little Lea s-a vândut pentru 2.300 de lire - o sumă mult mai mică decât se aşteptaseră - în ianuarie 1931. Se încheia o întreagă epocă.

PERPETUAREA INFLUENTEI LUI ALBERT LEWIS

Sub aspect legal şi financiar, e posibil ca Lewis să fi căzut la pace cu tatăl său. Avem însă toate motivele să credem că spre sfârşitul propriei vieţi, Lewis şi-a dat seama că atitudinea faţă de tatăl său în ultimii ani ai acestuia a fost condamnabilă. Lewis şi-a liniştit cugetul în felu-i caracteristic - scriind o carte. Cu toate că *Surprins de bucurie* poate fi citită ca o autobiografie spirituală, bogată în amintiri despre propriul trecut şi despre dezvoltarea vieţii sale interioare, ea a jucat fără îndoială şi un alt rol: i-a permis lui Lewis să se împace cu comportamentul său din trecut.

Intr-o scrisoare adresată lui Dom Bede Griffiths în 1956, la scurt timp după publicarea cărţii *Surprins de bucurie*, Lewis reflectă asupra importanţei de a discerne tipare în viaţa unei persoane. *„Lectura* progresivă a propriei vieţi, urmărind cum se creează tiparul, e o importantă sursă de iluminare la vârsta noastră.”[19] Reflecţiile autobiografice ale lui Lewis nu pot şi nu trebuie citite fără a ţine cont de această observaţie. Pentru Lewis, relatarea propriei poveşti de viaţă ţinea de identificarea unui tipar de semnificaţie. Aceasta i-a permis să vadă „imaginea de ansamblu” şi să descifreze „povestea de căpătâi” a tuturor lucrurilor, astfel încât instantaneele şi povestirea propriei vieţi să capete un sens mai adânc.

Totuşi, următoarea frază din scrisoarea către Griffiths arată o preocupare şi mai profundă pe care Lewis o considera semnificativă: *„eliberarea de* trecut ca trecut prin înţelegerea lui ca structură.” Cititorul atent al cărţii *Surprins de bucurie* va sesiza omiterea sau marginalizarea celor trei chestiuni majore care i-au provocat lui Lewis probleme de ordin emoţional pentru aproape tot restul vieţii.

In primul rând, şi poate cel mai important, Lewis lasă să se înţeleagă cât se poate de clar că are o datorie de onoare să nu o amintească pe doamna Moore, în ciuda rolului important pe care aceasta l-a jucat în viaţa sa. „Chiar şi dacă m-aş simţi liber să relatez episodul, mă îndoiesc că ar avea prea multe de-a face cu subiectul acestei cărţi.”[20] Al doilea aspect important este absenţa referirilor la suferinţa şi devastarea Primului Război Mondial, care a pricinuit ravagii de ordin intelectual în minţile şi sufletele multora. Am atras atenţia asupra acestui lucru mai devreme în această biografie, şi e un aspect important în înţelegerea formării lui Lewis, atât ca universitar, cât şi ca apologet creştin. Deşi au fost unii care au susţinut că redescoperirea credinţei de către Lewis trebuie încadrată într-un context psihanalitic, care conferă unitate formării lui Lewis, dovezile nu sprijină o astfel de concluzie. Problema reală rezidă în prăbuşirea reperelor care ancorau certitudinile, valorile şi aspiraţiile unei generaţii anterioare din cauza amintirilor obsedante ale ororilor carnagiului războiului modern - temă care se regăseşte în o bună parte a literaturii engleze din anii ’20.

A treia caracteristică neobişnuită are de-a face cu moartea lui Albert Lewis, în 1929. Aceasta, zice Lewis, „nu face cu adevărat parte din povestea” pe care voia el să o relateze.[21] E posibil ca Lewis să o fi considerat irelevantă. Sau poate era şi

 prea dureros de discutat. Cât ne este permis să citim oare îndărătul unui pasaj din- tr-un eseu de mai târziu al lui Lewis „Despre iertare” (1941), în care subliniază nevoia de a accepta că am fost iertaţi, chiar dacă noi înşine ne considerăm de neiertat? Invitându-şi cititorii să reflecteze asupra nevoii de a accepta slăbiciunile omeneşti, Lewis propune câteva exemple de comportamente obişnuite care necesită iertare constantă. Unul dintre ele îi sare în ochi oricui este familiarizat cu istoria lui Lewis: „fiul înşelător”. „A fi creştin înseamnă a ierta ceea ce e de neiertat, fiindcă Dumnezeu a iertat în tine ceea ce era de neiertat.”[22]

Una dintre temele principale din *Till We Have Faces* (1956)[2j] - probabil cea mai profundă operă de ficţiune scrisă de Lewis - este dificultatea de a ne cunoaşte pe noi înşine aşa cum suntem cu adevărat şi totodată durerea pe care o astfel de cunoaştere o presupune. Pesemne am face bine să citim *Surprins de bucurie* cu acest lucru în minte. Omiterea anumitor teme din povestea lui Lewis despre formarea sa nu atestă lipsa de onestitate, ci durerea pe care amintirea lor o provoca.

Există un lucru care îi va nedumeri pe cititorii corespondenţei lui Lewis din perioada morţii tatălui său. In *Surprins de bucurie*, Lewis scrie că a început să creadă efectiv în Dumnezeu cândva în „trimestrul al treilea din 1929”[24] - cu cel puţin trei luni înainte, poate chiar cinci înainte de moartea tatălui său. Totuşi, nicăieri în corespondenţa din preajma morţii tatălui său - sau chiar la şase luni după aceea - Lewis nu menţionează credinţa şi nu vorbeşte despre o eventuală consolare pe care o avea datorită ei.

Lewis nu îl îndrăgise pe tatăl său şi se pare că vedea moartea sa mai degrabă ca pe o uşurare, decât ca pe o traumă. Insă lipsa referirilor la Dumnezeu din această perioadă este evidentă şi stranie în acelaşi timp. Nu se potriveşte cu cronologia convertirii lui Lewis. Nu cumva moartea lui Albert Lewis l-a făcut pe Lewis să *investigheze* problema existenţei lui Dumnezeu, mai degrabă decât să fie un eveniment pe care Lewis îl interpreta în contextul credinţei sale deja existente? Nu cumva moartea tatălui îl făcu pe Lewis să pună întrebări profunde - şi, până la acea vreme, fără răspuns -, întrebări despre viaţă, şi să caute răspunsuri mai satisfăcătoare? Vom reveni asupra acestei teme în capitolul următor, în care vom semnala mai multe obiecţii la felul în care a fost înţeleasă, în mod tradiţional, călătoria lui Lewis dinspre ateism către creştinism.

REUNIREA FAMILIEI: WARNIE SE MUTĂ ÎN OXFORD

In 1930, situaţia familială a lui Lewis a suferit schimbări semnificative. După cum am văzut, după moartea tatălui lor, în septembrie 1929, fraţii Lewis au rămas unici moştenitori ai casei Little Lea. Lewis a discutat în corespondenţa cu fratele său, Warnie, care era în Shanghai, în luna ianuarie a anului 1930, despre momentul dificil şi dureros în care vor fi nevoiţi să vândă casa copilăriei lor. Warnie insistă să mai vadă o dată casa înainte de vânzare; Lewis o voia vândută cât mai repede cu putinţă, fiind totuşi conştient că dacă se vindea prea repede, fratele său nu ar mai putea să-şi împlinească dorinţa unei ultime vizite sentimentale.[25]

Este foarte clar că în mintea lui Lewis se contură o altă posibilitate: recrearea - *în Oxford* - a „Odăii din spate”, pe care amândoi fraţii o folosiseră în copilărie. Dar dacă Warnie s-ar muta cu Lewis după ce pleca din armată - poate să ocupe una dintre camerele sale de la Magdalen? Sau poate să cumpere împreună cu doamna Moore o casă mai mare decât Hillsboro? Trebuie subliniat că doamna Moore susţinea această din urmă variantă, mai ambiţioasă. Ar fi fost un gest firesc izvorât din ospitalitatea ei înnăscută. Warnie nu ar fi fost un simplu oaspete, ci un membru integrant al casei - parte din *familie.*

Atunci când îi înfăţişează această perspectivă, Lewis nu uită să pună înaintea fratelui său şi dezavantajele. Era în stare să suporte „bucătăria” lor anostă? Dar să facă faţă „îmbufnărilor”lui Maureen? Sau „lucrurilor vraişte” ale lui Minto? Lewis însă nu avea cum să ascundă că îl voia pe Warnie parte din viaţa sa de familie. „Am ales şi nu regret. Ce sper - din tot sufletul sper - este ca, după ce te gândeşti bine, să alegi şi tu la fel şi nici tu să nu regreţi.”[26]

In mai 1930, Warnie luă două decizii. întâi, avea să editeze documentele familiei Lewis, ca omagiu adus părinţilor; în al doilea rând, avea să se mute cu fratele său şi familia acestuia îndată ce acţiunea devenea posibilă. In timp ce Warnie se frământa cu decizia pe care o avea de luat, apăruse o altă variantă - cumpărarea unei casei noi şi mai mari. Până la acea dată, Lewis şi doamna Moore închiriaseră împreună locuinţe. Insă bursa lui Lewis fusese înnoită după primii cinci ani. Avea acum stabilitate financiară, beneficiind de siguranţa unui venit constant pentru restul carierei. împreună cu Warnie, puteau spera la o sumă mulţumitoare din vânzarea casei Little Lea. Warnie avea economii, iar doamna Moore moştenise

5.4 Lewis, doamna Moore şi Warnie la The Kilns, în vara anului 1930.

un fond testamentar în urma morţii fratelui ei, Dr. John Askins. Dacă îşi puneau banii laolaltă, puteau să cumpere o casă suficient de încăpătoare.

In data de 6 iulie 1930, Lewis, Warnie şi „familia" au văzut pentru prima dată „The Kilns". Era o casă modestă, scundă, în Headington Quarry, aproape de poalele dealului Shotover, unde lui Lewis îi plăcea să se plimbe. Aşezată pe un teren de aproximativ trei hectare, casa trebuia extinsă pentru ca patru persoane să poate locui confortabil în ea. Insă toţi trei partenerii s-au declarat mulţumiţi cu proprietatea, chiar şi cu lucrările care mai trebuiau realizate. Preţul iniţial a fost de 3.500 de lire, care, în urma negocierilor, a fost coborât la 3.300 de lire. Warnie plăti avansul de 300 de lire şi contribui cu 500 de lire la ipotecă. Administratorii fondului i-au dat doamnei Moore suma de 1.500 de lire, iar Lewis a adăugat la aceasta 1.000 de lire.[27] Două încăperi suplimentare au fost adăugate la scurtă vreme după aceea, tocmai la timp pentru întoarcerea definitivă a lui Warnie din armată.

Proprietatea a fost cumpărată pe numele doamnei Moore, fiecare frate având drept permanent de uzufruct. The Kilns nu era, strict vorbind, casa lui Lewis.

Locuia acolo, dar nu era unicul ei proprietar. Avea însă tot ce îi trebuia - era ocupant cu „drept pe viaţă”, lucru care le permitea lui şi lui Warnie să locuiască acolo până la sfârşitul vieţii. După moartea doamnei Moore, în luna ianuarie 1951, titlul de proprietate i-a revenit fiicei sale, Maureen, amândoi fraţii Lewis păstrându-şi dreptul de şedere pe viaţă.[28] (In final, titlul de proprietare, fără nicio altă clauză, i-a revenit în întregime lui Maureen, odată cu moartea lui Warnie, în 1973.)

The Kilns avea să joace un rol important în aşezarea vieţii lui Lewis şi fiindcă îi asigura fratelui său o locuinţă stabilă. In data de 22 octombrie 1932, Warnie se îmbarcă pe SS *Automedon,* părăsind Shanghaiul. A ajuns în oraşul port Liverpool în data de 15 decembrie, apoi porni spre sud, către Oxford. „Totul e parcă prea frumos să fie adevărat!” îi scrise Lewis. „Nu îmi vine să cred că peste o săptămână, o săptămână şi ceva, dă Doamne, după ce te vei descălţa, vei putea spune «Atât îmi ajunge - pentru restul vieţii aici mă stabilesc».”[29] Warnie s-a retras din armată în data de 20 decembrie, deşi a rămas rezervist.[30] Relaţia înnoită cu fratele său, cu bunele şi cu relele ei (mai multe bune decât rele), avea să aibă o importanţă crucială pentru restul vieţii lui Lewis.[31]

Trebuie menţionată aici însă o altă relaţie care s-a înfiripat cam în aceeaşi perioadă şi care, de asemenea, avea să-l influenţeze pe Lewis: prietenia tot mai strânsă cu John Ronald ReuelTolkien (1892-1973).

PRIETENIE: J.R.R. TOLKIEN

Responsabilităţile academice ale lui Lewis se extinseseră şi în afara Magdalen College. Era membru al Facultăţii de limbă şi literatură engleză a Universităţii Oxford şi ţinea cursuri pentru toate colegiile universităţii pe diferite teme ale literaturii engleze, cum ar fi „Precursori de secol XVIII ai mişcării romantice”. De asemenea, participa la întâlnirile corpului profesoral, unde, în general, se discutau chestiuni administrative şi academice. întâlnirile aveau loc la ora patru, după ceaiul de după-amiază de la Merton College, colegiu unde îşi aveau catedra doi dintre Profesorii Merton de engleză ai Oxfordului, de aceea de multe ori aceste întâlniri erau numite „ceaiul englez.”[32]

în timpul unui astfel de „ceai englez”, din data de 11 mai 1926, Lewis l-a întâlnit pentru prima dată pe J.R.R. Tolkien - un „flăcău fluent, fin, palid”,[33] care se alăturase facultăţii de engleză de la Oxford ca Profesor Rawlinson şi Bosworth

5.5J.R.R. Tolkien, fotografiat în camera sa de la Merton College în, anii ’70. © Billett Potter, Oxford.

de Anglo-Saxonă cu un an înainte. N-a trecut mult timp până când Lewis şi Tolkien să dispute conţinutul programei de engleză de la Oxford. Tolkien pleda pentru o programă concentrată pe textele vechi şi medievale engleze, care necesitau cunoştinţe de engleză veche şi medievală; Lewis considera că studiul englezei trebuia să se concentreze pe literatura engleză de după Geoffrey Chaucer (circa 1343-1400).

Tolkien era gata să-şi apere punctul de vedere; trudise mult ca să promoveze studierea limbilor uitate. Pentru a-şi promova agenda, a înfiinţat un grup de studiu numit *Kolbitar*, cu scopul cultivării interesului pentru norvegiana veche şi pentru literatura aferentă. Lewis s-a înscris ca membru.[34] Straniul cuvânt *Kolbitar* a fost preluat din islandeză; tradus literal înseamnă „mâncători de cărbune”, şi era folosit cu sens peiorativ pentru vechii nordici care refuzau să meargă la luptă sau la vânătoare, preferând să stea înăuntru, la căldura protectoare a focului. In cuvintele lui Lewis, termenul (care, insista el, trebuie pronunţat „Col-bi-tar”)[3S] se referă la „fârtaţi care stau în jurul focului atât de aproape, încât par că muşcă din cărbuni”. „Micul club de islandeză” a fost un puternic stimulent pentru imaginaţia lui Lewis, aruncându-l înapoi spre „un vis sălbatic cu boite nordice şi muzica Walkyriei”[36].

Relaţia dintre Lewis şi Tolkien este una dintre cele mai importante din viaţa personală şi profesională a lui Lewis. Aveau multe lucruri în comun, atât ca interese literare, cât şi ca experienţe comune pe câmpul de luptă din Primul Război Mondial. Totuşi, corespondenţa şi jurnalul intim ale lui Lewis conţin puţine

referiri la el, în afară de cele incidentale, până la finele lui 1929, când încep să apară semnele unei relaţii mai profunde. „Intr-o săptămână, lunea, am stat până la 2.30 (discutând cu Tolkien, profesorul de anglo-saxonă), îi scrise Lewis lui Arthur Greeves, (care s-a întors cu mine la Colegiu de la o întâlnire şi care mi-a vorbit preţ de trei ore despre zei, uriaşi şi Asgard)."[37]

In seara aceea, Lewis trebuie să fi spus ceva care l-a convins pe Tolkien să i se destăinuie tânărului universitar. Tolkien îi ceruse lui Lewis să citească un lung poem narativ pe care îl compusese de când sosise la Oxford, intitulat *The Lay of Leithian,*[38] Tolkien era un universitar oxfordian experimentat cu o importantă reputaţie publică în filologie, dar cu o puternică pasiune personală pentru mitologie. Tolkien şi-a deschis sufletul, lăsându-l pe Lewis să pătrundă în forul său interior. Era un risc personal şi profesional, pe care profesorul mai în vârstă şi-l asuma.

Lewis nu avea de unde să ştie, însă la acea vreme Tolkien ducea lipsa unui „prieten critic", un mentor care să încurajeze, dar şi să-i critice, să-i aprecieze, dar să-i şi îmbunătăţească scriitura - mai mult ca orice, avea nevoie de cineva care să-l silească să-şi isprăvească proiectele. Avusese în trecut astfel de prieteni; doi dintre vechii săi colegi de şcoală - Geoffrey Bache Smith (1894-1916) şi Christopher Luke Wiseman (1893-1987)[39], însă Smith se alăturase Puşcaşilor de Lancashire, murind în urma rănilor primite în Bătălia de pe Somme, iar Wiseman se îndepărtase de Tolkien după numirea acestuia ca director al Queen's College, Taunton, în partea de vest a Angliei, în 1926. Tolkien era un perfecţionist incorigibil, şi el ştia acest lucru. Povestea „Leaf by Niggle"[40,] scrisă la bătrâneţe - este despre un pictor care nu reuşeşte să termine pictura unui copac fiindcă mereu vrea să o extindă şi să o îmbunătăţească - poate fi înţeleasă ca o critică sub forma unei autoparodii a dificultăţilor pe care le întâmpina el însuşi în procesul scriiturii. Era nevoie de cineva care să-l ajute să-şi învingă perfecţionismul. Acel cineva a fost Lewis.

Avem motive întemeiate să presupunem că Tolkien a respirat uşurat atunci când Lewis reacţionă entuziast la citirea poemului. „Vă spun sincer, îi scrise el

lui Tolkien, că de mult nu am mai avut o seară atât de încântătoare.”[41] Cu toate că trebuie să curmăm, pentru moment, firul acestei poveşti, pentru a trece la un alt subiect, nu exagerăm afirmând că Lewis avea să moşească efectiv una dintre cele mai notabile opere literare din literatura secolului XX - *Stăpânul inelelor*, de Tolkien.

Intr-un sens, şi Tolkien urma să moşească anumite scrieri de-ale lui Lewis. Se poate susţine că Tolkien a fost cel care a dat la o parte ultimul obstacol din calea lui Lewis către redescoperirea credinţei creştine - un proces complex şi important, care reclamă alocarea unui întreg capitol.

Note

1. Scrisoare către Albert Lewis, 14 august 1925; *Letters*, voi. 1, 647-648.
2. *Brockliss, Magdaien College Oxford, 593-594.*
3. Lewis şi-a exprimat opiniile referitoare la această practică într-o scrisoare către tatăl său scrisă la scurt timp după instalarea sa la Magdaien: Scrisoare către Albert Lewis, 21 octombrie 1925; *Letters, voi.* 1,651.
4. Brockliss, *Magdaien College Oxford*, 601. Practica „procesiunii după vârstă” nu a fost abandonată decât în 1958, la câţiva ani buni după ce Lewis părăsise colegiul.
5. Ibid.,602.
6. Pentru salariile membrilor colegiului la acea vreme, vezi Brockliss, *Magdaien College Oxford*, 597.
7. Scrisoare către Albert Lewis, 21 octombrie 1925; *Letters*, voi. 1,650.
8. Literal, „bătălii” (n.tr.).
9. Vezi însemnările din jurnalul lui Lewis din 23 iunie şi 1 iulie 1926; *AIIMy Road be- fore Me*, 416,420.
10. Pentru detalii despre modul în care Lewis înţelegea tot mai clar importanţa educaţiei, vezi Heck, *Irrigating Deserts*, 23-48.
11. *W.H. Lewis, C.S. Lewis: A Biography, 213.*
12. Scrisoare către Owen Barfield, 9 septembrie 1929; *Letters*, voi. 1, 820.
13. Corespondenţa dintre Lewis şi fratele său pare să fie confuză în ceea ce priveşte data morţii tatălui lor: vezi adnotările lui Walter Hooper la scrisoarea către Warren Lewis, 29 septembrie 1929; *Letters, v*ol. 1, 823-824.

14. Warnie era în Shanghai, China, într-o misiune militară; Lewis sosise înapoi în Oxford în data de 22 septembrie, după ce fusese asigurat că tatăl său era în afara oricărui pericol.
15. Cromlyn [John Barry], în *Church oflreland Gazette,* 5 februarie 1999. „Cromlyn” era pseudonimul folosit de Barry când scria pentru gazetă.
16. Scrisoare către Rhona Bodle, 24 martie 1954; *Letters,* voi. 3,445.
17. Scrisoare către Warren Lewis, 29 septembrie 1929; *Letters,* voi. 1, 824-825.
18. însemnarea din jurnalul lui Warnie pentru ziua de 23 aprilie 1930; „Lewis Papers”, voi. 11,5.
19. Scrisoare către Dom Bede Griffiths, 8 februarie 1956; *Letters,* voi. 3, 703.
20. *Surprins de bucurie, 216.*
21. Ibid.,232.
22. „On Forgiveness”, în *Essay Collection,* 184-186.
23. „Cât încă mai avem chipuri” (n.tr.).
24. *Surprins de bucurie, 245.*
25. Scrisoare către Warren Lewis, 12 ianuarie 1930; *Letters,* voi. 1, 865.
26. Ibid.,870.
27. Vezi scrisoarea lui Warren Lewis către Lewis din data de 9 decembrie 1931, care confirmă aceste detalii: Biblioteca Bodleiană, Oxford, MS. Engl. Lett. C. 200/7 fol. 5 Codul de înregistrare a imobilului în cadastrul Marii Britanii este ON90127.
28. Testamentul doamnei Moore a fost redactat de către firma de avocatură Barfield and Barfield, în data de 13 mai 1945, executori fiind numiţi Maureen şi Lewis. La acea vreme, Maureen era căsătorită, iar soţul ei a fost adăugat la stipularea privind moştenirea.
29. Scrisoare către Warren Lewis, 12 decembrie 1932; *Letters,* voi. 2,90. Scrisoarea a fost trimisă în Le Havre, Franţa, localitatea în care *Automedon* avea să îndocheze înainte să parcurgă ultimul segment de drum până în Liverpool.
30. Maureen Moore era de părere că Warnie nu „ieşise la pensie”, ci fusese dat afară din armată din cauza a ceea ce fusese începutul unor probleme cu alcoolul: Colecţia de istorie orală a Centrului Wade: Lady Maureen Dunbar, OH/SR-8, fol. 19.
31. Warnie menţionează că relaţia dificilă pe care adesea o avea cu doamna Moore l-a determinat să-şi pregătească o „strategie de evacuare”, ce presupunea mutarea în Republica Irlanda. însă planul nu a fost în aplicare niciodată. W.H. Lewis, „Memoir of C.S. Lewis”, 24.

32. în 1925, la Catedra Merton de Limbă şi literatură engleză era H.C.K. Wyld (1870- 1945), iar la Catedra Merton de literatură engleză, George Stuart Gordon (1881- 1942).
33. *AIIMy Road before* Ms, 392-393.
34. In biblioteca personală a lui Lewis, păstrată acum la Centrul Wade (Wheaton College, Wheaton, IL), se găsea o copie a ediţiei din 1926 a *A Concise Dictionary of Old Icelandic* de Geir T. Zoega, la care Lewis a adăugat notiţe privind conjugarea verbelor neregulate, dar şi *Icelandic Prose Reader* (1879) de Gudbrandur Vigfusson.
35. Scrisoare către Arthur Greeves, 30 ianuarie 1930; *Letters,* voi. 1, 880.
36. Scrisoare către Arthur Greeves, 26 iunie 1927; *Letters,* voi. 1, 701.
37. Scrisoare către Arthur Greeves, 17 octombrie 1929; *Letters,* voi. 1, 838. Această parte a scrisorii a fost, de fapt, scrisă în 3 decembrie.
38. Balada lui Leithian (n.tr.). Tolkien renunţă să mai lucreze la poem în septembrie 1931, revenind asupra lui abia în anii ’50.
39. Membrii ai TCBS („Tea Club, Barrovian Society”). Clubul acesta a jucat un rol hotărâtor în formarea literară a lui Tolkien, anticipând, într-un sens, apariţia grupului Inklings: vezi Carpenter, *J.R.R. Tolkien,* 67-76; Garth, *Tolkien and the Great War,* 3-138.
40. „Frunza”, de Niggle (n.tr.).
41. Citat din J.R.R. Tolkien, *The Lays of Beleriand* (Boston: Houghton Mifflin, 1985), 151.

CAPITOLUL 6
1930-1932

CEL HAI RETICENT CREDINCIOS: NAŞTEREA UNUI CREŞTIN PUR SI SIMPLU

9 9 9

Astăzi, Lewis este cunoscut ca fiind un scriitor creştin, însă tonul scrierilor sale de la începutul anilor ’20 este incontestabil ateu, profund critic, dacă nu chiar dezavuând total orice religie în general şi creştinismul în mod special. Aşadar, cum şi de ce s-a răzgândit? In capitolul de faţă vom analiza procesul lent prin care Lewis a trecut de la ateismul din tinereţe spre credinţa fermă, dar iniţial strict intelectuală, în Dumnezeu, în vara anului 1930, iar mai apoi către o asumare explicită şi totală a creştinismului, în vara lui 1932. E o poveste complexă, care merită relatată pe îndelete, atât datorită importanţei ei intrinseci, cât şi în virtutea faptului că ne furnizează datele necesare pentru a înţelege cum a ajuns Lewis să-şi câştige faima de autor creştin şi în cercurile şcolilor de filologie şi în cultura de masă.

RESURECŢIA LITERATURII RELIGIOASE ENGLEZE DIN ANII '20

In 1930, celebrul scriitor Evelyn Waugh (1903-1966) — al cărui roman *Vile Bodies*[1] fusese declarat drept *„cel mai* ultramodern roman” — a tulburat apele în cercurile literare ale vremii, declarând că se convertise la catolicism. Vestea a fost atât de neaşteptată şi de importantă totodată, încât ocupă rapid prima pagină a *Daily Express,* cel mai important cotidian britanic. Cum, se întreba editorialistul, putea un autor celebru pentru „adeziunea sa aproape pătimaşă la ultramodernism” să îmbrăţişeze credinţa catolică? Toată săptămâna următoare, paginile ziarului s-au umplut de comentarii şi analize ale acestei evoluţii surprinzătoare şi derutante.

Insă vizibilitatea culturală a convertirii lui Waugh se datora doar parţial celebrităţii sale ca tânăr scriitor popular, autor al unor romane satirice de mare succes. Waugh se înscria într-un şir lung de oameni de litere care îmbrăţişaseră catolicismul - printre care G.K. Chesterton (1874-1936), care se convertise în 1922, şi Graham Greene (1904-1991), care se convertise în 1926.[2] Unii chiar se întrebau dacă nu cumva erau martorii unei renaşteri creştine.

Nu toţi literaţii care s-au convertit în această scurtă, dar foarte intensă perioadă de renaştere a interesului pentru creştinism, au adoptat catolicismul. In 1927, T.S. Eliot (1888-1965) - la acea vreme cunoscut îndeosebi pentru poemul „The Waste Land” (1922)[3], care încă este considerat a fi unul dintre cele mai rafinate şi mai discutate poeme ale secolului XX - s-a convertit la anglicanism. Cu toate că nu a ajuns pe prima pagină a ziarelor, ca în cazul lui Waugh, convertirea lui Eliot a fost totuşi intens comentată şi dezbătută, datorită faimei sale colosale ca poet şi critic literar. Eliot a descoperit în creştinism un principiu al ordinii şi stabilităţii situat în exteriorul sinelui uman, principiu care i-a permis o amplasare fermă de pe temelia căreia putea să intre în dialog cu lumea.

Patru sau cinci ani mai târziu, Lewis devenea creştin. La fel ca Eliot, a ales să devină membru al Bisericii Angliei. Insă nimeni nu auzise de Lewis şi nimănui nu-i păsa de evoluţia sa spirituală - în cazul în care ar fi fost remarcată. Trebuie menţionat că, în 1931, Lewis era aproape necunoscut. Publicase două cicluri de poeme sub pseudonimul Clive Hamilton. Niciunul dintre ele nu înregistrase vreun succes de critică sau de piaţă. Laima lui Lewis nu avea să se construiască înainte de 1940, odată cu publicarea cărţii *Problema durerii,* care acum se poate spune că a declanşat o serie de întâmplări care au culminat cu dobândirea notorietăţii ca apologet în vremea războiului. Dacă Evelyn Waugh a atras atenţia asupra credinţei sale datorită faimei sale ca romancier, credinţa lui Lewis avea să fie temelia scrierilor care, într-un final, îi vor asigura şi lui recunoaşterea publică.

Totuşi, Lewis se înscrie într-un tipar mai larg al vremii - convertirea scriitorilor şi universitarilor din zona literaturii *prin şi datorită preocupărilor lor literare.* Dragostea lui Lewis pentru literatură nu a fost un simplu fundal al convertirii sale, ci a jucat un rol esenţial în descoperirea forţei raţionale şi imaginative a creştinismului. Lewis face aluzii la acest fapt pe tot cuprinsul cărţii *Surprins de bucurie.* „Un tânăr care doreşte să rămână un ateu înveterat se cuvine să-şi selecteze cu mare grijă lecturile. Capcane sunt peste tot.”[4] Lectura din autorii clasici ai

literaturii engleze l-a forţat pe Lewis să întâlnească şi să cântărească ideile şi atitudinile pe care aceştia le promovau şi le exprimau. Şi spre dezamăgirea sa, Lewis a început să descopere că cei a căror viziune era întemeiată pe convingeri creştine păreau să ofere cel mai convingător şi solid „târg cu realitatea”.

Mulţi scriitori de marcă au îmbrăţişat credinţa în aceeaşi perioadă reflectând asupra unor probleme literare. De exemplu, Graham Greene critica scriitori moderni precum Virginia Woolf (1882-1941) şi E.M. Forster (1879-1970) pentru crearea unor personaje care „hoinăreau ca nişte simboluri de carton într-o lume de hârtie”. Scrierile lor nu aveau niciun simţ al *realităţii*, susţinea Greene. A pierde din vedere „sentimentul religios”, aşa cum în mod evident aceştia făcuseră, însemna totodată a pierde „sentimentul importanţei gesturilor umane”[5]. Literatura mare depinde de un angajament înfocat faţă de lumea reală - care, pentru Greene, cerea ancorarea într-o ordine mai profundă a lucrurilor, şi anume în natura şi voinţa lui Dumnezeu.

Evelyn Waugh susţinea o teză asemănătoare. Fără Dumnezeu, autorul nu le poate da personajelor sale concreteţe şi adâncime. „Lăsându-L pe Dumnezeu pe dinafară, faci din personajele tale simple abstracţiuni.”[6] Romanele bune se bazau pe o descriere plauzibilă a naturii umane, care, pentru Waugh, se întemeiază, la rândul ei, pe capacitatea extraordinară a credinţei creştine de a descifra lumea în general şi natura umană în mod special. Credinţa creştină asigură o lentilă prin care lumea deformată din jur căpăta claritate, permiţându-i autorului să o înţeleagă bine pentru prima dată. Waugh vorbeşte despre încântarea pe care i-a produs-o descoperirea acestui nou mod de angajare a realităţii, într-o scrisoare din 1949:
Convertirea e similară cu ieşirea dintr-o lume a oglinzilor şi a iluziilor, în care totul e o caricatură absurdă, şi intrarea în lumea reală creată de Dumnezeu; atunci începe deliciul explorării ei nesfârşite.[7]

Preocupări similare par să fi jucat un rol catalizator în cazul lui Lewis, care manifesta tot mai mult interes faţă de credinţa creştină. In *Surprins de bucurie,* Lewis vorbeşte despre felul în care, la începutul anilor ’20, a descoperit profunzimea neaşteptată a literaturii înrădăcinată în credinţa creştină şi modelată de aceasta. Scriitori modernişti precum George Bernard Shaw (1856-1950) şi

H.G. Wells (1866-1946) erau „foarte diluaţi"; „lipsiţi de orice profunzime"; „prea simpli". „Asprimea şi densitatea vieţii" nu se regăseau în cărţile lor.[8] Spre deosebire de aceştia, lui Lewis i se părea că poetul creştin George Herbert (1593-1633) îi întrece „pe toţi scriitorii citiţi de mine până atunci, prin modul în care descria fibra vieţii aşa cum o trăim de la un moment la altul"; însă, în loc să spună totul „direct", „insista să se folosească" de ceea ce Lewis numea la acea vreme „mitologia creştină"[9]. La începutul anilor '20, Lewis încă nu ajunsese convins de veridicitatea creştinismului, însă înţelegea tot mai bine potenţialul important pe care acesta îl deţinea pentru înţelegerea lumii şi a sinelui deopotrivă. La acea vreme însă nu era conştient de implicaţiile pe care le avea „contradicţia ridicolă dintre teoria mea despre viaţă şi experienţa mea propriu-zisă ca cititor"[10].

Suntem oare îndreptăţiţi să vedem în aceasta un tipar clasic al descoperirii divinităţii, descris memorabil de către Blaise Pascal (1623-1662) în secolul XVII? Pascal nu vedea rostul încercărilor de a convinge pe cineva de validitatea credinţei religioase. Miza, susţinea el, era să îi faci pe oameni să *vrea* ca ea să fie adevărată după ce vor fi întrezărit perspectiva bogată şi profund satisfăcătoare asupra realităţii pe care aceasta o oferă. Odată ce dorinţa e sădită în inima omului, mintea îşi va ajunge din urmă intuiţiile ei profunde.

Poeţii George Herbert (1593-1633) şi Thomas Traherne (1636-1674) nu l-au convins pe Lewis să creadă în Dumnezeu; l-au făcut, în schimb, să creadă că o atare credinţă oferă o viziune amplă şi robustă asupra vieţii, lucru care l-a determinat să se întrebe dacă nu cumva gândirea lor este totuşi corectă.

Reconstituirea convertirii lui Lewis presupune, întâi de toate, cercetarea evoluţiei unei lumi interioare, la care, din păcate, nu putem avea acces. Există însă numeroase indicii ale acestei evoluţii care trebuie puse laolaltă ca să formeze un întreg coerent. în ceea ce urmează, vom încerca să aruncăm o lumină asupra acestei poveşti complexe şi totodată fascinante.

IMAGINAŢIA RECEPTIVĂ: LEWIS ÎL REDESCOPERĂ PE DUMNEZEU

Scrierile din prima parte a anilor '30 îl prezintă pe Lewis în căutarea unui principiu ordonator al vieţii - ceea ce vechii filosofi greci ar fi numit *arche* - care să nu fie o plăsmuire omenească, ci ceva ancorat într-o realitate mai înaltă. Unde putea fi găsită o astfel de viziune unitară asupra realităţii?

Unul dintre lucrurile care l-au făcut pe Lewis să fie atras de literatura Evului Mediu a fost sentimentul că aceasta trimite spre o înţelegere mai profundă a lucrurilor, care s-a pierdut în Occident în urma traumei provocate de Primul Război Mondial. Pentru Lewis, cultura medievală oferea o viziune subtilă a unei ordini cosmice unitare, viziune exprimată în poeme precum *Divina comedie*, a lui Dante. Exista o „imagine de ansamblu" a realităţii, care integra exemplar chiar şi cele mai fine detalii. Opere precum *Divina comedie,* susţinea Lewis, demonstrează că „arta medievală atinge un ideal de maximă unitate, întrucât este în stare să cuprindă detaliile subordonate ei în toată diversitatea lor"[11]. Vedem, iată, expresia literară a unei idei fundamental teologice - şi anume că există un mod de a privi realitatea care asigură claritatea maximă, dispersând umbrele şi punând în lumină unitatea ei interioară. Aceasta este, pentru Lewis, o „imaginaţie receptivă" - un mod de a vedea sau de a „reprezenta", într-o manieră foarte fidelă, realitatea.[12]

Reflecţiile literare ale lui Lewis pe acest subiect rezonează cu propria lui căutare lăuntrică după adevăr şi semnificaţie. In parte, pasiunea profundă pentru cele mai bune opere literare ale Evului Mediu reflectă, în cazul lui Lewis, convingerea sa că acestea descoperiseră ceva ce modernitatea pierduse - lucru pe care el însuşi tânjea să-l recupereze. Exista oare vindecare după distrugerea unităţii şi continuităţii provocată de Primul Război Mondial? Exista oare o modalitate de a reveni la unitatea anterioară? Puteau fi împăcate raţiunea şi imaginaţia lui Lewis?

Treptat, piesele de puzzle au început să se aşeze la locul lor. In cele din urmă, imaginea deveni clară şi desluşită într-o clipă de iluminare răvăşitoare. In *Surprins de bucurie,* Lewis descrie, recurgând la o

analogie cu jocul de şah, mutările care l-au condus la credinţa în Dumnezeu.[13] Niciuna dintre ele nu este decisivă din punct de vedere logic sau filosofic; sunt, în cel mai bun caz, ambigue. Forţa lor nu rezidă în importanţa lor individuală, ci în greutatea lor cumulată. Lewis nu le descrie ca mutări pe care *el însuşi* le-a făcut, ci ca mutări pe care altcineva le-a făcut *în pofida lui.* In *Surprins de bucurie* nu este relatat felul în care Lewis L-a descoperit pe Dumnezeu, ci felul în care Dumnezeu S-a apropiat încet şi cu răbdare de Lewis.

Lewis nu descrie, în *Surprins de bucurie,* un proces de deducţie logică: *A,* din care rezultă *B,* din care decurge *C.* Procesul este mai degrabă unul de cristalizare, în care elemente până atunci disparate şi distincte par dintr-odată să se potrivească într-un construct care le confirmă validitatea şi le indică interdependenţa.

Lucrurile încep să se potrivească. Se evidenţiază o armonie fundamentală între teorie şi observaţie odată ce lucrurile încep să fie văzute în adevărata lor lumină.

E cazul omului de ştiinţă care, confruntat cu o sumedenie de observaţii aparent răzleţe şi nelegate între ele, se trezeşte în mijlocul nopţii cu o teorie care le explică şi le integrează. (Marele fizician francez Henri Poincare remarcă odată: „Dovedim cu ajutorul logicii, dar descoperim cu ajutorul intuiţiei."[14]) E cazul detectivului din romanele poliţiste confruntat cu o mulţime de indicii, care, când îşi dă seama cum s-au întâmplat lucrurile, integrează toate indiciile în povestea care reconstituie firul evenimentelor. în fiecare dintre cazurile de mai sus, observăm acelaşi tipar - o conştientizare a faptului că, în situaţia în care *această* ipoteză este *adevărată*, toate lucrurile îşi găsesc de la sine locul potrivit, fără efort şi fără denaturări. Prin natura sa, *acest ceva* se impune celui care iubeşte adevărul. Lewis s-a văzut silit să accepte o viziune asupra realităţii pe care n-o voia adevărată şi pe care cu siguranţă nu a *făcut*- o el însuşi să fie adevărată.

Oricine încearcă să relateze povestea convertirii lui Lewis trebuie să încerce să coreleze întâmplările din lumea exterioară a lui Lewis cu întâmplările din lumea sa interioară. Lewis însuşi afirmă că tocmai asta face în *Surprins de bucurie*, spunând povestea celor două lumi foarte diferite, însă întrepătrunse: lumea exterioară a şcolilor engleze şi a Universităţii Oxford şi lumea sa interioară, marcată de dorul după „Bucurie" şi de tensiunea între raţiune şi imaginaţie.

Pe de-o parte, o mare cu insule de poezie şi mit; pe de alta, un „raţionalism" volubil şi superficial. Aproape tot ce iubeam consideram a fi imaginar; aproape tot ce consideram real părea sumbru şi fără sens.[15]

Trebuie spus însă că exerciţiul de corelare a evenimentelor din lumea interioară a lui Lewis cu evenimentele istorice din lumea exterioară nu este întotdeauna uşor. De exemplu, în lumea exterioară, Lewis se afla în autobuz, pe strada Headington Hill, venind dinspre Magdalen College spre casă, în Headington, odinioară un sat (de curând integrat în oraşul Oxford); în lumea sa interioară, suferise prăbuşirea sistemelor de apărare împotriva unui Dumnezeu care Se apropia tot mai mult de el, a cărui existenţă nu-şi dorise niciodată să o recunoască şi pe care cu atât mai puţin dorise să-L întâlnească.[16] Două călătorii cu totul diferite se suprapuneau într-o călătorie cu autobuzul.

Cel mai reticent credincios: naşterea unui creştin pur şi simplu 11930-1932 Una dintre cele mai mari dificultăţi pe care le întâmpină cineva care citeşte *Surprins de bucurie* ţine de încercarea de a schiţa o hartă a evoluţiei lui Lewis care să stabilească în mod corect şi adecvat legături între realitatea interioară şi realitatea exterioară a vieţii lui Lewis. Nici măcar descrierea lui Lewis a raportului dintre cele două realităţi, în măsura în care lucrul acesta poate fi probat, nu este întotdeauna exactă. Aşa cum vom căuta să demonstrăm în capitolul următor, momentul redescoperirii lui Dumnezeu e destul de sigur că nu poate fi datat în vara lui 1929, aşa cum lasă de înţeles Lewis în *Surprins de bucurie*, ci la sfârşitul primăverii sau la începutul verii lui 1930. Indiscutabilă rămâne însă realitatea subiectivă a amintirilor lui. Lewis nu lasă loc de îndoieli în privinţa rearanjării mobilierului său mental şi a factorilor care au determinat acest fapt; dificultatea constă din stabilirea cronologiei istorice a acelui proces de reamenajare.

Procesul de cristalizare a credinţei în Dumnezeu pare să fi durat mai mult timp, culminând într-un final cu o hotărâre dramatică. îi era din ce în ce mai greu să opună rezistenţă la ceea ce vedea tot mai clar că este adevărat. Nu era ceva ce căutase, ci ceva care părea să îl caute pe el.

Consemnările lui Lewis amintesc de celebra distincţie a lui Blaise Pascal între „Dumnezeul filosofilor”, inofensiv, detaşat, şi „Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacov”, un Dumnezeu viu şi înflăcărat. Ceea ce Lewis considera a fi, în cel mai bun caz, o idee filosofică abstractă, s-a dovedit a avea o voinţă proprie.

După cum oasele uscate au fost cuprinse de un freamăt şi s-au adunat în acea vale cumplită, descrisă de Ezechiel, tot astfel, acum, o teoremă filosofică acceptată la nivel cerebral începu săfremete, să tresalte şi să-şi lepede giulgiul, a stat în picioare şi a devenit o prezenţă vie. Nu mi se mai îngăduia să mă joc de-a filosof ia.[1,]

O lectură atentă a corespondenţei lui Lewis confirmă ideea sugerată în acest pasaj din *Surprins de bucurie* - o tatonare a divinităţii în trecut, care nu fusese cu totul asumată. într-o scrisoare din 1920 adresată prietenului său oxfordian Leo Baker, Lewis dezvăluie faptul că, în perioada în care reflecta asupra existenţei materiei, a ajuns la concluzia că „teoria cea mai puţin problematică” este cea care „postulează un fel de Dumnezeu”. Pesemne, cugeta el, aceasta era un „semn al harului”. încetase să mai „sfideze cerul”[18]. Să fi fost acestea parte din „joaca de-a fi- losofia” la care se referise Lewis?

Esenţial în acest pasaj din *Surprins de bucurie* este faptul că Lewis descrie acum un Dumnezeu activ, hotărât şi *căutător*, nu un simplu construct mental sau joc filosofic. Dumnezeu batea insistent la uşa minţii şi vieţii lui Lewis. Realitatea i se dezvăluia ameninţător, reclamând insistent, chiar agresiv, un răspuns din partea lui. „Agnosticii afabili vorbesc cu voioşie despre «omul aflat în căutarea lui Dumnezeu». Pentru mine, în situaţia de atunci, era ca şi când ar fi vorbit despre şoarecele în căutarea pisicii.”[19]

Una dintre cele mai vibrante imagini din *Şifonierulleul şi vrăjitoarea* este zăpada care se topeşte, anunţând frângerea puterii vrăjitoarei şi întoarcerea iminentă a lui Aslan. In *Surprins de bucurie,* reflectând asupra convertirii sale, Lewis foloseşte această imagine sugestivă pentru a descrie felul în care el însuşi opunea tot mai puţină rezistenţă apropierii divine: „M-am simţit ca un om de zăpadă care începe într-un târziu să se topească. Topirea începea de la spate - pic-pic, iar în curând s-a transformat în şiroaie. Sentimentul nu mi-a prea fost pe plac.”[20]

„Târgul cu realitatea” stabilit de Lewis în 1916 era pe cale să fie abrogat, pe măsură ce conştientiza că nu-şi mai poate apăra vechile frontiere ale sufletului de forţele mult mai puternice care se ridicaseră împotriva sa. „Eram împresurat de o realitate care nu-ţi lasă loc de tocmeală.”[21] Ideea pe care Lewis o transmite aici poate uşor fi trecută cu vederea. Imaginea unui „târg cu realitatea” sugerează o compartimentare radicală şi totală a gândirii, care face posibilă înlăturarea gândurilor tulburătoare care ar perturba viaţa de zi cu zi. Ne aducem aminte că Lewis mai folosise strategia aceasta pentru a face faţă traumelor Primului Război Mondial. Realitatea a fost subordonată gândirii, gândire care a fost aruncată ca o plasă peste ea, pentru a o îmblânzi şi o împiedica să mai surprindă şi să câştige teren. Dar Lewis a descoperit că nu mai putea îmblânzi realitatea. Ca un tigru, aceasta a refuzat să rămână în cuşca sa artificială, s-a eliberat şi şi-a copleşit temnicerul.

In cele din urmă, Lewis a cedat în faţa a ceea ce deja accepta a fi inevitabil, „în ultimul trimestru din 1929 m-am dat bătut, L-am recunoscut pe Dumnezeu ca Dumnezeu, am îngenuncheat şi m-am rugat; în noapte aceea eram pesemne cel mai şovăielnic şi mai abătut convertit din toată Anglia.”[22] Lewis începuse să creadă în Dumnezeu; însă nu devenise creştin încă. Totuşi, el povesteşte că, pentru a-şi manifesta public credinţa teistă, a început să frecventeze capela colegiului şi să meargă regulat la biserica parohială HolyTrinity din Headington Quarry, nu departe de casa sa.[23]

Schimbarea de comportament, pe care Lewis o plasează în semestrul al treilea din 1929, după calendarul universitar al Oxfordului (şi anume, între 28 aprilie şi 22 iunie 1929), este extrem de importantă, întrucât face posibilă corelarea lumii lui interioare cu lumea exterioară. O transformare la nivelul gândirii a determinat o schimbare a comportamentului său în public — obiceiuri noi şi lucruri concrete pe care cei din preajma sa le puteau observa.

Interesul neaşteptat şi cu totul inedit manifestat de Lewis faţă de capelă a fost un motiv de mirare şi un subiect de discuţie între alţi universitari din Magdalen College la începutul anilor ’30. Filosoful american Paul Elmer More, care a vizitat Colegiul în 1933, a scris ulterior despre puternicul val de bârfe care circulau în colegiu despre noul obicei al lui Lewis de a frecventa capela.[24] Totuşi, Lewis subliniază că, la acea vreme, frecventarea capelei era o practică „pur simbolică şi provizorie”, care nici nu atesta, nici nu stimula devoţiunea lui creştină.[25]

Ea rămâne însă un reper pentru datarea convertirii lui la teism. Dacă putem identifica momentul în care Lewis a început să frecventeze capela, ne facem o idee despre momentul în care a început să creadă în Dumnezeu.

Mai important decât atât, Lewis însuşi a început să se perceapă pe sine în mod diferit. „Printre primele consecinţe ale convertirii mele teiste s-a numărat şi diminuarea semnificativă... a atenţiei pedante pe care o acordam evoluţiei opiniilor mele sau stărilor mele mentale.”[26] Decizia de a pune capăt acestei forme

narcisiste de introspecţie a avut şi o repercusiune practică inevitabilă: după ce nu mai scrisese în jurnalul intim din 1927, Lewis abandonează cu totul ideea de a relua însemnările. „Dacă teismul ar fi făcut şi numai atât pentru mine, şi tot ar trebui să fiu mulţumit că m-a lecuit de practica neghioabă şi cronofagă de a ţine un jurnal.”[27]

întrucât în 1927 a încetat să mai scrie în jurnal, amintirile lui Lewis despre evenimentele petrecute după această dată nu sunt demne de toată încrederea. Aşa cum el însuşi recunoştea în 1957, „nu eram în stare să reţin date”[28]. Fratele său era şi mai categoric: Lewis a avut „dintotdeauna mari dificultăţi în a reţine date”[29]. *Surprins de bucurie* este o relatare care vizează în primul rând schimbări din lumea interioară a lui Lewis, care uneori sunt corelate - în unele cazuri cam vag şi imprecis - cu evenimente din lumea exterioară. E o scriitură introspectivă, „sufocant de subiectivă”[30], dând socoteală în primul rând despre reamenajarea lumii interioare a lui Lewis, a gândurilor şi experienţelor personale.

Data tradiţională pentru perioada în care Lewis începe să creadă în Dumnezeu, consemnată de Lewis însuşi, este începutul verii lui 1929. însă această dată ridică mai multe întrebări dificile. De exemplu, dacă într-adevăr Lewis a început să creadă în Dumnezeu în perioada respectivă, de ce nu există nici măcar un indiciu, oricât de mic, în sensul acesta, în corespondenţa sa din preajma morţii tatălui său, survenită câteva luni mai târziu? Nu cumva moartea tatălui a fost *mai degrabă* factorul care l-a silit pe Lewis să reflecte profund asupra existenţei lui Dumnezeu în mijlocul frământărilor prin care trecea în acea perioadă?

Pregătindu-mă să scriu această biografie, am citit toate lucrările publicate ale lui Lewis în ordinea în care au fost scrise. în niciuna dintre lucrările din 1929 nu am depistat vreun semn care să facă aluzie la schimbările dramatice despre care Lewis susţine că se petreceau în lumea sa interioară pe parcursul acelui an. Nicio urmă de schimbare de ton sau tempo nu se observă în vreuna dintre lucrările sale scrise până în ianuarie 1930. Mai mult decât atât, Lewis afirmă clar că, în urma convertirii, a început să frecventeze biserica şi capela colegiului. în corespondenţa sa din 1929 nu există însă nicio referire la un astfel de obicei nou - şi vizibil -, nici ca simplă observaţie şi nici ca subiect de discuţie. Şi chiar de am lua în calcul zgârcenia cu care Lewis face, în general, dezvăluiri cu caracter personal, scrierile din perioada aceasta pur şi simplu nu conţin indicii despre vreo convertire în 1929. După cum vom vedea însă, scrierile lui din 1930 arată cu totul altfel.

Prin urmare, este data convertirii sale menţionată de Lewis în *Surprins de bucurie* corectă? Nu cumva memoria îi juca feste? Fără îndoială, Lewis rememorează o experienţă a convertirii în lumea sa lăuntrică şi o descrie cu destulă grijă. Dar în ce fel se raportează aceasta la evenimentele din lumea exterioară cu ani şi luni? E oare posibil ca Lewis să fi greşit? în fond, relatarea din *Surprins de bucurie* conţine şi alte erori de ordin istoric. (De exemplu, Lewis îşi aduce aminte că a citit pentru prima dată *Phantastes,* a lui George MacDonald, în august 1915, când de fapt data corectă este martie 1916). Având în vedere importanţa subiectului, merită să îl studiem în amănunt.

DATA CONVERTIRII LUI LEWIS: O REEVALUARE

In *Surprins de bucurie*, după cum am văzut, Lewis îşi datează convertirea prin trimestrul al treilea al anului 1929. Lewis foloseşte calendarul oxfordian, cu

trimestre de predare de opt săptămâni, cuprins între 28 aprilie şi 22 iunie 1929.[31] Aceasta este data acceptată şi reluată în toate biografiile de referinţă ale lui Lewis până în prezent. Cronologia tradiţională a convertirii lui Lewis la creştinism este în general stabilită apelând la cinci momente de cotitură:

1. 28 aprilie-22 iunie 1929: Lewis începe să creadă în Dumnezeu.
2. 19 septembrie 1931: In urma unei discuţii cu Tolkien, Lewis descoperă că creştinismul este un „mit adevărat".
3. 28 septembrie 1931: In drum spre Whipsnade Zoo, Lewis începe să creadă în divinitatea lui Cristos.
4. 1 octombrie 1931: Lewis îi spune lui Arthur Greeves că de la credinţa în Dumnezeu a „trecut la" credinţa în Cristos.
5. 15-29 august 1932: Lewis îşi descrie călătoria intelectuală spre Dumnezeu în *The Pilgrim's Regress,* carte scrisă în Belfast, în perioada respectivă.

Consider că această cronologie nu explică cel mai bine dovezile din sursele primare, de aceea propun o revizuire semnificativă a ei. După calculele mele, călătoria spirituală a lui Lewis este cu un an mai scurtă decât se credea în mod tradiţional. Cronologia pe care o propun, şi care este bazată pe o lectură atentă a surselor primare, este următoarea:

1. Martie-iunie 1930: Lewis începe să creadă în Dumnezeu.
2. 19 septembrie 1931: In urma unei discuţii cu Tolkien, Lewis descoperă că creştinismul este un „mit adevărat".
3. 28 septembrie 1931: în drum spre Whipsnade Zoo, Lewis începe să creadă în divinitatea lui Cristos.
4. 1 octombrie 1931: Lewis îi spune lui Arthur Greeves că de la credinţa în Dumnezeu a „trecut la" credinţa în Cristos.
5. 15-29 august 1932: Lewis îşi descrie călătoria intelectuală spre Dumnezeu în *The Pilgrim's Regress,* carte scrisă în Belfast, în perioada respectivă.

Ce dovezi am pentru această revizuire a concepţiei tradiţionale despre evoluţia convingerilor şi devoţiunii religioase ale lui Lewis? Mai întâi, să discutăm data convertirii lui Lewis la teism - şi anume, momentul în care a început

să creadă în Dumnezeu. Nu există nimic care să ateste o schimbare de atitudine în scrierile lui Lewis din 1929, perioada morţii tatălui său. Lucrurile încep să se schimbe însă în 1930. Doar două persoane sunt informate.

Intr-o scrisoare din 1931 adresată lui Arthur Greeves, Lewis vorbeşte despre felul în care obişnuia să îşi împartă cunoscuţii în prieteni de „gradul întâi" şi prieteni de „gradul doi." în prima categorie intrau doar Owen Barfield şi Greeves însuşi; în cea de-a doua, J.R.R. Tolkien.[32] Dacă Lewis ar fi vrut să împărtăşească schimbarea din viaţa sa cu cineva, în mod sigur le-ar fi spus prietenilor de „gradul întâi", Barfield şi Greeves. Insă corespondenţa sau cu cei doi nu conţine nici cea mai vagă referire la o schimbare importantă în viaţa sa în tot acel an.

Cu totul altfel stau lucrurile în 1930. Corespondenţa lui Lewis cu Barfield şi Greeves semnalează o transformare importantă, care corespunde cu tranziţia pe care Lewis o descrie în *Surprins de bucurie* şi care probabil că avusese loc în timpul trimestrului al treilea din 1930 (sau poate cu puţin timp înainte) - deci cam cu un an mai târziu faţă de ce spune Lewis. în ceea ce urmează, vom analiza două scrisori importante pe care Lewis le-a trimis prietenilor săi de „prim rang". Ambele sunt din *1930,* nu din *1929.*

Mai întâi, să ne oprim la scrisoarea scurtă şi profund introspectivă către Owen Barfield din 3 februarie 1930. în această scrisoare, după o scurtă introducere, Lewis notează următoarele:

Mi se întâmplă lucruri cumplite. „Duhul" sau Adevăratul Eu" are tendinţa îngrijorătoare de a deveni din ce în ce mai personal şi mai agresiv; se comportă de parcă ar fi Dumnezeu. Vino la mine până luni, cel târziu, altfel o să ajung să mă călugăresc.[33]

Chiar în timp ce scria, profesorul Henry Wyld veni să îl viziteze, facându-l să-şi piardă şirul gândurilor. întocmai ca „omul din Porlock" al lui Samuel Taylor Coleridge, care l-a întrerupt în timp ce compunea celebrul său poem „Kubla Khan" în 1797, Wyld îl împiedică pe Lewis să dea mai multe detalii. însă ce reuşeşte să spună e suficient. Se observă că e acelaşi fenomen pe care Lewis îl descrie ulterior în *Surprins de bucurie,* deşi îl plasează în semestrul al treilea din *1929.* Dumnezeu devenea o persoană reală pentru el şi pornea la atac. Lewis presimţea că va fi doborât de o putere superioară lui. In cuvintele lui din *Surprins de bucurie*, se simţea „târât dincolo de poartă."[34]

Rândurile lui Lewis pentru Barfield trebuie luate drept o prevestire a convertirii lui; sunt fără sens, dacă vin la un an după o experienţă pe care Lewis o trăise deja. Barfield însuşi subliniază importanţa acestei scrisori, într-un interviu dat în 1998, în care explică semnificaţia misivei pentru Lewis: aceasta marca „începutul convertirii sale"[35]. întâmplarea face însă că cel care i-a luat interviul lui Barfield (Kim Gilnett) plasează scrisoarea în 1929, potrivind-o astfel cu cronologia propusă de Lewis în *Surprins de bucurie* - în ciuda faptului că scrisoarea datează din anul următor. Scrisoarea aceasta anticipează tocmai temele despre care Lewis consemnează că au convers înspre momentul răvăşitor şi inevitabil al convertirii sale, care în mod clar îi stătea *înainte,* nu *în urmă.*

A doua scrisoare semnificativă i-a fost adresată lui Arthur Greeves, în data de 29 octombrie 1930. După cum menţionam mai devreme, Lewis afirmă explicit că, după convertire, a început să frecventeze slujbele de la capela Magdalen College. Nu există niciun indiciu în corespondenţa sa din 1929 sau din prima jumătate a anului 1930 că Lewis ar fi frecventat în mod regulat capela colegiului, însă într-un fragment revelator al scrisorii sale din 1930 către Greeves, Lewis scrie: „am început să merg la capela de la ora 8"[36], ceea ce presupunea că trebuia să se culce mult mai devreme decât obişnuise până atunci. Acest fapt este prezentat ca *o noutate,* o modificare semnificativă a programului său zilnic, care îi afecta programul obişnuit de lucru, începând cu anul universitar 1930-1931.

Dacă cronologia convertirii propusă de Lewis este cea corectă, înseamnă că începuse să frecventeze

capela colegiului în octombrie *1929.* Insă corespondenţa sa din această perioadă nu conţine nicio aluzie la un astfel de obicei. Mai mult de atât, menţiunea despre frecventarea capelei, din scrisoarea din octombrie 1930, indică implicit că Lewis se apucase de ceva ce până atunci *nu făcuse parte din rutina sa zilnică.* Dacă Lewis într-adevăr s-a convertit în trimestrul al treilea din 1929, de ce a aşteptat mai bine de un până a început să frecventeze capela colegiului? Nu are sens.

Data tradiţională a convertirii lui Lewis se pare că necesită a fi revizuită. Obţinem cea mai plauzibilă interpretarea a dovezilor dacă acceptăm localizarea subiectivă a evenimentului în lumea interioară a lui Lewis, dar înţelegem că Lewis a greşit în situarea temporală a evenimentului. Nu punem la îndoială natura sau

realitatea convertirii lui Lewis. Problema este însă că Lewis plasează eronat evenimentul în spaţiul şi timpul lumii exterioare. Cea mai coerentă perspectivă e că

6.1. Interiorul capelei Magdalen College, în jurul anului 1927. Lewis a început să frecventeze în mod regulat capela din octombrie 1930.

Lewis s-a convertit în trimestrul al treilea din 1930, nu din 1929. In 1930, trimestrul al treilea s-a potrivit să fie între 27 aprilie şi 21 iunie.

Insă această redescoperire a lui Dumnezeu nu a însemnat decât un popas pentru Lewis, nicidecum capătul de drum. Trebuia să mai depăşească o piatră de hotar, un pas pe care Lewis îl considera important - mutaţia de la o credinţă generică în Dumnezeu (cunoscută îndeobşte drept „teism”) spre un angajament ferm faţă de creştinism. Acesta pare să fi fost un proces lung şi complex, la care au contribuit mai mulţi. Unii dintre ei - precum George Herbert - i-au vorbit lui Lewis ca voci răsunătoare din trecut. A fost însă o persoană care i-a vorbit lui Lewis din prezent. In ceea ce urmează, aducem în discuţie o convorbire nocturnă între Lewis şi J.R.R. Tolkien, care a schimbat radical perspectiva lui Lewis asupra creştinismului.

O CONVORBIRE NOCTURNĂ CU TOLKIEN: SEPTEMBRIE 1931

Ultimul capitol din *Surprins de bucurie* aminteşte în treacăt, dar contrari- ant, trecerea lui Lewis de la un teism „pur şi simplu” la creştinism. Lewis caută să sublinieze că această convertire a sa nu a avut nimic de a face cu dorinţa sau cu dorul. Dumnezeul căruia I se predase în trimestrul al treilea din 1930 era „complet neomenesc”. Nu îşi imaginase vreodată că „avea să existe vreo legătură între Dumnezeu şi Bucurie”[37]. Convertirea lui Lewis a fost una eminamente raţională, fără să aibă vreo legătură cu „Bucuria” care îl fascinase cale de o viaţă. „Nu încercam niciun fel de dorinţă.”[38] Convertirea sa la teism a fost, într-un sens, un proces strict raţional.

în punctul acesta, retorica lui Lewis poate fi înţeleasă prin prisma scopului de a respinge o persistentă caricatură ateistă a credinţei, potrivit căreia aceasta nu este altceva decât „proiecţia unor dorinţe neîmplinite”[39]. Această idee, care îşi găseşte expresia clasică în scrierile lui Sigmund Freud (1856-1939), are o istorie intelectuală care se pierde în negura timpului. Din această perspectivă, Dumnezeu este doar un vis de consolare pentru perdanţii vieţii, o cârjă spirituală pentru cei obidiţi şi neadaptaţi.[40] Lewis respinge o astfel de idee. Existenţa lui Dumnezeu, subliniază Lewis, nu fusese ceva ce şi-ar fi dorit să fie adevărat; îşi preţuia prea mult independenţa, ca să aibă astfel de aşteptări. „Voisem dintotdeauna, mai presus de orice, să nu fiu deranjat de intervenţii exterioare.”[41] Intr-adevăr, Lewis

a fost confruntat de ceva ce nu îşi *dorise* să fie adevărat, fiind obligat să accepte că *era* totuşi adevărat.

Acest Dumnezeu al raţiunii nu avea mai nicio legătură cu lumea fanteziei şi a dorurilor a lui Lewis, şi nici nu se asemăna cu Isus din Nazaret. Atunci când şi în ce fel a început Lewis să facă acele legături mai profunde, caracteristice scrierilor lui mature? Răspunsul simplu este că *Surprins de bucurie* nu ne lămureşte. Lewis recunoaşte că această etapă finală a călătoriei sale spirituale, de la „simplul teism la creştinism, este cea despre care ştiu cel mai puţin”[42], şi că nu trebuie să ne aşteptăm la o prezentare factuală completă şi precisă.

Ce descoperim, în schimb, este un mănunchi de idei şi amintiri disparate, care îl obligă pe cititor să stabilească el însuşi legătura dintre ele şi diversele fapte de viaţă, pentru a obţine o imagine coerentă. Din corespondenţa lui Lewis rezultă însă că o discuţie amplă a jucat un rol hotărâtor în trecerea lui de la o simplă credinţă în Dumnezeu spre asumarea creştinismului. Având în vedere importanţa acestei conversaţii, o vom trata pe îndelete.

Sâmbăta, în data de 19 septembrie 1931, Lewis i-a invitat pe Hugo Dyson (1896-1975), profesor de limbă şi literatură engleză la Universitatea Reading din apropiere, şi pe J.R.R. Tolkien să ia cina la Magdalen College.[43] Dyson şi Tolki- en se cunoşteau bine, fiind colegi de generaţie la Exeter College, unde amândoi studiaseră limba şi literatura engleză. Era o după-amiază plăcută şi calmă. După cină, au pornit să se plimbe pe Addison’s Walk, o potecă circulară care urma cursul Râului Cherwell prin complexul colegiului, discutând despre metaforă şi mit.

După ce vântul începu să sufle mai tare, scuturând frunze din copaci care cădeau la pământ cu un răpăit ca de ploaie, cei trei s-au dus înspre apartamentul lui Lewis pentru a-şi continua discuţia, care între timp ajunsese la creştinism. La ora 3 dimineaţa, Tolkien se scuză şi porni către casă. Lewis şi Dyson conti- nuară preţ de încă o oră. Conversaţia această prelungită cu cei doi colegi a jucat un rol decisiv în viaţa lui Lewis. I se părea că metafora vântului era o trimitere la prezenţa şi lucrarea tainică ale lui Dumnezeu.[44]

Deşi la această vreme Lewis nu mai ţinea un jurnal intim, la scurt timp după acest episod i-a scris două scrisori lui Greeves, explicându-i întâmplările din acea noapte şi însemnătatea lor pentru propriile sale reflecţii asupra credinţei.[45] In prima scrisoare, datată 1 octombrie, Lewis îi comunică lui Greeves efectul discuţiei din seara respectivă, nu şi conţinutul ei:

> *Tocmai am trecut de la credinţa în Dumnezeu la credinţa fermă în Cristos - în creştinism. Voi încerca să îţi explic altădată. Discuţia lungă pe care am avut-o cu Dyson şi Tolkien a cântărit mult.*[46]

Lireşte că Greeves s-a arătat foarte interesat să afle mai mult despre această evoluţie neaşteptată. Lewis i-a oferit o descriere amănunţită a întâmplărilor din seara respectivă în următoarea sa scrisoare, din 18 octombrie. Lewis i-a explicat că impedimentul său îl constituia neputinţa sa de a înţelege „în ce fel viaţa şi moartea Cuiva (oricine ar fi) de acum 2.000 de ani ne-ar fi de vreun ajutor aici şi acum”. Incapacitatea lui de a înţelege acest fapt l-a poticnit pe Lewis „pentru mai bine de un an”. Era dispus să accepte că Cristos ne oferă un bun exemplu, însă nu era pregătit să meargă mai departe de atât. Lewis a înţeles că Noul Testament propune o perspectivă total diferită, folosind termeni precum *ispăşire sau jertfă* pentru a evidenţia adevărata semnificaţie a ceea ce s-a întâmplat. însă aceste exprimări, mărturisea Lewis, i se păruseră a fi „ori prosteşti ori scandaloase.”[47]

Cu toate că „lunga discuţie nocturnă” îi angrenase deopotrivă pe Dyson şi Tolkien, se pare că abordarea lui Tolkien l-a făcut pe Lewis să privească într-un mod cu totul nou credinţa creştină. Pentru a înţelege felul în care Lewis a trecut de la teism la creştinism, trebuie să zăbovim puţin asupra ideilor lui J.R.R. Tolkien, căci el, mai mult ca oricine altcineva, l-a ajutat pe Lewis în etapa finală a ceea ce autorul medieval Bonaventura de Bagnoregio (1221-1274) descria drept „călătoria minţii spre Dumnezeu”. Tolkien l-a ajutat să înţeleagă că problema nu consta din incapacitatea lui Lewis de a înţelege *raţional* teoria, ci din incapacitatea sa de a-şi *imagina* semnificaţia ei. Problema nu ţinea în primul rând de *adevăr,* ci de *semnificaţie.* Confruntat cu istoria creştină, Lewis se limita la raţiune, când ar fi trebuit să fie receptiv la intuiţiile de adâncime ale imaginaţiei sale.

Tolkien îl îndemna pe Lewis să se apropie de Noul Testament cu aceeaşi disponibilitate de a-şi folosi imaginaţia şi cu aceleaşi aşteptări cu care lectura miturile păgâne în activitatea sa academică. Insă, aşa cum sublinia Tolkien, exista o deosebire fundamentală. După cum Lewis însuşi preciza în cea de-a doua scrisoare adresată lui Greeves, „Povestea despre Cristos este pur şi simplu un mit adevărat; un mit care îşi exercită influenţa asupra noastră ca toate celelalte mituri, diferenţa fundamentală fiind însă faptul că mitul acesta *s-a întâmplat în realitate*,”[48]

Cititorul trebuie să înţeleagă că termenul *mit* nu este folosit în contextul de faţă cu sensul de „basm” sau cu sensul peiorativ de „minciună spusă cu scopul de a înşela”. Este adevărat că şi Lewis a înţeles cândva miturile în acest fel - ca „minciuni poleite cu aur”. Aşa cum a fost folosit în dialogul dintre Tolkien şi Lewis, termenul *mit* trebuie înţeles în sensul tău tehnic din sfera literaturii, altminteri sensul real al discuţiei se pierde.

Pentru Tolkien, un mit este o naraţiune care comunică „adevăruri fundamentale” - cu alte cuvinte, una care caută să descrie realitatea profundă a lucrurilor. Cele mai bune mituri, spunea el, nu sunt neadevăruri născocite în mod voit, ci povestiri făurite de oameni pentru a surprinde ecourile unor adevăruri profunde. Miturile oferă crâmpeie din acele adevăruri, nu întreg adevărul. însă ele sunt ca nişte fascicule desprinse din lumina adevărată. Atunci când adevărata povestire este relatată în întregime, ea are capacitatea de a desăvârşi toate crâmpeiele de adevăr şi înţelepciune prezente în acele imagini fragmentare. Pentru Tolkien, înţelegerea *coerenţei de sens* a creştinismului avea prioritate asupra înţelegerii *veridicităţii* lui. Creştinismul oferea imaginea de ansamblu, care reuneşte şi totodată transcende intuiţiile fragmentare şi nedesăvârşite ale miturilor.

Nu e greu de înţeles în ce fel gândirea lui Tolkien a adus coerenţă şi claritate în gândurile confuze care îl entuziasmau pe Lewis la acea vreme. Pentru Tolkien, mitul trezeşte în cititori dorinţa după ceva ce întrece capacitatea lor de a înţelege. Miturile au această capacitate inerentă de a lărgi cunoaşterea celor care le citesc şi de a le permite să acceadă la ceva de dincolo de ei înşişi. Cel mai bun lucru pe care miturile îl au de oferit este ceea ce mai târziu Lewis avea să numească „o rază veritabilă, chiar dacă nefocalizată, din adevărul divin, proiectată pe imaginaţia omenească”[49]. Creştinismul, departe de a fi un mit printre multe alte mituri, este împlinirea tuturor religiilor mitologice anterioare. Creştinismul narează povestirea adevărată a omenirii, care dă sens tuturor povestirilor pe care omenirea le spune despre sine.

Gândirea lui Tolkien l-a influenţat profund pe Lewis. Aceasta răspundea unei întrebări care îl măcinase pe Lewis din anii adolescenţei: cum putea creştinismul să fie singura religie adevărată, iar toate celelalte false? Lewis îşi dădea seama în sfârşit că nu era necesar să afirme că minunatele mituri ale antichităţii erau *cu totulfalse*; acestea erau ecouri sau întrezăriri ale adevărului întreg, care fusese descoperit în şi prin credinţa creştină. Creştinismul desăvârşeşte şi întregeşte intuiţiile parţiale şi imperfecte cu privire la realitate, care sunt presărate pretutindeni în cultura umană. Tolkien i-a furnizat lui Lewis o lentilă, un mod de a privi realitatea, care i-a permis lui Lewis să vadă creştinismul ca o încununare şi împlinire a acestor ecouri şi umbre ale adevărului plenar născute din dorul şi căutările spiritului uman.

Dacă Tolkien avea dreptate, asemănările dintre creştinism şi religiile păgâne *„trebuiau* să existe”[50]. Ar fi fost o problemă dacă ele *nu* ar fi existat.

Poate chiar mai important însă, Tolkien l-a ajutat pe Lewis să restabilească legătura profundă dintre raţiune şi imaginaţie. In sfârşit, tânjirile profunde ale sufletului nu mai era nevoie să fie marginalizate sau reprimate, aşa cum cerea „noua perspectivă” şi cum se temea Lewis că va impune credinţa în Dumnezeu. Acestea puteau fi acum integrate - firesc şi convingător - în povestea de ansamblu a realităţii pe care Tolkien i-o înfăţişase. In cuvintele lui Tolkien de mai târziu, Dumnezeu a hotărât ca „inima oamenilor să tânjească după ceea ce este dincolo de hotarele lumii, între care să nu-şi găsească liniştea”[51].

Creştinismul, descoperea Lewis, îi permitea să afirme însemnătatea dorului şi a tânjirilor lăuntrice în cadrul unei înţelegeri raţionale a realităţii. Dumnezeu era adevăratul „loc din care fuseseră trase toate săgeţile Bucuriei încă din copilărie”[52]. Raţiunea şi imaginaţia deopotrivă au fost validate şi împăcateprin viziunea creştină asupra realităţii. Tolkien l-a ajutat astfel pe Lewis să înţeleagă că o credinţă „raţională” nu era neapărat searbădă din punct de vedere emoţional şi imaginativ. înţeleasă corect, credinţa creştină era mai mult decât capabilă de a integra raţiunea, tânjirile lăuntrice şi imaginaţia.

CREDINŢA LUI LEWIS ÎN DIVINITATEA LUI CRISTOS

In urma conversaţiei cu Tolkien şi Dyson, Lewis a înţeles forţa imaginativă a creştinismului. Nu înseamnă însă că a înţeles şi învăţăturile specifice ale credinţei creştine - doctrinele de bază cuprinse în crezuri. Mai degrabă, Lewis a ajuns să preţuiască perspectiva asupra realităţii în ansamblu, aşa cum o descoperea în credinţa creştină. Insă relatarea lui Lewis despre propria sa călătorie spirituală conţine referiri specifice la dificultăţile pe care le avea cu doctrinele de căpătâi ale credinţei, inclusiv cu doctrina despre identitatea lui Isus din Nazaret. Aşadar, în ce perioadă pot fi situate aceste demersuri intelectuale?

Lewis rememorează existenţa unui proces de clarificare şi cristalizare intelectuală, prin care aspectele explicit teologice ale credinţei sale au început să se contureze. In *Surprins de bucurie,* Lewis descrie acest proces şi arată că el s-a desfăşurat în timpul unei călătorii spre Grădina Zoologică Whipsnade, însă nu oferă date concrete:

Ştiufoarte bine când', dar şi cum, s-a produs pasul final. Cineva m-a dus la grădina zoologică din Whipsnade, într-o dimineaţă însorită.

Când am plecat într-acolo, nu credeam că Isus Cristos este Fiul lui Dumnezeu, dar când am ajuns credeam, şi totuşi, n-aş putea spune că meditasem în timpul călătoriei.[53]

Observăm încă o dată tiparul călătoriei care i-a prilejuit lui Lewis timp de gândire, timp în care lucrurile au început să se aşeze în mod firesc la locul lor, fără efort mental din partea lui. Dar când a făcut Lewis acest „pas final”?

Biografii lui Lewis au plasat de obicei acest „pas final” pe 28 septembrie 1931, când, într-o dimineaţă ceţoasă, Warnie l-a dus pe Lewis la Grădina Zoologică Whipsnade din Bedfordshire, în ataşul motocicletei sale. Consensul biografilor lui Lewis este că această dată marchează convertirea lui Lewis la creştinism.[54] Aceasta este sprijinită de remarca lui Warnie cum că în timpul acestei „ieşiri” din 1931, Lewis a decis să se întoarcă în biserică.[55]

Dacă această interpretare este corectă, ultimele etape ale trecerii lui Lewis de la o simplă credinţă în Dumnezeu la un angajament faţă de creştinism pot fi prezentate în felul următor:

1. 19 septembrie 1931: în urma unei conversaţii cu Tolkien şi Dyson, Lewis îşi dă seama că creştinismul este „mitul adevărat”.
2. 28 septembrie 1931: Lewis începe să creadă în divinitatea lui Cristos în timp ce e dus cu motocicleta la Grădina Zoologică Whipsnade de către fratele său, Warnie.
3. 1 octombrie 1931: Lewis îl anunţă pe Arthur Greeves că „a trecut” de la credinţa în Dumnezeu pur şi simplu la credinţa în Cristos.

După acest scenariu, procesul convertirii lui Lewis este destul de scurt, toate elementele critice întâmplându-se de-a lungul a zece zile (19-28 septembrie 1931). în acest fel a fost înţeleasă, în mod tradiţional, redescoperirea treptată a creştinismului de către Lewis, perspectivă care se armonizează cu dovezile cuprinse în scrierile sale.

Conversaţia cu Tokien şi Dyson i-au permis lui Lewis să întrevadă şi să înţeleagă totodată potenţialul imaginar al naraţiunii creştine, aducând lumină peste întrebări care îl măcinaseră de multă vreme. După ce s-a lăsat cuprins în „îmbrăţişarea imaginativă” a creştinismului, Lewis a început cercetarea raţională a

acestuia. Cercetarea raţională a doctrinelor creştinismului vine după ce fantezia i-a fost stârnită de imaginile şi povestirile acestuia.

Aşa cum de multe ori s-a observat, pentru Lewis, teoria este secundară în raport cu realitatea[56] - ca reflecţie intelectuală rezultată în urma înţelegerii sau evaluării unui anumit lucru, în primul rând cu ajutorul imaginaţiei. Lewis a perceput veridicitatea creştinismului cu ajutorul imaginaţiei sale, şi doar mai apoi a început să înţeleagă raţional ceea ce imaginaţia sa surprinsese şi îmbrăţişase deja.
Relatarea tradiţională a convertirii lui Lewis sugerează că acest proces nu a durat mai mult de zece zile. Insă corespondenţa lui Lewis dă de înţeles că procesul a fost unul lung şi complex, întinzându-se pe durata câtorva luni, nu doar a câtorva zile.[57] Aşadar, cât de siguri putem fi că revelaţia cristologică a survenit în drum spre Grădina Zoologică Whipsnade, în septembrie 1931?

In mod tradiţional, se consideră că descrierea vizitei la Grădina Zoologică Whipsnade din *Surprins de bucurie* se referă la ziua de 28 septembrie 1931, când Warnie l-a dus pe Lewis în ataşul motocicletei sale. Nu încapă îndoială că Lewis a vizitat Whipsnade la acea dată. Dar aceasta să fie data la care concepţia sa teologică despre identitatea lui Cristos s-a clarificat? Mai întâi, trebuie remarcat că în paginile relevante din *Surprins de bucurie* nu există menţiuni nici despre Warnie, nici despre motocicletă, nici despre luna septembrie şi nici despre anul 1931. Ba mai mult, la scurt timp după vizită, Lewis i-a scris o scrisoare lungă fratelui său, amintind în treacăt ziua pe care o petrecuseră împreună la Whipsnade - fără vreo indicaţie că el ar fi avut parte de vreo transformare religioasă sau vreo clarificare teologică semnificativă.[58]

O analiză mai minuţioasă a amintirilor lui Warnie din acea zi de septembrie 1931 ridică întrebări suplimentare cu privire la opinia tradiţională.[59] Este evident că impresiile lui Warnie despre ziua respectivă nu se bazează pe relatările personale şi confidenţiale ale fratelui său, ci rezultă din propriile sale corelări cu firul narativ din *Surprins de bucurie.* Ceea ce unii au considerat a fi amintirea lui Warnie despre o discuţie cu Lewis este în mod evident o interpretare ulterioară pe care Warnie o dă unui eveniment. Şi, aşa cum vom vedea, interpretarea aceasta a evenimentului respectiv este ea însăşi problematică. Dar dacă Lewis a fost dus la Whipsnade cu *altă* ocazie, când Warnie *nu* era prezent? Dar dacă *atunci* a trecut prin acel proces de clarificare teologică?

Amintirea lui Lewis despre acea importantă zi de la Grădina Zoologică Whipsnade, consemnată în *Surprins de bucurie*, conţine un pasaj liric în care sunt pomenite „păsări cântând în ramuri... clopoţei în iarbă şi canguri mici ţopăind prin preajmă”, plus observaţia că peisajul din „Pădurea Wallaby” fusese distrus din cauza lucrărilor de construcţie de la grădina zoologică.[60] însă clopoţelul englezesc *(Hyacinthoides non-scripta*) înfloreşte de la sfârşitul lui aprilie până spre sfârşitul lui mai (în funcţie de vreme), iar frunzele i se veştejesc şi cad până la sfârşitul verii.[61] Clopoţeii de la Whipsnade dau în floare mai târziu decât în alte locuri, datorită climatului mai rece de pe dealurile pe care e aşezată grădina.[62] In septembrie nu aveau cum să existe „clopoţei pe jos” la Whipsnade. In mai şi la începutul lui iunie însă, clopoţeii în floare puteau fi văzuţi la tot pasul.

Se poate ca însemnătatea acestui detaliu să le fi scăpat unora sau poate clopoţelul englezesc a fost confundat cu omologul său scoţian *[Câmpanula rotundifolia,* cunoscut în Anglia drept „harebell”), care continuă să înflorească până în septembrie. Rememorarea priveliştii „edenice” de la Grădina Zoologică Whipsnade, cu păsărelele şi clopoţeii înfloriţi, consemnată în *Surprins de bucurie,* este evident amintirea unei zile de primăvară târzie sau de început de vară, nicidecum amintirea unei zile de început de toamnă.

Atenţia sporită faţă de clopoţei sugerează poate o relaţie simbolică cu această clipă de revelaţie - Lewis însuşi menţionează că este de multă vreme un „admirator zelos al Florii Albastre” (pagina 23).[63] In Romantismul german, motivul „Florii Albastre” are o istorie complexă. Apare în *Heinrich von Ofterdingen* (1802), un fragment de roman scris de Novalis şi publicat postum, devenind un simbol al năzuinţei către o

armonie niciodată realizată între raţiune şi imaginaţie, între lumea obiectivă din afara minţii şi lumea subiectivă din interior. Albăstreaua europeană, de un albastru deschis, este deseori dată ca sursă de inspiraţie pentru acest simbol.[64] E uşor de făcut, pornind de aici, o extrapolare şi la clopoţei.

Dacă ne gândim bine, devine limpede că pasajul despre „Floarea Albastră" din *Surprins de bucurie* nu are în vedere toamna lui 1931, ci o *a doua* vizită la Whipsnade, în prima săptămână din iunie 1932, când Lewis a fost dus, din nou, la grădina zoologică - de data aceasta însă cu maşina, într-o „zi splendidă", de către Edward Foord-Kelcey (1859-1934). Pe 14 iunie, la scurt timp după călătorie, Lewis i-a scris fratelui său, menţionând „puzderia de clopoţei" pe care îi văzuse în timpul vizitei la Whipsnade şi de starea „Pădurii Wallaby"[65]. Exprimarea din această porţiune a scrisorii seamănă izbitor de mult cu cea din pasajul relevant din *Surprins de bucurie*. Nu cumva această dată mai târzie marchează momentul în care Lewis a început să creadă în sfârşit în Întrupare, probabil ca un punct culminant al cercetărilor sale asupra credinţei creştine? Dacă da, faptul sugerează o înţelegere aprofundată, din interior, a credinţei sale creştine, întrucât la data respectivă Lewis se identifica fără ezitări cu un creştin. Atunci însă se impune o revizuire a cronologiei tradiţionale, după cu urmează:

1. 19 septembrie 1931: In urma unei conversaţii cu Tolkien şi Dyson, Lewis îşi dă seama că creştinismul este „mitul adevărat”.
2. 1 octombrie 1931: Lewis îl informează pe Arthur Greeves că a „trecut de la” o credinţă în Dumnezeu la o credinţă în Cristos.
3. 7(?) iunie 1932: Lewis începe să creadă în divinitatea lui Cristos în timp ce este dus cu maşina spre Grădina Zoologică Whipsnade, de către Edward Foord-Kelcey.

E posibil oare ca mintea iscoditoare, mereu neliniştită a lui Lewis, să-şi fi găsit liniştea în acea călătorie spre Grădina Zoologică Whipsnade în septembrie 1931, cam la o săptămână după conversaţia cu Tolkien? Sau procesul de reflecţie şi cristalizare a fost mai îndelungat, sfârşindu-se în timpul unei călătorii ulterioare la Whipsnade, în iunie 1932? Scrisoarea lui Lewis către Greeves din 1 octombrie 1931, în care afirmă că acum „cred cu fermitate în Cristos”, poate fi luată ca o conştientizare incipientă a importanţei lui Cristos, realitate care trebuia cercetată şi articulată corespunzător, atingând punctul culminat în iunie 1932. Insă corespondenţa din această perioada mai târzie — inclusiv o scrisoarea către Warnie, din 14 iunie 1932 - nu pomeneşte o atare evoluţie. Nu putem elimina nici posibilitatea ca Lewis să fi amestecat amintirile din cele două vizite la Whipsnade, când a scris cartea *Surprins de bucurie.* E posibil chiar să le fi *contopit* în memoria sa, combinând astfel imaginile şi temele ambelor vizite şi comprimându-le într- o experienţă unică. Aşadar care dintre aceste două vizite marchează adevăratul moment de iluminare? Observam mai devreme că datele prezentate de Lewis nu sunt tocmai demne de încredere şi este posibil ca relatarea din *Surprins de bucurie* să rezulte din confuzia unor evenimente similare.

Această lucrare a lui Lewis, cea mai amăgitoare dintre scrierile sale, ne lasă şi acum, ca de atâtea ori, în ceaţă, şi, cu toate că vrem să ştim mai mult, ne vedem obligaţi să ne mulţumim cu ce avem. Cea mai bună soluţie în prezent este să acceptăm data convenţională a convertirii lui Lewis la creştinism - septembrie 1931 -, dar să subliniem ambiguităţile şi neclarităţile care o înconjoară. Scrisoarea lui Lewis către Greeves din 1 octombrie 1931 are cu adevărat noimă doar în cazul în care Lewis făcuse deja la acea dată un pas decisiv înspre cristologie, chiar dacă cercetările sale au continuat şi în anul următor.

6.3 Holy Trinity Church, Headington Quarry, Oxford, vedere sudică; se observă portalul. Fotografia a fost realizată de Henry W. Taunt (1842-1922), în 1901.

Insă indiferent când am data acest moment de iluminare, el trebuie văzut drept epilogul unui îndelungat proces de reflecţie care s-a desfăşurat pe parcursul mai multor etape. Nu ne putem fixa pe un singur moment - nici măcar pe acesta - ca fiind definitoriu pentru datarea „convertirii” lui Lewis la creştinism; ce putem face în schimb este să schiţăm o traiectorie ascendentă a reflecţiei, în care conversaţia cu Tolkien reprezintă un moment crucial de tranziţie, iar vizita la Grădina Zoologică Whipsnade, urmarea sa logică.

Un anumit punct de pe această traiectorie ascendentă a reflecţiei merită o atenţie deosebită. în ziua de Crăciun a anului 1931, Lewis participă pentru întâia dată, ca adult, la celebrarea Euharistiei, în Holy Trinity Church, din Headington, Quarry. Intr-o lungă scrisoare adresată fratelui său, Lewis menţionează explicit faptul că participase la „prima slujbă”[66] în ziua respectivă la Biserica Holy Trinity din Headington Quarry - cu alte cuvinte, participase la un serviciu euharistie. Lewis nu va fi avut vreo îndoială că fratele său înţelegea evoluţia sa spirituală, date fiind tradiţiile Bisericii Anglicane la vremea aceea.

Până la acea dată, Lewis obişnuia să participe la *Matins*[67] o „slujbă a cuvântului”, şi pleca de multe ori - spre iritarea preotului Wilfrid Thomas - în timpul ultimului imn, înainte de încheierea propriu-zisă a slujbei. Lewis nu a pregetat să menţioneze că în vreme ce la *Matins* oricine era binevenit să participe, Sfânta Euharistie era rezervată numai celor credincioşi. Informându-l pe fratele său de decizia sa de a participa la o astfel de slujbă, Lewis voia să îi comunice că înaintase semnificativ pe drumul credinţei.

Ceea ce Lewis nu ştia însă era că şi Warnie întreprinsese o călătorie spirituală asemănătoare, primind Euharistia din nou, după o întrerupere care data din anii copilăriei, în Bubbling Well Chapel din Shanghai[68] - tot de Crăciun, în 1931. Cei doi fraţi, fără să ştie unul despre celălalt, îşi exprimaseră public angajamentul faţă de creştinism în aceeaşi zi.

In final, nu contează atât de mult data precisă a convertirii lui Lewis la creştinism, cât mai ales implicaţiile acesteia pentru viitoarele sale scrieri. Convertirea e posibil să fi fost un eveniment interior, de mare importanţă pentru Lewis, dar fără un impact vizibil asupra operei sale literare. De exemplu, T.S. Eliot s-a convertit la creştinism în 1927, gestul său fiind foarte mediatizat. însă ar fi mulţi care ar spune că scrierile ulterioare ale lui Eliot nu au fost influenţate de convertirea sa atât de mult pe cât ar fi fost poate de aşteptat.

Lucrurile stau cu totul altfel în cazul lui Lewis. De la bun început, Lewis a înţeles că dacă creştinismul este adevărat, toate impasurile intelectuale şi imaginative care îl frământaseră din tinereţe îşi găseau rezolvarea. „Târgul cu realitatea” din tinereţe reprezenta tentativa lui personală de a *impune* o ordine arbitrară (dar convenabilă) într-o lume haotică. Acum începea să înţeleagă că există o ordine mai profundă a realităţii, întemeiată pe natura lui Dumnezeu - care, odată înţeleasă, dădea sens culturii, istoriei, ştiinţei şi, mai presus de toate, actelor de creaţie literară pe care le preţuia atât de mult şi care făcuseră obiectul studiilor sale de o viaţă. Trecerea la credinţă a însemnat pentru Lewis nu doar o înţelegere mai profundă a literaturii, ci şi o motivaţie şi un cadru teoretic pentru propriile sale creaţii literare - lucru care se poate vedea cel mai bine în lucrarea sa de mai târziu, *Till We Have Faces* (1956), dar la fel de vizibil în *Cronicile din Narnia.*

Pur şi simplu nu putem evalua lucrările academice şi literare ale lui Lewis fără să înţelegem principiile diriguitoare ale realităţii sale interioare, care - după o perioadă de gestaţie şi reflecţie - au început să se fixeze la începutul toamnei anului 1931, fiind pe deplin fixate în solul lumii sale interioare odată cu vara lui 1932. Când Lewis s-a dus să-şi petreacă vacanţa de vară cu Arthur Greeves, între 15 şi 29 august 1932, era deja pregătit să descrie noua şi comprehensiva sa viziune asupra credinţei creştine în lucrarea care avea

să devină *The Pilgrims Regress* (tratată la paginile 182-188). Cu toate că Lewis avea să continue explorarea relaţiei dintre raţiune şi imaginaţie în perimetrul credinţei, componentele fundamentale ale noii sale viziuni privind creştinismul erau deja la locul lor.

în acest capitol, am urmărit traseul convertirii lui Lewis la creştinism, un proces lung şi complex, şi pe parcurs am ridicat anumite semne de întrebare cu privire la datele şi interpretările tradiţionale ale acestui itinerar. Trebuie să evităm însă ispita de a descrie convertirea lui Lewis ca fiind una reprezentativă sau tipică. Aşa cum el însuşi remarcă ulterior, modul specific în care a ajuns la credinţă a fost „o cale arareori umblată”[69], care, prin urmare, nu are cum să fie considerată normativă. Potrivit cu propria-i descriere, convertirea lui Lewis apare drept o chestiune intimă, discretă, lipsită programatic de gesturi sau declaraţii dramatice, însă treptat, credinţa lui Lewis avea să devină deopotrivă publică şi proeminentă, după cum vom vedea când vom studia rolul său de apologet în timpul războiului.

însă până atunci ne mai rămân încă multe de spus despre Lewis ca profesor la Oxford, în special despre modul în care trata literatura - tema următorului nostru capitol.

Note

1. Trupuri abjecte (n.tr.).
2. *Joseph Pearce, Literary Converts: Spiritual Inspiration in anAge ofUnbelief{Lonăon: HarperCollins, 1999).*
3. Opera a fost tradusă în româneşte cu titlurile: *Ţara pustie* (Ion Pillat) şi *Tărâmul pustiit* (Şerban Foarţă) (n.ed.)
4. *Surprins de bucurie, 208.*
5. Graham Greene, *CollectedEssays* (New York: Penguin, 1966), 91-92.
6. Donat Gallagher, ed., *The Essays, Articles and Reviews of Evelyn Waugh* (London: Methuen, 1983), 300-304.

7. Scrisoare către Edward Sackville-West, citată în Michael de-la-Noy, *Eddy: The Life ofEdward Sackville-West* (London: Bodley Head, 1988), 237.
8. *Surprins de bucurie, 231.*
9. Ibid.
10. Ibid., 230.
11. *Allegory of Love, 142.*
12. *The Discarded Image, 206.*
13. *Surprins de bucurie, 229-246.*
14. Henri Poincare, *Science andMethod* (Londra: Nelson, 1914), 129.
15. *Surprins de bucurie, 187.*
16. Ibid., 244-245.
17. *Surprins de bucurie, 244.*
18. Scrisoare către Leo Baker, 25 septembrie 1920; *Letters,* voi. 1,509.
19. *Surprins de bucurie, 244.*
20. Ibid., 241.
21. Ibid., 245. Pentru detalii suplimentare referitoare la acest „târg cu realitatea", vezi McGrath,„The «New Look»: Lewis'Philosophical Context at Oxford in the 1920s", în *The Intellectual World of C.S. Lewis.*
22. Ibid., 266.
23. Ibid., 271.
24. Scrisoare de la Paul Elmer More pentru Lewis, 26 aprilie 1935; citat din *Letters,* voi. 2,164 n. 37.
25. *Surprins de bucurie, 251.*
26. Ibid., 249.
27. Ibid., 250.
28. Scrisoare către Laurence Krieg, 21 aprilie 1957; *Letters,* voi. 3, 848.
29. W.H. Lewis, „C.S. Lewis: A Biography", 43.
30. *Surprins de bucurie, 18.*
31. Datele sunt confirmate în publicaţiile oficiale ale universităţii din acea perioadă: vezi *Oxford University Calendar, 1928* (Oxford: Oxford University Press, 1928), xx-xxii; *Oxford University Calendar, 1929* (Oxford: Oxford University Press, 1929), viii-x. De notat că Lewis se referă exclusiv la „Trimestrul plin" a câte opt săptămâni de cursuri şi seminarii.
32. Scrisoare către Arthur Greeves, 22 septembrie 1931; *Letters,* voi. 1,969-972.
33. Scrisoare către Owen Barfield, 3? februarie 1930; *Letters,* voi. 1, 882-883.
34. *Surprins de bucurie, 247.*
35. Owen Barfield, în Poe, *C.S. Lewis Remembered,* 25-35.
36. Scrisoare către Arthur Greeves, 29 octombrie 1930; *Letters,* voi. 1, 942.
37. *Surpritis de bucurie, 247*
38. Ibid.
39. In engleză, „wish-fulfilment".
40. Pentru o comparaţie interesantă între Lewis şi Freud pe această idee, vezi Nicholi, *The Question of God.*
41. *Surprins de bucurie, 2AA.*
42. Ibid., 249.
43. Scrisoare către Arthur Greeves, 22 septembrie 1931; *Letters,* voi. 1, 969-972.
44. Când reflectă la conversaţia aceasta, Lewis pare să aibă în minte imaginea dialogul din timpul nopţii dintre Cristos şi Nicodim (Ioan 3).
45. Scrisoare către Arthur Greeves, 1 octombrie şi 18 octombrie 1931; *Letters,* voi. 1, 972-977.
46. Scrisoare către Arthur Greeves, 1 octombrie 1931; *Letters,* voi. 1, 974.

47. Scrisoare către Arthur Greeves, 18 octombrie 1931; *Letters,* voi. 1,976.
48. Ibid., 977.
49. *Despre minuni,* 150 (în nota de subsol). Pentru o discuţie privind importanţa acestei idei, vezi McGrath, „A Gleam of Divine Truth: The Concept of 'Myth' in Lewis's Thought", în *The Intellectual World of C. S. Lewis.*
50. „Myth Became Fact", în *Essay Collection,* 142.
51. J.R.R. Tolkien, *Silmarillion,* trad. Irina Horea, Ion Horea, Bucureşti, Rao International Publishing Company, 2006,79.
52. *Surprins de bucurie, 2471*
53. Ibid., 254. Grădina zoologică Whipsnade, de lângă localitatea Dunstable din Bed- fordshire, la 80km distanţă de Oxford, a fost deschisă în mai 1931.
54. Vezi, de exemplu, Downing, *Most Reluctant Convert,* 155.
55. W.H. Lewis, „Memoir of C.S. Lewis", 19.
56. *Holmer, C. S. Lewis: The Shape of His Faith and Thought, 22-45.*
57. De exemplu, vezi scrisoarea către Warren Lewis, 25 octombrie 1931; *Letters,* voi. 2, l-11. Scrisoarea arată că Lewis încă nu-şi clarificase anumite idei teologice.
58. Scrisoare către Warren Lewis, 24 octombrie 1931; *Letters,* voi. 2, 2. Warnie părăsise Anglia pentru ultima însărcinare militară în China în data de 9 octombrie 1931, ajungând în Shangai în data de 17 noiembrie.
59. W.H. Lewis, „Memoir of C.S. Lewis", 19.
60. *Surprins de bucurie, 254.*

61. Cam de prin 1960 încoace, clopoţelul spaniol *{Hyancinthoid.es hispanica)* a devenit tot mai răspândit în Anglia. In pasajul de faţă, Lewis se referă, fără nicio îndoială, la clopoţelul englezesc.
62. ZSL Whipsnade Zoo, „Beautiful Bluebells”, comunicat de presă, 17 mai 2004.
63. *Surprins de bucurie, 23.*
64. A se observa tema albăstrelei de la începutul celebrului roman *Cameră cu vedere* (1908) de E.M. Forster.
65. Vezi scrisoarea către Warren Lewis, 14 iunie 1932; *Letters,* voi. 2, 84.
66. In tradiţia anglicană „early celebration” se referă la o slujbă euharistică, care de regulă preceda liturghia principală (n.tr.). Scrisoare către Warren Lewis, 25 decembrie 1931; *Letters,* voi. 2,30.
67. Rugăciunile de dimineaţă sau laudele, o slujbă care are drept corespondent de seară vesperele şi sunt servicii din care, spre deosebire de liturghie, lipseşte celebrarea euharistică (n.ed.).
68. Capela, care îşi luase numele de la strada pe care era plasată, nu mai există astăzi. în 1945, „Bubbling Well Street” (Strada Izvorului, n.tr.) a fost redenumită „Nanjing Road West”.
69. *The Pilgrim's Regress, 5.*

CAPITOLUL 7
1933-1939
UN OM DE UTERE: CARIERA ACADEMICA SI CRITICA LITERARĂ

în 1933, Oxfordul lui Lewis arăta ca un loc stabil. îi fusese reînnoit contractul de tutore pe engleză, poziţie pe care a deţinut-o până în decembrie 1954, când s-a mutat la Cambridge. Avea o viaţă de familie aşezată. Casa Kilns fusese extinsă, terenul adiacent fusese lucrat şi cultivat. Warnie, care era rezervist al Armatei britanice, se mută definitiv cu Lewis şi doamna Moore la Kilns. Pentru Lewis era ca şi cum „vremurile de odinioară" s-ar fi întors. După sosirea lui Warnie, Casa Kilns era pentru Lewis o replică sau extensie a Little Lea, din copilărie. Parcă tot ce se întâmplase între 1914 şi 1932 fusese inversat.[1]

Acel sentiment de continuitate cu o perioadă apusă a fost întărit prin decizia lui Warnie de a edita scrisorile, documentele şi jurnalele familiei Lewis, de a le cataloga şi, în final, de a le dactilografa pe vechea lui maşină de scris Royal. Rodul întreprinderilor lui Warnie, care iniţial vizau o simplă dare de seamă despre oameni „obişnuiţi, simpli", s-a concretizat în cele din urmă în cele unsprezece volume ale *The Lewis Papers: Memoirs of the Lewis Family 1850-1930.*[2] Astăzi, lucrarea lui Warnie constituie o importantă unealtă de studiu pentru cercetătorii interesaţi de Lewis.

Iii acest fel, Lewis şi-a rezidit „temelia trainică" ce i se surpase odată cu moartea mamei sale şi împrăştierea familiei. Aşa cum îi spunea lui Greeves la sfârşitul anilor '30, „stabilitatea" era acum punctul său forte.[3] După ce îşi dădu seama că nu va ajunge niciodată faimos ca poet, Lewis îşi concentră atenţia asupra carierei sale academice, fiind hotărât să se afirme şi chiar să devină o autoritate în litere.

LEWIS PROFESORUL: SEMINARIILE DE LA OXFORD

Responsabilitatea principală a lui Lewis între 1927 şi 1954 a fost să predea seminarii şi cursuri de nivel universitar. Era membru al Facultăţii de Engleză în virtutea funcţiei pe care o îndeplinea în cadrul Magdalen College. Statutul de membru al corpului profesoral îi permitea să predea cursuri care puteau fi audiate de către toţi studenţii Universităţii Oxford. Spre deosebire de colegul său J.R.R. Tolkien, Lewis nu a obţinut niciodată titlul de „profesor" al Universităţii Oxford. Aşa cum o atestă placheta cu numele său fixată pe casa scărilor în noua clădire a Magdalen College, unde îşi avea reşedinţa, era cunoscut pur şi simplu ca „Domnul C.S. Lewis". Având în vedere importanţa seminariilor şi cursurilor în cariera universitară a lui Lewis, merită să luăm în discuţie ceea ce se ştie despre acestea.

In secolul XIX, Universitatea Oxford a înfiinţat sistemul seminariilor săptămânale ca element definitoriu al filosofiei sale pedagogice. Colegiile au stabilit „burse tutoriale" în efortul de îmbunătăţire a standardelor academice, în special în *Literae Humaniores.* In general, seminariile durau o oră. La început, studentul citea cu voce tare un eseu conceput pe cont propriu. In timpul rămas, erau analizate în detaliu ideile şi argumentele studentului.

Din descrierea unei zile obişnuite de lucru din timpul celor opt săptămâni de predare din calendarul universitar al Oxfordului, se vede lămurit că, acum, credinţa lui Lewis facea parte integrantă din viaţa sa de zi cu zi, alături de sarcinile didactice deosebit de împovărătoare. In afara zilelor de luni şi de sâmbătă, zilele sale de lucru, începând din 1931 încolo, arătau astfel:

7:15 - trezit de către servitor şi servit ceaiul 8:00 - Capela

8:15 - micul dejun cu decanul capelei şi alţii

9:00 - Seminarii, până la ora 13:00

13:00 - dus cu maşina la Headington (Lewis nu şofa)

După-masă: program de lucru în grădină, plimbat câinele, timpul cu „familia"

16:45 - dus cu maşina înapoi la colegiu 17:00 - seminarii până la ora 19:00 19:15 - Cina[4]

începând cu perioada petrecută la Great Bookham, Lewis şi-a stabilit un program zilnic pe care l-a respectat, cu modificările de rigoare în funcţie de circumstanţe, până la sfârşitul vieţii. Dimineţile erau rezervate lucrului; îndată după miezul zilei, făcea o plimbare singur; după-masa se reapuca de lucru, iar seara era rezervată discuţiilor. Lewis nu era tocmai singur când se plimba la Kilns. De obicei, era însoţit de câinele pe care îl avea doamna Moore în perioada respectivă. Programul îi pria, de aceea Lewis nu găsea niciun motiv să îl modifice.

Studenţi care aveau seminarii cu Lewis la Magdalen, la începutul anilor '30, aminteau adesea „ţăcănitul" maşinii de scris de dincolo de uşă, unde Warnie lucra la *Documentele Familiei Lewis* în camera mai mică, în vreme ce seminariile se desfăşurau în camera mai mare. Lewis nu a învăţat niciodată să dactilografieze. Scria doar cu stiloul. Una dintre explicaţiile pentru acest fapt este că „stângăcia sa din naştere", care ţinea de faptul că avea o singură încheietură la degetele mari de la mână, îl împiedica să folosească normal o maşină de scris.

Insă nu era numai asta. Lewis a *ales* deliberat să nu scrie la maşină. Scrierea mecanică, socotea el, perturba actul de creaţie, întrucât ţăcănitul permanent al clapelor îi atenuau sensibilitatea scriitorului la ritmurile şi cadenţele limbii engleze. Când citim Milton sau alţi poeţi ori compunem o lucrare proprie, susţinea Lewis, este esenţial să auzim cum *sună* scriitura. „Nu folosi o maşină de scris. Zgomotul îţi va distruge simţul ritmului, care are nevoie de ani întregi de cultivare", îi sfătuia el pe toţi cei care se gândeau la o carieră de scriitor.[5]

Pe la mijlocul anilor '30, îndatoririle tutoriale erau istovitoare. Suntem în posesia mai multor descrieri a felului în care Lewis aborda seminariile în anii '30 şi toate atestă examinările deosebit de critice, dorinţa de a nu pierde timpul, dar şi o doză de nerăbdare cu studenţii mai slabi sau mai leneşi. Lewis nu considera că era responsabilitatea sa să le ofere informaţii studenţilor săi. Dispreţuia şi se opunea cu vehemenţă aşa-numitului model „gramofon" de educaţie, în care tutorele nu facea decât să-i transmită studentului cunoştinţe pe care acesta în mod evident nu fusese în stare să le acumuleze singur.

Lewis socotea că rolul său este acela de a-l capacita pe student să-şi dezvolte deprinderile necesare descoperirii şi evaluării informaţiei pe cont propriu. De exemplu, George Sayer (1914-2005) îşi aminteşte că Lewis folosea o metodă cât se poate de socratică în seminariile lor de la mijlocul anilor '30, pesemne influenţat de experienţa de la Great Bookham, pe când studia sub îndrumarea lui Kirkpatrick. „Ce înţelegi mai exact prin *sentimental*, domnule Sayer?... Dacă nu eşti sigur care este sensul cuvântului sau cu ce sens îl foloseşti, oare nu ar fi mult mai bine dacă nu l-ai folosi deloc?"[6]

Cea mai bună descriere a lui Lewis ca tutore în această perioadă este considerată cea a lui John Lawlor (1918-1999), care, în octombrie 1936, era unul dintre cei doi studenţi care studiau engleza la Magdalen College. Descrierea pe care Lawlor o face - cu un fin simţ de observaţie - seminariilor ţinute de Lewis surprinde ceva semnificativ atât despre om, cât şi despre metodele sale pedagogice. Lawlor îşi aminteşte acel „Intră!" rostit jovial şi răsunător cu timbru grav, atunci când, plin de emoţii, îmbrăcat într-o robă neagră şi ţinându-şi strâns eseul în mână, după ce urca zgomotos scările, studentul bătea la uşa lui Lewis; de omul roşu la faţă şi chel, cu pantaloni şi sacou largi, care fuma în fotoliul său uzat, dar confortabil, în timp ce studentul îşi citea eseul preţ de douăzeci de minute; dar şi de inevitabila şi scrupuloasa examinare a lucrării care urma. Lewis nu ezita să caute vreo greşeală în ceea ce se afirma, dar, poate şi mai important, în ceea ce se lăsa nespus.[7]

Pentru Lawlor a fost destul de lesne să observe că lui Lewis nu îi prea plăceau seminariile; de aceea studenţii care făceau experienţa mai antrenantă şi interesantă erau apreciaţi în mod deosebit de Lewis. în forma sa ideală, aşa cum bine menţionează Lawlor, seminarul oxfordian asigura „experienţa unei euforii a

intelectului - lărgirea orizonturilor şi sentimentul tot mai puternic de... stăpân pe situaţie”[8]. Seminarul nu era doar un prilej de a dobândi cunoştinţe; el stimula dezvoltarea gândirii critice - cultivarea unui spirit de analiză şi de evaluare a ideilor importante sau a credinţelor, cu scopul de a le testa calitatea şi de a le îmbunătăţi, dar şi cu acela de a identifica premise care nu fuseseră supuse analizei critice pentru a fi puse în discuţie.

Atitudinea lui Lawlor faţă de Lewis s-a schimbat pe parcursul trimestrului. A trecut treptat de la „antipatie şi ostilitate la afecţiune nestrămutată, şi mai apoi la gratitudine pentru confruntarea săptămânală în care nu se cerea şi nu se oferea clemenţă”. Insă în ciuda spiritului combativ şi a încărcăturii retorice care caracterizau interacţiunea lui Lewis cu studenţii săi, Lawlor notează un lucru cât se poate de important: „Există ceva ce nu-mi amintesc ca Lewis să fi făcut vreodată: nu şi-a impus niciodată credinţa creştină în dezbaterile purtate.”

In anii ’40, Lewis era deja celebru. John Wain (1925-1994) îşi aduce aminte cum studenţii din acea perioadă ajungeau la camera lui Lewis prin „răsunătoarea anticameră a reputaţiei sale”, pentru a fi întâmpinaţi de „norii grei de fum de la o ţigară sau pipă fumată în grabă”, de „o logică viguroasă” şi mai presus de orice, de „o pasiune pentru dezbateri”[9]. Totuşi, cea mai reprezentativă amintire despre seminariile lui Lewis are de a face cu înfăţişarea lui. Termeni precum „neîngrijit”, „dezordonat”, „şleampăt” apar frecvent în descrierile pe care studenţii lui Lewis i le făceau. Warnie aminteşte la un moment dat că Lewis manifesta o „indiferenţa totală” faţă de hainele pe care le purta - precum sacoul său de stofă sau o pereche de pantofi de casă uşor uzaţi. Lewis era un fumător înveterat; obişnuia să pufăie pipă în timpul seminariilor, producând nori de fum, care năpădeau întreaga cameră. Obiceiul de a-şi folosi covorul pe post de scrumieră nu făcea decât să adauge la impresia generală de decadenţă totală, asociată la acea vreme cu burlacii care trăiau singuri.

Totuşi, studenţii lui priveau cu simpatie stilul dezordonat al lui Lewis, in- terpretându-l ca semn al indiferenţei sale faţă de chestiunile exterioare, care izvora din pasiunea şi cunoaşterea lucrurilor cu adevărat importante şi profunde. Mai mult de atât, Lewis se înscria perfect într-un stereotip oxfordian al vremii - profesorul burlac, care avea prin preajmă drept unică prezenţă feminină o mamă bătrână. Caracterizarea îl avantaja pe Lewis, întrucât îndepărta atenţia dinspre adevărata natură a aranjamentelor sale domestice destul de neortodoxe.

Trebuie semnalată o anumită abilitate a lui Lewis, care este în mod evident relevantă pentru cariera sa de scriitor: memoria sa formidabilă. Perfecţiunea cu care stăpânea disciplina renascentistă a *ars memorativa* a contribuit decisiv la succesul cursurilor sale oxfordiene, permiţându-i să recite pasaje întregi din memorie. Kenneth Tynan (1927-1980), un „tânăr furios” al anilor ’60, pe care Lewis l-a instruit în anii ’40, îşi aminteşte cum Lewis obişnuia să se joace cu el un joc de memorie. Tynan citea un rând dintr-o carte aleasă la întâmplare din biblioteca lui Lewis. Apoi Lewis preciza cartea şi detalia contextul în care apărea acel rând.[10]

Se pare că Lewis îşi putea aminti textele în primul rând fiindcă le înţelegea logica profundă. Jurnalele sale consemnează obiceiul său de a citi un număr uimitor de texte; biblioteca personală conţine adnotări care indicau data când o carte a fost citită întâia dată şi când a fost recitită. Ştia să le explice altora idei complexe, fiindcă şi le explicase lui însuşi mai întâi: „Sunt dascăl de meserie, şi am învăţat cum să explic”[11]. In parte, Lewis şi-a însuşit această deprindere neglijând alte materiale de lectură - ziarele, de pildă. Drept urmare, până şi prietenii îl găseau îngrijorător de ignorant cu privire la evenimentele curente.

William Empson (1906-1984), un critic literar de top, care nu împărtăşea însă vederile lui Lewis cu privire la Milton, a declarat totuşi despre el că „a fost cel mai citit om din generaţia sa, numărându-se printre aceia care citesc tot şi îşi amintesc tot ce au citit”[12]. Lucrul acesta se vedea. Studenţii care îi

frecventau cursurile erau impresionaţi nu doar de felul în care stăpânea textele celor mai importante opere literare - mai presus de toate, *Paradisul pierdut* al lui Milton —, dar şi de capacitatea lui de înţelegere a structurii interne a acestora. Arareori se întâmpla ca un curs universitar să aducă şi informaţie şi entuziasm; totuşi, stilul universitar al lui Lewis a ajuns repede să poarte tocmai această marcă distinctivă.

PROFESORUL LEWIS: CURSURILE OXFORDIENE

Cu o asemenea capacitate de memorare, pesemne că era inevitabil ca Lewis să nu folosească notiţe când preda. Lewis a ţinut primele cursuri la Oxford în octombrie 1924. Chiar şi atunci însă, a decis să vorbească fără suport scris. Cursurile citite, îi explică el tatălui său, aveau tendinţa „să-i adoarmă pe ascultători". Trebuia să înveţe cum să li se adreseze ascultătorilor săi, nu să le recite cursurile.[13] Scopul era să le capteze atenţia, nu doar să distribuie informaţii.

La sfârşitul anilor '30, Lewis era deja cunoscut ca fiind unul dintre cei mai capabili conferenţiari ai Oxfordului, adunând mulţimi de oameni la care alţii nu puteau decât să viseze. Vocea sa puternică, clară, sonoră - descrisă de unul dintre ascultători ca o „voce de vin porto şi budincă de prune" - era ideală pentru sălile de curs. Lewis obişnuia să vorbească folosind notiţe foarte sumare, pe care erau însemnate citatele care urmau să fie folosite şi ideile principale care urmau să fie punctate. Prestaţia de o fluenţă desăvârşită care urma îi fermeca pe cei mai mulţi dintre ascultători şi pesemne că era bine că se întâmpla aşa, fiindcă Lewis nu lăsa timp de întrebări la sfârşitul cursurilor sale. Cursurile erau evenimente retorice, spectacole de teatru, desăvârşite în sine. Asemenea unui artist renascentist, Lewis deschidea orizonturi vaste[14], lărgind astfel perspectiva ascultătorilor săi.

A fost inevitabil ca Universitatea Oxford să recunoască şi oficial abilităţile lui Lewis. Deşi nu era decât bursier tutorial în engleză al Magdalen College, universitatea i-a conferit lui Lewis şi alte titluri, în semn de apreciere a rolului său academic în expansiune. Din 1935, este menţionat în tipăriturile Universităţii Oxford drept „conferenţiar permanent al facultăţii de literatură engleză"[15], din 1936, „conferenţiar în literatură engleză al Universităţii"[16]. Cu toate că îşi păstra sediul la Magdalen, Lewis se bucura de o mult mai largă recunoaştere la nivelul întregii universităţi. Publicarea lucrării *Alegory ofLove*[17], în 1936, avea să crească şi mai mult admiraţia cu care era privit.

Cel mai faimos curs ţinut la Oxford de către Lewis a constat din două serii de câte şaisprezece prelegeri intitulate „Prolegomene la studii medievale", respectiv „Prolegomene la studii renascentiste". Prelegerile acestea demonstrau familiaritatea lui cu o mare diversitate de surse primare, structurate şi explicate în termeni deopotrivă accesibili şi interesanţi. Conţinutul prelegerilor, elaborat pe

7.1 Şcolile de examinare, aproape de Magdalen College, locul în care Lewis şi-a ţinut multe dintre cursuri de-a lungul carierei sale la Universitatea Oxford. Inaugurate în 1892, anul în care afost făcută fotografia, clădirile eraufolosite atât ca săli de examene, cât şi ca săli de curs ale universităţii.

parcursul mai multor ani, avea să apară ulterior sub forma unei cărţi intitulate *The Discarded Image* (1964)[18]- Lewis nu ascundea deloc desfătarea pe care i-o pricinuiau aceste vechi tipare de gândire. „Vechiul model mă încântă, aşa cum cred că îi încânta şi pe strămoşii noştri."[19]

Insă ar fi nedrept să-l respingem pe Lewis pe motiv că ar fi retrograd şi paseist. Ideea pe care încerca el să o sublinieze, după cum vom vedea curând, este că studierea trecutului ne ajută să înţelegem că ideile şi valorile propriului nostru secol sunt la fel de provizorii şi trecătoare precum cele din veacurile deja apuse. Angajarea inteligentă şi critică a gândirii dintr-o epocă anterioară subminează „snobismul cronologic". Lectura unor texte din trecut ne demonstrează că ceea ce numim astăzi „trecut" a fost cândva „prezentul", care, în mod eronat, dar plin de emfază, considera că a găsit toate răspunsurile intelectuale sau valorile morale pe care le-au scăpat din vedere predecesorii. Aşa cum avea să spună mai târziu Lewis, „tot ce nu este veşnic este veşnic perimat"[20]. Căutarea unei *philosophia perennis* - o înţelegere profundă a

realităţii care stă îndărătul tuturor lucrurilor, indiferent de epocă - a fost fără îndoială unul dintre factorii care l-au condus pe Lewis spre redescoperirea credinţei creştine.

Impresia cu care au rămas unii dintre cei aflaţi la Oxford în această perioadă este aceea că obligaţiile profesionale - de tutore şi lector - erau privite de Lewis ca piedici în calea a ceea ce şi-ar fi dorit cu adevărat să facă: să scrie cărţi. Seminariile şi cursurile puteau fi surse de inspiraţie pentru cărţile sale; totuşi, Lewis prefera să citească şi să discute cărţi cu colegi la fel de documentaţi ca el - grupul Inklings fiind un exemplu elocvent în acest sens -, mai degrabă decât să asculte evaluările îndoielnice şi amatoriste făcute de către studenţi. In ceea ce urmează, vom analiza prima scriere în proză a lui Lewis, urmărind felul în care cartea aceasta luminează trecutul său, dar şi prefigurează viitorul său literar.

THE PILGRIM'S REGRE5S (1933)[21]: O HARTĂ A UNIVERSULUI CREDINŢEI

9

In ianuarie 1933, Lewis i-a scris lui Guy Pocock, editor în cadrul editurii londoneze J.M. Dent, pentru a-l întreba dacă ar fi interesaţi să publice o carte pe care o terminase recent de scris. Era „un fel de Bunyan adus la zi”[22] - o trimitere la lucrarea clasică a lui John Bunyan, *Pilgrims Progress* (1678-1684).[23] Tonul şovăitor

din scrisoare reflecta limpede un grad de stânjeneală din pricina vânzărilor foarte modeste înregistrate de cartea sa anterioară, *Dymer*. Lewis se grăbeşte însă să îl asigure pe Pocock că această nouă carte va fi publicată cu numele său. In trei săptămâni, Pocock ia decizia să publice *The Pilgrims Regress.*

Lewis a scris *The Pilgrims Regress*, primul său roman, într-o perioadă de elan literar creator, între 15 şi 29 august 1932, în timpul vizitei făcute bunului său prieten şi confident Arthur Greeves, la casa acestuia din Belfast, Bernagh. (Era situată chiar peste drum de Little Lea, fosta casă natală a lui Lewis, de curând vândută.) Cea mai bună cheie de interpretare pentru această primă carte de proză a lui Lewis e să o socotim o hartă a universului credinţei. Aşa cum indică deopotrivă titlul cărţii, dar şi corespondenţa cu Pocock, cartea se inspiră din *Călătoria pelerinului* a lui Bunyan. Insă e important să ne apropiem de ea în termenii ei şi să nu ne aşteptăm să fie o simplă repovestire a alegoriei lui Bunyan pentru o epocă modernă sau o descriere narativă a convertirii lui Lewis. Pentru autor, subiectul pe care dorea să îl trateze în carte nu era „întâlnirea lui Lewis cu Dumnezeu”, ci tema de factură intelectuală care vizează felul în care raţiunea şi imaginaţia pot fi, ambele, validate şi integrate într-o viziune creştină a realităţii.

The Pilgrims Regress permite mai multe niveluri de lectură. Cel mai potrivit mod de a o citi este ca un exerciţiu de limpezire a gândurilor lui Lewis - a pune în cuvinte şi imagini procesele de gândire care îi zgâlţâiseră din temelii universul intelectual pe parcursul ultimilor trei ani. Convertirea l-a obligat pe Lewis să îşi redeseneze hărţile intelectuale şi să îşi renegocieze „târgul cu realitatea”. Noul „târg cu realitatea”, statuat în această carte timpurie, face loc atât raţiunii, cât şi imaginaţiei într-o lume ordonată. Autorul furnizează norme valoroase şi criterii de evaluare fără însă a degenera în antiintelectualismul formelor mai extreme de romantism, nici în versiunile sărăcite emoţional ale raţionalismului, care elimină transcendentul din principiu.

Lewis a fost un gânditor extrem de vizual, adesea folosind imagini pentru a evidenţia idei filosofice şi teologice importante - de exemplu, celebra sa imagine cu raza de lumină care pătrunde într-o magazie întunecată folosită pentru a sublinia distincţia dintre „a privi de-a lungul” a ceva şi „a privi la” ceva anume. *The Pilgrims Regress* nu este o pledoarie filosofică în favoarea credinţei, ci alcătuirea unei *mappa mundi* aproape medievale — o descriere cosmografică a situaţiei în care se află omenirea şi strădania acesteia de a-şi găsi drumul spre adevăratul ei ţel şi

destin. Lewis consideră că semnul credibilităţii acestei hărţi rezidă în capacitatea ei de a explica experienţa umană.

Cartea li se pare multor cititori contemporani absconsă şi complexă, presărată cu un număr mult prea mare de citate dificile. Impresia de text impenetrabil (Lewis însuşi a recunoscut ulterior „obscuritatea gratuită”[24] a cărţii) este accentuată de titlul iniţial al cărţii, *Pseudo-Bunyans Periplus. An Allegorical Apologyfor Christianity, Reason, and Romanticism*[25], pe care Lewis a fost înţelept să-l scurteze în timpul corecturilor. Lewis pare să fi conştientizat târziu dificultăţile pe care mulţi cititori le întâmpinau în parcurgerea primei sale cărţi, dar a învăţat din greşeli, dacă ne gândim la scrierile sale de mai târziu.

Cei mai mulţi cititori contemporani aseamănă *The Pilgrims Regress* cu un joc de cuvinte încrucişate foarte criptic. Cartea conţine aluzii enigmatice la oameni şi mişcări din viaţa intelectuală şi culturală a Angliei anilor ’20 şi începutul anilor ’30, aluzii care trebuie decodificate şi clarificate. Pe cine avea Lewis în vedere când vorbea despre „Domnul Neo-Angular”? Strict în acest caz, cel vizat era nimeni altul decât T.S. Eliot. însă celor mai mulţi cititori li se va părea dificil să găsească un sens. Prin faptul că o parte însemnată a cărţii tratează mişcări intelectuale şi culturale ale vremii sale, Lewis a ales implicit să fie mai puţin accesibil cititorilor săi de mai târziu, care nu cunosc oamenii sau mişcările sau de ce toate acestea erau importante.

Lewis însuşi a înţeles că exista o problemă. în 1943, la un deceniu după publicarea primei ediţii, a recunoscut că avusese loc o „schimbare profundă” a tiparelor de gândire[26], astfel încât mulţi cititori nu mai erau familiarizaţi cu mişcările pe care le descrisese în carte. Lumea se schimbase; vechi ameninţări dispăruseră în negura istoriei, urmate fiind de altele noi. într-un sens, e foarte probabil ca *The Pilgrims Regress* să fie de interes mai cu seamă pentru cei preocupaţi de istoria ideilor. Astăzi, cartea este una dintre lucrările cele mai puţin citite ale lui Lewis.

Cu toate acestea, cartea poate fi citită fără toate acele corelaţii. De fapt, Lewis însuşi a condamnat „reflexul dăunător de a citi alegoria ca pe o criptogramă care trebuie tradusă”[27]. Cea mai potrivită abordare e să socotim cartea drept o explorare a adevăratelor rădăcini, obiecte şi aspiraţii ale dorinţei omeneşti. Inevitabil, un astfel de demers presupune identificarea şi înfierarea „pistelor false”, pe care Lewis le analizează atât de amănunţit, încât cititorul nu mai poate ţine pasul cu el.
In ceea ce urmează, vom explora principalele teme ale lucrării, fără a ne crampona însă de rafinamentele analizei lui Lewis.

Personajul principal al *The Pilgrim’s Regress* este un pelerin - „John” - care visează o Insulă care îi prilejuieşte un puternic, chiar dacă vremelnic, sentiment de dor. Uneori, John este copleşit de acest dor, în timp ce se chinuie să îl înţeleagă. De unde vine? Dor după *ce}* O temă importantă, chiar dacă subsidiară, vizează sentimentul datoriei morale. De ce dorim să facem binele? Care este originea acestui sentiment al datoriei? Şi ce înseamnă - dacă înseamnă ceva? Pentru Lewis, experienţa umană - morală şi estetică - este presărată cu tentative greşite de *înţelegere* a acestui sentiment de dor şi de identificări la fel de eronate ale adevăratului obiect care stârneşte acest dor. *The Pilgrim’s Regress* este în fond o explorare a acestor piste false urmate pe parcursul vieţii.

Ca mulţi alţii înaintea sa, Lewis a ales să descrie această explorare filosofică sub forma unei călătorii. Lewis foloseşte imaginea unui drum care duce spre o Insulă tainică, înconjurată de zone sălbatice. Spre miazănoapte sunt tiparele gândirii obiective bazate pe raţiune; spre miazăzi, tiparele gândirii subiective bazate pe afecte. Cu cât John se depărtează mai mult de drumul principal, cu atât terenul devine tot mai accidentat.

Se înţelege că relaţia dintre raţiune şi imaginaţie este deosebit de importantă pentru Lewis. *The Pilgrim's Regress* este o pledoarie în favoarea gândirii raţionale, împotriva argumentelor bazate exclusiv pe

sentiment, însă Lewis refuză să accepte o abordare pur raţională a credinţei. Pentru Lewis, trebuia să existe o cale de împăcare a raţiunii cu imaginaţia, aşa cum o indică sonetul „Raţiune”, scris cel mai probabil cândva în anii ’20. Poemul pune în contrast claritatea raţiunii (simbolizată de „fecioara” Atena) cu creativitatea imaginaţiei (simbolizată de De- metra, zeiţa-mamă a pământului). Cum pot fi conciliate aceste forţe aparent opuse, se întreba Lewis?[28]

Pe măsură ce povestea din *The Pilgrim’s Regress* înaintează, se vede tot mai clar că o atare conciliere este posibilă doar prin „Mother Kirk”[29] - un personaj alegoric, pe care unii l-au identificat cu Biserica Romano-Catolică, dar pe care Lewis îl dorea un personaj care să trimită spre creştinismul nondenominaţional. Acesta era „creştinismul pur şi simplu”, despre care scrisese autorul puritan Richard Baxter (1615-1691), şi de care Lewis însuşi avea să se ocupe în anii ’40.

Pe măsură ce John o ia în sus, la nord de drumul principal, întâlneşte tipare de gândire care manifestă o neîncredere profundă faţă de sentiment, intuiţie şi imaginaţie. Tărâmul nordic al „raţiunii” reci şi austere este spaţiul „sistemelor rigide”, al ortodoxiilor împietrite definite printr-o „selectivitate arogantă şi pripită pe o bază îngustă apriorică”, ce duce la concluzia eronată că „orice sentiment... este suspect”. La sud de drumul principal însă întâlneşte „sufletele molatice, ale căror porţi stau necurmat deschise”, pe care poate intra oricând oricine, în special cei care au de oferit diverse feluri de „beţii” emoţionale sau mistice. „Toate sentimentele sunt justificate prin simplul fapt că sunt trăite.”[30] Filosofia raţionalistă a Iluminismului, arta romantică, arta modernă, freudismul, ascetismul, nihilismul, hedonismul, umanismul clasic şi liberalismul religios sunt toate situate pe această hartă, însă numai pentru a fi cântărite şi a li se descoperi slăbiciunile.

Această dialectică între „miazănoapte” şi „miazăzi” asigură cadrul în care Lewis poate explora raportul optim dintre raţiune şi imaginaţie, insistând în mod deosebit asupra temei dorului. Unii încearcă să explice simplist „Dorinţa”; alţii o orientează asupra unor obiecte greşite. Lewis recunoaşte că se face vinovat de toate aceste greşeli: „Eu însumi am fost înşelat de fiecare dintre aceste false răspunsuri şi le-am cercetat suficient de bine, încât să îmi dau seama de falsitatea lor.”[31]

Deci care este obiectul suprem al Dorinţei - acest „dor arzător”? Lewis anticipează în acest punct „argumentul pe baza dorinţei”, care este fundamental apologeticii creştine pe care avea să o elaboreze în emisiunile sale radio din timpul războiului, zece ani mai târziu, şi care aveau să fie ulterior adunate în *Creştinism, pur şi simplu.* Lewis dezvoltă o linie de gândire iniţiată de filosoful francez Blaise Pascal (1623-1662) - şi anume, că în sufletul omenesc există un „hău” atât de adânc, încât doar Dumnezeu îl poate umple. Sau, ca să folosim o altă imagine, în sufletul omenesc există un „scaun”, care aşteaptă un oaspete. „Dacă natura nu creează nimic de prisos, Cel care Se poate aşeza pe acest scaun trebuie că există.”[32]

Experienţa acestei Dorinţe ne relevă adevărata noastră identitate, dar şi trădează adevăratul nostru ţel. La început, înţelegem acest dor arzător ca fiind îndreptat spre ceva palpabil din lume; apoi ne dăm seama că nimic din lume nu ne va stâmpăra Dorinţa. Pelerinul John tânjeşte la început după Insulă. Insă, treptat, îşi dă seama că de fapt tânjeşte după „Stăpânul locului” - numele pe

care Lewis l-l atribuie lui Dumnezeu. Toate celelalte explicaţii şi obiecte pentru această dorinţă arzătoare sunt nesatisfacătoare atât intelectual, cât şi existenţial. Sunt „obiecte false” ale Dorinţei, a căror falsitate este demonstrată prin faptul că nu pot împlini cele mai adânci dorinţe ale umanităţii.[33] In sufletul omenesc există cu adevărat un scaun, iar Cel care trebuie să îl ocupe este Dumnezeu.

Dacă omul ia aminte la această dorinţă, umblă după obiectele false până când falsitatea lor este dovedită, ca mai apoi să le abandoneze, trebuie într-un final să accepte adevărul că sufletul omenesc a fost creat să savureze un obiect care nu este dat niciodată pe deplin — de fapt, nici nu poate fi conceput ca dat - în experienţa noastră curentă subiectivă, în spaţiu şi timp.[34]

In lumina ulterioară a gândirii mai mature a lui Lewis, există încă un lucru foarte interesant care iese în evidenţă. *The Pilgrims Regress* descrie de fapt *două* călătorii - drumul înainte şi drumul înapoi. După ce descoperă adevărata semnificaţie a Insulei, pelerinul face cale-întoarsă. însă, trecând prin aceleaşi locuri *după* ce începe să creadă - de aici referirea la „regres” în titlul cărţii -, descoperă că acestea arată diferit. Le vede altfel. Călăuza sa îi spune că „vede peisajul aşa cum este el în realitate”. Descoperirea realităţii îi transformă perspectiva asupra lucrurilor. „Ochii tăi sunt acum transformaţi. Vei vedea numai realităţi de acum încolo.”[35] Lewis anticipează aici una dintre temele predilecte ale scrierilor sale de mai târziu: şi anume, faptul că credinţa creştină ne ajută să vedem realitatea aşa cum este ea. Se pot observa aluziile la anumite imagini din Noul Testament, cum ar fi cea despre deschiderea ochilor şi îndepărtarea vălului.[36]

E important să nu tratăm *The Pilgrims Regress* ca şi când ar conţine concepţia definitivă a lui Lewis despre relaţia dintre credinţă, raţiune şi imaginaţie. Cu toate că unii autori sugerează că gândirea matură a lui Lewis apare pe deplin formată încă din scrierile sale timpurii, mă tem că lucrurile nu sunt chiar atât de simple. De-a lungul anilor ’30 şi ’40, Lewis a explorat relaţia dintre raţiune şi imaginaţie, între „adevăr” şi „realitate” - în mod special raportul dintre argumentul raţional şi folosirea textelor ficţionale. în această fază, Lewis tinde să vadă imaginaţia ca fiind mijlocul principal prin care o persoană ajunge în punctul în care analizează raţional credinţa creştină; nu o vede însă ca pe o poartă de intrare în lumea credinţei.

In parte, aceste idei elaborate de Lewis se datorează discuţiilor cu colegii săi, care l-au ajutat să-şi ascută şi să-şi rafineze gândirea. Unul dintre cele mai importante grupuri, care l-au stimulat să-şi îmbunătăţească şi dezvolte ideile, dar şi expresia lor literară, a fost acel mic grup literar cunoscut drept „Inklings”, spre care ne îndreptăm acum atenţia.

THE INKLINGS: PRIETENIE, COMUNITATE SI DEZBATERE

Întâlnirile regulate ale lui Lewis cu Tolkien, începând cu anul 1929, reflectă o tot mai strânsă relaţie profesională şi personală între cei doi. Tolkien îşi făcea obiceiul (care nu îi displăcea lui Lewis) de a trece lunea dimineaţa pe la prietenul său la un pahar şi puţină bârfă (în general despre viaţa din facultate), dar şi pentru a-şi comunica unul altuia cele mai recente noutăţi despre activităţile literare. Era, mărturiseşte Lewis, „unul dintre cele mai plăcute momente din săptămână”[3']. Pe măsură ce s-au apropiat, au început chiar să viseze clipa când aveau să ocupe cele două Catedre Merton în cadrul Facultăţii de engleză şi să schimbe direcţia acesteia.[38] La acea dată, Tolkien era Profesor de anglo-saxonă şi profesor bursier al Pembroke College; Lewis nu era decât profesor bursier al Magdalen College. Amândoi însă visau la un viitor mai bun şi mai luminos. Existau deja primele semne ale unor proiecte literare de anvergură. In februarie 1933, Lewis îi spuse lui Greeves că tocmai „petrecuse un timp minunat citind o poveste pentru copii” scrisă de Tolkien.[39] Era vorba, desigur, despre romanul *Hobbitul,* care avea să fie publicat în 1937.

Prietenia dintre Lewis şi Tolkien avea drept compliniri numeroasele cluburi literare, societăţi şi cercuri care existau la acea vreme în Oxford. In unele cazuri, acestea erau arondate unui colegiu anume (de exemplu, Nevill Coghill şi Hugo Dyson erau amândoi membri ai Clubului de eseistică al Exter College, în vremea studenţiei lor, în anii ’20). In unele cazuri, ele se concentrau asupra unor teme literare sau

lingvistice (cum era *Kolbîtar*, înfiinţat de Tolkien cu scopul creşterii interesului pentru limbă norvegiană veche şi literatura ei).[40] Insă, cu toate că atât Lewis cât si Tolkien erau membri activi în diversele asociaţii literare din cadrul Oxfordului, prietenia lor trecea dincolo de acestea, maturizându-se odată cu convertirea lui Lewis la creştinism, la sfârşitul anului 1931; Lewis i-a citit lui Tolkien fragmente din *The Pilgrim's Regress.*

Acest nucleu avea să se dezvolte, coagulând un grup de prieteni, care în timp, a căpătat o aură legendară - The Inklings. Nu a existat niciodată intenţia ca acesta să devină un grup elitist de discuţii pe probleme de credinţă şi literatură. Precum Topsy, grupul pur şi simplu a crescut[41] - în bună măsură din întâmplare. Totuşi, naşterea Inklings, în 1933, a fost la fel de inevitabilă ca răsăritul soarelui. Acesta a fost mijlocul prin care Lewis şi Tolkien şi-au lărgit considerabil orizonturile: prin cărţi, prin prieteni şi prin discuţii amicale despre cărţi.

Primul care a fost adăugat la axa Lewis-Tolkien a fost Warnie, fratele lui Lewis, care la vremea aceea era pasionat de istoria Franţei secolului XVII.[42] La fel ca Lewis şi Tolkien, şi Warnie fusese militar britanic combatant în timpul Primului Război Mondial. Se pare că Tolkien a trecut printr-un proces de diminuare a împotrivirii înainte să-l includă şi pe Warnie în grup. Majoritatea membrilor de la început făceau deja parte din cercul lui Lewis şi Tolkien - cum ar fi Owen Barfield, Hugo Dyson şi Nevill Coghill. Alţii s-au alăturat treptat, pe baza unei invitaţii sau pe baza unui asentiment al părţilor. Nu exista o membralitate formală şi nici criterii convenite pentru alegerea noilor membri.

Grupul nu presupunea o iniţiere solemnă, ca în cazul legendarei „Frăţii a Inelului" a lui Tolkien. Nu au existat jurăminte sau juruinţe de loialitate; grupul nici măcar nu avea nume, ci şi-a dobândit unul la multă vreme după înfiinţare. Era, în cuvintele lui Tolkien, un „cerc de prieteni fără definiţie şi fără criterii elective"[43]. The Inklings era în esenţă un grup de prieteni cu interese comune. Oaspeţii nepoftiţi, care se alăturau fără să fie invitaţi, nu erau încurajaţi să revină. Identitatea colectivă a grupului s-a conturat lent, modificându-se de-a lungul timpului. Identitatea grupului - în măsura în care putem totuşi discuta despre aşa ceva - era dată de cele două linii de forţă, foarte generos definite: creştinismul şi literatura.

Nu se ştie clar momentul în care grupul a început să fie cunoscut drept The Inklings (sau cine l-a numit aşa). Pentru Tolkien, acesta a fost întotdeauna un „club literar". Charles Williams, membru al grupului între 1939 şi 1945, nu foloseşte termenul *Inklings* cu referire la grup în corespondenţa cu soţia sa: vorbeşte în schimb de „grupul Tolkien-Lewis"[44]. Titlul de *Inklings* - pe care Tolkien i-l atribuie lui Lewis - era o aluzie la „persoane cu idei şi opinii vagi, pe jumătate formate, dar şi la cei care se joacă cu cerneală"[45]. Numele nu era original. Se pare că Lewis îl preluase de la un grup literar de discuţii cu care fusese asociat, după ce acesta se desfiinţase.

Grupul iniţial Inklings era format din mai mulţi studenţi, care se întâlneau în camerele lui EdwardTangye Lean (1911-1974) - fratele mai tânăr al lui David Lean, viitorul regizor de film — la University College, pentru a citi, discuta şi critica lucrări nepublicate. Lean, fondatorul şi organizatorul grupului, alesese termenul de *Inklings* cu trimitere la ideea jocului de-a scrisul. Lewis şi Tolkien au fost amândoi invitaţi să participe la întâlnirile studenţeşti. Când Lean părăseşte Ox- fordul, în iunie 1933, grupul îşi sistează activitatea. Poate din acest motiv, Lewis socoti că e legitimă preluarea numelui de către noul grup, care la acea vreme se închega în jurul său şi al lui Tolkien.

Una dintre cele mai timpurii referiri la Inklings apare într-o scrisoare a lui Lewis către Charles Williams din 11 martie 1936. Lewis tocmai terminase de citit romanul lui Williams *The Place of the Lion* (1931)[46], care îi plăcuse foarte mult. Era clar genul de carte pe care el însuşi ar fi vrut să o scrie — un roman filosofic, în care arhetipuri platoniene descind pe pământ sub forma unor animale. La acea vreme, Oxford University Press îşi derula operaţiunile comerciale - de exemplu tipărirea de Biblii şi materiale educaţionale - în Casa Amen din Londra, nu departe de Catedrala St. Paul, păstrând Oxfordul ca sediu pentru publicaţiile universitare. Lewis îl invită pe Williams, care lucra la Casa Amen, să îl viziteze în Oxford şi să-i întâlnească pe ceilalţi care citiseră cartea - pe fratele său, pe Tolkien şi pe Coghill, care „toţi aşteptau cuprinşi de nerăbdare şi totodată admiraţie”. Înfiinţaseră împreună „un fel de club neoficial numit Inklings”[47], în care se discutau chestiuni din sfera scrisului si a credinţei creştine.
>>>

De fapt, grupul strâns în jurul lui Lewis şi Tolkien era compus din „prieteni critici” care ajutau la evaluarea şi dezvoltarea proiectelor de scris în curs de derulare. Inklings nu era, strict vorbind, un „grup de colaborare”. Scopul era strict acela de a audia lecturi din lucrările membrilor şi de a le critica - nu de a *planifica* astfel de proiecte scriitoriceşti. Singura excepţie aparentă e colecţia de eseuri în cinstea lui Charles Williams. Insă Lewis a fost cel care a iniţiat şi a coordonat acest proiect. Este importat de reţinut că şi-au dat concursul doar patru membrii Inklings şi o autoare din afara grupului: Dorothy L. Sayers (1893-1957). (Nivelul înalt al acestei colecţii de eseuri i-a făcut pe unii să creadă că Sayers însăşi facea parte din Inklings, dar adevărul este că ea nu era membră.)

Există două erori majore pe care cei interesaţi de C.S. Lewis le pot comite în ceea ce priveşte grupul Inklings: prima constă din atribuirea retrospectivă a unei

însemnătăţi şi a unei coeziuni interne, pe care grupul nu le avea la acea vreme; a doua constă din presupunerea că toate interacţiunile şi influenţele literare ale lui Lewis se limitau la acest grup.

Lewis facea parte dintr-o comunitate literară mult mai cuprinzătoare decât grupul Inklings şi care s-a extins suplimentar după 1947, când grupul a continuat să se întâlnească, dar şi-a suspendat funcţiile explicit literare. Importanţa acestei comunităţi mai ample compensa un neajuns vizibil al grupului Inklings: absenţa membrilor de sex feminin. In contextul istoric al vremii, acest fapt nu este surprinzător, în timpul anilor ’30, Universitatea Oxford era încă o instituţie eminamente masculină, în care universitarii de sex feminin aveau loc doar în câteva mici colegii de fete, cum era St. Hilda College, Somerville College şi Lady Margaret Hali. (Acţiunea din romanul lui Dorothy L. Sayers, publicat în 1935, *Gaudy Night*[48] se petrece într-un colegiu fictiv de fete, reliefând cu fineţe atitudinile predominante în mediul universitar faţă de femei la acea vreme.)

Cu toate acestea, aici există probleme mai profunde, vizavi de părerile lui Lewis despre femei, păreri pe care mulţi le găsesc problematice. Scrierile de mai târziu ale lui Lewis - în special *Cele patru iubiri* (1960) - exprimă ideea că formele masculine de prietenie diferă în chip fundamental de echivalentul lor feminin, fapt care sugerează că exclusivitatea masculină în Inklings a fost deliberată, nu accidentală.

Totuşi, printre prietenii literari ai lui Lewis se numărau şi autoare importante, precum Katharine Farrer, Ruth Pitter, Sora Penelope şi Dorothy L. Sayers. Scrisoarea adresată lui Janet Spens - tutore de engleză la Lady Margaret Hali -, care cuprinde un elogiu amănunţit al lucrării sale *Spenser’s Faerie Queene* (1934)[49], presărat cu calambururi academice de mare fineţe, este doar una dintre numeroasele dovezi care atestă faptul că, în chestiuni academice, Lewis ştia să aprecieze erudiţia indiferent de sex.[50]

Exista o distincţie clară - care uneori devenea o sursă de tensiune - între acei membrii Inklings care chiar scriau şi cei care doar comentau. Apoi, nu toţi membrii participau la întâlnirile grupului. Deşi sunt nouăsprezece nume (numai de bărbaţi) asociate cu grupul Inklings de-a lungul existenţei acestuia[51], la discuţiile literare serioase participau de regulă vreo şase persoane, care se întâlneau în camerele lui Lewis de la Magdalen College joia, după cină.

Deţinem o serie de cronici ale acestor întâlniri din timpul anilor ’30, cronici din care, fără excepţie, transpare atmosfera jovială şi informală a acestora. Când cei şase se strângeau în camera lui Lewis, Warnie pregătea un ceai tare, se aprindeau pipele şi Lewis întreba dacă era cineva pregătit să citească. Nici nu intra în discuţie ca textul să fie distribuit mai dinainte pentru discuţii; de fapt, eforturile de organizare erau în general minime. Cei din Inklings îşi citeau textele, când le considerau gata, cu voce tare, apoi le discutau şi le criticau. Acest fapt provoca o oarecare stânjeneală între gentlemeni, întrucât Tolkien nu citea foarte bine - lucru care pesemne explică de ce atât de puţini îi audiau cursurile. Problema se rezolvă însă din momentul în care fiul său, Christopher, începu să participe şi să citească lucrările tatălui său cu o voce limpede şi plăcută.

La întâlnirile de joia seara se adăugau ieşirile la bere de marţea la amiază, în „Camera iepurelui” - un salon privat din spatele Eagle and Child[52] (o taver- năpe care mulţi membri Inklings o cunoşteau sub numele de „Bird and Baby”[53]), în St. Giles, care le era pus la dispoziţie de către proprietarul localului, Charles

7.2. O parte dintre membrii Inklings la The Trout, Godstow, lângă Oxford. De la stânga la dreapta: James Dundas-Grant, Colin Hardie, Dr. Robert E. Havard, Lewis şi Peter Havard (care nu era membru Inklings).

Blagrove. întâlnirile de marţea aveau în mod vădit o funcţie preponderent socială, mai degrabă decât literară. Acestea erau suplimentate din timp în timp, pe perioada de vară, cu ieşiri la alte taverne, cum ar fi The Trout[54], un local aşezat pe malul râului, la Godstow, la nord de Oxford.

Era mai presus de orice îndoială cine erau personajele principale ale grupului în anii ’30. Membrii Inklings erau un sistem de planete masculine care orbi- tau în jurul celor doi sori, Lewis şi Tolkien (acesta de pe urmă alintat frecvent cu „Tollers”). Despre niciunul dintre ei nu se poate spune că domina sau conducea grupul, ca şi cum ar fi avut drepturi de proprietate asupra funcţiilor şi bunurilor acestuia. Exista o premisă acceptată tacit şi natural, care a fost întărită pe măsură ce reputaţia literară a acestora crescu, că aceştia erau pilonii în jurul cărora gravita grupul.

Aşa cum remarcă Lewis în eseul său „The Inner Ring”[55], din 1944, orice grup riscă să devină un „Cerc închis” sau să se considere un club al „oamenilor importanţi” sau al „celor iniţiaţi”. Au căzut şi membrii Inklings în această capcană? Unii suspectau că da. Un eveniment anume sugerează că bănuiala avea un oarecare temei.

Din cinci în cinci ani, Universitatea Oxford alegea un „Profesor de poezie”. Cu toate că au fost cazuri în care au fost desemnaţi poeţi de marcă - cum ar fi Matthew Arnold, de exemplu - poziţia era la acea vreme ocupată pe criterii de politică universitară, mai degrabă decât pe criterii literare. Instituţia îi ţinea partea lui Sir Edmund Chambers. Unul dintre membrii Inklings considera că alegerea era pur şi simplu absurdă. Adam Fox (1883-1977) glumi într-o dimineaţă, la micul dejun de la Magdalen College, că până şi el ar fi un candidat mai bun. Era mai mult un exerciţiu retoric, decât o autopropunere fermă; Fox nu era mare poet şi nu voia decât să îl critice pe Chambers, nu să se promoveze pe sine. Insă, din raţiuni neelucidate, Lewis luă în serios această propunere năstruşnică. Numele lui Fox apăru pe lista cu cei trei candidaţi, sprijinit fiind de Lewis şi Tolkien. Lewis lansă o campanie agresivă de sprijinire a lui Fox în competiţia cu ceilalţi doi contracandidaţi, mobilizându-i pe membrii Inklings şi cercul lor mai larg să îl sprijine pe Fox. In final, Lewis şi cercul său au reuşit să-l impună pe Fox. Tolkien a privit întregul demers drept o victorie de pomină pentru Inklings. „Clubul nostru literar de *poeţi practicanţi*', scria el, a triumfat asupra forţelor instituţiei şi a privilegiilor![56]

S-a dovedit a fi o manevră greşită. Fox scrisese într-adevăr un poem - „Old King Cole”, o poezie „lungă şi infantilă”. După ce Fox ţinu o prelegere, Lewis şi-a dat seama că el şi colegii săi făcuseră o greşeală. S-a înşelat crezând că era o simplă eroare literară. De fapt, făcuse o greşeală politică. Lewis stârnise antipatia instituţiei. Iar Oxfordul nu uită.

Grupul Inklings avea să intre în declin începând cu 1947 - nu din cauza vreunei dispute aprinse, nici printr-un act de dizolvare stabilit de comun acord fiindcă misiunea sa literară s-ar fi încheiat cu succes. Pur şi simplu s-a stins treptat ca grup de discuţii literare, chiar dacă membrii au continuat să se întâlnească şi să discute despre politica universitară şi literatură. Atât cât a durat însă, a fost un creuzet de energie şi creativitate literară. Aşa cum nota John Wain, „într-o perioadă moartă din istoria Oxfordului, Lewis şi prietenii săi au adus un suflu de viaţă peste oraş”[57]. In ciuda erorilor, se poate spune că grupul Inklings a facilitat naşterea uneia dintre operele clasice ale literaturii engleze, pe lângă alte lucrări mai puţin valoroase. Despre ce este vorba? Despre *Stăpânul inelelor,* de Tolkien.

In ciuda multor afirmaţii care susţin contrariul în cărţile de popularizare despre Lewis, *Cronicile din Narnia* nu au fost niciodată prezentate în cadrul grupului pentru discuţii. în data de 22 iunie 1950, Lewis le înmână celor care veniseră la Eagle and Child ca să bea şi să discute manuscrisul cărţii *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.* Nu era însă o întâlnire oficială de discuţii sau dezbateri. Era mai degrabă un fel de „citeşte şi dă mai departe” pentru o lucrare deja finalizată, nu o invitaţie la critică serioasă pe un text în lucru.

Insă am făcut un salt prea mare în viitor. Trebuie acum să discutăm despre lucrarea care l-a consacrat pe Lewis drept critic literar de marcă - şi care este consultată până astăzi - lucrarea clasică *TheAllegoryofLove,* din 1936.

THE ALLEGORY OF LOYE (1936)

Intr-o scrisoare din 1935 către un vechi prieten, Lewis îşi rezumă situaţia în trei propoziţii scurte: „Chelesc. Sunt creştin. Profesional, sunt în primul rând un medievalist.”[58] Prima afirmaţie nu se cere a fi comentată; putem doar nota faptul că fotografiile cu Lewis din această perioadă confirmă propriul său diagnostic. Am alocat deja un capitol întreg celei de-a doua afirmaţii. Ce putem spune despre a treia? *Allegory ofLove* este prima lucrare majoră a lui Lewis care se înscrie în

7.3. Biblioteca Duke Humfrey, cea mai veche parte a Bibliotecii Bodleian din Oxford, în 1902. Sala de lectură, rezervată manuscriselor şi tipăriturilor foarte vechi, s-a schimbatfoarte puţin din vremea lui Lewis.

domeniul său de activitate profesională. Cartea se cere a fi discutată în amănunt şi fiindcă prezintă teme literare care aveau să fie transpuse în cheie religioasă în multe dintre scrierile sale de mai târziu.

Lewis avea de multă vreme în plan să scrie *The Allegory of Love,* însă nu a reuşit să o termine, din pricina îndatoririlor sale de examinator. începuse să schiţeze primul capitol din studiul său asupra „poeziei medievale de dragoste şi a ideii medievale de iubire”, prin iulie 1928.[59] Petrecea ore întregi în Biblioteca Duke Humfrey, cea mai veche parte a Bibliotecii Bodleian, tânjind după tutun, pentru a se putea concentra mai bine. Insă Lewis, la fel ca toţi cititorii care intrau în Biblioteca Bodleian, erau obligaţi să promită „că, în Bibliotecă, nu vor aduce şi nu vor aprinde focul şi nu vor fuma”. Proiectul trena.

In februarie 1933 însă, lucrurile au început să se pună iarăşi în mişcare. Lewis i-a scris lui Guy Pocock, să-i ceară modificarea contractului cu editura Dent pentru *The Pilgrim's Regress.* Voia revizuirea „clauzei de preempţiune”, ca să poată propune următoarea sa carte editurii Clarendon, din Oxford.[60] Aceasta, explică el, avea să fie o lucrare academică despre alegorie, subiect care, în opinia sa, nu prezenta interes pentru Pocock sau pentru publicul editurii. Sugestia lui era ca această „clauză de preempţiune” să vizeze „următoarea carte de interes general”, nu doar pur şi simplu „următoarea carte”.[61]

Se pare că Pocock a acceptat sugestia. Lewis i-a predat textul dactilografiat al *The Allegory of Love* lui Kenneth Sisam, specialist în engleză, care ocupa funcţia de secretar adjunct al Oxford University Press. Editura i-a primit lucrarea şi, ulterior, a trimis manuscrisul biroului din Casa Amen, Londra, pentru ca unul dintre editorii lor să poată concepe materialele promoţionale potrivite. Editorul căruia i se predase cartea era Charles Williams - fapt despre care Lewis nu avea cunoştinţă. In aceeaşi zi din martie 1936, când Lewis hotărî să-i scrie lui Williams, ca să-i spună cât de mult îi place romanul său *The Place of the Lion,* Williams îşi propuse să-i scrie lui Lewis, ca să-i exprime admiraţia faţă de *TheAT legory of Love.* „Cartea dumneavoastră este pentru mine singura pe care am citit-o, cu excepţia lui Dante, care demonstrează o reală înţelegere a sensului acestei stranii identităţi între iubire şi religie.”[62]

The Allegory of Love i-a fost dedicată lui Owen Barfield, despre care Lewis spune că l-a învăţat „să nu trateze trecutul cu superioritate” şi „să vadă şi prezentul ca fiind o «perioadă». Chiar pe prima pagină a cărţii, Lewis introduce o temă care apare în restul operei sale:

Omenirea nu trece prin etape aşa cum trece un tren prin gări:fiind vie, are privilegiul de afi mereu în mişcare, fără să trebuiască să lase lucruri în urmă.[63]

In timp ce unii susţin că omenirea ar trebui să accepte o sinteză a ştiinţei curente şi a atitudinilor sociale ale vremii drept „adevăr” - pus în contrast cu „superstiţiile” trecutului - Lewis declară că aceasta ar face din omenire un simplu produs derivat al veacului, modelat de tendinţele culturale dominante şi convenţiile intelectuale curente. Trebuie să ne eliberăm de facila satisfacţie de sine a „snobismului cronologic”, susţine Lewis, şi să înţelegem că putem învăţa din trecut tocmai fiindcă acesta ne eliberează de sub tirania prezentului.

Ideea centrală în *The Allegory of Love* este „iubirea curtenească”, pe care Lewis o defineşte ca fiind „o iubire de un soi aparte, ale cărei caracteristici sunt smerenia, curtoazia, adulterul şi religia iubirii”[64].

Apariţia „iubirii curteneşti”reflectă schimbarea atitudinii faţă de femei care s-a produs către sfârşitul secolului XI, sub influenţa idealurilor cavalereşti care se afirmau în acea perioadă. Iubirea curtenească este expresia veneraţiei nobile şi cavalereşti a unui ideal purificator întruchipat de persoana femeii iubite.

Se considera că acest gen de iubire are puterea de a purifica şi înnobila, facilitând exprimarea unora dintre cele mai profunde valori şi virtuţi ale naturii umane. E posibil ca prevalenţa căsătoriilor aranjate din secolul XII să fi necesitat anumite mijloace de exprimare a iubirii romantice. O atare iubire se exprima în termeni deopotrivă feudali şi religioşi. Aşa cum un vasal avea îndatorirea să îşi cinstească şi să-şi slujească domnul, tot astfel un amorez avea îndatorirea să îşi slujească doamna în deplină supunere, împlinindu-i fiecare poruncă. Iubirea curtenească afirma potenţialul înnobilator al iubirii omeneşti, înălţarea celei iubite mai presus decât cel care iubeşte, şi descria iubirea ca pe o dorinţă mereu crescândă, care totuşi nu poate fi împlinită vreodată.

Insă ceea ce Lewis prezenta drept realitate istorică, alţii au ajuns să vadă drept ficţiune literară. In timpul anilor 70, au fost mulţi specialişti care au început să interpreteze „iubirea curtenească” drept o invenţie a secolului XIX, care reflecta aspiraţiile veacului, care mai apoi îi erau atribuite Evului Mediu timpuriu. Se poate spune despre Lewis, care se delectase cu scrierile medievaliştilor victorieni precum William Morris (1834-1896), că citea operele Evului Mediu prin filtru victorian.[65] Studii recente arată însă că situaţia nu este atât de clară pe cât lasă criticii să se înţeleagă.[66] In orice caz, pe Lewis îl preocupau convenţiile poetice stabilite pentru exprimarea „iubirii curteneşti”, mai degrabă decât conceptul istoric în sine. Cartea lui Lewis se concentrează asupra textelor, nu asupra istoriei.

Momentul de maximă virtuozitate în *The Allegory of Love* este capitolul despre poetul elisabetan Edmund Spenser (cca. 1522-1599). Cartea lui Lewis a schimbat radical percepţia criticii asupra lucrării lui Spenser, *Faerie Queene,* reanimând totodată discuţiile şi dezbaterea privind rolul şi semnificaţia „iubirii curteneşti”, dar şi a alegoriei ca gen în tradiţia medievală. Lewis demonstrează că folosirea alegoriei este o necesitate filosofică, care reflectă natura şi limitele limbajului uman, nu expresia unei preferinţe vanitoase pentru podoabe stilistice sau obedienţă sentimentală faţă de convenţiile literare ale unor veacuri trecute. Alegoria, susţine Lewis, poate reda mult mai bine noţiuni complexe ca „mândria” şi „păcatul” decât conceptele abstracte. Alegoria asigură un contact ferm cu realităţile respective, fără de care discuţia despre unele dintre cele mai importante teme ale vieţii devine dificilă.

Din perspectivă contemporană, cea mai importantă realizare în *TheAllegory of Love* este analiza deosebit de pertinentă pe care o face Lewis operei lui Spenser, şi nu atât descrierea iubirii curteneşti. Analiza celor 34.695 de versuri din acel gigantic poem al lui Spenser, *The Faerie Queene* - în special caracterul şi statutul inventarului său imaginar - rămâne deopotrivă încântătoare şi de dorit. După cum notează o lucrare de referinţă recentă despre recepţia lui Spenser în secolul XX, „capitolul lui Lewis conţine mai multe observaţii originale despre *Faerie Queene* - surse, prozodie, filosofie şi structură - decât toată critica secolului X3X la un loc”[67].

Unele biografii ale lui Lewis dau de înţeles că *The Allegory of Love* ar fi câştigat Premiul Hawthornden, cel mai vechi premiu literar britanic decernat anual unui scriitor de limbă engleză pentru „cea mai bună lucrare de ficţiune”. Informaţia este falsă. Este adevărat însă că lucrarea lui Lewis a câştigat Premiul Memorial „Sir Israel Gollancz în 1937”.[68] Acest premiu prestigios, acordat de British Academy, era decernat pentru publicaţii de valoare excepţională fie „pe subiecte de limbă şi literatură anglo-saxonă şi engleză timpurie, fie pe istoria limbii engleze”, fie pentru „cercetări în domeniul istoriei literaturii engleze sau al operelor scriitorilor englezi, de preferinţă din perioada de început”. Era un premiu important pentru Lewis, evidenţiind *The Allegory of Love* ca lucrare notabilă a unui promiţător tânăr cărturar. Cartea se

distinge prin remarcabila putere de esenţializare, explicare, sinteză şi angajare critică. Aşa cum avea să remarce Helen Gardner, colega lui Lewis de la Oxford, cartea este în mod evident „scrisă de cineva care a iubit literatura, dispunând totodată de o extraordinară capacitate de a stârni interesul publicului şi de a-şi entuziasma cititorii”[69].

Poate că aceasta, pe lângă incontestabilele sale calităţi de conferenţiar - darul de a comunica, de a stârni interesul şi de a entuziasma - este explicaţia pentru mulţimile de studenţi care se strângeau în sălile de curs ale Oxfordului în anii ’30 şi ’40 să îl asculte pe Lewis. Lewis îşi călăuzeşte cititorii, oferindu-le interpretări pertinente şi entuziaste ale textelor (familiare şi obscure deopotrivă) şi încearcă să „reabiliteze” autorii, textele şi temele, care în timp au căzut în uitare din pricina ignoranţei sau în dizgraţie din pricina prejudecăţilor.[70] Lewis a fost fără îndoială un promotor al literaturii şi al rolului acesteia în cultura şi civilizaţia umană.

LEWIS DESPRE LOCUL SI SCOPUL LITERATURII

»

De-a lungul carierei sale, Lewis a stăruit îndelung - alocând spaţii generoase - asupra rolului şi locului literaturii, fie că discuta în contextul îmbogăţirii culturii umane, fie că o punea în legătură cu educarea sensibilităţii religioase, fie că îi analiza contribuţia la formarea caracterului şi la deprinderea înţelepciunii. Deşi unele dintre ideile lui Lewis despre literatură s-au dezvoltat şi mai mult în timpul deceniilor 5 şi 6, majoritatea i se cristalizaseră deja până 1939.

înţelegerea lui Lewis cu privire la modul în care trebuie abordată şi interpretată literatura este semnificativ diferită de perspectivele dominante în teoria literară contemporană lui. Pentru Lewis, a citi literatură - şi în special literatură mai *veche* - este o importantă provocare la adresa unor judecăţi pripite izvorâte din „snobism cronologic”. Owen Barfield îl învăţase pe Lewis să-i privească cu neîncredere pe cei care clamează inevitabila superioritate a prezentului asupra trecutului.

Lewis pledează pentru această idee cu deosebită fervoare în eseul său „On the Reading of Old Books”[71] (1944). In acest text, Lewis susţine că o cunoaştere a literaturii mai vechi le asigură cititorilor un punct de vedere care le conferă o distanţă critică faţă de propriul lor veac. în acest fel, le permite să vadă „controversele actualităţii din perspectivă adecvată”[72]. Cititul cărţilor vechi ne învaţă să nu ajungem prizonieri ai Spiritului veacului, făcând ca „briza proaspătă a veacurilor trecute să sufle prin mintea noastră”[73].

în acest punct, este evident că Lewis are în vedere dezbaterile teologice creştine; textul lui se referă în primul rând la importanţa resurselor teologice din trecut pentru îmbogăţirea şi stimularea prezentului. Insă argumentul său are o semnificaţie mai largă. „O carte nouă este încă în perioada ei de probă, şi un amator nu are căderea să o judece.”[74] Din moment ce nu putem citi literatura viitorului, putem citi măcar literatura trecutului, înţelegând deosebita forţă subversivă cu care aceasta loveşte în autoritatea absolută a prezentului. Căci mai devreme sau mai târziu, prezentul va deveni trecut, iar autoritatea apriorică a ideilor sale va fi subminată - exceptând cazul în care autoritatea se sprijină pe calitatea intrinsecă a ideilor respective, şi nu pe simpla lor situare în timp.

Aşa cum atenţiona Lewis, luând aminte la ascensiunea ideologiilor secolului XX, cel care „a trăit în mai multe locuri” nu se va lăsa înşelat de „erorile locale ale satului său natal”. Cărturarul, susţine Lewis, a „trăit în multe epoci”, şi deci

poate contesta prezumţia automată de autoritate supremă inerentă judecăţilor şi mişcărilor contemporane.

Mai presus de orice, probabil, avem nevoie de o cunoaştere intimă a trecutului. Nu fiindcă trecutul are ceva magic, ci fiindcă nu putem studia viitorul şi totuşi avem nevoie de ceva pentru a măsura prezentul, pentru a ne reaminti că supoziţiile elementare au fost destul de diferite în diverse perioade şi că o mare parte din ceea ce le pare sigur celor needucaţi este doar o modă temporară.[75]

Lewis subliniază că, pentru a înţelege literatura perioadei clasice sau renascentiste, e nevoie să ne „suspendăm majoritatea reacţiilor şi să ne dezobişnuim de majoritatea reflexelor” pe care ni le-am format „citind literatură modernă”[76] - cum ar fi premisa neverificată privind superioritatea inerentă a contextului actual. Lewis foloseşte un stereotip cultural familiar pentru a sublinia ideea aceasta - turistul englez ajuns în străinătate, aspru zeflemisit în lucrări precum *Room with a View,* de E.M. Forster (1908). Lewis ne propune să ne imaginăm un englez care porneşte într-o călătorie în afara ţării, convins fiind de superioritatea valorilor culturale engleze faţă de valorile sălbaticilor din vestul Europei. In loc să se familiarizeze cu cultura locală, să savureze mâncarea locală şi să-şi lase propriile prejudecăţi să fie chestionate, stă doar în preajma altor turişti englezi, insistă să mănânce doar mâncarea englezească şi consideră că „englezismul” său trebuie apărat şi păstrat cu orice preţ. De aceea îşi ia „englezismul” cu el în concediu şi la întoarcere „îl ia cu el acasă complet neschimbat”[77].

Dar există un alt fel de a vizita o ţară străină şi, tot aşa, un alt fel de a citi şi interpreta un text mai vechi. în acest caz, turistul se înfruptă din mâncarea locală, bea vinul local, vede „ţara străină aşa cum le apare locuitorilor ei, nu turiştilor”. Drept urmare, susţine Lewis, turistul englez se întoarce acasă „schimbat, gândind şi simţind” altfel decât înainte. Călătoria i-a lărgit orizonturile.

Ceea ce Lewis încearcă să spună este că literatura ne oferă o viziune nouă asupra lucrurilor. Ne deschide ochii şi ne propune perspective noi de evaluare şi reflecţie:

Ochii mei nu sunt îndeajuns, voi căuta să văd şi prin ochii altora... citind literatură de calitate, devin o mie de oameni, rămânând totuşi eu însumi. Precum cerul nopţii în poemul grecesc, văd cu o mulţime de ochi, dar sunt tot eu cel ce vede.[78]

In concepţia lui Lewis, literatura ne ajută „să vedem cu alţi ochi, să ne imaginăm cu ajutorul altei imaginaţii, să simţim cu altă inimă, pe lângă a noastră”[c']. Literatura ne oferă o reprezentare a realităţii, mediată de imaginaţie, care pune în discuţie propria noastră reprezentare.

A citi literatură înseamnă a ne deschide către schimbare: a ne deschide faţă de idei noi sau a ne obliga să le reevaluăm pe cele pe care credeam că e justificat să le respingem. Aşa cum remarca Ralph Waldo Emerson, „în orice lucrare de geniu ne recunoaştem propriile gânduri respinse: se întorc la noi cu o anumită splendoare înstrăinată”[80]. Prin urmare, Lewis subliniază că textele nu doar că ne informează, dar ne şi obligă să ne reevaluăm convingerile. A cere ca textul să se conformeze presupoziţiilor noastre, modului nostru de gândire, înseamnă a-l forţa în propriul nostru şablon, împiedicându-l astfel să ne transforme sau să ne îmbogăţească. Cititul literaturii presupune „expunerea la părerile şi deci la perspectivele, atitudinile şi experienţa deplină” ale altor oameni.[81] E vorba despre ceea ce Platon numea *psychagogia* - o „extindere a sufletului”.

Pentru Lewis e mai important să ştim *ce* s-a spus, decât *cine* a spus un lucru anume. în opinia lui, sarcina „criticii” literare este să sesizeze intenţiile scriitorului, să înţeleagă opera şi deci să faciliteze experienţa unei îmbogăţiri interioare. Viziunea este cel mai bine exprimată în *Prefaţă la „Paradisulpierdut"* (1942), care conturează în chip exemplar contextul în care se înscrie poemul epic miltonian şi îi discută semnificaţia. Lewis a fost un înfocat apărător al ideii că ceea ce contează în poezie nu este poetul, ci poemul însuşi. Savantul E.M.W.Tillyard (1889-1962) de la Cambridge susţinea contrariul. Pentru Tillyard, *Paradisul pierdut* dezvăluia „de fapt adevărata stare spirit a lui Milton la data la

care l-a compus”.

Aşa s-a ajuns la celebra dezbatere a anilor ’30, îndeobşte cunoscută drept „erezia personală”. Simplificând o dezbatere complexă, vom spune că Lewis apăra un punct de vedere obiectiv sau impersonal, potrivit căruia poezia prezintă ceva „exterior”; pe când Tillyard apăra un punct de vedere subiectiv sau personal, şi anume că poezia prezintă ceva aflat în universul lăuntric al poetului. Ulterior, Lewis avea să supranumească acest punct de vedere „otrava subiectivismului”. Pentru Lewis, poezia nu atrage atenţia asupra *poetului,* ci asupra a *ceea ce poetul vede:* „Poetul nu îmi cere să mă uit la <?/; poetul îmi zice «priveşte!» şi arată cu degetul.” Poetul aşadar nu este un „spectacol” de privit, ci un „set de lentile” prin care privim realitatea.[82] Poetul ne ajută să vedem lucrurile într-un mod diferit, este cel care ne arată lucruri pe care altfel le-am trece cu vederea. Sau, din nou, nu avem de ce să ne uităm *la* poet, ci *prin* poet.

Am putea rezuma spunând că Lewis înţelege deprinderea de a citi literatură ca pe un mijloc de a imagina şi de a pătrunde într-o lume alternativă, lume care poate ilumina lumea obiectivă în care trăim efectiv. Lewis se oferă de multe ori ca ghid de călătorie celor aflaţi, la fel ca el, într-un asemenea pelerinaj. Mulţi consideră că Lewis îşi dovedeşte adevărata măsură de critic atunci când îi prezintă pe Spenser şi Milton celor care îi întâlnesc pentru prima dată.

Insă Lewis nu a fost un simplu cronicar al lumilor imaginare ale altora. El însuşi a devenit un creator de lumi alternative - lumi vădit influenţate de ideile şi imaginile antemergătorilor săi. Nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că o posibilă consecinţă a întâlnirii cu literatura de calitate este nu numai dorinţa de a scrie literatură, ci şi aceea de a turna înţelepciunea, umorul şi eleganţa trecutului în forme relevante pentru contemporaneitate. Lewis s-a dovedit a fi un maestru al acestei arte, după cum vom vedea când vom studia originile Narniei şi felul în care Lewis se foloseşte de o lume imaginară pentru a ilumina lumea noastră.

Dar Narnia urma să ia formă abia peste o vreme. Evenimentele din lumea reală în această perioadă începeau să se precipite. In data de 1 septembrie 1939, forţele germane au invadat Polonia. Prim-ministrul britanic Neville Chamberlain a încercat la început să negocieze un acord de pace între Germania şi Polonia. însă după o revoltă parlamentară împotriva acestui demers, Chamberlain i-a dat lui Hitler un ultimatum: Adolf Hitler era somat să-şi retragă trupele din Polonia. în lipsa unei reacţii din partea lui Adolf Hitler, în data de 3 septembrie, Marea Britanie a declarat război Germaniei. Aşa a început cel de-Al Doilea Război Mondial.

Note

1. Scrisoare către Arthur Greeves, 4 februarie 1933; *Letters,* voi. 2, 95.
2. Documentele Lewis: Memoriile Familiei Lewis, 1850-1930 (n.tr.).
3. Scrisoare către Arthur Greeves, 4 februarie 1933; *Letters,* voi. 2,125.
4. Scrisoare către Warren Lewis, 22 noiembrie 1931; *Letters,* voi. 2,14-16.
5. Scrisoare către Thomasine, 14 decembrie 1959; *Letters,* voi. 3,1109.
6. Saycr,_/tfo£, 198.
7. Lawlor citat în Gibb, *Light on C.S. Lewis,* 71-73. Vezi, în plus, Lawlor, *C.S. Lewis: Memories and Reflections.* Lawlor a devenit ulterior profesor de limbă şi literatură engleză la Universitatea Keele.
8. John Wain citat în Gibb, *Light on C.S. Lewis,* 72.
9. *Wain, Sprightly Running, 138.*
10. *Hooper, C.S. Lewis:A Companion and Guide, 42.*
11. Scrisoare către Cynthia Donnelly, 14 august 1954; *Letters,* voi. 3,503.
12. *Wilson, C.S. Lewis: A Biography, 161.*
13. Scrisoare către Albert Lewis, 28 august 1924; *Letters,* voi. 1,633.
14. Această imagine este folosită de către John Wain cu referire la Lewis, în Roma Gill (ed.), *William Empson* (Londra:

Routledge, 1977), 117.

15. Vezi „listele cu conferenţiarii facultăţii"publicate în *Oxford University Calendar 1935* (Oxford: Oxford University Press, 1935), 12.
16. *Oxford University Calendar 1936* (Oxford: Oxford University Press, 1936), 423 n. 9.
17. Alegoria iubirii (n.tr.).
18. Icoana lepădată (n.tr.)
19. *The DiscardedImage, 216.*
20. *Cele patru iubiri, 324.*
21. *întoarcerea pelerinului sau Regresul pelerinului, titlul face aluzie la lucrarea clasică a lui John Bunyan, The Pilgrims Progress {Călătoriapelerinului) (n.tr.).*
22. Scrisoare către Guy Pocock, 17 ianuarie 1933; *Letters,* voi. 2, 94.
23. John Bunyan, *Călătoria pelerinului* trad. Voicu Bojan şi Anton Horvath, Cluj-Napo- ca, Koinonia, 2005.
24. *The Pilgrims Regress, 5.*
25. Periplul lui Pseudo-Bunyan: o apologie alegorică a creştinismului, a raţiunii şi a romantismului (n.tr.).
26. *The Pilgrims Regress, 5.*
27. „The Vision of John Bunyan", în *Selected Literary Essays,* 149.
28. *Poems,* 81.
29. Biserica Mamă (n.tr.).
30. *The Pilgrims Regress, 11-12.*
31. Ibid.,8.
32. Ibid., 10.

33. Pentru o analiză a semnificaţiei dorinţei şi a dorului, vezi McGrath, „Arrows of Joy: Lewis's Argument from Deşire", *The Intellectual World of C.S. Lewis.*
34. *The Pilgrims Regress, 10.*
35. Ibid.,177.
36. Faptele apostolilor 9:9-10; 2 Corinteni 3:13-16.
37. Scrisoare către Warren Lewis, 22 noiembrie 1931; *Letters,* voi. 2,16.
38. Tolkien aminteşte acest lucru într-o scrisoare adresată lui ChristopherTolkien, 30 ianuarie 1945; Tolkien, *Letters,* 108.
39. Scrisoare către Arthur Greeves, 4 februarie 1933; *Letters,* voi. 2, 96.
40. In engleză, în original: Old Norse (n.tr.).
41. Expresia în limba engleză, „it grow'd like Topsy", îşi are originea în celebrul roman *Coliba unchiului Tom,* de Harriet Beecher Stowe. Topsy e o sclavă năstruşnică, lipsită de maniere, care atunci când fu întrebată unde s-a născut şi cine îi sunt părinţii, răspunse că nu s-a născut nicăieri şi că nu are părinţi. -

„Ştii cine te-a făcut?

- Nimeni, după câte ştiu, răspunse fetiţa, chicotind. Părea că se amuză grozav, căci ochii îi sticleau. Eu am crescut aşa. Nu cred că cineva m-a făcut pe mine - adăugă ea." (Citatul e preluat din Harriet Beecher Stowe, *Coliba unchiului Tom,* trad. Mihnea Gheorghiu, Bucureşti, Ed. pentru Literatură, 1967, voi. 2,10) (n. tr.).

42. *In opinia mea, cele mai bune cărţi ale lui Warnie sunt The Splendid Century: Some Aspects of French Life in the Reign of Louis XIV (1953) şi Levantine Adventurer: The Travels andMissions of the Chevalier dArvieux, 1653-1697 (1962).*
43. J.R.R. Tolkien către W.L. White, 11 septembrie 1967; Tolkien, *Letters,* 388.
44. *Williams, To Michalfrom Serve, 221.*
45. J.R.R. Tolkien către W.L White, 11 septembrie 1967; Tolkien, *Letters,* 388.
46. Locul leului (n.tr.).
47. Scrisoare către Charles Williams, 11 martie 1936; *Letters,* voi. 2,183.
48. Noapte ţipătoare (n.tr.).
49. Zâna lui Spenser (n.tr.).
50. Scrisoare către Janet Spens, 16 noiembrie 1934; *Letters,* voi. 2,147-149.
51. Owen Barfield; J.A.W. Bennett; David Cecil; Nevill Coghill; James Dunda-Grant; Hugo Dyson; Adam Fox; Colin Hardie; Robert E. Havard; C.S. Lewis; Warren Lewis; Gervase Mathew; R.B. McCallum; C.E. Stevens; Christopher Tolkien; J.R.R. Tolkien; John Wain; Charles Williams; C.S. Wrenn.
52. Vulturul şi copilul (n.tr.).
53. Pasărea şi bebeluşul (n.tr.).
54. Păstrăvul (n.tr.).
55. Cercul închis (n.tr.).
56. Tolkien către Stanley Unwin, 4 iunie 1938; Tolkien, *Letters,* 36. Nu este clar dacă Tolkien se referă aici la Inklings sau la „The Cave" [Peştera (n.tr.)], un grup conex de discuţii pe marginea politicii interne a facultăţii de engleză. Pentru detalii despre „The Cave", vezi Scrisoarea lui Lewis către Warren Lewis, 17 martie 1940; *Letters,* voi. 2,365.
57. *Wain, Sprightly Running, 185.*
58. Scrisoare către Leo Baker, 28 aprilie 1935; *Letters,* voi. 2,161.
59. Scrisoare către Albert Lewis, 10 iulie 1928; *Letters,* voi. 1, 766-767.
60. Clarendon Press este un imprint al Oxford University Press.
61. Scrisoare către Guy Pocock, 27 februarie 1933; *Letters,* voi. 2, 98.
62. Biblioteca Bodleiană, Oxford, MS. Eng. c. 6825, ff. 48-49.
63. *Allegory ofLove,\.*
64. Ibid., 2. Expresia *iubire curtenească* este o traducere a termenului francez *amour cour- tois,* care este o

aproximare a termenului provensal *fin amors.*

65. Vezi, de exemplu, John C. Moore, „«Courtly Love»: A Problem of Terminology”, *Journal of the History ofldeas* 40, nr. 4 (1979): 621-632.

66. Vezi, de exemplu, C. Stephen Jaeger, *The Origins of Courtliness: Civilizing Trends and the Formation of Courtly Ideals,* 937-1210 (Philadelphia: University of Penssylvania Press, 1991).

67. David Hill Radcliffe, *Edmund Spenser: A Reception History* (Columbia, SC: Camden House, 1996), 168.

68. *Oxford University Calendar 1938* (Oxford: Oxford University Press, 1938), 460 n. 12.

69. Gardner, „Clive Staples Lewis, 1898-1963”, 423.

70. Vezi Lewis, *Rehabilitations.* în această lucrare, Lewis încearcă o reabilitare atât a persoanelor, cât şi a şcolilor, oferind o analiză deosebit de interesantă a deosebirilor de stil dintre Shakespeare şi Milton.

71. Despre lectura cărţilor vechi (n.tr.).

72. „On the Reading of Old Books”, în *Essay Collection,* 439.

73. Ibid., 440.

74. Ibid., 439.

75. „Studiu în vreme de război”, în *Ferigi şi elefanţi şi alte eseuri despre creştinism,* trad. Emanuel Conţac, Bucureşti, Humanitas, 2011,44.

76. *„De Descriptione Temporum , în Se/ectedLiterary Essays, 13.*

77. *„De Audendis Poetics”, în Studies in Medieval and Renaissance Literature, 2-3.*

78. *Experiment in Criticism, 140-141.*

79. Ibid.,137.

80. Ralph Waldo Emerson, *Essays and Lectures* (New York: Library of America, 1983), 259.

81. *Experiment in Criticism, 85.*

82. *The Personal Heresy,* 11. Pentru jocul de cuvinte bazat pe polisemia lui „spectacle”, vezi nota 6 de la Prefaţă.

CAPITOLUL 8
1939-1942
RECUNOAŞTERE NAŢIONALA: APOLOGETUL DIN TIMPUL RĂZBOIULUI

în duminica din 22 octombrie 1939, University Church of St. Mary the Virgin, Oxford, era plină cu studenţi şi profesori. Publicul era numeros şi concentrat; atmosfera era încordată şi sobră; tema predicatorului era „Niciun alt dumnezeu: cultura în vremea războiului"; predicatorul era C.S. Lewis. Toţi martorii povestesc că au asistat la o pledoarie convingătoare în favoarea vieţii universitare în faţa conflictului, nesiguranţei şi confuziei, pledoarie care a lăsat o impresie puternică asupra ascultătorilor. Izbucnirea războiului a dezvăluit chipul nemistificat al realităţii, susţinea Lewis, obligându-ne să renunţăm la iluziile optimiste despre noi înşine şi lume. Realismul se întorsese pe tron. „Vedem fără putinţă de tăgadă genul de univers în care am trăit în tot acest timp şi trebuie să ne împăcăm cu această idee."[1]

Nimeni dintre cei care fuseseră în Oxford în timpul Primului Război Mondial, între 1914-1918, nu putea să nu-şi amintească impactul conflictului asupra universităţii. Numărul studenţilor a scăzut dramatic; cadrele universitare au fost mobilizate pe front; clădirile universităţii şi ale colegiilor au fost folosite în regim de război. Chiar dacă la altă scară, aceleaşi lucruri s-au întâmplat şi odată cu izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial. Au apărut însă noi provocări.
Ameninţările raidurilor bombardierelor din Luftwaffe nu puteau fi trecute cu vederea. întreruperea curentului din pricina războiului cufunda întregul oraş într-un întuneric sumbru nemaiîntâlnit din Evul Mediu. Diminuarea stocurilor de hârtie însemna că studenţii nu-şi mai puteau procura cărţile de care aveau nevoie pentru seminarii.

Schimbările nu au întârziat să apară şi la Kilns. In 2 septembrie, a doua zi după ce Germania a invadat Polonia, Warnie a fost rechemat în serviciul militar activ. (Warnie era rezervist al armatei de când se pensionase, în data de 21 decembrie 1932). I s-a cerut să se îndrepte de îndată spre Catterick, în Comitatul Yorkshire. După două săptămâni, a fost trimis în Franţa, să organizeze transportul de trupe şi provizii militare pentru Corpul expediţionar britanic, având atribuţii corespunzătoare gradului de maior.

La câteva ore după plecarea lui Warnie, casa Kilns avea deja patru locatari noi - eleve evacuate din Londra. Ameninţarea raidurilor aeriene asupra Londrei a generat un flux constant de „evacuaţi" la Kilns, care de multe ori stăteau vreme de câteva luni. In corespondenţa din această perioadă, Lewis notează amuzat că fetele se plâng constant că nu au ce face. N-ar putea *citi* ceva? se întreba Lewis.

Dar Lewis era preocupat de lucruri mai importante în primele săptămâni de război. Ordinul Naţional de Incorporare (în Forţele armate), care a fost emis în 3 septembrie 1939, prevedea înrolarea obligatorie a tuturor bărbaţilor cu vârste cuprinse între optsprezece şi patruzeci şi unu de ani, care locuiau în Marea Britanie. Lewis, care la vremea aceea avea patruzeci de ani, s-a speriat. Avea să fie chemat şi el? Nu cumva urma să lupte într-un al doilea război? La o zi după invadarea Poloniei, şi-a stabilit o întâlnire cu George Gordon, preşedintele Magdalen College, care l-a liniştit. Lewis împlinea patruzeci şi unu de ani în data de 29 noiembrie - în vreo două luni. Nu avea de ce să-şi facă griji.[2]

După cum ştim, Lewis a fost un simplu spectator la conflict, nu un participant activ. A devenit membru al „Voluntarilor în apărarea locală" - ulterior redenumiţi „garda civilă" - în vara anului 1940, petrecând o noapte din nouă „pitit în cele mai deprimante şi urât mirositoare zone ale Oxfordului"[3]. Se simţea puţin ridicol facându-şi rondul de la 1.30 până la 4.30 dimineaţa, cu o puşcă pe umăr, comparându-se cu conetabilul Dogberry din piesa *Mult zgomot pentru nimic*, a lui Shakespeare.[4] Totuşi, a ajuns să preţuiască liniştea şi singurătatea din timpul patrulelor, pe străzile răcoroase şi pustii ale Oxfordului, în primele ore ale dimineţilor de vară.

8.1 Garda civilă din Oxford la paradă în 1940. Parada traversează The Plain, de unde urma să treacă Podul Magdalen spre centrul Oxfordului.

Corespondenţa lui Lewis de la începutul anilor ’40 prezintă scene familiare tuturor studenţilor din Marea Britanie din vremea războiului - deficit economic, criză de alimente şi de bunuri esenţiale, găzduirea persoanelor strămutate şi o profundă îngrijorare cu privire la viitor. Modurile în care Lewis înţelegea să se raporteze la noile realităţi erau adesea comice - merită amintită „economia de război”, şi anume trecerea de la vin de Madeira la ceai negru, atunci când discuta despre Dante cu prietenii. Cum Warnie era plecat, Lewis obişnuia să lucreze în cea mai mică dintre cele două camere de care dispunea la Magdalen College; era mai ieftin de încălzit, întrucât se consumau cărbuni mai puţini.[5]

PRIETENIA LUI LEWIS CU CHARLES WILLIAMS

O consecinţă a războiului a fost consolidarea a ceea ce avea să devină una dintre cele mai importante prietenii ale lui Lewis. In data de 7 septembrie 1939,
Oxford University Press şi-a părăsit birourile londoneze pe perioada războiului şi s-a mutat la Oxford. Astfel, Charles Williams a venit la Oxford, lăsându-şi soţia şi fiul în urmă, în Hampstead. Cu sprijinul şi contribuţia lui Lewis, Williams se integră în peisajul oxfordian, devenind un membru cu drepturi depline al grupului Inklings. Facultatea de Engleză nu avea destui conferenţiari, aşa că au fost uşor de înduplecat de către Lewis să înţeleagă că Williams era răspunsul la rugăciunile lor. în final, cursurile lui Williams au fost privite drept un fenomen, adunând pe cât de mulţi ascultători, pe atât de multe elogii.

Grupul Inklings a fost schimbat radical într-un an de la sosirea lui Williams. Până atunci, figurile dominante fuseseră Lewis şi Tolkien. Pesemne era inevitabil ca Williams - care avea deja scrise o serie de romane, poeme, piese de teatru şi biografii - să joace un rol marcant în grup, perturbând uşor echilibrul precar al acestuia. Tolkien, care îl socotise pe Lewis drept cel mai bun prieten al său între 1925-1940, îşi dădu seama că Williams s-a interpus între ei, luând aceasta ca semn al înstrăinării dintre el şi Lewis.[6] în ansamblu însă, e limpede că Williams era o prezenţă benefică în Inklings, iar Inklings era de bun augur pentru el.

Lucrurile erau în schimbare şi la Kilns. Maureen se căsători cu Leonard Blake, profesor de muzică la Workshop College, Comitatul Nottinghamshire, în luna august 1940. Lewis nu îl plăcea pe Blake, considerându-l „un ins mic, tuciuriu, urât şi taciturn, căruia trebuie să-i scoţi cu cleştele o vorbă”[7]. Insă Leonard şi Maureen Blake aveau să se poarte cu admirabilă bunătate faţă de Lewis în momente critice din viaţa acestuia, în special în ultimii ani ai vieţii doamnei Moore, ajutându-l să le poarte de grijă celor doi fii ai lui Joy Davidman, la sfârşitul anilor ’50.

în data de 16 septembrie 1940, Warnie - pe atunci stabilit la Centrul de Instruire Tehnică şi Mobilizare, Tabăra Wenvoe, Cardiff- a fost scos de pe lista celor aflaţi în serviciul militar activ şi a redevenit ofiţer rezervist. Nu e tocmai clar ce s-a întâmplat cu cariera militară a lui Warnie, care pare să se fi spulberat tocmai într-o perioadă în care armata britanică încerca să se refacă după momentul aproape catastrofal de la Dunkirk, şi avea nevoie de ofiţeri cu experienţă care să pună umărul la refacere. Dosarul militar al lui Warnie nu conţine motivul explicit pentru care a fost demobilizat, lăsându-i pe cercetători să citească printre rândurile lapidare ale acestuia. Inevitabil, având în vedere antecedentele, mulţi vor bănui

că alcoolismul său a fost un factor în ecuaţie. Warnie s-a întors la Oxford, unde s-a alăturat Gărzii civile ca simplu soldat. Cei doi fraţi Lewis erau din nou împreună.

In jurul lui Lewis se petreceau însă şi alte schimbări. Universitatea Oxford suspendă toate contractele în baza cărora erau plătiţi cei care ţineau cursuri de nivel universitar „pe o perioadă nedefinită”. Spre nemulţumirea sa, Lewis află că avea să primească cu 200 de lire mai puţin pe an. Avea să-şi continue totuşi cursurile, deşi nu mai era plătit pentru ele.

Magdalen College a trecut la o economie de război, tăind din cheltuieli de unde putea. Cireada de cerbi din Dumbrava Magdalen a fost rărită. Mai mulţi profesori bursieri au primit pulpe de căprioară pentru hrană. încercările doamnei Moore de a găti carnea au „umplut întreaga casă cu cea mai insuportabilă duhoare”; totuşi, Lewis declară produsul finit ca fiind „excelent”[8].

O scrisoare către Warnie (care la acea vreme se afla încă în Franţa), din noiembrie 1939, atestă faptul că grupul Inklings continua să se întâlnească şi să discute producţiile literare ale membrilor săi. După ce au cinat împreună la Hotelul Eastgate (peste drum de Magdalen), au fost încântaţi de „o discuţie la cel mai înalt nivel” despre trei opere în lucru ale membrilor:

Meniul a constat dintr-un fragment din noua carte ***Hobbit*** *a lui Tolkien, o piesă de teatru cu tema Naşterii lui Isus din partea lui Williams (neobişnuit de limpede pentru el şi bine primită de către toţi) şi un capitol din cartea mea despre* ***Problema durerii****.*[9]

Prima lucrare menţionată este un prim crochiu al unui capitol din *Stăpânul inelelor*; a doua este piesa *The House by the Stable*[10] a lui Charles Williams; a treia este cartea *Problema durerii* a lui Lewis, pe care începuse să o scrie la acea vreme.

Rolul jucat de Lewis în scrierea „noii cărţi *Hobbif* a lui Tolkien nu poate fi trecut cu vederea. Prea adesea, Lewis este văzut doar ca un autor care-şi vede de treaba lui. Povestea finalizării acestui roman clasic al literaturii engleze ne ajută să-l privim într-o lumină foarte diferită - ca moaşă literară, care i-a încurajat pe alţii să-şi scrie capodoperele literare. In cazul de faţă, unii critici susţin că/Lewis a ajutat la naşterea unei lucrări clasice, care avea să fie mai bună decât tot ceea ce el însuşi urma să scrie.

LEWIS, MOAŞĂ LITERARĂ: *STĂPÂNUL INELELOR* AL LUI TOLKIEN

Orice scriitor are nevoie de încurajări ca să scrie, atât pentru a discerne cum îşi poate elabora lucrarea, cât şi pentru a-şi duce proiectul la bun sfârşit. Charles Williams, de exemplu, conta pe sprijinul soţiei sale, Florence, pentru a se menţine concentrat pe îndatoririle sale scriitoriceşti. Mutarea la Oxford din timpul războiului a însemnat pierderea acestui imbold. In aprilie 1945, Williams i-a scris lui Florence, plângându-se de absenţa ei din exilul său oxfordian: „De ce nu eşti aici cu mine, să-mi faci un ceai, ca mai apoi să mă pui să mă apuc de lucru? Am o silă infinită de a scrie."[11] Ca atâţia alţii de dinainte şi de după el, Williams avea nevoie de un mentor care să-l ajute să scrie.

Tolkien suferea de aceeaşi problemă. Avea un potenţial creativ imens, însă îi trebuia pe cineva care să-l încurajeze să scrie - şi, mai important decât atât, să-l convingă să ducă lucrul la bun sfârşit. Tolkien avea o mulţime de responsabilităţi ca examinator, responsabilităţi care, aşa cum avea să descopere, îi perturbau scrisul. Primele părţi din primul roman al lui Tolkien, *Hobbitul,* au fost scrise în grabă între 1930 şi 1931, până la secţiunea despre moartea dragonului Smaug. Apoi a rămas în pană de idei - la fel ca Richard Wagner, atunci când a scris *Inelul Nibelungilor,* care îl lăsă pe Siegfried sub tei, neştiind cum să-şi continue opera. Tolkien schiţase o primă variantă a sfârşitului, dar o lăsă neterminată. însă pe măsură ce relaţia dintre el şi Lewis devenea tot mai profundă, Tolkien îşi făcu în cele din urmă curaj şi îi ceru lui Lewis să o citească şi să-i spună ce crede despre ea. Lewis se declară încântat, însă îşi exprimă anumite rezerve faţă de finalul cărţii.

Publicarea *Hobbitului* a fost în final rezultatul unei serii de întâmplări fericite. Tolkien îi împrumutase uneia dintre studentele sale, Elaine Griffiths (1909-1996), manuscrisul dacţilografiat al *Hobbitului.* Griffiths i-l arătă lui Susan Dagnall, o fostă studentă fa Oxford, care lucra în Londra pentru editura George Allen & Unwin. După/ce îşi făcu o copie după manuscris, Dagnall dădu manuscrisul mai departe editorului Stanley Unwin, cerându-i părerea. La rândul lui, Unwin îl rugă pe fiul său Rayner, de zece ani, să îl citească. Cartea îl impresionă atât de tare pe Rayner, încât Unwin decise să o publice. Termenul limită pentru predarea cărţii, stabilit priţf contract, a fost pentru Tolkien motivaţia de care avea atâta nevoie pentru a fiţializa romanul. în data de 3 octombrie 1936, lucrarea era gata.

Hobbitul apăru în 21 septembrie 1937. Tirajul iniţial de 1500 de copii se epuiză rapid. Dându-şi seama de potenţialul acestei noi şi neaşteptate pieţe pentru hobbiţi, Allen & Unwin îi cerură lui Tolkien să scrie încă o „carte-Hobbit" - repede. întrucât Tolkien nu intenţiona să scrie o continuare a cărţii sale, solicitarea editurii a fost o adevărată provocare pentru Tolkien.

După ce scrise primul capitol - „O petrecere lungă şi mult-aşteptată" - cu relativă uşurinţă,Tolkien începu să-şi piardă din avânt şi entuziasm. Acţiunea devenea tot mai complexă, iar tonul tot mai sumbru. Ambiţia de a scrie o lucrare mitologică sofisticată nu-i dădea pace. în final, opri lucrul la carte. Precum Niggle, alter-egou-ul său literar, Tolkien îşi dădu seama că se pricepe mai bine să picteze frunze decât copaci. Detaliile fine erau plăcerea sa, mai ales când era vorba despre născocirea unor mituri noi şi a unor cuvinte stranii; structura narativă începuse nu atât să-l obosească, cât mai ales să-l *copleşească.*

Tolkien pur şi simplu nu putea rămâne concentrat pe proiectul său în condiţiile unei activităţi universitare foarte aglomerate. Perfecţionismul, povara îndatoririlor de familie şi a responsabilităţilor academice, dar şi tendinţa lui de a insista mai degrabă pe limbile lui inventate, decât pe textul propriu-zis, luate împreună, au amânat şi întârziat apariţia noii sale „cărţi-Hobbit". Descurajat, se apucă de alte lucruri.

Cu excepţia autorului, mai era o singură persoană care părea interesată de această lucrare: Lewis. După moartea lui Lewis, Tolkien a subliniat rolul esenţial jucat de Lewis în scrierea şi mai apoi apariţia romanului *Stăpânul inelelor.*

Datoria enormă pe care io am faţă de [Lewis] nu constă atât din „influenţa"sa, aşa cum ajceasta e îndeobşte înţeleasă, cât din sprijinul său constant. Multă vreme el a fost singurul meu public. A fost singurul care m-a ajutat să înţeleg că „materialul" meu ar putea fi mai mult decât un simplu hobby. Fără pasiunea şi nepotolita lui dorinţă după mai mult nu aş fi terminat niciodată ***Stăpânul inelelor****.*[12]

In acea perioadă, Lewis îşi asumase cu multă abnegaţie misiunea de a încuraja demersurile literare ale lui Tolkien. Intr-o noapte din decembrie 1939, l-a vizitat pe acesta acasă, în nordul Oxfordului, în vreme ce soţia lui Tolkien se recupera după o operaţie suferită, în sanatoriul Acland. întreruperile de curent din perioada războiului făceau ca o asemenea călătorie să fie primejdioasă. Lewis porni în sus, pe strada Longwall şi Holywell, „aproape ca printr-o încăpere cufundată în

beznă", căznindu-se să se orienteze. După ce trecu de Keble College, drumul începu să fie mai lesne de străbătut, aşa că ajunse în cele din urmă la casa lui Tolkien, la Northmoor Road numărul 20. Au petrecut seara „bând gin şi suc de limetă", discutând despre „noul Hobbit" al lui Tolkien şi despre *Problema durerii* a lui Lewis.[13] La miezul nopţii, când Lewis porni spre Magdalen, răsărise deja luna, făcându-i drumul de întoarcere mult mai uşor.

La începutul lui 1944, Tolkien se opri din nou din scris. La fel ca Niggle, se pierduse în detalii. îşi pierduse încrederea atât în proiect, cât şi în capacitatea de a-l duce la bun sfârşit. Contrastul cu Lewis este izbitor în acest punct. Lewis era în primul rând un povestitor, care crea imagini din Narnia ce mai apoi îi ghidau scrisul. Fiind un scriitor fluent, Lewis nu s-a chinuit prea mult să rezolve nenumăratele neconcordanţe din *Cronicile din Narnia.* Cu toate că şi Tolkien era la rândul său un povestitor, îşi lua rolul de „subcreator" foarte în serios, făurind istorii şi limbi complicate şi umplându-şi romanele cu personaje ale căror rădăcini erau înfipte adânc în istoria Pământului de Mijloc.

Inevitabil, Tolkien a devenit victima ambiţiei sale de a păstra coerenţa acţiunii şi de a corela perfect întregul fundal narativ, complicat şi detaliat, cu firul epic al romanului. Fiecare frunză din „copacul cu poveşti" trebuia desenată perfect - proces în urma căruia concordanţa perfectă a câştigat în detrimentul subcreaţiei ficţionale. Tolkien deveni prizonierul propriei sale lumi complexe, incapabil să o desăvârşească din cauza temerilor privind coerenţa şi logica a ceea ce scrisese deja. Meticulozitatea risca să-i sufoce creativitatea.

Un punct de cotitură a fosţ ziua de 29 martie 1944, când Tolkien a luat prânzul cu Lewis. Deşi Lewis nu menţionează în corespondenţa sa întâlnirea, a fost în mod clar ca o infuzie de energie şi entuziasm pentru Tolkien. Acesta începu să-i citească lui Lewis capitole din cartea sa, în timpul întâlnirilor de lunea dimineaţa, încurajat fiind de reacţiile lui Lewis - se ştie că în unele daţi Lewis izbucnea în lacrimi.[14] Fragmente din roman au început să fie citite în mod regulat la întâlnirile Inklings, mulţi primindu-l cu aprecieri entuziaste. însă nu toţi au fost impresionaţi. Lui Hugo Dyson, de exemplu, nu i-a plăcut deloc şi mereu încerca să împiedice lectura ei în cadrul întâlnirilor. Până la urmă, Lewis trebuia de multe ori să intervină: „Taci, Hugo! Continuă, Tollers!"

Dacă această carte ar fi despre Tolkien, ar mai fi încă multe lucruri de spus despre naşterea şi evoluţia textului *Stăpânului inelelor.* Dar nu este. De reţinut e

faptul că Lewis i-a încurajat, sprijinit şi mentorat pe alţii - aşa cum alţii l-au încurajat pe el. Am amintit deja că cei din Inklings au dezbătut ideile lui Lewis privitoare la „problema durerii”. îndeobşte, se consideră că această cartea marchează începutul carierei de apologet creştin a lui Lewis. Deci ce e cu cartea aceasta şi cum a fost ea scrisă?

PROBLEMA DURERII (1940)

Problema durerii a fost prima lucrare de „apologetică creştină” - disciplină care se ocupă cu identificarea şi înţelegerea întrebărilor şi a dificultăţilor pe care oamenii obişnuiţi le au cu privire la credinţă şi cu formularea unor răspunsuri adecvate. Apologetica încearcă, de asemenea, să demonstreze capacitatea credinţei de a explica realitatea şi de a împlini cele mai profunde dorinţe ale inimii omeneşti. Cea mai cunoscută frază din carte nb surprinde neapărat fidel teza cărţii: „Dumnezeu ne e şoaptă în plăceri, ne e glas în conştiinţă, dar ţipăt în durere: ea este megafonul cu care El trezeşte o lume surdă”[15]. Deşi această idee există în subsidiar, ea este adesea incorect evocată ca rezumat al argumentului lui Lewis.

Lewis îşi începe cartea descriind perioadă în care era ateu. După cum avea să noteze mai târziu, dacă vrei să „îi avertizezi pe alţii în privinţa” unui anumit lucru, trebuie ca tu însuţi „măcar să [îl] fi iubit cândva”.[16] Acest prim capitol e înţesat cu aluzii la temele pe care *Spirits iii Bondage* şi *Dymer* le propun, dar care nu sunt tratate în cuprinsul lor - suferinţa umană în faţa unui cer aparent surd şi a unui Dumnezeu mut. Lewis descrie universul în care el însuşi a crezut la un moment dat - un loc pustiu, întunecat şi rece, un loc al suferinţei şi al durerii. Aminteşte spectacolul naşterii şi al prăbuşirii absurde a civilizaţiilor, al unei rase umane pe care ştiinţa o condamnă la extincţie şi al unui Univers sortit să dispară. Scriind în aceiaşi termeni pe care-i folosise cu douăzeci de ani mai înainte, Lewis conchide că „fie nu-i niciun spirit, fie e-un spirit indiferent la bine şi la rău, fie e-un spirit rău”[17].

E oare atât de simplu, se întreba el? „Dacă Universul e atât de rău sau măcar pe jumătate atât de rău întocmit, cum se face oare că oamenii au ajuns să l-l atribuie unui Creator bun şi înţelept?” După ce pledează în favoarea raţionalităţii intrinseci a credinţei, Lewis se apleacă asupra problemei pe care o ridică durerea: „Dacă Dumnezeu ar fi bun, ar dori ca toate creaturile Sale să fie pe deplin fericite, iar dacă ar fi atotputernic, ar fi în stare să înfăptuiască ceea ce doreşte. Dar

creaturile nu sunt fericite. Prin urmare, Dumnezeu e lipsit fie de bunătate, fie de putere, fie de amândouă."[18] Insă, în stilu-i socratic caracteristic, Lewis atrage atenţia asupra faptului că termenii folosiţi - *bunătate, atotputernic* şi *fericire* — trebuie studiaţi atent. Dacă aceste cuvinte poartă sensul pe care îl au în conversaţiile curente, avem o problemă evidentă. Dar dacă au un alt sens? Cum ar fi dacă ar trebui să învăţăm sensurile lor speciale şi să vedem lucrurile în lumina acelor sensuri?

Lewis consideră că oamenii adesea confundă *bunătatea* cu *amabilitatea* şi deci privesc problema durerii dintr-o perspectivă greşită. „Bunătatea" lui Dumnezeu presupune să ne vedem pe noi înşine ca beneficiari ai iubirii divine, nu ai unui plan benign de sporire a bunăstării personale. Există, spune Lewis, patru moduri de a înţelege iubirea lui Dumnezeu faţă de noi: iubirea unui artist pentru creaţia sa, iubirea unui om pentru un animal, iubirea unui tată pentru fiul său şi iubirea unui bărbat pentru o femeie. După ce tratează iubirea lui Dumnezeu pentru omenire, Lewis îşi exprimă surprinderea la gândul că „o făptură oarecare, ca să nd mai vorbim de o făptură asemeni nouă, trebuie să aibă o atare valoare în ochii Creatorului său". Problema noastră este că vrem să fim lăsaţi în pace, nu să fim iubiţi cu atâta ardoare. „Am cerut un Dumnezeu iubitor: îl avem."[19]

Lewis subliniază că aceste noţiuni trebuie înţelese în concordanţă cu modul creştin de gândire - care, pentru Lewis (la fel ca pentru Augustin şi Milton, înainte de el), presupune recunoaşterea păcătoşeniei şi a rebeliunii umane. Propria călătorie spirituală a lui Lewis, în care învingerea obsesiei sale pentru independenţă ocupă un loc central, este reflectată în analiza sa. Ba chiar sunt pasaje unde toate se potrivesc atât de bine în mintea lui, încât pur şi simplu Lewis nu simte nevoia să detalieze pentru cititori. Acest lucru ne ajută să înţelegem de ce, pe alocuri, argumentul trenează, tonul şi ritmul cărţii se schimbă neaşteptat, apar scurtături logice şi salturi ale imaginaţiei nu întru totul susţinute de logica demonstraţiei.

Mai apoi Lewis face o mutare cristologică fundamentală, la care făcuse aluzie în epigrama aleasă pentru începutul lucrării: remarca lui George MacDonald că „Fiul lui Dumnezeu a suferit până la moarte, nu ca oamenii să nu sufere, ci ca suferinţa lor să fie precum a Lui." Dumnezeul întrupat în Cristos trebuie să fie punctul central într-un răspuns creştin la problema durerii, spune Lewis:

Lumea este un dans in care binele, pogorându-se de la Dumnezeu, e tulburat de răul ce se înalţă din mijloculfăpturilor, conflictul care rezultă de aici fiind rezolvat prin asumarea de către Dumnezeu a

pătimirilor pe care răul le produce. Doctrina liberei Căderi afirmă că răul ce alcătuieşte astfel combustibilul sau materia primă a unui bine secund, mult mai complex, nu este contribuţia lui Dumnezeu, ci a omului.[20]

Intr-o secţiune ulterioară a cărţii, Lewis trece în revistă lucrurile ne care le putem învăţa din suferinţă. Aceasta nu este o încercare de a-L apăra pe Dumnezeu în faţa suferinţei, ci de a înţelege în ce fel putem profita de pe urma ei. Suferinţa ne poate arăta când apucăm pe căi greşite sau acţionăm incorect. Ne poate ajuta să ne înţelegem propria fragilitate şi vremelnicie, împotrivindu-se convingerii că ne putem descurca şi singuri. Durerea ne risipeşte iluzia că „totul e perfect” şi II lasă pe Dumnezeu să-Şi împlânte „steagul adevărului în mijlocul fortăreţei unui suflet rebel”. In plus, suferinţa ne poate ajuta să luăm decizii bune. Pornind de la aceste observaţii, s-ar putea acredita ideea că Lewis concepe durerea ca pe un „instrument moral”, cu ajutorul căruia devenim oameni mai buni (o critică oarecum stranie formulată mai târziu de către colegul său Austin Farrer de la Oxford). Contextul însă infirmă o astfel de interpretare.

Cartea are multe calităţi, printre care stilul elegant, prezentarea clară şi analiza socratică a conceptelor folosite în formularea „problemei durerii”. Insă cititorul rămâne cu întrebarea dacă nu cumva există o ruptură între intelect şi afecte, într-o scrisoare către fratele său, Warnie, scrisă în timp ce lucra la carte, Lewis dă de înţeles că experienţa durerii în „viaţa reală” nu modifică în vreun fel problema, care rămâne una în esenţă intelectuală:

N.B. Dacă scrii o carte despre durere şi apoi simţi durerea pe propria piele... in ciuda aşteptărilor unui cinic, experienţa nu îţi distruge teza şi, contrar aşteptărilor unui creştin, nu o transformă în realitate, ci aceasta rămâne distinctă şi irelevantă, ca oricare alt aspect al vieţii, atunci când scrii sau citeşti.[21]

Lewis pare să sugereze aici că experienţa durerii este irelevantă într-o discuţie despre semnificaţia ei. Reflecţia raţională e prezentată ca fiind detaşată de experienţa concretă. E o afirmaţie bizară, care reflectă o idee cel puţin la fel de bizară. Abordarea excesiv de intelectualizată a problemei durerii pare să fie, în cazul lui Lewis, ruptă de experienţa concretă a durerii. Oare cum ar fi fost dacă Lewis ar fi simţit durerea, fie în mod direct, fie durerea unei persoane iubite, cu suferinţa

căreia s-ar fi putut identifica? Intr-un sens, *Problema durerii* aşază temelia pentru furtuna emoţională pe care o întâlnim în *Anatomia unei dureri.*[22] Dar vom discuta pe larg despre aceasta ceva mai târziu.

Dedicată membrilor Inklings, *Problema durerii* a ajuns treptat să fie acceptată drept un răspuns creştin clasic la problema durerii. Neajunsurile cărţii sunt binecunoscute - exagerările, simplificările şi omisiunile. Au fost însă mulţi cititori care au găsit în ea o voce care le înţelegea dificultăţile şi oferea răspunsuri reconfortante. Cartea i-a câştigat lui Lewis mulţi admiratori, dar nu l-a făcut celebru. Aceasta s-a dovedit însă a fi o verigă importantă în lanţul de întâmplări care i-au adus faima. Dar Lewis a fost suficient de înţelept să-şi dea seama că faima poate fi distructivă.

A anticipat Lewis această evoluţie? Mai important decât atât, i-a fost oare *frică* de ea? Avea să facă faţă statutului de celebritate care i se profila la orizont - sau urma să-l distrugă într-un „acces de egoism”? O importantă evoluţie din viaţa lui Lewis în această perioadă are probabil legătură cu această preocupare. In 1941, Lewis i-a scris preotului Walter Adams (1869-1952), un cleric anglican din ramura anglo-catolică[23], care avea reputaţia unui excelent îndrumător şi confesor spiritual, pentru a-l întreba dacă ar fi dispus să-i ofere îndrumare şi povaţă spirituală. Adams îşi avea reşedinţa la Society of St. John the Evangelist (cunoscută de mulţi drept „Fraţii Cowley”), aflată la zece minute distanţă de mers pe jos de Magdalen College.

La începutul anului 1930, Lewis afirma că Greeves era „singurul [său] Părinte Confesor adevărat”[24]. Nota, scrisă probabil înainte de convertire, trimite către obiceiul lui Lewis de a-i face confidenţe intime lui Greeves, lucruri pe care simţea că nu le poate împărtăşi cu nimeni altcineva. Insă pe măsură ce creştinismul capătă un rol tot mai pronunţat în viaţa sa, putem deduce dorinţa lui Lewis de a avea un confident deschis şi sensibil la cele duhovniceşti. Atât cât îmi pot da seama, Greeves n-a aflat niciodată de Adams.[25]

Lewis i-a făcut lui Adams prima mărturisire în ultima săptămână din luna octombrie 1941, fiind frământat de manifestarea „orgoliului dezmăţat”[26]. Cei doi aveau să se întâlnească de atunci încolo în fiecare săptămână, vinerea. Nu ştim prea multe despre discuţiile pe care le purtau, în afară de faptul că Adams insista mereu asupra celor „trei răbdări” - „răbdare cu Dumnezeu, răbdare cu semenul meu, răbdare cu sine”[27].

Adams a exercitat o influenţă subtilă, dar hotărâtoare asupra Lewis în distanţarea acestuia de tradiţia evanghelică, pe care o moştenise în Biserica Irlandei, ajutându-l să descopere importanţa liturghiei şi a lecturii regulate din Psaltire ca mijloace de cultivare a devoţiunii personale.[28] Lewis precizează de la bun început că îl percepea pe Adams ca fiind „mult prea aproape de Roma" şi că „nu mă pot lăsa îndrumat de el în anumite privinţe"[29]. Totuşi, Adams deveni un important prieten spiritual pentru Lewis, ajutându-l cu discreţie să facă faţă la început faimei, apoi urmărilor ei.

EMISIUNILE RADIOFONICE DIN TIMPUL RĂZBOIULUI

Războiul a produs schimbări în multe dintre instituţiile britanice, inclusiv la postul naţional, British Broadcasting Corporation (BBC). La mijlocul anilor '40 era evident că BBC-ul urma să joace un rol critic pentru moralul naţiunii. Deficitul de hârtie de ziar a făcut ca un număr tot mai mare de oameni să depindă de transmisiile radio ale BBC-ului pentru informaţie şi divertisment. In data de 1 septembrie 1939, BBC-ul îşi suspendă emisia prin staţiile radio regionale[30] şi îşi concentră toate resursele într-un singur serviciu de emisie radio, cunoscut acum drept „Home Service". Religia era larg acceptată ca fiind o parte integrantă şi importantă a conştiinţei naţionale, iar BBC-ul considera că are datoria să ofere atât educaţie religioasă, cât şi inspiraţie în perioada tulbure a războiului.

Creşterea importanţei radioului a făcut anumite „voci" populare şi uşor de recunoscut în timpul războiului. C.H. Middleton (1886-1945) a devenit „vocea grădinăritului"pentru BBC, scriind *Diggingfor Victory*[31], un bestseller în perioada războiului. Dr. Charles Hill (1904-1989), „doctorul de la radio", a devenit „vocea medicinei". Nu se găsea însă o „voce a credinţei" - o voce inteligentă, antrenantă, plină de autoritate, care să inspire încredere şi să stârnească simpatie.

O astfel de voce era deosebit de necesară. în parte pentru a rezolva o problemă de program. Departamentul de programe religioase a BBC urma să lanseze o nouă serie de „convorbiri radiofonice" pe teme religioase. Dar cine să le susţină? La începutul anului 1941, Dr. James Welch, un redactor cu puteri decizionale din BBC, începu să caute o voce care să se adreseze neliniştilor şi preocupărilor spirituale ale britanicilor în timpul războiului. S-a dovedit a fi o sarcină dificilă.

Una dintre dificultăţi erau tensiunile care începeau să apară între BBC şi conducerea diferitelor biserici creştine.[32] BBC se considera un post naţional, al cărui public era întreg poporul Marii Britanii, nu vocea Bisericii Angliei. Bisericile aveau tendinţa să-şi apere propriile lor interese, preocupate fiind de numărul celor prezenţi la slujbe, dar şi de prestigiul lor social. In vreme ce lideri bisericeşti naţionali - precum William Temple (1881-1944), Arhiepiscop de Canterbury - erau bineveniţi ca vorbitori la BBC, era tot mai evident că BBC-ul prefera vorbitorii fără o agendă sau platformă confesională specifică, ci oameni dispuşi să-i prezinte întregii naţiuni viziunea unui creştinism transconfesional. Dar cine era în stare de aşa ceva?

Atunci Welch dădu peste o carte scrisă de un profesor de la Oxford - spre uşurarea sa, un laic. îi plăcu ce citi. Cartea era *Problema durerii.* Lewis nu avea cum să o ştie la acea dată, dar „creştinismul pur şi simplu” pe care îl promova tot mai fervent - deşi nu căpătase acest nume pe atunci - era exact ceea ce căuta BBC-ul.[33] Lewis era un laic, ceea ce însemna că avea să fie perceput ca fiind în afara structurilor de putere (şi a luptelor pentru putere) ale denominaţiilor. Welch a remarcat faptul că Lewis scria bine. Dar oare era şi un vorbitor bun? Cum s-ar descurca având un microfon în faţă? Avea să sfârşească şi el drept o altă voce „bisericoasă”, pretenţioasă şi greoaie, al cărei ton îi va descuraja pe oameni să asculte conţinutul?

Exista un singur mod de a afla. Welch nu îl întâlnise niciodată pe Lewis, dar hotărî să rişte. îi scrise lui Lewis, felicitându-l pentru *Problema durerii,* şi îl invită să vorbească pentru BBC. Propunerea era să vorbească pe o temă precum „Credinţa creştină aşa cum o înţeleg eu - perspectiva unui laic”. Lewis putea conta pe „un public destul de inteligent, de mai bine de un milion de ascultători”[34].

Lewis îi răspunse cu prudenţă. Accepta să susţină seria de prelegeri, dar cerea o amânare până la vacanţa universitară.[35] Din momentul acela, Welch îl dădu pe Lewis pe mâna colegului său Eric Fenn (1899-1995), care urma să se ocupe de celelalte detalii organizatorice.[36]

între timp, Lewis s-a implicat într-un alt domeniu care ţinea de război - ca vorbitor în bazele Royal Air Force (RAF). Sugestia venise din partea lui W.R. Matthews, decan al St. Paul Cathedral, Londra, care dispunea de un fond pe care dorea să îl folosească pentru a finanţa o serie de prelegeri. La acea vreme RAF recruta cei mai buni tineri din ţară, iar Matthews voia să se asigure că aceştia

aveau să beneficieze de încurajare şi de învăţătură creştină. Ştia care este cea mai potrivită persoană pentru un asemenea rol. L-a propus fără ezitare pe Lewis.

Maurice Edward, capelanul-şef al RAF, fu de acord să îl invite pe Lewis, aşa că se deplasă până la Oxford ca să discute cu el. Edward nu era foarte convins că Lewis era persoana potrivită pentru slujbă. Lewis era obişnuit să le predea celor mai buni studenţi din Marea Britanie. Cum avea să se facă înţeles de către „muncitori" - tineri care părăsiseră şcoala la şaisprezece ani şi care nu aveau nicio preocupare academică? Era de presupus ca Lewis să fi avut rezerve asemănătoare. Totuşi acceptă oferta. Putea să-i fie benefic, credea el, obligându- 1 să-şi prezinte ideile într-un mod accesibil, pe „limba nespecialiştilor".

Lewis şi-a ţinut prima prelegere la Unitatea de instructaj operaţional nr. 10, o bază de instrucţie a Royal Air Force pentru operarea bombardierelor, în Abingdon, cam la cincisprezece minute de mers cu maşina la sud de Oxford. După ce îşi ţinu prelegerile, Lewis fu descurajat de propria prestaţie. „După mine, cred ca au fost un eşec total."[37] N-a fost aşa, iar RAF i-au cerut să continue. Treptat, Lewis învăţă cum să-şi adapteze stilul şi vocabularul pentru a răspunde nevoilor unui public pe care nu-l mai întâlnise niciodată.

Ideile lui Lewis despre felul în care un vorbitor trebuie „să înveţe limba publicului său" apar într-o conferinţă importantă ţinută în faţa unui grup de clerici şi lideri de tineret din Ţara Galilor în 1945. Prelegerea sa abundă în observaţii şi sfaturi înţelepte, lucruri învăţate din experienţă. Două lucruri îi păreau îndeosebi importante: să descoperi cum vorbesc oamenii simpli şi să-ţi traduci ideile în limba lor.

Trebuie să învăţăm să vorbim pe limba ascultătorilor noştri. Şi trebuie să precizez de la bun început că nu are rost să stabilim aprioric ce înţelege şi ce nu înţelege „omul de rând". Trebuie să aflăm din experienţă.[3S]

Nu e greu de imaginat un Lewis angajat într-o discuţie cu un pilot dintr- o bucată, care vorbeşte fără conjur, constatând că omul nu rezonează la stilul său academic - şi decide să-şi schimbe abordarea.

Trebuie să traduci fiecare element din teologia ta în limbaj popular.

E o sarcină dificilă, care presupune că vei avea foarte puţine lucruri de spus într-o jumătate de oră, dar e esenţial. Va fi benefic pentru propria ta gândire. Am ajuns la concluzia că dacă nu poţi să-ţi

traduci gândurile în limbaj comun, eşti tu însuţi confuz. Capacitatea de a traduce este dovada faptului că ai înţeles ce vrei să spui.[39]

In prelegerile sale radiofonice, Lewis a pus în practică ideile pe care le-a învăţat pe pielea lui, pe când ţinea discursuri pentru RAF.

între timp, pregătirile pentru emisiunile radio avansau. Aşa cum ceruse Lewis, înregistrările urmau să aibă loc în august 1941, la mijlocul vacanţei universitare, când avea răgazul să le acorde toată atenţia şi timpul său.[40]

încă de la mijlocul lunii mai, Lewis ştia cum va aborda emisiunile. Prelegerile urmau să fie de natură apologetică, nu evanghelistică, pregătind terenul pentru Evanghelie mai degrabă decât să o prezinte în mod explicit. Lewis hotărî să ofere o *„praeparatio evangelica* mai degrabă decât *evangelium",* al cărei scop era „să încerce să-i convingă pe oameni că există o lege morală, că în general nu ne supunem ei şi că existenţa unui Legiuitor este cel puţin probabilă”[41]. însă Lewis mai avea de trecut prin chinul unei probe de microfon. Era vocea lui potrivită pentru radio?

în mai 1941, Lewis se aşeză în faţa unui microfon pentru o „probă de voce”, la sediul BBC. A fost o surpriză, remarcă el, să-şi audă vocea. „Nu eram pregătit să-mi aud vocea care să-mi sune atât de nefamiliar.”[42] BBC-ul a fost mulţumit. Avea să fie uşor de înţeles ceea ce spunea Lewis la radio. în final, au fost unii care s-au plâns de „accentul lui de Oxford” şi i-au cerut să renunţe la el. Lewis replică spunând că nici măcar nu ştia că ar avea *vreun* accent. Oricum, dacă l-ar fi schimbat, l-ar fi înlocuit pur şi simplu cu un *alt* accent. La ce bun să se insiste pe asemenea „fenomene complet neesenţiale”?[43]

S-au făcut totuşi modificări. Eric Fenn preciză că titlul sugerat de Lewis pentru seria de prelegeri era „cam plat”[44]. Intr-un final, au căzut de acord asupra unui alt titlu: „Informaţii de culise”. Datele şi titlurile celor patru prelegeri urmau să fie:

6 august: „Bunul-simţ comun”
13 august: „Legea ştiinţifică şi legea morală”
20 august: „Materialism sau religie”
27 august: „Ce-i de făcut?”[45]

Se impuneau însă două modificări. Mai întâi, Leslie Stannard Hunter, Episcop de Sheffield, cel care urma să susţină următoarea serie de patru prelegeri

după Lewis, ceru să-i fie amânată cu o săptămână seria din pricina altor angajamente. BBC rămânea astfel fără emisiunea cu tematică religioasă timp de o săptămână. Fenn îl rugă pe Lewis să suplinească şi să pregătească o a cincea prelegere. Conştient fiind că era prea târziu ca Lewis să scrie o prelegere suplimentară, Fenn îi propuse să realizeze o emisiune în care să răspundă la întrebările puse de ascultători.[46] Lewis acceptă propunerea.

A doua schimbare avea de-a face cu titlul prelegerilor. Titlul „Informaţii de culise" a fost criticat într-o circulară BBC ca fiind „cam nepotrivit"[47]. După nişte consultări făcute cam în grabă, titlul a fost schimbat cu „Binele şi răul: un indiciu despre sensul Universului?"[48] Au fost mulţi care au considerat că titlul nou era mult mai bun decât cele anterioare.

Deşi Lewis şi-a scris singur prelegerile, versiunile finale au fost elaborate cu ajutorul producătorului său, Eric Fenn. Se pare că au fost unele momente în care relaţia dintre cei doi era încordată, mai ales atunci când Lewis a simţit că modificările lui Fenn erau invazive. In final însă, Lewis pare să fi apreciat urechea fină a lui Fenn. Ceea ce Lewis nu înţelesese era că, spre deosebire de o carte, o prelegere la radio trebuie să poată fi înţeleasă la prima audiţie.

Prima prelegere a fost transmisă în direct de la sediul de emisie din Londra, la ora 19:45, în 6 august 1941, într-o miercuri, imediat după un buletin de ştiri de cincisprezece minute, difuzat începând cu ora 19:30. Orice om de media ştie că „sloturile" de maximă audienţă sunt cele de după un program special - iar în vreme de război, buletinele de ştiri aveau o mare rată de audienţă. însă dacă Lewis şi-ar fi făcut speranţe ca programul său să beneficieze de numărul mare de ascultători pe care buletinele de ştiri îl strâng de obicei, ar fi fost dezamăgit. Acest buletin de ştiri le era destinat ascultătorilor din Norvegia ocupată de nazişti, care recepţionau BBC-ul pe unde lungi, pe frecvenţa de 200 kHz. Era în limba norvegiană.

Insă, în ciuda unui început deloc strălucit, Lewis reuşi să îşi asigure şi să-şi păstreze un număr important de ascultători. Restul, cum se spune, e istorie. Lewis deveni „vocea credinţei" pentru naţiune, iar emisiunile sale radio au devenit, cu timpul, clasice. Fenn a fost încântat de succesul lor. Deşi remarcă faptul că a doua prelegere fusese uşor „bombastică", Fenn avu inspiraţia să îndulcească reproşul invitându-l pe Lewis să susţină o a doua serie de prelegeri, care să fie transmise pe Home Service duminica, în lunile ianuarie şi februarie din 1942.[49]

8.3 Sediul central BBC, Londra, în jurul anului 1950, locul de unde s-au transmis prelegerile radio ale lui Lewis în timpul războiului. Biserica din dreapta imaginii este AII Sou/s Church, Langham Place, care a ajuns cunoscută în timpul pastoraţiei lui John Stott (1921-2011).

Şi de această dată, prelegerile au avut un succes nemaipomenit. După ce citi schiţele prin decembrie 1941, Fenn le declară ca fiind de „cel mai înalt nivel", lăudând în mod special „claritatea" exprimării şi „inexorabilitatea" argumentului.[50] Lewis elaboră prelegerile în dialog cu patru colegi clerici, pentru a se asigura astfel că avea să vorbească în numele creştinătăţii luate în ansamblu, nu strict din perspectiva sa. Clericii erau Eric Fenn (prezbiterian); Dom Bede Griffiths (romano-catolic); Joseph Dowell (metodist); şi un cleric anonim din Biserica Angliei — posibil să fi fost Austin Farrer, care la vremea aceea era deja coleg cu Lewis la Oxford.

Putem vedea cum acel „creştinism pur şi simplu" schiţat de Lewis prindea viaţă — o viziune comună, nonclericală, transconfesională asupra credinţei creştine.[51] Insă chiar şi în această fază, e limpede că viziunea lui Lewis despre credinţa creştină era destul de individualistă, chiar solitară. Lipsea Biserica, comunitatea credincioşilor sau creştinismul în relaţie cu societatea. Lewis descria creştinismul ca pe ceva care modelează gândirea şi deci comportamentul

indivizilor. Se discută însă prea puţin despre creştinismul asumat şi trăit la nivel comunitar. Lewis nu avea nicio problemă să vorbească despre păcat, legea naturală sau despre întrupare. Insă avea puţine lucruri de spus despre instituţia Bisericii - un lucru pe care unii ascultători romano-catolici l-au remarcat cu îngrijorare.[52]

In acele prelegeri, Lewis trece de la o investigare preliminară a caracterului raţional al credinţei la o afirmare angajată a ceea „Ce cred creştinii". Acestea au generat un număr semnificativ de scrisori din partea ascultătorilor, pe care Lewis a avut dificultăţi să le gestioneze, fie şi numai datorită faptului că mulţi dintre cei mai înfocaţi admiratori ai săi, dar şi mulţi dintre cei mai aprigi critici se aşteptau la răspunsuri prompte şi extrem de detaliate şi personale.

In data de 13 iulie 1942, Geoffrey Bles a publicat prima serie de prelegeri sub titlul *Broadcast Talk.*[53] Lewis a scris o prefaţă scurtă, care este o versiune prescurtată a introducerii la prelegerea radiofonică din 11 ianuarie 1942, când Lewis se prezintă din nou în faţa ascultătorilor.

Am susţinut aceste prelegeri nu pentru că aşfi cineva, ci doarfiindcă am fost rugat. Cred că am fost ales din două motive: mai întâi, fiindcă sunt un laic, nu un cleric; şi în al doilea rând, fiindcă am fost necreştin vreme de mai mulţi ani. Raţionamentul cred că a fost acela că aceste două detalii biografice mă vor ajuta să înţeleg dificultăţile pe care oamenii de rând le întâmpină vizavi de acest subiect.[54]

Lewis a continuat cu încă o serie de opt prelegeri, care de această dată au fost transmise pe postul militar BBC.[55] Graţie experienţei dobândite cu RAF, lui Lewis îi era deja mult mai uşor să vorbească pe înţelesul unui astfel de public. De notat faptul că săptămâna de dinaintea primei prelegeri a petrecut-o vorbind în cadrul unei baze a RAF în Cornwall. Tema prelegerilor a fost „Purtarea creştină", acestea fiind transmise, după-amiaza, în opt duminici consecutive, din 20 septembrie până în 8 noiembrie 1942. Apăru însă o problemă. Lewis presupusese că fiecare dintre cele opt prelegeri avea să ţină cincisprezece minute, ca în seriile precedente. Doar după ce îşi pregătise manuscrisele află că avea la dispoziţie doar zece minute pentru fiecare prelegere.[56] Se impuneau eliminări drastice: de la 1800 la 1200 de cuvinte pentru fiecare prelegere.

In final, după numeroase cereri, Lewis acceptă să susţină o a patra serie de şapte prelegeri, care să fie transmisă pe BBC Home Service, din 22 februarie

până în 4 aprilie 1944. De această dată, i s-a dat voie să înregistreze dinainte trei dintre prelegeri, fiecare dintre ele urmând a fi publicate, la două zile după emisiune, în revista săptămânală BBC, *The Listener*. Lewis ceruse permisiunea de a înregistra câteva prelegeri în avans, întrucât acestea urmau să fie date pe post abia la ora 22.20, ceea ce însemna că Lewis nu mai putea ajunge înapoi la Oxford în aceeaşi zi.

La sfârşitul seriei, Lewis era celebru în toată ţara. Reacţiile ascultătorilor au fost extrem de variate; de la semiadulaţie la dispreţ total. Insă, aşa cum i-a spus lui Fenn, reacţiile aveau de-a face cu subiectul, nu cu vorbitorul. „Povestea e veche de când lumea.”[57]

Cele patru serii de prelegeri radiofonice ale lui Lewis aveau să fie ulterior prelucrate sub forma celebrei cărţi *Creştinism, pur şi simplu* (1952)[58], care păstrează în bună măsură structura, conţinutul, cât şi tonul manuscriselor originale pentru prelegerile radio. *Creştinism, pur şi simplu* este considerată astăzi cea mai bună lucrare de apologetică creştină a lui Lewis. Având în vedere importanţa acesteia, o vom trata pe larg în capitolul următor. Dar mai întâi trebuie să ne ocupăm de o altă lucrare populară, care i-a asigurat lui Lewis un public şi mai larg în Marea Britanie şi totodată o intrare cu surle şi trâmbiţe în spaţiul american - parodia diabolică *Scrisorile lui Zgândărilă*.[59]

Note

1. Astăzi cunoscut cu titlul de „Studiu în vreme de război”, în *Ferigi şi elefanţi...,* 33-48. Citatul se găsește la pagina 48.
2. Scrisoare către Warren Lewis, 2 septembrie 1939; *Letters,* voi. 2,270-271.
3. Scrisoare către Arthur Greeves, 27 decembrie 1940; *Letters,* voi. 3,1538.
4. Scrisoare către Warren Lewis, 11 august 1940; *Letters,* voi. 2,433.
5. Scrisoare către Warren Lewis, 24 noiembrie 1939; *Letters,* voi. 2,296.
6. J.R.R. Tolkien către Christopher Bretherton, 16 iulie 1964; Tolkien, *Letters,* 349.
7. Scrisoare către Arthur Greeves, 27 decembrie 1940; *Letters,* voi. 3,1538.
8. Scrisoare către Warren Lewis, 11 noiembrie 1939; *Letters,* voi. 2,287.
9. Ibid., 288-289.
10. Casa de lângă staul (n.tr.).

11. *Williams, To Michalfrom Serge, 253.*
12. J.R.R. Tolkien către Rayner Unwin, 12 septembrie 1965; Tolkien, *Letters,* 362. Tolk- ien a făcut o declaraţie asemănătoare în 1954, odată cu publicarea volumului *Frăţia inelului:* J.R.R.Tolkien către Rayner Unwin, 9 septembrie 1954; Tolkien, *Letters,* 184. Ambele scrisori au fost scrise pe când prietenia dintre Tolkien şi Lewis se răcise, fapt care conferă o însemnătate aparte cuvintelor sale elogioase.
13. Scrisoare către Warren Lewis, 3 decembrie 1939; *Letters,* voi. 2, 302.
14. Vezi J.R.R. Tolkien către Christopher Tolkien, 31 mai 1944; Tolkien, *Letters,* 83.
15. *Problema durerii, 400.*
16. „Despre literatura ştiinţifico-fantastică”, în *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,* trad. Bianca Rizzoli, Bucureşti, Humanitas, 2011,93.
17. *Problema durerii, 336.*
18. Ibid.,346.
19. Ibid., 363.
20. Ibid., 393.
21. Scrisoare către Warren Lewis, 3 decembrie 1939; *Letters,v*ol. 2,302. Sublinierea apare în original.
22. *Anatomia unei dureri,* trad. Cornel Ţicărat, Oradea, Kerigma, 2014.
23. In engleză, se folosesc sintagmele consacrate „high church” pentru ramura anglo-ca- tolică, mai sacramentalistă a Bisericii Anglicane, repsectiv „low church” pentru ramura evanghelică (n.ed.).
24. Scrisoare către Arthur Greeves, 3 aprilie 1930; *Letters,* voi. 1, 889.
25. Lewis vorbeşte despre Adams mai ales în corespondenţa sa cu Mary Neylan (1908- 1997), o fostă studentă de-a sa. Lewis a fost naşul fiicei lui Neylan, Sarah.
26. Scrisoare către Sora Penelope, 24 octombrie 1940; *Letters,* voi. 2,452.
27. Scrisoare către Mary Willis Shelburne, 31 martie 1954; *Letters,* voi. 3,449.
28. Cel mai bun studiu îl constituie Dorsett, *Seeking the Secret Place,* 85-107.
29. Scrisoare către May Neylan, 30 aprilie 1941; *Letters,* voi. 2,482.
30. BBC-ul a suspendat transmisiunile locale de radio în 1939, reluându-le abia în 1946.
31. Triumf în grădină (n.tr.).
32. *Vezi Wolfe, The Churches and the British Broadcasting Corporation 1922-1956.*
33. Vezi Justin Phillips, *C.S. Lewis at the BBC* (New York: HarperCollins, 2002), 77-94.
34. Corespondenţa integrală dintre BBC şi Lewis este păstrată BBC Written Archives Centre [WAC], Caversham Park. James Welch către Lewis, 7 februarie 1941, fila 910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
35. Scrisoare către James Welch, 10 februarie 1941; *Letters,* voi. 2,470.

36. Eric Fenn către Lewis, 11 februarie 1941,910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
37. Scrisoare către Sora Penelope, 15 mai 1941; *Letters,* voi. 2,485.
38. „Christian Apologetics”, în *Essay Collection,* 153.
39. Ibid.,155.
40. Eric Fenn către Lewis, 21 februarie 1941,910/TAL la, Centrul de Arhive Scrise ale BBC-ului, Caversham Park.
41. Scrisoare către Sora Penelope, 15 mai 1941; *Letters,* voi. 2,484-485.
42. Scrisoare către Arthur Greeves, 25 mai 1941; *Letters,* voi. 2,486.
43. Scrisoare către J.S.A Ensor, 13 martie 1944; *Letters,* voi. 2,606.
44. Eric Fenn către Lewis, 13 mai 1941, 910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
45. Eric Fenn către Lewis, 9 iunie 1941, 910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park
46. Eric Fenn către Lewis, 24 iunie 1941, 910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park
47. Circulară internă HG/PVH, 15 iulie 1941, fila 910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
48. Eric Fenn către Lewis, 22 iulie 1941, 910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
49. Eric Fenn către Lewis, 4 septembrie 1941, fila 910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
50. Eric Fenn către Lewis, 5 decembrie 1941,910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
51. *Despre minuni*, 150. Pentru o discuţie despre importanţa acestei idei, vezi McGrath, ‚A- «Mere Christian»: Anglicanism and Lewis’s Religious Identity”, în *The Intellec- tual World of C.S. Lewis.*
52. Pentru o analiză a acestei idei, vezi Wolfe şi Wolfe, *C.S. Lewis and the Church.*
53. Conversaţii radiofonice (n.tr.).
54. *Broadcast Talks, 5.*
55. Eric Fenn către Lewis, 18 februarie 1942,910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
56. Eric Fenn către Lewis, 15 septembrie 1942, 910/TAL la, BBC Written Archives Centre, Caversham Park.
57. Scrisoare către Eric Fenn, 25 martie 1944; *Letters,* voi. 2, 609.
58. *Mere Christianity (n.tr.).*

59. *The Screwtape Letters.* A mai fost tradusă în româneşte şi cu titlul: *Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr,* trad. Sorana Coreanu, Bucureşti, Humanitas, 2003 (n.tr.).

CAPITOLUL 9
1942-1945
PRESTIGIU INTERNAŢIONAL: CREŞTIN PUR SI SIMPLU
♦ »

In urma prelegerilor sale radiofonice din timpul războiului, Lewis dobândi repede celebritate naţională, ajungând să fie considerat una dintre cele mai cunoscute voci din Marea Britanie. Insă, chiar din perioada în care pregătea manuscrisele pentru prelegerile radio, Lewis lucra deja la o altă idee - una care avea să-i asigure prestigiul internaţional. Inspiraţia se pare că i-a venit în timpul unei predici foarte plicticoase la biserica Holy Trinity, din Headington Quarry, în luna iulie 1940:

înainte de încheierea slujbei - şi ce bine ar fi dacă ideile de felul acesta ne-ar vizita într-un moment mai oportun - mi-a venit ideea pentru o carte, care cred că ar fi deopotrivă utilă şi distractivă. Aş intitula-o **Ca de la un drac la altul** *şi ar consta din misive de la un diavol bătrân, ieşit la pensie, către un diavol tânăr, care tocmai şi-a început munca pe primul său „pacient”.*[1]

I-a scris surescitat fratelui său - care revenise deja în Anglia, după ce fusese evacuat în condiţii de siguranţă din Dunkirk - despre idee, menţionând punctele pe care avea de gând să le trateze. „Diavolul bătrân” urma să se numească „Screwtape”[2].

SCRISORILE LUI ZGÂNDĂRILĂ (1942)

„N-am scris nimic cu mai multă uşurinţă”, îşi amintea ulterior Lewis.[3] Cele treizeci şi una de „scrisori ale lui Zgândărilă” - una pentru fiecare zi a lunii - au început să apară într-o revistă bisericească săptămânală intitulată *The Guardian* (a nu se confunda cu cotidianul britanic omonim), în data de 2 mai 1941.

Scrisorile descriu iadul ca pe o instituţie birocratizată (probabil că aşa se temea autorul că ar putea deveni Universitatea Oxford). Lui Lewis i s-a părut cât se poate de firesc să descrie realitatea demonică în termenii unei „birocraţii a unui stat poliţienesc sau a sediului unei afaceri murdare". I-a plăcut mult să elaboreze sfaturile pe care Zgândărilă cel şiret i le dădea novicelui Pelinişor[4], despre cum să-şi ţină „pacientul" cât mai departe de Vrăjmaş. Scrisorile conţin observaţii pătrunzătoare (în special despre condiţiile din timpul războiului), caricaturi necruţătoare ocazionale ale diverselor tipuri de oameni antipatici lui Lewis, dar şi poveţe religioase despre cum să te raportezi la misterele şi enigmele vieţii.

Cât şi ce putem citi în spatele lui *Zgândărilă*? E oare posibil ca Lewis să fi dat glas în această carte unor sentimente faţă de o doamnă Moore din ce în ce mai despotică - sentimente pe care niciodată n-ar fi îndrăznit să le exprime făţiş? De exemplu, unul dintre „pacienţii" lui Pelinişor este o doamnă în vârstă, descrisă ca fiind „o spaimă atât pentru gazde, cât şi pentru servitori". Una dintre numeroasele ei slăbiciuni este „lăcomia pentru Delicatese". Nimic din ceea ce i se oferă nu pare să fie pe gustul ei. Pretenţiile ei pot părea modeste; însă nu sunt niciodată satisfăcute, aşa că e mereu neîmplinită. *„Tot* ceea ce vrea ea e o ceaşcă de ceai făcut cum trebuie sau un ou fiert cum trebuie sau o felie de pâine prăjită cum trebuie. Dar nu găseşte niciodată o servitoare sau o prietenă care să poată face lucrurile astea «aşa cum trebuie»."[5] Dar se pare că nicio servitoare şi niciun membru al familiei nu îi fac pe plac. Tot timpul ceva nu e bine, ceva lipseşte - iar pedeapsa pentru cei care o dezamăgesc niciodată nu întârzie. Ştim că în acea perioadă Lewis era tot mai deranjat de capriciile şi obsesiile doamnei Moore. Oare acestea să fie reflectate în carte?

Una dintre ideile de bază ale lui Lewis este aceea că literatura ne oferă o perspectivă nouă asupra lucrurilor. *Scrisorile lui Zgândărilă* pot fi citite ca o modalitate inedită de a înţelege povaţa spirituală tradiţională, validă, prin re-prezenta- rea acesteia într-o formulă originală. Dacă predicatorii mai neinspiraţi obişnuiesc să-şi îndemne ascultătorii să nu se bazeze pe experienţă, Lewis răstoarnă această perspectivă. Zgândărilă îi spune ucenicului său să se ocupe de experienţele pacientului său şi să-l facă să *simtă* că creştinismul „nu poate fi chiar adevărat". Inovaţia nu constă din sfatul propriu-zis, ci din perspectiva din care acesta este dat. Atât sfaturile spirituale, cât şi maniera originală i-au asigurat lui Lewis un public recunoscător şi entuziast faţă de *Scrisori*.

Ashley Sampson remarcă scrisorile în *The Guardian* şi le supuse atenţiei editorului Geoffrey Bles, care se oferi să le publice sunt forma unei cărţi. *Scrisorile lui Zgândărilă* a fost tipărită în februarie 1942. Dedicată lui J.R.R. Tolkien, cartea a fost un bestseller în perioada războiului. (In treacăt fie spus, Tolkien n-a fost măgulit de faptul că Lewis i-a dedicat o carte pe care el o considera cam subţire, mai ales atunci când avea să afle mai târziu că Lewis însuşi „nu ţinea nu ştiu cât de mult la ea”[6]:)

Scrisorile au consolidat reputaţia lui Lewis ca teolog creştin amator - un autor capabil să comunice adevărurile credinţei creştine într-un mod inteligent şi accesibil. în iulie 1943, Oliver Chase Quick (1885-1944), Regius Professor of Divinity la Universitatea Oxford, i-a scris lui William Temple, Arhiepiscopul de Canterbury, pentru a-şi exprima convingerea că Lewis era vrednic să i se decer- neze un doctorat în teologie - cel mai înalt grad academic la Oxford - ca semn de recunoaştere a importanţei lucrărilor sale. Quick remarca faptul că Lewis, împreună cu Dorothy L. Sayers (1893-1957), era unul dintre puţinii autori britanici capabili la acea vreme să „le prezinte oamenilor simpli un creştinism suficient de ortodox”[7]. Corespondenţa dintre cel mai important teolog al Universităţii Oxford şi cel mai important cleric al Bisericii Angliei este o dovadă grăitoare a înaltei consideraţii de care se bucura Lewis în cele mai influente cercuri universitare şi ecleziastice britanice.

Când *Scrisorile* au fost publicate în Statele Unite, un an mai târziu, Lewis a ajuns să se bucure de o reputaţie internaţională pentru care nu era defel pregătit. *Scrisorile lui Zgândărilă* era o carte modernă, îndrăzneaţă, plină de imaginaţie, pertinentă şi sănătoasă ca învăţătură - în cuvintele unui recenzor american, o „novă spectaculoasă şi plăcută pe un cer posomorât”. America voia să afle mai multe despre această nouă stea de pe cerul ei religios. Cărţile anterioare ale lui Lewis au fost publicate prompt în ediţii americane. Sediul BBC din New York a luat legătura cu sediul central BBC din Londra, pentru a propune ca Lewis să beneficieze de timp suplimentar de emisie în America, semnalând „interesul enorm” pe care „abordarea nouă a subiectelor religioase” îl stârnise.[8]

Nu e de mirare că primele studii academice de anvergură despre Lewis au fost scrise de universitari americani. Prima teză de doctorat având ca temă lucrările lui Lewis a fost finalizată în 1948 de către Edgar W. Boss, student la Northern Baptist Theological Seminary din Chicago. Un an mai târziu, lucrarea de căpătâi *C.S. Lewis: Apostle to the Skeptics*[9] de Chad Walsh a fost publicată la New York.

Cu toate acestea, la Oxford, reputaţia academică a lui Lewis avea de suferit. Lewis avusese proasta inspiraţie să se identifice drept „Bursier al Magdalen College, Oxford” pe pagina de titlu a cărţii. In cancelaria colegiului se puteau auzi o mulţime de bombăneli şi comentarii răutăcioase vizavi de ceea ce se socotea a fi o devalorizare a monedei universitare prin publicarea unei cărţi atât de populiste. Prin cartea aceasta, Lewis cucerise inima şi mintea multor oameni, însă a reuşit să-i înstrăineze pe mulţi dintre cei de al căror sprijin avea nevoie ca să-şi asigure în viitor o catedră la Oxford.

CREŞTINISM, PUR ŞI SIMPLU (1952)

Cu toate că Lewis publicase o variantă parţial revizuită a prelegerilor sale radio în timpul războiului, nu era mulţumit cu ea. Acestea apăruseră sub forma unor pamflete separate: *The case for Christianity* (1942), *Christian Behaviour* (1943), şi *BeyondPersonality*[10] (1944). I se părea că încă trebuie lucrat la claritatea argumentului şi a exprimării. în loc să le considere secvenţe ale unei teze unitare, cititorii le percepeau ca fiind lucrări separate. Ba mai mult, textul unei prelegeri fusese omis cu totul. Lewis îşi dădu seama treptat de felul în care poate concepe o carte unitară, care să constituie o pledoarie coerentă în favoarea creştinismului, integrând materialele pe care le pregătise pentru prelegerile radio. *Creştinism, pur şi simplu* - varianta finală a prelegerilor radio - este considerată astăzi una dintre cele mai importante cărţi creştine a lui Lewis. Deşi publicată în 1952, cartea este evident o variantă editată a materialelor sale din vremea războiului, de aceea merită să discutăm temele trate în cuprinsul ei.

Lewis este deseori criticat - pe bună dreptate - pentru titlurile ciudate ale multora dintre cărţile sale. Capodopera sa din 1956, *Till We Have Faces* [Cât încă mai avem chipuri], de exemplu, fusese iniţial intitulată *Bareface* [Cu chipul descoperit][11]. In cazul sintezei celor patru seturi de emisiuni radio, Lewis a ales însă un titlu nimerit. A evitat să facă referire la originea lor, preferând să se concentreze asupra subiectului. Titlul *Mere Christianity* i-a intrigat pe cititori. La ce se referea Lewis? Şi de ce l-a ales?

Lewis găsise expresia în scrierile lui Richard Baxter (1615-1691), un autor puritan, pe care Lewis l-a descoperit ca urmare a lecturilor sale deosebit de consistente din literatura engleză. într-o scriere din 1944, Lewis susţinea că cel mai eficace remediu împotriva erorilor teologice din cărţile publicate de curând „este o

 măsură de creştinism simplu, elementar («creştinism pur şi simplu», cum îi spunea Baxter), care pune controversele momentului în adevărata lor lumină."[12]

La ce făcea trimitere expresia neobişnuită a lui Baxter? Fiind contemporan cu tumultul controverselor religioase ale vremii şi cu violenţele secolului XVII - inclusiv Războiul Civil englez şi execuţia lui Charles I -, Baxter a ajuns la concluzia că etichetele teologice sau religioase perverteau şi dăunau credinţei creştine. In cartea sa *Church History of the Government of Bishops and Their Councils* (1681), publicată postum, Baxter protestează împotriva dezbinărilor rezultate în urma controverselor religioase. El însuşi era adeptul „creştinismului pur şi simplu, al crezurilor şi al Scripturii"[13]. Voia să fie cunoscut ca un „simplu creştin", echivalând „creştinismul pur şi simplu" cu „creştinismul catolic", în sensul unei viziuni universale asupra credinţei creştine, lipsită de controverse şi partizanate teologice.

Nu se cunosc cu precizie împrejurările în care Lewis a descoperit expresia lui Baxter; în ceea ce mă priveşte, nu am găsit nicio altă referire la această lucrare a lui Baxter în scrierile lui Lewis de dinaintea celui de-Al Doilea Război Mondial. Cu toate acestea, expresia surprinde perfect viziunea lui Lewis pentru o ortodoxie creştină fundamentală, din care au fost eliminate agendele confesionale sau tendinţele spre tribalism ecleziastic. E ceea ce Biserica Angliei întruchipa în momentele ei de glorie, credea Lewis - nu un „anglicanism" îngust, denominaţional (o noţiune profund antipatică lui Lewis), ci credinţa creştină istorică şi ortodoxă, aşa cum aceasta ajunsese să fie exprimată în Anglia (pentru care Lewis avea o profundă admiraţie). Aşa cum corect nota Lewis, Richard Hooker (1554-1600) - adesea considerat unul dintre cei mai buni apologeţi ai Bisericii Angliei - „nu auzise niciodată de o religie numită anglicanism"[14].

Lewis nu avea dificultăţi în a accepta şi respecta denominaţiile creştine existente, inclusiv Biserica Angliei, de care el însuşi aparţinea; lucrul pe care insista însă era ca acestea să fie înţelese ca ipostaze sau manifestări distincte a ceva mult mai profund - „creştinismul, pur şi simplu". Acest „creştinism, pur şi simplu" este, desigur, un ideal care *reclamă* o ipostaziere denominaţională pentru a funcţiona. Ilustraţia pe care Lewis o folosea pentru această idee a trecut cu brio proba timpului:

[Creştinismul, pur şi simplu] e mai curând ca o sală din care se deschid uşi spre mai multe încăperi. Dacă pot aduce pe cineva în această sală, am reuşit ceea ce mi-ampropus săfac. Dar numai în încăperi se află

sobe, scaune şi hrană. Sala este locul în care se aşteaptă, un loc din care se pot încerca diferitele uşi, nu un spaţiu în care se locuieşte.[15]

Analogia ne ajută să înţelegem ideea centrală pe care Lewis vrea să o comunice: şi anume, că există o formă generică, transconfesională de creştinism, care trebuie preţuită şi considerată fundamentul apologeticii creştine; însă a deveni creştin presupune asumarea unei*forme specifice* a acestui creştinism redus la esenţe. „Creştinismul, pur şi simplu” primează în faţa diverselor confesiuni; însă confesiunile însele sunt esenţiale pentru viaţa şi trăirea creştină. Lewis nu pleda în favoarea „creştinismului, pur şi simplu” ca singura formă autentică de creştinism. Teza sa era că acesta stă la baza celorlalte forme, pe care le hrăneşte.

Acesta este „creştinismul, pur şi simplu”, pe care Lewis şi-a propus să-l explice şi să-l apere în demersul său apologetic. In prelegerea sa din 1945 despre „Apologetica creştină”, Lewis sublinia că sarcina apologetului nu este să apere confesiunea de care aparţine şi perspectiva teologică a acesteia, ci credinţa creştină însăşi. Pe bună dreptate, ceea ce l-a făcut pe Lewis o figură atât de populară şi agreabilă în interiorul comunităţii creştine globale a fost tocmai ataşamentul său nestrămutat faţă de această formă de creştinism.

Lewis se prezintă cititorilor săi ca un „simplu creştin”, care apără un creştinism generic, pe care cititorii îl pot adapta la propriile lor agende denominaţionale sau pe care îl pot apăra şi promova ei înşişi ca pasaj de trecere spre propria lor „încăpere”, în care se găsesc „focul, scaunele şi bucatele”. Lewis este un apologet al creştinismului; s-ar fi îngrozit să fie descris ca apologet al „anglicanismului” — în parte fiindcă îi displăceau ciorovăielile confesionale, dar mai ales fiindcă nu credea în extrapolarea conceptuală a „Bisericii Angliei” sub forma unui „anglicanism” global.

Lucrările lui Lewis — în special *Creştinism, pur şi simplu* — demonstrează în general tendinţa lui de a nu se angaja în dispute confesionale privind botezul, rolul episcopilor sau Biblia. In opinia lui Lewis, dezbaterile acestea nu au voie să umbrească sau să primeze asupra imaginii de ansamblu - viziunea creştină asupra întregii realităţi, care transcende diferenţele confesionale. La această viziune amplă, cuprinzătoare a creştinismului au rezonat deopotrivă catolicii şi protestanţii din America de Nord.

Există dovezi care sprijină ipoteza că Lewis a devenit interesat de o astfel de abordare la începutul anilor ’40. In septembrie 1942, în timpul unei vizite în Newquay, Cornwall, Lewis cumpără o copie a studiului despre protestantism al lui W.R. Inge. Un pasaj din carte - subliniat stăruitor pe exemplarul lui Lewis - i-a atras atenţia în mod deosebit: „eşafodajul unei credinţe creştine simple şi autentice”[16]. Expresia surprinde esenţa concepţiei lui Lewis despre un „creştinism pur şi simplu”.

Insă Lewis nu a fost singurul care la acea vreme căuta să apere un creştinism lipsit de preţiozitatea şi pedanteria confesionalismului. în 1941, Dorothy L. Sayers - anglicană laică, întocmai ca Lewis - propusese o perspectivă similară. In final, proiectul ei eşuă din cauza politicii confesionale.[17] Lewis însă a izbutit, ignorând cu desăvârşire politica, adresându-le nemijlocit creştinilor simpli (peste capul liderilor denominaţionali), care l-au ascultat ca pe nimeni altul.

Dar cum a apărat Lewis acest „creştinism redus la esenţe”? Strategia sa apologetică în *Creştinism, pur şi simplu* este complexă, reflectând astfel faptul că cele patru seturi de prelegeri fuseseră combinate pentru a constitui o singură carte. Un fapt deosebit de surprinzător este că *Creştinism, pur şi simplu* nu porneşte de la premise creştine. Lewis nici măcar nu menţionează câteva doctrine creştine problematice, pe care mai apoi să le apere. Porneşte de la experienţa umană şi arată felul în care totul pare să se coaguleze în jurul anumitor idei de bază, cum ar fi, de exemplu, ideea unui legiuitor divin, care mai apoi poate fi raportată la credinţa creştină.

Creştinism, pur şi simplu nu furnizează argumente deductive în favoarea existenţei lui Dumnezeu. Aşa cum bine observa Austin Farrer vorbind despre *Problema durerii,* Lewis ne „creează iluzia că urmărim un argument”, când de fapt „ceea ce ni se serveşte este o viziune; şi viziunea e cea care convinge”[18].

E o viziune care face apel la tânjirea omului după adevăr, frumuseţe şi bine. Ceea ce Lewis reuşeşte să facă este să arate că tot ceea ce percepem şi simţim „se potriveşte cu” ideea de Dumnezeu. Abordarea e inductivă, nu deductivă.

în concepţia lui Lewis, creştinismul este „imaginea de ansamblu” care împleteşte toate firele experienţei şi percepţiei într-un model fascinant. Prima parte a cărţii *Creştinism, pur şi simplu* este intitulată *„Bine şi rău, o cheie pentru înţelegerea Universului'.*Trebuie remarcat termenul „indiciu”[19], ales intenţionat şi foarte atent. Lewis remarcă faptul că lumea este plină cu astfel de „indicii”, care, luate individual, nu dovedesc nimic, dar care împreună constituie o pledoarie în favoarea

credinţei în Dumnezeu. Aceste „indicii” sunt firele din care este ţesută fibra Universului.

Creştinism, pur şi simplu începe - la fel ca prelegerile radio care stau la baza cărţii - cu invitaţia de a ne imagina doi oameni care discută în contradictoriu. Pentru a stabili cine are sau nu dreptate trebuie să recunoaştem, spune Lewis, existenţa unei norme - un standard pe care ambele părţi îl recunosc şi căruia i se supun. Intr-o serie de paşi argumentativi, Lewis mai întâi susţine că toţi avem conştiinţa unei realităţi „superioare” nouă - o normă obiectivă la care apelează toţi oamenii şi pe care se aşteaptă ca toţi ceilalţi să o respecte; o „lege reală, pe care nu am inventat-o noi şi de care ştim că ar trebui să ascultăm”[20].

Dacă există un Dumnezeu, acest fapt poate constitui o bază mai solidă pentru intuiţia umană, adânc ancorată, potrivit căreia valorile morale sunt reale, şi totodată un argument în favoarea moralităţii împotriva unui relativism etic iresponsabil. In viziunea lui Lewis, Dumnezeu Se descoperă şi în intuiţiile noastre morale şi estetice profunde:

Dacă ar exista o putere care controlează Universul din afară, ea nu ni s-ar putea arăta ca un fapt din interiorul Universului — tot aşa cum arhitectul unei case n-ar putea fi un perete sau o scară sau o sobă din această casă. Singurul mod in care ne-am putea aştepta să ni se arate arfi înăuntrul nostru, ca o influenţă sau o comandă care încearcă să ne facă să ne comportăm într-un anumitfel. Şi asta este exact ceea ce găsim înăuntrul nostru.[21]

Deşi toţi cunoaştem legea aceasta, nimeni nu o poate respecta întru totul. Prin urmare, Lewis susţine că la „temelia oricărei gândiri limpezi despre noi înşine şi despre Universul în care trăim” stă conştientizarea unei legi morale şi totodată a propriei noastre incapacităţi de a trăi în acord cu ea[22]. Această constatare ar trebui să ne facă „să intrăm la bănuială” că există „ceva care conduce Universul şi care răsare în mine ca o lege care mă împinge să fac bine şi mă face să mă simt răspunzător şi stingherit atunci când fac rău”[23]. Lewis susţine că aceasta arată spre o raţiune ordonatoare care guvernează Universul.

Al doilea pas al pledoariei lui Lewis vizează experienţa dorului. E o abordare pe care Lewis o creionase în predica „The Weight of Glory”[24], ţinută în Oxford, în data de 8 iunie 1941. Lewis şi-a adaptat argumentul pentru prelegerile radio, facându-l mult mai uşor de înţeles. Teza poate fi rezumată în felul următor: cu

 toţii ne dorim lucruri care, odată primite sau realizate, ne dezamăgesc şi ne frustrează. „In zorii năzuinţelor noastre tindeam către ceva care apoi păleşte în faţa realităţii.”[25] Cum ar trebui să interpretăm această experienţă universal umană?

Lewis consemnează mai întâi două variante, pe care le consideră inadecvate: fie să presupunem că frustrarea rezultă din faptul că nu căutăm unde trebuie, fie să conchidem că dacă vom continua să căutăm vom fi mereu dezamăgiţi, de aceea nici nu merită să încercăm să găsim ceva mai bun decât această lume. Există însă o a treia variantă, susţine Lewis: să recunoaştem că aceste dorinţe pământeşti „sunt doar un fel de copie, de ecou sau de miraj” al adevăratei noastre patrii.[26]

Lewis formulează mai apoi un „argument al dorinţei”, sugerând că fiecărei dorinţe naturale îi corespunde un obiect şi că dorinţa este stâmpărată atunci când obţinem obiectul respectiv. Această tânjire naturală după o împlinire în planul transcendenţei nu poate fi satisfăcută cu lucruri din lumea curentă, fapt care sugerează că împlinirea se găseşte dincolo de lumea actuală, într-o realitate despre care ordinea lucrurilor de aici nu face decât să ofere indicii.

Lewis susţine că credinţa creştină consideră această dorinţă drept un indiciu către adevărata finalitate a vieţii umane. Dumnezeu este ţelul suprem al sufletului uman, singurul izvor de fericire şi bucurie. Aşa cum foamea indică o nevoie umană reală, pe care hrana o poate împlini, foamea spirituală denotă o nevoie reală, pe care Dumnezeu o poate împlini. „Dacă descopăr în mine o dorinţă pe care nimic din lumea asta n-o poate satisface, explicaţia cea mai probabilă este că am fost făcut pentru o altă lume.”[27] Lewis susţine că cei mai mulţi oameni sunt conştienţi de o dorinţă lăuntrică puternică, pe care nimic efemer sau creat nu o poate împlini. La fel ca binele şi răul, această dorinţă este un „indiciu” cu privire la sensul Universului.

S-ar putea trage concluzia că Lewis descrie creştinismul ca pe un sistem de „reguli” şi „legi” şi astfel pierde din vedere teme creştine cruciale precum dragostea de Dumnezeu sau transformarea personală. Nu este adevărat. Aşa cum Lewis sublinia în studiul său despre *Paradisul pierdut*, al lui Milton, concepţia despre virtute este condiţionată de viziunea asupra realităţii. E cu totul nejustificat să ne imaginăm că Milton „încerca să impună o regulă, când de fapt era îndrăgostit de o perfecţiune”[28]. în viziunea lui Lewis, iubirea de Dumnezeu atrage după sine o modificare a comportamentului, în lumina unei viziuni superioare despre Dumnezeu - dobândite şi demonstrate prin credinţă - şi ca reacţie la aceasta.

In argumentele sale care pornesc de la moralitate şi dorinţă, Lewis apelează la capacitatea creştinismului de a „armoniza” experienţele şi percepţiile noastre. Această abordare ocupă un loc central în apologetica lui Lewis, tocmai fiindcă el însuşi a descoperit-o ca fiind deosebit de convingătoare, o excelentă metodă de a înţelege profunzimea lucrurilor. Credinţa creştină desenează o hartă care „se armonizează” foarte bine cu ceea ce observăm în jurul nostru şi descoperim înăuntrul nostru.

Pentru Lewis, sensul pe care viziunea creştină asupra realităţii îl propune constă din identificarea corespondenţei dintre teorie şi felul în care pare să arate efectiv lumea. Acesta este unul dintre motivele pentru care Lewis a fost atât de impresionat de viziunea creştină asupra istoriei pe care G.K. Chesterton o propune în *Everlasting Man* (1925): explica în mod convingător faptele. Deşi a folosit neobişnuit de puţine analogii cu muzica în publicaţiile sale, putem spune că, prin abordarea sa, Lewis îl ajută pe credincios să audă armonia Cosmosului şi să perceapă coerenţa *estetică* a lucrurilor - chiar dacă mai sunt unele fire încă neînnodate.

Lewis a subliniat de multe ori faptul că propria sa convertire a fost în primul rând de natură „intelectuală” sau „filosofică”, evidenţiind capacitatea creştinismului de a da sens realităţii, atât sub aspectul raţiunii, cât şi al imaginaţiei. Poate cea mai completă şi mai satisfăcătoare afirmaţie privind această capacitate de a „da sens” o găsim la sfârşitul eseului său din 1945 intitulat „Este teologia poezie?” In eseu, Lewis vorbeşte despre Dumnezeu ca fiind o explicaţie *dovedită* şi în acelaşi timp *doveditoare,* folosind analogia cu soarele care luminează peisajul realităţii. După ce subliniază capacitatea teologiei creştine de „pune la locul potrivit” ştiinţa, arta, moralitatea şi religiile necreştine, declară în concluzie următoarele: „Cred în creştinism aşa cum cred că Soarele a răsărit; nu doar fiindcă II văd, ci fiindcă datorită luminii sale pot vedea toate celelalte lucruri.”[29]

E uşor să reproşezi cărţii *Creştinism, pur şi simplu* simplitatea ideilor, care în mod evident trebuie elaborate şi ancorate mult mai bine filosofic şi teologic. Dar trebuie să ţinem cont de faptul că Lewis scria pentru mai multe categorii de cititori, iar în cazul de faţă este destul de clar ce public avea în vedere. *Creştinism, pur şi simplu* nu este o carte academică, adresată specialiştilor în teologie şi filosofie, ci una populară. Ar fi nedrept să ne aşteptăm ca Lewis să se fi angajat într-o dezbatere filosofică detaliată, când este evident că aceasta i-ar fi transformat cartea, alertă

şi uşor de citit, într-un smârc de rafinate delimitări filosofice. *Creştinism, pur şi simplu* este asemenea unui strâns de mână neceremonios care lasă loc conversaţiei şi explorării. Sunt încă multe de zis.

Totuşi, există destule idei în *Creştinism, pur şi simplu* pentru care Lewis poate fi criticat cu îndreptăţire; e important să inventariem câteva dintre ele. Cea mai notabilă este aşa-numita „trilemă” a lui Lewis, un concept pe care îl foloseşte în pledoaria sa în favoarea doctrinei dumnezeirii lui Cristos. In concepţia lui Lewis, ideea că Dumnezeu S-a descoperit în mod plenar în Cristos este deosebit de importantă. Scriindu-i lui Arthur Greeves - un opozant al acestei idei - în 1944, Lewis afirmă:

Doctrina despre dumnezeirea lui Cristos nu îmi pare deloc a fi opţională, ci ceva care apare atât de frecvent, încât, dacă ai încerca să o înlături, toată învăţătura creştină s-ar destrăma... Iar dacă renunţi la dumnezeirea lui Cristos ce mai rămâne din creştinism?

Cum poate moartea unui simplu om să aibă, asupra întregii omeniri, efectul pe care îl descrie întreg Noul Testament?[30]

Cu toate acestea, mulţi consideră că pledoaria lui Lewis în favoarea acestei doctrine în *Creştinism, pur şi simplu* nu are forţa şi temeinicia care apar în alte scrieri ale sale. Aşa-numita „trilemă” e propusă de Lewis ca o modalitate de a elimina piste greşite în înţelegerea identităţii lui Isus din Nazaret. Unde să II plasăm pe o hartă conceptuală? După ce trece în revistă câteva dintre probleme, Lewis reduce variantele la doar trei: nebun, figură demonică sau Fiul lui Dumnezeu.

Un om care ar fi doar un om şi ar spune genul de lucruri pe care le spunea Isus nu ar putea fi un mare propovăduitor al moralei. Ar fi fie un nebun — pe aceeaşi treaptă cu omul care spune că este un ou fiert — fie, dimpotrivă, ar fi Diavolul iadului. Trebuie să alegeţi.

Sau omul acela afost, şi este, Fiul lui Dumnezeu, sau a fost un nebun sau ceva şi mai rău.[31]

Argumentul e slab. In prelegerile radio, Lewis formulează un argument mult mai amplu în sprijinul acestei concluzii, pe care însă a fost nevoit să-l simplifice drastic pentru tipar. Forma iniţială a argumentului includea o trecere în revistă şi a altor variante, fiind mult mai puţin tranşantă ca în varianta prescurtată din *Creştinism, pur şi simplu.* Mulţi teologi creştini pot semnala faptul că Lewis nu ţine

cont de evoluţiile din cercetările academice curente asupra Noului Testament şi că argumentul său reducţionist este subminat de o lectură mai critică a evangheliilor.

Insă principala problemă este că argumentul său nu este eficace din punct de vedere *apologetic.* E adevărat, anumiţi cititori creştini, care deja ştiu de ce cred ceea ce cred, s-ar putea să rezoneze la el, fiind încântaţi să-l audă pe Lewis întărindu-le convingerea. Insă logica argumentului presupune un cadru creştin de raţionare. Cel mai probabil că argumentul nu este acceptat de către publicul de necreştini vizat de Lewis, care - ca să dăm un singur exemplu - ar putea lesne sugera că Isus a fost un lider religios iubit şi un martir, care ulterior a fost perceput de urmaşii Săi ca fiind divin. Varianta ca Isus să nu fi fost nici nebun şi nici rău intenţionat, ci pur şi simplu să fi *greşit* în privinţa identităţii sale, trebuie luată în considerare ca o variantă legitimă. Lewis, care în general ştie să anticipeye obiecţiile şi să formuleze răspunsuri cumpănite, pare să nu-şi fi evaluat corect publicul în cazul de faţă. întreg fragmentul ar fi trebuit dezvoltat, iar argumentele mai atent nuanţate.

O altă problemă o constituie „desuetudinea” materialului în prelegerile radio ale lui Lewis, o bună parte din acesta fiind încorporat fără modificări în *Creştinism, pur şi simplu.* Analogiile, frazarea, anticiparea unor obiecţii şi modul în care se adresează publicului, toate fac parte dintr-o lume demult apusă - mai precis, aparţin unei culturi specifice sudului mic-burghez al Angliei în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Este just totuşi să spunem că dificultăţile cititorului modern adesea reflectă succesul lui Lewis de comunicator pentru anii ’40. Adaptându-şi „traducerea” credinţei creştine la o lume specifică, astăzi apusă, Lewis a pierdut şansa de a înregistra un succes comparabil în alte contexte, prezente sau viitoare.

însă probabil că aspectul cel mai greu de acceptat de către cititorii secolului XXI este etica socială şi personală a lui Lewis, în special opiniile sale despre femei. Acestea sunt adânc ancorate într-o ordine socială care a dispărut demult. Chiar şi în lumina acelor standarde, unele dintre afirmaţiile lui Lewis par cel puţin bizare. Iată, de exemplu, următoarea remarcă nechibzuită:

Ce o face pe fata frumoasă să semene pretutindeni necazuri, subjugându-i pe toţi bărbaţii care-i ies în cale? Sigur nu e vorba despre instinctul ei sexual, deoarece asemenea fete sunt deseori frigide din punct de vedere sexual.[32]

îmi aduc aminte că am discutat cu un coleg despre pasajul acesta cu câţiva ani urmă. Aveam un exemplar din *Creştinism, pur şi simplu* deschis la pagina cu pricina. „De ce a scris *aşa ceva*?” am întrebat, indicând prima propoziţie. „De unde ştia el *asta?'* răspunse colegul meu, arătând spre ultima parte a celei de-a doua propoziţii.

Presupoziţia lui Lewis că cititorii vor fi de acord - sau cel puţin vor recunoaşte valoarea - opiniilor sale despre căsătorie şi etica sexuală e posibil să fi fost justificată în Marea Britanie a anilor ’40 şi ’50. Insă schimbările dramatice de conduită socială, ca urmare a mişcărilor din anii ’60, îl fac pe Lewis să pară astăzi foarte înapoiat în ochii cititorilor seculari. Dacă *Creştinism, pur şi simplu* este, într-adevăr, o lucrare de apologetică, scrisă pentru a comunica credinţei creştine celor din afara bisericii, trebuie recunoscut faptul că premisele sociale şi morale ale lui Lewis constituie o importantă barieră pentru publicul-ţintă al cărţii. Aceasta nu este neapărat o critică la adresa lui Lewis ca scriitor sau a cărţii *Creştinism, pur şi simplu,* ci mai degrabă o observaţie care are în vedere consecinţele schimbărilor sociale rapide asupra receptării ulterioare a ideilor lui Lewis, aşa cum au fost ele formulate în scrierile sale.

Oricât de conservatoare ar fi fost opiniile lui Lewis despre căsătorie, lui Tolkien i se păreau totuşi imposibil de liberale. Lewis făcea o distincţie clară între „căsătoria creştină” şi „căsătoria civilă” şi susţinea că doar cea creştină reclamă un angajament total.[33] (Era o distincţie pe care ulterior Lewis a invocat-o atunci când s-a căsătorit civil cu Joy Davidman la oficiul stării civile din Oxford, în aprilie 1956.) Pentru Tolkien, asta însemna abandonarea totală a concepţiei creştine despre căsătorie. Undeva prin 1943, a scris o critică nimicitoare la adresa lui Lewis, dar nu i-a trimis-o niciodată.[34] Cel care citeşte însă textul respectiv vede clar prăpastia care începea să se caşte în Tolkien şi Lewis. La îndepărtarea personală se adăuga, iată, o neînţelegere într-o chestiune deosebit de importantă şi personală pentru Tolkien.

ALTE PROIECTE DIN TIMPUL RĂZBOIULUI

La data publicării cărţii *Creştinism, pur şi simplu,* în 1952, popularitatea lui Lewis ca apologet crescuse considerabil în Marea Britanie şi era în plină creştere în Statele Unite. Succesul din acest domeniu a umbrit însă celelalte realizări ale sale din perioada războiului: Prelegerile Ballard Matthews în Bangor, Ţara Galilor;

Prelegerile Riddell Memorial la Universitatea Durham; şi Prelegerile Clark la Trinity College, Cambridge. Fiecare merită câteva cuvinte.

In după-amiaza zilei de luni, 1 decembrie 1941, Lewis a susţinut prima dintre cele trei prelegeri Ballard despre *Paradisul pierdut,* al lui Milton, la University College of North Wales, aşezată pe o colină cu vedere spre Bangor, un oraş de coastă din Ţara Galilor. Prelegerile, pe care avea să le susţină în trei după-amie- ze consecutive, se doreau a fi o „mică încălzire" pentru o carte de anvergură.[35] Această lucrare de anvergură (deşi relativ scurtă) apăru în octombrie 1942 la Oxford University Press, sub titlul *A Preface to „Paradise Lost*", dedicată lui Charles Williams. Rămâne un studiu clasic, figurând până astăzi în bibliografia secundară la capodopera miltoniană.

Lewis îşi concepe cartea ca pe o introducere la *Paradisul pierdut* (publicat prima dată în 1667) pentru cei care, altminteri, îl găsesc abscons, inabordabil sau pur şi simplu imposibil de înţeles. Prima jumătate a cărţii se ocupă de chestiuni generale, ca mai apoi să trateze teme specifice ale cărţii. întâi, declară Lewis, trebuie stabilit genul lucrării: „Prima condiţie în judecarea oricărei lucrări ieşite din mâna omului, fie că vorbim despre un tirbuşon fie despre o catedrală, este să înţelegem *ce* este aceasta — cu ce scop a fost creată şi la ce foloseşte."[36] După Lewis, *Paradisul pierdut* este un poem epic, care reclamă să fie interpretat ca atare.

Curând iese însă la iveală adevărata miză a lui Lewis. Deşi cartea sa este în primul rând despre clasica lucrare a lui Milton, în cuprinsul ei Lewis caută răspunsul la o întrebare de interes general: Există îndărătul lucrării lui Milton şi a celorlalte opere literare un „Suflet Omenesc Neschimbător"? Lewis nu ascunde că îşi propune să combată ideea conform căreia:

... dacă îl curăţim pe Virgiliu de imperialismul său roman, pe [Sir Philip] Sidney de codul său de onoare, pe Lucreţiu de epicurismul său, şi pe toţi ceilalţi de religiile lor, vom descoperi un Suflet Omenesc Neschimbător, spre care trebuie să ne îndreptăm atenţia.[37]

în opinia lui Lewis, asta înseamnă că cititorul va încerca să elimine tot ceea ce reprezintă specificul unei opere literare şi o va „deforma" potrivit unui tipar pe care poetul nu l-a avut niciodată în vedere.

Lewis susţine că aşa ceva e inacceptabil, fiindcă presupune izolarea unui text de contextul său istoric şi cultural; şi le conferă elementelor din text care par să

poarte „adevăruri universale” o „falsă prioritate”, eliminând ca fiind irelevante acele porţiuni de text despre care se crede că astăzi nu mai sunt de interes. Dimpotrivă, susţine Lewis, trebuie să le permitem textelor să ne chestioneze şi ne lărgească experienţa. In loc să-l dezbrăcăm de armură pe cavaler şi să-l facem să semene cu noi, mai bine am încerca să aflăm cum e să porţi o armură. Ar trebui să ne dăm silinţele să aflăm cum e să ai convingerile unuia ca Lucreţiu sau Virgiliu. Literatura ne ajută să vedem lumea din diverse perspective diferite de a noastră, ne oferă moduri alternative de a înţelege lucrurile. După cum vom vedea, tema aceasta ocupă un loc central în *Cronicile din Narnia.*

La doi ani după Prelegerile Ballard Matthews, Lewis a susţinut Prelegerile Memoriale Riddell la campusul din Newcastle uponTyne a Universităţii Durham în trei după-amieze consecutive, între 24-26 februarie 1943.[38] Aceste prelegeri remarcabile au fost publicate în 1943 de către Oxford University Press sub titlul *TheAbolition ofMan.*[39] In aceste prelegeri, Lewis susţine că gândirea morală a vremii sale a fost subminată de un subiectivism radical - o orientare vizibilă în manualele şcolare ale epocii. Ca reacţie la acest fenomen, Lewis cheamă la o restaurare a tradiţiei morale bazată pe „doctrina privind valoarea obiectivă..., credinţa că anumite atitudini sunt realmente adevărate, iar altele realmente false în raport cu tipul de realitate care e Universul şi cu tipul de realitate care suntem noi.”[40]

Lewis este critic la adresa acelora care susţin că judecăţile de valoare (cum ar fi „această cascadă este frumoasă”)[41] sunt de fapt afirmaţii subiective despre sentimentele vorbitorului, nu afirmaţii obiective despre obiectul asupra cărora acestea sunt orientate. Lewis susţine că anumite obiecte şi acţiuni *reclamă* reacţii pozitive sau negative - cu alte cuvinte, că o cascadă poate fi *în mod obiectiv* frumoasă, tot aşa cum acţiunile unei persoane pot fi *în mod obiectiv* bune sau rele. El susţine că există un set de valori obiective (pe care le descrie drept „Tao”)[42] comune tuturor culturilor, cu foarte puţine variaţii de la o cultură la alta. Cu toate că *Desfiinţarea omului* este considerată astăzi o carte dificilă, argumentele ei rămân deosebit de valoroase.[43]

In 1944, Lewis a fost invitat să susţină Prelegerile Clark în cadrul Trinity College, în Cambridge. Prin invitaţia adresată din partea consiliului colegiului, George Macaulay Trevelyan, preşedintele Trinity College, îşi exprima aprecierea deosebită faţă de lucrările timpurii ale lui Lewis - în special *The Allegory of Love,*[44] Aceste prestigioase prelegeri, pe care Lewis le-a susţinut în luna mai a

anului 1944, aveau să stea la baza volumului său clasic din seria Oxford History of English Literature - pe care Lewis o abrevia pentru prieteni „O HEL”[45] - despre literatura engleză din secolul XVI (cu excepţia teatrului).

In sfârşit, trebuie amintită şi *Marea despărţire*, o carte debordând de fantezie, scrisă de Lewis în 1944. Tolkien a descris cartea ca fiind „o nouă alegorie sau «viziune» morală bazată pe ideea medievală de Refrigerium, potrivit căreia sufletele pierdute beneficiază de sejururi ocazionale în Paradis.”[46] Lewis a fost criticat aspru de către teologii catolici pentru analiza sa vădit defectuoasă a teologiei medievale în privinţa acestui aspect.[47] Pe bună dreptate, *Marea despărţire* trebuie mai degrabă citită ca pe o povestire de tip „cum ar fi dacă”: cum ar fi dacă locuitorii iadului ar putea vizita raiul?

Iniţial, Lewis a intitulat cartea *Who Goes Home?*[48], dar s-a lăsat uşor înduplecat să schimbe titlul. Lucrarea se distinge în special prin folosirea unui decor fantezist inedit, care seamănă, în anumite privinţe cu *Scrisorile lui Zgândărilă,* în scopul cercetării unor subiecte tradiţionale - precum limitele liberului arbitru şi problema vanităţii.

Insă poate cea mai importantă reuşită a cărţii este demonstraţia lui Lewis - recurgând mai degrabă la arta narativă, decât la forţa argumentului - că oamenii ajung repede prizonierii unui tipar de gândire din care nu se mai pot elibera. Cei din iad care ajung să vadă raiul se dovedesc a fi atât de obişnuiţi cu perspectiva lor deformată asupra vieţii, încât se opun adevărului atunci când îl întâlnesc. Lewis apelează la stereotipii culturale familiare în epocă — cum ar fi artistul profesionist obsedat de avangardă sau episcopul liberal din punct de vedere teologic îndrăgostit de propria reputaţie intelectuală - pentru a le contesta convenabila şi neîntemeiata supoziţie iluministă cum că oamenii recunosc şi acceptă adevărul când îl întâlnesc. Natura umană, susţine însă Lewis, e ceva mai complexă decât presupune acest tip de raţionalism tâmp şi superficial.

Cu toate că în scrierile din perioada războiului Lewis mizează pe o abordare argumentativă, apărând şi cercetând idei creştine fundamentale, o idee deosebit de importantă îşi face simţită prezenţa - capacitatea povestirii de a încorpora şi de a comunica adevărul. Ideea aceasta este fundamentală pentru o înţelegere adecvată a *Cronicilor din Narnia.* Ca să putem aprecia la justa ei valoare această idee, vom discuta pe scurt o serie de trei scrieri apărute în intervalul 1938-1945, cunoscute

îndeobşte ca „Trilogia spaţială”, cu toate că un titlu mai potrivit ar fi „Trilogia răscumpărării”.

TRECEREA LA FICŢIUNE: TRILOGIA RĂSCUMPĂRĂRII

t

Creştinism, pur şi simplu reprezintă o importantă componentă a apologeticii lui Lewis din perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. în esenţă, Lewis susţine că „harta” realităţii schiţată de credinţa creştină corespunde întocmai cu ceea ce observăm şi trăim efectiv. Cărţile din această categorie - inclusiv *Problema durerii* şi, mai târziu, *Despre minuni* (1947) - apelează în primul rând la raţiune. Deşi Lewis este un gânditor prea chibzuit pentru a crede că poate „dovedi” existenţa lui Dumnezeu - asemeni lui Dante, ştie că raţiunea are „aripi scurte” - totuşi, împărtăşeşte convingerea că raţionalitatea fundamentală a credinţei creştine poate fi demonstrată cu ajutorul argumentelor şi al reflecţiei.

însă Lewis pare să fi înţeles că argumentul raţional este doar unul dintre mijloacele disponibile pentru înfruntarea reticenţelor culturale faţă de credinţa creştină sau pentru examinarea alternativelor sale. Cam de prin 1937, Lewis începe să înţeleagă că imaginaţia este o poartă către suflet. După ce, în primă fază, s-a mulţumit să consume lucrări literare din genul *fantasy* - cum ar fi romanele lui George MacDonald - ulterior, Lewis începu să-şi dea seama că ficţiunea ar putea permite explorarea conţinutului intelectual şi a forţei imaginare a diferitelor concepţii despre lume şi viaţă. Ce-ar fi dacă ar încerca şi el să scrie astfel de lucrări?

în copilărie, Lewis a fost un cititor vorace, devorând rafturile înţesate cu cărţi ale bibliotecii din Little Lea. Aşa a dat peste autori precum Jules Verne (1828- 1905) şi H.G. Wells (1866-1946), ale căror romane erau despre călătorii în timp şi spaţiu, ilustrând astfel ideea că ştiinţa schimbă fundamental felul în care înţelegem lumea. „La acea vreme, ideea existenţei altor planete a exercitat asupra mea o atracţie specială, năvalnică, diferită de oricare dintre preocupările mele literare.”[49] Asemenea amintiri din copilărie au dobândit o însemnătate presantă în jurul anului 1935, când Lewis a citit romanul lui David Lindsay,^ *Voyage toArcturus* 1920).[50] Deşi cartea lui Lindsay este prost scrisă, atracţia ei imaginară compen- sează în chip strălucit lipsurile ei stilistice. Lewis a început să înţeleagă că cele nai bune produse science-fiction pot fi înţelese ca „un impuls al imaginaţiei la fel

de vechi precum specia umană, funcţionând în condiţiile speciale ale vremurilor noastre.”[51] Dacă sunt bine scrise - şi Lewis nu pregetă să menţioneze că de multe ori nu este aşa ne pot lărgi orizonturile mentale şi imaginare. „Ele ne provoacă, precum anumite vise rare, senzaţii pe care nu le-am încercat niciodată până atunci şi îmbogăţesc concepţia despre gama trăirilor posibile.”[52] Pentru Lewis, a scrie science-fiction de calitate reprezenta, prin urmare, o experienţă de lărgire sufletească, comparabilă poate cu cele mai reuşite poezii din trecut.

Dar ce anume l-a atras pe Lewis spre această formă narativă? Pentru a înţelege care au fost lucrurile care l-au preocupat şi ce soluţie a găsit, trebuie să înţelegem mai bine climatul cultural al Marii Britanii la sfârşitul anilor *'20* şi la începutul anilor ’30 - mai ales începutul a ceea ce astăzi am descrie drept o concepţie „scientistă” despre lume. La acea vreme, concepţia aceasta era promovată deschis în scrierile lui J.BS. Haldane (1892-1964), un marxist decepţionat, care şi-a folosit temperamentul şi entuziasmul de cruciat în scopul promovării ştiinţei ca soluţie la toate problemele umanităţii. Lewis n-a fost niciodată un critic al ştiinţei; a fost însă îngrijorat de exagerarea beneficiilor ei şi de naivitatea cu care se punea problema aplicării acesteia. Lewis se temea că succesele ştiinţei depăşiseră necesarele evoluţii etice, care puteau asigura cunoaşterea, autodisciplina şi virtuţile necesare ştiinţei.

Insă Lewis era îngrijorat în mod deosebit de felul în care aceste vederi erau promovate implicit în romanele science-fiction ale lui H.G. Wells, care se slujea de povestire pentru a acredita ideea că ştiinţa este deopotrivă profetul şi salvatorul omenirii, cea care ne spune ce este adevărul şi ne mântuieşte condiţia umană. In concepţia lui Wells, ştiinţa este o religie seculară. Asemenea idei dăinuie în cultura occidentală, chiar dacă astăzi sunt asociate cu alte voci. Lewis însă s-a întâlnit cu ele prin scrierile lui Wells. Iar dacă Wells folosea science-fiction-ul pentru a răspândi astfel de idei, de ce nu s-ar găsi cineva care să folosească tot literatura science-fiction pentru a-l combate? Lewis considera „ideile interplanetare” ca fiind o mitologie nouă şi palpitantă, însă era tulburat la gândul că aceasta începea să fie dominată de o „concepţie absolut imorală”. Putea fi răscumpărat genul literar? Putea el deveni un mijloc de comunicare a unei viziuni profund morale despre Univers? Putea deveni oare chiar un vehicul pentru o apologetică teistă?

In decembrie 1938, Lewis îşi exprimă convingerea tot mai solidă că tipurile de science-fiction care, până la acea dată, fuseseră folosite pentru promovarea

 diverselor forme de ateism şi materialism ar putea fi folosite la fel de bine pentru a lansa o *critică* la adresa acestora şi pentru a pleda în favoarea unei alternative.[53] De ce nu s-ar folosit acelaşi mijloc pentru a susţine o „mitologie" diferită? (Prin *mitologie*, Lewis înţelege un fel de „metanaraţiune" sau „concepţie despre lume".) Tehnica aceasta este aplicată în *Out of the Silent Planet* (1938)[54], *Perelandra* (1943) şi *That Hideous Strength* (1945). Calitatea acestor scrieri variază de la carte la carte, cea de-a treia fiind dificil de înţeles pe alocuri. Insă de apreciat nu sunt atât acţiunea şi ideile pe care le comunică, ci mijlocul folosit - *naraţiunea,* care stârneşte imaginaţia şi deschide mintea către noi posibilităţi de raţionare.

Ar fi imposibil să redăm explozia de fantezie şi totodată fineţea intelectuală caracteristice acestei trilogii. Lucrul care trebuie înţeles este că ni se oferă o poveste care răstoarnă disputabilele concepţii „scientiste" ale vremii lui Lewis. Ca să ilustrăm acest lucru, vom insista asupra uneia dintre temele pe care Lewis le contestă în mod deschis - darwinismul social promovat de Haldane în eseul său „Eugenia şi reforma socială"[55]. Asemenea multor progresişti ai anilor '20 şi '30, Haldane susţinea ideea optimizării bazei genetice umane prin refuzarea funcţiei reproductive anumitor categorii de oameni. Această viziune oprimantă se considera a fi bazată pe ştiinţa vremii şi animată de cel mai nobil ideal - supravieţuirea şi perpetuarea speciei umane. Dar cu ce preţ, se întreba Lewis?

In descendenţa lui Haldane, Bertrand Russell a scris *Marriage and Morals* (1929)[56], pledând pentru sterilizarea obligatorie a persoanelor cu dizabilităţi mentale. Russell susţinea ideea că statul are dreptul să sterilizeze cu forţa toate persoanele pe care experţii cu competenţe în domeniu le considerau „deficiente mental", şi totodată că măsura ar trebui introdusă *în pofida* problemelor pe care le-ar putea cauza. El avansa ipoteza că reducerea numărului de „idioţi, imbecili şi inşi săraci cu duhul" ar constitui un beneficiu suficient de mare pentru societate, încât eclipsează complet orice pericol de a fi folosită necorespunzător.

Rareori mai întâlnim astfel de concepţii astăzi, în parte datorită asocierilor ulterioare cu ideile naziste de eugenie, şi în parte fiindcă acestea sunt considerate a fi incompatibile cu idealurile democratice liberale. Ele au fost însă susţinute de o parte însemnată a elitei intelectuale britanice şi americane în perioada dintre cele două războaie mondiale. Trei Conferinţe Mondiale de Eugenie (Londra 1912, New York 1921, New York 1932) au promovat ideea de „selecţie natală" (în contrast cu „controlul natal"[57]) şi au susţinut eliminarea genetică a celor consideraţi inapţi.[58]

Lewis considera că astfel de concepţii trebuiau contestate. Un element din răspunsul lui Lewis l-a constituit *That Hideous Strength.* Cu toate că Lewis a fost în general o voce a conservatorismului, această carte îl arată drept o voce profetică, contestând cu vehemenţă consensul generaţiei sale.

In *That Hideous Strength,* Lewis ne prezintă Institui Naţional pentru Experimente Coordonate (NICE[59]), o instituţie ultramodernă dedicată îmbunătăţirii condiţiei umane prin progres ştiinţific - de exemplu, prin sterilizarea forţată a persoanelor inapte, prin lichidarea raselor înapoiate cultural şi prin cercetare bazată pe vivisecţie.

Lewis nu a întâmpinat dificultăţi când a încercat să denunţe putreziciunea morală a acestui institut şi a viziunii profund disfuncţionale cu privire la viitor, a cărui întruchipare instituţională era. Lucrarea se sfârşeşte cu o scenă dramatică, în care toate animalele pregătite pentru vivisescţie sunt eliberate din cuştile unde erau ţinute.

După cum îşi amintesc probabil cei care au citit capitolul „Durerea la animale” din *Problema durerii,* Lewis - spre deosebire de Haldane - era împotriva vivisecţiei. George R. Farnum, Preşedintele Societăţii Antivivisecţie din Noua Anglie, a remarcat importanţa comentariului lui Lewis şi l-a invitat să scrie un eseu pe tema respectivă. Eseul lui Lewis intitulat „Vivisecţie” (1947) rămâne una dintre cele mai robuste critici aduse vivisecţiei, fără a se bucura însă de atenţia cuvenită.[60] Eseul arată clar că Lewis s-a opus cu vehemenţă vivisecţiei nu din raţiuni sentimentaliste, ci din raţiuni profund teologice. Dacă ne comportăm cu cruzime faţă de animale, e foarte posibil să ajungem să ne purtăm cu cruzime faţă de semenii noştri - în special faţă de cei pe care îi considerăm mai prejos decât noi:

Succesul vivisecţiei marchează un moment însemnat în triumful utilitarismului necruţător şi amoral asupra vechii orânduiri a legii morale; un triumf în care noi, oamenii, alături de animale, suntem deja victime, iar Dachau şi Hiroshima sunt doar două dintre cele mai recente reuşite notabile. Legitimând cruzimea faţă de animale, nu facem decât să ne coborâm pe noi înşine la nivelul animalelor.[61]

Lewis a pierdut mulţi prieteni din Oxford, şi nu numai din pricina acestor convingeri, întrucât, la acea vreme, vivisecţia era considerată legitimă din punct de vedere moral în virtutea beneficiilor rezultate. Suferinţa animală era preţul progresului uman. Lewis însă vedea aici o problemă teologică spinoasă, pe care 250

naturalismul o ignora cu totul. „Avem datoria să ne dovedim superioritatea faţă de animale tocmai asumându-ne anumite îndatoriri faţă de ele, pe care ele nu şi le pot asuma faţă de noi.”[62] După cum vom vedea, această perspectivă asupra animalelor îşi va găsi expresia optimă în *Cronicile din Narnia.*

Trilogia răscumpărării înseamnă mult mai mult decât poate reda acest rezumat - în special descrierile pline de lirism a unor lumi stranii, desfăşurarea scenariilor palpitante şi creative, temele teologice fertile explorate în cuprinsul cărţilor, cum ar fi soarta Perelandrei, o lume frumoasă, creată de curând şi lipsită de stricăciune. Insă, în final, contează la fel de mult forma ca şi conţinutul cărţilor. Lewis demonstrează că poate născoci poveşti care răstoarnă ideile împământenite ale vremii sale, dovedindu-le a fi doar umbre şi fum. Replierea elitei culturale britanice vizavi de problema eugeniei după cel de-Al Doilea Război Mondial arată că idei şi valori care au fost cândva la modă pot fi abandonate în decursul unei singure generaţii. Rămâne de clarificat măsura în care Lewis însuşi a contribuit la subminarea acestor idei. De netăgăduit este însă potenţialul abordării sale.

Perioada 1938-1945 cuprinde anii în care Lewis a ieşit din anonimatul şi izolarea vieţii universitare, devenind o importantă figură religioasă, culturală şi literară. Fără a înceta să publice lucrări academice, precum *Prefaţă la „Paradisul pierdut*”, îşi consolidase reputaţia de intelectual activ în spaţiul public, stârnise interesul media şi era pe cale să devină o personalitate recunoscută la nivel internaţional. Se putea întâmpla ceva rău?

Din nefericire, răspunsul la această întrebare veni repede. Multe puteau merge rău. Şi exact aşa s-a întâmplat.

Note

1. Scrisoare către Warren Lewis, 20 iulie 1940; *Letters,* voi. 2,426.
2. In ediţia Logos, diavolul bătrân se numeşte Zgândărilă, iar în ediţia Humanitas, Sfredelin (n.tr.).
3. Afirmaţia este făcută de Lewis într-o prefaţă scrisă în mai 1960 pentru o ediţie ulterioară a cărţii sale, în care oferă detalii privind procesul de creaţie: *The Screwtape Letters and Screwtape Proposes a Toast* (Londra: Geoffrey Bles, 1961), xxi.
4. Sau Amărel, în ediţia Humanitas (n.ed.).

5. *Scrisorile lui Zgândărilă, 80.*
6. J.R.R. Tolkien către Michael Tolkien, noiembrie 1963?; Tolkien, *Letters,* 342.
7. Oliver Quick către William Temple, 24 iulie 1943; William Temple Papers, voi. 39, fol. 269, Biblioteca Palatului Lambeth. Pentru o discuţie privind semnificaţia modului în care Lewis abordează teologia, vezi McGrath, „Outside the «Inner Ring»: Lewis as a Theologian”, în *The Intellectual World of C.S. Lewis.*
8. Lilian Lang către J.Warren MacAlpine, 16 iunie 1948, fila 910/TAL lb, BBC Writ- ten Archives Centre, Caversham Park.
9. C.S. Lewis: apostol al scepticilor (n.tr.).
10. Pledoarie pentru creştinism, Purtarea creştină, Dincolo de personalitate (n.tr.).
11. In limba engleză, adjectivul „barefaced” are mai multe sensuri, unele neutre (fără barbă; nedisimulat), dar cele mai multe peiorative (obraznic, neruşinat) (n.tr.).
12. „On the Reading of Old Books”, în *Essay Collection,* 439.
13. Richard Baxter, *The Church History of the Government by Bishops* (Londra: Thomas Simmons, 1681), folio b.
14. *English Literature in the Sixteenth Century, 454.*
15. *Creştinism, pur şi simplu*, 15. Vezi şi McGrath, „A «Mere Christian»: Anglicanism and Lewis’s Religious Identity”, în *The Intellectual World of C.S. Lewis.*
16. W.R. Inge, *Protestantism* (Londra: Nelson, 1936), 86 (Centrul Wade, Wheaton College, Wheaton, IL).
17. Pentru o analiză pertinentă, vezi Giles Watson, „Dorothy L. Sayers and the Oecu- menical Penguin”.
18. Farrer, „The Christian Apologist”, în Gibb, *Light on C.S. Lewis,* 37. Pentru o analiză detaliată a metodei apologetice folosite de Lewis, vezi McGrath, „Reason, Expe- rience, and Imagination: Lewis’s Apologetic Method”, în *The Intellectual World of C.S. Lewis.*
19. In engl. *hint* - indiciu (n.tr.).
20. *Creştinism, pur şi simplu, 41*
21. Ibid.,46.
22. Ibid.,25.
23. Ibid.,47.
24. „Povara slavei” (n.tr.).
25. Ibid.,172.
26. Ibid.,174.
27. Ibid.
28. *A Preface to „Paradise Lost”, 80.*

29. „Is Theology Poetry?” în *Essay Collection,* 21. Pentru o analiză a modului în care Le- wis folosește imaginea soarelui, vezi McGrath, „The Privileging of Vision: Lewis’s Metaphors of Light, Sun, and Light”, în *The Intellectual World of C.S. Lewis.*
30. Scrisoare către Arthur Greeves, 11 decembrie 1944; *Letters,* voi. 3,1555.
31. *Creştinism, pur şi simplu, 76.*
32. *Creştinism, pur şi simplu, 159.*
33. Opiniile lui Lewis pe acest subiect se găsesc în *Creştinism, pur şi simplu,* 136-148.
34. Textul, descoperit între paginile exemplarului lui Tolkien a pamfletului lui Lewis intitulat *Purtarea creştină,* este inclus în corespondenţa publicată a lui Tolkien: Tolkien, *Letters,* 59-62.
35. Lewis către Emrys Evans [Rector,University College of North Wales], 30 octombrie 1941; *Letters,* voi. 2,494.
36. *A Preface to „Paradise Lost”, 1.*
37. Ibid., 62-63.
38. Campusul din Newcastle al Universităţii Durham a dobândit în mod oficial statutul de universitate de sine stătătoare în 1963, drepturile de proprietate asupra Prelegerilor Memoriale Riddell fiind transferate noii Universităţi din Newcastle.
39. *Desfiinţarea omului,* trad. Petruţa-Oana Năiduţ, Bucureşti, Humanitas, 2004 (n.tr.).
40. *Desfiinţarea omului, 28.*
41. Ibid., 7-12.
42. Ibid., 28.
43. Cel mai pertinent studiu este Lucas, „The Restoration of Man”.
44. George Macaulay Trevelyan către Lewis, 2 februarie 1945, MS Eng. c. 6825, fol. 602, Biblioteca Bodleiană, Oxford.
45. Prin transformarea titlului seriei într-un acronim se obţine o expresie exclamativă injurioasă, care literal se traduce prin „o, iad”, şi care, în context, are un efect comic (n.tr.).
46. J.R.R. Tolkien către Christopher Tolkien, 13 aprilie 1944; Tolkien, *Letters,* 71.
47. *De exemplu, Pearce, C.S. Lewis andthe Catholic Church, 107-112.*
48. Cine merge acasă? (n.tr.).
49. *Surprins de bucurie, 52.*
50. Călătoria spre Arcturus (n.tr.).
51. „Despre literatura ştiinţifico-fantastică”, în *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,* 103.
52. Ibid., 107.
53. Scrisoare către Roger Lancelyn Green, 28 decembrie 1938; *Letters,* voi. 2,236-237.
54. In limba română, a fost tradus doar primul volum al trilogiei: *Departe de planeta tăcută,* trad. Mirela Rădoi, Cluj-Napoca, Logos, 1995.

55. Haldane, *Possible Worlds,* 190-197.
56. Căsătorie şi morală (n.tr.).
57. In engl. „birth control”, expresie care se referă la întreg spectrul de mijloace contraceptive (n.tr.).
58. *Pentru detalii suplimentare, vezi Harry Bruinius, Better For AII the World: The Secret History ofForced Sterliziation and Americas Quest for Raclai Purity (New York: Knopf, 2006).*
59. Abrevierea pentru denumirea în engleză a National Institute for Coordinated Experiment; cum „nice”, în engleză, înseamnă şi frumos, simpatic, denumirea devine ironică (n.ed.).
60. *„Vivisection”, în Essay Collection, 693-697.*
61. Ibid.,696.
62. Ibid.,695.

CAPITOLUL IO

1945-1954

UN PROFET FĂRĂ ONORURI?: TENSIUNI SI TULBURĂRI POSTBELICE

♦

In 1945, Lewis era deja celebru. In lumea academică britanică, statutul unui universitar este determinat în funcţie de mai mulţi factori, printre care şi numărul şi calitatea publicaţiilor sale. Cea mai înaltă distincţie pe care orice cărturar umanist o poate primi este să fie ales membru al British Academy. Lui Lewis i s-a făcut această cinste în luna iulie a anului 1955. însă în ochii biografilor săi, această importantă expresie a recunoaşterii academice a fost umbrită de recunoaşterea unui public total diferit.

C.S. LEWIS - SUPERSTAR

In data de 8 septembrie 1947, Lewis a apărut pe coperta revistei *Time,* care îl prezenta pe acest „autor de bestselleruri" şi totodată „cel mai popular conferenţiar al Universităţii [Oxford]" ca fiind „unul dintre cei mai influenţi purtători de cuvânt ai creştinismului în lumea anglofonă". *Scrisorile lui Zgândărilă* luaseră cu asalt Anglia şi America deopotrivă. (De subliniat faptul că America nu auzise prelegerile radio ale lui Lewis.) Primul paragraf surprinde perfect tonul articolului: un universitar din Oxford, excentric şi uşor ciudat — „un tip scund, îndesat, roşu la faţă şi cu o voce răsunătoare" - dă lovitura, spre surprinderea tuturor.[1] Mai erau oare şi alte bestselleruri în lucru? *Time* îşi avertiză cititorii că trebuiau să aibă răbdare: „Nu are planuri să scrie alte cărţi «populare», teologice sau de ficţiune."

Articolul publicat de *Time* în 1947 poate fi considerat un moment de cumpănă - semnalând intrarea lui Lewis pe scena mai largă a culturii şi totodată atrăgând mai multă atenţie asupra scrierilor sale (fapt care i-a sporit popularitatea).

Insă Lewis nu era pregătit din punct de vedere organizatoric şi temperamental să facă faţă statutului de celebritate dobândit în 1942. Vizibilitatea mare i-a atras deopotrivă adulatori şi detractori, iar viaţa sa privată - pe care Lewis se străduise până atunci să o protejeze - începea să devină de interes public. Intră în atenţia cotidienelor britanice, care nu de puţine ori îl descriau în termeni care îl făceau de nerecunoscut. Tolkien se amuzase copios de o menţiune din media care vorbea despre „Domnul Lewis, ascetul". Lewis, pe care Tolkien îl cunoştea era departe de a fi un ascet. Chiar în acea dimineaţă, Tolkien îi spusese fiului său că Lewis „dăduse pe gât trei beri cât ai zice peşte". Tolkien era mai reţinut cu băutura pe perioada Adventului - o perioadă de lepădare de sine pentru mulţi creştini. Nu şi pentru Lewis însă, bombăni Tolkien.[2]

Lewis era copleşit de scrisori de la admiratori şi critici, fiecare cerându-i un răspuns prompt şi complet la tot felul de întrebări, unele banale, altele importante, iar altele total nepotrivite. Precum un cavaler galant din trecut, Warnie îi veni în ajutor fratelui său. începând cu 1943, Warnie a dactilografiat corespondenţa tot mai voluminoasă a fratelui său, folosind doar două degete şi maşina sa de scris Royal, destul de obosită. De multe ori nici nu îl consulta pe Lewis în privinţa conţinutului. Ulterior, Warnie a făcut o estimare potrivit căreia dactilografiase undeva către douăsprezece mii de scrisori pentru fratele său. De asemenea, Warnie născoci o tehnică năstruşnică pentru a scăpa de numărul tot mai mare de persoane care, supraestimându-şi importanţa, cereau să vorbească personal cu Lewis la telefon.[3] Din descrierea lui Tolkien reiese că metoda lui Warnie era să „ridice receptorul, să zică «Regia Apă-Canal Oxford» şi să repete până când cei care sunaseră renunţau."[4] Insă crescânda notorietate a lui Lewis în Statele Unite a avut şi o urmare neaşteptată, care nu l-a deranjat deloc pe Warnie: pachete cu mâncare, pline cu delicatese demult uitate, îi erau trimise lui Lewis din partea armatei din ce în ce mai mari de binevoitori americani cu bani.

Dovezile arată că scrierile lui Lewis din acea perioadă rezonau cu mulţi creştini americani, laici şi clerici deopotrivă, reflectând o schimbare la nivelul climatului cultural al ţării. îngrijorările de natură economică din anii '20 şi '30 se stingeau; însă după ce America intră în cel de-Al Doilea Război Mondial, în decembrie 1941, oamenii devenură interesaţi de întrebările profunde ale vieţii. Se discuta iarăşi despre Dumnezeu. Producţia editorială religioasă înregistra o revigorare. Iar în contextul acestei noi deschideri faţă de întrebările de ordin religios,

apăru o nouă voce - o voce autoritară şi totodată interesantă, dar mai ales preocupată de întrebările de ordin religios ale oamenilor de rând.

Tonul vădit apologetic al scrierilor lui Lewis era apreciat de către cei care se ocupau de oamenii frământaţi de marile întrebări ale vieţii pe care războiul le prile- juia - de exemplu, capelanii din colegii şi universităţi. Cu toate că, în general, Lewis nu a fost privit cu ochi buni de către teologii universitari din America, dovezile arată că până şi aceştia au apreciat totuşi seriozitatea cu care aborda problemele religioase. Lewis oferea răspunsuri parţiale, care puteau fi dezvoltate ulterior în seminarii şi universităţi.

Insă faima lui Lewis i-a iritat pe anumiţi universitari. Un rând din articolul revistei *Time* i-a deranjat în mod special pe unii dintre teologii profesionişti, care au respins cu vehemenţă ideea că „un om care ştie să vorbească despre teologie fără să aibă o faţă posomorâtă şi să fie monoton este exact lucrul de care aveau nevoie numeroşi britanici afectaţi de trauma războiului”. Cei mai înţelepţi dintre ei s-au abţinut de la comentarii în speranţa că Lewis va fi curând uitat; cei mai slobozi la gură n-au pregetat să arunce cu invective teologice, efectul fiind creşterea popularităţii lui Lewis şi a interesului faţă de el.

Un astfel de atac a fost lansat de către Norman Pittenger (1905-1997), un teolog episcopalian american. Deranjat de faptul că, în mod cu totul inexplicabil, *Time* nu luase în seamă pretenţia lui de a fi apologetul creştin cel mai de seamă al naţiunii, Pittenger îl declară pe Lewis teolog eretic de categorie uşoară - o pacoste pentru tipul de creştinism inteligent pe care dumnealui îl reprezenta în chip incontestabil. America nu a luat în seamă asemenea manevre de autopromovare, aşa că s-a întors la lecturile din Lewis.

Prin urmare, la data încheierii celui de-Al Doilea Război Mondial, în vara anului 1945, Lewis era deja celebru. Dacă simpla filosofie de viaţă a culturii moderne a celebrităţii are o fărâmă de adevăr în ea, în acest moment din viaţă Lewis ar fi trebuit să fie fericit şi împlinit. Insă povestea următorilor nouă ani din viaţa lui Lewis spune altceva. Faima l-a făcut pe Lewis mai vizibil, dar iniţial, aceasta nu a făcut decât să-l transforme într-o ţintă uşoară pentru cei cărora le displăceau convingerile sale religioase. In al doilea rând, mulţi dintre colegii săi de universitate au început să creadă că se vânduse ieftin culturii populare doar pentru a se bucura de faimă. In ochii lor, Lewis îşi vânduse dreptul academic de întâi/născut pentru o ciorbă populistă. Deşi pare să nu-şi fi dat seama de

acest lucru, Lewis era pe punctul să traverseze o perioadă marcată de respingeri, neşanse şi frământări personale.

LATURA ÎNTUNECATĂ A CELEBRITĂŢII

Cel de-Al Doilea Război Mondial se încheie în sfârşit în Europa, în data de 8 mai 1945.Tolkien avea sentimentul că lucrurile erau pe cale să se îmbunătăţească. „Pasărea” - cum numea el localul Eagle and Child - era acum „glorios de pustie”, berea „mai bună”, iar hangiul „încununat cu zâmbete primitoare”. întâlnirile lor de marţea erau din nou un „banchet al raţiunii şi balsam pentru suflet”[5]. Prima întâlnire a grupului Inklings de după încheierea războiului în Europa a fost programată pentru marţi, 15 mai, la taverna Eagle and Child.

Charles Williams nu putea să participe. Se îmbolnăvise cu o săptămână înainte şi se recupera în Spitalul Radclife, la câteva minute distanţă de mers pe jos, la nord de Eagle and Child. Lewis hotărî să-l viziteze pe Williams în drum spre prima reuniune Inklinks postbelică, pentru a le putea mai apoi transmite celor din grup urările sale de bine. însă nimic nu-l putea pregăti pe Lewis pentru ceea ce a urmat. Consternat, află că Williams tocmai murise.

Deşi toţi membrii Inklings au fost şocaţi de vestea neaşteptată, cel mai afectat era de departe Lewis. Williams devenise modelul său literar şi spiritual pe toată perioada războiului, luându-i locul lui Tolkien. Un mic volum omagial de eseuri pe care membrii Inklinks i-l pregătiseră lui Williams devenea acum un volum comemorativ. Moartea lui a fost o lovitură cumplită pentru Lewis.

Insă alţii au trecut mult mai repede peste moment. Bucuria scăldată în alcool a lui Tolkien, la gândul încheierii războiului, a fost curând sporită, în cursul anului 1945, de vestea că fusese ales să ocupe una dintre cele două catedre Merton de limba engleză. Visase de mult să ocupe una dintre catedre, iar a doua, Lewis. Un vis era, iată, împlinit; al doilea părea chiar realizabil. Tolkien era convins că Lewis avea nevoie de o catedră plină ca să poată rămâne în toate minţile.

De ce? Ei bine, odată cu încheierea războiului, a crescut numărul de studenţi care veneau să studieze la Universitatea Oxford. Deşi, într-un sens, acesta era un lucru bun pentru universitate, revitalizând financiar o instituţie obligată să funcţioneze în condiţii de austeritate financiară în perioada războiului, povara asupra sistemului tutelar al colegiului era deosebit de grea. Volumul de muncă al

lui Lewis crescu simţitor, lăsându-i tot mai puţin timp pentru lectură şi scris. Dacă Lewis ar fi ajuns profesor cu normă întreagă la Oxford, nu i s-ar mai fi cerut să ţină seminarii pentru studenţi. Deşi i s-ar fi cerut să ţină în continuare cursuri la nivel de licenţă pentru întreaga facultate şi să supravegheze cercetarea studenţilor postuniversitari, astfel de sarcini erau o nimica toată în comparaţie cu volumul uriaş de muncă tutelară de după război pe care Lewis îl resimţea din plin. O promovare ar fi fost o veste minunată.

Oportunitatea se ivi. In 1947, David Nichol Smith ieşi la pensie, părăsind cea de-a doua Catedră Merton de limba engleză. Lewis spera să ocupe el postul, iar Tolkien îl recomanda, fără echivoc. Fiind unul dintre membrii colegiului elector pentru ocuparea catedrei, Tolkien avea pârghii să sprijine alegerea lui Lewis. însă Tolkien pare să nu fi fost conştient de cât de ostil era Oxfordul faţă de Lewis. Pledând în favoarea lui,Tolkien a fost surprins de „duşmănia cumplită”[6] faţă de Lewis în cadrul Facultăţii de Engleză. Scrierile sale cu caracter popular de dată recentă, cât şi atitudinea negativă faţă de gradele universitare superioare erau considerate ca potenţiale complicaţii nefaste pentru facultate. Tolkien n-a reuşit cu niciun chip să îi convingă pe ceilalţi membri electori, Helen Darbishire, H.W. Garrod şi C.H. Wilkinson să îl considere pe Lewis un candidat serios. In final, cea de-a doua Catedră Merton i-a revenit lui F.P. Wilson, un bun specialist în Shakespeare, chiar dacă uşor plicticos, printre virtuţile acestuia numărându-se şi faptul de a nu fi fost C.S. Lewis.

Veştile proaste nu se epuizaseră însă. In 1948, Catedra Goldsmith de literatură engleză a Oxfordului, combinată cu o bursă în cadrul New College, deveni vacantă. în final însă, aceasta i-a fost oferită renumitului biograf literar Lordul David Cecil. Lewis fusese şi de această lăsat pe dinafară.

Următoarea respingere a avut loc în 1951, pe când Universitatea Oxford se pregătea să aleagă un nou Profesor de poezie. Pe buletinul de vot erau trecute doar două nume. Numele erau derutant de asemănătoare, crescând şansele unor erori de vot. Unicul contracandidat al lui Lewis era Cecil Day Lewis (1904-1972), care mai târziu avea să ajungă un distins poet britanic. (Un al treilea candidat se retrăsese, pentru a spori şansele contracandidatului lui C.S. Lewis.) în cele din urmă, C.D. Lewis câştigă scrutinul cu 194 de voturi la 173. Din nou, Lewis era cel respins.

Au existat însă şi clipe de consolare pe fondul acestei perioade mohorâte. In data de 17 martie 1948, Consiliul Societăţii Literare Regale a votat în unanimitate pentru alegerea lui Lewis ca membru al Societăţii.[7] Lewis însă n-avea niciun dubiu că mulţi dintre colegii săi universitari îl priveau cu suspiciune şi dispreţ. Părea să fie un proroc fără onoruri în propria cetate şi universitate.

Ostilitatea stridentă faţă de Lewis, care uneori degenera în ură iraţională, se putea observa chiar şi în interiorul colegiului său. A.N. Wilson îşi aminteşte cum, în timp ce se documenta pentru biografia lui Lewis, publicată în 1990, a stat de vorbă cu un om în vârstă, care fusese profesor bursier al Magdalen College în această perioadă. Lewis, zise fostul don de la Oxford, a fost „cel mai meschin om pe care l-am întâlnit vreodată”. Fireşte, Wilson a cerut să afle temeiul acestei stranii judecăţi geriatrice. Problema lui Lewis, potrivit colegului său, era că credea în Dumnezeu şi îşi folosea „isteţimea ca să-i corupă pe tineri”. Aşa cum bine observă Wilson, exact aceeaşi acuzaţie i-a fost adusă lui Socrate.[8]

In condiţiile în care o astfel de atitudine hilară e uşor de respins, chiar dacă apare destul de frecvent, ostilitatea academică faţă de Lewis în interiorul Oxfordului la acea vreme nu a fost cu totul iraţională sau pur vindicativă. Se anunţau schimbări, iar Lewis începea să fie văzut drept o potenţială problemă, mai degrabă decât o resursă pentru viitorul Facultăţii de Engleză a Oxfordului. Studenţi post-universitari se înghesuiau să intre la Oxford să studieze literatura engleză pentru o licenţă în litere[9], de exemplu, sporind semnificativ veniturile colegiilor, cât şi ale universităţii. Studenţii aveau nevoie de îndrumare - sarcină care pe Lewis nu îl entuziasma deloc. Era frecvent auzit zicând că Oxfordul cunoştea trei feluri de literaţi: literaţii, agramaţii şi B. Literaţii[10] - şi că, personal, prefera primele două tipuri. Intr-o perioadă în care Facultatea de Engleză a Universităţii Oxford începea să-şi revigoreze activitatea de predare şi cercetare după terminarea războiului, atitudinea ostilă a lui Lewis faţă de cercetare şi gradele academice superioare era privită ca fiind contraproductivă şi ruptă de realitatea schimbărilor în educaţie.

DEMENŢĂ ŞI ALCOOLISM: „MAMA” ŞI „FRATELE” LUI LEWIS

Problemele lui Lewis nu se rezumau însă la activitatea sa profesională; îi afectau şi viaţa privată. Deşi povara austerităţii şi a lipsurilor din timpul războiului începea să fie uşurată, viaţa la Kilns era departe de a fi confortabilă pentru

Lewis. Scrisorile sale de la sfârşitul anilor '40 vădesc îngrijorarea pentru sănătatea doamnei Moore şi dau de înţeles că viaţa domestică era tot mai dificilă. Maureen plecase demult, lui Lewis revenindu-i sarcina de a gestiona o situaţie încordată. A fost nevoie de angajarea unor servitoare ca gospodăria să funcţioneze normal, însă relaţia acestora cu doamna Moore (dar şi relaţia dintre ele) era adesea tensionată. Lui Lewis îi venea greu să facă faţă. Cu ocazia primirii unui titlu onorific din partea Universităţii St. Andrews din Scoţia, în iulie 1946, Lewis remarcă melancolic că ar fi preferat să primească o „ladă de whiskey scoţian"[11].

Lucrul acesta l-ar fi bucurat pe Warnie, fratele lui Lewis. La acea vreme, Warnie lupta împotriva dependenţei de alcool, luptă pe care astăzi ştim că a pierdut-o în final. In timpul unei vacanţe în Irlanda, în vara lui 1947, Warnie bău atât de mult, încât îşi pierdu cunoştinţa, fiind dus la spital în oraşul Drogheda, unde a fost ţinut până când şi-a revenit; abia apoi a fost lăsat să plece acasă. Din nefericire, tiparul acesta urma să se repete, imprevizibilitatea situaţiei făcând totul mult mai greu de gestionat.

Casa Kilns era într-o teribilă debandadă. Viaţa domestică a lui Lewis se învârtea în jurul unei doamne Moore tot mai irascibilă şi derutată, care începea să aibă simptomele clasice pentru demenţă, şi un frate alcoolic, din ce în ce mai ursuz. Era un climat apăsător; măsurile de austeritate de după război, printre care se număra şi raţionalizarea mai multor alimente de bază, nu faceau decât să înrăutăţească lucrurile. In 1947, Lewis îi scrie unui coleg, ca să-şi ceară iertare de la acesta pentru faptul că nu prea reuşise să ajungă la întâlniri: timpul îi era „aproape cu totul" şi în chip „imprevizibil" ocupat cu îndatoriri de „asistent şi servitor"[12]. Dificultăţile sale, remarcă el, erau deopotrivă materiale şi psihologice. Viaţa la Kilns devenea insuportabilă, Lewis fiind de multe ori obligat să îndeplinească rol de infirmier pentru „mama" sa şi, uneori, pentru fratele său. Era prea mult.

Maureen remarcase povara pe care fraţii Lewis o purtau îngrijind-o pe bătrâna ei mamă şi câinele lor ramolit, Bruce, şi făcu tot ce îi stătea în putinţă să îi ajute. împreună cu soţul ei, se mută la Kilns, lăsându-i pe Lewis şi Warnie să locuiască în casa lor din Malvern preţ de două săptămâni. Era o uşurare vremelnică însă. In aprilie 1949, Lewis îşi ceru scuze de la Owen Barfield pentru întârzierea cu care îi răspundea la scrisori; să căznea să se descurce cu „scaunele câinelui şi voma oamenilor"[13].

In data de 13 iunie 1949, Lewis a fost internat în spital, prezentând simpto- me de epuizare. Diagnosticul fixat ulterior a fost infecţie cu streptococ. Aveau să i se administreze injecţii cu penicilină din trei în trei ore. In data de 23 iunie a fost în sfârşit externat din spital. Warnie a fost revoltat la gândul că fratele său a ajuns atât de epuizat din pricina doamnei Moore, aşa că îi ceru acesteia să-l lase pe fratele său să se recupereze. Mulţumitor pentru acest răgaz, Lewis îşi făcut planuri să petreacă o lună întreagă în Irlanda, ca să se odihnească şi să îşi încarce bateriile în compania lui Arthur Greeves. Insă chiar înainte să plece, Warnie căzu iarăşi pradă unui episod prelung de beţii. (Preocupat fiind să protejeze respectabilitatea fratelui său, Lewis descria problema acestuia drept „insomnie nervoasă"; adevărata problemă mărturisindu-i-o doar confidentului său, Arthur Greeves.)[14] In cele din urmă, Lewis nu a avut de ales, fiind obligat să-şi anuleze vacanţa în Irlanda şi să-o îngrijească singur pe doamna Moore.

Insă în această perioadă întunecată din viaţa lui Lewis au existat şi momente de bucurie. Totuşi, până şi bucuria de a citi varianta finală a *Stăpânului inelelor* a lui Tolkien în octombrie a fost umbrită de gândul că cei doi prieteni nu prea se mai întâlneau. Patosul din scrisorile lui Lewis către prietenul său este grăitor: „îmi e tare dor de tine."[15] Deşi amândoi trăiau şi lucrau în acelaşi oraş şi în aceeaşi universitate, se înstrăinaseră unul de celălalt. Aşa cum o dovedeşte corespondenţa susţinută cu romanciera Dorothy L. Sayers, Lewis îşi găsise alţi prieteni de idei. însă plăcile tectonice ale vieţii lui Lewis erau în mişcare. Vechi prietenii se destrămau şi, odată cu ele, dispărea efervescenţa şi sprijinul intelectual pe care acestea le aduseseră în viaţa lui.

Pe toată durata acestei perioade întunecate, doamna Moore era din ce în ce mai senilă şi tulburată, starea ei generală ajungând atât de precară, încât internarea ei într-un azil deveni pur şi simplu inevitabilă. După ce căzu din pat de trei ori în ziua de 29 aprilie 1950, s-a luat decizia să fie acceptată la Restholme, un azil de bătrâni specializat de pe Woodstock Road, numărul 230, Oxford. Lewis, care o vizita în fiecare zi, avea acum încă un motiv de îngrijorare. Taxele de îngrijire erau de 500 de lire pe an. Cum avea să acopere o asemenea sumă? Şi ce urma să se întâmple după ce ieşea la pensie şi nu mai putea conta pe banii primiţi de la colegiu?

în cele din urmă, lucrurile s-au lămurit ca urmare a unei epidemii de gripă care izbucni în Liverpool, oraşul-port din nordul Angliei, la sfârşitul lunii decembrie 1950. Se răspândi rapid, înregistrând punctul de maxim la mijlocul lunii

ianuarie 1951. Cifrele oficiale arată că rata mortalităţii era cu circa 40% mai mare decât cea din perioada epidemiei din 1918-1919, care le provocase britanicilor multe neplăceri în perioada de refacere de după Primul Război Mondial. In intervalul de vârf, în data de 12 ianuarie 1951, epidemia curmă viaţa doamnei Moore la vârsta de şaptezeci şi nouă de ani. în data de 15 ianuarie, a fost înmormântată în curtea Bisericii Holy Trinity, în mormântul în care fusese îngropată vechea sa prietenă, Alice Hamilton Moore, în 6 noiembrie 1939. (Arhivele funerare ale parohiei indică faptul că Alice Moore locuise la The Kilns înainte ca să moară, fapt care sugerează că la vremea aceea făcuse parte din familie.) Warnie nu a putut fi prezent la înmormântare, fiind el însuşi afectat de valul de gripă care o răpusese pe doamna Moore.

OSTILITATEA DE LA OXFORD FATA DE LEWIS
9

între timp,problemele lui Lewis erau amplificate şi de ostilitatea instituţională permanentă şi de respingerea de care avea parte în cadrul Universităţii Oxford. O mică parte - dar *numai* o mică parte - a ostilităţii coagula prejudecăţile previzibile ale celor puţini care considerau că creştinismul este expresia unei patologii mintale sau a degenerescenţei morale. Adevărata rădăcină a problemei era popularitatea lui Lewis şi aparentul său dispreţ faţă de exigenţele tradiţionale ale mediului universitar. Lucrările sale populare, se insinua, îl distrăseseră de la sarcina de a scrie şi de a face cercetare serioasă, plasându-l astfel la periferia mediului universitar, mai degrabă decât în centrul lui. Lewis, susţineau criticii lui, nu mai publicase nicio lucrare academică de anvergură de la *O prefaţă la „Paradisulpierdut”,* în 1942. Ca să-şi câştige din nou credibilitatea academică, Lewis era obligat să acopere urgent acest deficit.

Lewis era dureros de conştient de criticile care i se aduceau, care nu erau fără acoperire. Citind corespondenţa sa din perioada postbelică, e imposibil să nu observi o anumită nelinişte, nesiguranţă şi nefericire din pricina situaţiei în care ştia că se află. Semnase un contract cu Oxford University Press în 1935 pentru un volum despre literatura engleză în secolul XVI şi acum începea să simtă presiunea de a-l finaliza. Dar situaţia de acasă era atât de haotică, încât pur şi simplu nu găsea timpul să citească numărul mare de surse primare necesare elaborării cărţii. Pe la mijlocul lui 1949, era epuizat şi incapabil din punct de vedere fizic să se concentreze corespunzător la toată munca de documentare şi redactare necesară pentru a

definitiva o carte de referinţă. Cărţile populare erau mai puţin solicitante; Lewis le scria cu uşurinţă. Acest volum era însă de cu totul altă factură.

Ii era imposibil să facă ceva câtă vreme doamna Moore era încă în viaţă, Lewis fiind obligat să o îngrijească aproape fără întrerupere. După moartea acesteia, în ianuarie 1951, Lewis reuşi să obţină un an sabatic, în care să fie degrevat de responsabilităţile sale didactice în cadrul Magdalen College, pentru a lucra exclusiv la acest proiect în anul universitar 1951-1952. In septembrie 1951, Lewis se socoti în măsură să-l informeze pe corespondentul său italian, Don Giovanni Calabria (1873-1954), cu privire la starea sa de sănătate. *Iam valeo* - „mă simt mai bine”[16]. Avea să prindă şi mai multă putere şi încredere în urma unei scrisori din partea prim-ministrului britanic, Winston Churchill, care se oferea să-l propună pentru o distincţie C.B.E. (Commander of the Order of the British Empire, treapta imediat inferioară celei de cavaler)[17] în Lista onorifică a regelui pentru anul nou, în 1952. Lewis refuză[18], dar evenimentul a avut un efect tonifiant asupra stării sale de spirit.

începu să lucreze cu îndârjire la cartea sa despre literatura engleză. Helen Gardner îşi amintea că îl vedea constant pe Lewis lucrând în Biblioteca Duke Humfrey, examinând tenace exemplarele din Biblioteca Bodleian ale scriitorilor dintr-o epocă apusă. Ca unul care nu avea încredere în sursele secundare, Lewis devoră originalele, lăsând la o parte ceea ce era neesenţial şi digerând ideile valoroase peste care dădea.

Dacă reputaţia academică a lui Lewis avusese de suferit, publicarea acestei lucrări de şapte sute de pagini, în septembrie 1954, i-a reabilitat-o pe deplin. Alegerea sa ca membru al British Academy în următorul an a avut neîndoios de a face cu această monumentală lucrare academică. A fost însă prea târziu ca să mai poată schimba felul în care era văzut în Oxford. Percepţiile se cristalizaseră. La sfârşitul anilor ’40 şi la începutul anilor ’50, mulţi considerau că Lewis îşi epuizase resursele.

Avea însă şi alte probleme care-l presau. întâlnirile de joi seara ale grupului Inklings continuară după război, deseori înveselite de sosirea coletelor cu mâncare pentru Lewis de la admiratorii săi americani. Lewis ţinea să împartă aceste daruri cu prietenii săi, căci toţi sufereau din pricina lipsurilor generate de măsurile de austeritate de după război. Totuşi, lucrurile nu mergeau bine în grupul Inklings. Apăruseră neînţelegeri între membri, ciocniri de personalităţi, entuziasmul

apunea şi numărul participanţilor era în continuă scădere. In final, în data de 27 octombrie 1949, Warnie consemnă în jurnalul său finalul întâlnirilor: „N-a venit nimeni.” Cu toate că membrii grupului aveau să continue să se întâlnească la Eagle and Child în zilele de marţi, grupul Inklings îşi încheiase activitatea ca grup oficial de discuţii literare.

Situaţia a fost fără îndoială complicată de răcirea progresivă a relaţiei dintre Tolkien şi Lewis, fapt pe care Tolkien îl punea pe seama influenţei lui Charles Williams în perioada războiului. Tolkien simţea - nu fără motiv - că Williams îi luase locul în relaţia cu Lewis. Era, din perspectiva lui Tolkien, o situaţie tristă, pe care el însuşi o regreta profund. Dar aşa se întâmplase. Şi lucrurile aveau să se înrăutăţească. Tolkien era deranjat de faptul că Lewis preluase, se pare, fără să menţioneze acest fapt, idei mitologice ale lui Tolkien în unele secvenţe din trilogia lui science-fiction. In 1948, Tolkien i-a scris lui Lewis o scrisoare lungă ca reacţie la un însemnat dezacord dintre ei, într-o chestiune literară.[19] Insă în ciuda răcelii dintre cei doi, Tolkien continuă să facă tot ceea ce îi stătea în putinţă să îl ajute pe Lewis să obţină un post universitar permanent la Oxford. In viziunea lui Tolkien, aşa ar fi fost drept să se întâmple.

Ca şi cum toate acestea nu erau de-ajuns, la acea vreme Tolkien şi Lewis erau împreună angajaţi într-o bătălie privind planul de învăţământ la Universitatea Oxford la sfârşitul anilor ’40. In viziunea lui Tolkien şi Lewis, studierea literaturii engleze ulterioare anului 1832 pur şi simplu nu se justifica. Insă, odată cu încheierea perioadei de austeritate de după război, Lacultatea de Engleză a readus subiectul în discuţie. Devenea tot mai clar că în epoca victoriană se produsese multă literatură de calitate. De ce nu ar studia studenţii de la Oxford operele unora ca Alfred, Lord Tennyson sau William Makepeace Thackeray? Sau Charles Dickens sau George Eliot? Profesorii mai tineri pledau pentru reforma programei de învăţământ, Helen Gardner jucând un rol important ca avocat al schimbării. Era clar că direcţia în care se îndrepta facultatea nu era agreată de Lewis.

Totuşi, unii biografi consideră că cea mai semnificativă provocare pentru Lewis la acea vreme a fost contestarea autorităţii sale intelectuale venită din partea lui Elizabeth Anscombe (1919-2001), o tânără stea a filosofiei. Povestea aceasta merită spusă, iar implicaţiile se cer analizate.

ELIZABETH ANSCOMBE ŞI CLUBUL SOCRATIC

In 1893, un grup de evanghelici din cadrul Bisericii Angliei au înfiinţat gruparea Oxford Pastorate, cu gândul de a-i confrunta pe studenţii oxfordieni cu o variantă mai vie şi mai angajată intelectual a credinţei creştine decât creştinismul pe care îl întâlneau în mod obişnuit la capela obligatorie a colegiilor din care făceau parte. Din 1921, organizaţia a avut sediul la Biserica St. Aldate's, în sudul Oxfordului, aproape de centrul universităţii. Cu toate că Oxford Pastorate a avut la origine o orientare pastorală şi evanghelistică, liderii ei şi-au dat repede seama de importanţa abordării subiectelor de natură apologetică. întrebările importante erau: cum pot creştinii aborda cu hotărâre, dar şi cu spirit critic, marile teme intelectuale ale momentului? Unde vor găsi studenţii deopotrivă conţinut intelectual serios şi confirmare a convingerilor creştine în locul unor platitudini spirituale?

în 1941, Stella Aldwinckle (1907-1989), capelanul pentru studente al organizaţiei, a decis că venise vremea înfiinţării unui forum studenţesc pentru discutarea unor astfel de subiecte. Ideea se născuse după o discuţie cu Monica Ruth Shorten (1923-1993), o studentă la zoologie de la Somerville College, care i se plângea că bisericile şi societăţile religioase „se poartă ca şi cum toate problemele teologice spinoase ar fi fost deja rezolvate - de exemplu, existenţa lui Dumnezeu, dumnezeirea lui Cristos şi aşa mai departe". în mod clar însă, oamenii aveau nevoie de ajutor ca să înţeleagă şi să apere aceste convingeri, care nu mai puteau fi luate ca adevăruri evidente în climatul profund critic al Oxfordului. Shorten - care a ajuns un important specialist în veveriţa gri britanică - a înţeles nevoia unei iniţiative apologetice în sprijinul studenţilor din Oxford.

După ce găzdui o serie de discuţii cu agnostici şi atei la Somerville College, Aldwinckle hotărî să înfiinţeze un astfel de forum pentru întreaga universitate. Aşa a luat naştere Clubul Socratic, ca o organizaţie studenţească a Universităţii Oxford. Potrivit regulilor universităţii, un club sau o organizaţie studenţească are nevoie de un „membru senior" - un profesor care să-şi asume responsabilitatea pentru organizaţie. Aldwinckle se gândi iniţial la romanciera Dorothy L. Sayers, o fostă studentă a Somerville College. Insă Sayers locuia în Londra şi, prin urmare, nu se putea conta pe prezenţa ei regulată la întâlniri.[20] Era nevoie de un universitar din Oxford. Cine era persoana potrivită?

Printr-o manevră inspirată, Aldwinckle sări peste toate variantele cuminţi (capelanii colegiilor, de exemplu), orientându-se către omul pe care îl considera cel mai important nume în apologetică la Oxford - C.S. Lewis. Când organizaţia se întâlni pentru prima dată, în luna ianuarie 1942, Lewis era deja recunoscut la nivel naţional. In scurt timp, Clubul Socratic a ajuns una dintre cele mai importante organizaţii studenţeşti, din universitate, interesate să discute diverse teme legate de credinţa creştină. Clubul se întâlnea lunea după-masa în timpul trimestrelor. Lewis, care de obicei era prezent, arareori era în centrul atenţiei, vorbind cam o dată pe trimestru. Era însă o prezenţă formidabilă. Lista vorbitorilor era dominată de marii luminaţi ai filosofiei oxfordiene. Cu toate că clubul avea o orientare explicit creştină, criteriile de selecţie pentru vorbitori erau generoase. Dovezile şi argumentele contau. Aşa cum Lewis însuşi a prevăzut în prima ediţie a *Socratic digest*[21]*:*

Creştinii au fost cei care au pus bazele platformei de discuţii şi au lansat provocarea... nu am pretins niciodată că suntem imparţiali. Argumentul trebuie să fie însă imparţial. Argumentul are viaţa lui proprie. Nimeni nu-i poate dicta încotro să o apuce. Ne aşezăm în bătaia puştilor voastre, chiar şi cei mai slabi dintre noi, aşa cum şi voi vă aşezaţi în cătarea armelor noastre.[22]

Un aspect interesant al Clubului Socratic a trecut însă neobservat. Membrii erau, cu precădere, femei. Posibil ca lucrul acesta să reflecte influenţa lui Aldwinckle sau legătura iniţială cu Somerville College. Pe lista membrilor în primul trimestru al anului 1944 sunt trecute 164 de persoane, dintre care 109 erau de la cele cinci colegii pentru femei din Oxford: Lady Margaret Hali (20), St. Anne's (19), St. Hilda's (18), St. Hugh's (39) şi Somerville (13).[23]

Dat fiind rolul proeminent pe care Lewis îl deţinea în club, era de aşteptat ca vorbitorii invitaţi să interacţioneze cu ideile sale şi să-l provoace la dezbateri. Astfel că, după ce Lewis a publicat *Despre minuni: un studiu preliminar,* în 1947, toată lumea se aştepta ca temele cărţii să fie discutate şi dezbătute în cadrul clubului. Cea mai importantă temă era dată de afirmaţia lui Lewis că naturalismul este o concepţie inerent contradictorie. Liniile de forţă ale argumentului erau prezentate în cel de-al treilea capitol al cărţii *Despre minuni,* intitulat „Contradicţia internă a naturalismului". în data de 2 februarie 1948, o tânără filosoafa catolică, Elizabeth Anscombe, a contestat critica pe care Lewis o aducea naturalismului.

Din ce consta critica formulată de Lewis împotriva naturalismului? Argumentul lui Lewis este anticipat în alte scrieri mai vechi şi poate fi rezumat într-o singură frază preluată din eseul său din 1941, intitulat „Dumnezeu şi răul": „Dacă gândul este un produs aleator şi irelevant al activităţii cerebrale, ce motiv avem să ne încredem în el?"[24] Pentru a le răspunde celor care susţineau că convingerile creştine — cum ar fi credinţa în Dumnezeu - nu sunt decât produsul unor factori de mediu sau al unor presiuni evoluţioniste, Lewis sublinia faptul că astfel de abordări invalidează în definitiv procesul raţional de care, în fond, depind. Cei care acceptă premisa că gândurile omeneşti nu sunt decât un accident al mediului nu fac decât să-şi submineze propria gândire - inclusiv gândul că gândul este determinat de mediu.

Unghiul de abordare al lui Lewis este deopotrivă sugestiv şi creativ, rezonând cu reticenţele exprimate de susţinătorii „naturalismului" în vremea sa - J.B.S. Haldane, de exemplu, cu care Lewis îşi încrucişă sabia în câteva ocazii. Ca materialist, Haldane se simţea pus în încurcătură de următorul argument:

Dacă procesele mele mentale sunt determinate total de mişcările atomilor din creierul meu, nu am niciun motiv să cred că convingerile mele au valoare de adevăr. Ele pot fi valide chimic, dar acest fapt nu le validează logic. Prin urmare, nu am niciun motiv să admit că creierul meu este compus din atomi. Pentru a putea scăpa de necesitatea tăierii propriei crăci de sub picioare, ca să zic aşa, sunt obligat să cred că mintea mea nu este condiţionată in totalitate de materie.[25]

Haldane anticipează aici argumentul pe care Lewis avea să îl formuleze împotriva acestei concepţii. In *Despre minuni,* Lewis arată că, dacă naturalismul este o concepţie bazată pe reflecţie raţională, înseamnă că validitatea procesului raţional prin care s-a ajuns la această concepţie trebuie postulată. Cu alte cuvinte, dacă toate evenimentele sunt determinate de „cauze iraţionale", aşa cum Lewis descrie naturalismul, atunci gândirea raţională trebuie ea însăşi înţeleasă ca produsul unor astfel de cauza iraţionale - lucru care contrazice premisele fundamentale ale procesului raţional necesar conceperii şi articulării acestei concepţii naturaliste. *„JViciun gând nu este valid dacă poate fi explicat exclusiv in termenii unor cauze iraţionale. "*[26]

Această analiză deschide câteva direcţii importante pentru reflecţie. Insă un cititor critic (pe bună dreptate) poate conchide că aceasta a fost făcută în grabă.

Se pot observa anumite salturi logice, poate fiindcă argumentul îi era atât de familiar lui Lewis, încât presupunea că îl exprimase suficient de clar pentru cititori. Se înşelase. Dacă Elizabeth Anscombe nu i-ar fi atras atenţia asupra acestor deficienţe, s-ar fi găsit altcineva să o facă.

Problema nu consta din faptul că Lewis respingea naturalismul. în prezentarea ei din februarie 1948, Anscombe a subliniat că era de acord cu Lewis în privinţa caracterului nejustificabil al naturalismului. Nu considera însă că argumentul ca atare formulat de Lewis în prima ediţie a cărţii *Despre minuni* era suficient de riguros pentru a justifica această concluzie. Principala ei obiecţie viza afirmaţia lui Lewis cum că naturalismul este „iraţional”.[2'] Anscombe susţinea, în mod absolut corect, ideea - care i-ar fi venit probabil oricărui cititor informat al capitolului lui Lewis, în forma lui iniţială - că nu toate cauzele naturale sunt „iraţionale”. Anscombe demonstrează că multe (poate cele mai multe) cauze naturale pot fi legitim descrise ca fiind „nonraţionale”. Dacă gândirea raţională este produsul unor cauze „nonraţionale”, nu avem de ce să ne îndoim de „validitatea” ei *în virtutea acestui fapt* - doar dacă putem demonstra că acele cauze predispun la formarea unor convingeri false sau nerezonabile.

A fost o experienţă neplăcută pentru Lewis. Insă era limpede că acel capitol trebuia revizuit - nu fiindcă avea o concluzie greşită, ci fiindcă argumentele pe care se construia concluzia nu erau suficient de puternice. Lewis şi-a însuşit critica lui Anscombe ca venind din partea unui membru al ramurii filosofice a grupului Inklings, şi îşi revizui argumentul în urma confruntării. Ediţia revizuită a capitolului, publicată iniţial în 1960, a fost redenumită „Dificultatea cardinală a naturalismului”. Cu excepţia primelor şase paragrafe, întreg capitolul a fost scris ţinând cont de corecţiile lui Anscombe. Capitolul este acum mult mai puternic, fiind considerat expresia finală a ideilor lui Lewis pe această temă importantă.

Sensul profund al acestei întâlniri contondente cu Anscombe se vădeşte în semnificaţia pe care i-o acordă Lewis în relaţie cu viitoarele sale proiecte de autor. Unii dintre biografii lui Lewis, în special A.N. Wilson, au interpretat incidentul ca pe un semnal, dacă nu chiar ca pe însăşi cauza unei dramatice schimbări de perspectivă pentru Lewis. învins pe terenul argumentării, susţin aceştia, Lewis şi-a pierdut încrederea în fundamentul raţional al credinţei sale, abandonându-şi rolul de apologet de frunte. Aceştia susţin că trecerea la opere de ficţiune - cum ar

fi *Cronicile din Narnia* - reflectă conştientizarea treptată a faptului că argumentul raţional nu poate susţine credinţa creştină.

Totuşi, numeroase dovezi scriptice relevante pentru incidentul Anscombe sugerează o cu totul altă concluzie. După atenţionare, Lewis a înţeles fragilitatea unui argument formulat de el (în grabă, trebuie adăugat) şi a căutat să îl consolideze. Lewis a fost un scriitor obişnuit cu rigoarea academică; lucrările academice fiind testate prin criticile şi rezervele formulate de colegii de breaslă, până când argumentele şi dovezile sunt prezentate în cel mai convingător mod posibil. Lewis era obişnuit cu critica literară de acest tip, atât ca destinatar al ei, cât şi ca autor, fiindcă era o practică obişnuită în Inklings şi în discuţiile cu colegi precum Tolkien.

Anscombe se considera un simplu instrument de cizelare intelectuală, nu o oponentă a tezei de bază a lui Lewis, cu care ea însăşi era de acord. Lewis pare totuşi să fi fost surprins de felul în care Anscombe denunţase în mod public slăbiciunea argumentului său, împărtăşindu-le ulterior apropiaţilor săi stânjeneala resimţită. Insă disconfortul lui Lewis avea de-a face strict cu contextul oarecum public al acestei corecţii, nu cu demersul intelectual ca atare. Varianta revizuită a argumentului lui Lewis este în mod clar o urmare fericită şi benefică a intervenţiei lui Anscombe.

Nu există nicio dovadă cum că, în urma acelei întâlniri, Lewis s-ar fi retras într-un fel de fideism nonraţional sau într-o lume a fanteziei din care raţiunea este exclusă. Scrierile lui Lewis după acel moment continuă să demonstreze coerenţa raţională a credinţei creştine şi importanţa apologeticii în contextul cultural contemporan. Scrierile ulterioare - ca, de pildă, „Este teismul important?” (1952) şi „Despre credinţă şi obstinaţie” (1955) — probează convingerea nezdruncinată privind importanţa argumentelor raţionale în apologetică. Mai mult decât atât, când în 1952 a publicat *Creştinism, pur şi simplu,* Lewis nu modificase semnificativ metoda apologetică pe care o concepuse pentru prelegerile radio din anii ’40, cu toate că avusese ocazia să o facă.

In plus, critica adusă de Anscombe nu poate fi considerată un „moment de cumpănă”, care să-l fi determinat pe Lewis să renunţe la argumentul raţional în favoarea abordărilor apologetice bazate pe imaginaţie şi povestire. Trebuie să ne reamintim că, până la data intervenţiei lui Anscombe, Lewis scrisese trei lucrări care pot fi încadrate în ceea ce am putea numi o „apologetică narativ-imaginativă”

- şi anume,Trilogia răscumpărării (vezi paginile 247-251). Lewis, prin urmare, era deja convins de importanţa naraţiunii şi de forţa imaginaţiei în apologetică. Aşa cum a remarcat odată, Trilogia răscumpărării îşi are originea, asemenea Narniei, în imagini, mai degrabă decât în idei.

10.1 Una dintre puţinele clipe de linişte. Lewis şi fratele său, Warnie, în vacanţă în Annagassan, ComitatulLouth, Irlanda, în vara anului 1949. Vera Henry, fina doamnei Moore, avea o casă de vacanţă în zonă, pe care Lewis şi Warnie o foloseau din când în când.

Narnia nu a fost pentru Lewis alternativa la eşecul unei apologetici raţionale; a fost una dintre componentele abordării sale sudate împreună prin mult îndrăgita reconciliere dintre raţiune şi imaginaţie în viziunea creştină asupra realităţii. Din nefericire, A.N.Wilson nu oferă nicio probă în sprijinul ideii că „*Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* este o dureroasă întoarcere la vremea copilăriei, provocată de înfrângerea suferită la Clubul Socratic prin intervenţia lui Elizabeth Anscombe”[28] sau în sprijinul ipotezei ilare, dar nefondate, potrivit căreia în spatele personajului Vrăjitoarei Albe se află de fapt Anscombe. Este posibil ca perioada în care Lewis înnoda firele narative luxuriante ale Narniei, care prezintă similitudini cu imaginarul lumii zânelor lui Spenser, să aibă oarecare legături şi cu Anscombe - dar nu poate fi vorba despre nimic mai mult decât atât. Lewis scrisese despre Narnia cu mult înainte de intervenţia lui Anscombe, în 1948.

In orice caz, nu a fost vorba despre o „înfrângere”; a fost o simplă evaluare a unui argument valid formulat imperfect, care a dus în final la o prezentare mult îmbunătăţită a acestuia, în 1960. Filosoful oxfordian J.R. Lucas a prezentat argumentele lui Lewis din nou la o reiterare a dezbaterii cu Anscombe, în cadrul unei întâlniri a Clubului Socratic de la sfârşitul anilor ’60. Concluziile sale privind dezbaterea iniţială sunt importante:

Argumentul doamnei Anscombe se baza pe distincţia între raţiuni şi cauze, clarificată de Wittgenstein şi considerată a fi importantă de către toţi wittgensteinienii. Era o distincţie pe care Lewis nu o cunoştea şi nu avea cum să o cunoască la vremea când scria ***Despre minuni,*** *cu toate că era ciudat de relevantă pentru teza sa.*[29]

Lucas era perfect conştient de problemele lui Lewis în 1948, dar ştia şi de ce Lewis o învinsese pe Anscombe într-un răspuns ulterior:

Doamna Anscombe avea o abordare de bătăuş, pe când Lewis era un gentleman, fapt care îl împiedica să o trateze aşa cum îl tratase ea. Eu am întâlnit-o însă şi în alte situaţii şi, spre deosebire de Lewis, nu am avut nicio reţinere. Aşa că învingătorul a fost decis în baza forţei argumentelor formulate. Ce încerc să spun este că eu am câştigat.

ÎNDOIELILE LUI LEWIS CU PRIVIRE LA CALITĂŢILE SALE DE APOLOGET

Deşi nu trebuie să exagerăm impactul lui Anscombe asupra lui Lewis în ultimii ani petrecuţi de acesta la Oxford, există semne clare că incidentul Anscombe l-a făcut pe Lewis să îşi reevalueze rolul de apologet la acea vreme. Basil Mitchell, ulterior Profesor Nolloth de filosofia religiei la Oxford, a fost un filosof profesionist, care l-a succedat pe Lewis ca preşedinte al Clubului Socratic, după plecarea acestuia la Cambridge. Mitchell a înţeles că Lewis ajunsese la convingerea că nu era suficient de bine informat cu privire la dezbaterile filosofice contemporane — Anscombe era specializată în filosofia lui Wittgenstein — şi hotărâse să le lase în seama experţilor. El avea să se aplece asupra ceea ce ştia să facă cel mai bine.

Rolul de apologet pe care Lewis şi l-a asumat poate fi privit ca răspuns la nevoile unei anumite epoci. Există trei indicii care sprijină ideea că Lewis îşi dorea să renunţe la rolul său de apologet public după război. Mai întâi, se ştie că pe Lewis îl secătuia această activitate. Lewis subliniază acest lucru în prelegerea sa din 1945, intitulată „Apologetica creştină", în care remarcă faptul că „nimic nu e mai periculos pentru propria credinţă decât efortul apologetic. Nicio altă doctrină a Credinţei nu mi se pare mai subţire, mai neverosimilă ca aceea pe care tocmai am apărat-o într-o dezbatere publică."[30] Zece ani mai târziu, după ce se mutase la Cambridge, Lewis mărturisi încă o dată că apologetica este „foarte obositoare"[31]. Este oare posibil ca Lewis să fi văzut apologetica drept un episod important din cariera sa, însă nicidecum ţelul sau punctul ei culminant? Corespondenţa sugerează un răspuns afirmativ la această întrebare. De fapt, există indicii cum că Lewis credea că scrisul său îşi pierduse din energia şi vitalitatea de odinioară.

Lewis dă glas acestor temeri cu claritate şi forţă în corespondenţa sa în latină cu Don Giovanni Calabria, un remarcabil preot italian, care a fost canonizat de către Ioan Paul al Il-lea, în data de 18 aprilie 1999. In 1947 apăruse traducerea italiană a *Scrisorilor lui Zgândărilă,* stârnind mult interes.[32] Calabria a citit cartea şi îi scrise o notă de apreciere autorului ei. Cum nu ştia engleză, Calabria i-a scris lui Lewis în latină. Cei doi au schimbat scrisori în latină din 1947 până la moartea lui Calabria, în decembrie 1954.[33] într-o scrisoare din ianuarie 1949, Lewis îşi mărturiseşte disperarea tot mai pronunţată vizavi de capacitatea sa de a scrie, care la acea dată părea aproape nulă: „Simt că pasiunea pentru scris şi totodată flerul pe care e posibil să-l fi avut cândva au scăzut considerabil."[34] Crezând poate că latina

îi permitea să exprime mai direct decât ar fi îndrăznit să o facă vreodată în engleză, Lewis afirmă până şi faptul că s-ar putea să fie spre binele lui dacă şi-ar pierde cu totul harul scriitoricesc: ar stârpi orice ambiţii deşarte şi vanităţi. In iunie 1949, Lewis avu nişte probleme de sănătate, necesitând internarea sa în spital. Patru luni mai târziu, era în aceeaşi dispoziţie sumbră. Abia la sfârşitul lui 1951 îşi recăpătă din nou încrederea şi motivaţia. Insă moartea lui Walter Adams, duhovnicul său, în mai 1952, l-a întristat mult; pierdea un prieten şi un critic înţelept.

Un alt motiv posibil pentru care Lewis şi-a abandonat rolul de apologet a fost conştientizarea dureroasă a eşecului său apologetic în relaţia cu oamenii ca- re-i erau cel mai aproape - Arthur Greeves şi doamna Moore. Doamna Moore a rămas ostilă creştinismului pe tot parcursul vieţii, iar Greeves trecu de la protestantismul său auster de Ulster la un unitarianism cel puţin la fel de auster. Până şi Warnie considera *Problema durerii* o carte neconvingătoare din punct de vedere apologetic. Cum îşi putea Lewis păstra imaginea de apologet public cu integritate în lumina acestor eşecuri personale?

In sfârşit, probabil că legat de celelalte două explicaţii anterioare, corespondenţa arată limpede că Lewis considera că vremea sa ca apologet trecuse şi că era momentul să facă loc altor voci, mai tinere. Se pot distinge două teme uşor diferite: mai întâi, sentimentul că apăruseră subiecte noi, pe care nu era calificat să le trateze; în al doilea rând, convingerea tot mai accentuată că momentul de vârf al carierei sale de apologet se consumase. Intr-un refuz la invitaţia lui Robert Walton de a participa la o discuţie de la BBC despre dovezile în sprijinul credinţelor religioase, Lewis notă că „precum acel şarpe bătrân şi fără colţi din *Cartea Junglei,* aşa şi eu mi-am cam pierdut forţa dialectică”[35].

Fără îndoială, Anscombe l-a ajutat pe Lewis să ajungă la această concluzie, în data de 12 iunie 1950, Stella Aldwinckle i-a scris lui Lewis în calitatea sa de secretară a Clubului Socratic, pentru a-i reaminti că se impunea planificarea pentru primul trimestru din 1950. Lewis întocmi o listă cu nume de persoane promiţătoare, care ar putea fi invitate să vorbească: Austin Farrer, despre valoarea istorică a Noului Testament; Basil Mitchell, despre credinţă şi experienţă; şi Elizabeth Anscombe, pe tema „De ce cred în Dumnezeu”. Lewis dădu de înţeles că o prefera pe Anscombe: „După ce m-a distrus ca apologet, nu se cuvine oare să mă *succeadă*”[36]

Lewis pare să fi văzut mutarea la Cambridge, din ianuarie 1955, ca pe un nou început. E surprinzător cât de puţine dintre scrierile sale din această perioadă

 târzie din viaţa sa tratează teme specifice de apologetică, dacă prin apologetică înţelegem o apărare raţională explicită a credinţei creştine. Intr-o scrisoare din septembrie 1955, în care refuza invitaţia liderului evanghelic american Cari F.H. Henry (1913-2003) de a scrie câteva texte apologetice, Lewis explică faptul că, deşi se străduise să facă tot ceea ce i-a stat în putinţă „în faţa atacurilor frontale”, era „destul de sigur” că perioada respectivă se încheiase pentru el. Acum prefera abordări apologetice indirecte, de pildă folosirea „ficţiunii şi a simbolurilor”[37].

Aceste remarci adresate lui Cari Henry - unul dintre cei mai importanţi lideri ai evanghelismului american postbelic - ne ajută să înţelegem naşterea *Narniei.* Mulţi au citit comentariul său despre „ficţiune şi simboluri” ca pe o referire la *Cronicile din Narnia,* care ar putea fi cu uşurinţă catalogate drept lucrări apologetice narative sau ficţionale şi care marchează o îndepărtare de abordările deductive sau inductive, bazate pe argument raţional, specifice prelegerilor sale radio din timpul războiului. Dacă Anscombe a reuşit să semene îndoieli în mintea lui Lewis cu privire la abordarea sa apologetică, acestea vizau metoda şi mijlocul, nu conţinutul propriu-zis. E posibil ca Lewis să-şi pierdut „forţa dialectică”; dar despre forţa sa imaginativă ce se poate spune?

Suntem îndreptăţiţi să vedem *Narnia* ca pe o traducere în cheie imaginară a ideilor filosofice şi teologice de bază, pe care Lewis le elaborase începând cu mijlocul anilor ’30, exprimate într-o formă narativă, mai degrabă decât raţională. Romanele din seria *Narnia* transmit prin intermediul povestirii aceleaşi argumente filosofice şi teologice precum *Despre minuni.* Ficţiunea devine mijlocul prin care cititorii pot vedea - ba mai mult, pot *savura* - viziunea asupra realităţii pe care Lewis o prezentase în lucrările sale de apologetică propriu-zisă.

Trebuie să ne întoarcem acum spre povestea care ne spune cum a scris Lewis *Cronicile din Narnia* şi să încercăm să înţelegem motivele pentru care acestea au aprins imaginaţia unei întregi generaţii.

Note

1. „Religion: Don v. Devii”, *Time,* 8 septembrie 1947.
2. J.R.R. Tolkien către Christopher Tolkien, 1 martie 1944; Tolkien, *Letters,* 68.
3. Lewis nu s-a preocupat să-şi ascundă numărul de telefon de acasă: Oxford 6963.

4. J.R.R. Tolkien către Joy Hill, 10 mai 1966; Tolkien, *Letters,* 368-369.
5. J.R.R. Tolkien către Christopher Tolkien, 28 octombrie 1944; Tolkien, *Letters,* 102.
6. J.R.R. Tolkien către Rayner Unwin, 9 septembrie 1954; Tolkien, *Letters,* 184.
7. MS RSL E2, fişa C.S. Lewis, Biblioteca Universităţii Cambridge.
8. A.N. Wilson, *Lewis:A Biography,* 191.
9. B. Litt (Bacher of Letter) (n.tr.)
10. In original, joc de cuvinte în care Lewis mizează pe asonanta care rezultă din enumerarea a trei termeni cu o sonoritate asemănătoare: *literate* = literat, om cu ştiinţă de carte; *illiterate* = analfabet, neştiutor de carte; *B. Litterate* = program de studii la nivel de licenţă în literatură.
11. Scrisoare către Jill Llewett, 17 aprilie 1946; *Letters, voi.* 2, 706.
12. Scrisoare către Lordul Salisbury, 9 martie 1947; *Letters,* voi. 2,766.
13. Scrisoare către Owen Barfield, 4 aprilie 1949; *Letters,* voi. 2,929.
14. Scrisoare către Arthur Greeves, 2 iulie 1949; *Letters,* voi. 2, 952.
15. Scrisoare către J.R.R. Tolkien, 27 octombrie 1949; *Letters,* voi. 2, 990-991.
16. Scrisoare către Don Giovanni Calabria, 13 septembrie 1951; *Letters,* voi. 3,136.Traducerea din latină îmi aparţine.
17. Comandor al Ordinului Imperiului Britanic (n.tr.).
18. Scrisoare către Secretarul Prim-ministrului, 4 decembrie 1951; *Letters,* voi. 3, Guvernul britanic a confirmat informaţia în urma unei solicitări care invoca „liberul acces la informaţii”, din data de 26 ianuarie 2012.
19. Tolkien, *Letters,* 125-129.
20. Stella Aldwinckle, OH/SR-1, fol. 9, Colecţia de istorie orală a Centrului Wade, Wheaton College, Wheaton, IL.
21. îndreptarul socratic (n.tr.).
22. Per. 267 e.20, nr. 1, fol. 4, Biblioteca Bodleiană, Oxford.
23. Stella Aldwinckle Papers, 8/380; Centrul Wade, Wheaton College, Wheaton, IL.
24. „Evil and God”, în *Essay Collection,* 93.
25. J.B.S. Haldane, „When I am Dead”, în *Possible Worlds and Other Essays* (Londra: Chatto and Windus, 1927), 209.
26. Concluzia a fost subliniată cu caractere cursive în prima ediţie tipărită: C.S. Lewis, *Miracles* (Londra: Geoffrey Bles, 1947), 27.
27. Textul în care Anscombe critică argumentul lui Lewis apare în *Socratic Digest* nr. 4 (1948): 7-15. Acesta a fost ulterior retipărit în *The Collected Philosophical Papers of G.E.M. Anscombe,* voi. 2 (Oxford: Blackwell, 1981).
28. *A.N. Wilson, C.S. Lewis: A Biography, 220.*

29. John Lucas, corespondenţă personală cu autorul, 14 octombrie 2010. La vremea dezbaterii cu Anscombe, Lucas (n. 1929) studia pentru o licenţă în umanioare (*Literae Humaniores)* la Balliol College.
30. „Christian Apologetics”, în *Essay Gollection,* 159.
31. Scrisoare către Mary van Deusen, 18 iunie 1956; *Letters,* voi. 3, 762.
32. Traducerea italiană avea titlul *Le Lettere di Berlicche.* Cele două personaje principale ale cărţii - Screwtape şi Wormwood - au fost redenumiţi Berlicche şi Malacoda.
33. Cel mai pertinent studiu asupra acestei corespondenţe este Dai Corso, *II Servo di Dio,* 78-83.
34. Scrisoare către Don Giovanni Calabria [în latină; traducerea aparţine autorului], 14 ianuarie 1949; *Letters,y*ol. 2,905. Cu toate că Lewis cunoştea italiana lui Dante, e interesant de observat că nu a folosit-o în corespondenţa cu Don Giovanni.
35. Scrisoare către Robert C. Walton, 10 iulie 1951; *Letters,* voi. 3,129.
36. Scrisoare către Stella Aldwinckle, 12 iunie 1950; *Letters,* voi. 3,33-35.
37. Scrisoare către Cari F.H. Henry, 28 septembrie 1955; *Letters,* voi. 3, 651. Pentru o analiză a metodei apologetice a lui Lewis, vezi McGrath, „Reason, Experience, and Imagination: Lewis’s Apologetic Method”, în *The Intellectual World of C.S. Lewis.*

NARNIA

CAPITOLUL 11
RECONFIGURAREA REALITĂŢII: CREAREA NARNIEI

In 2008, editura londoneză HarperCollins i-a cerut Dianei Simpson, grafolog profesionist, să studieze câteva fragmente din scrisul de mână al lui C.S. Lewis. Simpson nu ştia al cui scris avea să îl studieze. Ea conchise că „scrisul mărunt, îngrijit” sugera o persoană „meticuloasă şi precaută”, având abilităţi critice deosebite. Simpson mai descoperi ceva. „Mă întreb dacă nu are cumva o încăpere ascunsă (sau un fel de lume a sa) în care se retrage uneori”[1]. Avea dreptate. Lewis într- adevăr avea „un fel de lume a sa”, în care se retrăgea uneori — o lume imaginară, pe care astăzi o cunoaştem sub numele de Narnia.

Să ne oprim o clipă. Narnia este o lume *imaginativă,* nu una *imaginară.* Lewis insista asupra unei distincţii între cele două. Ceea ce este „imaginar” este imaginat în mod fictiv, lipsit de un corespondent în realitate. Lewis considera că astfel de realităţi inventate duc în cele din urmă la amăgire. Ceea ce este „imaginativ”, pe de altă parte, este ceva făurit de mintea omenească drept răspuns la o realitate superioară ei, în încercarea de a găsi imagini adecvate acelei realităţi. Cu cât o mitologie este mai imaginativă, cu atât capacitatea ei de a „ne comunica o Realitate” sporeşte.[2] In concepţia lui Lewis, ceea ce este imaginativ este expresia unei folosiri legitime şi pozitive a imaginaţiei umane, forţând limitele raţiunii şi făcând posibilă o înţelegere mai profundă a realităţii.

Aşadar cum a ajuns Lewis să inventeze această lume imaginativă a Narniei? Şi de ce? A fost ea o modalitate de refugiu în lumea ferită de primejdii a copilăriei sale, într-o perioadă de presiuni personale şi profesionale? Era Lewis un Peter Pan, un băieţandru nedezvoltat din punct de vedere emoţional, care n-a crescut

mare niciodată, iar Narnia propria-i versiune pentru „Never Never Land”? Aceste asocieri au un sâmbure de adevăr. După cum am văzut, Lewis scria atunci când era stresat, deoarece găsea un confort în această activitate. Totuşi, există un alt factor de care trebuie să ţinem cont în discuţie: descoperirea lui Lewis că poveştile pentru copii îi ofereau un mijloc excelent de explorare a întrebărilor filosofice şi teologice fecunde - de exemplu, originea râului, natura credinţei şi tânjirea omului după Dumnezeu. O poveste bună era capabilă să împletească aceste teme, iar imaginaţia facilita reflecţia serioasă asupra lor.

Obârşia povestirilor din seria Narnia este, ne spune Lewis, imaginaţia sa. Totul a început cu imaginea unui faun care căra o umbrelă şi nişte pachete prin- tr-o pădure plină de zăpadă. Lewis descrie procesul de creaţie ca fiind o derulare de imagini mentale succesive, care mai apoi erau ţesute laolaltă, pentru a alcătui un subiect literar coerent. Există importante şi vădite paralele cu crearea romanului *Hobbitul,* al lui Tolkien. Intr-o scrisoare către W.H. Auden (1907-1973), Tolkien vorbeşte despre cum se plictisea de moarte la începutul anilor ’30, notând examene şcolare (avea nevoie de bani), când, într-un mod cu totul inexplicabil, îi veni o idee. „Pe o foaie albă de hârtie am mâzgălit: «A fost odată un hobbit care locuia într-o gaură în pământ.» N-am ştiut şi până astăzi nu ştiu de ce am scris asta.”[3]

Dar Lewis nu se percepea pe sine drept „creator” al Narniei. Aşa cum remarca la un moment dat, „creaţia” este „un termen cu totul nepotrivit”. Lewis prefera să vadă gândirea umană ca fiind „iniţiată de Dumnezeu”[4], iar scrisul ca pe o rea- ranjare a elementelor create de Dumnezeu. Scriitorul ia „lucruri care îi sunt la îndemână” şi le foloseşte într-un mod inedit. Asemenea unei persoane care sapă o grădină, autorul nu este decât o parte din „lanţul cauzal”[5]. După cum vom vedea, Lewis a folosit din belşug „elemente” pe care le-a întâlnit în literatură. Meşteşugul său nu s-a demonstrat în inventarea elementelor, ci în maniera în care a ştiut să le împletească pentru a crea capodopera literară cunoscută îndeobşte sub numele de *Cronicile din Narnia.*

OBÂRŞIILE NARNIEI
9

„Voi scrie o carte pentru copii!” Doamna Moore şi Maureen întâmpinară cu o doză de ironie şi amuzament anunţul neaşteptat făcut de Lewis într-o dimineaţă, în timpul micului dejun, cândva în preajma începutului celui de-Al

11.1 Domnul Tumnus, un faun care cară o umbrelă şi niştepacheteprintr-opădureplină de zăpadă, însoţitfiind de Lucy. Aceasta este una dintre cele mai cunoscute imagini create de Pauline Baynes pentru ***Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.***

Doilea Război Mondial, în septembrie 1939.[6] Nu numai că Lewis nu avea copii; nu fusese aproape niciodată în preajma altor copii, în afară de sporadicele întâlniri cu finii săi. Râsetele se stinseră, însă ideea lui Lewis avea să reziste. Narnia prindea contur în mintea sa; idei şi imagini din copilăria sa începeau să se cristalizeze.

Scrierea seriei de cărţi a fost în general un demers fluid şi uşor. In ciuda problemelor tot mai mari de ordin personal şi profesional, Lewis reuşi să scrie cinci dintre cele şapte romane între vara anului 1949 şi primăvara lui 1951. A urmat o perioadă de stagnare, până când, în toamna anului 1952, Lewis începu să scrie *Ultima bătălie*, ca mai apoi să o finalizeze în primăvara următoare. Ultimul volum pe care l-a finalizat a fost *Nepotul magicianului.,* care s-a dovedit a fi cel mai dificil de scris din toată seria. Cu toate că Lewis începuse lucrul la acest volum la scurtă vreme după ce isprăvise *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* nu a izbutit să-l termine decât în martie 1954.

Unii văd în uşurinţa cu care a scris o probă a geniului său creator. Alţii - în special J.R.R. Tolkien - luau viteza cu care cărţile fuseseră scrise drept dovadă a superficialităţii lor. Nu aveau un fundal solid şi coerent, iar mitologia lor era meti- sată şi dezlânată. De ce, se întreba nedumerit Tolkien, să-l introduci pe Moş Crăciun în povestire? Nu prea avea ce să caute acolo. Bântuit de gânduri întunecate, Tolkien suspectă chiar că Lewis îi furase câteva dintre propriile sale idei şi le inserase în *Cronici,* fără să-i ceară permisiunea.

Rezervele lui Tolkien sunt uşor de înţeles. Totuşi, trebuie precizat că studiile serioase din ultima vreme au relevat o coerenţă profundă a romanelor Narniei, coerenţă determinată de modul subtil - aproape *criptic* — în care Lewis a folosit simbolismul medieval. Capitolul următor discută pe larg acest subiect.

Aşadar, cum s-a născut *Narnia}* în timp ce studia clasice cu William Thompson Kirkpatrick la Great Bookham, între 1914 şi 1917, Lewis îşi cumpără un atlas al lumii clasice publicat în 1904. Pe una dintre hărţi, Lewis sublinie numele unui oraş italian antic, care îi plăcea cum sună.[7] Oraşul se numea Narnia - astăzi oraşul italian modern Narnia, în regiunea Umbria, în partea centrală a Italiei. (Lewis nu l-a vizitat niciodată.) Unul dintre cei mai faimoşi locuitori ai Narniei a fost Lucia Brocadelli (1476-1544), o cunoscută profetesă şi mistică, care a ajuns sfântul protector al oraşului. Totuşi, acestor date istorice nu le putem conferi o semnificaţie specială în raport cu adevărata istorie a Narniei sau cu rolul cultural jucat de aceasta la sfârşitul perioadei clasice ori la începutul epocii medievale - nu putem interpreta nici măcar importanţa Luciei pentru această Narnie istorică. Se pare că lui Lewis pur şi simplu i-a plăcut sonoritatea numelui în latină, acesta imprimându-i-se în memorie — în ciuda faptului că se referea la un oraş, nu la o regiune sau un ţinut.

Descoperirea Narniei a devenit una dintre cele mai cunoscute scene din literatura pentru copii. Patru copii - Peter, Susan, Edmund şi Lucy- sunt evacuaţi din Londra în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, pentru a scăpa de raidurile aeriene asupra capitalei engleze.[8] Departe de familie, cei patru sunt duşi la ţară, în casă veche a unui profesor blând, binevoitor, însă uşor excentric (pe care mulţi îl consideră o imagine străvezie a lui Lewis însuşi). împiedicaţi să exploreze lumea de afară din pricina ploii torenţiale, copiii hotărăsc să cerceteze în schimb coridoarele şi încăperile înţesate cu cărţi. (Se observă o paralelă clară cu fascinaţia de o viaţă a lui Lewis pentru distincţia dintre „realitatea exterioară” şi „realitatea interioară”.) Intr-un final, dau peste o „încăpere în care nu era decât un şifonier mare”[9].

Intrând în şifonier, Lucy ajunge într-un loc răcoros şi înzăpezit - o lume în care e „mereu iarnă, dar

niciodată Crăciun”. în întâlnirile cu localnicii - în special fauni şi castori - Lucy află povestea Narniei: adevăratul rege al Narniei este un leu puternic, pe nume Aslan, care e plecat de mulţi ani, dar care acum e „din nou

11.2 Cei patru copii descoperă misteriosul şifonier într-o încăpere goală din casa Profesorului. ***0*** *ilustraţie de Pauline Baynes din* ***Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.***

pe drum”. Edmund, fratele ei, aude o poveste foarte diferită de la Vrăjitoarea Albă, care se prezintă drept cârmuitorul adevărat şi legitim al Narniei.

La un prim nivel de lectură, în *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea*, copiii trebuie să pună la încercare caracterele personajelor întâlnite şi povestirile lor despre Narnia. In cine pot avea încredere? A cui istorie a Narniei merită să fie crezută? Pentru a face evaluări chibzuite şi pentru a lua cea mai bună decizie, copiii trebuie să descopere şi să creadă adevărata istorie a lumii tainice peste care au dat din întâmplare şi în interiorul căreia par sortiţi să joace un rol însemnat.

Contrastul cu alte poveşti pentru copii scrise înaintea *Cronicilor* este destul de izbitor. în *Vrăjitorul din Oz* (1900), de exemplu, Dorothy este informată care sunt vrăjitoarele bune şi care sunt cele rele. în Narnia însă, personajele nu poartă etichete cu trăsăturile lor morale. Copiii (şi cititorii) trebuie să le discearnă pe cont propriu. Personajele cu care se întâlnesc sunt complexe şi multifaţetate. Caracterul lor adevărat trebuie descoperit.

Cronicile din Narnia descriu felul în care oamenii se cunosc pe ei înşişi, îşi recunosc propriile slăbiciuni şi se străduiesc să ajungă ceea ce sunt meniţi să devină ca persoane. Vorbesc despre căutarea sensului şi a virtuţii, nu doar a explicaţiei şi a cunoştinţei. Pesemne că acesta este unul dintre motivele pentru care *Cronicile din Narnia* s-au dovedit atât de populare: acestea vorbesc despre alegeri care trebuie făcute, despre bine şi rău, dar şi despre greutăţile care trebuie depăşite. însă viziunea binelui şi a măreţiei nu este prezentată sub forma unui argument logic sau raţional; ea este propusă şi explorată prin intermediul unei povestiri - o povestire care ne pune la lucru imaginaţia.

Graţie influenţei lui Charles Williams, la începutul anilor ’40, Lewis a descoperit capacitatea imaginaţiei de a stârni cititorii să-şi dorească binele moral. Williams, mărturisea el, fusese cel care îl învăţase că „atunci când poeţii de demult îşi luau ca subiect o virtute, nu se angajau într-un exerciţiu didactic, ci într-unul doxologic, de adorare, şi, prin urmare, ceea ce tratăm în mod didactic este adesea un crâmpei dintr-o lume vrăjită”[10]. Aşadar, cheia evoluţiei morale stă în stârnirea imaginaţiei prin povestiri vibrante despre „cavaleri viteji şi curajul lor eroic”[11]. Astfel de povestiri inspiră şi înnobilează şi ne stimulează să ne comportăm şi noi la fel în propria noastră lume.

PRAGUL: UN MOTIV NARNIAN

Un motiv central în *Cronicile din Narnia* este acela al porţii spre o altă lume
- un prag care poate fi trecut şi care ne permite să pătrundem într-un tărâm minunat, pe care să îl putem cerceta. Ideea înglobează vădite ecouri religioase, pe care Lewis le-a discutat în cărţile sale anterioare, precum şi în predica sa din 1941, intitulată „The Weight of Glory”. în viziunea lui Lewis, experienţa umană însăşi sugerează existenţa unei alte lumi mai minunate, în care omenirea îşi împlineşte adevăratul destin - însă, în prezent, suntem „de partea greşită” a porţii care se deschide spre această lume.

Pragul spre lumi tainice este un motiv cunoscut în literatura pentru copii, atât în cea veche, cât şi în cea contemporană. Cititorii de astăzi se vor gândi, cel mai probabil, la „Peronul *9%”* de la Staţia King’s Cross din Londra din romanele lui J. K. Rowling. Cititorii de mai demult - inclusiv Lewis însuşi - s-ar fi putut gândi la poveştile pentru copii scrise de E. Nesbit (1858-1924), cunoscută astăzi pentru romanele ei în stil clasic edwardian *Copiii căii ferate* (1906) şi *Castelulfermecat* (1907).

In copilărie, Lewis citise cu mare plăcere mai multe dintre scrierile lui Nesbit şi îşi aminti cum fusese încântat de trilogia sa, *Cinci copii şi Arătarea* (1902), *The Phoenix and the Carpet* (1904)[12] şi *The Story of the Amulet* (1906).[13] Ultimul dintre romane avea o însemnătate specială pentru Lewis, remarcând că ar putea „să-l citesc oricând cu încântare”[14]. Toate cele trei povestiri sunt despre cinci fraţi, care sunt nevoiţi să plece de acasă din varii motive, şi care descoperă diverse lucruri, însoţiţi fiind de oameni şi de creaturi stranii, şi totuşi minunate. Depărtarea de mediul lor familiar le facilitează copiilor întâlnirea cu lumi şi idei noi şi tainice
- o temă care apare frecvent în romanele Narniei.

Una dintre temele principale ale lui Nesbit este aceea că există o trecere sau un pod între două lumi, pe care cei înţelepţi îl găsesc şi îl traversează. La fel ca George MacDonald (1824-1905) înaintea sa, Nesbit scria despre un prag misterios între lumea familiară şi lumea magică, între lumea de zi cu zi şi un tărâm fermecat. Iată cum explica ea ideea aceasta în *Castelulfermecat*

Există o cortină, subţire ca un voal, transparent ca sticla, tare ca fierul, care atârnă veşnic între lumea magică şi lumea care nouă ni se pare reală. Şi când oamenii găsesc micile fisuri din acea cortină, însemnate cu cercuri fermecate şi talismane şi altele asemenea, aproape orice se poate întâmpla.[15]

Insă Lewis îi datorează lui Nesbit mult mai mult decât simpla idee a unui prag generic spre lumi ciudate. In colecţia ei intitulată *Poveşti magice* (1912), descoperim o serie de subiecte narative care seamănă izbitor de mult cu cele din Narnia. In *The Aunt and Amabel*[16] citim despre Amabel, o fată care sparge din greşeală ghiveciul cu flori al mătuşii sale şi care e trimisă sus, în dormitor, drept pedeapsă. Acolo descoperă un pat, un dulap mare şi un mers al trenurilor. Cum- necum, se dovedeşte că, de fapt, dulapul adăposteşte o gară secretă, din care poate călători spre alte lumi.[17]

Motivul trecerii pragului joacă un rol imaginativ important în colecţia Narniei. Acesta îi permite cititorului să pătrundă într-o lume ciudată, pe care o descoperă prin faptele şi aventurile personajelor principale. Procesul acesta este înlesnit considerabil de ilustraţiile lui Pauline Baynes (1922-2008), care desenase şi pentru fabula *Farmer Giles of Ham* (1949)[18], scrisă de Tolkien. Baynes realiză o serie de ilustraţii care, credea Tolkien, surprinseseră perfect esenţa textului său. Le scrise încântat editorilor săi, spunând că sunt mai bune chiar decât îndrăznise să spere. „Sunt mai mult decât ilustraţii; sunt o temă colaterală.” în opinia lui Tolkien, ilustraţiile erau atât de bune, încât prietenii săi remarcară că desenele îi reduceau textul „la un simplu comentariu pe marginea desenelor”[19]. Aşa începu o lungă relaţie bazată pe respect reciproc între autor şi grafician. Nu e de mirare că Tolkien i-a recomandat-o lui Lewis atunci când editorul său a insistat ca *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* să fie însoţită de ilustraţii.

In cele din urmă, relaţia dintre Baynes şi Lewis s-a dovedit a fi strict profesională şi rece. Cei doi s-au

întâlnit doar de două ori. Una dintre cele două întâlniri a prilejuit o discuţie banală şi scurtă în staţia Waterloo din Londra, în timpul căreia Lewis se uita frecvent la ceas, de frică să nu-şi piardă trenul. (Se spune că însemnarea din jurnal din acea zi ar fi arătat cam aşa: „întâlnire cu C.S. Lewis. M-am întors acasă. Am făcut prăjitură.") N-a fost o relaţie fără neajunsuri, mai ales când Baynes află că Lewis, care, în prezenţa ei, îşi exprimase aprecierea pentru ilustraţii, de faţă cu alţii, îi cam critica abilităţile artistice, - mai cu seamă îndemânarea ei de a desena leii.

Reconfigurarea realităţii: crearea Narniei

In privinţa aceasta, Lewis se pare că făcuse o gravă eroare de judecată, fiind incapabil să înţeleagă în ce fel ilustraţiile lui Baynes îi vor ajuta pe cititori să îşi imagineze Narnia, în special pe Aslan, leul nobil şi maiestuos. Cum de experienţa pasiunii din copilărie pentru Wagner, stârnită prin ilustraţiile lui Arthur Rackham (paginile 35-37) nu l-au făcut conştient de importanţa ilustraţiilor pentru stimularea imaginaţiei? Totuşi, fără să-şi dea seama, Lewis găsise imaginea perfectă pentru lumea sa imaginativă - surprinsă cel mai bine într-un desen cu o fetiţă care merge braţ la braţ cu un faun care cară o umbrelă printr-o pădure plină de zăpadă.

In luna februarie 2008, fundaţia educaţională britanică Booktrust - „care îşi propune să încurajeze persoane de toate vârstele să se bucure de cărţi" - a votat *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* drept cea mai bună carte pentru copii din toate timpurile. Fără îndoială, povestea fermecătoare a lui Lewis stă la temelia acestui premiu; mulţi însă ar spune că ilustraţiile lui Baynes i l-au asigurat. Poate că, într-un final, Lewis ar fi acceptat acest fapt. La urma urmei, a răspuns scrisorii lui Baynes, în care aceasta îl felicita după ce *Ultima bătălie* câştigă Medalia Carnegie pentru cea mai bună carte pentru copii, în 1956, recunoscând contribuţia ei: „Nu e mai just să o numim medalia «noastră»? Sunt convins că ilustraţiile au fost luate în considerare alături de text."[20]

ORDINEA ÎN CARE TREBUIE CITITĂ SERIA NARNIA

Iniţial, Lewis a proiectat *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* ca pe o carte de sine stătătoare - cartea încă poate fi citită şi judecată astfel. Celelalte romane ale Narniei s-au dezvoltat din ea; chiar şi *Nepotul magicianului,* prezentată ca fiind anterioară cronologic în raport cu *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.* Deoarece descindem, prin voia autorului, în mijlocul istoriei Narniei, Lewis ne face să dorim să cunoaştem trecutul şi viitorul ţinutului. *Nepotul magicianului* este un *flashback,* un mod de a explica prezentul printr-o privire înapoi spre trecut.

Cele şapte lucrări pot fi citite în trei feluri: în funcţie de data la care au fost scrise, în funcţie de data publicării sau în funcţie de cronologia internă a evenimentelor narate. Aceste trei abordări diferite ne dau următoarele planuri de lectură:

ORDINEA SCRIERII	ORDINEA PUBLICĂRII	CRONOLOGIA INTERNĂ
1. Şifonierul, leul şi vrăjitoarea	1. Şifonierul, leul şi vrăjitoarea (1950)	1. Nepotul magicianului
2. Prinţul Caspian	2. Prinţul Caspian (l95l)	2. Şifonierul, leul şi vrăjitoarea
3. Călătorie pe mare cu „Zori-de-zi	3. Călătorie pe mare cu „Zori-de-zi (l 952)	3. Calul şi băiatul
4. Calul şi băiatul	4. Jilţul de argint (1953)	4. Prinţul Caspian
5. Jilţul de argint	5. Calul şi băiatul (1954)	5. Călătorie pe mare cu „Zori-de-zi
6. Ultima bătălie	6. Nepotul magicianului (l955)	6. Jilţul de argint
7. Nepotul magicianului	7. Ultima bătălie (1956)	7. Ultima bătălie

Ediţia completă a *Cronicilor din Narnia*, publicată de editura HarperCollins (2005), include următoarea afirmaţie: „Deşi *Nepotul magicianului* a fost scrisă la câţiva ani după ce C.S. Lewis a început *Cronicile din Narnia*, autorul şi-a dorit ca aceasta să fie prima carte citită din serie. HarperCollins are plăcerea de a oferi aceste cărţi în ordinea preferată de însuşi profesorul Lewis.” Această afirmaţie care pare foarte clară este mai degrabă o interpretare îndoielnică, decât o prezentare neechivocă a preferinţelor lui Lewis.[21] Lewis a afirmat explicit că volumele puteau fi citite în orice ordine, astfel că nu a prescris o anumită succesiune.

In fond, eseul de mai târziu al lui Lewis „Despre critică”subliniază importanţa stabilirii cronologiei scrierii în interpretarea unei serii de lucrări — remarcând, de pildă, câteva celebre interpretări defectuoase la *Stăpânul inelelor* de Tolkien, datorate unei confuzii în privinţa acestui aspect.[22] în plus, Lewis insistă asupra faptului că autorul unei cărţi „nu este neapărat cel mai bun judecător şi nu e niciodată judecătorul perfect”, care să stabilească cum trebuie citită şi interpretată o carte.[23]

Aceste observaţii trebuie luate în considerare, întrucât abordarea cronologică ridică mari probleme pentru cititori. De exemplu, evenimentele din *Calul şi băiatul* se petrec în timpul, şi nu după evenimentele din *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.* Acest

lucru îngreunează lectura cărţii, dacă cronologia internă este luată drept criteriu unic în stabilirea ordinii corecte de lectură.

Insă cel mai dificil este cu *Nepotul magicianului,* ultima carte scrisă, care descrie istoria începuturilor Narniei. Lectura acestui volum înaintea celorlalte distruge complet coerenţa literară din *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* care subliniază caracterul misterios al lui Aslan. II prezintă încet, cu mare atenţie, provocând un sentiment de anticipaţie care în mod clar se bazează pe premisa că cititorii nu cunosc numele, identitatea sau însemnătatea acestei creaturi maiestuoase. Ca narator în *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* Lewis anunţă: „Niciunul dintre copii nu ştia mai mult despre Aslan decât ştiţi voi”[24]. însă toţi cei care au citit *Nepotul magicianului* ştiu deja multe lucruri despre Aslan. Descoperirea treptată a tainelor Narniei - una dintre trăsăturile literare cele mai impresionante în *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* — este distrusă şi subminată prin lectura prematură a volumului *Nepotul magicianului.*

La fel de important e faptul că, pentru înţelegerea şi aprecierea complexei structuri simbolice a *Cronicilor din Narnia,* este de preferat ca *Nepotul magicianului* să fie citită mai la urmă. De cel mai mare ajutor e să fie parcursă (în conformitate cu ordinea publicării) ca cea de-a şasea carte dintre cele şapte, păstrând *Ultima bătălie* ca volum de final.

Aşa cum *Stăpânul inelelor* a lui Tolkien poate fi citită fără lectura prealabilă a cărţii *Silmarillion,* anterioară ca acţiune *Stăpânului,* tot aşa se poate citi şi *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.* După parcurgerea volumului *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* cititorul va dori în mod firesc să meargă deopotrivă în trecut şi în viitor, să afle şi ce urmează, dar şi felul în care a apărut Narnia. Cititorii au ambele opţiuni; dar niciuna nu trebuie impusă ca literă de lege.

în sfârşit, subtitlurile a trei dintre romane conţin indicii literare clare - deşi în general trecute cu vederea - privind adevăratele intenţii ale lui Lewis. Aceste subtitluri au fost de regulă omise în ediţiile recente ale operei. Unul dintre indicii este *Prinţul Caspian,* titlul complet fiind *Prinţul Caspian: întoarcerea în Narnia.* Subtitlul lămuritor sugerează lecturarea cărţii imediat după *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.* Doar încă două volume din serie au căpătat şi câte un subtitlu - în ambele cazuri, aceeaşi formulare *O poveste pentru copii.* Este semnificativ faptul că cele două cărţi care au primit acest subtitlu sunt *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* şi *Ultima bătălie.*

De ce este important acest lucru? Ca specialist în literatură engleză şi bun cunoscător al artificiilor literare şi retorice, Lewis foloseşte acest subtitlu ca un *inclusio* - un artificiu literar folosit frecvent în literatura biblică şi seculară. *Inclusio* îi permite scriitorului să „pună între paranteze” materialul, pentru a semnala că ceea ce este cuprins între paranteze constituie un tot unitar coerent.[25] Deschiderea şi închiderea parantezelor (sau a unui plic) este indicată prin repetarea aceluiaşi termen sau a aceleiaşi expresii uşor de ţinut minte. Lewis foloseşte subtitlul 0 *poveste pentru copii* pentru două şi numai pentru două dintre lucrările care compun *Cronicile din Narnia* — şi anume, *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* şi *Ultima bătălie.* Formula „o poveste pentru copii” este *inclusio-ul* lui Lewis. Celelalte cinci romane sunt în acest fel puse în paranteze sau cuprinse între aceste două coperţi metaforice, care indică începutul şi sfârşitul seriei. Decizia de a nu reproduce aceste subtitluri în ediţiile recente ale *Cronicilor din Narnia* a mascat modul specific în care Lewis a folosit acest artificiu literar, ascunzând astfel intenţia sa.

ANIMALELE DIN NARNIA

Unul dintre cele mai frapante aspecte ale Narniei este rolul important jucat de animale în desfăşurarea acţiunii. Unii văd în aceasta o copilărie şi o interpretează ca pe o întoarcere la lumea imaginară Boxen din copilăria lui Lewis, plină de animale înţolite şi vorbitoare. Povestea lui Lewis este însă mai complexă decât lasă să se înţeleagă interpretarea aceasta.

Cronicile din Narnia conţin o critică la adresa atitudinilor asociate cu gândirea aşa-numit „progresistă”

a vremii lui Lewis - de exemplu acceptarea vivisecţiei în experimentele de laborator. Lewis n-a pregetat să critice ideile populare ale anilor ’30 şi ’40 - cum ar fi pledoaria entuziastă a lui H.G. Wells în favoarea eugeniei şi vivisiecţiei - care astăzi ar fi respinse ca fiind imorale şi dezumanizante. In eseul lui din 1947, intitulat „Vivisecţie”, Lewis se aliază cu marele autor oxfordian de romane pentru copii, Lewis Carroll (1832-1898), protestând împotriva torturării animalelor. In opinia lui Lewis, vivisecţia releva o contradicţie internă a naturalismului darwinist. Simultan, această teorie sublinia proximitatea biologică dintre oameni şi animale, dar afirma şi dreptul suprem al fiinţelor umane de a dispune în mod discreţionar de animale.[26]

Mai mult decât atât, aşa cum menţionam anterior (paginile 249-251), Lewis a avut perspicacitatea să remarce că acceptarea eugeniei şi a vivisecţiei ar conduce la un set de consecinţe morale tulburătoare. Teoria eugeniei din anii ’30 - devenită stânjenitor de populară în cercurile social-liberale ale Europei de vest la acea vreme - porneşte de la premisa că anumite persoane sunt inferioare altora şi că supravieţuirea rasei umane impune ca exclusiv „cei mai buni” să aibă dreptul de a se reproduce. Elita liberală a Europei a fost fascinată de această idee între cele două războaie mondiale. Dar încotro ne duce această idee, se întreba Lewis?

Odată ce vechea idee creştină despre o deosebire radicală între om şi animal a fost abandonată, nu se poate găsi niciun argument în favoarea experimentelor pe animale care să nu fie totodată un argument în favoarea experimentelor pe oameni inferiori.[27]

E lesne să descrii romanele Narnia drept o încercare infantilă de a pretinde că animalele comunică şi sunt capabile de sentimente. Insă povestirea lui Lewis este o critică înşelător de subtilă la adresa unor idei darwiniste privind rolul umanităţii în ordinea naturală, operând totodată o corecţie binevenită. Modul în care Lewis descrie personajele sale animale în Narnia este parţial un protest la adresa afirmării superficiale a dreptului oamenilor de a folosi natura după bunul plac.

Descrierile ample ale animalelor din *Cronici* se inspiră parţial din „bestia- rele” Evului Mediu - descrieri clasice ale vieţii animalelor, în care este subliniată identitatea distinctă a fiecărui animal şi rolul acestuia în Creaţie. Credinţa vremii era că fiecare specie indică înspre raportul complex de interdependenţă din lumea naturală. Lewis plusează, descriind animalele ca pe agenţi morali.

In timp ce practicanţii vivisecţiei vedeau animalele - şoarecii, de exemplu - drept simple materiale pentru experimentele de laborator, lipsite de sentimente sau de valoare intrinsecă, Lewis descrie animalele din Narnia ca fiind agenţi activi şi conştienţi. Cel mai bun exemplu este Pişpirici, un şoarece nobil şi virtuos, care ajunge să-l înveţe pe Eustace Scrubb despre onoare, curaj şi loialitate. Această răsturnare a ierarhiilor darwiniste nu înseamnă un derapaj către un sentimentalism iraţional sau o întoarcere la „animalele înţolite” din Boxen-ul copilăriei lui Lewis. In viziunea lui Lewis, adevărata probă a primatului omului asupra animalelor este aceea că ne asumăm „anumite îndatoriri faţă de ele, pe care ele nu şi le pot asuma faţă de noi”[28]. *Noblesse oblige*, cum spun francezii. Demnitatea umană impune respectul oamenilor faţă de animale. Mai mult decât atât, animalele pot ajuta oamenii să devină mai miloşi şi protectori. Teologia Creaţiei îmbrăţişată de Lewis îl determină să insiste asupra faptului că relaţia cu animalele poate duce

la înnobilarea şi împlinirea atât a oamenilor, cât şi a animalelor. In Narnia există, bineînţeles, un animal care se distinge de toate celelalte - misteriosul şi nobilul leu Aslan, despre care vom discuta pe larg în capitolul următor.

NARNIA CA FEREASTRĂ SPRE REALITATE

In viziunea lui Lewis, povestea Narniei are capacitatea de a vrăji din nou o lume dezvrăjită. Ne ajută să ne imaginăm propria lume într-un mod nou. Aceasta nu este o formă de escapism, ci un mod de a discerne niveluri de sens şi valori mai profunde în lucrurile pe care deja le ştim. Aşa cum arată Lewis, cititorul unor astfel poveşti pentru copii nu „dispreţuieşte pădurile adevărate" doar fiindcă „a citit despre păduri fermecate"; dimpotrivă, noul mod de a vedea lucrurile „face ca toate pădurile reale să fie puţin fermecate"[29].

Lewis însuşi a vorbit despre acest proces de „dublă vedere" în mai multe scrieri ale sale - cel mai elocvent exemplu e finalul unei prelegeri susţinute în 1945 la Clubul Socratic din Oxford: „Cred în creştinism aşa cum cred că Soarele a răsărit; nu doar fiindcă îl văd, ci fiindcă prin lumina sa văd totul."[30] Putem privi la soare; sau putem, în schimb, să privim la ceea ce luminează el - lărgindu-ne astfel perspectiva intelectuală, morală şi estetică. Vedem adevărul, binele şi frumosul mai limpede cu ajutorul unei lentile care face ca totul să devină clar. Acestea nu sunt născocite în timp ce citim despre Narnia; lectura doar le pune în lumină, le întăreşte conturul şi le face clare. Mai mult, când privim realitatea prin această lentilă, vedem *mai mult* şi *mai departe.*

Trebuie să citim *Narnia* aşa cum Lewis ne îndeamnă să citim alte opere literare - pe de-o parte, pentru delectare, iar pe de alta, pentru capacitatea sa de a ne lărgi perspectiva asupra realităţii. Rândurile scrise de Lewis despre *Hobbitul* în 1939 se aplică la fel de bine propriilor sale cărţi despre Narnia: acestea ne introduc „într-o lume proprie", care, odată ce am pătruns în ea, ne „devine indispensabilă". „Nu o poţi anticipa înainte să te duci acolo, la fel cum nu o poţi uita odată ce ai fost acolo."[31]

Se vorbeşte adesea despre cele şapte *Cronici din Narnia* ca fiind o alegorie religioasă (cu toate că, trebuie precizat, Lewis nu afirmă nicăieri acest lucru). Cartea *The Pilgrim's Regress,* scrisă de Lewis înaintea *Cronicilor,* poate fi descrisă drept o alegorie religioasă. Fiecare element are o funcţie reprezentativă - cu alte cuvinte, se referă în mod cifrat la altceva. Insă, în decursul unui deceniu, Lewis renunţă la acest tip de scriitură. Desigur, Narnia poate fi citită ca o alegorie; însă, aşa cum remarca Lewis odată, „simplul fapt *că poţi* citi alegoric opera din faţa ta nu reprezintă prin el însuşi o dovadă că ea este o alegorie"[32].

In 1958, Lewis a clarificat o distincţie importantă între o „presupunere" şi o alegorie. O presupunere este o invitaţie de a vedea lucrurile într-un mod nou şi de a ne imagina cum ar arăta lumea dacă acel lucru ar fi adevărat. Ca să înţelegem ideea lui Lewis, trebuie să citim cu atenţie descrierea dată de Lewis:
DacăAslan este o reprezentare a divinităţii imateriale în acelaşi fel în care Marea Disperare este o reprezentare a disperării, am putea spune despre el că este o figură alegorică. în realitate însă, el este o creaţie care întruchipează răspunsul la întrebarea: „Cum ar arăta Cristos dacă ar exista o lume ca Narnia şi dacă ar alege să Se întrupeze, să moară şi să învieze în acea lume, aşa cum a făcut-o, defapt, în *lumea noastră?" în cazul acesta, nu vorbim despre o alegorie.*[33]

Lewis îşi invită astfel cititorii să intre într-o lume a lui „să presupunem că..." Să presupunem că Dumnezeu ar fi decis să Se întrupeze într-o lume ca Narnia. Cum s-ar fi desfăşurat lucrurile? Cum ar fi *arătat*? Narnia este un studiu narativ al acestei premise teologice. Explicaţia lui Lewis despre felul în care Aslan trebuie interpretat arată limpede că *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* este un exerciţiu de tipul „să presupunem că" - un studiu imaginativ asupra unei posibilităţi interesante. *„Să presupunem* că ar exista o lume ca Narnia şi că Fiul lui Dumnezeu ar deveni în lumea aceea un Leu, aşa cum a devenit om în lumea noastră, iar mai apoi să ne imaginăm ce ar însemna acest fapt."[34]

In *Nepotul magicianului,* Lewis descrie o pădure plină de porţi spre alte lumi. Una dintre porţi se deschide spre Narnia, o lume nouă care urmează a fi populată cu fiinţe cugetătoare, animale şi oameni deopotrivă. Insă Lewis afirmă clar că există şi alte lumi pe lângă Narnia. Narnia este, ca să zicem aşa, un studiu de caz teologic care poate arunca o lumină asupra propriei noastre lumi. Ea invită la reflecţie, mai degrabă decât să ofere răspunsuri. Ne obligă să găsim noi înşine răspunsurile, mai degrabă decât să le acceptăm de-a gata. Lewis ne *arată* ceva cu ajutorul Narniei, fără a *argumenta* în favoarea acelui lucru, bazându-se pe forţa imaginilor şi a stilului său narativ de a ne stârni imaginaţia, ca să suplinească ceea ce raţiunea poate doar sugera.

NARNIA SI REPOVESTIREA ARHINARATIUNII

Nu putem înţelege fascinaţia pentru Narnia fără să înţelegem felul în care, în general, povestirile schimbă modul în care înţelegem realitatea şi locul nostru în această realitate. *Cronicile din Narnia* rezonează puternic cu o profundă intuiţie umană că povestea noastră personală se înscrie într-o naraţiune mult mai cuprinzătoare, care, odată înţeleasă, ne ajută să ne vedem situaţia intr-un mod nou şi mai semnificativ. Ni se ridică un văl de pe faţă, ni se deschide o poartă, cortina este dată la o parte - ni se dă voie să pătrundem într-o lume nouă. Vedem cum povestea noastră se integrează într-o poveste mult mai amplă, fapt care ne ajută să înţelegem în ce fel ne înscriem în această ordine mai cuprinzătoare şi rolul pe care noi înşine îl putem juca.

La fel ca Tolkien, Lewis cunoştea bine puterea imaginativă a „miturilor” - povestiri care încearcă să răspundă la întrebările: cine suntem, unde ne aflăm, de ce s-a stricat mersul lumii şi ce se poate face în acest sens. Tolkien a folosit mitul pentru a-şi impregna *Stăpânul inelelor* cu o stranie „neasemănare”, cu un aer de mister şi vrajă, care face aluzie la o realitate dincolo de ceea ce raţiunea umană poate cuprinde. Lewis a observat că binele şi răul, pericolul, suferinţa şi bucuria se văd mult mai limpede când sunt „cufundate într-o poveste”. Prin „realismul [lor] evocator”, povestirile asigură un mod de a pătrunde structura de adâncime a lumii noastre, atât la nivel imaginativ, cât şi raţional.[35]

E posibil ca Lewis să-şi fi dat seama de puterea mitului citind *The Everlasting Man* de G.K. Chesterton, în care apare distincţia clasică între „imaginar” şi „imaginativ” şi o analiză pertinentă a felului în care imaginaţia întrece limitele raţiunii. „Orice artist adevărat”, susţine Chesterton, simte „că atinge adevăruri transcendentale; că imaginile sale nu sunt decât umbra lucrurilor, văzute ca printr-un văl”.[36]

Cufundat în bogăţiile literaturii medievale şi renascentiste, având o înţelegere profundă a felului în care miturile funcţionează, Lewis a reuşit să găsească tonul şi cuvintele potrivite pentru a îndepărta suspiciunile „imaginaţiei pe deplin conştiente a unei minţi raţionale”[37]. Intr-un fel sau altul, Narnia prezintă o lume mai profundă, mai luminoasă, mai minunată şi mai plină de sens decât tot ceea ce ştim din experienţă. Deşi toţi cititorii ştiu că *Cronicile din Narnia* sunt o operă de ficţiune, totuşi, cărţile par mai aproape de realitate decât multe alte lucrări aşa-zis realiste.[38]

Lewis a fost întotdeauna conştient de faptul că o poveste poate fi „mit” pentru un anumit cititor, şi să nu fie mit pentru altul.[39] Pentru unii, povestirile *Narniei* nu sunt decât simple prostii copilăreşti. Insă pentru alţii, ele au o deosebită putere transformatoare. Pentru aceştia, aceste povestiri evocatoare arată că cei slabi şi simpli pot avea o chemare nobilă într-o lume întunecată; că intuiţiile noastre profunde indică înspre adevăratul sens al lucrurilor; că într-adevăr există ceva frumos şi minunat în fibra Universului, şi că acest ceva poate fi descoperit, îmbrăţişat şi adorat.

Contrastul cu *Stăpânul inelelor* a lui Tolkien este important în acest punct. Naraţiunea complexă şi tonurile ei întunecate din *Stăpânul inelelor* au ca subiect un inel unic, ce stăpâneşte peste toate celelalte inele, care trebuie distrus, fiindcă se dovedeşte a fi deosebit de periculos şi distructiv. *Cronicile din Narnia* ale lui Lewis au ca temă identificarea unei naraţiuni supreme, care le dă sens tuturor celorlalte povestiri —

o naraţiune pe care o îmbrăţişăm încântaţi, datorită capacităţii ei de a adăuga sens şi valoare vieţii. Cu toate acestea, naraţiunea lui Lewis avansează subtil şi anumite întrebări dificile. Care este naraţiunea adevărată? Care naraţiuni sunt doar umbre şi ecouri ale acesteia? Care sunt mistificările - ţesute doar ca să păcălească şi să ne inducă în eroare?

încă de la începutul romanului *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* cei patru copii încep să audă atât povestiri despre adevăratele origini, cât şi despre soarta Narniei. Derutaţi, descoperă că trebuie să hotărască în cine se vor încrede şi care povestiri sunt adevărate. Este Narnia *într-adevăr* tărâmul Vrăjitoarei Albe? Sau ea este o uzurpatoare, a cărei putere va fi înfrântă atunci când cei doi Fii ai lui Adam şi cele două Fiice ale Evei vor şedea pe cele patru tronuri din Cair Paravel? Este Narnia *într-adevăr* tărâmul misteriosului Aslan, care se poate întoarce din clipă în clipă?

Treptat, o naraţiune începe să se distingă drept cea mai plauzibilă - cea a lui Aslan. Se dovedeşte că fiecare dintre naraţiunile individuale ale Narniei se înscrie în această arhinaraţiune. *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* trimite către imaginea de ansamblu (şi, în parte, o dezvăluie), care capătă contur în celelalte volume din seria *Narnia.* Această „arhinaraţiune” compusă din povestiri legate între ele explică enigmele pe care le întâlnesc copiii. Ii ajută pe copii să îşi înţeleagă mai

profund şi mai clar experienţele, asemenea unei lentile fotografice care creează o imagine clară.

Insă Lewis nu a inventat această povestire narniană. A împrumutat şi adaptat o povestire pe care o ştia deja foarte bine ca fiind adevărată şi demnă de încredere - povestirea creştină despre Creaţie, Cădere, răscumpărarea şi desăvârşirea finală. în urma îndelungatelor conversaţii nocturne cu Tolkien şi Dyson despre creştinism ca mit adevărat, din septembrie 1931, Lewis a început să înţeleagă potenţialul explicativ şi imaginativ al unei credinţe întrupaţioniste. După cum am văzut deja (paginile 147-148), Lewis a ajuns să îmbrăţişeze creştinismul şi datorită calităţii viziunii literare a acestuia - capacitatea de a oferi o descriere şi o explicaţie realistă şi autentică a vieţii. Prin urmare, Lewis s-a apropiat de creştinism nu atât datorită argumentelor în favoarea acestuia, ci datorită viziunii atractive asupra realităţii, pe care nu a putut-o ignora - şi, după cum au dovedit-o evenimentele, căreia nu i s-a putut opune.

Cronicile din Narnia sunt o repovestire imaginativă a arhinaraţiunii creştine, îmbogăţită cu idei preluate de Lewis din tradiţia literară creştină. Principalele teme teologice prezentate de Lewis în *Creştinism, pur şi simplu* sunt transpuse într-o formă narativă inedită în Narnia, lucru care face posibilă vizualizarea structurii de adâncime a lumii în toată claritatea şi strălucirea ei: o creaţie bună şi frumoasă este prădată şi distrusă printr-o cădere, care presupune negarea şi uzurparea puterii creatorului. Creatorul intră în creaţia sa pentru a frânge puterea uzurpatorului şi pentru a restabili ordinea printr-un sacrificiu răscumpărător. Insă chiar şi după sosirea răscumpărătorului, lupta împotriva păcatului şi a răului continuă şi nu se va sfârşi decât odată cu restaurarea şi desăvârşirea finală a întregii creaţii. Această metanaraţiune creştină - pe care autorii creştini din primele veacuri o numeau „iconomia mântuirii” - asigură deopotrivă un cadru narativ şi un fundament teologic pentru diversele povestiri împletite în *Cronicile din Narnia* ale lui Lewis.

Una dintre cele mai notabile reuşite ale lui Lewis în *Cronicile din Narnia* este aceea de a le da cititorilor posibilitatea să locuiască în această metanaraţiune - să intre în povestire şi să simtă cum e să faci parte din ea. *Creştinism, pur şi simplu* ne ajută să înţelegem idei specific creştine; povestirile despre Narnia ne invită să păşim înăuntru, să *trăim* în povestea creştină, să o judecăm în funcţie de capacitatea acesteia de a explica realitatea în care trăim şi să descoperim felul minunat în care „se acordă” cu intuiţiile noastre cele mai profunde despre adevăr, frumuseţe şi bine. Dacă volumele sunt citite în ordinea publicării, cititorul intră în această povestire odată cu *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea*, care are ca temă venirea - termenul tehnic fiind „adventul”- răscumpărătorului. *Nepotul magicianului* conţine povestirea despre creaţie şi cădere, în vreme ce *Ultima bătălie* are de-a face cu încheierea vechii orânduiri şi adventul unei noi creaţii.

Celelalte patru romane (*Prinţul Caspian, Călătorie pe mare cu „Zori-de-zi", Calul şi băiatul* şi *Jilţul de argint)* descriu perioada dintre cele două adventuri. In acestea, Lewis analizează viaţa de credinţă, trăită în tensiunea dintre venirea lui Aslan în trecut şi venirea sa viitoare. Aslan este aici în acelaşi timp izvorul amintirii şi al speranţei. Lewis vorbeşte despre un dor aparte după Aslan atunci când acesta nu poate fi zărit; despre o credinţă trainică şi generoasă, capabilă să înfrunte cinismul şi scepticismul; despre oameni de caracter, care păşesc cu încredere prin văile umbroase, văzând „în chip întunecos, ca într-o oglindă” şi învăţând cum să trăiască într-o lume în care sunt asaltaţi de rău şi de îndoială.

Scrisorile lui Zgândărilă au pus într-o lumină nouă lupta creştinului cu ispitele şi îndoielile, apelând la ingenioasa convenţie narativă a dialogului dintre un diavol experimentat şi învăţăcelul său (paginile 232-233). *Cronicile din Narnia* au un orizont şi o întindere mult mai ample, folosind o versiune translatată, cu iscusinţă imaginativă, a naraţiunii creştine, pentru-i ajuta pe cititori să înţeleagă şi să facă faţă ambiguităţilor şi provocărilor vieţii de credinţă, O abordare imaginativă a Narniei creează posibilitatea unei asumări mature şi temeinice a metanaraţiunii creştine. Puţine opere literare combină vigoarea narativă, discernământul spiritual şi înţelepciunea pedagogică aşa cum o face seria *Narnia.*

In următorul capitol vom cerceta câteva încăperi şi vom deschide câteva ferestre, concentrându-ne în special asupra primeia dintre cărţi - în opinia mea şi cea mai bună - *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.*

Note

1. „C.S. Lewis's Handwriting Analysed", *Times,* 27 februarie 2008. Lewis a avut într-adevăr „un fel de şopron în grădină": vezi eseul său „Meditation in a Toolshed", în *Essay Collection,* 607-610.
2. Scrisoare către Eliza Marian Butler, 25 septembrie 1940; *Letters,* voi. 2,444-446.
3. J.R.R. Tolkien către W.H. Auden, 7 iunie 1955; Tolkien, *Letters,* 215.
4. *Despre minuni, 37.*
5. Scrisoare către Sora Penelope, 20 februarie 1943; *Letters,* voi. 2, 555. Expresia grecească folosită de Lewis, *ex hypokeimenon* (transliterat greşit de către editorul *Scrisorilor)* înseamnă, în sens literal, „din ce este la îndemână", cu toate că sensul ei este redat mai bine prin „din realităţile care stau la baza lucrurilor".
6. Amintirea aceasta nu este datată, dar în mod sigur precede căsătoria dintre Maureen şi Leonard Blake, din data de 27 august 1940, când Maureen a părăsit Casa Kilns. Lady Maureen Dunbar, OH/SR-8, fol. 35, Colecţia de istorie orală a Centrului Wade, Wheaton College, Wheaton, IL.
7. Green şi Hooper, *Lewis: A Biography,* 305-306.
8. Ulterior vom afla că numele lor de familie este „Pevensie". Detaliul nu apare în *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* doar într-un volum ulterior al seriei, *Călătorie pe mare cu „Zori-de-zi*".
9. *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea, 12.*
10. *A Preface to "Paradise Lost", v.*
11. „Despre trei moduri de a scrie pentru copii", în *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,* 74.
12. Phoenixul şi covorul (n.tr.).
13. Povestea talismanului (n.tr.).
14. *Surprins de bucurie, 30.*
15. E. Nesbit, *The Enchanted Castle* (Londra: Fisher Unwin, 1907), 250.
16. Amabel şi mătuşa (n.tr.).
17. E. Nesbit, *The Magic World* (Lodra: Macmillan, 1924), 224-225.
18. Ţăranul Giles din Ham (n.tr.).
19. J.R.R. Tolkien către Allen 6c Unwin, 16 martie 1949; Tolkien, *Letters,* 133.
20. Scrisoare către Pauline Baynes, 4 mai 1957; *Letters,* voi. 3, 850.
21. Este evident că afirmaţia celor de la HarperCollins se bazează pe scrisoarea lui Lewis către Laurence Krieg, din 21 aprilie 1957, chiar dacă nu redă cu fidelitate esenţa mesajului său; *Letters,* voi. 3, 847-848. Este important de sesizat tonul ezitant în remarcile lui Lewis din această scrisoare, în special afirmaţia sa revelatoare că „poate că nici nu contează atât de mult în ce ordine sunt citite".
22. *„Despre critică", în Despre lumea aceasta şi despre alte lumi, 186-207.*
23. Ibid.,206.
24. *The Lion, the Witch, and the Wardrobe,* 67. [Indicația semnalată de McGrath lipsește cu totul din traducerea românească a cărţii (n.ed.).]
25. Pentru un exemplu bun, vezi Jack R. Lundbom, „The *Inclusio* and Other Framing Devices in Deuteronomy I-XXVHI", *Vetus Testamentum* 46 (1996): 296-315.
26. „Vivisection", în *Essay Collection,* 693-697.
27. Ibid., 695-696.
28. Ibid., 695.
29. „Despre trei moduri de a scrie pentru copii", în *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,*
73.
30. „Is Theology Poetry?" în *Essay Collection,* 21.
31. „Hobbitul", în *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,* 128. Vezi, de asemenea, Williams, *The Lion's*

World, 11-29.

32. *„Despre critică", în Despre lumea aceasta şi despre alte lumi, 206.*
33. Scrisoare către Doamna Hook, 29 decembrie 1958; *Letters,* voi. 3,1004.
34. Scrisoare către o clasă de elevi din primul an de gimnaziu, din statul american Maryland, 24 mai 1954; *Letters,* voi. 3,480.
35. *„Stăpânul inelelor, de Tolkien", în Despre lumea aceasta şi despre alte lumi, 525.*
36. G.K. Chesterton, *The EverlastingMan* (San Francisco: Ignatius Press, 1993), 105.
37. Vezi *An Experiment in Criticism,* 40-49, în care sunt identificate şase caracteristici ale mitului — toate se regăsesc în *Cronicile din Narnia.* Vezi, de asemenea, „Darul mitopo- etic al lui Rider Haggard", în *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,* 148-153.
38. Vezi observaţiile lui Lewis în *An Experiment in Criticism,* 57-73. Pentru un comentariu la acestea, vezi Fernandez, *Mythe, Raison Ardente,* 174-389; Williams, *The Lion's World,* 75-96.
39. *An Experiment in Criticism, 45.*

CAPITOLUL 12
NARNIA:
EXPLORĂRI ÎNTR-O LUME IMAGINATIVĂ

Sunt două modalităţi de a studia *Cronicile din Narnia.* Una - cea mai uşoară, şi de departe cea mai firească — presupune să ne gândim la romanele din care seria este compusă ca la mai multe încăperi din aceeaşi locuinţă. Ne plimbăm din cameră în cameră, apreciem lucrurile pe care le găsim în ele şi avem plăcerea să descoperim felul în care sunt legate între ele prin coridoare şi uşi. Suntem ca nişte turişti care hoinăresc printr-un oraş sau o ţară nouă, bucurându-ne de privelişti şi simţindu-ne bine. Nu e nimic rău în asta. Ca orice peisaj generos, Narnia merită cercetată şi cunoscută îndeaproape. Şi, ca majoritatea turiştilor, vom lua o hartă a Narniei, ca să înţelegem ce vedem.

Insă există o a doua modalitate de a citi romanele narniene, care presupune folosirea imaginaţiei ca principal mijloc de cercetare. Aceasta nu o invalidează pe prima; dimpotrivă, se bazează pe ea, trecând însă dincolo de ea. Din nou, cel mai bine e să ne gândim la romanele despre Narnia ca la încăperile unei locuinţe. Din nou, trecem dintr-o cameră în alta, savurând fiecare lucru pe care îl vedem. Dar la un moment dat observăm că *încăperile din casă au geamuri.* Şi dacă privim prin ele, lucrurile ni se înfăţişează într-o lumină cu totul nouă. Vedem la mai mare depărtare decât înainte, iar priveliştea pare că vrea să ni se dezvăluie. Şi ce vedem nu este o colecţie de fapte disparate, ci o imagine amplă, care le cuprinde pe toate. In lumina aceasta, experienţa imaginativă a Narniei ne adânceşte perspectiva asupra realităţii. întorşi la realitatea concretă, lucrurile nu mai sunt la fel.

Aşadar, a cerceta Narnia nu înseamnă numai a intra pe un tărâm neobişnuit şi minunat, ci şi a-i permite să ne influenţeze felul în care ne privim propria lume şi viaţă. In cuvintele lui Lewis, putem vedea Narnia ca pe un *spectacol* care poate fi studiat separat sau ca pe o *lentilă*[1], ceva care ne ajută să vedem totul altfel,

imaginea căpătând claritate. Povestea ne captivează şi ne face să privim lucrurile din perspectiva ei - lăsând la o parte obişnuitul şi concentrându-ne în schimb asupra neobişnuitului.

De aceea, haideţi să pătrundem în lumea din *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* şi să cercetăm deopotrivă acel loc tainic, dar şi noile posibilităţi de a privi lucrurile pe care le facilitează ea. Şi cu ce altceva mai potrivit să începem decât cu personajul principal, Aslan, leul maiestuos?

ASLAN: DORINŢA INIMII

9

Cum i-a venit lui Lewis ideea şi cum a construit imaginea unui leu nobil, care să devină personajul său principal? Lewis nu are nicio pretenţie de originalitate în privinţa aceasta. La un moment dat remarcă: „Nu ştiu de unde a venit Leul şi nici de ce a venit. Insă, odată ce a apărut, a legat împreună toate iţele poveştii.” Insă nu e dificil de intuit posibile explicaţii pentru felul în care Aslan „a apărut deodată” în imaginaţia lui Lewis.[2] Charles Williams, prietenul apropiat al lui Lewis, scrisese un roman intitulat *The Place of the Lion* (1931), pe care Lewis l-a citit cu interes, observând foarte clar felul în care această imagine putea fi dezvoltată ulterior.

Folosirea imaginii unui leu ca personaj central avea sens, literar şi teologic, pentru Lewis. Leul era frecvent întrebuinţat în tradiţia teologică creştină ca imagine a lui Cristos, pornind de la trimiterea nou-testamentară la Cristos ca la „leul din seminţia lui Iuda, rădăcina lui David” (Apocalipsa 5:5). In plus, leul este simbolul tradiţional asociat cu biserica în care crescuse Lewis, St. Mark’s din Belfast. Casa Parohială a bisericii, pe care Lewis o frecventase regulat în copilărie, avea o clanţă în forma unui cap de leu. Apelul la imaginea unui leu este deci lesne de înţeles. Dar ce putem spune despre numele leului?

Lewis dădu peste numele Aslan în notele la traducerea lui Edward Lane a celor *1001 de nopţi* (1838). Numele *Aslan* are o însemnătate aparte în istoria colonialismului otoman. Până la sfârşitul Primului Război Mondial, Turcia a fost o putere imperială, exercitând o considerabilă influenţă politică şi economică în multe părţi ale Orientului Mijlociu. Cu toate că Lewis face legătura între termen şi *1001 de nopţi,* este cu totul plauzibil să-l fi întâlnit prin intermediul celebrului studiu din 1838, *The Life of Aii Pash a, ofTepeleni, Vizier ofEpirus: Surnamed Aslan, or the Lion,* al lui Richard Davenport.[3] Davenport publicase anterior o importantă biografie a lui Edmund Spenser (1822), pe care Lewis sigur a întâlnit-o în studiile sale asupra poetului. Această filieră otomană explică felul în care Lewis a ajuns să folosească numele turcesc „Aslan” pentru măreţul său leu. „înseamnă leu în turcă. Eu îl pronunţ Âs-lan. Şi bineînţeles că trimiterea e la Leul lui Iuda.”[4]

Trăsătura cea mai specifică a personajului Aslan a lui Lewis este aceea că stârneşte deopotrivă *teamă şi uimire.* Lewis dezvoltă această temă subliniind că Aslan este un leu *neîmblânzit* - o creatură minunată care stârneşte teamă admirativă, care n-a fost îmblânzit prin domesticire, ale cărui gheare n-au fost scurtate ca puterea să-i fie anihilată. După cum le şopteşte Castorul copiilor: „E sălbatic. Nu e un leu *îmblânzită*

Ca să putem înţelege forţa literară a descrierii pe care i-o face Lewis lui Aslan, trebuie să ţinem cont de importanţa pe care a avut-o pentru Lewis lectura cărţii *Sacrul*(1923), de Rudolf Otto, o lucrare religioasă clasică. Această lucrare, pe care Lewis o citise pentru prima dată în 1936 şi pe care o identifica frecvent drept una dintre cele mai importante cărţi citite de el vreodată[6], îi atrase atenţia asupra importanţei „numinosului” - o calitate misterioasă a anumitor obiecte sau fiinţe reale sau închipuite care evocă uimire şi teamă, calitate pe care Lewis o descria ca impresie de a fi fost „luminate de o lumină din altă lume”[7].

Lewis alocă o parte însemnată din primul capitol al cărţii *Problema durerii* analizei ideii lui Otto şi oferă un exemplu literar care subliniază importanţa acesteia.[8] Lewis aminteşte pasajul din *Vântul prin sălcii*, de Kenneth Grahame, în care Şoarecele şi Sobolul vin la Pan:

- *Soarele! îşi regăsi el răsuflarea să şoptească înfiorat. Ţi-e teamă?*
- *Teamă? De EL? O, niciodată, niciodată! Şi totuşi, totuşi... da, Sobolule, mi-e teamă!*[9]

Pasajul merită citit integral, întrucât este evident că a influenţat felul în care Lewis a descris impresia pe care Aslan le-a lăsat-o copiilor şi animalelor din Narnia. De exemplu, Grahame spune despre Sobol că „era o sfială care se abătuse asupra lui şi îl stăpânea. Cu toate că nu vedea nimic, ştiu că nu putea să însemne altceva decât vreo Prezenţă augustă foarte, foarte aproape”[10].

Otto distinge două teme ale experienţei sacrului: un *mysterium tremendum,* misterul care stârneşte frică şi cutremur; şi *mysterium fascinans,* misterul care fascinează şi atrage. Pentru Otto, sacrul poate în acelaşi timp să înspăimânte şi să însufleţească, să producă ori frică ori plăcere, întocmai cum o sugerează dialogul reprodus din Grahame. Alţi autori redau ideea în termenii unei „nostalgii a paradisului”, care evocă sentimentul copleşitor de apartenenţă la o altă lume.

In descrierea reacţiei copiilor la destăinuirea abia şoptită a Castorului că „Se pare că Aslan vine încoace, poate că a şi sosit”, Lewis ne oferă una dintre cele mai preţioase consemnări literare a impactului sacrului:

In clipa aceasta, se întâmplă cevafoarte ciudat. Niciunul dintre copii nu ştia cine e Aslan; dar atunci când Castorul rosti aceste cuvinte, toţi se simţiră altfel decât până atunci. Poate că vi s-a întâmplat şi vouă vreodată în vis să vă spună cineva ceva de neînţeles, dar în vis să vi se pară că are sens: fie ceva înspăimântător, care poate transforma visul într-un coşmar, sau ceva minunat, prea minunat ca să poatăfi exprimat în cuvinte şi care îţi transformă visul în ceva atât de frumos, încât nu-l mai uiţi toată viaţa şi îţi doreşti mereu să te întorci în visul acela. Aşa li se întâmplă acum copiilor. La auzul numelui Aslan, toţi copiii simţiră cum le tresaltă ceva în suflet.[11]

Pe urmă, Lewis descrie felul în care această realitate „numinoasă” îi afectează diferit pe fiecare dintre cei patru copii. Unora le stârneşte frica şi groaza; altora le dă sentimentul de dor şi iubire inefabile:

Edmund se simţi îngrozit. Peter se simţi dintr-odată curajos şi plin de elan. Susan avu senzaţia că în jurul ei pluteşte un miros delicios sau un acord muzical minunat. Iar Lucy avu sentimentul acela pe care îl ai când te trezeşti dimineaţa şi îţi dai seama că începe vacanţa sau vara.[12]

Este evident că gândurile lui Susan se bazează pe analiza clasică a „dorului” realizată de Lewis în special în predica din 1941, intitulată „The Weight of Glory”, în care acest dor este descris în termenii unui „parfum al unei flori pe care nu am găsit-o” sau ai unui „ecou al unui cântec pe care nu l-am auzit niciodată”[13].

In rândurile acestea, Lewis prezintă într-o formă incipientă, dar nu mai puţin sugestivă, ideea de bază că Aslan este dorinţa ascunsă a inimii. Aslan provoacă uimire, teamă şi o „iubire inefabilă”. Până şi numele de *Aslan* trimite către adâncimile sufletului. Cum ar fi oare să îl întâlneşti? Lewis surprinde acest amestec complex de uimire şi dor în reacţia lui Peter la descrierea pe care i-o face Castorul acestui leu maiestuos, care este „Regele pădurii şi fiul Marelui împărat de

dincolo de Mări”. „De-abia aştept să-l văd, zise Peter, chiar dacă mi se face frică numai când mă gândesc la asta.”[14]

Lewis transpune în cheie imaginativă aici una dintre ideile centrale din lucrări precum *Creştinism, pur şi simplu.* Natura umană are intr-adevăr un gol imens, un dor pe care doar Dumnezeu îl poate împlini. Folosindu-l pe Aslan ca reprezentant al lui Dumnezeu, Lewis construieşte o povestire despre dor şi tânjire, scăldată în speranţa unei împliniri finale. Că aceasta nu este o strategie perdantă o arată limpede un pasaj grăitor din Bertrand Russell (1872-1970), de departe cel mai articulat şi mai influent ateu britanic al secolului XX:

Centrulfiinţei mele este întotdeauna şi pentru totdeauna o durere cumplită... o căutare după ceva de negăsit în lume, ceva sublim şi infinit. Viziunea fericită - Dumnezeu. Nu o găsesc, nici nu cred că se poate găsi - însă dragostea de ea este viaţa mea însăşi.... izvorul vieţii dinăuntrul meu.[15]

Când, spre sfârşitul *Călătoriei pe mare cu „Zori-de-zi”,* Lucy mărturiseşte patetic că nu poate suferi să fie despărţită de Aslan, şi ea reia acestă temă a tânjirii inimii după Dumnezeu. Teama ei şi a lui Edmund este că, dacă se întorc în ţara lor, nu îl vor mai vedea niciodată pe Aslan:

— *Nu de Narnia îmi pare rău, să ştii, zise Lucy printre suspine. Ci de tine. N-o să te mai vedem niciodată. Şi cum să putem trăi, fără să te mai întâlnim?*

— *Ba o să mă întâlniţi, draga mea, zise Aslan.*

— *Eşti şi tu acolo, domnule? zise Edmund.*

— *Da, sunt, spuse Aslan. însă acolo am alt nume. Trebuie să vă obişnuiţi să mă cunoaşteţi după acel nume. Acesta a fost, de fapt, motivul pentru care aţi fost aduşi în Narnia, ca, ajungând să mă cunoaşteţi puţin aici, să aveţi posibilitatea să mă cunoaşteţi mai bine acolo. ”*[16]

Prin folosirea lui Aslan ca imagine a lui Cristos, Lewis se înscrie într-o lungă tradiţie, care continuă până astăzi, a imaginilor eristice în literatură şi film, de exemplu Santiago „Bătrânul” din *Bătrânul şi marea* de Ernest Hemingway (1952).[17] Astfel de imagini eristice apar în toate genurile literare, inclusiv în cărţile pentru copii. Seria de romane Harry Potter, care a înregistrat un succes fenomenal, conţine mai multe teme de acest fel. Gandalf este doar una dintre figurile 308

eristice în *Stăpânul inelelor* a lui Tolkien, al cărui rol şi asocieri cristologice sunt accentuate în transpunerea cinematografică a seriei epice realizată recent de Peter Jackson.[18]

Lewis dezvoltă multe dintre temele cristologice clasice ale Noului Testament în *Cronicile din Narnia,* în general concentrându-le în persoana lui Aslan. Insă poate cea mai frapantă prelucrare a unei teme teologice clasice are de-a face cu descrierea morţii şi învierii lui Aslan în *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.* Ce înţelege Lewis deci prin ispăşire?

MAGIA ASCUNSĂ: ISPĂŞIREA ÎN NARNIA

9

Una dintre temele fundamentale în gândirea teologică creştină are de-a face cu interpretarea morţii lui Cristos pe cruce, în special în legătură cu ideea mântuirii umanităţii. Aceste moduri de interpretare a Crucii, în mod tradiţional cunoscute drept „teorii ale ispăşirii", au jucat un rol important în discuţiile şi dezbaterile creştine de-a lungul secolelor. Lewis îşi încadrează descrierea morţii lui Aslan de mâna Vrăjitoarei Albe în această tradiţie de reflecţie. Dar care sunt ideile specifice pe care Lewis le dezvoltă?

înainte de a răspunde la această întrebare, trebuie să precizăm că Lewis nu a fost teolog de profesie şi nu avea cunoştinţe aprofundate despre dezbaterile istorice în tradiţia creştină de reflecţie pe marginea acestor subiecte. Deşi au fost unii care au încercat, de exemplu, să facă legătura între Lewis şi disputa medievală dintre Anselm de Canterbury şi Peter Abelard, nu cred că aceasta este o abordare utilă. în general, Lewis are tendinţa să preia idei teologice prin filtrul lucrărilor literare în care sunt încorporate. Prin urmare, pentru a analiza ideile lui Lewis despre ispăşire nu trebuie să privim înspre teologii profesionişti, ci spre tradiţia literară engleză - spre lucrări precum *Piers Plowman, Paradisul pierdut* al lui John Milton sau teatrul liturgic medieval. In acestea vom descoperi abordările pe care Lewis le încorporează în naraţiunea sa narniană.

Primul loc în care Lewis discută diversele abordări ale doctrinei Ispăşirii este *Problema durerii* (1940). Lewis susţine că orice *teorie* a ispăşirii este secundară *faptului* ispăşirii. Cu toate că aceste teorii le sunt folositoare unora, remarcă Lewis, „pentru mine şi-au pierdut-o [utilitatea], şi n-am de gând să inventez altele"[19].

Lewis revine asupra acestei teme în prelegerile sale de la radio, din anii '40. In contextul acela, Lewis notează că, înainte de a deveni creştin, credea că creştinii au obligaţia să adopte o anumită interpretare a morţii lui Cristos şi în special a modalităţii în care aceasta a adus mântuirea. O astfel de teorie era aceea că oamenii îşi meritau pedeapsa pentru păcat, dar „Cristos S-a oferit să o plătească în schimb, astfel că Dumnezeu ne-a achitat pe noi". După convertire însă, Lewis a ajuns la concluzia că teoriile despre răscumpărare au o importanţă secundară:

Ceea ce am descoperit mai târziu a fost că niciuna dintre teorii nu este Creştinismul însuşi. Convingerea creştină cardinală este că, într-un fel sau altul, moartea lui Cristos ne-a îndreptăţit faţă de Dumnezeu şi ne-a dat un nou început. Teoriile despre cum s-a întâmplat aceasta sunt o cu totul altă chestiune.[20]

Cu alte cuvinte, „teoriile despre ispăşire" nu reprezintă esenţa creştinismului, ci doar încercări de a explica modul în care acesta funcţionează.

Se observă refuzul caracteristic de a da o importanţă mai mare teoriei decât faptului teologic sau literar. Este perfect posibil să „accepţi lucrarea lui Cristos fără să înţelegi cum a lucrat". Teoriile, susţine Lewis, sunt invariabil secundare în raport cu lucrurile pe care le reprezintă:

Ni se spune că Cristos a fost omorât pentru noi, că moartea Sa ne-a spălat de păcate şi că, prin moartea Sa, afrânt puterea morţii însăşi. Aceasta este formula. Acesta este creştinismul. Iată ce avem de crezut. Orice teorii pe care le dezvoltăm pentru a explica modul în care Cristos a făcut toate aceste lucruri sunt, din punctul meu de vedere, secundare ca importanţă: simple diagrame şi planşe pe care le putem lăsa deoparte dacă nu ne ajută şi, dacă într-adevăr nu ne ajută, ele nu trebuie confundate cu realitatea însăşi.[21]

Aceste reflecţii nu împiedică pe nimeni să adopte o astfel de teorie; ele nu fac decât să atragă atenţia

asupra contextului unei teorii, subliniind asemănarea cu o planşă sau o diagramă, care „nu trebuie confundate cu realitatea însăşi".

Una dintre cele mai şocante şi tulburătoare scene din *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* este moartea lui Aslan. Dacă Noul Testament vorbeşte despre moartea lui Cristos ca fiind mijlocul de răscumpărare a întregii omeniri, Lewis prezintă moartea lui Aslan ca beneficiu pentru o singură persoană — Edmund. Uşor de tras pe sfoară, băiatul cade pe mâna Vrăjitoarei Albe. Speriată la gândul că prezenţa oamenilor în Narnia anunţă sfârşitul domniei sale, aceasta încearcă să-i oprească din drum folosindu-se de Edmund, fără voia acestuia. In încercarea de a-i câştiga bunăvoinţa (şi încă o porţie de rahat turcesc), Edmund îşi înşală fraţii. Actul de trădare se dovedeşte a fi un punct de cotitură din perspectivă teologică.

Vrăjitoarea Albă cere o întâlnire cu Aslan, arătând că Edmund, prin trădarea sa, a intrat sub stăpânirea ei. Are de acum drept asupra vieţii lui şi nu va ezita să şi-l exercite. Magia Ascunsă în care a fost învăluită Narnia încă de la începuturile ei de către împăratul de dincolo de Mări presupune „că orice trădător îmi aparţine în mod legal şi că am dreptul să plătesc cu moartea fiecare act de trădare"[22]. Edmund este al ei. Nu mai are niciun drept asupra propriei vieţi. Vrăjitoarea cere sângele său.

Urmează o înţelegere tainică, despre care copiii nu ştiu nimic. Aslan acceptă să îi ia locul lui Edmund. Va muri el, ca Edmund să trăiască. Fără să ştie ce are să se întâmple, Lucy şi Susan îl însoţesc pe Aslan spre dealul Mesei de Piatră, unde va fi legat şi se va oferi să moară ucis de Vrăjitoarea Albă. Scena este emoţionantă şi îngrozitoare în acelaşi timp, fiind presărată cu aluzii la relatările Noului Testament despre ultimele ceasuri ale lui Cristos în grădina Ghetsimani şi ale răstignirii Lui. Aslan este omorât înconjurat de o gloată zgomotoasă, care îl batjocoreşte în ceasul agoniei finale.

Una dintre cele mai înduioşătoare scene din întreaga serie Narnia descrie cum Susan şi Lucy se apropie de leul mort, îngenunchind înaintea lui, în timp ce îi „sărutară chipul rece, îi mângâiară blana frumoasă", plângând „până când le secară lacrimile"[23]. Scena surprinde, în toată vigoarea ei, forţa imaginativă a lui Le- wis care prelucrează motive şi imagini ale spiritualităţii medievale - cum este, de pildă, *Pietă* (imaginea trupului mort al lui Cristos ţinut în braţe de Maria, mama Sa) şi textul *Stabai Mater Dolorosa* (care descrie durerea şi jalea Măriei la Calvar, în timp ce plânge moartea lui Cristos).

Dar apoi totul se schimbă în mod neaşteptat. Aslan revine la viaţă. Martorii acestei scene dramatice sunt doar Lucy şi Susan. Este evidentă paralela cu Noul Testament, care subliniază că primii martori ai învierii lui Cristos au fost trei femei. Uimite şi pline de bucurie, cele două fete sar la gâtul lui Aslan şi nu contenesc să îl sărute. Ce se întâmplase?

- Dar ce s-a întâmplat de fapt'? întrebă Susan după ce se mai liniştiră puţin.

- Deşi Vrăjitoarea ştia Magia Ascunsă, spuse Aslan, există o magie şi mai tainică, pe care ea n-o ştie. Ea nu ştie decât ceea ce există din zorii timpurilor. Dar, dacă ar fi putut privi puţin mai în urmă, în întunericul şi nemişcarea de dinaintea zorilor, ar fi citit acolo o altă poruncă, ar fi ştiut că, dacă cineva care nu a comis niciun act de trădare se sacrifică de bunăvoie în locul unui trădător, Masa va crăpa, iar Moartea însăşi va da înapoi."[*4]

Aşadar, Aslan este iarăşi viu, iar Edmund iese de sub stăpânirea Vrăjitoarei Albe. Dar aceasta nu e totul. Curtea castelului Vrăjitorii Albe este plină cu nar- nieni pietrificaţi, preschimbaţi în piatră de Vrăjitoare. In urma învierii sale, Aslan doboară porţile castelului, se năpusteşte în curte, suflă peste statui şi le aduce din nou la viaţă. In fine, trece cu armata de prizonieri eliberaţi prin porţile sfărâmate ale cândva impozantei fortăreţe, ca să lupte pentru libertatea Narniei. E un final de povestire dramatic şi deosebit de reconfortant.

Dar de unde vin ideile acestea? Toate sunt derivate din scrierile Evului Mediu - nu lucrări de teologie

academică, lucrări care oricum erau în general critice la adresa unor astfel de abordări profund vizuale şi dramatice, ci literatura religioasă populară a epocii, în care se poate observa predilecţia pentru povestiri despre felul în care Cristos îl păcăleşte şi îl învinge pe Satan.[25] Potrivit acestor teorii populare despre ispăşire, Satan era stăpânul de drept asupra oamenilor. Dumnezeu nu a putut smulge omenirea din mâinile lui Satan prin mijloace legitime. însă ce-ar fi dacă Satan ar abuza de autoritatea sa legitimă şi ar cere viaţa unei persoane nevinovate - precum Isus Cristos, care, ca Dumnezeu întrupat, era fără păcat?

Celebrele piese de teatru liturgic din Evul Mediu - de exemplu, ciclul de piese jucate la York în secolele XIV-XV - au dramatizat modul în care un Dumnezeu şiret şi iscusit l-a păcălit pe Satan să abuzeze de drepturile sale şi în acest fel să şi le piardă pe toate. Un Satan îngâmfat şi-a primit pedeapsa binemeritată, în strigătele de bucurie ale orăşenilor. O temă centrală a acestei populare abordări a ispăşirii era „Nimicirea Iadului” - o prezentare dramatică a felului în care Cristos cel înviat distruge porţile iadului, eliberându-i pe toţi prizonierii.[26] întreaga omenire este astfel eliberată prin moartea şi învierea lui Cristos. în Narnia, Edmund este primul dintre oamenii salvaţi de Aslan; ceilalţi sunt aduşi din nou la viaţă mai târziu, atunci când Aslan suflă peste statuile de piatră în castelul Vrăjitoarei.

Povestea spusă de Lewis în *Şifonierul\ leul şi vrăjitoarea* adună toate temele principale ale acestei piese medievale despre ispăşire: dreptul lui Satan asupra unei omeniri păcătoase; Dumnezeu care îl surclasează pe Satan graţie neprihănirii lui Cristos; distrugerea porţilor iadului şi eliberarea prizonierilor. Imaginile sunt preluate din celebrele scrieri religioase populare ale Evului Mediu, pe care Lewis le admira şi cu care se delecta.

Ce putem spune despre această abordare a ispăşirii? Cei mai mulţi teologi privesc oarecum amuzaţi această prezentare narativă a ispăşirii realizată de Lewis, considerând-o confuză şi neclară. Insă o astfel de reacţie trădează o lipsă de înţelegere atât a surselor folosite de Lewis, cât şi a intenţiilor sale. Celebrele piese liturgice medievale căutau să facă abstracţiunile teologice despre ispăşire accesibile, interesante şi mai ales *distractive.* Lewis şi-a adus contribuţia creativă individualizată la acest efort, însă rădăcinile istorice şi forţa imaginativă ale demersului său sunt cât se poate de clare.

CELE ŞAPTE PLANETE: SIMBOLISMUL MEDIEVAL ÎN NARNIA

Fiecare dintre cele şapte *Cronici ale Narniei* are propria identitate literară - „atmosfera” ei distinctă, care îi asigură locul în septet. Dar cum a reuşit Lewis să păstreze unitatea naraţiunii de ansamblu, şi totuşi să le confere volumelor individualitate proprie?

E o problemă clasică în istoria literară. Lewis trebuie să fi ştiut că Richard Wagner (1813-1883) a reuşit să păstreze unitatea tematică a ciclului său de opere *Inelul Nibelungilor* folosind motive muzicale care se reiau pe parcursul celor patru compoziţii care alcătuiesc drama, acţionând ca nişte fâşii care leagă întreagă ţesătura laolaltă. Dar Lewis ce a făcut?

Citind opera poetului elisabetan renascentist Edmund Spenser (cca. 1552- 1599), Lewis a înţeles importanţa unui element unificator, care i-a permis lui Spenser să îmbine intrigi, personaje şi aventuri complexe şi variate. *Faerie Queene* (1590-1596) a lui Spenser este o operă vastă, care, după cum a observat Lewis, îşi păstra unitatea şi coeziunea printr-un artificiu literar superb - unul pe care el însuşi avea să-l folosească în *Cronicile din Narnia.*

Despre ce artificiu este vorba? Pe scurt, în opinia lui Lewis, e vorba despre Laerie Land, care asigură un spaţiu care e „atât de vast şi de întins”, încât poate fi scena unor aventuri nenumărate, fără pierderea unităţii. „«Laerie Land» însăşi

asigură unitate - o unitate dată nu de intrigă, ci de ambianţă."[27] O naraţiune centrală conferă unitate celor şapte cărţi ale lui Spenser, asigurând în acelaşi timp spaţiu pentru „o sumedenie de povestiri" subordonate structurii centrale.

Universul Narniei este pentru naraţiunea lui Lewis ceea ce este Faerie Land pentru Spenser. Lewis şi-a dat seama că o povestire complexă poate degenera uşor într-un amestec de povestiri aleatorii. Intr-un fel sau altul, ele trebuie ţinute laolaltă. Probabil că nu e întâmplător faptul că există şapte cărţi care compun Cronicile din Narnia, asemănătoare ca structură - dar diferite în conţinut - cu *Faerie Qneene* a lui Spenser. Tărâmul Narniei îi permite lui Lewis să-i confere o unitate tematică septetului său. Insă cum a reuşit Lewis sâ-i dea fiecărui roman strălucirea lui literară distinctă? Cum s-a asigurat că fiecare parte constitutivă a *Cronicilor din Narnia* are propria ei identitate coerentă?

Criticii şi interpreţii lui Lewis au petrecut mult timp încercând să descifreze semnificaţia celor şapte romane despre Narnia. Dintre toate dezbaterile, cea mai interesantă caută răspunsul la întrebarea: de ce există *şapte* romane? S-au făcut numeroase speculaţii. Am notat deja că *Faerie Queene* a lui Spenser conţine şapte cărţi, fapt care poate sugera că Lewis îşi concepea propria lui lucrare ca fiind similară cu cea a clasicului elisabetan. Şi poate că aşa şi este - dar dacă e adevărat, asemănarea există doar între câteva aspecte punctuale, cum ar fi rolul Faerie Land-ului de a-i conferi unitate unei povestiri complexe. Sau poate că e o aluzie la cele şapte sacramente? Acest lucru este posibil - însă Lewis era anglican, nu catolic, deci nu recunoştea decât două sacramente. Sau poate e o aluzie la cele şapte păcate capitale? E posibil - însă orice încercare de a atribui romanelor păcate specifice, cum ar fi mândria sau pofta, pare dezamăgitor de forţată şi nefirească. De exemplu, care dintre *Cronicile din Narnia* evidenţiază cu precădere problema *lăcomiei*? In acest cimitir al interpretărilor neplauzibile, a răsărit de curând o alternativă - şi anume, că Lewis a fost influenţat de ceea ce marele poet englez de secol XVII, John Donne, numea „Heptarhia, cele şapte împărăţii ale celor şapte planete". Surprinzător, această ipoteză pare să se potrivească.

Ideea a fost înaintată pentru prima dată de Michael Ward, un specialist în Lewis de la Oxford, în 2008.[28] Subliniind importanţa pe care Lewis o dă celor şapte planete în studiile sale asupra literaturii medievale, Ward susţine că romanele narniene reflectă şi întruchipează caracteristicile tematice specifice concepţiei medievale „învechite" despre cele şapte planete. în concepţia precopernicană proprie Evului Mediu, Pământul era nemişcat; cele şapte „planete" gravitau în jurul
Pământului. Aceste planete medievale erau Soarele, Luna, Mercur, Venus, Marte, Jupiter şi Saturn. Lewis nu include Uranus, Neptun şi Pluto, întrucât acestea nu au fost descoperite decât în secolele XIX-XX.

Şi ce face Lewis totuşi? Ward nu susţine că Lewis se întoarce la o cosmologie precopernicană, nici că dă credit lumii ezoterice a astrologiei. Ideea este mult mai subtilă decât atât şi are un potenţial imaginativ fantastic. In concepţia lui Ward, Lewis vedea cele şapte planete ca făcând parte dintr-un sistem simbolic de o mare bogăţie poetică şi forţă imaginativă. Prin urmare, Lewis a preluat caracteristicile imaginative şi afective asociate în Evul Mediu cu fiecare dintre cele şapte planete, atribuindu-le în mod individual celor şapte romane, după cum urmează:

1. *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea: Jupiter*
2. *Prinţul Caspian'. Marte*
3. *Călătorie pe mare cu „Zori-de-zi Soarele*
4. *Jilţul de argint: Luna*
5. *Calul si băiatul'. Mercur*
6. *Nepotul magicianului'. Venus*
7. *Ultima bătălie'. Saturn*

De exemplu, Ward susţine că *Prinţul Caspian* trădează influenţa tematică a lui Marte.[29] Acest lucru poate fi observat cel mai bine pe două planuri. In primul rând, Marte era zeul războiului în Antichitate

(*Marş Gradivus).* Faptul poate fi lesne corelat cu preeminenţa limbajului, a imaginilor şi a temelor militare din acest roman. Cei patru copii Pevensie sosesc în Narnia „în mijlocul unui război” - „Marele Război de Eliberare”, cum i se spune mai târziu pe parcursul seriei, sau „Războiul Civil” în „Outline of Narnia History”[30].

Dar într-o fază anterioară a tradiţiei clasice, Marte fusese zeul vegetaţiei (cunoscut şi drept *Marş Silvanus),* asociat cu înflorirea pomilor, a dumbrăvilor şi a pădurilor. Luna martie, la începutul primăverii, perioada în care vegetaţia renaşte după iarnă, a fost numită după acest zeu. Mulţi cititori ai *Prinţului Caspian* au observat accentul pus pe vegetaţie şi copaci. Warm susţine că această asociere, care altfel ar fi cât se poate de neobişnuită, este perfect congruentă cu spectrul larg de idei asociate în tradiţia medievală cu Marte.

Dacă Ward are dreptate, Lewis a meşteşugit fiecare roman în funcţie de atmosfera asociată cu una dintre planetele din tradiţia medievală. Aceasta nu înseamnă neapărat că acest simbolism determină acţiunea fiecărui roman sau a seriei în ansamblul ei; doar ne ajută să înţelegem mai bine identitatea tematică şi tonul stilistic al romanelor individuale.

Consensul este că analiza realizată de Ward a deschis importante piste de cercetare a seriei Narnia, deşi discuţiile şi evaluările ulterioare probabil că vor duce la modificarea anumitor detalii ale acesteia. Este cert că geniul imaginativ al lui Lewis are un potenţial mult mai mare decât înţelegeau primii săi interpreţi. Dacă Ward are dreptate, Lewis va fi folosit teme culese din propriul domeniu de specialitate, literatura medievală şi renascentistă, pentru a le da *Cronicilor din Narnia* o coerenţă de ansamblu, asigurându-se în acelaşi timp că fiecare carte are individualitatea ei distinctă.

TĂRÂMUL UMBRELOR: PRELUCRAREA PEŞTERII LUI PLATON

„Totul e în Platon, totul e în Platon; Doamne, iartă-mă, ce-i mai învaţă pe copiii ăştia la şcoală!”[31] Lewis pune aceste cuvinte în gura Lordului Digory, din *Ultima bătălie*, care încearcă să explice faptul că „vechea Narnie”, care avusese un început şi un sfârşit istoric, era „doar o umbră sau o copie a Narniei adevărate, care a existat dintotdeauna şi exista veşnic”[32]. O temă esenţială în multe dintre scrierile lui Lewis este aceea că trăim într-o lume care este „umbra luminoasă” a ceva mult mai bun şi mai măreţ. Ideea se regăseşte atât în Noul Testament, sub diferite forme — în special în Epistola către Evrei -, cât şi în marea tradiţie literară şi filosofică ce porneşte de la filosoful grec clasic Platon (cca. 424-348 Î.Hr.).

Vedem tema dezvoltată în *Ultima bătălie*, punctul culminant al poveştii despre Narnia. Lewis ne invită să ne imaginăm o încăpere cu o fereastră care dă înspre o vale frumoasă ori un peisaj marin de mare întindere. Pe peretele de vizavi stă agăţată o oglindă. Imaginează-ţi că te uiţi pe fereastră, după care te întorci şi vezi aceeaşi imagine reflectată în oglindă. Care este relaţia dintre cele două moduri de a privi, întreabă Lewis?

Marea din oglindă sau valea din oglindă erau într-unfel aidoma celor reale: şi totuşi, în acelaşi timp se deosebeau de acestea - fiind mai profunde, mai minunate, mai asemănătoare cu locurile dintr-un basm; un basm pe care nu l-ai auzit niciodată, dar pe care ţi-ar plăcea mult să-l cunoşti. Deosebirea dintre vechea Narnie şi noua Narnie era lafel. Cea nouă era o ţară mai profundă; stâncile, florile, iarba dădeau de înţeles, prin înfăţişarea lor, că înseamnă mai midt decât par.[33]

Trăim în tărâmul umbrelor, în care auzim ecoul muzicii din rai, zărim cu- lorile-i intense, simţim miresmele-i delicate în aerul pe care îl respirăm. însă nu acestea sunt lucrul real; acestea nu sunt decât semne, pe care prea uşor le confundăm cu lucrul concret înspre care ele arată.

Imaginea unei oglinzi îl ajută pe Lewis să explice deosebirea dintre vechea Narnie (care trebuie să treacă) şi noua Narnie. însă probabil că cea mai făţiş pla- toniciană imagine folosită de Lewis apare în *Jilţul de argint* - Peştera lui Platon. în dialogul său *Republica,* Platon le cere cititorilor să-şi imagineze o peşteră întunecată, în care trăiesc de când s-au născut un grup de oameni. Toată viaţa şi-au petrecut-o

înăuntru şi nu cunosc nicio altă lume. La un capăt al peşterii arde un foc puternic, de unde aceştia primesc lumină şi căldură. Flăcările focului proiectează umbre pe pereţii peşterii. Oamenii privesc umbrele profilate pe peretele din faţa lor, întrebându-se ce reprezintă ele. Pentru cei care locuiesc în peşteră, singura lume pe care o cunosc este o lume a umbrelor mişcătoare. Singura realitate pe care aceştia o cunosc este aceea pe care o pot vedea în peştera întunecată. Dacă există o lume în afara peşterii, e o lume pe care ei nu o cunosc şi nu şi-o pot imagina. Nu ştiu decât despre umbre.

Lewis preia ideea prin distincţia sa între „Lumea-de-Deasupra” şi „Lumea- de-Dedesubt” în *Jilţul de argint.* Locuitorii din Lumea-de-Dedesubt - la fel ca oamenii din peştera lui Platon — nu cred că există o altă realitate. Când prinţul narnian vorbeşte despre o Lume-de-Deasupra luminată de un soare, Vrăjitoarea îl acuză că inventează lucruri neadevărate, copiind realităţile din Lumea-de- Dedesubt. Prinţul încearcă atunci să facă o analogie, pentru a-şi ajuta publicul să înţeleagă ideea sa:

- *Vezi lampa aia? E rotundă, galbenă şi luminează toată camera; şi, să nu uităm, atârnă de tavan. Ei bine, ceea ce numim noi soare seamănă cu lampa asta, doar că e mai mare şi mai strălucitor. Luminează toată Lumea-de-Deasupra şi stă atârnat pe cer.*
- *Şi de ce e atârnat? întrebă Vrăjitoarea; după care, în timp ce se gândeau toţi cum să-i răspundă, adăugă cu acelaşi râs plăcut şi argintiu: Vedeţi? Când încercaţi să vă gândiţi clar la ce este acest soare, constataţi că nu ştiţi să-mi explicaţi. Nu sunteţi în stare să-mi*

spuneţi decât că seamănă cu o lampă. Soarele vostru e un vis; şi nu există nimic în visul acesta care să nu fie copiat după lampă. Lampa este lucrul real; soarele e doar o poveste, un basm de copii.[34]

In momentul acela intervine Jill: dar ce spui de Aslan? El e un *led.* Vrăjitoarea, mai puţin încrezătoare de data aceasta, îi cere lui Jill să-i vorbească despre lei. Cum arată? Păi, sunt pisici mari! Vrăjitoarea începe să râdă. Un leu nu este decât o pisică imaginară, mai puternică şi mai mare decât o pisică adevărată. „Remarcaţi că nu puteţi plasa nimic în fantasmagoria voastră, fără să copiaţi lucrul acela din lumea reală, această lume a mea, care este singura lume.”[35]

Cei mai mulţi cititori vor zâmbi când vor citi acest fragment, conştientizând modul în care un argument filosofic care în aparenţă este foarte sofisticat poate fi invalidat datorită contextului în care Lewis îl situează. Insă Lewis a preluat ideea de la Platon - folosindu-i pe Anselm de Canterbury şi Rene Descartes ca intermediari - prezentând astfel o idee profund creştină cu ajutorul înţelepciunii filo- sofiei greceşti.

Neîndoios, Lewis ştia că Platon a fost citit prin numeroase lentile interpretative — Plotin, Augustin, Renaşterea fiind doar cele cu care era el însuşi era cel mai familiarizat. Cititorii volumelor *Allegory of Love, The Discarded Image, English Literature in the Sixteenth Century* ale lui Lewis şi *Images of Life* de Spenser vor fi la curent cu faptul că Lewis evidenţiază frecvent influenţa profundă pe care Platon şi neoplatoniştii care i-au urmat au exercitat-o asupra autorilor creştini din Evul Mediu şi din Renaştere deopotrivă. Meritul lui Lewis este acela de a fi prelucrat şi integrat motive şi imagini platoniene în literatura pentru copii într-un mod atât de natural, încât doar câţiva tineri cititori (sau poate chiar niciunul) vor fi conştienţi de lecţiile implicite de filosofie sau de rădăcinile filosofice ale Narniei. Aceasta face parte din tactica lui Lewis de a lărgi mintea celor tineri prin expunerea la asemenea idei prezentate într-o formă accesibilă şi imaginativă.

PROBLEMA TRECUTULUI ÎN NARNIA

Toţi cei care citesc *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* pentru prima dată sunt de regulă impresionaţi de imaginile medievale - curţile regale, castelele şi cavalerii curajoşi. Toate acestea sunt foarte diferite de lumea anului 1939 din care pleacă cei patru copii - sau de lumea cititorilor de mai târziu. Oare Lewis îşi îndeamnă cititorii să se refugieze în trecut, pentru a scăpa de realităţile vieţii moderne?

Indiscutabil, sunt aspecte în care Lewis preferă trecutul în locul prezentului. De exemplu, scenele de luptă tind să sublinieze importanţa curajului şi a tenacităţii în înfruntările directe. Lupta este o înfruntare directă, faţă-n-faţă între adversari nobili şi demni, în care moartea este un mijloc regretabil, dar necesar de asigurare a victoriei. Deosebirea este uriaşă între acest gen de lupte şi experienţa războiului trăită de Lewis pe câmpurile din jurul Arrasului, la sfârşitul anului 1917 şi începutul lui 1918, unde nişte maşinării impersonale azvârleau explozibil ucigaş de la distanţă, spulberând camarazi şi duşmani deopotrivă. Nu există nimic brav şi demn în artileria modernă sau în puştile automate. Rareori vezi pe cine ai omorât.

Insă Lewis nu le cere cititorilor să se retragă într-o reconstituire nostalgică şi imaginativă a Evului Mediu, darămite să ne întoarcem la valorile şi ideile de atunci. In schimb, ceea ce Lewis ne propune este un mod de gândire cu ajutorul căruia ne putem evalua propriile idei, înţelegând că ele nu sunt neapărat „mai bune” doar fiindcă sunt mai recente. în seria Narnia, Lewis înfăţişează un mod de viaţă şi de gândire în care toate elementele se îmbină perfect într-un model unic, armonios şi complex al Universului - „imaginea abandonată”, pe care Lewis o reia în multe dintre scrierile sale academice. Procedând astfel, ne invită să ne reevaluăm tiparele curente de gândire şi să ne întrebăm dacă nu cumva am pierdut ceva pe drum, care încă poate fi recuperat.

Insă există o problemă. Cititorii de astăzi ai *Cronicilor din Narnia* sunt nevoiţi să facă un dublu efort de imaginaţie - să îşi imagineze nu doar Narnia, ci şi lumea din care provin primii ei patru vizitatori, o

lume condiţionată de premisele sociale, speranţele şi temerile Marii Britanii la finalul celui de-Al Doilea Război Mondial. Câţi dintre cititorii de azi ai cărţii *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* - în timp ce surâd gândindu-se la tentaţia pe care rahatul turcesc o reprezenta pentru Edmund (şi poate se întreabă ce delicatestă misterioasă o fi fiind) - ştiu că raţionalizarea dulciurilor a fost suspendată în Marea Britanie abia în februarie 1953, la patru ani după scrierea cărţii?

Belşugul neostentativ al ospăţurilor narniene contrastează puternic cu austeritatea postbelică din Marea Britanie, unde criza afecta până şi alimentele de bază. Ca să înţelegem impactul real al seriei întregi asupra cititorilor iniţiali, trebuie să păşim atât într-o lume apusă, cât şi într-una imaginară.

Pe alocuri, demersul acesta le pune probleme cititorilor contemporani. Dificultatea cea mai evidentă are de-a face cu copiii din *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* care sunt toţi fete şi băieţi englezi, de culoare albă, provenind din mica burghezie şi având o exprimare uşor bombastică. E posibil ca exprimarea personajelor lui Lewis să le fi părut şi cititorilor de la începutul anilor ’50 puţin pretenţioasă şi nefirească. Mulţi cititori de astăzi au nevoie de un dicţionar cultural ca să înţeleagă jargonul şcolăresc al lui Peter.

O problemă şi mai mare este faptul că anumite moravuri sociale specifice micii burghezii engleze din anii ’30 şi ’40 - şi, uneori, moravurile specifice copilăriei lui Lewis însuşi din anii ’IO - sunt adânc întipărite în romanele Narnia. Chestiunea cea mai vizibilă vizează statutul femeilor. Este în mod evident nedrept să îl criticăm pe Lewis pentru incapacitatea sa de a anticipa atitudinile culturale occidentale ale secolului XXI în această problemă. Totuşi, unii susţin că Lewis le-a distribuit roluri secundare personajelor sale feminine în tot ciclul Narniei, şi că şi-ar fi dorit ca Lewis să iasă din tiparul rolurilor tradiţionale de gen specifice vremii.

Cazul lui Susan este de regulă discutat separat. După ce joacă un rol important în *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* Susan dispare complet în volumul final, *Ultima bătălie.* Philip Pullman, unul dintre cei mai vocali critici contemporani ai lui Lewis, susţine că Susan „a fost trimisă în iad, fiindcă începeau să o preocupe hainele şi băieţii”[36]. Ostilitatea încrâncenată a lui Pullman faţă de Lewis îl împiedică să realizeze o analiză obiectivă bazată pe dovezi concrete. Aşa cum toţi cititorii ciclului Narnia ştiu, Lewis nu afirmă nicăieri că Susan este „trimisă în iad”, darămite că aceasta ar fi din pricina preocupării ei pentru „băieţi”.

Cu toate acestea, Susan ilustrează o îngrijorare pe care anumiţi comentatori recenţi au exprimat-o faţă de povestirile din ciclul Narnia - şi anume, toate tind să favorizeze personajele masculine. Am fi avut oare o altă Narnie dacă Lewis ar fi întâlnit o Ruth Pitter sau o Joy Davidman în anii ’30?

Oricare ar fi răspunsul la această întrebare, trebuie să fim corecţi faţă de Lewis. In ciuda predominanţei rolurilor sociale masculine în contextul cultural al lui Lewis, rolurile bazate pe apartenenţa de gen par să fie distribuite în mod echilibrat în *Cronicile din Narnia.* Dacă în Narnia se poate vorbi despre un personaj

principal din rândul oamenilor, acela e în mod sigur repartizat unei fete. Lucy este protagonista în *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.* E prima care pătrunde în Narnia şi primul om care se apropie de Aslan.Tot ea joacă rolul principal în *Prinţul Caspian,* rostind ultimele cuvinte ale dialogului uman de la sfârşitul *Ultimei bătălii.* In timpul anilor ’40, când au fost scrise *Cronicile din Narnia,* concepţia lui Lewis despre rolurile sociale masculine şi feminine era novatoare; astăzi a rămas uşor în urmă - însă nu cu mult, aşa cum lasă criticii să se înţeleagă.

Insă acum a venit vremea să părăsim tărâmul imaginar al Narniei şi să ne întoarcem în lumea reală a Oxfordului, la începutul anilor ’50. După cum notam anterior, Lewis era din ce în ce mai izolat şi mai asediat. Ce putea face?

Note

1. Vezi nota 6.
2. „Totul a început cu o imagine”, în *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,* 89-90.
3. Viaţa lui Aii Pasha din Tepeleni, Vizieul Epirului: Supranumit Aslan sau Leul (n.tr.).
4. Scrisoare către Carol Jenkins, 22 ianuarie 1952; *Letters,* voi 3,160.
5. *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea, 180.*
6. Vezi lista cu cele zece cărţi identificate de Lewis în 1962, anul de dinaintea morţii sale: *Christian Century,* 6 iunie 1962.
7. *Surprins de bucurie, 253.*
8. *Problema durerii, 338-343.*
9. Kenneth Grahame, *Vântul prin sălcii,* trad. Frida Papadache, Bucureşti, RAO, 1995, 179.
10. Ibid., 177. Acest pasaj este omis în anumite ediţii moderne ale povestirii clasice a lui Grahame.
11. *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea, 70.*
12. Ibid.
13. „The Weight of Glory”, în *Essay Collection,* 98-99.
14. *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea,* 81. Vezi comentariul excelent al lui Wiliams, *The Lion's World,* 49-71.
15. Bertrand Russell către Colette O’Niel, 21 octombrie 1916; Bertrand Russell,
The Selected Letters of Bertrand Russell, ed. Nicholas Griffm, voi. 2, The Public Years 1914-1970 (Londra: Routledge, 2001), 85.

16. *Călătorie pe mare cu „Zori-de-zi",* trad. Irina Negrea, Bucureşti, RAO, 2005,249.
17. în ceea ce priveşte filmul, vezi Christopher Deacy, „Screen Christologies: Evaluation of the Role of Christ-Figures in Film", *Journal of Contemporary Religion* 14 (1999): 325-338.
18. Mark D. Stucky, „Middle Earth's Messianic Mythology Remixed: Gandal's Death and Resurrection in Novei and Film", *Journal of Religion and Popular Culture* 13 (2006); Padley şi Padley, „From Mirrored Truth the Likeness of the True."
19. *Problema durerii, 395.*
20. *Broadcast Talks, 52.*
21. Ibid., 53-54.
22. *Şifonierul leul şi vrăjitoarea, 140.*
23. Ibid., 156.
24. Ibid., 161.
25. Vezi, de exemplu, C. William Marx, *The Devil's Rights and the Redemption in the Literature of Medieval England* (Cambridge: D.S. Brewer, 1995); John A. Alford, "Jesus the Jouster: The Christ-Knight and MedievalTheories of Atonement in Piers Plowman and the 'Round Table' Sermons", *Yearbook of Langland Studies* 10 (1996): 129-143.
26. Vezi Karl Tamburr, *The Harrowing of Hell in Medieval England* (Cambridge: D.S. Brewer, 2007).
27. *English Literature in the Sixteenth Century, 380.*
28. Ward, *Planet Narnia,* 3-41.
29. Ibid., 77-99.
30. O schiţă a istoriei Narniei (n.tr.).
31. *Ultima bătălie,* trad. Irina Negrea, Bucureşti, RAO, 2005,234.
32. Ibid., 233.
33. Ibid., 233.
34. *Jilţul de argint,* trad. Irina Negrea, Bucureşti, RAO, 2005,183-184.
35. Ibid., 186.
36. John Ezard, „Narnia Books Attacked as Racist and Sexist", *The Guardian,* 3 iunie 2002. Pullman nu a pomenit-o cu numele pe Susan, referindu-se doar la „o fată" din povestea Narniei.

I

PARTEA A PATRA

CAMBPIDGE

CAPITOLUL 13
1954-1960
MUTAREA LA CAMBRIDGE: MAGDALENE COLLEGE

Pentru prietenii săi, era limpede că Lewis nu se încadra uşor în peisajul oxfordian postbelic. Lewis însuşi era conştient, spre nefericirea lui, că devenise o figură izolată acolo la începutul anilor ’50. Cel puţin în trei rânduri i se refuzase o catedră plină. Relaţiile dintre profesori erau de multe ori încordate şi dezagreabile. Corespondenţa lui Lewis din luna mai 1954 vorbeşte deschis despre o „criză” în cadrul Facultăţii de Engleză a Universităţii Oxford şi mărturisea: „sunt tentat de mai multe ori pe zi să mă las pradă urii”[1].

Cu un an înainte, membrii Facultăţii de Engleză de la Oxford votaseră extinderea programei pentru studenţii la licenţă şi la perioada cuprinsă între anii 1830 şi 1914, pentru a le permite în acest fel studenţilor oxfordieni să studieze literatura epocii victoriene. Privind în urmă, mulţi ar considera această evoluţie absolut normală, mai ales în lumina creativităţii literare a acelei epoci. Cu toate acestea, era o evoluţie contestată vehement de Lewis şi, cu mai puţină vehemenţă, de J.R.R. Tolkien. încercarea Facultăţii de Engleză de a schimba status quo-ul - în final, nereuşită - a fost totuşi îngrijorătoare pentru Lewis, adăugând la sentimentul său de izolare în cadrul Oxfordului. Facultatea de Engleză îi privea tot mai favorabil pe „modernişti”, lăsându-l pe Lewis periculos de singur.

Cu toate că ciclul Narnia - scris în timpul ultimilor ani petrecuţi de Lewis la Oxford, între 1949 şi 1954 - s-a dovedit a fi un succes răsunător, corespondenţa sa arată că Lewis simţea că se află la un nivel scăzut de creativitate artistică între anii 1949-1950. în vreme ce scrisorile sale indică cel puţin o revitalizare parţială a energiei sale creatoare spre sfârşitul anului 1951, Lewis a rămas pentru destulă vreme într-o stare de lâncezire imaginativă. în ciuda succesului comercial şi de imagine înregistrat, *Creştinism, pur şi simplu* nu era o carte nouă, ci doar prelucrarea a patru cicluri de prelegeri radio de la începutul anilor ’40. Cea mai importantă lucrare a lui Lewis din această perioadă rămâne *Eng/ish Literature in the Sixteenth Century, Excluding Drama* (1954)[2], un important studiu literar făcut după rigori academice, nu o creaţie artistică originală. Mai mult decât atât, scrierea acestei lucrări mamut îl epuizase, golindu-l de energia şi creativitatea care îl caracterizaseră când era ceva mai tânăr.

Mai e şi faptul că lucra prea mult. Afluxul de studenţi la Universitatea Oxford după război îi crea dificultăţi majore lui Lewis, povara seminariilor fiind foarte mare. Numărul de studenţi era în continuă creştere la Magdalen College. Pe parcursul anilor ’30, cifrele de şcolarizare erau relativ constante - în jur de patruzeci de studenţi - înainte să atingă cel mai scăzut nivel în anii războiului, 1939-1945. In 1940, colegiul avea şaisprezece studenţi la licenţă; în 1944, doar zece. După război însă, numărul studenţilor crescu exponenţial. în 1948 erau optzeci şi patru de studenţi; în 1952 erau şaptezeci şi şase.[3] Volumul de muncă al lui Lewis devenise insuportabil, fapt care îi stingherea vizibil scrisul şi munca de cercetare academică. Deşi BBC îi propusese noi emisiuni radiofonice, Lewis s-a văzut nevoit să refuze invitaţia din pricina îndatoririlor sufocante.[4]

Dar ce era de făcut? Unde altundeva să meargă? Nu părea să existe nicio cale de ieşire.

NOUA CATEDRA DE LA CAMBRIDGE

Fără ca Lewis să ştie, un posibil răspuns avea să răsară în urma schimbărilor de la principala rivală academică a Oxfordului - Universitatea Cambridge. Lewis fusese menţionat deja în presă ca un posibil candidat pentru catedra de engleză King Edward VII la Cambridge, după decesul lui Sir Arthur Quiller-Couch, survenit în luna mai 1944. Spre sfârşitul aceluiaşi an, se zvonea că Lewis primise oferta să preia prestigioasa catedră.[5] Nume importante din cadrul BBC

 îi scriseseră pentru a afla când urma să se mute la Cambridge.[6] Insă şi de această dată, speculaţiile nu s-au materializat. In final, catedra a fost ocupată în 1946 de către Basil Wiley (1897-1978), un venerabil om de litere şi istoric al ideilor.

La începutul anilor '50, Universitatea Cambridge avea una dintre cele mai bune facultăţi de engleză din lume. Figura cea mai proeminentă a universităţii era F.R. Leavis (1895-1978), a cărui metodă de critică literară era detestată de Lewis. însă Lewis nu era cunoscut la Cambridge. îşi făcuse duşmani - printre aceştia se număra Henry Stanley Bennett (1889-1972), profesor bursier al Emmanuel College şi conferenţiar universitar pentru limba engleză. Maestru al politicii universitare şi al comerţului cu cai, Bennett nu avea dubii în privinţa lucrului de care avea nevoie Facultatea de Engleză din Cambridge — o a doua catedră, pe lângă actuala catedră King Edward VII. Această nouă catedră, considera Bennett, trebuia să fie de literatură engleză medievală şi renascentistă. Probabil că ceea ce contează cel mai mult e faptul că lui Bennett îi era foarte clară identitatea viitorului ocupant: C.S. Lewis de la Oxford, un critic aprig, dar credibil al metodei lui Leavis. S-a dovedit că Bennett ştia destulă politică universitară încât să-şi transforme ideea în realitate.

Anunţul a fost făcut în data de 31 martie 1954, ultima zi pentru depunerea cererilor fiind 24 aprilie.[7] In 10 mai, Bennett împreună şi alţi şapte universitari cu vechime s-au întrunit pentru a alege primul profesor de engleză medievală şi renascentistă al Universităţii Cambridge, în cadrul unei întâlniri prezidate de vice-cancelarul Sir Henry Willink (1894-1973), care era totodată directorul Magdalene College. La alegeri au participat şi doi electori din Oxford: fostul tutore al lui Lewis de la University College, F.P. Wilson şi J.R.R. Tolkien, colegul şi (încă) prietenul lui Lewis.[8] Lewis nu aplicase pentru post. Comitetul hotărî însă să treacă peste această formalitate supărătoare. Decizia de a-i oferi postul lui Lewis a fost luată cu entuziasm, în unanimitate; Helen Gardner - la vremea aceea profesor bursier de engleză la St. Hilda's College, în Oxford - era a doua opţiune.[9]

Willink i-a scris el însuşi lui Lewis, pentru a-i oferi postul, subliniind importanţa deosebită a acestuia. Electorii, declară el, „cu infinită căldură şi sinceritate au plăcerea de a te invita să devii primul titular a ceea noi considerăm că va fi o catedră de mare valoare în universitate."[10] Beneficiile postului pentru Lewis erau clare. Mutarea la Cambridge nu numai că îl scăpa de o situaţie pe care se ştie că o găsea foarte dificilă, dar îl degreva de responsabilitatea de a le preda studenţilor

înscrişi în programul de licenţă, lăsându-i astfel mai mult timp pentru cercetare şi scris. Ca să nu mai vorbim despre faptul că salariul urma să-i fie triplat.

Lewis îi răspunse lui Willink foarte repede, refuzând oferta.[11] Răspunsul său este derutant, atât prin promptitudinea cu care a fost dat, cât şi prin conţinut. Răspunsese la ofertă cu o grabă aproape impertinentă, enumerând motivele pentru care refuza postul, motive care nu păreau deloc convingătoare. Lewis preciza că nu e în măsură să se mute la Cambridge, fiindcă riscă să fie văduvit de serviciile grădinarului şi meşterului său, Fred Paxford. Şi, în plus, era prea bătrân pentru o catedră nouă; aveau nevoie de cineva mai tânăr şi cu mai multă energie.

Dar Lewis nu se obosi să ceară informaţii despre condiţiile noului post - nici măcar dacă i se cerea sau nu să-şi mute domiciliul în Cambridge, aspect cu adevărat important. Se pare că nu i-a trecut prin minte nici faptul că electorii din Cambridge ştiau ce vârstă are şi că nu era nimic neobişnuit într-o astfel de numire.

Willink nu s-a lăsat înduplecat de motivele neconvingătoare invocate de Lewis pentru refuzul său şi probabil că a fost uşor deranjat de promptitudinea cu care Lewis respinsese oferta făcută de Cambridge. I-a scris din nou lui Lewis, ru- gându-l să se gândească mai bine.[12] Din nou, Lewis refuză. Lui Willink nu-i mai rămânea nimic de făcut decât să îi ofere postul lui Helen Gardner.

Tolkien însă era făcut din alt aluat. In dimineaţa zilei de 17 mai, de faţă cu Warnie, luă la puricat motivele invocate de Lewis pentru a refuza numirea. Adevărata problemă, avea să descopere, era că Lewis înţelesese greşit cerinţele domiciliare pentru profesori impuse de Universitatea Cambridge.

Presupusese că trebuia să se mute cu căţel şi cu purcel la Cambridge, lăsând în urmă casa Kilns, pe Waxford şi pe Warnie, la care ţinea foarte mult.

Tolkien intuise corect că universitatea avea să accepte anumite concesii. Imediat după întâlnire, Tolkien redactă două scrisori. Mai întâi, îi explică lui Willink că Lewis trebuia lăsat să-şi păstreze casa din Oxford şi să aibă la dispoziţie o reşedinţă temporară la Cambridge, care să fie suficient de mare să găzduiască o mare parte a bibliotecii sale.[13] In al doilea rând, concepu o scrisoare confidenţială adresată lui Bennett, în care îşi exprimă încrederea că Lewis va ajunge în cele din urmă la Cambridge, în ciuda întorsăturii neaşteptate pe care o luaseră evenimentele. Trebuiau doar să aibă răbdare. în data de 19 mai, Lewis îi scrise personal lui Willink, pentru a-şi clarifica situaţia. Dacă, într-adevăr, i se dădea voie să-şi păstreze casa din Oxford şi să locuiască în Cambridge în timpul săptămânii, atunci lua în calcul această ofertă.

Dar era deja prea târziu. în 18 mai, Willink îi scrise lui Helen Gardner, a doua variantă a universităţii, pentru a-i oferi postul.[14] Cu o anumită întârziere, îl înştiinţă pe Lewis că universitatea era dispusă să-i permită lui Lewis să se întoarcă la Oxford la sfârşit de săptămână în timpul trimestrelor universitare, iar în vacanţe putea să locuiască exclusiv în Oxford. însă problema era acum de ordin academic. Willink îl informă că deja fusese trimisă o scrisoare către „varianta nr. 2”- Lewis nu cunoştea identitatea persoanei.[15] Subiectul era închis.

Sau nu? în data de 19 mai, profesorul Basil Willey - unul dintre electorii Universităţii Cambridge pentru noua catedră - i-a scris o misivă confidenţială lui Willink. Părea „foarte probabil” ca Helen Gardner să refuze postul care tocmai i se oferise.[16] Willey nu menţiona de unde îi parvenise informaţia şi nici nu-i explică de ce era atât de probabil ca Gardner să refuze oferta universităţii.[17] Dar avea dreptate.

După ce lăsă să treacă intervalul de timp care, potrivit cutumelor, dovedea că luase în serios oferta - ceea ce Lewis neglijase cu brio să facă -, Helen Gardner refuză politicos catedra în data de 3 iunie. Nu îşi motivă decizia. După moartea lui Lewis însă, Gardner a dezvăluit că auzise zvonuri că Lewis se răzgândise şi că voia catedra, dar şi că ea însăşi considera că el este titularul ideal.[18] Refuzul ei arăta că ştia cine avea să ocupe catedra ca urmare a deciziei sale. Uşurat şi totodată încântat de delicateţea diplomatică a lui

Gardner, Willink îi scrise din nou lui Lewis: „Varianta nr. 2 a refuzat, de aceea trag nădejde că, până la urmă, Universitatea Cambridge va obţine totuşi acceptul variantei nr. 1.” Aminti, de asemenea, că propriul său colegiu, Magdalene, va putea, cel mai probabil, să-i pună la dispoziţie apartamentul de care avea nevoie.[19]

A fost suficient. S-a ajuns la o înţelegere. Lewis acceptă să fie numit în fruntea noii catedre în 1 octombrie 1954, însă nu avea să îşi ocupe postul decât la 1 ianuarie 1955, luându-şi un interval de timp ca să îşi încheie socotelile în Oxford.[20] Plecarea lui Lewis de la Magdalen lăsa postul de profesor bursier vacant; acesta trebuia ocupat în cel mai scurt timp. Aliaţii săi din colegiu au decis repede pe cine ar fi vrut în loc. Cine altul ar fi fost mai potrivit să-i succeadă lui Lewis decât Owen Barfield?[21] însă propunerea acestora a fost respinsă, iar în locul lui Lewis a venit în cele din urmă Emrys L. Jones.

A fost mutarea la Cambridge o decizie chibzuită? Unii se îndoiau de acest lucru. John Wain, unul dintre studenţii lui Lewis de mai demult, spunea că era „ca şi cum ai lăsa o grădină de trandafiri uscată şi părăsită pentru un centru de cercetare horticolă din stepa Siberiana”[22]. Sensul comparaţiei lui Wain era de ordin ideologic, nu meteorologic. Nu se referea în primul rând la vânturile năprasnice dinspre Urali, care pot aduce un frig crâncen peste Cambridge iarna, ci la atitudinea rece, impersonală faţă de literatură care caracteriza Facultate de Engleză a Universităţii Cambridge la acea vreme. Lewis intra într-o groapă cu lei - o facultate care preţuia „teoria critică” şi trata textele drept „obiecte” pentru disecţii analitice, mai degrabă decât pentru delicii intelectuale şi îmbogăţire spirituală.

Alţii se gândeau că naveta pe care Lewis era obligat să o facă în timpul trimestrelor avea să îl epuizeze. S-a dovedit că Lewis nu a avut probleme să se adapteze la noul program. In timpul săptămânii locuia în confortabilele încăperi căptuşite cu lemn ale apartamentului său de la Magdalene College, urmând ca la sfârşit de săptămână să revină în Oxford, călătorind cu un tren direct între Cambridge şi gara Rewley Road din Oxford. Trenul era cunoscut în popor drept „Cantab Crawler”[23] (fiindcă se oprea în fiecare staţie şi parcurgea cei 128 de kilometri în trei ore) sau „Brain Line” (o variaţiune jucăuşă de la *main line*[24]*,* întrucât pe ruta respectivă călătoreau frecvent profesori ai celor două universităţi). Astăzi, nici linia, nici respectiva gară din Oxford nu mai sunt în uz.

Unii considerau că Lewis prea se străduise să se integreze în Magdalene College, pesemne trădându-şi temerile că nu va fi acceptat în noul său colegiu. Richard Ladborough, profesor bursier şi librarul Pepys al colegiului între 1949- 1972, credea că Lewis era prea dornic să fie acceptat la Magdalene, adoptând un ton grav şi o bonomie de „ţăran vesel” pentru a-şi masca timiditatea şi stângăciile sociale. E oare posibil ca timiditatea lui Lewis să fi fost interpretată în mod eronat drept agresivitate? In final însă, Lewis fu mai bine primit decât îndrăznise să spere.

La sfârşitul primului an calendaristic petrecut la Cambridge, Lewis putea să „declare mutarea la Cambridge un mare succes”. Magdalene College din Cambridge era un „loc mai mic, mai plăcut şi mai binevoitor” decât Magda- len College din Oxford. în comparaţie cu oraşul Oxford, care devenea tot mai industrializat, Cambridge era un târg „încântător de mic”, care-i permitea lui Lewis să facă „plimbări adevărate într-un decor rural”, oricând îi poftea inima. „Toţi prietenii îmi spun că arăt mai tânăr.”[25]

13.1 Magdalene College, Cambridge, vedere dinspre Râul Cam, în 1955.

RENAŞTEREA: CURSUL INAUGURAL DE LA CAMBRIDGE

*

Succesul înregistrat de Lewis cu ocazia prelegerii inaugurale de la Cambridge, ca cel dintâi profesor de Engleză Medievală şi Renascentistă, trebuie să-i fi influenţat buna dispoziţie. Lewis a ţinut cursul la ora 17:00, în cel mai mare amfiteatru pentru studii umaniste pe care Universitatea Cambridge îl avea la dispoziţie, cu ocazia împlinirii vârstei de cincizeci şi şase ani - luni, 29 noiembrie 1954 - pe când era încă stabilit în Oxford. S-au păstrat numeroase cronici ale prelegerii, fiecare dintre ele subliniind numărul mare de oameni care veniseră să îl audă pe Lewis şi să vadă o demonstraţie a remarcabilelor sale calităţi de conferenţiar.[26] BBC 3 luă foarte în serios ideea de a transmite în direct prelegerea - o cinste deosebită pentru un eveniment academic ca acesta.[27]

Subiectul tratat de Lewis a fost periodizarea istoriei literare, o chestiune pe care o abordase şi în alte prelegeri susţinute la Cambridge - o serie de opt cursuri săptămânale de literatură renascentistă susţinute în timpul trimestrului de iarnă în 1939, şi Prelegerile Clark de la Trinity College, în mai 1944. Lewis reitera o temă centrală a acelor prelegeri: „Renaşterea n-a avut loc niciodată.” Era o temă la care lucra de câţiva ani buni. Aşa cum îi scrise în 1941 lui Douglas Bush,

un specialist în Milton: „Intenţia mea este să *definesc* Renaşterea ca «un construct imaginar în care încape tot ceea ce acceptă un autor modern că s-ar fi petrecut în secolele XV-XVI».”[28]

Această afirmaţie provocatoare şi îndrăzneaţă necesită o nuanţare atentă. Obiecţia fundamentală a lui Lewis viza ideea deosebit de populară că o perioadă istorică numită „Renaştere” a repudiat credinţele şi obiceiurile învechite ale Evului Mediu, inaugurând o nouă epocă de aur în literatură, teologie şi filosofie. Acesta, susţinea el, era un mit născocit de nimeni altcineva decât de apărătorii Renaşterii. Lewis susţinea că dacă acest mit rămânea în continuare necontestat, mediul universitar se făcea vinovat de perpetuarea acestei interpretări ideologizate a istoriei literaturii engleze. In sprijinul tezei sale, Lewis îl cită pe istoricul de la Cambridge, George Macaulay Trevelyan (1876-1962), care fusese gazda Prelegerilor Clark de laTrinity College în 1944: „Spre deosebire de date, «perioadele» nu sunt fapte. Ele nu sunt decât concepţii formulate retrospectiv despre evenimente din trecut, utile pentru focalizarea tematică, care însă deseori predispun la erori de ordin istoric.”[29]

Lewis are perfectă dreptate în cel puţin câteva privinţe semnificative. Studii recente despre Renaşterea europeană au demonstrat că „identitatea [ei] narativă” a fost construită cu scopul expres de a-i sublinia mizele. Autorii renascentişti au creat noţiunea de „Ev Mediu” pentru a denumi şi denigra ceea ce ei considerau a fi o perioadă întunecată şi degenerată între strălucirea culturii clasice şi renaşterea şi recuperarea acesteia în timpul aşa-numitei Renaşteri. Lewis a subliniat cu îndreptăţire că istoria pur şi simplu nu poate fi configurată în funcţie de asemenea agende polemice, care căutau să diminueze continuitatea între cultura medievală şi cultura renascentistă. „Graniţa dintre cele două epoci a fost mult augmentată, dacă nu cumva a fost o plăsmuire a propagandei umaniste.”[30] Literatura Evului Mediu merita să fie tratată cu bunăvoinţă şi respect, nu să fie desconsiderată, în baza unei judecăţi superficiale, aşa cum sugera umanismul renascentist.

E important de notat că prelegerea lui Lewis era în primul rând despre „Renaştere”. Putem specula că Lewis a folosit prelegerea ca un mijloc de a se rein- venta? Să fi însemnat mutarea la Cambridge, cel puţin în mintea sa, o transformare a identităţii sale - o renaştere personală, o „naştere din nou”, o ieşire din cocon? Avea Lewis să devină un om *nou* în Cambridge, renunţând la anumite activităţi şi preocupări caracteristice ultimilor ani petrecuţi la Oxford? De exemplu, e de remarcat faptul că Lewis nu a scris nicio lucrare notabilă cu caracter apologetic în

 timpul petrecut la Cambridge. Scrierile sale cu caracter popular din acea perioadă

- cum sunt *Meditaţii la Psalmi*[31] şi *Cele patru iubiri* - reprezintă explorări ale unei credinţe deja asumate, nu demersuri de apărare a unui credinţe contestate.

Lewis nu se mai considera în primul rând un apologet preocupat să apere credinţa creştină în faţâ criticilor din afara Bisericii. Acum scopul său consta din sondarea şi relevarea profunzimilor credinţei creştine, spre beneficiul celor care deja credeau sau sunt aproape de credinţă. Această nouă strategie este prezentată limpede în primele pagini ale *Meditaţiilor la Psalmi*:

Aceasta nu este o lucrare de „apologetică". Nu voi căuta să-l conving pe necredincios de adevărul creştinismului. Mă adresez celor care deja cred acest lucru sau celor care sunt gata să-şi „suspende necredinţa" pe parcursul lecturii. Un om nu poate apăra întruna adevărul; mai trebuie să aibă uneori vreme să se şi hrănească din el.[32]

Această ultimă afirmaţie trebuie interpretată în lumina frecventelor mărturisiri ale lui Lewis, potrivit cărora apărarea ideilor creştine era o sarcină dificilă, care îl vlăguia de puteri (pagina 273). Pare să sugereze că ar avea nevoie să i se lase răgaz să *se şi bucure* de aceste idei, nu doar să fie silit să le apere constant.

Insă preocupările lui Lewis în perioada de la Cambridge vădesc mai degrabă o schimbare de accent, decât o modificare semnificativă - sau chiar totală

- a direcţiilor sale fundamentale. Lewis întruchipează o viziune asupra credinţei creştine în care mintea, inima, raţiunea şi imaginaţia conlucrează în mod creativ, având în vedere diverse tipuri de public. In timpul anilor '40 şi la începutul anilor '50, Lewis a scris lucrări de apologetică logică - cum ar fi *Despre minuni* şi *Creştinism, pur şi simplu* - în care construia o pledoarie raţională în favoarea credinţei creştine adresată necredincioşilor; spre sfârşitul anilor '50, Lewis s-a orientat înspre lucrări - de exemplu *Surprins de bucurie* - care tratau dimensiunile imaginative şi relaţionale ale credinţei, având ca destinatar un public creştin. Schimbarea publicului-ţintă reflectă poate schimbarea de percepţie a lui Lewis privind nevoile de moment; nu se poate însă vorbi despre o pierdere a viziunii comprehensive asupra credinţei creştine care devenise caracteristică pentru Lewis, văzută pentru prima dată în *The Pilgrims Regress* (1933).

Prelegerea inaugurală a lui Lewis de la Cambridge poate fi interpretată ca un exerciţiu de zugrăvire migăloasă a unei faţade intelectuale - nu în sensul unei

aparenţe amăgitoare şi inconsistente, ci în ideea configurării unei imagini publice. Aşa cum umanismul renascentist îşi dezvoltase propria poveste identitară, pe care Lewis o deconstruieşte cu măiestrie, tot aşa Lewis îşi construi propria imagine, punând bazele modului în care dorea să fie perceput. In mod ostentativ, declară că voia să fie considerat un „dinozaur intelectual", gata să atace „snobismul cronologic" al vremii. Cu toate că au fost unii care au interpretat prelegerea diferit - de exemplu, ca un manifest pentru revitalizarea creştinismului însuşi sau cel puţin a influenţei creştine în studiile literare -, controversa care a urmat s-a potolit în timp scurt.

Percepţia că Lewis era un „dinozaur" - o figură imensă, ale cărui valori şi metode de lucru nu sunt adecvate lumii moderne — a fost întărită prin schimbările la nivelul cutumelor universitare de la începutul anilor '50. Biblioteca personală a lui Lewis poartă semnele unor zeloase demersuri polemice. Adnotări şi sublinieri, uneori cu culori diferite, indică relecturi succesive ale unor texte deja parcurse. Istoricul britanic Keith Thomas (n. 1933) a făcut de curând o remarcă referitoare la obiceiurile de lectură ale Renaşterii engleze, notând importanţa adnotării ca mijloc de păstrare a ideilor şi a descoperirilor desprinse în urma unor perioade prelungite de interacţiune directă cu textul:

Cititorii renascentişti obişnuiau să marcheze pasajele importante prin sublinieri de text sau însemnări pe marginea paginii — echivalentul markerelor galbene pentru începutul epocii moderne. Potrivit lui John Brinsley, un autor iacobin specialist în pedagogie, „cărţile de căpătâi ale celor mai mulţi învăţaţi ai vremii şi ale studenţilor celor mai eminenţi" conţineau „linii subţiri sub [text] ori deasupra [lui]" sau „puncte sau diverse slove sau însemnări, care să readucă în memorie ceea ce aflaseră despre acel subiect".[33]

Thomas - care împărtăşeşte pasiunea lui Lewis pentru lectura atentă şi completă a surselor primare - remarcă şi el că am „devenit un fel de dinozaur". Cercetătorii de astăzi nu mai citesc cărţi din scoarţă în scoarţă; folosesc motoare de căutare ca să găsească pasaje sau cuvinte-cheie. Insă acest tip de cercetare îi împiedică adesea să vadă structurile de adâncime şi logica internă a textelor pe care le studiază, făcând mult mai puţin probabile „descoperirile neaşteptate şi fortuite". Aşa cum remarcă plin de mâhnire Thomas, adevărul trist este că ceea ce odinioară se învăţa într-o viaţă, printr-o_ acumulare lentă şi chiar dureroasă, acum „poate fi asimilat de către un student nu peste măsură de disciplinat în timpul unei singure dimineţi".

Nimeni dintre cei care au parcurs biblioteca personală a lui Lewis, din plin adnotată, nu se poate îndoi de intensitatea sau calitatea interacţiunii cu textele pe care le-a studiat. Lewis ilustrează în chip desăvârşit angajarea textuală minuţioasă pe care Thomas o laudă - dar pe care o crede a fi într-un declin ireversibil în urma progresului tehnologiei. Aşadar, este cercetarea literară o artă pe cale de dispariţie? Oare descriindu-se ca „dinozaur", Lewis se referea şi la metodele sale de cercetare, nu doar la rezultatele acesteia? Pare din ce în ce mai clar că Lewis aparţine unei epoci apuse pentru cercetare, mai cu seamă pentru metoda locuirii mentale a surselor primare, care se pare că nu a supravieţuit generaţiei sale.

In cele din urmă, Lewis s-a bucurat de o perioadă lungă şi fertilă la Cambridge, până când sănătatea precară l-a obligat să renunţe la catedră, începând cu luna octombrie a anului 1963. Potrivit informaţiilor pe care le deţin, Lewis a scris treisprezece cărţi şi patruzeci şi unu de articole în anii petrecuţi la Cambridge, fără să punem la socoteală nenumăratele recenzii şi câteva poezii, şi a editat trei colecţii de eseuri. Au existat şi controverse, bineînţeles, poate cea mai însemnată dintre ele fiind dezbaterea din 1960 cu F.R. Leavis şi adepţii săi privind valoarea criticii literare. Totuşi, perioada de la Cambridge - departe de a fi „Câmpia lipsei de griji" a lui Bunyan - a fost fără îndoială o oază de creativitate pentru Lewis, în timpul căreia s-au născut unele dintre cele mai importante lucrări ale sale, printre care *Till We Have Faces* (1956), *Meditaţii la Psalmi* (1958), *Cele patru iubiri* (1960), *An Experiment in Criticism* (1961) şi *The Discarded Image* (publicată postum, în 1964).

Insă perioada de la Cambridge a stat sub semnul unui eveniment din viaţa personală a lui Lewis, care a avut un impact semnificativ asupra scrierilor sale din acea perioadă. Lewis găsi un nou - şi deosebit de solicitant — stimul literar: Helen Joy Davidman.

O IDILĂ LITERARĂ: JOY DAVIDMAN ÎSI FACE INTRAREA

în ziua de luni, 23 aprilie 1956, fără surlele şi trâmbiţele unui anunţ oficial, C.S. Lewis se căsători cu Helen Joy Davidman Gresham, o doamnă americancă divorţată, cu şaisprezece ani mai tânără decât el, în cadrul unei ceremonii civile la Registrul de evidenţă a populaţiei din Oxford, pe strada St. Giles. Martorii ceremoniei au fost prietenii lui Lewis, Dr. Robert E. Havard şi Austin M. Farrer. Tolkien n-a fost prezent; avea să treacă ceva timp până când acesta urma să afle de căsătoria lui Lewis. Era, după Lewis, o simplă căsătorie de convenienţă, menită să-i asigure doamnei Gresham şi celor doi fii ai săi dreptul legal de a rămâne în Oxford, odată ce permisul de rezidenţă în Marea Britanie avea să expire în data de 31 mai 1956.

După o ceremonie scurtă, Lewis urcă în trenul de Cambridge şi îşi reluă programul obişnuit de cursuri săptămânale. Căsătoria nu părea să-i fi schimbat cu nimic viaţa. Cercul de prieteni apropiaţi ai lui Lewis nici nu aflase despre această modificare de statut. O ascunsese de ei. Cei mai mulţi dintre ei credeau că Lewis se obişnuise cu ideea de a rămâne burlac pentru restul vieţii.

Deci cine era această „doamnă Gresham”, cu care Lewis se căsătorise pe ascuns? Şi cum se ajunsese la căsătoria respectivă? Pentru a înţelege cursul evenimentelor, trebuie să ţinem seamă de influenţa pe care Lewis a exercitat-o asupra unui segment specific dintre cititorii săi - femeile inteligente, cu preocupări literare, care îl considerau pe Lewis atât un apologet convingător al credinţei creştine, cât şi un apărător entuziast şi persuasiv al rolului literaturii în dezvoltarea şi comunicarea învăţăturilor religioase.

O astfel de persoană a fost Ruth Pitter (1897-1992), o poetă engleză deosebit de talentată, căreia în 1937 i-a fost decernat Premiul Hawthornden pentru *A Trophy of ArmA*[4], volum publicat cu un an înainte. In timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, Pitter ascultase prelegerile radio de la BBC ale lui Lewis, pe care le găsi ca fiind o sursă de inspiraţie spirituală şi stimulare intelectuală. Pitter era deznădăjduită la acea vreme, fapt care aproape că o împinsese să se arunce de pe Podul Battersea în miez de noapte. Citindu-l pe Lewis însă deveni convinsă că lumea are totuşi sens. După cum avea să afirme ulterior, a redescoperit credinţa graţie lui Lewis.[35]

Fiind atât de influenţată de el, Pitter căută să-l întâlnească pe Lewis, folo- sindu-se în acest scop de prietenii pe care îi aveau în comun.[36] Il rugă pe Her- bert Palmer (1880-1961) să o ajute să pună la cale o întrevedere. în cele din urmă, Lewis o invită la un prânz festiv la Magdalen College, în data de 9 octombrie 1946. Avea să fie prima întâlnire de acest fel, dintr-o serie amplă, care a facilitat

 înfiriparea unei prietenii profunde şi a unei relaţii bazate pe respect reciproc. In 1953, Lewis i-a făcut cinstea, de care puţini s-au bucurat, de a-i permite să i se adreseze cu „Jack”în scrisorile sale. Potrivit prietenului şi biografului său, George Sayer, Lewis a făcut la un moment dat observaţia că, dacă ar fi tipul de bărbat care se vrea să se căsătorească, şi-ar fi dorit să o ia de soţie pe poeta Ruth Pitter.[37] Dar, deşi au fost unii care au văzut în Ruth Pitter sufletul-pereche al lui Lewis, relaţia nu a avut niciodată o dimensiune romantică.[38] Lucrurile au fost diferite însă în ceea ce o priveşte pe Joy Davidman.

Helen Joy Davidman s-a născut în New York în 1915, într-o familie de evrei est-europeni, care la acea vreme îşi abandonaseră religia. In septembrie 1930, la frageda vârstă de cincisprezece ani, începu să frecventeze Hunger College din New York City, luând cursuri de literatură engleză şi franceză. în timpul anilor petrecuţi la Hunter, Davidman se împrieteni cu viitoarea romancieră Bel Kaufman (n. 1911), cunoscută îndeosebi pentru bestsellerul său *Up the Down Staircase,* din 1965.[39] Kaufman menţionează faptul că Davidman avea tendinţa să se implice în relaţii amoroase cu „bărbaţi mai în vârstă”, în special cu bărbaţi „interesaţi în mod serios de literatură”[40]. Davidman însăşi era foarte talentată ca scriitoare, primind în perioada în care studia la Hunter Premiul Bernard Cohen pentru proză scurtă pentru lucrarea sa „Apostate”[41], bazată pe o poveste pe care i-o spusese mama ei despre Rusia secolului XIX. După ce obţinu un maşter în literatură engleză de la Universitatea Columbia în 1935, Davidman încercă să-şi construiască o carieră de scriitoare independentă.

Iniţial, lucrurile păreau să meargă bine. Câştigă prestigiosul Premiu Yale Younger Poets Series pentru placheta de poezii *Letter to a comrade,* publicată în 1938.[42] Apoi sosi invitaţia de a merge la Hollywood. în 1939, compania MGM, aflată în căutarea de noi talente, o recrută pe Davidman ca scenaristă pentru o perioadă de probă de şase luni, urmând să primească cincizeci de dolari pe săptămână. în acel interval, Davidman a lucrat la patru scenarii. Cum niciun scenariu n-a fost agreat de către MGM, fu trimisă înapoi în New York. Aici se preocupă să-şi îmbunătăţească scrisul şi începu să-şi câştige singură traiul, lucrând pentru Partidul Comunist.

Ca mulţi alţii din perioada Marii crize economice a anilor ’30, Davidman devenise atee şi comunistă, crezând că acţiunea socială radicală era singura soluţie la problemele economice ale Americii. Se căsători cu Bill Gresham, comunist şi

scriitor şi el, care luptase de partea socialiştilor în Războiul Civil Spaniol. Au avut o căsnicie şubredă. Gresham era predispus la depresie şi alcoolism. în plus, avea şi amante. în februarie 1951, căsătoria lor era într-un grav impas.

La acea dată însă, viaţa lui Davidman tocmai luase o întorsătură neaşteptată. După ce „sorbise cu nesaţ din potirul ateismului", Davidman se întâlni dintr-oda- tă şi în mod neaşteptat cu Dumnezeu la începutul primăverii lui 1946. Intr-o descriere din 1951 a acelui eveniment dramatic, Davidman arăta că Dumnezeu o „pândea" de multă vreme, aşteptând momentul oportun ca să o atace pe nepregătite. Dumnezeu „Se apropie atât de încet, încât nici n-am ştiut că era aproape. Apoi, dintr-odată, îmi ieşi în cale."[43]

După ce II întâlni pe Dumnezeu, Davidman începu să exploreze noul univers al credinţei sale. Călăuza sa principală era un autor britanic, care recent ajunsese celebru în America - C.S. Lewis. *Marea despărţire, Despre minuni* şi *Scrisorile lui Zgândărilă* deveniră pentru ea poarta spre o credinţă robustă şi bogată din punct de vedere intelectual. Insă în vreme ce majoritatea căutau sfatul lui Lewis, Davidman îi căuta sufletul.

în 1998, într-o serie de articole din presă prilejuite de centenarul naşterii lui Lewis, fiul cel mic al lui Davidman, Douglas Gresham, a afirmat că mama sa pornise spre Anglia cu un scop precis în minte: „să-l seducă pe C.S. Lewis"[44]. Deşi la acea vreme au fost unii care au criticat afirmaţia, astăzi tot mai mulţi sunt de părere că Douglas Gresham a descris destul de corect situaţia.[45]

Intenţia lui Davidman de a-l seduce pe Lewis este confirmată de o culegere de lucrări lăsate prin testament, de către Jean Wakeman, prietena cea mai bună a lui Davidman în Anglia, Centrului Marion E. Wade, cea mai de seamă instituţie care se ocupă de cercetarea operei lui Lewis, din cadrul Wheaton College, Illinois, în 2010.[46] Respectivele documente includ patruzeci şi cinci de sonete scrise de către Davidman pentru Lewis în perioada 1951-1954. Aşa cum remarca Don King, aceste sonete surprind intenţia lui Davidman de a se întoarce în Anglia după întâlnirea iniţială cu Lewis şi de a cultiva o relaţie mai apropiată cu el. Douăzeci şi opt dintre aceste sonete prezintă în detaliu eforturile lui Davidman de a construi relaţia dorită. Lewis este descris drept o persoană rece, un aisberg pe care Davidman avea de gând să îl topească printr-un amestec ameţitor de rafinament intelectual şi farmec. Dar deja anticipăm prea mult, chiar dacă aceste detalii descriu contextul adecvat al evoluţiilor ulterioare.

Unii dintre apropiaţii lui Davidman din America înţeleseseră despre ce era vorba. Renee Pierce, verişoara lui Davidman, era convinsă că aceasta începuse să se îndrăgostească de Lewis în jurul anului 1950, deşi nu îl întâlnise - sau văzuse - încă.[47] Dar cum putea Davidman să îl „seducă" pe Lewis? Pentru început, trebuia să ia legătura cu el şi să îl întâlnească. Dar cum?

Spre bucuria lui Davidman, soluţia se ivi curând. La acea vreme, Chad Walsh era cunoscut a fi principalul specialist american în opera lui Lewis. După ce se împrieteni cu Walsh, Davidman îi ceru acestuia un sfat despre cum s-ar putea împrieteni cu Lewis. Drept urmare, Davidman îi scrise lui Lewis în ianuarie 1950 şi primi un răspuns promiţător şi antrenant. Ea continuă să îi scrie. El continuă să îi răspundă.

încurajată, Davidman porni cu vaporul spre Anglia, sosind în data de 13 august 1952, cei doi fii ai săi - David şi Douglas - rămânând cu tatăl lor. Verişoara ei, Renee se duse să îl ajute pe Bill, soţul ei, să îngrijească de copii. Scopul declarat al vizitei lui Davidman - finanţată de părinţii ei - era să o viziteze pe prietena sa prin corespondenţă Phyllis Williams şi totodată să termine de scris *Smoke on the Mountain*[48], o interpretare contemporană a celor Zece Porunci. Adevăratul ei obiectiv era să se împrietenească cu Lewis.

Pe parcursul acestei vizite prelungite în Anglia, Davidman începu o corespondenţă care în final s-a soldat cu două prânzuri luate în Oxford cu Lewis şi câţiva dintre prietenii săi. Oare avea Lewis idee ce se petrecea în universul sentimentelor lui Joy? Cât de uşor putea fi cucerit? Este interesant de notat că Lewis

venea însoţit de colegi la aceste prânzuri. Cuvântul *chaperon*[49] nu era niciodată menţionat, însă acesta era rolul pe care ei îl îndeplineau. Când Warnie - însoţitorul desemnat pentru unul dintre aceste prânzuri luate la Magdalen College - a fost la un moment dat indisponibil, Lewis nu ezită să îl înlocuiască cu George Sayer. E limpede că Davidman găsea întâlnirile a fi de un real succes şi deosebit de interesante. Lewis părea dispus să permită dezvoltarea prieteniei. Davidman făcea toate mutările necesare; Lewis nu-i stătea împotrivă. Până la acest punct, relaţia lui Davidman cu Lewis semăna foarte mult cu relaţia acestuia cu Ruth Pitter.

E posibil ca Lewis să se fi simţit în siguranţă în compania admiratoarei sale, pe care o prezenta cercului său de prieteni drept „doamna Gresham". Mai târziu, Davidman luă prânzul cu Lewis în Londra, la începutul lunii decembrie, prilej pentru o altă invitaţie, şi anume aceea de a petrece Crăciunul şi Anul Nou

cu Lewis şi Warnie la Casa Kilns. Acea experienţă, i-a mărturisit ea ulterior lui Walsh, o transformă într-o „anglo-maniacă pătimaşă”, disperată să se „strămute”[50]. Să-l fi văzut pe Lewis ca pe un mijloc prin care această „strămutare” devenea realizabilă? Avea să fie Lewis cavalerul în armură strălucitoare, care o eliberează pe această domniţă din braţele soţului ei mârşav, într-un gest nobil de iubire curtenească? Dovezile sprijină ipoteza că Lewis era pregătit să joace un astfel de rol, mai ales atunci când Davidman îi înmâna o scrisoare de la soţul ei, prin care acesta o înştiinţa că avea de gând să se căsătorească cu verişoara ei, Renee.

Davidman s-a întors în America în data de 3 ianuarie 1953, pentru a rezolva situaţia creată. Deja la sfârşitul lunii februarie, cei doi au decis să divorţeze. în tot acest timp, Davidman a păstrat legătura cu Lewis. Potrivit dosarului ei de imigrare, Davidman s-a întors în Anglia în data de 13 noiembrie 1953, împreună cu cei doi fii ai săi, Douglas şi David, care la acea vreme aveau opt, respectiv nouă ani - o decizie care l-a rănit profund pe Bill Gresham. Această evoluţie necesită însă un comentariu mai amplu. De ce să te muţi în Anglia, o ţară în care nu aveai nicio rudenie? Părinţii ei erau amândoi în viaţă; aceştia au venit să o viziteze în Londra în octombrie 1954. De ce nu ai rămâne în Statele Unite, unde traiul era mai ieftin, iar oportunităţile de angajare mult mai numeroase?

Mulţi au susţinut că răspunsul era unul singur: Davidman era convinsă că va fi sprijinită financiar de Lewis. Documentele ei de imigrare specificau clar că avea drept de şedere în Marea Britanie atâta vreme cât „nu efectua muncă plătită sau neplătită”[51]. îi înscrise pe amândoi băieţii la Şcoala Dane Court din Pyrford, Sur- rey (care s-a închis în 1981). Avea nevoie de bani. E foarte probabil (deşi nedovedit) ca Lewis să fi acoperit majoritatea cheltuielilor lui Davidman şi taxele şcolare, sub protecţia anonimatului, prin intermediul „Agapony Fund”, o fundaţie caritabilă înfiinţată în 1942 de către Owen Barfield, cu scopul administrării a unei părţi din veniturile lui Lewis provenite din drepturile de autor.[52] E limpede că Warnie nu ştia despre acest aranjament.

însă povestea nu e completă încă. Dorinţa lui Davidman de a rămâne în Anglia a fost, în parte, alimentată de îngrijorarea privind şansele ei de angajare odată întoarsă acasă. Febra Războiului Rece cuprindea întreaga Americă, întreţinută de testele nucleare efectuate de ruşi şi de Războiul din Coreea (1950-1953). în mod sigur, Davidman şi-a dat seama că trecutul ei comunist, pe care nu a încercat niciodată să-l ascundă, avea să-i diminueze drastic şansele de a găsi o slujbă în Hollywood sau în media americană. Comisia House Un-American Activities

- o comisie de cercetare de pe lângă Camera Reprezentanţilor din Statele Unite
- era deosebit de activă în identificarea celor cu afinităţi sau influenţe comuniste, în special dacă lucrau în media. In cele din urmă, mai bine de trei sute de artişti cu presupuse simpatii şi legături comuniste - printre care regizori de film, comentatori radio, actori şi mai ales scenarişti - au fost trecuţi pe lista neagră, fiind boicotaţi de către studiourile hollywoodiene.[53]

Trecutul părea să o urmărească pe Davidman. Cine putea trece cu vederea faptul că fusese membră a partidului comunist? Sau contribuţiile din publicaţiile acestuia, ca de pildă, revista *New Masses*? Avea puţine şanse să obţină un post de scenarist la Hollywood sau să aibă succes ca scriitoare oriunde pe teritoriul Ame- ricii. Convingerea lui Davidman cum că viitorul ei ca scriitoare era în afara Statelor Unite este întru totul legitimă, dat fiind contextul politic al vremii.

Relaţia lui Davidman cu Lewis luă un nou avânt în 1955, când ea se mută împreună cu copiii într-o casă cu trei dormitoare, la adresa Old High Street numărul 10 din Headington, aproape de casa Kilns. Lewis se ocupă de găsirea locuinţei şi de plata chiriei. O vizita zilnic şi petrecea mult timp cu ea; îi plăcea compania ei. Insă Davidman a fost mai mult decât o companie plăcută pentru Lewis; a fost un adevărat stimul pentru imaginaţia sa literară - o temă care reclamă detalieri suplimentare.

Iniţial, ceea ce l-a atras pe Lewis la Davidman a fost simţul umorului şi evidentele sale calităţi intelectuale. Deveni însă limpede curând că atracţia nu se va rezuma la atât. Este foarte probabil ca influenţa lui Davidman să explice decizia lui Lewis de a apela la serviciile unui agent literar, în loc să trateze direct cu editurile. în data de 17 februarie 1955, Lewis o informă pe Jocelyn Gibb (1907-1979), directorul executiv al Geoffrey Bles, că îl angajase pe Spencer Cur- tis Brown (1906-1980) să îl reprezinte la viitoarele negocieri cu editurile.[34] Decizia pare să fi avut o motivaţie mai degrabă financiară, decât literară. Oare putem spune că Lewis îşi dădu seama dintr-odată că avea nevoie de un venit mai mare?

Insă Davidman a făcut mai mult decât să îi sugereze pur şi simplu lui Lewis o cale prin care să facă mai mulţi bani de pe urma scrierilor sale. A fost o adevărată moaşă pentru trei dintre cărţile de mai târziu ale lui Lewis - printre care *Till We Have Faces* (1956), îndeobşte considerată a fi unul dintre cele mai importante romane ale lui Lewis. Lui Davidman îi plăcea să se compare cu „editorul- colaborator” Maxwell Perkins (1884-1947), marele editor literar american care

13.2 Joy Davidman Lewis în 1960.

a contribuit la crearea celor mai bune romane ale unora ca Ernest Hemingway, F. Scott Fitzgerald şi Thomas Wolfe. Un scriitor respectat el însuşi, Perkins avea acel dar rar întâlnit de a-i ajuta pe scriitori să-şi şlefuiască şi desăvârşească meşteşugul. Davidman jucase deja acest rol cu Bill Gresham. Era timpul să-şi pună darul în slujba lui Lewis.

In martie 1955, Davidman se mută la Kilns. Lewis fusese de multă vreme preocupat de mitul clasic al lui Pysche, creând o rescriere şi o interpretare poetică a povestirii în anii ’20. Insă proiectul trena. Lewis nu ştia cum să dezvolte ideea. Davidman începu să aplice o strategie de lucru în echipă. împreună cu Lewis, „am jonglat cu mai multe idei, până când una a început să prindă viaţă.”[55]

A fost o strategie reuşită. Lewis descoperi dintr-odată felul în care poate scrie o carte întreagă pe tema lui Pysche. Era plin de entuziasm. Până la sfârşitul zilei următoare, Lewis avea să scrie primul capitol din ceea ce avea să devină *Till We Have Faces.* Lewis îi dedică textul lui Davidman, considerându-l a fi unul dintre cele mai bune scrieri ale sale. Din punct de vedere comercial însă, cartea a fost un mic dezastru. Aşa cum remarca mâhnit Lewis în 1959, lucrarea pe care o considera „de departe cea mai bună carte scrisă de mine” se dovedi a fi „cel mai mare eşec al meu, atât în raport cu criticii, cât şi cu publicul larg”[56]. Insă, cu excepţia *Cronicilor din Narnia, Till We Have Faces* a devenit între timp una dintre cele mai studiate lucrări scrise de Lewis. încurajările lui Davidman stau îndărătul altor două scrieri târzii ale lui Lewis: *Meditaţii la Psalmi* (1958) şi *Cele patru iubiri* (1960).

In anii săi de la Oxford, Lewis a mizat pe colaborări pentru a-şi realiza mai multe dintre proiectele sale literare. Cu toate că grupul Inklings se ocupa în primul rând cu evaluarea şi îmbunătăţirea lucrărilor în curs de scriere, Lewis descoperi că ceilalţi membri îi stimulau creativitatea de scriitor - lucru ilustrat cel mai bine de Roger Lancelyn Green, care a jucat un rol decisiv în naşterea *Cronicilor din Narnia,* în special a volumului *Nepotul magicianului.* Se vede cum Davidman se potrivea acestui tipar general. Insă Davidman nu a intrat în grupul celor care stimulaseră imaginaţia literară a lui Lewis, ci deveni soţia lui.

O „FOARTE CIUDATĂ CĂSĂTORIE” CU JOY DAVIDMAN

De regulă, se afirmă că „foarte ciudata căsătorie” (expresia îi aparţine lui Tolkien, care privea relaţia lor cu ostilitate nedisimulată)[57] cu Joy Davidman a fost rezultatul unei crize care se acutiză la scurt timp după ce Davidman se mută la

reşedinţa de la adresa Old High Street, numărul 10, Headington. Cele mai multe biografii relatează — deseori vag şi fără argumente — că dreptul de şedere în Marea Britanie al lui Davidman fusese revocat de către Ministerul de Interne în luna aprilie a anului 1956. Acest fapt, se crede, a grăbit decizia lui Lewis de a se căsători cu Davidman. Situaţia însă este mai complexă decât atât.

Iniţial, Davidman primi dreptul de a rămâne în Anglia până în 13 ianuarie 1955. Dreptul acesta a fost ulterior prelungit de către Ministerul de Interne până la data de 31 mai 1956. Nici nu se punea problema „revocării" acestuia. Dreptul de şedere în Marea Britanie acordat lui Davidman urma pur şi simplu să expire la sfârşitul lunii mai. Căsătoria civilă este posibil să fi fost planificată împreună cu Lewis ca o măsură excepţională, pentru a le permite ei şi fiilor ei să continue să locuiască în Oxford.

Trebuie însă consemnată şi o altă posibilitate. Dreptul de şedere în Anglia pentru Davidman era condiţionat; nu avea voie să lucreze, cu sau fără plată. Warnie şi mulţi alţii din cercul lui Lewis au presupus că Davidman se întreţinea prin proiecte de editare sau scris. De fapt, aşa ceva îi era complet interzis. Sprijinul pe care Lewis i-l acorda pe ascuns lui Davidman - despre care a avut grijă să nu afle nici Warnie - era, cel mai probabil, imperios necesar, aceasta neavând nicio altă sursă de venit în Anglia. O căsătorie civilă cu Lewis ar fi îndepărtat acest obstacol, permiţându-i lui Davidman să-şi câştige traiul. E la fel de posibil ca Lewis însuşi să fi văzut căsătoria ca pe o simplă formalitate legală prin care Davidman îşi putea face un rost în lume.

Insă nu s-a ajuns la această decizie pe nepusă masă. Se pare că Lewis a discutat posibilitatea unei căsătorii civile cu Davidman cu mai multe luni înainte, în timpul unei vizite făcute confidentului său, Arthur Greeves, în Irlanda de Nord, în septembrie 1955. Cu toate că nu avem o consemnare a reacţiei lui Greeves la acest plan puţin surprinzător, este clar că acesta şi-a exprimat îngrijorările, pe care însă Lewis nu le împărtăşea. Când i-a scris lui Greeves la o lună după vizita sa, Lewis apăra ideea unei căsătorii civile cu Davidman: era o simplă „formalitate legală", lipsită de semnificaţii religioase sau relaţionale mai profunde. In urma căsătoriei, Ministerul de Interne elimina toate condiţiile impuse lui Davidman pentru şederea în Marea Britanie. In 24 aprilie 1957, a depus cerere pentru cetăţenie britanică, fiind înregistrată ca „Cetăţean al Marii Britanii şi al Coloniilor", în data de 2 august 1957.[58]

Spre neliniştea lui Tolkien, Lewis schiţase o astfel de concepţie despre căsătoria civilă în prelegerile sale radio şi, ulterior, în *Creştinism, pur şi simplu.* O căsătorie religioasă - „realitatea" - era în afara oricărei discuţii pentru Lewis, care avea convingeri eminamente tradiţionale cu privire la căsătorie. Din punct de vedere religios, o atare „căsătorie" religioasă ar fi fost o relaţie extraconjugală, de vreme ce Davidman era divorţată. Insă Lewis nu contenea să sublinieze că o astfel de posibilitate era cu totul exclusă.[59]

Celor mai mulţi dintre prietenii apropiaţi ai lui Lewis le era clar că Davidman îl manipulase pe Lewis, exercitând asupra sa o presiune morală de a contracta o căsătorie pe care, de fapt, nu o dorea, cu o persoană ale cărei intenţii erau cel puţin la fel de mercantile pe cât erau de literare sau spirituale. Erau de părere că Davidman era o femeie profitoare, care căuta să-şi asigure un viitor pentru ea şi pentru copiii ei. Davidman îi făcu avansuri lui Lewis fără rezerve, pe când Pitter era atât de bine crescută, încât niciodată nu ar fi îndrăznit să se impună în acest fel. Faptul că Lewis ascundea evoluţia relaţiei sale cu Davidman a însemnat că cei din cercul său de prieteni apropiaţi nu au putut să-i ofere sfaturi sau sprijin practic, tocmai fiindcă nu ştiau cât de serioase deveniseră lucrurile. Când, într-un final, îşi anunţă căsătoria, era deja prea târziu să mai facă altceva decât să salveze ce se mai putea salva dintr-o situaţie urâtă. Lewis era depăşit de evenimente şi niciunul dintre prietenii săi nu-şi dăduse seama de cât de complexă era de fapt legătura sa cu Davidman.

Există, desigur, o altă cheie de a interpreta această relaţie, preferată de scenariştii hollywoodieni, prezentând-o ca pe o poveste de dragoste autumnală, o idilă de basm, care sfârşeşte în tragedie. Această

interpretare romanţioasă a lucrurilor - necritică, dar celebră graţie lungmetrajului *Tărâmul umbrelor* (1993) - îl înfăţişează pe Lewis ca fiind burlac îmbătrânit, stângaci şi retras, a cărui viaţă cenuşie e întoarsă pe dos de către o tânără năbădăioasă din New York, care înţelegea mersul lucrurilor în lumea reală. Tânăra din New York, plină de îndrăzneală şi vervă, e ca o gură de aer proaspăt pentru existenţa monotonă a lui Lewis, ajutându-l să descopere lucrurile cu adevărat valoroase în viaţă şi să renunţe la vechile sale obiceiuri demodate şi la convenţiile sociale plicticoase.

Motivele pentru care această perspectivă este deficitară sunt evidente. Onest vorbind, ar fi dificil de înţeles cum puteau fi îmbunătăţite abilităţile sociale ale lui Lewis tocmai de către Davidman, a cărei lipsă de inteligenţă socială sau emoţională

era frecvent remarcată de către contemporanii săi iritaţi. Este o aberaţie să sugerezi că Lewis era un pustnic; colegii săi îl ştiau drept o fire deosebită, fiind cunoscut pentru bonomia sa adesea debordantă, manifestată mai ales prin râsul său zgomotos.

In realitate, s-o spunem cinstit fără ocolişuri, Lewis devenise „iubitul în vârstă al unei americance divorţate”[60]. Insă Lewis pare să fi fost o victimă pe deplin conştientă, beneficiind fară-ndoială de pe urma aranjamentului - poate cel mai notabil beneficiu fiind redobândirea motivaţiei şi a inspiraţiei literare — oricât de îndoielnic ar fi fost procesul prin care îl obţinuse. Lewis avea propriile sale reţineri şi probleme, iar Davidman l-a ajutat mult să-şi rezolve o parte dintre ele.

La fel de important este să reţinem că Lewis sprijinea financiar şi alte scriitoare americane la acea vreme. Ca mai importantă dintre acestea era Mary Willis Shelburne (1895-1975), o poetă şi critic literar, care a păstrat pentru multă vreme legătura cu Lewis, fiind în mod evident apreciată de către Lewis.[61] Şi ea avea nevoi financiare, pe care nu încercase să le ascundă de Lewis. La început, Lewis nu a putut-o sprijini financiar din cauza regulilor stricte impuse de către autorităţile britanice privind valuta străină, fapt care îl împiedica (pe el, ca cetăţean britanic de rând) să trimită bani în America. într-o scrisoare adresată lui Shelburne în ziua de Crăciun din 1958, Lewis face referire la o relaxare a regulilor privind valuta străină, lucru care îi permitea acum să-i trimită un stipendiu regulat din Fondul Agapony.[62]

Ideea că Lewis privea căsătoria cu Davidman în termenii generozităţii cavalereşti mai degrabă decât ca pe o idilă de factură exclusiv romantică este susţinută şi de faptul că Davidman nu a luat locul lui Pitter în viaţa lui Lewis. Respectul şi afecţiunea constante ale lui Lewis pentru Pitter transpar lămurit dintr-o scrisoare din iulie 1956 - la câteva luni după căsătoria sa clandestină - în care o invita (pe ea, nu pe Davidman) să îl însoţească la o petrecere regală în aer liber la Palatul Buckingham.[63] In final, Pitter nu reuşi să ajungă, aşa că Lewis se duse singur. O săptămână mai târziu, îi scrie lui Pitter din nou, ca să-i spună că evenimentul fusese „pur şi simplu dezgustător” şi totodată să o invite să ia prânzul împreună, ca să-şi povestească noutăţile.[64] Corespondenţa şi întâlnirile lui Lewis arată clar că Davidman nu le-a îndepărtat din viaţa lui pe celelalte femei care contau pentru el.

Căsătoria civilă cu Davidman, pe care Lewis o considera o simplă formalitate legală, era în realitate o bombă cu ceas, care îi acorda ei anumite drepturi legale pe care Lewis se pare că presupunea că Davidman nu le va exercita. Lewis era convins că această căsătorie civilă nu le va afecta nici viaţa, nici relaţiile fiecăruia dintre ei. Insă gestul de solidaritate făcut de Lewis faţă de Davidman şi fiii săi s-a dovedit a fi un fel de cal troian. Nu trecu mult timp până când Davidman atrase atenţia asupra drepturilor sale, arătând că nu se mulţumeşte să rămână în casa din Headington. Avea să se mute în casa Kilns printr-un subterfugiu, mai degrabă decât în urma unei invitaţii explicite din partea lui Lewis. Dacă era soţia lui Lewis — aşa cum arăta, în fond, în ochii legii — ea, împreună cu fiii săi aveau numeroase alte drepturi legale pe lângă cel de şedere în Anglia. Pentru început, aveau dreptul să locuiască împreună cu soţul ei. Lewis nu avea de ales. Deja la începutul lunii octombrie, în 1955, acceptă reticent ca Davidman, împreună cu cei doi fii ai ei, să se mute la Kilns.

Warnie anticipase cu pesimism, dar în mod corect evoluţiile venale, de cum află despre căsătoria civilă. Considera că „apelul la drepturile legale” în cazul lui Davidman era inevitabil - o aluzie discretă la interesul ei pentru veniturile şi proprietăţile lui Lewis odată cu noul ei statut de soţie. De acum, Davidman privea casa Kilns ca pe *propria* ei casă, trădând o ignoranţă totală faţă de aranjamentele încurcate privind proprietariatul casei stipulate în testamentul doamnei Moore, pe baza cărora Lewis însuşi nu era decât un simplu locatar al casei Kilns.

Faptul deveni stânjenitor de evident într-o înfruntare dintre Maureen Blake şi Davidman, care porni de

la convingerea lui Davidman că cei doi fii ai săi aveau să moştenească Kilns după moartea lui Lewis şi a sa. Maureen (care abia aflase că Lewis se căsătorise) o contrazise prompt, lămurind-o că, în baza testamentului doamnei Moore, ea avea să fie proprietarul de drept după moartea lui Lewis şi Warnie.[65] Davidman însă nu avea răbdare cu asemenea subtilităţi juridice: „Casa este a mea şi a băieţilor mei."[66] Bineînţeles, Maureen era cea care avea dreptate. Discuţia respectivă este importantă pentru că evidenţiază interesele sale mercantile, care erau văduvite de o cunoaştere pe măsură a legii britanice. Davidman continuă să insiste pe subiect în discuţiile cu Maureen, cerându-i chiar să renunţe la dreptul ei asupra proprietăţii. La insistenţele lui Davidman, Maureen acceptă să discute subiectul cu soţul ei. Lucrurile se opriră însă aici.

Influenţa lui Davidman s-a văzut într-o serie de lucrări de renovare a casei Kilns. Draperiile, puse pentru prima dată în 1940, erau încă folosite în 1952.[6] Mobila trebuia înlocuită. Podeaua de lemn trebuia vopsită. După perioada de boală şi decesul doamnei Moore, Lewis şi Warnie încetară să se mai ocupe de casă. Davidman era hotărâtă să o renoveze. începeau să apară piese noi de mobilier.

In final, lucrurile au luat o întorsătură dramatică. De mai multă vreme, Davidman acuza dureri de picioare, dureri pe care medicul lui Lewis, Robert Havard, le diagnostică greşit ca fiind un caz minor de fibrozită. (In cazul acesta, se pare că Havard îşi confirmă porecla de „vraci de doi bani"[68].) In după-amiaza zilei de 18 octombrie 1956, în timp ce Lewis era la Cambridge, Davidman, în timp ce se îndrepta să răspundă la un apel telefonic de la Katherine Farrer se prăbuşi. A fost internată în spitalul ortopedic Wingfield-Morris din apropiere, radiografiile indicând o fractură de femur. Dar nu era numai atât - nu era vorba doar despre un os fracturat. Davidman avea o tumoare malignă în sânul stâng şi totodată manifestări secundare ale cancerului. Zilele ei erau numărate.

MOARTEA LUI JOY DAVIDMAN

Boala deosebit de gravă de care suferea Davidman pare să fi schimbat atitudinea lui Lewis faţă de ea. Gândul morţii lui Davidman l-a făcut pe Lewis să privească relaţia dintre ei într-un mod diferit. Probabil că cea mai importantă mărturie a acestei schimbări de perspectivă este o scrisoare către scriitoarea Dorothy L. Sayers, scrisă de Lewis în iunie 1957. Vorbind despre Thanatos, zeul morţii în mitologia greacă, Lewis remarcă felul în care apropierea lui Thanatos i-a animat sentimentele, transformând o simplă prietenie în dragoste:

Sentimentele mi s-au schimbat. Se spune că de multe ori un rival transformă un prieten într-un iubit. Thanatos, care (din câte am aflat) se apropie, fără să ştiu însă cât de repede, este unul dintre cei mai eficace rivali pentru acest scop. Nu ne ia mult să învăţăm să iubim ceea ce ştim că vom pierde.[69]

Gândul că Davidman urma să-i fie luată în curând îl făcu pe Lewis mai lucid şi mai hotărât. După cum îi scrise cu autoironie amară uneia dintre cele mai vechi prietene epistolare ale sale, avea curând să fie „pe rând, mire şi văduv, într-un timp foarte scurt. Poate mă aşteaptă chiar o căsătorie pe patul de moarte"[70]. Spre deosebire de alţii însă, era ceva mai optimist. Scriindu-i lui Arthur Greeves la sfârşitul lunii noiembrie, îi dădu de înţeles că exista o „probabilitate rezonabilă" ca Davidman să se bucure încă „de câţiva ani de viaţă (acceptabilă)"[71].

Lewis îşi dădu până la urmă seama că tăinuita căsătorie civilă cu Joy Davidman, pe care până atunci o numise „micul [nostru] secret nevinovat"[72], trebuia asumată public, mai ales că la acea vreme începură să circule zvonuri referitoare la alte complicaţii sentimentale ale lui Lewis.[73] In data de 24 decembrie 1956, în cotidianul *Times* apăru, tardiv, următorul anunţ:

A avut loc căsătoria dintre profesorul C.S. Lewis de la Magdalene College, Cambridge, şi doamna Joy Gresham, în prezent pacientă în Spitalul Churchill din Oxford. Cei doi cer ca nicio scrisoare de felicitare să nu fie trimisă momentan.[74]

Acest anunţ deosebit de ambiguu nu specifica data căsătoriei, nici faptul că fusese doar o căsătorie

civilă.

In ascuns, Lewis încercase de ceva vreme să organizeze o căsătorie religioasă, lucru care, credea el, îi conferea căsătoriei sale cu Davidman o legitimitate creştină neechivocă. în data de 17 noiembrie 1956, Lewis îl întrebă pe episcopul de Oxford, Dr. Harry Carpenter, fost director al Keble College, dacă acest lucru era posibil. Deşi se arătă înţelegător faţă de situaţia lui Lewis, Carpenter îi comunică în termeni foarte clari faptul că nu putea să-i consfinţească relaţia în dioceza sa din Oxford. La acea vreme, Biserica Angliei nu le îngăduia persoanelor divorţate să se recăsătorească, iar Carpenter nu vedea de ce Lewis, doar în virtutea statului său de celebritate, să aibă anumite privilegii care altora le erau refuzate. In orice caz, Lewis şi Davidman erau deja căsătoriţi, întrucât Biserica Angliei - ca biserică oficială a ţării - recunoştea legitimitatea căsătoriilor civile. Nu putea fi căsătorit încă o dată în nicio altă biserică parohială din cadrul diocezei. Hotărârea îl înfurie pe Lewis. In opinia sa, căsătoria lui Davidman cu Bill Gresham era nelegitimă, întrucât soţul ei fusese căsătorit înainte. însă niciunul dintre prietenii săi clerici din Oxford nu aveau să-i cunune, sfidându-şi făţiş episcopul sau regula oficială a Bisericii la acea vreme.

în martie 1957, în timp ce starea de sănătate a lui Davidman se deteriora tot mai mult, Lewis îşi îndreptă gândurile spre unul dintre studenţii săi care îi au- diase prelegerile în anii ’30. Peter Bide, un fost comunist, studiase limba şi literatura engleză la Oxford între 1936 şi 1939 şi frecventase cursurile lui Lewis. După ce îşi îndeplinise serviciul militar în Marina Regală în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, în 1949 reveni ca să fie hirotonisit ca preot în Biserica Angliei şi se stabili în dioceza din Chichester. în 1954, Bide era implicat activ în slujba pastorală în timpul unei epidemii de poliomelită în Comitatul Sussex. După ce se rugase pentru Michael Gallagher, un băiat despre care se credea că suferă de o boală incurabilă, copilul se vindecă. Lewis auzi despre respectiva minune şi îi ceru lui Bide să vină să se roage pentru soţia sa aflată pe patul de moarte.[75]

Bide şovăi. Pe de-o parte, nu voia să fie cunoscut neapărat ca un „preot cu darul vindecării”. Pe de altă parte, socotea că avea o „datorie intelectuală enormă” faţă de Lewis, care avusese o influenţă hotărâtoare asupra sa în timpul studiilor de la Oxford. După ce cântări îndelung situaţia, Bide acceptă să „îşi pună mâinile” — un mod tradiţional creştin de a cere binecuvântarea lui Dumnezeu - peste Davidman. Descrierea lui Lewis a ceea ce a urmat apare într-o scrisoare către Dorothy L. Sayers, trei luni mai târziu: *Iubitul părinte Bide (îl cunoşti?), care veni să-şi pună mâinile peste Joy - întrucât are în istoricul activităţii sale ceea cefoarte probabil a fost o minune -fără să-lfi rugat, ci din proprie iniţiativă, odată ce i-am explicat situaţia, acceptă degrabă să ne căsătorească. Aşa se face că am avut o căsătorie la capul patului de spital şi o misă nupţială.*[76]

Descrierea lui Lewis nu este întru totul adevărată. în mod sigur Bide cunoştea regulile Bisericii Angliei de la acea vreme şi ştia că oficierea unei astfel de slujbe ar fi fost o încălcare gravă a rânduielii ecleziastice, afectându-i ireparabil reputaţia. Din descrierea lui Lewis rezultă că Bide nu dădea importanţă acestui gen de chestiuni şi că se oferise să-i cunune pe Lewis şi Davidman, ca şi cum ar fi fost cel mai firesc lucru din lume.

Este de folos o comparaţie între versiunea lui Lewis şi rememorarea destul de diferită a acelei zile din perspectiva lui Bide.[77] Potrivit acestuia, când a ajuns la Kilns ca să-şi pună mâinile peste Davidman, Lewis îi ceru insistent să îi şi cunune cu acea ocazie. „Ascultă, Peter, ştiu că nu e corect faţă de tine, dar crezi că ai putea să ne cununi?” Lewis pare să fi considerat că un preot al Bisericii Angliei din afara diocezei din Oxford nu intra sub jurisdicţia episcopului şi deci e posibil să nu fi sesizat faptul că îl punea pe Bide într-o situaţie foarte dificilă.

Bide ceru timp de gândire, pentru a cumpăni solicitarea pe care, de altfel, o considera total nepotrivită.

In sfârşit, Bide hotărî să facă ceea ce Isus Cristos ar fi făcut. „Şi cu aceasta disputa se încheie.” Acceptă să îi cunune. Insă nu e adevărat că se oferise el însuşi şi e limpede că avea dificultăţi nu doar cu ceea ce era rugat să facă, ci şi cu modul în care i se cerea să o facă.

Nu se ştie cu precizie de ce Lewis ar fi avut impresia că Bide se oferise singur să îi cunune, fapt care pare să fie contrazis de amintirea precisă a lui Bide că a fost rugat să facă ceva ce considera a fi neobişnuit şi nepotrivit. Dovezile par să sprijine mai degrabă varianta lui Bide. E posibil ca modul în care Lewis a interpretat discuţia cu Bide să fi fost influenţat în mod semnificativ de convingerea sa că Davidman era pe moarte.

însă nu putem trece cu vederea faptul că întreaga relaţie dintre Lewis şi Davidman stătuse sub semnul subterfugiului încă de la început, fapt care aminteşte de secretomania din perioada relaţiei dintre Lewis şi doamna Moore între anii 1918-1920. Nu ştim de ce Lewis a ascuns de prieteni noua sa relaţie, începând cu căsătoria civilă din aprilie 1956 şi sfârşind cu slujba religioasă din martie 1957. Fără îndoială, unii dintre cei mai apropiaţi cunoscuţi ai săi - cel mai însemnat fiind Tolkien - erau profund răniţi de circumspecţia lui Lewis.

Cununia creştină avu loc la ora unsprezece, în dimineaţa zilei de 21 martie 1957, în salonul lui Davidman de la Spitalul Churchill, avându-i ca martori pe Warnie şi sora responsabilă de salon. Bide îşi puse mai apoi mâinile peste Davidman, rugându-se pentru vindecarea ei. A fost, desigur, un moment de adâncă solemnitate şi însemnătate, atât pentru Lewis, cât şi pentru Davidman. Nici pentru Bide momentul nu era mai puţin important. Trecuse Rubiconul, sfidând în mod deliberat rânduiala Bisericii. Alegerea pe care fusese forţat să o facă îi primejduia cariera.

Bide hotărî neîntârziat să îşi mărturisească fapta înaintea autorităţilor bisericeşti. înainte de a părăsi Oxfordul, se duse să discute cu Carpenter şi să-i explice ce făcuse. Carpenter se înfurie aflând despre o încălcare atât de flagrantă a protocolului şi îi ceru să meargă degrabă la propria lui dioceză şi să mărturisească totul. întors acasă, Bide se sperie când auzi că episcopul de Chichester, George Bell, ceruse deja să îl întâlnească.Temându-se de ce putea fi mai rău, Bide se întâlni cu Bell a doua zi şi îşi mărturisi delictul. Bell îl asigură că nu era deloc mulţumit de felul în care procedase şi îi ceru să promită că aşa ceva nu avea să se mai repete.

13.3 Peter Bide în noiembrie 1960. Bide a oficiat „slujba de cununie” a lui Lewis şi Joy Davidman de la Spitalul Churchill, Oxford, în data de 21 martie 1957.

Insă nu acesta era motivul pentru care ceruse să îl vadă. Voia de fapt să îi ofere una dintre cele mai bune slujbe în dioceză - parohia Goring-by-Sea. Iar oferta, îl asigură el, era încă valabilă. Avea să o accepte?[78]

Davidman se întoarse acasă la Kilns în luna aprilie, cu gândul că urma să moară în câteva săptămâni. Lewis însuşi fusese diagnosticat cu osteoporoză, fapt care îi provoca dureri mari de picioare, deplasându-se cu dificultate dacă nu folosea 352

 o centură medicală specială. Lewis găsea un fel de alinare la gândul că, în vreme ce durerea lui crescuse în intensitate, durerea lui Davidman scăzuse. Aceasta, zise el, era o „substituţie de tip Charles Williams”[79], în care un iubit suporta durerea iubitei sale. Pentru Williams - şi, mai târziu, pentru Lewis - „prin iubirea creştină, avem posibilitatea de a ne asuma în propriul trup durerea unei alte persoane”[80].

Prin ceea ce Lewis considera a fi o minune, în decembrie 1957, starea de sănătate a lui Davidman se îmbunătăţi suficient de mult încât aceasta începu să umble din nou. In iunie, anul următor, cancerul i-a fost diagnosticat ca fiind în re- misie. în iulie 1958, Lewis şi Davidman au zburat spre Irlanda, unde au petrecut zece zile dintr-o „lună de miere întârziată”, vizitând familia lui Lewis şi pe prietenii acestuia, admirând peisajele, bucurându-se de priveliştile, sunetele şi aromele locurilor sale natale - „munţii albăstrui, plajele gălbui, cerceluşii cenuşii, valurile răpăitoare, răgetele măgarilor, mirosul de turbă şi iarba neagră care tocmai dădea în floare”[81].

In această vară târzie a vieţii, liniştit în privinţa stării de sănătate a soţiei sale, Lewis putu să se aplece din nou asupra scrisului. *Meditaţiile la Psalmi* (1958) şi *Cele patru iubiri* (1960) datează ambele din această perioadă şi reflectă influenţa lui Davidman. Nu putem citi cea din urmă carte fără să vedem relaţia tot mai profundă dintre Lewis şi Davidman reflectată, cel puţin în parte, în capitolele şi unele dintre cele mai elegante fraze din ea - de exemplu, celebra „Iubirea-necesitate strigă către Dumnezeu din adâncul sărăciei noastre; iubirea-dar tânjeşte să slujească sau chiar să sufere pentru Dumnezeu; iubirea apreciativă zice: «îţi aducem mulţumiri pentru marea ta slavă.»”[82]

In tot acest timp, Lewis avea mari bătăi de cap cu sistemul britanic de taxe. In perioada postbelică, Marea Britanie a introdus impozite apăsătoare de până la 90 la sută pentru cei cu venituri substanţiale provenite din drepturile de autor.[83] Atât Tolkien, cât şi Lewis au fost descumpăniţi aflând că trebuie să plătească retrospectiv sume importante de bani ca impozite aferente câştigurilor rezultate din succesul comercial al cărţilor lor. Se pare că Lewis nu şi-a angajat un contabil, fiind deci luat prin surprindere de aceste obligaţii legale. în martie 1959, Lewis îi mărturisi confidentului său, Arthur Greeves, că tocmai fusese „doborât de o suprataxă imensă pe veniturile din drepturile de autor încasate cu doi ani în urmă”, fapt care îi obligă pe el şi pe Davidman să-şi reducă drastic cheltuielile.[84] Lewis începu să se îngrijoreze din pricina banilor şi era din ce în ce mai reţinut

în privinţa achiziţiilor de mobilier sau a renovării casei Kilns, de frica unor noi obligaţii impuse de Ministerul de Finanţe.

Situaţia lui financiară pare să se fi ameliorat într-o oarecare măsură în septembrie 1959, când - pare-se, la îndemnul lui Davidman - Lewis şi Roger Lancelyn Green planificară o călătorie în Grecia cu soţiile, pentru a vedea câteva dintre vestigiile istorice ale acestei ţări. Insă planurile le-au fost încurcate din pricina evoluţiilor din următoarele săptămâni. In data de 13 octombrie, după ceea ce trebuia să fie o vizită medicală de rutină, s-a descoperit o recidivă a cancerului Davidman.[85]

în ciuda acestui fapt, nu au abandonat ideea călătoriei în Grecia.[86] în aprilie 1960, la o săptămână după publicarea cărţii *Cele patru iubiri*, Lewis şi Davidman, împreună cu Roger şi June Lancelyn Green au zburat spre Grecia, pentru a vizita siturile istorice din perioada antică, în Atena, Rodos şi Creta. Era primă călătorie în afara Insulelor Britanice pentru Lewis după experienţa câmpurilor de luptă ale Franţei din timpul Primului Război Mondial. Avea să fie ultima călătorie făcută împreună cu Davidman. „Foarte ciudata căsătorie" a lui Lewis avea să se sfârşească tragic nu peste mult timp.

Note

1. Scrisoare către Sheldon Vanauken, 14 mai 1954; în Sheldon Vanauken, *Indurarea aspră,* trad. Gela Bâlc, Oradea, Kerigma, 2008,153.
2. Literatura engleză în secolului XVI, cu excepţia teatrului (n.tr.).
3. Cifrele cu studenţii înscrişi în programe de licenţă sunt preluate din Brockliss, *Magdalen College Oxford,* 617.
4. Scrisoare către James W. Welch, 24 noiembrie 1945; *Letters,* voi. 2,681.
5. Vezi scrisoarea către Arthur Greeves, 11 decembrie 1944; *Letters,* voi. 3,1554.
6. Roy S. Lee către Lewis, 29 august 1945, fila 910/TAL lb, Centrul de arhive scrise al BBC-ului, Caversham Park.
7. *Cambridge University Reporter* 84, nr. 30 (31 martie 1954), 986. Vezi Barbour, „Lewis and Cambridge", 459-465.
8. Tolkien datează răcirea relaţiei dintre el şi Lewis cam în această perioadă: J.R.R. Tolkien către Michael Tolkien, noiembrie 1963?; Tolkien, *Letters,* 341.

9. G.M. Trevelyan, preşedinte al Trinity College, îşi amintea mai târziu că, în lunga sa experienţă la Cambridge, aceea fusese singura dată în care un comitet elector votase în unanimitate: W.H. Lewis, „Memoir of C.S. Lewis”, 22.
10. Henry Willink către Lewis, 11 mai 1954; Group F, Private Papers, F/CSL/1, Magdalene College, Cambridge.
11. Scrisoare către Henry Willink, 12 mai 1954; *Letters,v*ol. 3,470-471.
12. Henry Willink către Lewis, 14 mai 1954; Group F, Private Papers, F/CSL/1, Magdalene College, Cambridge.
13. J.R.R. Tolkien către Henry Willink, 17 mai 1954; Group F, Private Papers, F/ CSL/1, Magdalene College, Cambridge. Nici scrisoare aceasta, nici cea adresată lui H.S. Bennett nu sunt incluse în colecţiile publicate cu corespondenţa lui Tolkien.
14. După ce primi scrisoarea lui Lewis, datată 19 mai, prin care acesta relua negocierile, Willink notă următoarele cuvinte pe prima pagină: „l-am scris domnişoarei Gardner în 18 mai”.
15. Henry Willink către Lewis, 24 mai 1954; Group F, Private Papers, F/CSL/1, Magdalene College, Cambridge.
16. Basil Willey către Henry Willink, 19 mai 1954; Group F, Private Papers, F/CSL/1, Magdalene College, Cambridge.
17. Cel mai probabil, sursa pare să fi fost Tolkien, colegul lui Gardner de la Oxford. Insă Tolkien nu pomeneşte nimic în niciuna dintre scrisorile sale din 17 mai 1954 adresate lui Willink şi lui Bennett.
18. Gardner confirmă acest amănunt în nota mortuară despre Lewis trimisă către British Academy: Gardner, „Clive Staples Lewis, 1898-1963”. Pentru a înţelege observaţia sa frapantă, cititorul trebuie să ţină cont că Gardner era cel de-al doilea candidat preferat de Universitatea Cambridge.
19. Henry Willink către Lewis, 3 iunie 1954; Group F, Private Papers, F/CSL/1, Magdalene College, Cambridge. Exista deja o legătură între Magdalen College din Oxford şi Magdalene College din Cambridge: în martie 1931 se semnase un „acord de prietenie” în baza unui protocol prin care membrii celor două colegii îşi împărtăşeau dreptul de a cina în cantina colegiului: Brockliss, *Magdalen College Oxford,* 601.
20. Două scrisori către Sir Henry Willink, una în calitatea sa de vicecancelar al Universităţii Cambridge, şi alta în calitatea sa de preşedinte ale Magdalene College, ambele datate 4 iunie 1954; *Letters,* voi. 3, 483-484. Istoria oficială a Magdalene College consemnează în mod greşit alegerea lui Lewis ca membru al Colegiului în anul 1953: Cunich et al.^ *History of Magdalene College Cambridge,* 258.
21. *Brockliss, Magdalen College Oxford, 593.*

22. John Wain, *The Observer, 22* octombrie 1961,31.
23. „Târâtoarea Cantab”, unde Cantab face referire la profesorii şi locuitorii din Cam- bridge (n.tr.).
24. Jocul de cuvinte mizează pe sonoritatea asemănătoare dintre „main line” (ruta principală) şi „Brain Line” (ruta eruditţilor sau a intelectualilor) (n.ed.)
25. Scrisoare către Edward A. Allen, 5 decembrie 1955; *Letters,* voi. 3, 677-678.
26. Barbara Reynolds, OH/SR-28, ff. 49-50, Colecţia de istorie orală a Centrului Wade, Wheaton College, Wheaton, IL.
27. Vezi schimbul epistolar dintre Christopher Holme şi P.H. Newby, 3 martie 1945, fila 910/TAL lb, BBC Written Archives Centre, Caversham Park. Cel de-„Al Treilea Program”, introdus în 1946, era o emisiune de comentariu pe teme intelectuale şi politice, fiind de multe ori parodiat drept „doi doni la taclale”.
28. Scrisoare către Douglas Bush, 28 martie 1941; *Letters,* voi. 2,475.
29. *G.M. Travelyan, English Social History: A Survey of Six Centuries from Chaucer to Queen Victoria (Londra: Longman, 1944), 92.*
30. *„De Descriptione Temporum”, în SelectedLiterary Essays, 2.*
31. *Meditaţii la Psalmi,* trad. Emanuel Conţac, Bucureşti, Humanitas, 2013.
32. Ibid.,321.
33. KeithThomas, „Diary”, *London Review ofBooks* 32, nr. 11 (10 iunie 2010), 36-37.
34. Un trofeu de arme (n.tr.).
35. Jurnalele sale intime constituie cea mai bună sursă de informare pentru cei care doresc să îi studieze ideile: vezi MS. Eng. lett. c. 220/3, Biblioteca Bodleiană, Oxford.
36. Pentru un studiu excelent, vezi King, „The Anatomy of a Friendship”.
37. Sa*yer, Jack,* 347-348.
38. Pitter însăşi nu avea nici cea mai vagă bănuială că ea era prima pe care Lewis ar fi ales-o de soţie: Ruth Pitter, OH/SR-27, fol. 30, Colecţia de istorie orală a Centrului Wade, Wheaton College, Wheaton, IL.
39. în jos pe scări în sus (n.tr.).
40. *Oorsett, And God Came In, 17.*
41. Apostatul (n.tr.).
42. Scrisori către un tovarăş (n.tr.).
43. Davidman, „The Longest Way Round”, 23-24.
44. *Observer,* 20 septembrie 1998; *Belfast Telegraph,* 12 octombrie 1998.
45. Corespondenţa lui Davidman este revelatoare, în special în ceea ce priveşte preocuparea ei pentru Madame de Maintenon (nee Franşoise d’Aubigne, 1635-1719), a doua soţie a regelui francez Ludovic al XlV-lea. Deşi „s-a născut în azilul de săraci”,

 şi-a asigurat o îmbunătăţire semnificativă a condiţiei sociale căsătorindu-se mai întâi cu un poet, şi mai apoi cu regele însuşi. Vezi Davidman, *OutofMyBone,* 197.

46. Pentru un comentariu pe marginea acestor documente, vezi studiul lui Don W. King, *Yet One More Spring: A Criticai Study of Joy Davidman* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2013).
47. *Dorsett,And God Came In, 87.*
48. Fumul de pe munte (n.tr.).
49. „însoţitor" sau „însoţitoare" (n.tr.).
50. Davidman, *Out of My Bone,* 139.
51. Certificatul de înregistrare al lui Davidman, Nr. A 607299, în baza Legislaţiei privind străinii (1920), este păstrat la Centrul Wade, Wheaton College, Wheaton, IL: Joy Davidman Papers l-14.
52. în anumite documente apare şi cu denumirea de „Agape Fund". Barfield a închis fundaţia în 1968, după ce toate fondurile au fost distribuite în conformitate cu indicaţiile date de Lewis.
53. Ceplair şi Englund, *The Inquisition in Hollywood,* 361-397.
54. Vezi Scrisoarea lui Gibb către Lewis, 18 februarie 1955; MS Fac. B. 90 fol. 2, Biblioteca Bodleiană, Oxford.
55. Davidman, *Out of My Bone,* 242.
56. Scrisoare către Anne Scott, 26 august 1960; *Letters,* voi. 3,1181.
57. J.R.R. Tolkien către Christopher Bretherton, 16 iulie 1964; Tolkien, *Letters,* 349.
58. Corespondenţa, Joy Davidman Papers l-14, Centrul Wade, Wheaton College, Wheaton, IL.
59. Scrisoare către Arthur Greeves, 30 octombrie 1955; *Letters,* voi. 3,669.
60. Jacobs, *The Narnian, 275.* în engl. *Sugar daddy* - expresie care trimite şi la foloasele pecuniare ale relaţiei amoroase dintre o tânără şi un domn mai în vârstă, (n.tr.).
61. Scrisorile lui Lewis către Shelburne au fost publicate în 1967 cu titlul *Letters to an American Lady* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1967).
62. Lewis către Mary Willis Shelburne, 25 decembrie 1968; *Letters,* voi. 3, 1004. Pentru detalii referitoare la schimbarea legislaţiei, vezi Paul Addison şi Harriet Jones, *A Companion to Contemporary Britain 1939-2000* (Oxford: Blackwell, 2005), 465.
63. Scrisoare către Ruth Pitter, 9 iulie 1956; *Letters,* voi. 3, 769.
64. Scrisoare către Ruth Pitter, 14 iulie 1956; *Letters,* voi. 3, 771.
65. Testamentul Doamnei Moore a fost executat de către Barfield & Barfield Solicitors în data de 16 iulie 1951.
66. *A.N. Wilson, C.S. Lewis: A Biography, 266.*
67. R.E. Head, OH/SR-15, ff. 14-5, Colecţia de istorie orală a Centrului Wade, Wheaton College, Wheaton, IL.
68. Tolkien foloseşte această expresie într-o scrisoare către fiul său, Christopher, din data de 13 aprilie 1944; Tolkien, *Letters,* 71.
69. Scrisoare către Dorothy L. Sayers, 25 iunie 1957; *Letters,* voi. 3, 861-862. Cartea lui Lewis *Cele patru iubiri,* scrisă în jurul acestei perioade, discută pe larg această temă.
70. Scrisoare către Mary Willis Shelburne, 16 noiembrie 1956; *Letters,* voi. 3,808.
71. Scrisoare către Arthur Greeves, 25 noiembrie 1956; *Letters,* voi. 3, 812.
72. Scrisoare către Katharine Farrer, 25 octombrie 1956; *Letters,* voi. 3, 801.
73. Cel mai interesant dintre acestea a apărut în tabloidul *Daily Mail* în 26 octombrie 1956, care vehicula zvonul — prompt infirmat de către Lewis - potrivit căruia urma să se căsătorească în ziua următoare cu o vânzătoare de antichităţi din Londra.
74. Lewis face referire la acest anunţ într-o scrisoare către Dorothy L. Sayers, scrisă în ziua în care acesta fusese trimis: „S-ar putea să vezi în *Times* anunţul căsătoriei mele cu Joy Gresham." Scrisoare către Dorothy L. Sayers, 24 decembrie 1956; *Letters,* voi. 3, 819. Wilson datează incorect acest anunţ ca

fiind din 22 martie 1957; Wilson, *C.S. Lewis: A Biography,* 263-264.

75. Pentru amănunte despre acest episod, vezi Hooper, *C.S. Lewis: The Companion and Guide,* 631-635.
76. Scrisoare către Dorothy L. Sayers, 25 iunie 1957; *Letters,* voi. 3, 861.
77. Hooper, *C.S. Lewis: The Companion and Guide,* 82,633. In linii mari, în 1978, în Oxford, Bide i-a relatat autorului aceeaşi poveste.
78. A acceptat-o. Din nefericire, soţia lui Bide, Margaret, a murit de cancer în septembrie 1960. După aceasta, Bide s-a reîntors în Oxford, îndeplinind funcţia de capelan şi tutore în teologie la Lady Margaret Hali, între 1968 şi 1980.
79. Scrisoare către Sheldon Vanauken, 27 noiembrie 1957; *Letters,* voi. 3, 901. Traducerea în limba română a acestei scrisori (care apare în volumul lui Sheldon Vanauken, *îndurare aspră,* 231) nu surprinde, din păcate, ideea pe care o subliniază McGrath aici (n.ed.).
80. Comentariul (cam încâlcit) al lui Nevill Coghill apare în Gibb, *Light on C.S. Lewis,* 63.
81. Scrisoare către Jessie M. Watt, 28 august 1958; *Letters,* voi. 3,966-967.
82. *Cele patru iubiri,!20-221.*
83. Tom Clark şi Andrew Dilnot, *Long-Term Trends in British Taxation and Spending* (Londra: Institute for Fiscal Studies, 2002).
84. Scrisoare către Arthur Greeves, 25 martie 1959; *Letters,* voi. 3,1033.

85. Scrisoare către Chad Walsh, 22 octombrie 1959; *Letters,* voi. 3,1097.
86. Toate amănuntele în Green şi Hooper, *C.S. Lewis:A Biography,* 271-276.

CAPITOLUL 14
1960-1963
VĂDUVIE, BOALĂ, MOARTE: ULTIMII ANI

Joy Davidman muri de cancer la vârsta de patruzeci şi cinci de ani, în Spitalul Radcliffe din Oxford, în data de 13 iulie 1960, avându-l pe Lewis alături. La cererea ei, funeraliile au avut loc la crematoriul din Oxford, în data de 18 iulie. Slujba a fost condusă de Austin Farrer, unul dintre puţinii prieteni din cercul de apropiaţi ai lui Lewis care ajunsese să o placă pe Davidman. Placa ei memorială este şi astăzi acolo şi este unul dintre elementele care i-au adus celebritate crematoriului.

Lewis era răvăşit. Nu doar că îşi pierduse soţia, pe care o îngrijise pe toată perioada cât fusese bolnavă şi pe care ajunsese să o iubească; îşi pierduse Muza, pe cea care îi încurajase şi îi inspirase creativitatea. Davidman avusese o influenţă marcantă asupra a trei dintre cărţile sale târzii - *Till We Have Faces, Meditaţii la Psalmi* şi *Cele patru iubiri.* Acum Davidman avea să aibă un rol hotărâtor în scrierea uneia dintre cele mai revelatoare şi mai sumbre cărţi ale sale. Moartea ei descătuşă un şuvoi de gânduri pe care Lewis nu reuşi să le stăpânească la început. Intr-un final, le aşternu pe hârtie ca mijloc de a le face faţă. Ceea ce a rezultat a fost una dintre cele mai tulburătoare şi dureroase cărţi ale sale: *Anatomia unei dureri.*[2]

ANATOMIA UNEI DURERI 0961): ÎNCERCAREA CREDINŢEI

In lunile de după moartea lui Davidman, Lewis a trecut printr-o perioadă de jale, răvăşitoare prin intensitatea emoţională şi necruţătoare prin întrebările şi îndoielile pe care le ridica. Ceea ce Lewis numea odinioară „pactul [său] cu realitatea" era distrus de talazul tumultului afectiv. „Realitatea îmi face visurile

ţăndări."[1 3] Barajul fusese fisurat. Armate invadatoare trecuseră hotarul, ocupând temporar ceea ce ar fi trebuit să fie un teritoriu protejat. „Nimeni nu mi-a spus niciodată că durerea o simţi aşa cum ai simţi teama."[4] Ca o furtună, întrebări fără răspuns şi fără orizont se izbiră cu putere de credinţa lui Lewis, împingându-l spre zidul îndoielii şi al incertitudinii.

Acestor provocări derutante şi tulburătoare, Lewis le făcu faţă folosind metoda pe care i-o recomandase confidentului său, Arthur Greeves, în 1916: „Când nu mai poţi, începe şi scrie: după cum am aflat de multă vreme, cerneala e o excelentă doctorie pentru toate bolile omeneşti."[5] In zilele de după moartea lui Davidman, în iulie 1960, Lewis începu să-şi scrie gândurile, fără să încerce în vreun fel să-şi mascheze îndoielile şi agonia spirituală. *Anatomia unei dureri* este o expunere fără precauţii, necenzurată a simţirilor lui Lewis. Scriind ceea ce simţea cu adevărat, nu ceea ce prietenii şi admiratorii considerau că ar trebui să simtă şi să gândească, Lewis găsi libertate şi eliberare.

In septembrie 1960, Lewis discută pe marginea manuscrisului cu prietenul său apropiat, Roger

---

2 A apelat la cea mai importantă editură a vremii, Faber & Faber, în locul editurii Geoffrey Bles din Londra, cu care colaborase până atunci. Lewis i-a predat textul lui Spencer Curtis Brown, agentul său literar, care l-a înmânat celor de la Faber & Faber, fără a menţiona că Lewis ar fi avut vreo legătură cu lucrarea. Scopul acestei mişcări era de a crea o pistă falsă pentru eventualii detectivi literari.

3 A recurs la un pseudonim - „N.W. Clerk". Iniţial, Lewis propuse pseudonimul latinesc *Dimidius* („tăiat în două"). T.S. Eliot, director la Faber & Faber, care, citind textul predat de Curtin Brown, ghici pe loc identi

tatea adevărată a eruditului ei autor, veni cu ideea că un „pseudonim en

glez [mai] plauzibil" „i-ar ţine departe pe curioşi cu mai mult succes decât Dimidius"[5]. Lewis folosise până la acea dată mai multe pseudonime pentru publicarea poeziilor sale. Numele pe care l-a ales în cele din urmă de

Lancelyn Green. Ce putea face cu el? în cele din urmă, căzură de acord că acesta ar trebui publicat. Pentru a-i scuti pe prietenii săi de orice fel de situaţii stânjenitoare, Lewis hotărî să nu divulge că el scrisese *Anatomia unei dureri.* Iar în acest scop, a folosit patru strategii:

cel mai bine prin „Nu ştiu cine”) şi „Clerk” (persoană capabilă să citească şi să scrie). Lewis folosise mai demult forma latinizată a acestui nume - Natwilcius — pentru un universitar din romanul său *Perelandra,* din 1943.

3. A folosit un pseudonim pentru personajul principal al naraţiunii — „H.”, foarte probabil o abreviere a lui „Helen”, un prenume pe care Davidman îl folosea foarte rar, dar care apăruse pe documentele legale aferente căsătoriei şi naturalizării ei ca cetăţean britanic, dar şi pe certificatul ei de deces, în care numele complet apare drept „Helen Joy Lewis”, „soţia lui Clive Staples Lewis”.
4. Şi-a modificat stilul. *Anatomia unei dureri* este scrisă în mod intenţionat într-un stil şi format pe care niciunul dintre cititorii săi fideli nu le-ar fi asociat în mod normal cu Lewis. Incluzând asemenea „deghizări stilistice minore pe tot parcursul textului”, Lewis spera să-i deruteze pe cititorii.[6] Puţini dintre primii cititori ai cărţii au făcut legătura cu Lewis.

Chiar şi pentru cei care detectaseră unele semnale care trădau stilul lui Lewis (de exemplu, claritatea), *Anatomia unei dureri* nu semăna totuşi cu nicio altă carte scrisă de el. Cartea discută despre sentimente şi despre importanţa lor covârşitoare în procesul de testare a oricărui „târg cu realitate”, singura modalitate în care se poate dovedi dacă acesta este sau nu capabil să reziste la orice povară, oricât de mare. Lewis era renumit pentru reticenţa sa de a discuta despre trăirile şi sentimentele sale intime. In *Surprins de bucurie,* merge până acolo încât îşi cere iertare de la cititorii săi pentru abordarea „sufocant de subiectivă” din anumite părţi ale cărţii.[7]

Anatomia unei dureri se adapă din vâltoarea simţirilor cu un patos şi o intensitate nemaiîntâlnite în scrierile lui Lewis de până atunci, dar nici în cele ulterioare. In *Problema durerii,* Lewis este înclinat să trateze suferinţa ca pe ceva ce poate fi abordat cu detaşare şi obiectivitate. Existenţa durerii apare ca un joc de puzzle intelectual, pe care teologia creştină îl poate încadra în mod satisfăcător, dacă nu chiar să îi dea o soluţie. Lewis îşi declarase neechivoc intenţiile pe care le avea când a scris prima sa carte despre durere: „Unicul scop al acestei cărţi este de a dezlega problema intelectuală a suferinţei.”[8] E posibil ca Lewis să fi reflectat înainte la toate problemele de ordin intelectual pe care suferinţa şi moartea le ridică. Insă nimic nu pare să-l fi pregătit pentru răbufnirea emoţională provocată de moartea lui Davidman.

Pentru cei ce privesc suferinţa de la distanţă, aceasta nu poate fi nimic mai mult decât o problemă logică. Pentru cei care trec prin ea, nemijlocit şi personal - la fel ca Lewis, atunci când şi-a pierdut mama şi odată cu devastatoarea moarte a lui Davidman -, suferinţa e ca un berbec emoţional, care izbeşte cu putere în poarta castelului credinţei. Pentru critici, *Problema durerii* nu este decât o evadare din calea realităţii răului şi a suferinţei trăite nemijlocit; acestea, dimpotrivă, sunt reduse la nişte idei abstracte, care mai apoi pot fi potrivite în marele puzzle al credinţei. Citind *Anatomia unei dureri,* înţelegi modul în care o credinţă raţională se poate nărui atunci când este confruntată cu realitatea suferinţei înţeleasă ca experienţă personală imediată, şi nu doar ca simplă perturbare uşoară la nivel teoretic.

Lewis se pare că a conştientizat faptul că abordarea din prima sa carte atinsese stratul de suprafaţă al vieţii, nu şi adâncimea ei:

Unde este Dumnezeu?... Du-te la El când te afli intr-o nevoie disperată, si ce găseşti'? 0 uşă trântită în nas şi, dincolo de ea, sunetul zăvorului care cade... După aceea, tăcere.[9]

In iunie 1951, Lewis îi scrise surorii Penelope, cerându-i să se roage pentru el. Totul era atât de simplu la acea vreme: „(la fel ca pelerinul lui Bunyan), străbat «câmpia tihnei»". Era oare posibil, se întreba el, ca o schimbare de situaţie să ducă la o înţelegere mai profundă a credinţei sale? Era posibil ca o idee religioasă pe care o înţelegea cel mult parţial să ia forma unei noi realităţi? „Acum îmi vine să spun că nimeni nu are voie să spună niciodată că înţelege sau crede ceva: în orice clipă se poate ca o doctrină pe care credeam că o înţelesesem să înflorească sub forma acestei noi realităţi."[10] Nu putem citi rândurile acestea fără să ne gândim la felul în care modul oarecum superficial în care Lewis a tratat suferinţa în *Problema durerii* urma să „înflorească" sub forma unui text mai matur, mai angajat şi, în special, mai *înţelept,* precum cel din *Anatomia unei dureri.*

Relatarea onestă, francă şi vie a propriei sale experienţe din *Anatomia unei dureri* trebuie considerată o descriere autentică şi emoţionantă a impactului provocat de o grea pierdere. Nu e de mirare că lucrarea a câştigat un public atât de larg, dată fiind descrierea fidelă a răvăşirii emoţionale pe care o provoacă moartea cuiva drag. Au fost unii care i-au recomandat cartea tocmai lui Lewis, ca o excelentă descriere a unei astfel de suferinţe, evident, fără să cunoască autorul ei real. Lucrarea este importantă însă şi dintr-o altă perspectivă, şi anume pentru

 capacitatea ei de a dezvălui şubrezenia şi fragilitatea unei credinţe strict raţionale. Deşi nu încape îndoială că Lewis şi-a recăpătat credinţa după moartea soţiei sale, *Anatomia unei dureri* dă de înţeles că această credinţă redescoperită era la antipodul credinţei reci, obiective, logice, pe care o descrisese în *Problema durerii.*

Unii au tras concluzia greşită că *Anatomia unei dureri* este o recunoaştere tacită a insuficienţei explicative a creştinismului şi că Lewis a devenit agnostic în urma acestui timp de jale. Concluzia este pripită şi superficială şi trădează o lipsă de familiaritate cu textul însuşi sau cu scrierile de mai târziu ale lui Lewis. Trebuie reţinut c& *Anatomia unei dureri* descrie ceea ce Lewis consideră a fi o perioadă de încercare - nu o încercare *pentru Dumnezeu,* ci *pentru Lewis* însuşi. „Dumnezeu nu a făcut un experiment pe credinţa sau dragostea mea, pentru a vedea care este calitatea acestora. El cunoştea deja asta. Eu eram cel care nu o cunoştea.”[11]

Cei care vor să conchidă că Lewis deveni agnostic în acea perioadă sunt obligaţi să îngheţe relatarea într-un anumit moment, să ia un episod sau o etapă de pe parcurs şi să o declare a fi deznodământul său. Lewis arată clar că, în mijlocul suferinţei, îşi propune să cerceteze toate opţiunile intelectuale posibile. Nu avea să precupeţească niciun efort. Toate căile urmau să fie cercetate. Poate Dumnezeu chiar nu există. Poate Dumnezeu există, însă e un tiran sadic. Poate credinţa e doar un vis. Ca şi psalmistul, Lewis sondează neobosit, metodic abisurile disperării, hotărât să desprindă sensul ascuns al tenebrei. în cele din urmă, Lewis îşi recapătă echilibrul spiritual şi îşi recalibrează teologia în lumina necruţătoare a evenimentelor ultimelor săptămâni din viaţa sa.

O scrisoare scrisă de Lewis cu câteva săptămâni înainte să moară surprinde sensul argumentului din *Anatomia unei dureri* şi rezumă deznodământul acestuia. încă de la începutul anilor ’50, Lewis corespondase cu Sora Madeleva Wolff (1887-1964), o distinsă specialistă în literatură medievală şi totodată poetă, care se pensionase de curând din funcţia de preşedinte a Saint Mary College de la Universitatea Notre Dame din South Bend, Indiana. Lewis povesteşte că dădea glas suferinţei „zi de zi, într-o formă neprelucrată, cu toate reacţiile păcătoase şi nesăbuinţele aferente”. O avertizează că, deşi *Anatomia unei dureri* „se încheie pe nota credinţei”, totuşi „răscoleşte cele mai tenebroase îndoieli pe parcurs”[12].

E mult prea facil - în special pentru cei predispuşi să-l vadă pe Lewis devenit agnostic la acea vreme sau pentru cei care nu au timp să-l citească atent - să te opreşti asupra acestor „reacţii păcătoase şi nesăbuinţe” şi să le iei drept rezultatul final al cercetării meticuloase a întregii game de soluţii teiste la propria sa agonie.

Insă judecata pe care Lewis o face referitor la propriul său text este concluzia la care vor ajunge toţi cei care îşi fac timp să citească în întregime cartea.

Este dificil şi poate chiar nepotrivit să te cantonezi într-o singură secvenţă, o singură afirmaţie care marchează un moment de turnură în reflecţiile lui Lewis născute din experienţa suferinţei acute. Adevăratul punct de cotitură în gândirea lui Lewis apare atunci când menţionează dorinţa lui de a suferi în locul soţiei sale: „O, de s-ar putea să sufăr eu în locul ei”[13]. Potrivit argumentului formulat de Lewis, dragostea adevărată se probează prin disponibilitatea de a lua asupra ta durerea şi suferinţa şi de a-l scuti pe cel iubit sau cea iubită de ce e mai rău.

Apoi Lewis face acea trimitere cristologică firească şi critică totodată: Crucea lui Cristos este ilustrarea perfectă a acestui principiu. Este oare permis, „bâiguieşte” el, să iei asupra ta suferinţa unei alte persoane, pentru a o scuti, măcar în parte, de durere şi de sentimentul de a fi părăsit? Răspunsul se află în Cristosul răstignit:

[Substituirea] i-a fost îngăduită Unuia, ni se spune, şi astfel descopăr că pot crede din nou, pentru că El a făcut în locul nostru tot ceea ce trebuia făcut. Iar la băiguielile noastre, El răspunde: „Voi nu puteţi şi nu îndrăzniţi. Eu am putut şi am îndrăznit.”[14]

Lewis face două afirmaţii distincte, însă legate între ele. Mai întâi, el înţelege că, oricât de mult şi-ar fi iubit soţia, iubirea sa ar fi fost limitată. Iubirea de sine rămâne mereu prezentă în suflet, împuţinând iubirea lui faţă de oricine altcineva şi micşorând porţia de suferinţă pe care era dispus să şi-o asume în locul altora. In al doilea rând, Lewis se apropie nu atât de mult de înţelegerea golirii de sine a lui Dumnezeu (ideea aceasta se regăseşte în alte părţi ale operei sale), ci mai ales de perceperea importanţei ei existenţiale cu privire la problema suferinţei omeneşti. Dumnezeu *putea* să îndure suferinţă. Şi Dumnezeu *a îndurat efectiv* suferinţa. Fapt care, mai apoi, ne dă tărie să îndurăm şi noi, la rândul nostru, ambiguităţile şi riscurile inerente credinţei, fiind încredinţaţi că deznodământul este sigur. *Anatomia unei dureri* este o povestire despre testarea şi maturizarea credinţei, nu doar despre redobândirea - şi în niciun caz despre pierderea - ei.

Atunci de ce a fost reacţia lui Lewis la moartea lui Davidman atât de puternică? Evident, au fost mai mulţi factori care au contribuit la aceasta. Oricât de îndoielnică ar fi fost relaţia dintre ei la început, Davidman a ajuns iubita şi sufle- mi şi mintea-pereche pentru Lewis, cea care l-a ajutat să-şi păstreze pasiunea şi

 motivaţia de a scrie. A jucat - sau, mai corect, *i s-a permis* să joace - un rol unic în cercul de prietene al lui Lewis. Despărţirea de ea a produs o rană adâncă.

In cele din urmă, furtuna se linişti, iar valurile încetară să mai izbească cetăţuia credinţei lui Lewis. Asaltul fusese aprig, proba extrem de dificilă. Insă urmarea ei a fost o credinţă care, precum aurul, se lămurise prin foc.

SĂNĂTATEA TOT HAI ŞUBREDĂ A LUI LEWIS, 1961-1962

Dacă credinţa lui Lewis nu numai că supravieţuise, dar devenise mai puternică, nu acelaşi lucru se poate spune despre sănătatea sa. In iunie 1961, Lewis petrecu două zile în Oxford cu prietenul său din copilărie, Arthur Greeves. Fuseseră, povestea el ulterior, „unele dintre cele mai fericite clipe din viaţa mea”. Dar scrisoarea de mulţumire adresată lui Greeves avea şi o parte mai sumbră. Lewis îi împărtăşi faptul că se pregătea să se interneze în spital pentru o operaţie care să rezolve problema unei prostate mărite.[15] E puţin probabil ca vestea să îl fi luat pe Greeves prin surprindere. Lewis, îşi notase el în timpul vizitei sale, „arăta foarte rău”. Era evident că ceva nu era în regulă.

Operaţia trebuia să aibă loc în data de 2 iulie în sanatoriul Acland, un centru medical particular care funcţiona independent de NHS[16], aflat aproape de centrul Oxfordului. însă, în scurt timp, echipa medicală ce îl trata pe Lewis şi-a dat seama că operaţia era exclusă. Atât rinichii cât şi inima îi erau slăbite. Era inoperabil. Boala nu putea fi vindecată, ci doar controlată. La sfârşitul verii, Lewis era atât de bolnav, încât nu fu în stare să se întoarcă în Cambridge şi să predea în primul trimestru din 1961.

înţelegând că nu mai are mult de trăit, Lewis îşi scrise testamentul. Documentul, datat 2 noiembrie 1961, îi numea pe Owen Barfield şi Cecil Harwood ca executori şi garanţi ai săi.[17] Cărţile şi manuscrisele i le lăsă fratelui său, împreună cu orice venituri ce urmau să rezulte din publicaţiile lui Lewis în timpul vieţii sale. După moartea lui Warnie, moştenirea le revenea celor doi fii vitregi ai săi. Testamentul nu specifica numele unui executor literar. Warnie urma să primească bani din publicaţiile lui Lewis, însă nu avea drepturi legale asupra lor.

Lewis mai stipulă şi faptul că alte patru persoane trebuiau să primească 100 de lire fiecare, dacă existau suficiente fonduri în contul bancar al lui Lewis la data morţii sale: Maureen Blake şi cei trei nepoţi ai săi, Laurence Harwood, Lucy

14.1 Sanatoriul particular Acland, Banbury RoadNr. 25, Oxford, în anul 1900. Sanatoriul, înfiinţat în 1882, era numit după Sarah Acland', soţia lui Sir Henry Acland, fost Profesor Regius de medicină la Universitatea Oxford. Se mutase în clădirea de pe Banbury Road în 1897.

Barfield şi Sarah Neylan.[18] La scurt timp după aceea, Lewis îşi dădu seama că nu îi recompensase în niciun fel pe cei care îl îngrijiseră pe când locuise în casa Kilns. Intr-un codicil din 10 decembrie 1961, Lewis adăugă alte două nume la listă: grădinarul şi meşterul său, Fred Paxford, avea să primească 100 de lire, şi menajera sa, Molly Miller, care avea să primească 50 de lire.

Sumele par neînsemnate în condiţiile în care, potrivit atestării de la 1 aprilie 1964, averea lui Lewis era evaluată la 55.869 de lire, trebuind achitată o taxă de moştenire în valoare de 12.828 de lire. Insă Lewis nu ştia cât de solvabil era, şi în această perioadă era permanent îngrijorat de sumele substanţiale pretinse de autorităţile fiscale naţionale, care îl puteau aduce oricând în pragul falimentului. Testamentul relevă şi o îngrijorare referitoare la ce ar urma să se întâmple dacă taxa de moştenire se va dovedi mai mare decât valoarea efectivă a bunurilor sale.

Lewis spera să se întoarcă la responsabilităţile sale academice de la Magdalene College în următorul trimestru, în ianuarie 1962. Insă cu trecerea lunilor, Lewis îşi

dădu seama că pur şi simplu starea sănătăţii lui nu era suficient de bună pentru aşa ceva. Ii scrise unui student pe care trebuia să îl supravegheze ca să-şi ceară iertare pentru absenţa sa forţată în primăvara lui 1962 şi pentru a-i explica situaţia:

Nu-mi pot face operaţia pentru prostată decât dacă inima şi rinichii îmi funcţionează normal şi se pare că nu îmi pot face inima şi rinichii să funcţioneze normal dacă nu îmi operează prostata. Aşa că suntem în ceea ce un medic numea, printr-o amuzantă scăpare, un „cerc vâscos”[19]*,*

în 28 aprilie 1962, Lewis se întoarse în cele din urmă la Cambridge ca să se apuce din nou de predat, ţinând cursuri bilunare despre *Faerie Queene,* a lui Spenser.[20] însă nu era vindecat; starea de sănătate fiind doar ameliorată printr-o dietă atentă şi un regim de exerciţii fizice. Cerându-şi iertare de la Tolkien pentru faptul că nu reuşise să participe la o cină festivă la Merton College din luna următoare cu ocazia publicării unei colecţii de eseuri în cinstea lui, Lewis îi explică faptul că acum era nevoit să „port o sondă, să ţin un regim slab în proteine şi să mă duc devreme la culcare”[21].

Sonda amintită era de fapt un dispozitiv artizanal cu dopuri de plută şi tuburi din cauciuc, cunoscut pentru frecventele scurgeri. Era născocirea doctorului Robert Havard, prietenul lui Lewis, a cărui eroare în diagnosticarea la timp a cancerului lui Davidman ar fi trebuit să-l determine pe Lewis să pună la îndoială competenţa lui profesională. Lewis deplângea metehnele lui Havard într-o scrisoare din 1960, remarcând că „ar fi putut şi ar fi trebuit să diagnosticheze problema lui Joy când s-a prezentat la o consultaţie cu mulţi ani înainte să ne căsătorim”[22]. însă în ciuda acestor rezerve, se pare că Lewis l-a ales tot pe Havard ca să-l sfătuiască cum să gestioneze problemele cu prostata şi inclusiv să-i proiecteze sonda. Frecventele defecţiuni ale acestui dispozitiv improvizat i-au provocat neplăceri şi, din timp în timp, l-au pus în situaţii deosebit de jenante, ca în cazul unei petreceri cu sherry de la Cambridge, care a fost animată de o scurgere de urină.

Ultimii ani ai lui Lewis nu au fost defel liniştiţi. Warnie se îmbăta tot mai frecvent, alcoolismul fiindu-i ameliorat, nicidecum vindecat,prin grija călugăriţelor de la mănăstirea Sfânta Fecioară de la Lourdes din oraşul irlandez Drogheda. Călugăriţele par să îl fi îndrăgit şi compătimit pe maiorul pensionat cu frecventele sale accese de dipsomanie, tratându-l cu o bine intenţionată îngăduinţă care probabil nu a făcut decât să îi încurajeze dependenţa. Casa Kilns era tot mai părăgi- nită, plină cu igrasie şi mucegai.

£
\Tcui.
CjJlAiytLisTH-CA*.

tusod-JUy&tp-QL*+-t/UtO.t'i.'«sâi lA*t'lr-£

tU kcAxoust. cr) h. CA+x ut* ouâ Cut &. /*■>*

llt(Vc/l-tt f/i4.1*&. fi*-14**

? * * * \ T . fc. fc, T~olk *&u A yfor*/

Ou. /ul£*»y+-CAl~i-'ou tr\ kd% U*3i*s tvâe*2 /i-ayu-t^tCe

fOLoty-tf TkuL/i\EI*.On^1

l ,UA*<U*u
t-^x>u^-<y0-£LtOePt^A/Ld/iLr&^-t
Sm
{O. f. L&Wtc)

14.2 Scrisoarea nepublicată a lui Lewis din data de 16 ianuarie 1961, prin care îl nominalizapeJ.R.R. Tolkien la PremiulNobelpentru literatură din 1961. Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd.

Traducere scrisoare:
Magdalene College,
Cambridge,

Anglia
16 ian. 1961 Domnilor,

Ca răspuns la invitaţia dumneavoastră, am onoarea de a-l nominaliza la Premiul Nobel pentru literatură din 1961 pe

Profesorul J.R.R. Tolkien de la Oxford, în semn de recunoaştere a deja vestitei sale trilogii romantice, *Stăpânul inelelor.*
Al dumneavoastră umil servitor,
C.S. Lewis

O altă sursă de griji era relaţia tot mai rece dintre Tolkien şi Lewis. Aceasta, trebuie menţionat, i se datora mai ales lui Tolkien, reflectând părerea lui tot mai proastă despre Lewis. Lewis însă nu şi-a pierdut niciodată respectul sau admiraţia faţă de Tolkien. Faptul este adeverit de un episod care a fost scos de curând la lumină. La începutul lui ianuarie 1961, Lewis i-a scris unui fost student, omul de litere Alastair Fowler, care îi ceruse lui Lewis să-l sfătuiască dacă să aplice sau nu pentru o catedră de engleză la Universitatea Exeter. Lewis îi sugeră să o facă. Apoi îi ceru el însuşi sfatul. Cine, îl întrebă Lewis, ar merita să câştige Premiul Nobel pentru literatură în 1961?[23] Motivul acestei curioase cereri este în sfârşit limpede.

Când arhivele anului 1961 ale Academiei Suedeze au fost desecretiza- te şi puse la dispoziţia cercetătorilor, în ianuarie 2012, s-a descoperit că Lewis îl nominalizase pe Tolkien la celebrul premiu.[24] Ca profesor de literatură engleză al Universităţii Cambridge, la sfârşitul lui 1960, Lewis primise din partea Comitetului Nobel pentru literatură solicitarea de a nominaliza o persoană pentru premiul din 1961. In scrisoarea sa de nominalizare, datată 16 ianuarie 1961, Lewis l-a propus pe Tolkien, în semn de recunoaştere pentru „celebra sa trilogie romantică, *Stăpânul inelelor*[1],[25] In cele din urmă, premiul i-a revenit scriitorului Ivo Andric (1892-1975) din Yugoslavia. Proza lui Tolkien a fost evaluată ca fiind mai slabă decât a rivalilor săi, printre care se număra şi Graham Greene (1904- 1991). Insă nominalizarea lui Tolkien de către Lewis la această distincţie literară maximală constituie o importantă dovadă a admiraţiei şi a respectului constante pentru opera prietenului său, în ciuda distanţei tot mai mari dintre cei doi. Dacă Tolkien a aflat de acest lucru (dar nu există nimic în corespondenţa sa care să sugereze că ştia), gestul n-a contribuit cu nimic la restaurarea relaţiei din ce în ce mai proaste cu Lewis.

Dar ca şi cum aceasta n-ar fi fost suficient, amândoi fiii lui Davidman - daţi de acum în grija lui Lewis şi Warnie - aveau probleme, în special legate de şcoală, care trebuiau rezolvate. David, care părea să treacă printr-o criză de identitate, hotărî să se convertească la iudaism, întorcându-se astfel la rădăcinile religioase ale mamei sale. Lewis se văzu astfel silit să-i asigure hrană kosher, pentru a-i permite să-şi respecte regulile dietetice. (Lewis reuşi să localizeze câteva produse care se vindeau la magazinul Palm’s Delicatessen din piaţa închisă a Oxfordului.) Lewis l-a încurajat pe David în demersul său de a-şi reafirma rădăcinile iudaice, printre altele aranjând ca acesta să poată învăţa ebraica în cadrul Şcolii Magdalen College în locul latinei, care era limba tradiţională care se preda în mod obişnuit, îi ceru sfatul lui Cecil Roth (1899-1970), conferenţiarului Universităţii Oxford în studii ebraice postbiblice, despre cum să răspundă angajamentului crescând al fiului său vitreg faţă de iudaism.[26] La recomandarea lui Roth, David îşi începu studiile la North West London Talmudical College, din Golders Green, Londra.

în primăvara lui 1963, starea de sănătate a lui Lewis se amelioră suficient încât să-i permită să petreacă trimestrele universitare de post al Paştelui şi de Paşte la Cambridge. Deja în mai 1963 îşi făcea planificarea pentru cursurile care urma să le ţină în primul trimestru. Urma să ţină o serie de cursuri de literatură medievală la Cambridge în dimineţile zilelor de marţi şi de joi în timpul trimestrului, începând cu 10 octombrie.[27]

In această perioadă, Lewis începu o relaţie de prietenie care avea să se dovedească a fi deosebit de

importantă atât în ultimele sale luni de viaţă, cât şi ulterior, după moartea sa, în renaşterea interesului faţă de el. Lewis avea mulţi simpatizanţi americani cu care corespondase de-a lungul anilor. Unul dintre aceştia era Walter Hooper (n. 1931), un universitar american la început de carieră de la Universitatea

 din Kentucky, care îi studiase scrierile şi avea de gând să scrie o carte despre el. Hooper începu să corespondeze cu Lewis în data de 23 noiembrie 1954, pe când îşi facea serviciul militar în armata americană, iar de-a lungul carierei sale universitare, a dovedit un interes constant pentru opera lui Lewis. Hooper fusese impresionat în mod special de o scurtă prefaţă scrisă de Lewis la o carte intitulată *Letters to Young Churches* (1947)[28], o traducere contemporană a epistolelor Noului Testament, realizată de scriitorul şi preotul englez J.B. Phillips (1906-1982). încă de la începutul lui 1957, Lewis acceptă să se întâlnească cu Hooper, dacă acesta avea să ajungă vreodată în Anglia.[29]

In cele din urmă, vizita lui Hooper a fost amânată, cu toate că cei doi au continuat să corespondeze. In decembrie 1962, Hooper i-a trimis lui Lewis o bibliografie cu toate lucrările publicate de Lewis, pe care el le compilase, listă pe care, plin de mulţumire, Lewis o rectifică şi îmbogăţi pe alocuri. Sublinie, din nou, că accepta să se întâlnească cu Hooper când acesta avea să ajungă în Anglia şi menţiona luna iunie 1962 ca o perioadă în care se aştepta să fie acasă, în Oxford.[30] întâlnirea a fost într-un final planificată pentru data de 7 iunie, când Hooper avea să fie în Oxford, pentru a participa la Şcoala de vară internaţională a Exeter College.

E limpede că întâlnirea cu Hooper i-a făcut plăcere lui Lewis şi l-a determinat să-l invite pe acesta să participe la întâlnirea Inklings din lunea următoare. întâlnirile aveau loc la acea dată de partea cealaltă a străzii St. Giles, membrii Inklings acceptând fără prea mare tragere de inimă să se mute de la taverna „Eagle and Child” la „Lamb and Flag”, în urma renovărilor care distruseseră aspectul intim şi discret al „Separeului iepurelui”[31]. întrucât Lewis trebuia să locuiască în cadrul Magdalene College pe timpul trimestrului, întâlnirile aveau acum loc lunea, lucru care îi permitea lui Lewis să ia „Târâtoarea Cantab” spre Cambridge. Hooper, care la acea vreme era episcopalian, îl însoţea pe Lewis la Holy Trinity Church din Headington Quarry în dimineţile de duminică.

BOALA FATALĂ SI MOARTEA

*

Lewis îşi pusese în gând să meargă în Irlanda la sfârşitul lui iulie 1963, ca să îl viziteze pe Arthur Greeves. Conştient că era din ce în ce mai slăbit, Lewis aranjă ca Douglas Gresham să îl însoţească, în parte pentru a-i căra bagajele. In

data de 7 iunie, când Lewis se întoarse la Oxford după sfârşitul trimestrului de vară de la Cambridge, Warnie porni spre Irlanda, în ideea că Lewis avea să i se alăture luna următoare. Acest lucru n-a mai fost însă posibil. Starea de sănătate a lui Lewis se deterioră puternic în prima săptămână din iulie.

In data de 11 iulie, de voie de nevoie, Lewis îi scrise lui Greeves pentru a-şi anula călătoria. Suferise un „colaps al funcţiilor inimii"[32]. Se simţea obosit, nu se putea concentra şi era foarte somnolent. Rinichii nu îi funcţionau normal, generând o acumulare de toxine în sânge, care îl duceau la extenuare. Singura soluţie erau transfuziile de sânge, care aduceau o uşurare de moment. (Dializa folosită pe scară largă era încă la câţiva ani buni distanţă în viitor.)

Când Walter Hooper sosi la Kilns duminică dimineaţa, în data de 14 iulie

1963, pentru a-l duce pe Lewis la biserică, înţelese că Lewis este grav bolnav. Era epuizat, abia putea ţine în mână o ceaşcă de ceai şi părea dezorientat. îngrijorat că nu va putea să-şi poarte corespondenţa în absenţa prelungită a fratelui său, Lewis îi ceru lui Hooper să fie secretarul său personal. Hooper trebuia să predea un curs în Kentucky în toamna respectivă, dar acceptă să îşi înceapă slujba din ianuarie

1964. Poate fiindcă era confuz şi nu se putea concentra prea bine, Lewis uită să clarifice aspectele pecuniare ale înţelegerii şi să stabilească modul în care avea să îl recompenseze pe Hooper pentru munca sa, dar şi care erau aşteptările sale de la noul său angajat.

In dimineaţa zilei de luni, 15 iulie, Lewis îi scrise o scurtă scrisoare lui Mary Willis Shelburne, ca să-i explice că îşi pierduse aproape cu totul capacitatea de concentrare şi să o informeze că urma să meargă la spital în după-amiaza aceea pentru un control şi o evaluare generală a stării sale de sănătate.[33] Lewis sosi la sanatoriul Acland la ora cinci după-amiaza, suferind la scurtă vreme un infarct. Intră în comă, fiind considerat la un pas de moarte. Sanatoriul Acland îi înştiinţă pe Austin şi Katharine Farrer, după ce ruda cea mai apropiată a lui Lewis - Warnie - fu de negăsit.[34]

A doua zi, Austin Farrer hotărî că Lewis, ţinut în viaţă cu ajutorul unei măşti de oxigen, şi-ar dori să primească ultima împărtăşanie. Vorbi cu Michael Watts, preotul paroh al Bisericii Sfânta Maria Magdalena aflată la câteva minute de mers pe jos de sanatoriul Acland, să vină şi să îl vadă pe Lewis în acest scop. La ora două după-amiaza, Watts îi dădu ultima împărtăşanie lui Lewis. La o oră după aceea, spre uimirea echipei medicale, Lewis se trezi din comă şi ceru un ceai, pesemne fără să-şi dea seama că cea mai mare parte a zilei fusese inconştient.

Mai târziu, Lewis le povesti prietenilor săi că şi-ar fi dorit să fi murit în timpul comei. „întreaga experienţă, îi scria el mai târziu lui Cecil Harwood, a fost foarte blândă." Era păcat, i se părea, „după ce am ajuns atât de lesne la poartă, să nu mi se dea voie să intru"[35]. Precum Lazăr, era condamnat să moară a doua oară. într-un comentariu mai amplu din ultima scrisoare către confidentul său, Arthur Greeves, Lewis remarcă:

Deşi nu se poate spune că sunt nefericit, nu pot să nu mă gândesc că poate ar fi fost mai bine să nu mă mai trezesc din comă în iulie. Adică, după ce am fost purtat ca pe braţe, fără nicio durere, până la Poartă, nu e plăcut să ţi se trântească în nas şi să ştii că, într-o zi, va trebui să treci din nou pe acolo; poate atunci nu lafel de uşor! Săracul Lazăr! Totuşi, Dumnezeu ştie cel mai bine.[36]

încă din iunie 1914, Lewis corespondase constant cu Greeves - a fost una dintre cele mai importante şi mai intime relaţii din viaţa sa, relaţie despre care puţini din cercul său de cunoscuţi au ştiut până la apariţia autobiografiei *Surprins de bucurie,* în care Lewis vorbeşte despre prietenia lor din tinereţe (nu însă şi despre prelungirea ei până la data scrierii). Aşa cum îi stătea în fire, Lewis îşi ceru iertare pentru consecinţele stării sale de sănătate: „îmi pare că noi doi nu ne vom mai întâlni în viaţa asta."

Cu toate că Lewis avu parte de încă două zile de luciditate după ce se trezi din comă, intră mai apoi într-o perioadă întunecată cu „vise, halucinaţii şi minte tulbure"[37]. în data de 18 iulie, ziua în care începură

halucinaţiile, Lewis a fost vizitat de către George Sayer, care a fost tulburat să-l vadă atât de confuz. Lewis îi spuse lui Sayer că tocmai fusese numit executorul testamentar al lui Charles Williams şi că trebuie să găsească degrabă un manuscris ascuns sub salteaua doamnei Williams. Problema era că doamna Williams solicita o importantă sumă de bani în schimbul manuscrisului, iar Lewis nu dispunea de zecile de mii de lire sterline pe care aceasta le pretindea. Când Lewis începu să vorbească despre doamna Moore ca şi cum ar fi fost în viaţă, Sayer îşi dădu seama că Lewis haluci- nează. Apoi, când Lewis îi zise că îl rugase pe Walter Hooper să ocupe temporar funcţia de secretar, pentru a se ocupa de corespondenţă, nu e de mirare că Sayer a presupus că şi aceasta este tot o halucinaţie.[38]

De cum conştientiză că Walter Hooper era într-adevăr o persoană reală, din afara acelui univers tenebros al halucinaţiilor lui Lewis, şi că Hooper urma într-adevăr să aibă grijă de acesta, Sayer hotărî să meargă în Irlanda pentru a-l găsi pe Warnie. In cele din urmă, Warnie fu găsit într-o stare de ebrietate atât de avansată, încât nu reuşi să înţeleagă ce se întâmplase cu fratele său, darămite să ajute la ameliorarea situaţiei. Sayer se întoarse singur în Oxford.

In data de 6 august, lui Lewis i se dădu voie să se reîntoarcă la Kilns, unde avea să fie îngrijit de Alee Ross, un asistent de la Acland. Ross era obişnuit să aibă grijă de pacienţi înstăriţi, în propriile lor case, şi fir şocat de condiţiile mizerabile pe care le găsi la Kilns, în special de murdăria din bucătărie. Pentru a face casa locuibilă, se demarară lucrările de curăţenie generală. întrucât Lewis nu avea voie să urce pe scări, s-a impus instalarea lui la parter. Hooper fu cazat în fostul dormitor al lui Lewis de la primul etaj şi începu să lucreze ca secretar. Printre cele mai patetice misive scrise de Hooper în locul lui Lewis în acea perioadă au fost şi scrisorile de demisie de la catedra sa de la Universitatea Cambridge şi din cea de tutore de la Magdalene College.

Se punea acum problema să fie aduse toate cărţile lui Lewis de la Cambridge. El nu putea călători. In data de 12 august, Lewis îi scrise lui Jock Burnet, trezorierul Magdalene College, pentru a-l înştiinţa că Walter Hooper urma să meargă la Cambridge în locul său, pentru a-i strânge toate lucrurile din cameră. A doua zi, Lewis îi scrise o misivă şi mai înduioşătoare, prin care îl împuternicea pe Barnet să-i vândă toate obiectele personale rămase. Walter Hooper şi Douglas Gresham sosiră la Magdalene în data de 14 august, înarmaţi cu şapte pagini de instrucţiuni detaliate scrise de Lewis referitoare la lucrurile sale. Avură nevoie de două zile să se ocupe de toate. în data de 16 august, se întoarseră la Kilns cu o camionetă, transportând mii de cărţi, care au trebuit aşezate în teancuri, pe podea, până când aveau să li se găsească loc pe rafturi.

In septembrie, Hooper se întoarse în Statele Unite, pentru a-şi relua cursurile, lăsându-l pe Lewis în grija lui Paxford şi a doamnei Molly Miller, menajera lui Lewis. Lewis era vizibil îngrijorat de starea în care se afla. Unde era Warnie şi când urma să se întoarcă? Lewis conchise că, din păcate, Warnie îl „părăsise cu toml”, deşi ştia cât de gravă era situaţia lui. „E în Irlanda din iunie şi nici măcar nu îmi scrie, şi cred că bea până cade jos.”[39] Era 20 septembrie şi Warnie tot nu se apăruse. Atunci Lewis îi scrise oarecum pe ascuns o scrisoare lui Hooper, pentru a lămuri situaţia angajării sale.

E limpede că Lewis nu se gândise prea mult la îndatoririle pe care ar fi vrut să le îndeplinească Hooper, în calitatea sa de secretar personal, nici la modalitatea de plată pentru serviciile sale.[40] Când Hooper îi răspunse, punând în discuţie problema remuneraţiei pentru slujba ce i se oferea, Lewis îi mărturisi nu fără o oarecare jenă, că pur şi simplu nu dispunea de banii necesari să îl plătească, menţionând scuze plauzibile, dar în definitiv neconvingătoare. După ce îşi dăduse demisia de la catedră, nu mai avea leafă. Şi ce s-ar fi făcut dacă vreunul dintre băieţii Gresham ar fi avut nevoie de bani?[41] Dacă se punea problema ca Hooper să fie „secretar plătit", atunci pur şi simplu nu-şi putea permite un asemenea lux. Insă dacă Hooper şi-ar fi permis să vină în iunie 1964, era binevenit. Premisa implicită pare să fi fost că Hooper avea să se finanţeze singur.

Iată una dintre problemele care începură să îl apese pe Lewis odată cu renunţarea la catedra de la Cambridge - banii. Lewis a continuat să trăiască cu frica impunerii unor taxe pe care să nu fie în stare să le plătească. Veniturile sale se limitau exclusiv la încasări din drepturi de autor. La vremea aceea, suma era destul de semnificativă; însă Lewis era convins că veniturile i se vor diminua odată cu scăderea interesului faţă de lucrările sale. Este evident că temerile privind siguranţa sa financiară au fost alimentate în luna septembrie şi de sentimentul de singurătate. Nu avea un suflet-pereche cu care să îşi împărtăşească grijile.

O lună mai târziu, Lewis îi scrise din nou lui Hooper, pentru a-i da vestea cea bună că Warnie revenise în sfârşit acasă.[42] După cum lesne se vedea însă, continua să fie îngrijorat din pricina banilor. Chiar în cazul în care şi-ar fi permis să-l plătească pe Hooper, nu putea avansa o sumă concretă. Cea mai bună ofertă pe care putea să i-o facă lui Hooper era să-l primească să locuiască la Kilns, unde avea masa şi căldura asigurate. Apoi mai era şi Warnie, pe care prezenţa lui Hooper l-ar fi putut irita. Suma cea mai mare cu care Lewis îşi permitea să îl plătească pe Hooper era de cinci lire pe săptămână - paisprezece dolari.[43] Era departe de a fi o ofertă tentantă. în final însă, Hooper acceptă să vină. Trebuia să sosească în prima săptămână din ianuarie 1964.[44]

La mijlocul lui noiembrie, Lewis primi o scrisoare din partea Universităţii Oxford, care poate fi interpretată ca un semn - dacă era nevoie de vreunul - al reabilitării reputaţiei sale acolo. Era invitat să susţină Prelegerile Romanes în Teatrul Sheldonian, probabil cea mai prestigioasă serie de prelegeri publice ale

Universităţii Oxford. Cu profund regret, Lewis îl rugă pe Warnie să redacteze „o scrisoare foarte politicoasă de refiiz”[4S].

Ziua de vineri, 22 noiembrie 1963, începu ca oricare alta în casa Lewis, avea să rememoreze Warnie mai târziu: după ce luară micul dejun împreună, cum aveau obiceiul, s-au apucat să răspundă la scrisori şi încercară să rezolve un rebus. Warnie observă că Lewis pare obosit după prânz şi îi sugeră să se culce. La ora 4 după-amiaza, Warnie îi duse o ceaşcă cu ceai şi îl găsi „ameţit, dar liniştit”. La 5:30 Warnie auzi o „căzătură” în dormitorul lui Lewis. Alergă şi îl găsi pe Lewis căzut inconştient lângă pat. După câteva clipe, Lewis muri.[46] Certificatul de deces avea să specifice multiplele cauze ale decesului ca fiind blocaj renal, obstrucţie cauzată de prostată şi degenerescenţă cardiacă.

In acelaşi timp, coloana oficială a preşedintelui american John F. Kennedy părăsi Aeroportul Love Field din Dallas, îndreptându-se spre centrul oraşului. Oră mai târziu, Kennedy fu rănit mortal de un lunetist. Decesul a fost declarat la Spitalul Parkland Memorial. Ştirile despre moartea lui Lewis au fost complet eclipsate de mult mai importanta tragedie care avusese loc în Dallas în aceeaşi zi.

Warnie a fost descumpănit de moartea fratelui său, fapt care l-a împins din nou spre alcool. Refuză să le spună oamenilor data înmormântării fratelui său.[47] în cele din urmă, Douglas Gresham şi alţii le telefonară câtorva dintre prietenii apropiaţi pentru a le da informaţiile necesare. In dimineaţa însorită, dar geroasă,

14.3 Inscripţia de pe piatra funerară din cimitirul Bisericii Holy Trinity, Headington Quarry, Oxford.

a zilei de marţi, 26 noiembrie, o mână de oameni se adunară la Holy Trinity Church pentru înmormântarea lui Lewis, în timp ce Warnie zăcea în pat, dând pe gât whisky. Nu s-a organizat nicio procesiune funebră pentru Lewis la intrarea în biserică; sicriul fusese adus la biserică în după-amiaza zilei precedente. Nu se publicase nicăieri vreun anunţ mortuar. A fost o slujbă intimă, la care au participat prietenii din cercul de apropiaţi ai lui Lewis - printre care Barfield,Tolkien, Sayer şi preşedintele Magdalen College. Slujba a fost condusă de preotul Bisericii Holy Trinity, Ronald Head. Austin Farrer citi o meditaţie. In absenţa unor rude mai apropiate, mica procesiune de la biserică până în cimitir fu condusă de Maureen Blake[48] şi Douglas Gresham, care îi urmară pe purtătorii de lumânări şi purtătorul crucii ritualice către cimitir, unde îi aştepta groapa proaspăt săpată.[49]

Textul uşor melancolic ales de Warnie pentru piatra funerară a fratelui său era preluat de pe calendarul shakespearean de la Little Lea din ziua morţii mamei lor, în august 1908: „Omului i-e dat să plece de aici, cum dat i-a fost să vină-ncoa- ce.”[so] Poate totuşi cuvintele lui Lewis, aşternute pe hârtie cu câteva luni înainte, surprind mai bine stilul său şi speranţa în faţa inevitabilei morţi, decât acest epitaf caustic şi ameninţător. „Suntem, zicea Lewis, precum o sămânţă care aşteaptă răbdătoare în pământ: aşteaptă să se înalţe ca floare, la vremea hotărâtă de Grădinar, sus, în lumea *adevărată*, la adevărata trezire. Mă gândesc că viaţa noastră întreagă, privind retrospectiv de acolo, ne va părea ca o buimăceală confuză. Suntem în lumea viselor. Dar cocoşul se pregăteşte să cânte.”[51]

Note

1. *A Grief Observed.*
2. Ibid.,68.
3. Ibid.,33
4. Scrisoare către Arthur Greeves, 30 mai 1916; *Letters,* voi. 1,187.
5. T. S. Eliot către Spencer Curtis Brown, 24 octombrie 1960; MS Eng. lett. C. 852, fol. 62, Biblioteca Bodleiană, Oxford.
6. Scrisoare către Laurence Whistler, 4 martie 1962; *Letters,* voi. 3,1320.
7. *Surprins de bucurie, 18.*

8. *Problema durerii, 333.*

9. *Anatomia unei dureri, 35-36.*
10. Scrisoare către Sora Penelope, 5 iunie 1951; *Letters,* voi. 3,123.
11. *Anatomia unei dureri, 82.*
12. Scrisoare către Sora Madeleva, CSC, 3 octombrie 1963; *Letters,* voi. 3,1460.
13. *Anatomia unei dureri,! A.*
14. Ibid.
15. Scrisoare către Arthur Greeves, 27 iunie 1961; *Letters,* voi. 3,1277.
16. Serviciul public de sănătate, în Marea Britanie (n.tr.).
17. Lewis îi cunoştea pe Barfield şi Harwood din anii '20 şi faceau anual lungi plimbări în vacanţe. Vezi observaţiile lui Lewis din *Surprins de bucurie,* 217-218. *Despre minuni* i-a fost dedicată lui Harwood şi soţiei lui, iar *The Allegory ofLove* lui Barfield.
18. Laurence Harwood a fost cel de-al doilea fiu al lui Cecil Harwood; Lucy Barfield a fost fiica adoptivă a lui Owen Barfield, căreia îi dedicase Lewis *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea.* Sarah Neylan, care s-a căsătorit cu Christopher Patrick Tisdall în data de 31 decembrie 1960, a fost fiica lui Mary Neylan, căreia Lewis îi dedicase antologia George MacDonald.
19. Scrisoare către Francis Warner, 6 decembrie 1961; *Letters,* voi. 3,1301-1302.
20. Publicat postum cu titlul *Spenser's Images of Life* (1967).
21. Scrisoare către J.R.R.Tolkien, 20 noiembrie 1962; *Letters,* voi. 3,1382.
22. Scrisoare către Phoebe Hesketh, 14 iunie 1960; *Letters, voi.* 3,1162.
23. Scrisoare către Alastair Fowler, 7 ianuarie 1961; *Letters,* voi. 3,1223-1224.
24. Andreas Ekstrom, „Greene tvâa pâ listan 1961", *Sydsvenska Dagbladet,* 3 ianuarie 2012. Accesul la Arhivele Nobel este interzis publicului vreme de cincizeci de ani.
25. Scrisoare adresată Comitetului Nobel pentru Literatură, 16 ianuarie 1961, păstrată în arhivele Academiei Suedeze, eliberată la cererea autorului.
26. Scrisoare către Cecil Roth, 20 martie 1962; *Letters,* voi. 3,1323.
27. Scrisoare către Evelyn Tackett, 23 mai 1963; *Letters,* voi. 3,1428.
28. Scrisori către biserici tinere (n.tr.).
29. Scrisoare către Walter Hooper, 2 decembrie 1957; *Letters,* voi. 3,902-903.
30. Scrisoare către Walter Hooper, 15 decembrie 1962; *Letters,* voi. 3,1393-1394.
31. Pentru motivele mutării, vezi scrisoarea lui Lewis către Roger Lancelyn Green,28 ianuarie 1963; *Letters,* voi. 3,1408-1409. Taverna „Eagle and Child" a fost înregistrată ca edificiu cu valoare istorică de gradul II în decembrie 1954. Ca urmare, se interziceau orice fel de lucrări de alterare a exteriorului. Se permiteau însă modificări în anumite părţi din interior.
32. Scrisoare către Arthur Greeves, 11 iulie 1963; *Letters,* voi. 3,1440.
33. Scrisoare către Mary Willis Shelburne, 15 iulie 1963; *Letters,* voi. 3,1442.
34. Walter Hooper a redactat două rapoarte despre timpul petrecut de Lewis la Acland, datele şi orele acestea fiind menţionate explicit în ambele; Walter Hooper către Roger Lancelyn Green, 5 august 1963; *Letters,* voi. 3,1445-1446; şi Walter Hooper către Mary Willis Shelburne, 10 august 1963; *Letters, voi.* 3,1447-1448.
35. Scrisoare către Cecil Harwood, 29 august 1963; *Letters,* voi. 3,1452.
36. Scrisoare către Arthur Greeves, 11 septembrie 1963; *Letters,* voi. 3,1456.
37. Walter Hooper către Mary Willis Shelburne, 10 august 1963; *Letters,* voi. 3,1448.
38. Sayer,/«H, 404-405.
39. Scrisoare către Arthur Greeves, 11 septembrie 1963; *Letters,* voi. 3,1455.
40. Scrisoare către Walter Hooper, 20 septembrie 1963; *Letters,* voi. 3,1457.

41. David se mutase la un colegiu talmudic în New York şi rămăsese fără bani: vezi scrisoare lui Lewis către Jeannette Hopkins, 18 octombrie 1963; *Letters,* voi. 3,1465.
42. Scrisoare către Walter Hooper, 11 octombrie 1963; *Letters,* voi. 3,1461-1462.
43. Pe aproape întreaga durată a anului 1964, s-a păstrat o paritate de o liră la doi dolari şi optzeci de cenţi. Criza lirei din 1964-1967 nu lovise încă.
44. Scrisoare către Walter Hooper, 23 octombrie 1963; *Letters,* voi. 3,1469-1470.
45. W.H. Lewis, „C.S. Lewis: A Biography”, 468.
46. Ibid.,470.
47. R.E. Head, OH/SR-15, fol. 13, Colecţia de istorie orală a Centrului Wade, Wheaton College, Wheaton, IL.
48. Mai devreme în acelaşi an, Maureen moştenise titlul de Baronesă de Hempriggs, fiind cunoscută drept „Dame Maureen Dunbar”.
49. In ciuda anumitor speculaţii, pe sicriul lui Lewis nu era nicio lumânare. Ronald Head, cel care organizase şi conduse slujba de înmormântare, explică faptul că e posibil ca, în biserică sau în cimitir, sicriul să fi reflectat lumina produsă de lumânările ajutoarelor preoţilor, creând astfel o iluzie optică.
50. *Regele Lear,* 5.2, trad. Mihnea Gheorghiu, în William Shakespeare, *Opere complete* 7, Bucureşti, Univers, 1988.
51. Scrisoare către Mary Willis Shelburne, 28 iunie 1963; *Letters,* voi. 3,1434.

CAPITOLUL 15
FENOMENUL LEWIS

Spre sfârşitul vieţii, Lewis îi mărturisi lui Walter Hooper că se aştepta ca, în vreo cinci ani de la moartea sa, să fie deja uitat. Mulţi au crezut la fel în anii ’60, considerându-l pe Lewis un prizonier al culturii unei generaţii apuse. Sosi ceasul, sosi omul - ceasul lui Lewis însă părea să se fi consumat în trecut. „Euforicii ani şaizeci” (1960-1973) au adus schimbări culturale accelerate, o generaţie tânără în ascensiune încercând să se distanţeze de cultura şi valorile părinţilor.[1] Iar Lewis se afla de partea nepopulară a acelui moment de cumpănă.

ANII '60: O STEA CĂZĂTOARE

în 1965, Chad Walsh (1914-1991), criticul literar american care în 1949 a publicat prima carte despre Lewis, declară că influenţa lui Lewis se resimţea „tot mai slab în America”[2]. Popularitatea lui Lewis în Statele Unite fusese în strânsă corelaţie cu renaşterea interesului pentru probleme religioase din timpul războiului, interes care se menţinu până în anii ’50 - dar care începu, mai apoi, să scadă. In timpul anilor ’60, preocuparea pentru religie a coborât de la nivelul problemelor teoretice la nivelul aspectelor practice. Lewis părea „mult prea teoretic şi abstract” pentru generaţia tânără. Nu prea avea nimic important de spus despre marile subiecte ale vremii — Războiul din Vietnam, revoluţia sexuală şi „moartea lui Dumnezeu”.

Lewis eşuase pe plaja irelevanţei după ce vânturile care îi sudaseră în pânze se domoliră în timpul anilor ’60. Aceasta era alegerea acelor vremuri zbuciumate. In necrologul lui Lewis, revista *Time* l-a numit „unul dintre prorocii mici ai

Bisericii", un apărător al credinţei care, „cu distinsă bună cuviinţă, a apărat o ortodoxie demodată în faţa ereziilor vremii sale"[3]. Insă tonul necrologului recunoştea dispariţia sa, nu revenirea sa în atenţia publicului. Cei întorşi cu privirea spre trecut aveau să şi-l amintească în ipostaza sa de „savant remarcabil".
15.1 Lewis acasă în Kilns, în 1960. Aceasta este una dintre cele mai cunoscutefotografii cu Lewis la bătrâneţe. îl înfăţişează stând la biroul său, înconjurat de toate ustensilele pe care le folosea când scria — în partea stângă, o ceaşcă mare de ceai, o călimară cu cerneală Quick, o scrumieră şi o cutie de chibrituri-*, în partea dreaptă, o pipă, o cutie cu tutun şi o a doua cutie de chibrituri.*

Aşadar, ce îi rezerva viitorul? Walsh a fost pe bună dreptate circumspect în privinţa previziunilor, avertizând că era imposibil de anticipat cu precizie cum avea să fie privit Lewis în America. Bănuiala lui Walsh era că acele „cărţi simple şi directe" ale lui Lewis - cum era *Creştinism, pur şi simplu* - îşi vor pierde din atracţie. La urma urmei, astfel de texte de „jurnalism religios" erau scrieri ale epocii lor. Walsh, el însuşi un om de litere, considera că acele „cărţi mai imaginative" ale lui Lewis - cum era „superbul ciclu Narnia de şapte romane pentru copii"- vor dăinui şi „vor intra definitiv în tezaurul literar şi religios". însă numai viitorul

putea spune dacă ceva din toate acestea aveau să se împlinească. Deocamdată, Lewis intra pentru o vreme într-un „relativ anonimat”[4].

Este adevărat că Lewis a avut puţini promotori în America de Nord în anii ’60. La acea vreme, Lewis era citit şi promovat mai ales de către episcopalieni - din rândul cărora făceau parte Chad Walsh sau Walter Hooper - cu toate că începură să apară primele semne ale unui interes crescând din partea unor catolici cu vază. Evanghelicii - un grup religios în plină creştere în Statele Unite în perioada anilor ’60 - îl priveau cu neîncredere, pentru că le sfidase atât normele sociale, cât şi temele de interes religios. Din punct de vedere teologic, evanghelicii aveau prea puţine în comun cu un Lewis care oferise o explicaţie literară a centralităţii recunoscute a Bibliei pentru credinţa creştină, nu o pledoarie teologică în favoarea dreptului Bibliei de a deţine un astfel de loc. Cu excepţia unei legături vremelnice cu Oxford Pastorate mediată de Clubul socratic, Lewis nu s-a asociat cu evanghelicii britanici, nici în Oxford şi nici în Cambridge. în anul morţii lui Lewis, Martyn Lloyd- Jones (1899-1981), unul dintre cei mai influenţi predicatori evanghelici ai vremii, a identificat o serie de deficienţe teologice la Lewis, în special în ceea ce priveşte doctrina mântuirii.[5]

Lewis era o figură cu totul necunoscută pentru evanghelicii americani de la sfârşitul anilor ’50 şi începutul anilor ’60, o vreme când cei mai mulţi dintre ei considerau vizionarea de filme o activitate periculoasă din punct de vedere spiritual. Ce evanghelic şi-ar fi dorit să fie asociat cu un fumător înrăit, care consuma cantităţi însemnate de bere şi avea concepţii despre Biblie, ispăşire şi purgatoriu cu totul străine de comunitatea evanghelică a acelei vremi? Chiar dacă unii evanghelici au început să fie entuziasmaţi de lucrările apologetice ale lui Lewis în anii ’60, majoritatea îl priveau cu neîncredere.

Ar fi nedrept să spunem că Lewis era o figură expirată în 1970. O apreciere mai temeinică ar fi că valul care-l adusese în centrul atenţiei publice se retrăgea, lăsându-1, după toate aparenţele, să eşueze pe plaja anonimatului. Nu se poate spune că Lewis ar fi fost discreditat, ci doar marginalizat. Perioada resuscitării interesului pentru subiectele religioase, dintre 1942 şi 1957, în care Lewis căpătase notorietate, fu înlocuită de un climat cultural nou, înclinat să respingă religia ca pe un mod perimat de gândire şi practică şi să se elibereze de orice influenţă a trecutului. Marile previziuni sociologice ale anilor ’60 vedeau religia pierzându-şi atracţia intelectuală şi socială. Erau zorii unui veac secular.

Climatul cultural al freneticilor ani şaizeci a fost surprins perfect de către Tom Wolfe, în eseul său din 1987 intitulat „The Great Relearning”[6]. Totul trebuia dat la o parte, astfel încât cultura să poată fi construită „în sfârşit, de la zero”[7]. Se afirmau noi proroci religioşi şi literari în America şi Europa, iar Lewis căzu în anonimat. Lewis era o voce pronunţat religioasă, într-o epocă seculară în plină afirmare, dar mai important de atât, Lewis pleda pentru valorificarea responsabilă a trecutului, într-o vreme în care cei mai mulţi voiau doar să se lepede de el ca de o obligaţie ruşinoasă.

Pe plan literar, impactul lucrărilor de ficţiune ale lui Lewis - inclusiv ciclul Narnia - a fost eclipsat de succesul remarcabil înregistrat de *Stăpânul inelelor* al lui Tolkien, în jurul căruia se crease un adevărat cult în anii ’60, mai cu seamă după ce au început să fie tipărite în Statele Unite ediţii necartonate, mai accesibile ca preţ. Tolkien era pe val, în vreme ce Lewis era în declin. Structura complexă intrinsecă şi bogăţia naraţiunii din spatele romanului *Stăpânului inelelor* sugerau un grad de complexitate şi profunzime ce părea că lipseşte în Narnia.

Ampla naraţiune tolkieniană despre patologia puterii rezona cu spaimele epocii privind posibilele holocausturi nucleare. Deşi fusese conceput cu mult timp înainte de apariţia bombei atomice, acel „inel, care pe toate să le stăpânească” a lui Tolkien reprezenta o imagine elocventă a forţei de atracţie exercitate de o armă cu o colosală capacitate de distrugere şi de puterea pe care le-o conferea iluzoriilor ei stăpâni -

care în realitate erau robii ei. Spre surprinderea lui Tolkien, se trezi acum adulat de acel gen de studenţi pe care odinioară i-ar fi dat afară de la cursurile sale la Oxford.

REDESCOPERIREA: NOUL VAL DE INTERES FATĂ DE LEWIS
f

Dar Lewis reveni în atenţia publică. Creşterea notorietăţii sale este destul de simplu de explicat, mai întâi pentru perioada întunecată din timpului războiului, de la începutul anilor ’40, iar apoi pentru perioada în care farmecul imaginativ al Narniei a colorat anii ’50. Insă explicaţiile de atunci nu mai sunt de actualitate pentru a putea da socoteală de *renaşterea* interesului faţă de Lewis, o generaţie mai târziu. Mulţi autori populari ai anilor ’40 şi ’50 au dispărut din memoria publică fără urmă. Iată, de pildă, cum arata topul celor mai vândute cinci cărţi din America anului 1947:

1. *Russell Janney, The Miracle of the Bells*[8]
2. Thomas B. Costain, *The Moneyman*[9]
3. *Laura Z. Hobson, Gentleman’s Agreement*[10]
4. Kenneth Roberts, *Lydia Bailey*
5. FrankYerby, *The Vixens"*

Toate aceste cărţi se pot cumpăra încă, în primul rând de la anticari. Insă în ciuda popularităţii lor iniţiale, toate şi-au pierdut gloria de odinioară. De ce este soarta lui Lewis diferită?

Putem schiţa câteva linii directoare care ne vor ajuta să înţelegem măcar - chiar dacă acestea nu „explică” în sensul tare al cuvântului — renaşterea interesului faţă de scrierile sale. Unele piese ale mozaicului sunt uşor de identificat; problema este că nu înţelegem pe deplin felul în care acestea se îmbină pentru a alcătui imaginea de ansamblu.

In primul rând, au început să apară colecţii de scrieri ale lui Lewis nepublicate sau inaccesibile până atunci. Acestea au fost rezultatul eforturilor editoriale conştiincioase ale lui Walter Hooper, care lucrase ca secretar personal al lui Lewis în vara anului 1963, fiind ulterior executorul literar al lui Lewis, după moartea lui Cecil Harwood, în 1975. Hooper discutase cu Lewis pe când trăia despre alcătuirea unei bibliografii complete cu lucrările sale. Când aceasta a fost publicată pentru prima dată în 1965, cuprindea 282 de titluri, fără a pune la socoteală şi corespondenţa.[12]

La începutul anilor ’70, cea mai prestigioasă editură britanică a vremii, William Collins 8c Sons, a achiziţionat drepturile de autor pentru lucrările lui Lewis, creând totodată subdivizia Fount, special pentru a le contura o identitate cât mai specifică în oferta companiei. In următorii zece ani, cu ajutorul editurii Collins, Hooper a pus pe piaţă mai multe antologii de eseuri - cum ar fi *Screwtape Proposes a Toast* (1965)[13]; *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi* (1966); *Christian Reflections* (1967)[14]; *Ferigi şi elefanţi şi alte eseuri despre creştinism* (1975); şi *God in the Dock* (1979)[15]. Aceste noi colecţii au lărgit orizonturile celor care erau deja familiarizaţi cu Lewis, pe când altora le-au prilejuit prima întâlnire cu el. Hooper a insistat ca publicarea oricărei noi selecţii din scrierile lui Lewis să fie urmată de retipărirea a două dintre lucrările sale anterioare, astfel încât cărţile sale mai puţin cunoscute - cum ar fi *The Pilgrims Regress* şi *Desfiinţarea omului* - să rămână în circulaţie.[16]

De curând, poate cel mai însemnat proiect a fost demersul lui Hooper de a edita 3.500 de pagini din corespondenţa lui Lewis (2000-2006), lucru care permite studierea aprofundată a parcursului intelectual, social şi spiritual al lui Lewis. Aceste scrisori, esenţiale pentru studiile de specialitate pe opera lui Lewis, constituie osatura narativă a biografiei de faţă.

In al doilea rând, în Statele Unite s-au pus bazele mai multor societăţi importante dedicate păstrării memoriei şi moştenirii lui Lewis. Prima dintre acestea a fost C.S. Lewis Society, din New York, înfiinţată în 1969. In scurtă vreme au urmat şi altele, născându-se astfel asociaţii prin intermediul cărora iubitorii de C.S. Lewis să se organizeze pentru a-i discuta opera. Cei pe care Lewis îi cucerise între anii ’40 şi ’50 au

căutat să transmită mai departe entuziasmul către generaţia anilor ’70. în 1974, în cadrul Wheaton College, din statul Illinois, a fost înfiinţat Centrul Marion E. Wade, dedicat studierii vieţii şi operei lui Lewis şi a cercului său de prieteni, având la bază o colecţie de materiale adunate mai dinainte de către Clyde S. Kilby (1902-1986), fost profesor de literatură engleză la Wheaton College. în ţara natală a lui Lewis, lucrurile s-au mişcat mai anevoios: C.S. Lewis Society din Oxford a fost înfiinţată abia în 1982. Patrimoniul Lewis căpăta o haină instituţională. S-au stabilit reţele care au facilitat transmiterea intergeneraţională a moştenirii lui Lewis.

în al treilea rând, au început să apară biografii bine documentate scrise de cei din anturajul lui Lewis, ceea ce le-a permis cititorilor să afle detalii despre el. Prima dintre acestea a fost intitulată *C.S. Lewis: A Biography* (1974)[17], scrisă de Roger Lancelyn Green şi Walter Hooper. Green (1918-1987), un fost student al lui Lewis de la Oxford, se apucase el însuşi de scris cărţi pentru copii, publicând totodată o serie de biografii valoroase ale unor autori britanici de cărţi pentru copii - demne de remarcat fiind studiile despre J.M. Barrie (1960) şi Lewis Carroll (1960). Biografia lui Hooper şi Green a fost urmată de *Jack* (1988), de George Sayer, un alt prieten apropiat al lui Lewis. Acestea rămân lucrări de referinţă în studiile de specialitate pe Lewis. Lipsite, inevitabil, de distanţă critică, ambele biografii relevă totuşi detalii despre viaţa privată a lui Lewis, fapt ce îi subliniază umanitatea, însă conferă şi mai multă profunzime unora dintre scrierile sale.

în sfârşit, am putea semnala şi felul în care interesul deosebit faţă de Tolkien în Statele Unite, la sfârşitul anilor ’60 şi începutul anilor ’70, l-a avantajat indirect pe Lewis. Pe măsură ce devenea tot mai clar că Tolkien nu a fost un scriitor singuratic din Oxford, ci a fost membru al unui grup cunoscut azi îndeobşte sub numele Inklings, atenţia s-a îndreptat din nou asupra celui mai marcant membru al grupului - C.S. Lewis. Numeroşii studenţi americani de la Oxford au început să exploreze locurile pe care le frecventaseră Tolkien şi Lewis, luând cu ei la întoarcere deopotrivă amintirile şi entuziasmul. (Aşa trebuie înţelese hărţile turistice ale Oxfordului, care acum indică poziţia localului Eagle and Child.)

Lewis a fost întotdeauna mai apreciat în Statele Unite, decât în Anglia, în ciuda faptului că nu a păşit niciodată pe pământ american. Acest lucru se explică parţial prin prestigiul cultural şi intelectual de care Universitatea Oxford se bucură în ochii americanilor. Lewis face parte dintr-un grup de elită al autorilor de literatură pentru copii care au înregistrat un succes extraordinar şi care erau cadre didactice la Oxford - din aceeaşi categorie făcând parte Lewis Carroll şi J.R.R. Tolkien. Mulţi comentatori americani sunt tentaţi să ignore perioada de la Cambridge a lui Lewis, numindu-l pur şi simplu „don-ul de la Oxford”.

Insă raţiunile culturale nu explică decât în parte de ce Lewis se bucură de admiraţia americanilor; mai există şi o importantă componentă religioasă care trebuie luată în calcul. Lewis a câştigat încrederea şi respectul multor creştini americani, care îl consideră un' fel de mentor teologic şi spiritual. Adresându-se deopotrivă inimii şi minţii, Lewis a relevat profunzimile intelectuale şi imaginative ale credinţei creştine ca nimeni altul. Aşa cum se prezenta el însuşi în prelegerile de la radio din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, Lewis nu a fost decât un laic educat, care le-a vorbit în mod direct şi accesibil creştinilor de rând, fără a ţine seama de clericii în a căror grijă spirituală se aflau. Lewis s-a dovedit a fi un bun cunoscător al nevoilor pedagogice şi al capacităţilor laicilor care voiau să îşi cunoască în profunzime credinţa, indiferent de confesiunea lor.

Indiferent de confesiunea lor. Se impune să insistăm asupra acestei afirmaţii. In timpul anilor ’60, au început să apară primele semne de erodare a mentalităţii sectariste a protestantismului american. Creştinii protestanţi au început să-şi afirme în primul rând creştinismul, şi abia pe urmă culoarea denominaţională, lucru care reflecta un angajament tot mai slab faţă de denominaţie ca reper al identităţii religioase.[18] Un prezbiterian putea deveni metodist dacă se muta într-un alt oraş sau stat, dacă biserica metodistă locală

asigura o mai bună calitate a programelor pentru copii şi a predicării. Denominaţia unei biserici a devenit mai puţin importantă decât calitatea predicării sau a lucrării pastorale. Seminariile au început să renunţe la titlurile denominaţionale specifice. Astfel, Protestant Episcopal Theo- logical Seminary din Virginia a devenit Virginia Seminary. Ideea lui Lewis despre un „creştinism, pur şi simplu" era în deplin acord cu aceste evoluţii, iar autorul ei a căpătat tot mai multă recunoaştere transdenominaţională, tocmai fiindcă refuzase să apere o formă specifică de creştinism. *Creştinism, pur şi simplu* a devenit manifestul unui tip de creştinism care accentuează valoarea învăţăturilor esenţiale şi le consideră pe toate celelalte ca fiind de ordin secundar.

Catolicii americani au început să îl citească pe Lewis după Conciliul Vatican II (1962-1965). Acest conciliu de referinţă, convocat de către Papa Ioan XXIII (1881-1963), a intenţionat să restabilească legătura dintre catolicism şi celelalte biserici creştine, dar şi să încurajeze o angajare mai consistentă în dialogul cu cultura contemporană. înainte de aceasta, catolicii obişnuiau să considere scrierile autorilor de altă confesiune creştină ca fiind îndoielnice în ceea ce priveşte puritatea şi utilitatea învăţăturii. Conciliul a deschis posibilitatea ca autori necatolici să fie citiţi şi respectaţi de către catolici - autori precum Lewis. Lewis îşi câştiga astfel un nou segment de public cititor din rândul catolicilor, atât în virtutea prieteniei sale cu J.R.R. Tolkien, cât şi ca admirator al lui G.K Chesterton, a căror catolicitate era mai presus de orice îndoială. Catolici americani cu vază, precum Cardinalul Avery Dulles (1918-2008) şi Peter Kreeft (n. 1937), au început să-l promoveze pe Lewis ca un „simplu creştin", pe care catolicii erau îndemnaţi să-l ia în serios. Mulţi dintre cei care s-au convertit la catolicism în ultimele două decenii au menţionat influenţa marcantă a lui Lewis asupra lor, în ciuda obârşiei sale de protestant din Ulster.[19]

Există însă un alt aspect, prea uşor neglijat, de o importanţă aparte pentru catolicii americani de astăzi. „Creştinismul, pur şi simplu" nu numai că evită „imperialismul denominaţional", ci totodată previne abuzurile de putere şi. de privilegii care se petrec mult prea lesne în clipa în care denominaţiile şi liderii lor consideră că supravieţuirea lor este chiar mai importantă decât sănătatea credinţei creştine înseşi. Lewis reprezintă o formă laică de creştinism, în care clerul şi instituţiile ecleziastice nu ocupă un loc privilegiat. Din conversaţiile mele cu catolicii americani, înţeleg că mulţi dintre ei sunt tot mai dezamăgiţi de eşecurile episcopilor şi ale diocezelor lor şi că găsesc în Lewis o voce care le permite să-şi afirme din nou credinţa fără să susţină în acelaşi timp instituţiile despre care cred că au pătat reputaţia credinţei în ultimii ani. Va deveni Lewis o voce pentru cei care pretind reforma şi reînnoirea bisericilor supraclericizate?

Neîndoios, scrierile lui Lewis au găsit un public nou, mult mai numeros decât numărul de admiratori iniţiali ai săi. A ajuns să fie considerat un reprezentant inteligent, demn de încredere şi mai ales *accesibil* al unei viziuni atractive din punct de vedere teologic şi cultural a credinţei creştine. Faptul că Lewis a fost un outsider faţă de Statele Unite a fost în avantajul său, permiţându-i să fie primit ca o figură catalizatoare, care s-a ridicat deasupra disputelor şi dezbaterilor denominaţionale americane. Lewis a devenit un fenomen rar întâlnit - un scriitor creştin modern respectat şi îndrăgit de creştini provenind din cele mai diverse tradiţii.

LEWIS SI EVANGHELICII AMERICANI

9

Un număr tot mai mare dintre americanii care au beneficiat de pe urma lecturilor din Lewis în anii '70 au fost evanghelicii. La o generaţie după moartea sa, Lewis a ajuns un simbol cultural şi religios pentru această mişcare. Sunt unii care îl numesc pe Lewis „sfântul protector" al evanghelicilor americani. Deci cum se explică faptul că o mişcare care, la început, l-a privit cu maximă circumspecţie să ajungă, în cele din urmă, nu numai să îl accepte, ci chiar să-l întroneze? Pentru a înţelege creşterea oarecum neaşteptată a influenţei lui Lewis în rândul evanghelicilor americani, trebuie mai întâi să reflectăm asupra schimbărilor la nivelul mişcării evanghelice americane începând cu anul 1945.

In timpul anilor ’20, evanghelismul american a fost influenţat de afirmarea fundamentalismului, care a dus la dezangajarea culturală şi izolarea evanghelicilor. Climatul a început să se schimbe începând cu sfârşitul anilor ’40, în parte prin influenţa unor scriitori precum Billy Graham (n. 1918) şi Cari F. H. Henry (1913-2003), care încurajau cu fervoare confruntarea directă a culturii americane dominante. Acest „evanghelism nou”, la început o mişcare minoritară, a crescut rapid sub conducerea unora ca Graham şi prin aportul unor publicaţii precum *Christianity Today* şi prin instituţii precum Fuller Theological Seminary din Pa- sadena, California.[20] Această nouă formă a evanghelismului american a fost o mişcare cu pronunţat caracter popular, care a cucerit inimile şi conştiinţele multora. Dar au fost destui care semnalau că mai avea încă de cucerit mintea şi de stabilit nişte legături cu subcultura intelectuală a vremii.

Evanghelicii americani care căutau hrană proaspătă şi pentru minte, nu doar pentru suflet, au primit prin intermediul scriitorilor britanici — în special autori

provenind din Biserica Angliei - exact ceea ce căutau. In timpul anilor ’50 şi ’60, cel mai notabil lider evanghelic britanic, John R. W. Stott (1921-2011), a pus bazele unui evanghelism riguros din punct de vedere intelectual, care a fost primit cu căldură în Statele Unite. Abordarea lui Stott, chiar dacă lipsită de suport popular masiv, a excelat prin maturitatea reflecţiei raţionale asupra credinţei. Stott a devenit eroul evanghelicilor americani care îşi doreau să-L iubească pe Dumnezeu cu toată mintea lor. Cartea sa *Basic Chrktianity* (1958)[21] a fost un excelent exemplu de scriere argumentată, prin care se căuta apărarea „respectabilităţii intelectuale” a credinţei creştine.

Atunci au început evanghelicii să-l citească pe Lewis. Datarea acestei evoluţii este dificilă, însă există dovezi destul de convingătoare care indică faptul că momentul de referinţă ar fi mijlocul anilor ’70. Indicii că evanghelicii începeau să recunoască înţelepciunea lui Lewis se găsesc însă mult mai devreme, în special dacă ne referim la liderii mişcării. Deşi puţini ştiau la acea vreme, atât John Stott, cât şi Billy Graham s-au sfătuit cu Lewis în perioada în care pregăteau evenimentul de misiune de la Universitatea Cambridge organizat de Graham în 1955.[22] In acelaşi an, Cari F.H. Henry îl invitase pe Lewis să scrie câteva articole de apologetică pentru *Christianity Today,* cea mai prestigioasă revistă evanghelică.[23]

Lideri evanghelici care au venit la credinţă dintr-un context secular în anii 70 au făcut frecvent trimitere la *Creştinism, pur şi simplu* al lui Lewis ca având o influenţă decisivă în convertirea lor - persoane precum Charles „Chuck” Wendell Colson (1931-2012), consilier prezidenţial al lui Richard Nixon, care a fost implicat în scandalul Watergate şi care a căpătat o vizibilitate sporită în cercurile evanghelice după convertirea sa, în 1973. Scriitorii evanghelici începeau să citeze din Lewis în lucrările lor, în special din *Creştinism, pur şi simplu,* încurajându-şi cititorii să îl citească şi să-l studieze pe acest important autor.

Pe măsură ce evanghelismul şi-a luat în serios hotărârea de a se implica în contextul cultural, importanţa apologeticii a devenit tot mai clară. Lewis a fost rapid identificat de către evanghelici ca fiind un maestru al artei apologetice. Stilul apologetic al lui John Stott în *Esenţialul creştinismului* presupunea o cunoaştere elementară a Bibliei şi totodată disponibilitatea din partea cititorilor de a li se explica anumite pasaje biblice. In *Creştinism, pur şi simplu,* Lewis nu are astfel de pretenţii de la cititorii săi, bazându-şi demersul apologetic pe principii generale, observaţii subtile şi apelul la experienţa umană universală.

Organizaţii studenţeşti evanghelice, precum InterVarsity Christian Fellowship, au început să treacă lucrările lui Lewis la rubrica de „lecturi obligatorii”, apreciind deopotrivă accesibilitatea, cât şi forţa retorică ale acestora. Cunoscătorii mai informaţi l-au iertat pe Lewis că nu era un evanghelic; majoritatea evanghelicilor însă l-au văzut pe Lewis ca pe unul dintre ei. La urma urmei, nu se convertise el de la ateism? Pentru mulţi, era suficient pentru putea fi considerat creştin „născut din nou”.*

Pe măsură ce evanghelicii americani l-au citit pe Lewis, au descoperit o viziune a credinţei creştine care era coerentă din punct de vedere intelectual, convingătoare sub raport imaginativ şi fertilă din punct de vedere etic. Cei care, la început, l-au apreciat pe Lewis pentru pledoaria sa raţională în favoarea credinţei creştine au început să îl aprecieze şi pentru apelul său la imaginaţie şi afecte. Concepţia multifaţetată despre creştinism dezvoltată de Lewis i-a făcut pe evanghelici să înţeleagă că îşi pot îmbogăţi credinţa, fără să o dilueze, şi să confrunte cultura seculară şi pe alte căi, în afara de calea argumentului raţional.

Insă acceptarea progresivă a lui Lewis în sânul evanghelismului reflectă mai mult decât capacitatea sa de a prezenta credinţa creştină într-un mod atractiv şi accesibil. A survenit o schimbare culturală de amploare, care l-a făcut pe Lewis şi mai atractiv şi vizibil. Nimeni nu poate spune cu exactitate care a fost momentul în care modernitatea a pierdut, în sfârşit, în faţa postmodernităţii în Statele Unite - sau de ce.

Unii susţin că acest lucru s-a întâmplat cândva în anii ’60; alţii vorbesc despre anii ’80. Nu încape îndoială însă cu privire la rezultatul acestei schimbări majore. Moduri de reflecţie bazate pe intuiţie, formulate în imagini şi povestiri, au luat locul argumentelor logice bazate exclusiv pe raţiune.

Abordarea pronunţat didactică din *Esenţialul creştinismului* al lui John Stott întrunea mai multe virtuţi moderne; însă odată cu apariţia postmodernismului, impresia că abordarea aparţinea unei generaţii anterioare devenea tot mai pregnantă. *Esenţialul creştinismului* nu conţinea niciun element care să facă apel la imaginaţia cititorului şi nici nu recunoştea dimensiunile afective ale credinţei. Pe măsură ce evanghelicii americani au înţeles importanţa povestirii şi a imaginaţiei pentru viaţa de credinţă însă, şi-au îndreptat atenţia spre Lewis, luându-l ca îndrumător.

Lewis şi-a învăţat cititorii să aprecieze importanţa imaginilor şi a povestirilor pentru viaţa de credinţă, fără a pierde însă din vedere caracterul profund

raţional al Evangheliei creştine. In timp ce vechii evanghelici americani lansau critici superficiale la adresa postmodernităţii în timpul anilor ’80 şi ’90, scrierile lui Lewis le-au permis noilor evanghelici să se racordeze la noul climat cultural. Dacă „garda veche” îi îndemna pe tineri să se dezică de acest nou trend, Lewis le oferea resursele unei chestionări persuasive şi temeinice a acestuia.

într-un articol din cursul anului 1998, cu prilejul centenarului naşterii lui Lewis, revista *Christianity Today* declara că Lewis ajunsese să fie „un Aquino, un Augustin şi un Esop al evanghelismului contemporan.”[24] Fără îndoială că Lewis a jucat un rol hotărâtor în transformarea perspectivei pe care evanghelismul contemporan o are asupra culturii. In anii ’50, evanghelismul privea cu suspiciune literatura, filmele şi artele în general.[25] Chiar dacă admiraţia evanghelicilor pentru Lewis a început prin respectul faţă de ideile sale, aceasta s-a dezvoltat sub forma unui respect şi pentru stilul şi maniera în care Lewis îşi exprima ideile.

Deja la mijlocul anilor ’80, colegiile evanghelice - de exemplu prestigiosul Wheaton College din statul Illinois - începeau să-i încurajeze pe evanghelici să studieze literatura, privind-o ca un mijloc de îmbogăţire a credinţei şi dându-l pe Lewis drept exemplu. Până astăzi, evanghelicii şi-au îndreptat atenţia în principal asupra unui grup de scriitori din preajma lui Lewis sau asupra celor pe care el i-a recuperat din trecut - şi anume, Owen Barfield, G.K. Chesterton, George MacDonald, J.R.R. Tolkien, Dorothy L. Sayers şi Charles Williams. Rămâne de văzut încotro va conduce această evoluţie a lucrurilor; există însă indicii clare că evanghelismul a început să înţeleagă potenţialul literaturii de a îmbogăţi, comunica şi promova credinţa.

Din 1985 încoace, predau în cadrul unei şcoli de vară la Oxford, la care participă un număr însemnat de tineri evanghelici din America. Lewis a fost mereu unul dintre subiectele preferate de discuţie în toată această perioadă. La vremea când scriu această carte, interesul faţă de Lewis rămâne la fel de intens. Pe baza conversaţiilor ce acoperă un interval de peste douăzeci şi cinci de ani, mi-am formulat propriile concluzii referitoare la motivele pentru care Lewis este atractiv pentru o generaţie tânără de evanghelici din Statele Unite: percepţia este că Lewis îmbogăţeşte şi relevă profunzimea credinţei, fără însă a o dilua. Cu alte cuvinte, evanghelicii îl văd pe Lewis ca un catalizator, care facilitează o viziune mai profundă asupra credinţei creştine, în care mintea, afectele şi imaginaţia sunt toate antrenate, fără însă a modifica învăţătura de bază a acesteia. Lewis complineşte, nu înlocuieşte învăţăturile evanghelice esenţiale. Cu toate că aceasta presupune o lectură selectivă din Lewis, acest lucru nu pune mari probleme. Lewis este grefat pe trunchiul învăţăturilor evanghelice distinctive, compensând anumite slăbiciuni şi consolidând punctele deja tari ale acestora. Pentru mulţi evanghelici tineri, lecturile din Lewis reprezintă o experienţă fortifiantă şi o adâncire a angajamentelor evanghelice.

Există însă şi o serie de creştini protestanţi fundamentalişti în Statele Unite, care continuă să îl considere pe Lewis un eretic periculos. Tonul strident al unor astfel de critici ale lui Lewis se observă lesne în rândurile următoare:

C.S. Lewis a fost un impostor care a alterat Evanghelia lui Isus Cristosşi i-a împins pe mulţi oameni înflăcările iadului cu doctrinele sale diavoleşti. Lewis a proferat înjurături, a spus poveşti deocheate şi nu o dată s-a îmbătat cu studenţii săi.[26]

Alţi fundamentalişti susţin că admiraţia evanghelicilor moderni faţă de Lewis este un semn că evanghelismul e pe o cale greşită şi şi-a pierdut raţiunea de a fi.[27] Deşi perspectiva aceasta nu este împărtăşită de majoritate, ea este simptomatică pentru neliniştile unora dintre evanghelicii din garda veche faţă de direcţia în care se îndreaptă în ultima vreme mişcarea în America. Dar e posibil ca teologia să joace un rol secundar aici; unii susţin că adevărata miză ar fi puterea şi influenţa. Lewis le-a luat locul unora care ar vrea să se considere autorităţi fireşti ale mişcării evanghelice americane.

LEWIS CA REPER LITERAR

Astăzi, cele mai populare lucrări ale lui Lewis, atât în cultura americană, în general, dar mai ales în cercurile creştine, sunt cele de ficţiune, în special *Cronicile din Narnia.* Intuiţiile lui Chad Walsh din 1965 referitoare la viitorul probabil al lui Lewis sunt astăzi confirmate. El este în prezent considerat a fi unul dintre cei mai străluciţi autori de literatură de ficţiune, alături de J.M. Barrie, L. Frank Baum, Lewis Carroll, Neil Gaiman, Kenneth Grahame, Rudyard Kipling, Madeleine L'Engle, Ursula K. Le Guin, Terry Pratchett, Philip Pullman, J.K Rowling, şi J.R.R.Tolkien - depăşindu-i cu mult pe unii dintre aceştia.

Convenţia literară care stă la baza literaturii de ficţiune nu impune o anumită afiliere ideologică. Literatura de ficţiune poate fi folosită în promovarea - sau subminarea - umanismului secular şi a creştinismului deopotrivă. Ca umanist secular, scriitorul britanic Philip Pullman îl detestă pe Lewis, afirmând de curând că a fost „tentat să îl dezgrop şi să dau cu pietre în el"[28]. Cei mai mulţi vor găsi probabil afirmaţia sa cel puţin ciudată. Ea este însă în deplină concordanţă cu ceea ce un critic numea „ura teologică virulentă" pe care Pullman o manifestă faţă de cei cu care nu este de acord.[29]

In realitate, departe de a respinge *Cronicile din Narnia* ale lui Lewis, trilogia lui Pullman, *Dark Materials,* le'recunoaşte implicit ca expresie finală a concepţiei pe care vrea să o desfiinţeze. Cu cât Pullman îl critică mai mult pe Lewis, cu atât îi recunoaşte mai stăruitor importanţa culturală. In cele din urmă, se poate spune că prestigiul lui Pullman este parazitar şi depinde tocmai de impactul cultural al Narniei, pe care încearcă să o submineze. După cum sugerează studii recente, Pullamn aduce „un fel de omagiu inversat predecesorului său, făurind cu bună ştiinţă un fel de «anti-Narnie», o alternativă secular-umanistă la opera creştină de ficţiune a lui Lewis."[30]

Criticii literari au evidenţiat diversele modalităţi în care Pullman se inspiră copios din Lewis - de exemplu, pledoaria pentru importanţa povestirii, felul în care descrie procesul de creaţie, fascinaţia sa pentru dimensiunea mitică a anumitor opere literare şi „concepţia sa profund romantică despre imaginaţie"[31]. Cel mai virulent critic al lui Lewis se dovedeşte a fi, în mod paradoxal, unul dintre cei mai importanţi martori care confirmă influenţa şi importanţa lui Lewis în prezent.

Reputaţia actuală a lui Lewis ca autor de ficţiune şi scriitor religios este de netăgăduit. Lucrările lui Lewis au început să urce în capul listelor cu cele mai cumpărate cărţi de religie la începutul anilor '90, rămânând în topuri până astăzi. Producţia cinematografică hollywoodiană din 1994, *Tărâmul umbrelor*; în care apar Anthony Hopkins şi Debra Winger, a stârnit interesul faţă de omul Lewis, fapt care a dus şi la creşterea vânzărilor cărţilor sale.

La centenarul naşterii sale, în 1998, era deja evident că Lewis nu numai că era din nou în centrul atenţiei, dar atinsese un nou prag de influenţă. British Royal Mail, de exemplu, a emis o serie de timbre comemorative inspirate din personajele din Narnia. Au continuat în 2011, prin emiterea a opt timbre poştale pe care erau tipărite desene cu personaje fantastice din literatura britanică. Două dintre acestea erau inscripţionate cu personaje din *Şifonierul' leul şi vrăjitoarea* - Aslan şi Vrăjitoarea Albă.[32]

Apariţia ecranizărilor de succes ale romanelor Narniei, începând cu *Leul, vrăjitoarea şi dulapul* în 2005, a crescut şi mai mult notorietatea lui Lewis, asi- gurându-i o piaţă mai amplă şi mai consistentă decât oricând înainte. Succesul internaţional al filmelor a dus la retraducerea şi republicarea în alte limbi a cărţilor cu conţinut religios ale lui Lewis. în Statele Unite, conform sondajelor realizate printre creştinii americani, *Creştinism, pur şi simplu* este frecvent amintită ca fiind cea mai importantă carte religioasă a secolului XX; aceleaşi sondaje realizate între cititorii obişnuiţi confirmă simpatia publicului pentru *Şifonierul, leul şi vrăjitoarea* şi apartenenţa ei la canonul literaturii pentru copii a secolului XX.

CONCLUZII

Aşadar, ce putem spune despre Lewis la cincizeci de ani de la moartea sa? Lewis însuşi nu avea ezitări

în privinţa identităţii judecătorului său sau a criteriilor folosite pentru judecarea valorii sale ca autor. Din punctul său de vedere, singurul în măsură să se pronunţe în privinţa valorii unui scriitor este *timpul* şi singura măsură corectă este *delectarea* pe care o produce lectura operei sale. Aşa cum Lewis însuşi remarca, nimeni, în definitiv, nu poate „suprima" un autor care se „încăpăţânează să producă încântare" prin scrierile sale.[33] Lewis se poate lăuda cu una dintre cele mai mari realizări la care poate spera un autor - aceea de a avea mai mulţi cititori la o generaţie după moartea sa decât în timpul vieţii.

Rămâne de văzut ce va spune despre el generaţia următoare. Contrar aşteptărilor anilor '60, credinţa în Dumnezeu nu a fost abandonată; dimpotrivă, a renăscut ca factor important în viaţa privată şi în spaţiul public în jurul anului 2000. Apariţia aşa-numitului „Nou ateism" nu a făcut decât să stârnească interesul publicului pentru întrebările de ordin religios, deschizând din nou apetitul oamenilor pentru conversaţiile despre Dumnezeu, pe care sloganele simpliste şi superficiale de genul „Dumnezeu este o himeră" nu îl pot satisface. Prin urmare, Lewis va rămâne, cel mai probabil, o figură controversată, în virtutea faptului că, în prezent, - dar şi în viitor - este văzut deopotrivă ca erou şi ca exemplu negativ în dezbaterile curente, fapt care nu face decât să ateste statornicia importanţei sale. Cantitatea şi tonul criticilor la adresa lui Lewis lansate dinspre fundamentalismele de stânga şi de dreapta trebuie privite, în definitiv, ca un calibru al reputaţiei sale culturale,

mai degrabă decât ca o demonstraţie convingătoare a deficienţelor sale personale şi literare.

Unii, fară-ndoială, vor continua să îl învinuiască pe Lewis că a scris propagandă religioasă deghizată prost şi maliţios în literatură. Alţii îl vor vedea ca pe un strălucit apărător, chiar vizionar al raţionalităţii credinţei, care prin apelul susţinut la imaginaţie şi logică deopotrivă demască evanescenţa viziunii naturaliste. Unii îl vor acuza că a promovat concepţii sociale retrograde, inspirate din cultura învechită a unei Anglii a anilor ’40. Alţii îl vor considera un critic cu alură profetică a mişcărilor culturale acceptate de mulţi în vremea sa, dar care astăzi sunt recunoscute ca fiind distructive, degradante şi dăunătoare. In orice caz, fie că eşti sau nu de acord cu Lewis, nu-i poţi ignora însemnătatea. Aşa cum perspicace observa Oscar Wilde, „Singurul lucru mai rău decât să se vorbească despre tine este să nu se vorbească despre tine.”

Majoritatea însă îl vor vedea pe Lewis pur şi simplu ca pe un scriitor talentat, care le-a adus încântare multora şi le-a deschis mintea altora, şi care, mai presus de toate, a onorat arta clasică a scrisului de calitate, ca mijloc de comunicare a ideilor şi de lărgire a minţilor. Pentru Lewis, arta de calitate trimite către structurile de adâncime ale realităţii şi vine în ajutorul umanităţii în căutarea acesteia după adevăr şi semnificaţie.

Dar să lăsăm ca ultimul cuvânt să-i revină unui preşedinte american tânăr şi carismatic, care a murit la scurt timp după Lewis, în data de 22 noiembrie 1963. Intr-un discurs susţinut la Amherst College cu patru săptămâni înainte să moară, John F. Kennedy, elogiindu-l pe marele poet american Robert Frost (1874-1963), a omagiat cu generozitate efortul poeţilor şi al scriitorilor. „Nu trebuie să uităm niciodată, declara el, că arta nu este o formă de propagandă, ci o formă a adevărului.”[34] Lewis, cred eu, ar fi de acord.

Note

1. Vezi Arthur Marwick, *The Sixties: Cultural Revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c. 1958-c. 1974* (Oxford: Oxford University Press, 1999); Francis Beckett, *What Did the Baby Booers Ever Do for Us? Why the Children ofthe Sixties Li- ved the Dream andFailed the Future* (Londra: Biteback, 2010).
2. Walsh, „Impact on America”, în Gibb, *Light on C.S. Lewis,* 106-116.
3. „Defender of the Faith”, *Time,* 6 decembrie 1963.
4. Chad Walsh în Gibb, *Light on C.S. Lewis,* 115.
5. *Christianity Today,* 20 decembrie 1963.
6. Acest titlu ar putea fi tradus în mai multe feluri, dat fiind faptul că sensul lui „relearn” şi teza articolului trimit la ideea de cultură umană reinventată de la zero: „Marea reconstrucţie [culturală]” sau „Marea reculturalizare” (n.ed.).
7. Tom Wolfe, „The Great Relearning”, în *Hooking Up* (Londra: Jonathan Cape, 2000), 140-145.
8. Minunea clopotelor (n.tr.).
9. Omul cu bani (n.tr.).
10. Cuvântul de onoare (n.tr.).
11. Sursa: *Publishers Weekly.*
12. Hooper,„A Bibliography of the Writings of C.S. Lewis”, în Gibb,*Light on C.S. Lewis,* 117-148.
13. Zgândărilă propune un toast (n.tr.).
14. Meditaţii creştine (n.tr.).
15. Dumnezeu în boxa acuzaţilor (n.tr.).
16. Collins a fost cumpărată de către Rupert Murdoch în 1989. Imprintul HarperCollins, care publică astăzi majoritatea cărţilor lui Lewis, a fost înfiinţat în 1990.
17. C.S. Lewis: o biografie (n.tr.).
18. Vezi, de exemplu, Donald E. Miller, *ReinventingAmerican Protestantism: Christianity in the New Milleninium* (Berkeley, CA: University of California Press, 1997).
19. Pearce, *C.S. Lewis and the Catholic Church.*
20. George M. Marsden, *Reforming Fundamentalism: Fuller Seminary and the New Evan- gelicalism* (Grand

Rapids: Eerdmans, 1987).
21. *Esenţialul creştinismului,* Cluj-Napoca, Logos, 1995?.
22. Roger Steer, *Inside Story: The Life of John Stott* (Nottingham: Inter-Varsity Press, 2009), 103-104.
23. Aşa cum aminteam anterior (pagina 275), Lewis a refuzat invitaţia: Scrisoare către Cari F. H. Henry, 28 septembrie 1955; *Letters,* voi. 3, 651.
24. J.I. Packer, „Still Surprised by Lewis", *Christianity Today,* 7 septembrie 1998.
25. Pentru contextul istoric, vezi Alister E. McGrath, *Christianitys Dangerous Idea: The Protestant Revolution* (San Francisco: HarperOne, 2009), 351-372.
26. David J. Stewart, „C.S. Lewis Was No Christian!" http://www.jesus-is-savior.com/ Wolves/cs_lewis .htm
27. John W. Robbins, „Did C.S. Lewis Go to Heaven?" *The Trinity Review,* noiembrie/ decembrie 2003, http://www.trinityfoundation.org/journal.phpPidH03
28. Parsons şi Nicholson, „Talking to Philip Pullman".
29. *Gray, Fantasy, Myth and the Measure ofTruth, 171.*
30. Hatlen, „Pullman's *His Dark Materials',* 82.
31. Oziewicz şi Hâde, „The Marriage of Heaven and Hell?"
32. Poşta regală le-a cerut specialiştilor în folclor britanic şi istoria culturii să întreprindă cercetări pentru a stabili care sunt cele mai potrivite opt personaje. In final, au fost alese două personaje din ciclul Harry Potter, două din Cronicile din Narnia, două personaje din basmele britanice şi două din ciclul Lumea Disc a lui Terry Pratchett.
33. *SelectedLiterary Essays, 219-220.*
34. John F.TCennedy, discurs susţinut la Amherst College, 26 octombrie 1963, transcrierea se află în Biblioteca prezidenţială John F. Kennedy, http://www.jfklibrary.org/ Research/Ready-Reference/JFK-Speeches/Remarks-at-Amherst-College-Octo- ber-26-1963.aspx

CRONOLOGIE

Toate datele de publicare se referă la ediţiile britanice ale lucrărilor lui Lewis.

1898

29 noiembrie: Se naşte Clive Staples Lewis

1899

29 ianuarie: Botezul la St. Mark's, Dundela, Belfast

1905

18 aprilie: Familia Lewis se mută la Little Lea **1908**

23 august: Moare Flora Lewis

18 septembrie: îşi începe studiile la Şcoala Wynyard

1910

Septembrie: îşi începe studiile la Campbell College, Belfast

1911

Ianuarie: îşi începe studiile la Şcoala Cherbourg, Great Malvern

1913

Septembrie: îşi începe studiile la Malvern College, Great Malvern

1914

19 septembrie: începe să ia lecţii particulare de la William Thompson Kirkpatrick la Great Bookham

1916

13 decembrie: Află că a fost admis la University College, Oxford

25 aprilie-. Depune cerere să fie înrolat în Oxford University Officers' Training Corps

29 aprilie-. îşi ocupă locul la University College

7***mai***\ Se alătură Companiei E, Batalionului de Ofiţeri Cădeţi Nr. 4 staţionat la Keble College, Oxford şi îl întâlneşte pe Paddy Moore.

1917 ***26 septembrie:*** Numit sublocotenent în Infanteria uşoară a 3-a Somerset

17 ***noiembrie-.*** Trece spre Franţa şi se alătură trupelor de pe frontul britanic de lângă Arras

1918

1-28februarie: Spitalizat la Le Treport, lângă Dieppe

15 aprilie: Rănit în luptă la Riez du Vinage ***25 mai:*** Repatriat în Anglia pentru recuperare

1919

13 ianuarie: Se întoarce la Oxford, pentru a-şi continua studiile la University College

20 martie: *Publică Spirits in Bondage*

1920

31 martie: Obţine o licenţă în clasice cu calificative maxime

1921

24 mai: Câştigă Premiul de eseistică al Cancelarului

1922

4 august: Obţine o licenţă în *Literae Humaniores* cu calificative maxime

1923

16 iulie: Obţine o licenţă cu calificative maxime în limba şi literatura engleză

1925

1 octombrie-. Obţine o bursă permanentă cu responsabilităţi de tutorare în limba şi literatura engleză la Magdalen College, Oxford

1926

18 septembrie: Publică Dymer: A Poem

1929

25 septembrie: Moartea lui Albert Lewis

1930

23-24 aprilie: Vizitează, împreună cu Warnie, Little Lea pentru ultima oară ***10 octombrie***: Se mută la Kilns

29 octombrie: II informează pe Arthur Greeves că a început să frecventeze capela colegiului

1931

19 septembrie: După o conversaţie cu Tolkien, îşi dă seama că creştinismul este un „mit adevărat"

25 decembrie: Participă pentru prima dată ca adult la Sfânta Euharistie în cadrul Bisericii HolyTrinity din Headington Quarry, Oxford

1932

15-29 august. Scrie *The Pilgrims Regress,* în timp ce se află în vizită la Arthur Greeves

21 decembrie: Warnie se mută la Kilns

1933

25 mai*: Publică The Pilgrims Regress* ***1936***

21 mar. *Publică The Allegory of Love*

1939

2 septembrie: Warnie este rechemat în serviciul militar activ

3 septembrie*:* Marea Britanie declară război Germaniei

1940

18 octombrie*: Publică Problema durerii*

1941

6-27august. Susţine patru prelegeri la Home Service BBC de la Broadcasting House din Londra

1942

11 ianuarie-15 februarie: Susţine, în direct, alte cinci prelegeri la Home Service BBC de la Broadcasting House din Londra

9 februarie: *Publică Scrisorile lui Zgândărilă*

13 iulie*: Publică Broadcast Talks*

20 septembrie-8 noiembrie: Susţine încă opt prelegeri, în direct, la Home Service BBC de la Broadcasting House din Londra

1943

20 aprilie: Publică Perelandra

1944

22februarie-4 aprilie: Susţine alte şapte prelegeri, în direct, la Home Service BBC de la Broadcasting House din Londra

1945

9 mai: Sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial

15 mai: Moartea lui Charles Williams

16 august. *Publică That Hideous Strength*

1946

14 ianuarie: *Publică Marea despărţire*

1947

12 mai: Publică *Despre minuni* ***8 septembrie:*** Apare pe coperta revistei *Time*

1948

2 februarie: Elizabeth Anscombe critică argumentul formulat de Lewis împotriva naturalismului la Clubul Socratic

17 martie: Este ales membru al Societăţii Regale pentru Literatură

1950

16 octombrie: *Publică Şifonierul, leul şi vrăjitoarea*

1951

12 ianuarie: Moartea doamnei Moore

1954

4 iunie: Acceptă să preia catedra de Engleză Medievală şi Renascentistă de la Universitatea din Cambridge

16 septembrie: *Publică English Literature in the Sixteenth Century, Excluding Drama*

1955

7 ***ianuarie:*** Se stabileşte la Magdalene College, Cambridge ***Iulie:*** Este ales membru al British Academy ***19 septembrie:*** Publică *Surprins de bucurie*

1956

23 aprilie: Se căsătoreşte cu Joy Davidman, în cadrul unei ceremonii la Oficiul de stare civilă din Oxford

1957

21 martie: Are loc cununia cu Joy Davidman, în Spitalul Churchill din Oxford, oficiată de Preotul Peter Bide

***28 martie**: Publică Cele patru iubiri*
13 iulie: Moartea lui Joy Davidman; scrie *Anatomia unei dureri*
1961

24 iunie-. Diagnosticat cu prostată hipertrofică **1963**
1960 ***22 noiembrie-.*** Moartea lui C.S. Lewis

MULȚUMIRI

întotdeauna îmi recunosc îndatorarea faţă de alţii cu plăcere, mai ales că prin aceasta sărbătoresc spiritul de colegialitate specific muncii de cercetare. Le sunt dator în primul rând arhivarilor care mi-au pus la dispoziţile colecţiile pe care le administrează, dezvăluind uneori documente în premieră. Le mulţumesc în mod special următoarelor persoane şi instituţii: Colecţia de Arhive scrise a BBC, Caversham Park; Biblioteca Bodleiană, Oxford; Biblioteca Universitară Cambridge; Societatea Istorică Craigavon; Exter College, Oxford; Holy Trinity Church, Headington Quarry, Oxford; Keble College, Oxford; King’s College, Cambridge; Biblioteca Palatului Lambeth, Londra; Magdalen College, Oxford; Magdalene College, Cambridge; Merton College, Oxford; Methodist College, Belfast; Arhivele Naţionale (Public Records Office), Kew; Corpul de Instrucţie pentru Ofiţeri al Universităţii Oxford; Centrul de istorie al Oxfordshire; Societatea Literară Regală; Academia Suedeză; University College, Oxford; şi Centrul Marion E. Wade, Wheaton College, Wheaton, Illinois.

Amintesc, cu recunoştinţă, Grantul de cercetare Clyde S. Kilby, care mi-a fost acordat în 2011 la Centrul Marion E. Wade Center din cadrul Wheaton College, Wheaton, Illinois. Vreau să menţionez conversaţiile utile şi instructive cu specialiştii principali pe viaţa şi opera lui Lewis, cu Walter Hooper, Don King, Alan Jacobs şi, mai ales, cu Michael Ward. Am avut de câştigat şi de pe urma conversaţiilor cu editorul meu, Mark Norton, dar şi cu Charles Bressler, Joanna Collicutt, J.R. Lucas, Roger Steer, Robert Tobin şi Andrew Walker. Dintre cei care m-au ajutat cu munca de arhivă vreau să-i mulţumesc în mod special lui Dr. Robin Darwall-Smith, arhivar la Magdalen College şi University College de la Oxford, şi lui Laura Schmidt şi Heidi Truty de la Centrul Marion E. Wade din cadrul Wheaton College. Le sunt recunoscător multor altor persoane pentru ajutorul dat în verificarea datelor, căutarea fotografiilor şi a altor documente, în special lui Rachel Churchill, Comitetului Departamental de Turism din Pas de Calais, lui Andreas Ekstrom, Michaela Holmstrom, Monica Thapar, Muzeului Ulster şi lui Adrian Wood. Ajutorul acordat de Jonathan Schindler în faza de redactare a fost nepreţuit. Totuşi, eu sunt responsabil de orice greşeli de judecată sau de prezentare a faptelor care poate s-au strecurat în text.

Autorul şi editura sunt recunoscători pentru permisiunea de a reproduce pasaje aflate sub drepturi de autor din următoarele lucrări. COLLECTED LETTERS by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 2004, 2006; SURPRISED BY JOY by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1955; ALL MY ROAD BEFORE ME by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1992; ESSAYS by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 2000; THE LION, THE WITCH AND THE WARDROBE by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1950; REFLECTIONS ON THE PSALMS by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1958; THE SILYER CHAIR by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1953; THE LAST BATTLE by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1956; THE MAGICIAN'S NEPHEW by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1955; THE PILGRIM'S REGRESS by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1933; THE PROBLEM OF PAIN by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1940; A GRIEF OBSERVED by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1961; REHABILITATIONS by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1979; SPIRITS IN BONDAGE by C.S. Lewis, Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd 1984; ilustraţii de Pauline Baynes © C.S. Lewis Pte. Ltd 1950 Scrisoarea nepublicată a lui Lewis din data de 16 ianuarie 1961, prin care îl nominalizează pe J.R.R. Tolkien la Premiul Nobel pentru Literatură din 1961 (ilustraţia 14.2), Copyright © C.S. Lewis Pte. Ltd. The letters of J.R.R. Tolkien © The J.R.R. Tolkien Copyright Trust 1981, republicate cu permisiunea HarperCollins Publishers Ltd. Materialele din arhivă sunt citate cu permisiunea preşedintelui şi membrilor Keble College, Oxford; a preşedintelui şi membrilor Magdalen College, Oxford; preşedintelui şi membrilor University College, Oxford; şi a Centrului Marion E. Wade Center, Wheaton College, Wheaton, Illinois.

Amintim cu recunoştinţă permisiunea de a reproduce fotografiile şi celelalte ilustraţii acordată de următorii: Preşedintele şi membrii Magdalen College (5.1; 5.2; 6.1); preşedintele şi membrii University College (3.1); Colecţia de istorie a Oxfordshire (3.2; 4.1; 6.3; 8.1); Billet Potter, Oxford (5.5); Colecţia Francis Frith (1.1; 2.3; 4.2; 4.3; 4.5; 6.2; 7.1; 7.3; 8.3; 13.1; 14.1); C.S. Lewis Pte. Ltd (11.1; 11.2; 12.1; 14.2); Penelope Bide (13.3); HolyTrinity Church, Headington Quarry, Oxford (14.3); Centrul Marion E. Wade, Wheaton College, Wheaton,

Illinois (1.3; 1.5; 2.1; 2.2; 3.3; 4.4; 5.3; 5.4; 7.2; 8.2; 10.1; 13.2; 15.1). Celelalte ilustraţii folosite în cartea de faţă fac parte din colecţia personală a autorului.

Nu am precupeţit niciun efort în a identifica şi a lua legătura cu deţinătorii drepturilor de autor pentru materialele reproduse în lucrarea de faţă. Autorul şi editura îşi cer iertare pentru orice omisiuni sau erori care s-au strecurat, totuşi, în text.

*

LUCRĂRI CONSULTATE

I. Lucrări de C.S. Lewis

Date bibliografice complete pentru lucrările scrise de Lewis pot fi găsite în Walter Hooper, *C.S. Lewis: The Companion and Guide,* 700-883. Aceasta este o resursă valoroasă pentru studiile despre Lewis. Ediţiile folosite în cercetarea întreprinsă pentru cartea de faţă sunt specificate mai jos.

A. Lucrări publicate

TheAbolition ofMan. New York* I larper Collins, 2001 [In româneşte, *Desfiinţarea omului*, trad. Petruţa-Oana Năiduţ, Bucureşti, Humanitas, 2004].

AII My Road before Me: The Diary of C.S. Lewis, 1922-1927. Editare de Walter Hooper. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1991.

The Allegory of Love: A Study in Medieval Tradition. Londra: Oxford University Press, 1936.

Boxen: Childhood Chronicles before Narnia. Londra: HarperCollins, 2008. [în coautorie cu W.H. Lewis.]

Broadcast Talks. Londra: Geoffrey Bles, 1943; ediţia americană tipărită cu titlul *The Casefor Christianity.* New York: Macmillan, 1943.

C.S. Lewis's Lost Aeneid: Arms and the Exile. Editare de A.T. Reyes. New Haven, CT: Yale University Press, 2011.

The Collected Letters of C.S. Lewis. Editare de Walter Hooper. 3 voi. San Francisco: HarperOne, 2004-2006.

The DiscardedImage. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Dymer: A Poem. Londra: Dent, 1926. [Publicată iniţial sub pseudonimul „Clive Hamilton".]

English Literature in the Sixteenth Century, Excluding Drama. Voi. 3 din Oxford History of English Literature. Editare de F.P. Wilson şi Bonamy Dobree. Oxford: Clarendon Press, 1954.

Essay Collection and Other Short Pieces. Editare de Lesley Walmsley. Londra: HarperCollins, 2000 [In limba română au fost publicate două colecţii de eseuri: *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,* trad. Bianca Rizzoli, Bucureşti, Humanitas, 2011 şi *Ferigi şi elefanţi şi alte eseuri despre creştinism,* trad. Emanuel Conţac, Bucureşti, Humanitas, 2011].

An Experiment in Criticism. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

The Four Loves. Londra: HarperCollins, 2002 [In româneşte: *Cele patru iubiri*, trad. Sorin Mărculescu, Bucureşti, Humanitas, 1997,2005,2012].

The Creat Divorce. Londra: HarperCollins, 2002 [In româneşte: *Marea despărţire,* trad. Alexandru Macovescu, Bucureşti, Humanitas, 2013],

A Grief Observed. New York: HarperCollins, 1994. (Publicată iniţial sub pseudonimul „N.W. Clerk".) [In româneşte: *Anatomia unei dureri*, trad. Cornel Ţicărat, Oradea, Kerigma, 2014].

The Horse and His Boy. Londra: HarperCollins, 2002 [In româneşte: *Calul şi băiatul,* trad. Simona Neagu, Bucureşti, RAO, 2005,2008].

The Last Battle. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Ultima bătălie,* trad. Irina Negrea, Bucureşti, RAO, 2005,2008].

Letters to Malcolm: Chiefly on Prayer. Londra: HarperCollins, 2000.

The Lion, the Witch and the Wardrobe. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: Şifonierul, leul şi vrăjitoarea].

The Magicians Nephew. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte; *Nepotul magicianului,* trad. Larisa Avram, Bucureşti, Humanitas, 2005,2008].

Mere Christianity. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Creştinismul redus la esenţe,* Wheaton, Ilinois, SMR, 1991 şi *Creştinism, pur şi simplu,* trad. Dan Rădulescu, Bucureşti, Humanitas, 2004],

Miracles. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Despre minuni,* trad. Sorin Mărculescu, Bucureşti, Humanitas, 1997,2001,2007,2012].
Narrative Poems. Editare Walter Hooper. Londra: Fount, 1994.
On Stories and Other Essays on Literature. Editare de Walter Hooper. Orlando, FL: Harcourt Brace Jovanovich, 1982.
O ut of the Silent Planet. Londra: HarperCollins, 2005 [In româneşte: *Departe de planeta tăcută*, trad. Mirela Rădoi, Cluj-Napoca, Logos, 1995].
Perelandra. Londra: HarperCollins, 2005.
The Personal Heresy: A Controversy. Londra: Oxford University Press, 1939 [In coautorie cu E.M.W. Tillyard.]
The Pilgrim's Regress. Londra: GeofFrey Bles, 1950.
Poems. Editare de Walter Hooper. Orlando, FL: Harcourt, 1992.
%
A Preface to „Paradise Lost". Londra: Oxford University Press, 1942.
Prince Caspian. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Prinţul Caspian,* trad. Larisa Avram, 2005,2008].
The Problem ofPain. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Problema durerii,* trad. Vlad Russo, Bucureşti, Humanitas, 1997,2007,2012].
Reflections on the Psalms. Londra: Collins, 1975 [în româneşte: *Meditaţii la Psalmi*, trad. Emanuel Conţac, Bucureşti, Humanitas, 2013].
Rehabilitations and Other Essays. Londra: Oxford University Press, 1939.
The Screwtape Letters. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Scrisorile lui Zgândărilă,* trad. Mirela Rădoi, Cluj-Napoca, Logos, 1993 şi *Scrisorile unui diavol bătrân către unul mai tânăr,* trad. Sorana Cornean, Bucureşti, Humanitas, 2003],
Selected Literary Essays. Editare de Walter Hooper. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
The Silver Chair. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Jilţul de argint*, trad. Irina Negrea, Bucureşti, RAO, 2005,2008].
Spenser's Images of Life. Editare de Alastair Fowler. Cambridge: Cambridge University Press, 1967.
Spirits in Bondage: A Cycle ofLyrics. Londra: Heinemann, 1919.(Publicată iniţial sub pseudonimul „Clive Hamilton".)
Studies in Medieval and Renaissance Literature. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
Surprised by Joy. Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Surprins de bucurie*, trad. Emanuel Conţac, Bucureşti, Humanitas, 2008,2011],
That Hideous Strength. Londra: HarperCollins, 2005.
Till We Have Faces. Orlando, FL: Harcourt Brace Jovanovich, 1984.
The Voyage of the „Dawn Treader. " Londra: HarperCollins, 2002 [în româneşte: *Călătorie pe mare cu „Zori-de-zi",* trad. Irina Negrea, Bucureşti, RAO, 2005,2008].

B. Lucrări nepublicate

Lewis, W.H. „C.S. Lewis: A Biography" (1974). Copie dactilografiată nepublicată păstrată în Centrul Wade, Wheaton College, Wheaton, IL, şi Biblioteca Bodleian, Oxford.
. ed. „The Lewis Papers: Memoirs of the Lewis Family 1850-1930." 11 voi.
Copie dactilografiată nepublicată păstrată în Centrul Wade, Wheaton College, Wheaton, IL, şi Biblioteca Bodleian, Oxford.

II. Studii despre Lewis

AdeyLionel. *C.S. Lewis's „Creat War'with Owen Barfield.* Victoria, BC: University of Victoria, 1978.
Aeschliman, Michael D. The Restitution of Man: C. S. Lewis and the Case against Scientism. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1998.

Alexander, Joy, „«The Whole Art and Joy of Words»: Aslan’s Speech in the Chronicles of Narnia, *Mythlore* 91 (2003): 37-48.

Arnell, Caria A. „On Beauty, Justice and the Sublime in C.S. Lewis’s *Till We Have Faces." Christianity and Literature* 52 (2002): 23-34.

Baggett, David, Gary R. Habermas, şi Jerry L. Walls, ed. *C.S. Lewis as Philosopher: Truth, Beauty and Goodness.* Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2008.

Barbour, Brian. „Lewis and Cambridge.” *Modern Philo/ogy* 96 (1999): 439-484.

Barker, Nicolas. „C.S. Lewis, Darkly.*” Essays in Criticism* 40 (1990): 358-367.

Barrett, Justin. „Mostly Right: A Quantitative Analysis of the *Planet Narnia Ihesis.” VII: An Anglo-American Literary Review* 27 (2010), supliment disponibil online.

Beversluis, John. *C.S. Lewis and the Search for Raţional Religion.* Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1985.

Bingham,Derek. *C.S. Lewis: A ShiverofWonder.* Belfast: Ambassador Publications, 2004.

Bleakley, David. *C.S. Lewis at Home in Ireland: A Centenary Biography.* Bangor, Co. Down: Strandtown Press, 1998.

Bowman, Mary R. „A Darker Ignorance: C.S. Lewis and the Nature of the Fall”. *Mythlore* 91 (2003): 64-80

. „The Story Was Already Written: Narrative Theory in *The Lord of the Rings".* *Narrative* 14, no. 3 (2006): 272-293.

Brawley, Chris. „The Ideal and the Shadow: George MacDonald’s *Phantastes". North Wind25* (2006): 91-112.

Brazier, P.H. „C.S. Lewis and the Anscombe Debate: From *analogia entis* to *analogiafideî'. The Journal ofInklings Studies* 1, nr. 2 (2011): 69-123.

. „C.S. Lewis and Christological Prefigurement”. *HeythropJournal*48 (2007): 742-775-

. „«God ... Or a Bad, or Mad, Man»: C.S. Lewis’s Argument for Christ—A Systematic Theological, Historical and Philosophical Analysis of *Aut Deus Aut Malus Homo". Heythrop Journal* 51, nr. 1 (2010): l-30.

. „Why Father Christmas Appears in Narnia”. *Sehnsucht* 3 (2009): 61-77.

Brown, Devin. Inside Narnia: A Guide to Exploring „The Lion, the Witch and the Wardrobe”. Grand Rapids, MI: Baker, 2005.

Brown, Terence. „C.S. Lewis, Irishman?” In *Ireland’s Literature: Selected Essays,* 152-165. Mullingar: Lilliput Press, 1988.

Campbell, David C., şi Dale E. Hess. „Olympian Detachment: A Criticai Look at the World of C.S. Lewis’s Characters.” *Studies in the Literary Imagination* 22, nr. 2 (1989): 199-215.

Carnell, Corbin Scott. Bright Shadow of Reality: SpiritualLonging in C.S. Lewis. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1999.

Carpenter, Humphrey. The Inklings: C.S. Lewis, J.R.R. Tolkien, Charles Williams, and Their Friends. Londra: Allen &Unwin, 1981.

Caughey, Shanna, ed. RevisitingNarnia: Fantasy, Myth andReligion in C.S. Lewis’s Chronicles. Dallas,TX: Benbella Books, 2005.

Charles, J. Daryl. „Permanent Things”. *Christian Reflection* 11 (2004): 54-58.

Christopher, Joe R. „C.S. Lewis: Love Poet”. *Studies in the Literary Imagination* 22, no. 2 (1989): 161-174.

Clare, David. „C.S. Lewis: An Irish Writer”. *Irish Studies Review* 18, no. 1 (2010): 17-38.

Collings, Michael R. „Of Lions and Lamp-Posts: C.S. Lewis’ *The Lion, the Witch and the Wardrobe* as a Response to Olaf Stapledon’s Sirius”. *Christianity and Literature* 32, no. 4 (1983): 33-38.

Como, James. *Branches to Heaven: The Geniuses of C.S. Lewis.* Dallas, TX: Spence Publishing Company, 1998.

. ed. C.S. Lewis at the BreakfastTable, and Other Reminiscences. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1992.

Connolly, Sean. Inklings of Heaven: C.S. Lewis and Eschatology. Leominster: Gracewing, 2007.

Constable, John. „C.S. Lewis: From Magdalen to Magdalene". *Magdalene College Magazine and Record* 32 (1988): 42-46.

Daigle, Marsha A „Dante's *Divine Comedy* and C.S. Lewis's *Narnia Chronicles". Christianity and Literature* 34, no. 4 (1985): 41-58.

Dorsett, Lyle W. And God Came In: The Extraordinary Story of Joy Davidman: Her Life andMarriage to C.S. Lewis. New York: Macmillan, 1983.

------. Seeking the Secret Place: The Spiritual Formation of C.S. Lewis. Grand Rapids, MI: Brazos Press, 2004.

Downing, David C. „From Pillar to Postmodernism: C.S. Lewis and Current Criticai Discourse". *Christianity andLiterature* 46, nr. 2 (1997): 169-178.

------. *Into the Wardrohe: C.S. Lewis and the Narnia Chronicles. San Francisco:* Jossey-Bass, 2005.

------. *The Most Reluctant Convert: C.S. Lewiss Journey to Laith. Downers Grove,* IL: InterVarsity Press, 2002.

Duriez, Colin. *Tolkien and C.S. Lewis*: *The Gift of Lriendship.* Mahwah, NJ: HiddenSpring, 2003.

Edwards, Bruce L., ed. *C.S. Lewis: Life, Works andLegacy. 4* voi. Westport, CT: Praeger, 2007.

------. *Not a Tame Lion: Unveil Narnia through the Eyes ofLucy, Peter, and Other*

Characters Createdby C.S. Lewis. Carol Stream, IL: Tyndale House, 2005.

------. *A Rhetoric of Reading: C.S. Lewis's Defense of Western Literacy. Provo, UT:* Brigham Young University Press, 1986.

Edwards, Michael. „C.S. Lewis: Imagining Heaven". *Literature and Theology 6* (1992): 107-124.

Fernandez, Irene. Mythe, Raison Ardente: Imagination et re'alite selon C.S. Lewis. Geneva: Ad Solem, 2005.

------. „Un rationalisme chretien: le cas de C.S. Lewis.*" Revuephilosophique de la Lrance et de l'etranger 178 (1988): 3-17.*

Fowler, Alastair. „C.S. Lewis: Supervisor". *Yale Review* 91, nr. 4 (2003): 64-80.

Fredrick, Candice. Women among the Inklings: Gender, C.S. Lewis, J.R.R. Tolkien, and Charles Williams. Westport, CT: Greenwood Press, 2001.

Gardner, Helen. „Clive Staples Lewis, 1898-1963." *Proceedings of the British Academy* 51 (1965): 417-428.

Gibb, Jocelyn, ed. *Light on C.S. Lewis.* Londra: Geoffrey Bles, 1965.

Gibbs, Lee W. „C.S. Lewis and the Anglican Via Media". *Restoration Quarterly* 32 (1990): 105-119.

Gilchrist, K.J. *A Morning after War: C.S. Lewis and WWI.* New York: Peter Lang, 2005.

Glover, Donald E. „The Magician's Book: That's Not Your Story." *Studies in the Literary Imagination* 22 (1989): 217-225.

Glyer, Diana. The Company fhey Keep: C.S. Lewis andJ.R.R. Tolkien as Writers in Community. Kent, OH: Kent State University Press, 2007.

Graham, David, ed. *We Remember C.S. Lewis: Essays & Memoirs.* Nashville, TN: Broadman 8c Holman, 2001.

Gray, William. „Death, Myth and Reality in C.S. Lewis". *Journal of Beliefs & Values* 18 (1997): 147-154.

------. *Fantasy, Myth and the Measure of Truth: Tales of Pullman, Lewis, Tolkien, MacDonald, andHoffman.* Londra: Palgrave, 2009.

Green, Roger Lancelyn, şi Walter Hooper. *C. S. Lewis: A Biography,* ediţie revizuită Londra: HarperCollins, 2002.

Griffin, William. *Clive Staples Lewis: A Dramatic Life.* New York: Harper 8c Row, 1986.

Hardy, Elizabeth Baird. Milton, Spenser and the Chronicles of Narnia: Literary Sourcesfor the C.S. Lewis Novels. Jefferson, NC: McFarland 8c Co., 2007.

Harwood, Laurence. *C.S. Lewis, My Godfather: Letters, Photos and Recollections.* Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2007.

Hauerwas, Stanley. „Aslan and the New Morality". *Religious Education* 67 (1972): 419-429.

Heck, Joel D. *Irrigating Deserts: C.S. Lewis on Education.* St. Louis, MO: Concordia, 2005.

Hein, David, and Edward Henderson, ed. *C.S. Lewis and Friends: Faith and the Power of Imagination.* Londra: SPCK, 2011.

Holmer, Paul L. C. S. Lewis: The Shape of His Faith and Thought. New York: Harper & Row, 1976.

Holyer, Robert. „The Epistemology of C.S. Lewis's *Till We Have Faces." Anglican TheologicalReview* 70 (1988): 233-255.

Honda, Mineko. *The Imaginative World of C.S. Lewis.* New York: University Press of America, 2000.

Hooper, Walter. *C.S. Lewis: The Companion and Guide.* Londra: HarperCollins, 2005. ,

Huttar, Charles A. „C.S. Lewis, T. S. Eliot, and the Milton Legacy: The Nativity Ode Revisited." *Texas Studies in Literature andLanguage* 44 (2002): 324-348.

Jacobs, Alan. The Narnian: The Life and Imagination of C.S. Lewis. New York: HarperCollins, 2005.

----- . „The Second Corning of C.S. Lewis". *First Things Al* (1994): 27-30.

Johnson, William G., şi Marcia K. Houtman. „Platonic Shadows in C.S. Lewis' Narnia Chronicles". *Modern Fiction Studies* 32 (1986): 75-87.

Johnston, Robert K. „Image and Content: The Tension in C.S. Lewis' Chronicles of Narnia*" .Journal of the Evangelical Theological Society* 20 (1977): 253-264.

Keeble, N.H. „C.S. Lewis, Richard Baxter, and «Mere Christianity»". *Christianity and Literature* 30 (1981): 27-44.

Kilby, Clyde S. *The Christian World of C.S. Lewis.* Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1964.

King, Don W. „The Anatomy of a Friendship: The Correspondence of Ruth Pitter and C.S. Lewis, 1946-1962."*Mythlore* 24, no. 1 (2003): 2-24.

----- . *C.S. Lewis, Poet: The Legacy of His Poetic Impulse. Kent, OH: Kent State* University Press, 2001.

-.„The Distant Voice in C.S. Lewis's Poems". *Studies in theLiterary Imagination* 22, nr. 2 (1989): 175-184.

----- . „Lost but Found: The «Missing» Poems of C.S. Lewis's *Spirits in Bondage*". *Christianity andLiterature S3 (2004): 163-201.*

----- . „The Poetry of Prose: C.S. Lewis, Ruth Pitter, and *Perelandra." Christianity and Literature* 49, no. 3 (2000): 331-356.

Knight, Gareth.The Magical World of the Inklings. Longmead, Dorset: Element Books, 1990.

Kort, Wesley A. *C.S. Lewis Ihen andNow.* New York: Oxford University Press, **2001.**

Kreeft, Peter. C.S. Lewis for the Third Millennium: Six Essays on the >yAbolition of Man". San Francisco: Ignatius Press, 1994.

----- . „C.S. Lewis's Argument from Deşire". In *G.K. Chesterton and C.S. Lewis: Lhe Riddle of Joy,* editare de Michael H. MacDonald şi Andrew A.Tadie, 249- 272. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1989.

Lacoste, Jean-Yves. „Theologie anonyme et christologie pseudonyme: C.S. Lewis, *Les Chroniques de*

Narnia .Nouvelle Revue Jheologique 3 (1990): 381-393.
Lawlor,John. *C.S. Lewis:Memories andReflections.* Dallas,TX: Spence Publishing Co., 1998.
Lawyer,John E. „Three Celtic Voyages: Brendan, Lewis, and Buechner*".Anglican TheologicalReview* 84, nr. 2 (2002): 319-343.
Leiva-Merikakis, Erasmo. *Love's Sacred Order: Lhe Four Loves Revisited.* San Francisco: Ignatius Press, 2000.
Lewis, W.H. „Memoir of C.S. Lewis". In *The Letters of C.S. Lewis,* editare de W.H. Lewis, l-26. Londra: Geoffrey Bles, 1966.
Lindskoog, Kathryn. Finding the Landlord: A Guidebook to C.S. Lewis's „Pilgrim's Regress". Chicago: Cornerstone Press, 1995.
Lindskoog, Kathryn Ann, şi Grada Fay Ellwood. „C.S. Lewis: Natural Law, the Law in Our Hearts". *Christian Century* 101, nr. 35 (1984): 1059-1062.
Linzey, Andrew. „C.S. Lewis's Theology of Animals". *Anglican Theological Review* 80, nr. 1 (1998): 60-81.
Loades, Ann. „C.S. Lewis: Grief Observed, Rationality Abandoned, Faith Regained". *Literature and Theology* 3 (1989): 107-121.
----- . „The Grief of C.S. Lewis". *Theology Today* 46, nr. 3 (1989): 269-276.
Lobdell, Jared. The Scientifiction Novels of C. S. Lewis: Space and Time in the Ransom Stories. Jefferson, NC: McFarland, 2004.
Loomis, Steven R., and Jacob P. Rodriguez. *C.S. Lewis: A Philosophy ofEducation.* New York: Palgrave Macmillan, 2009.
Lucas,John. „The Restoration ofMan". *Theology* 58 (1995): 445-456.
Lundin, Anne.„On the Shores of Lethe: C.S. Lewis and the Romantics". *Childrens Literature in Education* 21 (5990): 53-59.
MacSwain, Robert, şi Michael Ward, ed. *The Cambridge Companion to C.S. Lewis. Cambridge:* Cambridge University Press, 2010.
Manley, David. „Shadows That Fall: The Immanence of Heaven in the Fiction of C.S. Lewis and George MacDonald". *North Wind* 17 (1998): 43-49.
McBride, Sam. „The Company They Didn't Keep: Collaborative Women in the Letters of C.S. Lewis". *Mythlore* 29 (2010): 69-86.
McGrath, Alister E. *The Intellectual World of C.S. Lewis.* Oxford şi Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2013.
Meilander, Gilbert. „Psychoanalyzing C.S. Lewis". *Christian Century* 107, nr. 17 (1990): 525-529.
----- . *The Taste for the Other: The Social and Ethical Thought of C.S. Lewis. Grand* Rapids, MI: Eerdmans, 1998.
----- . „Theology in Stories: C.S. Lewis and the Narrative Quality of Experience". *Word and World* 1, nr. 3 (1981): 222-230.
Menuge, Angus J.L. „Fellow Patients in the Same Hospital: Law and Gospel in the Works of C.S. Lewis." *Concordia Journal* 25, nr. 2 (1999): 151-163.
Miller, Laura. *The Magicians Book: A Skeptic's Adventures in Narnia.* New York: Little, Brown and Co., 2008.
Mills, David, ed. The Pilgrims Guide: C.S. Lewis and the Art of Witness. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1998.
Morris, Francis J., and Ronald C. Wendling. „C.S. Lewis: A Critic Recriticized". *Studies in the Literary Imagination* 22, nr. 2 (1989): 149-160.
.„Coleridge and «the Great Divide» between C.S. Lewis and Owen Barfield". *Studies in the Literary Imagination 22, nr. 2 (1989): 149-159.*

Morris, Richard M. „C.S. Lewis as a Christian Apologist”. *Anglican Theological Review* 33, nr. 1 (1951): 158-168.

Mueller, Steven P. „C.S. Lewis and the Atonement.” *Concordia Journal* 25, nr. 2 (1999): 164-178.

Myers, Doris T. „The Compleat Anglican: Spiritual Style in the Chronicles of *V\arma* . *Anglican Theological Review* 66 (1984): 148-180.

. *Bareface: A Guide to C.S. Lewiss Last Novei. Columbia, MO: University of* Missouri Press, 2004.

Nelson, Michael. „C.S. Lewis and His Critics”. *Virginia Quarterly Review* 64 (1988): l-19.

-- . „«One Mythology among Many»: The Spiritual Odyssey of C.S. Lewis”. *Virginia Quarterly Review* 72, nr. 4 (1996): 619-633.

Nicholi, Armând M. The Question of God: C.S. Lewis and Sigmund Freud Debate God, Love, Sex, and the MeaningofLife. New York: Free Press, 2002.

Nicholson, Mervyn. „C.S. Lewis and the Scholarship of Imagination in E. Nesbit and Rider Haggard.” *Renascence: Essays on Values in Literature* 51 (1998): 41- 62.

. „What C.S. Lewis Took from E. Nesbit”. *Childrens Literature Association Quarterly* 16, nr. 1 (1991): 16-22.

Noii, Mark A. „C.S. Lewis's ‘Mere Christianity’ (the Book and the Ideal) at the Start of the Twenty-First Century”. *Seven: An Anglo-American Literary Review* 19 (2002): 31-44.

Odero, Dolores. „La ‘experiencia’como lugar antropologico en C.S. Lewis”. *Scripta Iheologica* 26, nr. 2 (1994): 403-482.

Osborn, Marijane. „Deeper Realms: C.S. Lewis’ Re-Visions of Joseph O’Neill’s *Land under England' .Journal ofModern Literature* 25 (2001): 115-120.

Oziewicz, Marek, and Daniel Hâde. „The Marriage of Heaven and Hell? Philip Pullman, C.S. Lewis, and the Fantasy Tradition”. *Mythlore* 28, nr. 109 (2010): 39-54.

Patrick, James. *The Magdalen Metaphysicals: Idealism and Orthodoxy at Oxford,* 1901-1945. Macon, GA: Mercer University Press, 1985.

Pearce, Joseph. *C.S. Lewis and the Catholic Church.* Fort Collins, CO: Ignatius Press, 2003.

Phillips, Justin. *C.S. Lewis in a Time ofWar.* San Francisco: HarperSanFrancisco, 2006.

Poe, Harry L., ed. *C.S. Lewis Remembered.* Grand Rapids, MI: Zondervan, 2006.

. „Shedding Light on the Dark Tower: A C.S. Lewis Mystery Is Solved”. *Christianity Today* 51, nr. 2 (2007): 44-45.

Prothero, Jim. „The Flash and the Grandeur: A Short Study of the Relation among MacDonald, Lewis, and Wordsworth”. *North Wind* 17 (1998): 35-39.1985.

. *Lord of the Elves and Eldils: Fantasy and Philosophy in C.S. Lewis and J.R.R. Tolkien.* Ediţia a 2-a. San Francisco: Ignatius Press, 2006.

Reppert, Victor. C.S. Lewis’s Dangerous Idea: In Defense of the Argument from Reason. Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2003.

Root, Jerry. *C.S. Lewis and a Problem ofEvil.* Cambridge: James Clarke, 2009.

Rossow, Francis C. „Giving Christian Doctrine a New Translation: Selected Examples from the Novels of C.S. Lewis”. *Concordia Journal* 21, nr. 3 (1995): 281-297.

. „Problems in Prayer and Their Gospel Solutions in Four Poems by C.S. Lewis”. *Concordia Journal* 20, nr. 2 (1994): 106-114.

Sayer, George*.JackcA Life of C.S.* Lewis. Londra: Hodder & Stoughton, 1997.

Schakel, Peter J. „Irrigating Deserts with Moral Imagination”. *Christian Reflection* 11 (2004): 21-29.

——. *Reading with the Heart: The Way into Narnia. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1979.*

. *Reason and Imagination in C. S. Lewis:A Study of„Till We Have Faces”. Grand* Rapids, MI: Eerdmans, 1984.

. „The Satiric Imagination of C.S. Lewis”. *Studies in the Literary Imagination* 22, nr. 2 (1989): 129-148.

Schakel, Peter J., şi Charles A. Huttar, ed. *Word and Story in C.S. Lewis: Language andNarrative in*

Theory 'and Practice. Columbia, MO: University of Missouri Press, 1991.

Schwartz, Sanford. C.S. Lewis on the Final Frontiere Science and the Supernatural in the Space Trilogy. New York: Oxford University Press, 2009.

. „Paradise Reframed: Lewis, Bergson, and Changing Times on Perelandra”. *Christianity andLiterature* 51, nr. 4 (2002): 569-602.

Seachris, Joshua, and Linda Zagzebski. „Weighing Evils: The C.S. Lewis Approach.” *InternationalJournal for Philosophy of Religion* 62 (2007): 81-88.

Segura, Eduardo, şi Thomas Honegger, ed. *Myth and Magic: Art According to the Inklings.* Zollikofen, Switzerland: Walking Tree, 2007.

Smietana, Bob, „C.S. Lewis Superstar: How a Reserved British Intellectual with a Checkered Pedigree Became a Rock Star for Evangelicals”. *Christianity Today* 49, nr. 12 (2005): 28-32.

Smith, Robert Houston. *Patches of Godlight: The Pattern ofThought of C.S. Lewis.* Athens, GA: University of Georgia Press, 1981.

Stock, Robert Douglas. „Dionysus, Christ, and C.S. Lewis”. *Christianity and Literature* 34, nr. 2 (1985): 7-13.

Taliaferro, Charles. „A Narnian Theory of the Atonement”. *Scottish Journal of Theology* 41 (1988): 75-92.

Tennyson, G.B., ed. *Owen Barfield on C.S. Lewis.* Middletown, CT: Wesleyan University Press, 1989.

Terrasa Messuti, Eduardo. „Imagen y misterio: Sobre el conocimiento metaforico en C.S. Lewis”. *Scripta Theologica* 25, no. 1 (1993): 95-132.

Tynan, Kenneth. „My Tutor, C.S. Lewis”. *Third Way* (iunie 1979): 15-16.

Van Leeuwen, Mary Stewart. *A Sword between the Sexes?: C.S. Lewis and the Gender Debates.* Grand Rapids, MI: Brazos Press, 2010.

Walker, Andrew. „Scripture, Revelation and Platonism in C.S. Lewis”. *Scottish JournalofTheology* 55 (2002): 19-35.
*

Walker, Andrew, and James Patrick, ed. *A Christian for AII Christians: Essays in Honor of C.S. Lewis.* Washington, DC: Regnery Gateway, 1992.

Walsh, Chad. *C.S. Lewis: Apostle to the Skeptics.* New York: Macmillan, 1949.

. *The Literary Legacy of C.S. Lewis. Londra: Sheldon, 1979.*

Ward, Michacl. „The Current State of C.S. Lewis Scholarship”. *Sewanee Theological Review* 55, nr. 2 (2012): 123-144.

. *Planet Narnia: The Seven Heavens in the Imagination of C. S. Lewis. Oxford:* Oxford University Press, 2008.

Watson, George. „The Art of Disagreement: C.S. Lewis (1898-1963)”. *Hudson Review* 48, nr. 2 (1995): 229-239.

Wheat, Andrew. „The Road before Him: Allegory, Reason, and Romanticism in C.S. Lewis’ *The Pilgrim’s Regress”. Renascence:Essays on Values in Literature* 51, no. 1 (1998): 21-39.

Williams, DonaldT.MereHumanity: G.K Chesterton, C.S. Lewis, andJ.R.R. Tolkien on theHuman Condition. Nashville,TN: B & H Publishing Group, 2006.

Williams, Rowan. The Lions World: A Journey into the Heart of Narnia. Londra: SPCK, 2012.

Wilson, A.N. *C.S. Lewis:A Biography.* Londra: Collins, 1990.

Wolfe,Judith, şi Brendan N. Wolfe, ed. *C.S. Lewis and the Church.* Londra: T &T Clark, 2011.

Wood, Naomi. „Paradise Lost and Found: Obedience, Disobedience, and Storytelling in C.S. Lewis and Phillip Pullman”. *Children’s Literature in Education* 32, no. 4 (2001): 237-259.

Wood, Ralph C. „The Baptized Imagination: C.S. Lewis’s Fictional Apologetics”. *Christian Century* 112, nr. 25 (1995): 812-815.

. „C.S. Lewis and the Ordering of Our Loves”. *Christianity and Literature* 51, nr. 1 (2001): 109-117.

. „Conflict and Converg'ence on Fundamental Matters in C.S. Lewis and *J.R.R.Tolkien". Renascence: Essays on Values in Literature 55 (2003): 315-338.*

Yancey, Philip. „Found in Space: How C.S. Lewis Has Shaped My Faith and Writing". *Christianity Today* 57, no. 7 (2008): 62.

III. Alte lucrări consultate

Aston, T.S., ed. *The History of the University of Oxford.* 8 voi. Oxford: Oxford University Press, 1984-1994.

Bartlett, Robert. *The Natural and the Supernatural in the Middle Ages.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Brockliss, Laurence W.B., ed. *Magdalen College Oxford: A History.* Oxford: Magdalen College, 2008.

Cantor, Norman F. Inventing the Middle Ages: The Lives, Works and Ideas of the Great Medievalists of the Twentieth Century. New York: William Morrow, 1991.

Carpenter, Humphrey.*J.R.R. Tolkien:ABiography.* Londra: Allen &Unwin, 1977.

Ceplair, Larry, and Steven Englund. *The Inquisition in Hollywood: Politics in the Film Community, 1930-1960.* Urbana, IL: University of Illinois Press, 2003.

Chance, Jane, ed. *Tolkien and the Invention ofMyth.* Lexington, KY: University Press of Kentucky, 2004.

Collins, John Churton. The Study ofEnglish Literature: A Plea for Its Recognition and Organization at the Universities. Londra: Macmillan, 1891.

C uni eh, Peter, David Hoyle, Eamon Duffy, şi Ronald Hyam. *A History of Magdalene College Cambridge 1428-1988.* Cambridge: Magdalene College Publications, 1994.

Dai Corso, Eugenio. *II Servo di Dio: Don Giovanni Calabria e i fratelli separați.* Rome: Pontificia Universita Lateranense, 1974.

Darwall-Smith, Robin. *A History of University College, Oxford.* Oxford: Oxford University Press, 2008.

Davidman, Joy. „The Longest Way Round". In *These Found the Way: Thirteen Converts to Christianity,* editare de David Wesley Soper, 13-26. Philadelphia: Westminster Press, 1951.

. *Out of My Bone: The Letters of Joy Davidman. Editare de Don W. King.*

Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2009.

Dearborn, Kerry.„The Baptized Imagination". *Christian Reflection* 11 (2004): 11-20.

. „Bridge over the River Why: The Imagination as a Way to Meaning". *North Wind* 16 (1997): 29-40,45-46.

Drout, Michael D. C.„J.R.R.Tolkien's Medieval Scholarship and Its Significance". *Tolkien Studies 4* (2007): 113-176.

Eagleton,Terry. *Literary Theory:An Introduction.* Oxford: Blackwell, 2008.

Fitzgerald, Jill. „A 'Clerkes Compleinte': Tolkien and the Division of Lit. and Lang". *Tolkien Studies* 6 (2009): 41-57.

Flieger, Verlyn. *Splintered Light: Logos and Language in Tolkiens World.* Kent, OH: Kent State University, 2002.

Foster, Roy. The Irish Story: Telling Tales and Making It Up in Ireland. Londra: Allen Lane, 2001.

Freeden, Michael. „Eugenics and Progressive Thought: A Study in Ideological Affinity". *HistoricalJournal22* (1979): 645-671.

Garth, John, *Tolkien and the Creat War.* Londra: HarperCollins, 2004.

Goebel, Ştefan. The Great War and Medieval Memory: War, Remembrance and Medievalism in Britain and Germany, 1914-1940. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

HaldaneJ.B.S. *Possible Worlds.* Londra: Chatto SeWindus, 1927.

Harford, Judith. The Opening of University Education to Women in Ireland. Dublin: Irish Academic Press,

2008.

Hart, Trevor, şi Ivan Khovacs, ed. *Tree ofTales: Tolkien, Literature, and Theology.* Waco,TX: Baylor University Press, 2007.

Hassig, Debra. *Medieval Bestiaries: Text, Image, Ideology.* Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Hatlen, Burton. „Pullman’s *His Dark Materials'.* A Challenge to Fantasies of J.R.R. Tolkien and C.S. Lewis,with an Epilogue on Pullman’s Neo-Romantic Reading of *Paradise Lost”.* In *His Dark Materials Illuminated: Criticai Essays on Philip Pullmans Trilogy,* editare de Millicent Lenz şi Carole Scott, 75-94. Detroit: Wayne State University Press, 2005.

Hennessey, Thomas. *Dividing Ireland: World War I and Partition.* Londra: Routledge, 1998.

Herford, C.H. The Bearing of English Studies upon the National Life. Oxford: Oxford University Press, 1910.

James, William. The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature. New York: Longmans Green, 1902.

Jeffery, Keith. *Ireland and the Great War.* Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Ker, Ian. *G.K. Chesterton.* Oxford: Oxford University Press, 2011.

Kerry, Paul E., ed. *The Ring and the Cross: Christianity and the Writings of J.R.R. Tolkien.* Madison, NJ: Fairleigh Dickinson University Press, 2011.

King, Don W. *Hunting the Unicorn: A Criticai Biography of Ruth Pitter.* Kent, OH: Kent State University Press, 2008.

Littledale, R.F. „The Oxford Solar Myth”. în *Echoes from Kottabos,* editare de R.Y. Tyrrell şi Sir Edward Sullivan, 279-290. Londra: E. Grant Richards, 1906.

Majendie, V.H.B. A History of the Ist Battalion Somerset Light Infantry (Prince Albert’s). Taunton, Somerset: Phoenix Press, 1921.

Mangan,J.A.Athleticism in the Victorian andEdwardian Public School: TheEmergence and Consolidation of an Educaţional Ideology. Londra: Frank Cass, 2000.

McGarryJohn. *Northern Ireland and the Divided World.* Oxford: Oxford University Press, 2001.

McMurtry, Jo. English Languâge, English Literature: The Creation of an Academic Discipline. Hamden, CT: Archon Books, 1985.

O’Brien, Conor Cruise. *Ancestral Voices: Religion and Naţionalism in Ireland.* Chicago: University of Chicago Press, 1995.

Oddie, William. *Chesterton and the Românce of Orthodoxy.* Oxford: Oxford University Press, 2008.

Padley, Jonathan, and Kenneth Padley. „‘From Mirrored Truth the Likeness of the True’: J.R.R. Tolkien and Reflections of Jesus Christ in Middle-Earth”. *English* 59, no. 224 (2010): 70-92.

Parsons, Wendy, and Catriona Nicholson. „Talking to Philip Pullman: An Interview”. *The Lion and the Unicorn* 23, nr. 1 (1999): 116-134.

Rhode, Deborah L. *In Pursuit ofKnowledge: Scholars, Status, and Academic Culture.* Stanford, CA: Stanford University Press, 2006.

Roberts, Nathan. „Character in the Mind: Citizenship, Education and Psychology in Britain, 1880-1914." *History of Education* 33 (2004): 177-197.

Shaw, Christopher. „Eliminating the Yahoo: Eugenics, Social Darwinism and Five Fabians”. *History of Political Thought* 8 (1987): 521-544.

Shippey, Tom. *Roots and Branches: Selected Papers on Tolkien.* Zollikofen, Switzerland: Walking Tree, 2007.

Teichmann, Roger. *The Philosophy of Elizabeth Anscombe.* Oxford: Oxford University Press, 2008.
Thomson, G. Ian F. *The Oxford Pastorate: The First Half Century.* Londra: The Canterbury Press, 1946.
Tolkien, J.R.R. *The Letters of J.R.R. Tolkien.* Editare de Humphrey Carpenter. Londra: HarperCollins, 1981.
Wain, John. Sprightly Running: Part of an Autobiography. Londra: Macmillan, 1962.
Watson, Giles. „Dorothy L. Sayers and the Oecumenical Penguin”. *Seven: An Anglo-American Literary Riview* 14 (1997): 17-32.
Watson, G.J. *Irish Identity and the Literary Revival: Synge,Joyce, Yeats and O’Casey.* Ediţia a 2-a. Washington, DC: Catholic University of America Press, 1994.
Werner, Maria Assunta. Madeleva: *Sister Mary Madeleva Wolff, CSC: A Pictorial Biography.* Notre Dame, IN: SaintMary’s College, 1993.
Williams, Charles. *To Michal from Serge: Letters from Charles Williams to his Wife, Florence, 1939-45.* Editare de Roma A. King, Jr. Kent, OH: Kent State University Press, 2002.
Wilson, Ian. „William Thompson Kirkpatrick (1848-1921)”. *Review: Journal of the Craigavon Historical Society* 8, nr. 1 (2000-2001): 33-40.
Winter, Jay. Sites of Memory, Sites ofMourning: The Creat War in European Cultural History. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
Wolfe, Kenneth M. The Churches and the British Broadcasting Corporation 1922- 1956: The Politics ofBroadcast Religion. Londra: SCM Press, 1984.
Worsley, Howard. „Popularized Atonement Theory Reflected in Children’s Literature.” *Expository Times* 115, no. 5 (2004): 149-156.
Wyrall, Everard. The History of the Somerset Light Infantry (Prince Albert's) 1914- 1919. Londra: Methuen and Co., 1927.

INDEX

A

B

C

D

E

r

Un portret vibrant al lui C.S. Lewis - autorul celebrelor Cronici din Narnia, universitar strălucit şi celebru apărător al credinţei creştine.

De mai bine de jumătate de secol, seria Cronicile din Narnia a captivat şi a stârnit imaginaţia a milioane de cititori. In C.S. Lewis: O viaţă, Dr. Alister McGrath descrie cu măiestrie extraordinara moştenire lăsată de profesorul de la Oxford, care îşi petrecea zilele predând literatură engleză medievală şi nopţile scriind una dintre cele mai bine vândute colecţii de literatură pentru copii.

In vederea scrierii biografiei de faţă, pentru a arunca o lumină proaspătă asupra vieţii acestui autor îndrăgit, McGrath a parcurs în ordine cronologică integrala corespondenţă a lui Lewis şi toate materialele din arhivă. Biografia schiţează portretul unui gânditor profund original care continuă să fie o bogată sursă de inspiraţie şi un „profet fără voie” a vremurilor noastre.

Accesibilă şi captivantă, cartea oferă un portret fascinant al unui adevărat geniu creator care continuă să inspire şi să încânte milioane de cititori din toată lumea.

ALISTER McGRATH este titularul Catedrei Andreas Idreos de ştiinţă şi religie, profesor de teologie la Colegiul Gresham şi Senior Research Fellow a I Gol egiului Harris Manchester, Universitatea Oxford, M a rea Britanie.

După finalizarea studiilor doctorale şi un început de carieră în ştiinţele naturii, McGrath s-a aplecat asupra teologiei şi a istoriei ideilor, devenind una dintre cele mai importante voci în dezbaterile contemporane privind raţionalitatea şi relevanţa credinţei creştine. McGrath este autorul a zeci de cărţi, printre care Apologetică pur şi simplu (Newordpress, 2012) şi Dawkins: O amăgire.

n e u u o r d p r e s s
• com

rivă dintr-o abreviere a *Nat Whilk* (o expresie anglo-saxonă care se traduce